

**ժշկը խհտղը
ցորոնոցոյն-տղոլոցոյն
լղնժոնոլոցոն
ոնլցոհոոքն**

Ivane Javakishvili Tbilisi State University

**Institute of Classical, Byzantine and
Modern Greek Studies**

Gelati Academy of Saences

Damana Melikishvili

**History of old Georgian
of philosophical-theological
Terminology**

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა
და ნეოგრეციისტიკის ინსტიტუტი
გელათის მეცნიერებათა აკადემია

დამანა შერთუბილი

**ძველი ქართული
ფილოსოფიური-თეოლოგიური
ცენზურის
ისტორიიდან**

თბილისის
უნივერსიტეტის
ბაგოშვილის

წინამდებარე ნაშრომი ცალკეული სტატიების სახით გამოქვეყნებულია სხვადასხვა სამეცნიერო კრებულებსა და გამოცემებში. წიგნში ასახულია ძველი ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის განვითარების გზები; მოცემულია ამ ტერმინოლოგიის სისტემური ფორმალურ-სემანტიკური ანალიზი ბერძნულ წყაროებთან მიმართებით; გამოკვეთილია გელათის საღვთისმეტყველო-ფილოლოგიური სკოლის (XIII ს.) ღვაწლი ქართული მეცნიერული ტერმინოლოგიის სისტემატიზაციის საქმეში; გამოვლენილია ძველი ქართული მეცნიერული ტერმინოლოგიის სტრუქტურული მოდელები და ფორმალურ-სემანტიკური სისტემა, რაც ხელს შეუწყობს თანამედროვე ქართული ფილოსოფიური და, საერთოდ, მეცნიერული ენის განვითარებას.

ლექსიკონში წარმოდგენილი მასალა განხილულია წინამდებარე ნაშრომში. გამოყენებული ხელნაწერები და გამოცემები მითითებულია წიგნის ბიბლიოგრაფიაში.

ნაშრომი გამიზნულია ფილოსოფოსების, ლინგვისტების, ლექსიკოლოგების, ბიზანტიურ-ქართული ენობრივ-ლიტერატურული ურთიერთობების სფეროში მომუშავე სპეციალისტებისათვის და საერთოდ, ფილოლოგების ფართო წრისათვის.

წიგნი დახმარებას გაუწევს უმაღლესი სასწავლებლების სათანადო ფაკულტეტებისა და დარგების სტუდენტებს, მაგისტრანტებსა და დოქტორანტებს.

მეორე, შვესებული გამოცემა ლექსიკონითურთ

რედაქტორი: მაია რაფავა

რეცენზენტები: † კორნელი დანელია
ნოდარ ნათაძე

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2011

ISBN 978-9941-13-189-9

წინათქმა

XI-XII საუკუნეები, ელინოფილური მიმართულების ხანა ქართული თარგმანის ისტორიაში, გამოირჩევა ცნებითი ღირებულების მქონე ლექსიკის აქტიური შემოქმედებით, ქართული ენის სასიცოცხლო ძალების არაჩვეულებრივი დაძაბვითა და გააქტიურებით. ამ ხანისათვის დამახასიათებელია განსაკუთრებული ინტერესმა ეგზეგეტიკისადმი – როგორც ანტიკური ხანის ფილოსოფოსთა (ძირითადად პლატონისა და არისტოტელეს ნაშრომების), ისე ბიბლიური ტექსტების კომენტარებისადმი, თავის მხრივ, წმინდა ფილოსოფიით დაინტერესება გამოიწვია. ფილოსოფიური (როგორც ამ დროს შეეფერებოდა, ნეოპლატონური) ხასიათის ლიტერატურის მიზანდასახულია და სისტემატურმა თარგმნა-დამუშავებამ მოითხოვა ფილოსოფიური ხედვისა და აზრის ზუსტად გადმოცემა, ცნებათა დიფერენცირებისათვის საჭირო სპეციალურ ტერმინთა ზუსტი შესატყვისების დაქვანა და წარმოება, რასაც შედეგად მოჰყვა ქართული მეცნიერული ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბება და სისტემაში მოყვანა, ქართული მეცნიერული ენის შექმნა. სწორედ ეს არის უმნიშვნელოვანესი მონაპოვარი, რომელიც ამ ხანის მოღვაწეებმა დაუტოვეს ქართულ სალიტერატურო ენას. თუმცა მათ მიერ შექმნილი და დამუშავებული ტერმინებიდან ბევრი არ შემორჩენია ქართული ენის ლექსიკურ ფონდს, მაგრამ ეს როდი ნიშნავს იმას, რომ ისინი ვერ შეეთვისნენ ქართული ენის ბუნებას (როგორც ამას ხშირად ამბობენ ხოლმე) მათი „ხელოვნურობის“ გამო.

ნებისმიერ ენაში ყოველ ახლად შექმნილ ტერმინს თავდაპირველად „უცნაურობისა“ და „ხელოვნურობის“ იერი დაჰკრავს: ამ მხრივ საინტერესოა XIX ს-ის რუსი ლოგიკოსის, მ. ვლადისლაველევის (რომელსაც უხდებოდა რუსული ლოგიკური ტერმინების შექმნა), შენიშვნა: „Часто случается, что слово своего языка, которыми заменены иностранные термины, сначала кажутся странными, но потом теряют странность и становятся

общеупотребительными. Слово „междометие“ вначале, может быть казалось странным для русского уха, но сейчас мы употребляем его вовсе не думая о его странности“ (მ. ვლადისლავლევი, 1881). ასეთ შემთხვევაში შეჩვევის ფაქტორი გადამწყვეტი თუ არა, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პირობაა ტერმინის დამკვიდრებისათვის. სწორედ ამას გულისხმობდა ილია ჭავჭავაძე, როდესაც წერდა: „რაც უნდა კარგად მოიგონო სიტყვა, თუნდა წმინდა ქართული იყოს, რაკი ამ სიტყვას ახალ მნიშვნელობას მისცემ, ისიც გაუგებარი იქნება ჯერხანად, როგორც უცხო ენის სიტყვა... რასაკვირველია, ამ სიტყვის აზრს შევეჩვევით თავის დროზედ, მაგრამ, სანამ შევეჩვევით, იმ დრომდე ეგენი ძნელნი იქნებიან და ძნელად გასაგონნი“ (ილია, 1953, გვ. 471).

მეცნიერული, კერძოდ, ფილოსოფიური ენა, გარკვეული აზრით, კონსტრუირებული ენაა. „ხელოვნურობა (ანუ მხოლოდ ბუნებრივად განვითარებადი, სალაპარაკო ენისაგან განსხვავებულობა) აქ გარდაუვალია არა მარტო სინტაქსურ კონსტრუქციებში და ამა თუ იმ მორფოლოგიურ საშუალებათა განზოგადოებაში... არამედ, პირველ ყოვლისა, ლექსიკაში“ (ნ. ნათაძე, 1984, გვ. 361). თავდაპირველად ნებისმიერი ფილოსოფოსის მიერ შექმნილი ტერმინები, შესაძლებელია, ხელოვნურად გამოიყურებოდეს, მაგრამ დროთა განმავლობაში ისინი ეთვისებიან ენის ქსოვილს, თუ შესაბამისი მეცნიერება განაგრძობს განვითარებას (ამის ნათელი მაგალითია ბერძნული ფილოსოფიური ენა) და შთამომავლობას ექნება სათანადო პირობები ამ მეცნიერების შემკვიდრების ასათვისებლად.

სპეციალურ ტერმინთა შექმნა-განვითარება საერთოდ მჭიდროდაა დაკავშირებული სალიტერატურო ენის ლექსიკის განვითარებასა და გამდიდრებასთან, მაგრამ, როცა ვლაპარაკობთ სპეციალური ლექსიკის ლიტერატურულ ენასთან მიმართებაზე, არ შეიძლება არ შევნიშნოთ, რომ მისი გარკვეული (და, შეიძლება ითქვას, დიდი) ნაწილი, ყოველთვის მხოლოდ ამა თუ იმ დარგის სპეციალისტების მეტყველებაში ცოცხლობს. ეს იმას ნიშნავს, რომ, მართალია, სპეციალური ტერმინოლოგია სალიტერატურო ენის საერთო-ლექსიკურ ფონდს ეკუთვნის, მაგრამ მისი მხოლოდ გარკვეული ნაწილი შეიძლება იქცეს ყოფითს, სალაპარაკო ენაში საზოგადოდ სახმარისად და გამოსაყენებლად (ეს, სხვათა შორის, რამდენადმე ამ მეცნიერების განვი-

თარების დონეზე და პოპულარობაზეც არის დამოკიდებული); ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგი ფილოსოფიური ცნება-ტერმინი შეიძლება ერთი გარკვეული ფილოსოფიური სკოლის ან მხოლოდ ერთი ფილოსოფოსის ლექსიკონის კუთვნილებაც კი იყოს და, ამდენად, არ იყოს ასახული სალიტერატურო ენის ლექსიკურ ფონდში.

სპეციალური ტერმინოლოგია მეცნიერული ენის ძირითადი შემადგენელი ნაწილია. მეცნიერული ენა კი ისტორიული ცნებაა. იგი, კერძოდ კი, მისი ლექსიკა, თავისი განვითარების მანძილზე საგრძნობ ცვლილებებს განიცდის როგორც ფორმის (ტერმინთა წარმოების პრინციპების, სხვადასხვა ენებთან კონტაქტების შედეგად სესხება-კალკირების), ისე მნიშვნელობათა გადაწვევა-გადატანის თუ გაფართოება-დავიწროების თვალსაზრისით. ამ ცვლილებებს კი, გარდა იმ პროცესებისა, რომლებსაც საერთოდ ენის განვითარების შინაგანი კანონები განსაზღვრავენ, ხშირად ექსტრალინგვისტური ფაქტორებიც განაპირობებენ, როგორცაა, მაგალითად, თვით ამ მეცნიერების განვითარების დონე, პირობები და თავისებურებანი ერის ისტორიის სხვადასხვა პერიოდში, სხვადასხვა უცხოენობრივ სამყაროსთან კონტაქტებისა და, შესაბამისად, გავლენების მონაცვლეობა, დაბოლოს, თვით ერის აქტიურობა თუ ინერტულობა (ზოგჯერ ინდიფერენტიზმიც კი). ეს გარემოებებია უთუოდ მხედველობაში მისაღები, როდესაც ვეხებით XI-XII საუკუნეთა მოღვაწეების – ეფრემ მცირის, არსენ იყალთოელის, იოანე პეტრიწის, იოანე ტარიჭისძისა და სხვათა წვლილს ქართული მეცნიერული ტერმინოლოგიის განვითარების საქმეში და ამ პერიოდში შექმნილი სპეციალური ლექსიკის ბედის საკითხს, იმას, თუ რატომ არ შემორჩა მისი დიდი ნაწილი საერთო-სახალხო ენის ლექსიკურ ფონდს. კერძოდ, ჩვენს შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს შემდეგი ექსტრალინგვისტური ფაქტორები:

1. XIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან, მონღოლების შემოსევიდან მოყოლებული, ქართული სახელმწიფოებრიობის შერყევის შედეგად ქართული კულტურისა და ლიტერატურის განვითარების შეფერხებასთან ერთად გაწყდა ფილოსოფიური აზრის განვითარების ხაზიც.

XVIII საუკუნეში, როდესაც კვლავ გაიღვიძა მეცნიერულმა აზრმა, ფილოსოფიისადმი ინტერესი განისაზღვრა ბიზანტიური ხანის მეცნიერული ელიტის ფილოსოფიის – ნეოპლატონიზმის

(რომელიც XI-XII სს-თა ქართული რელიგიურ-ფილოსოფიური აზრის ქვაკუთხედს წარმოადგენდა, მაგრამ, რომელსაც XVIII საუკუნეში რეალური საფუძველი უკვე გამოცლილი ჰქონდა) ხელოვნური და ფორმალური გადმონერგვით და, ასევე, ფორმალური მიბაძვით იმ მეცნიერული ენისა, რომლითაც იყო შესრულებული ეს ფილოსოფიური თხზულებანი XI-XII საუკუნეებში. ამ ენის ფორმალური სტილიზაციისა და ხელოვნური ფსევდო-არქაიზაციის შედეგი იყო ის, რომ ანტონ კათალიკოსისა და მისი სკოლის მიერ შექმნილი თავისთავად მნიშვნელოვანი და დიდძალი მეცნიერული პროდუქცია პრაქტიკულად უსარგებლო დარჩა შემდგომი თაობებისათვის,¹ თუმცა, ამას ვერ ვიტყვით გრამატიკულ მეცნიერებაზე, რომლის მაღალმა დონემ, პრაქტიკული გამოყენების საჭიროებამ და, ამდენად, მჭიდრო კონტაქტმა საერთო-სახალხო ენასთან, ანტონის ენის სირთულისა და ხელოვნურობის მიუხედავად, გზა გაუხსნა და დაამკვიდრა სწორედ XI-XII საუკუნეების ელინოფილური მიმართულების მოღვაწეთა ნაშრომებიდან შეთვისებული სპეციალური ტერმინები, რომლებსაც დღესაც წარმატებით იყენებენ არა მხოლოდ გრამატიკულ მეცნიერებაში, არამედ სალაპარაკო ენაშიც (ასეთებია, მაგ. ბერძნულიდან კალკირებული ძველი ქართული ლოგიკური ტერმინები: *წინადადება*, *ქუემდებარე*, *შემასმენელი*, *წართქუმიითი*, *უკუთქუმიითი*, *თანწყობა*, *ქუეწყობა*...), ამ ტერმინებს სიცოცხლე დაუბრუნა გრამატიკის სახელმძღვანელოებში მათი გამოყენების საჭიროებამ და აქედან მათმა ხშირმა ხმარებამ მაშინ, როდესაც მსგავსი წარმოების ფილოსოფიური ტერმინები (როგორიცაა, მაგ. *თანშესიტყვა*, *თანვასავალი*, *თანამოსახელე*, *წინააღრჩევა*, *მიდმოვონება*, *ვასავონო* და სხვ.) არ დამკვიდრებულა შესაბამისი მეცნიერების განუვითარებლობისა

¹ XVIII საუკუნის ქართული ფილოსოფიური მწერლობა კომპილაციური ხასიათისაა (ახე, მაგ. პროკლეს „კავშირნი ღვთისმეტყველებითნი“ იოანე ორბელიანის ჯგუფმა ხელმეორედ თარგმნა უკვე სომხური თარგმანიდან, რომელიც, თავის მხრივ, ქართულიდან იყო გაკეთებული 1248 წელს), თუმცა კი ძველ ქართულ თარგმანებსაც მიჰყვება და იყენებს, განსაკუთრებით სიტყვაწარმოების სფეროში, მაგრამ ამ მხრივაც ისინი (მაგ. დავით ბაგრატიონის „კატელორია შემოკლებული“ და იოანე ბატონიშვილის „კალმასობის“ ფილოსოფიური ნაწილი, რომლებიც დიდად არიან დავალებული ამონიოსის შრომათა და იოანე დამასკელის „დილაქტიკის“ ძველი ქართული თარგმანებისაგან) ვერ უსწორდებიან თავიანთ წინამორბედებს და ხშირად ამახინჯებენ კიდევაც მათს შესანიშნავი გამოხატველობითი ძალის მქონე ტერმინებს.

და შემკვიდრუბითობის ხაზის გაწვევების გამო. ამა თუ იმ ტერმინის დამკვიდრებას რომ წარმოების „უჩვეულობა“ თუ „ხელოვნურობა“ არ უშლის ხელს, ამაზე მიუთითებს თუნდაც ის ფაქტი, რომ ანტონის სკოლაში შექმნილი აშკარად ხელოვნური წარმოების ტერმინი *არსებობა*, რომლის მსგავსი მოდელიც (*ება + ობა*: კეთებ + *ობა*, შენებ + *ობა*) აკრძალულია, შევიდა არა მარტო ფილოსოფიურ ენაში, არამედ ყოველდღიურ, ყოფით მეტყველებაშიც და მყარად დამკვიდრდა საერთო-სახალხო ენის ძირითად ლექსიკურ ფონდში: ეს ტერმინი „СУЩЕСТВОВАНИЕ“-ს მნიშვნელობით უკვე შეტანილია დავით და ნიკო ჩუბინაშვილების ლექსიკონებში. ამ ცნების შესატყვისი ტერმინი საძიებელი გახდა მას შემდეგ, რაც *არსებამ* მიიღო ჯერ „მყოფის“, „არსის“ (СУШЕЕ, СУЩЕСТВО) და შემდგომ „ბუნების“ (СУШНОСТЬ) გაგება, ხოლო თავის დროზე მის გამოსახატავად იოანე პეტრიწის მიერ შექმნილი ტერმინი *აობა*¹, მართალია, გამოიყენებოდა XVIII ს-ის ფილოსოფიურ მწერლობაში („კალმასობა“, გვ. 69, 76, 102 და ხშირად), მაგრამ აქედან ვერ შევიდა საერთო-სახალხო ენის ლექსიკაში ზემოთ აღნიშნული მიზეზების გამო.

მეტიც შეიძლება ითქვას: ხელოვნურად შექმნილი ბგერათა კომპლექსიც კი (თუკი ის არ ეწინააღმდეგება მოცემული ენისათვის დამახასიათებელ ფონემატურ სტრუქტურას) შეიძლება დამკვიდრდეს ენის ლექსიკურ ფონდში, თუ სათანადო ცნების ადგილი ცარიელია და, თუ ამას ხელი არ შეუშალა ნასესხებმა ლექსემამ, როგორც ეს მოხდა *რონოდას* შემთხვევაში (მის დამკვიდრებას ხელი შეუშალა რუსულიდან ნასესხებმა *ვაგონმა*). ეს კი უკვე მიმღებ ენაზე განმვლენელი ენის ექსპანსიის ხარისხზეა დამოკიდებული.

2. მეორე ფაქტორი, რამაც ხელი შეუშალა ამ ფილოსოფიური ტერმინების დამკვიდრებას საერთო-სახალხო ენის ფონდში, არის ის, რომ გაწედა კონტაქტი ბერძნულ ენობრივ სამყაროსთან, რაც ძირითადად განაპირობებდა ქართული მეცნიერული ტერმინოლოგიის სისტემის სახით ჩამოყალიბებასა და განვითარებას იმ ხანაში.

XI-XII საუკუნის მოღვაწენი დიდ შემოქმედებითს ძალასა და სითამამეს იჩენდნენ, რათა გამოევიდინებინათ ქართული სი-

¹ თანამედროვე ქართულ ფილოსოფიურ ლიტერატურაში არის ცდები *აობა* ტერმინის დამკვიდრებისა (ვ. ნოზაძე, 1963, გვ. 10; იხ. ასევე გ. თევზაძე).

ტყვაწარმოების შესაძლებლობანი, ფართო გასაქანი მიეცათ მათთვის და მხოლოდ და მხოლოდ ქართული მასალით, ქართული ძირებითა და აფიქსებით და არა მექანიკური სესხების გზით შეექმნათ საკუთარი მეცნიერული ტერმინოლოგია და, ამგვარად, ქართული ენა თავისი გამომსახველობითი ძალით გაეტოლებინათ „გონიერთა ხედვათა მომმარჯვი“ ბერძნული ენისათვის, რომლის „ენამზეობა“ და „ენადღეობა“ მისაბაძი იყო არა მარტო ქართველი მთარგმნელებისათვის, არამედ რომაელებისათვისაც, რასაც ჰორაციუსის „პოეტური ხელოვნებისათვის“ ტრაქტატის სიტყვებიც მოწმობს: „ახლადშექმნილი სიტყვა მეტნდობას მოიპოვებს, თუ ბერძნულ წყაროს ეყრდნობა და სიფრთხილითაა იქიდან გადმოღებული... თუ ამ საქმეში მცირედენი წვლილის გაღება მეც ძალმიძს, ამისათვის რატომ უნდა შემირსხონ? კატონისა და ენეუსის ენა ახალ სიტყვათა შემოტანით განა არ ამდიდრებდა ჩვენს მშობლიურ მეტყველებას?“ (ჰორაციუსი, 1981, გვ. 17).

ასეთი კონტაქტებისა და გავლენების გარეშე, თავის თავში ჩაკეტივით მეცნიერული ენა ვერ განვითარდება. მთელი შუა საუკუნეების მანძილზე ბერძნული ენა ასახრდოვებდა და დღესაც ასახრდობს უშუალოდ თუ შუალობითი გზით ევროპული ენების სპეციალურ ლექსიკას. ადრე მისგან იყო დავალებული არაბული ფილოსოფიური ენაც. საქართველო ერთი პირველთაგანი იყო, რომელსაც უშუალო და მჭიდრო პოლიტიკური და კულტურულ-ლიტერატურული კონტაქტები ჰქონდა ისეთ მაღალგანვითარებულ კულტურულ სამყაროსთან, როგორიც იმ ეპოქაში ბიზანტია იყო.¹ ამ ურთიერთობაზე გადიოდა ბუნებრივი გზა ქართული მეცნიერების განვითარებისა და სრულიად კანონზომიერი იყო, რომ ამ დროს ქართველი მოღვაწენი ეროვნული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბების გზაზე მისაბაძ მაგალითად სწორედ საუკუნეების განმავლობაში ფილოსოფოსთა არაერთი თაობის მიერ დამუშავებულ ბერძნულ ფილოსოფიურ ენას თვლიდნენ. ამდენად, მოულოდნელი არ არის, რომ ახალ ცნებათა შესაბამისი ტერმინების საწარმოებლად ყველაზე პროდუქტიული გზა ბერძნულ ტერმინთა კალ-

¹ როგორც ცნობილია, თითქმის ყველა ის ავტორი, რომელთა ფილოსოფიურ-ლოგიკური ხასიათის ტრაქტატებს თუ კომპენდიუმებს მთელი შუა საუკუნეების სქოლასტიკა ემყარებოდა, ქართულად ერთ-ორი საუკუნით ადრე მაინც ითარგმნა, ვიდრე ლათინურ ენაზე.

კირება იყო, გზა, რომელსაც დაადგა ლათინურენოვანი მეცნიერული სამყარო და აქედან – მთელი თანამედროვე ევროპა.

მაგრამ, როგორც ვთქვით, ეს უშუალო კავშირი ბიზანტიასთან, XIII საუკუნიდან მოყოლებული, თანდათან სუსტდება და ბოლოს, ბიზანტიის იმპერიის დაცემის შემდეგ (1453 წ.) სრულიად წყდება და იცვლება სპარსეთ-თურქეთთან პოლიტიკურ-კულტურული კონტაქტებით და შესაბამისად – გავლენებითაც: მძიმე პოლიტიკურ-ეკონომიკურმა მდგომარეობამ, ქვეყნის დაქსაქსულობამ, სახელმწიფოებრივი მმართველობის კრიზისმა და არასტაბილურობამ თავისი მძიმე კვალი დაუტოვა ქართულ ენას, კერძოდ, მის ლექსიკურ ფონდს, რომელშიც ქართული სიტყვის ადგილი დაიჭირა სპარსულ-თურქულმა ლექსიკურმა ნასესხობებმა. ძველ ქართველ მოღვაწეთა შეგნებული და პრინციპული დამოკიდებულება – მხოლოდ ქართულ ძირებზე დაყრდნობით შეექმნათ სპეციალური ტერმინოლოგია, შეიცვალა სრული ინდიფერენტიზმითა და უკონტროლობით: ამ დროიდან მოყოლებული, ქართულ სპეციალურ ლიტერატურაში – სამართლის ძეგლებში, სიგელ-გურჯებში, სამკურნალო წიგნებში – დიდი მოძალებაა აღმოსავლური ენებიდან ნასესხები სპეციალური ტერმინებისა, რომელთაგან უმრავლესობა დამკვიდრებულია თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკურ ფონდში. ამ პერიოდში არ ჩანს არავითარი ძალისხმევა ქართული შესატყვისი ტერმინების მოძიებისა თუ შექმნისა, როგორც ამას ვხედავთ წინა, კლასიკური პერიოდის (XII საუკუნის ჩათვლით) ლიტერატურულ-მთარგმნელობით სკოლებში. სალიტერატურო ენა, თუ შეიძლება ითქვას, მდინარებასაა მიცემული, მიშვებულია თავის ნებაზე, ემორჩილება ცოცხალ მეტყველებას, რადგანაც აღარ არსებობს გეზის მიმცემი და ენის „კანონის დამდები“ სალიტერატურო სკოლები, მკაცრი დამცველი სალიტერატურო ენის ნორმებისა და მთარგმნელობითი პრინციპებისა. ამიტომაცაა, რომ გარდამავალი პერიოდის (ე. წ. საშუალი ქართულის) ტექსტების ენისათვის დამახასიათებელია ფორმათა დიდი სიტყვლე და ენობრივი მასალისადმი განურჩევლობა, რაც, როგორც ზემოთაც ვთქვით, ქართული სახელმწიფოებრიობის დაკნინებისა და არასტაბილური მდგომარეობის შედეგია და სრულიად განსხვავდება XI-XII საუკუნეთა ძლიერი საქართველოს მთარგმნელ-ავტორთა ღრმად გაცნობიერებული დამოკიდებულებისაგან ქართული მეცნიერული ენისადმი. კონტაქტების დამყარება

დასავლეთევროპულ მეცნიერულ სამყაროსთან ცნობილი მიზეზების გამო დიდხანს ვერ მოხერხდა: სულხან-საბა ორბელიანის პოლიტიკური მისიით მოგზაურობას ევროპაში არც ამ თვალსაზრისით გამოუღია ნაყოფი. მხოლოდ XVIII საუკუნის ბოლოდან, ანტონ ბაგრატიონისა და მისი სკოლის მოღვაწეთა ცდებით, რუსეთის გზის გამოვლით გახდა შესაძლებელი ევროპული მეცნიერული ლიტერატურის გაცნობა და თარგმნა (მაგ. ბაუმაისტერის ლოგიკა, მისივე მეტაფიზიკა, ვოლფიუსის ფიზიკა და სხვ.). ამგვარად, მთელი გვიანი შუასაუკუნეების ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში, როდესაც, მაგალითად, გერმანული ფილოსოფიური აზრი აყვავებას განიცდიდა და სპეციალური ფილოსოფიური ენა და საერთო-სახალხო ენა მჭიდრო კონტაქტების შედეგად ურთიერთგავლენით ვითარდებოდა სახელგანთქმულ გერმანულ ფილოსოფოსთა მიერ შექმნილი ლექსიკით, სწორედ მთელი ამ ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ქართულმა ფილოსოფიურმა აზრმა და შესაბამისად – ენამ კონსერვაცია განიცადა და ამიტომ ვერ მიიღო მონაწილეობა საერთო-სახალხო ენის ლექსიკის განვითარებაში. ხოლო ამას თუ იმასაც დაეუმატებთ, რომ მთელი XIX საუკუნის განმავლობაში, მაშინ, როდესაც რუსულ ენაზე ინტენსიურად ითარგმნებოდა და სასულიერო სასწავლებლებისათვის დიდი ტირაჟებით ქვეყნდებოდა ბიბლიური ეგზეგეტიკა-პატრისტიკის უბრწყინვალესი ძეგლები, რაც ახალი რუსული მეცნიერული ენის ჩამოყალიბებას უწყობდა ხელს (ჩვენში იგივე პროცესი X-XII საუკუნეებში დასრულდა), საქართველოში საერო თუ სასულიერო სასწავლებლებში საღვთისმეტყველო და მეცნიერული დისციპლინების სწავლება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა და ასეთ პირობებში, ცხადია, აღარ არსებობდა პრაქტიკული საჭიროება ძველი ქართული ბიბლიოლოგიურ-ეგზეგეტიკური, საღვთისმეტყველო თარგმანების გადაშუშავებისა თუ ახალი თარგმანების შექმნისა (ცნობილია, რომ სოლომონ დოდაშვილის „ლოგიკა“ რუსულ ენაზეა დაწერილი, ხოლო იოანე ბატონიშვილის „კალმასობის“ ფილოსოფიური ნაწილი და, საერთოდ, ანტონის სკოლის მთელი მეცნიერული პროდუქცია გამოუყენებელი დარჩა, გარდა ქართული ენის გრამატიკისა). ამდენად, საბოლოოდ გაწყდა მეშვიდრეობითი ხაზი (რომლის აღდგენასაც ამოდევცადა ანტონ კათალიკოსი) ძველ ქართულ თარგმანებთან, რამაც დიდად შეაფერხა ქართული მეცნიერული ენის (ტერმინო-

ლოგის) განვითარება. მართალია, ამ ხარვეზის შევსებას ცდილობდა ილია ჭავჭავაძე თავის მრავალმხრივი ხასიათის პუბლიცისტურ წერილებში, ასევე სხვა ქართველი მოღვაწეებიც XIX საუკუნის დასასრულსა და XX ს-ის დასაწყისში, მაგრამ სისტემური მუშაობა ამ მხრივ მხოლოდ XX ს-ის საუკუნის 20-იანი წლებიდან დაიწყო. აღსანიშნავია, რომ ამ საუკუნის დასაწყისის ჟურნალ-გაზეთებში ეს პრობლემა მეტად აქტუალურად დგას, ასე, მაგ., სასულიერო გაზეთი „შინაური საქმეების“ (გამოდიოდა 1908-16 წწ. წმ. მღვდელ-მოწამე სიმონ მჭედლიძის რედაქტორობით) სარედაქციო წერილებში ძალიან ხშირად მოითხოვენ საღვთისმეტყველო საგნების ქართულად სწავლების შემოღებას და, პირველ რიგში, საღვთისმეტყველო წიგნებისა და სახელმძღვანელოების ქართულად თარგმნას (ამ მხრივ თვითონაც დგამდნენ პრაქტიკულ ნაბიჯებს), ამისათვის ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგიის შემუშავებას და, მასთანადასაბამად, იმ მემკვიდრეობითი ხაზის აღდგენას ძველ ქართულ საღვთისმეტყველო ლიტერატურასთან, რომელიც იძულებით გააწყდა და მას შემდეგ, რაც 1811 წელს რუსეთის მთავრობამ გააუქმა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია და მის გამიზნულ რუსიფიკაციას შეუდგა.

ამგვარად, იოანე პეტრიწისა და მისი თანამოღვაწეების მიერ ჩამოყალიბებული კლასიკური სისტემა ფილოსოფიური ტერმინოლოგიისა, მანამ, სანამ მოასწრებდა დამკვიდრებას, თანდათან დაირღვა და მის რგოლებში შეიჭრა უკვე აღმოსავლური ენობრივი სამყაროდან შემოსული სიტყვები. ასე, მაგალითად, იოანე პეტრიწის მიერ *გონ* (σὺν) ძირისაგან შექმნილ გამჭვირვალე და ნათელი გამომსახველობითი უნარის მქონე ტერმინთა (*გაგონება*, σῆψις, *გამგონე*, σῆψα, *გასავონო*, σθητόν *მიდმოგონება*: διάνοια...) სისტემაში შეიჭრა სრულიად განსხვავებული ძირებისაგან ნაწარმოები ტერმინები (ნასესხები: *ჭაზრი* – *აზროვნება* – *მოაზროვნე*, ქართული: *გაგება*, *მიხვედრა*, *განსჯა*, *შემეცნება*...), ასევე, ქართული *განი* – *საგანი* (σκόπιον) შეცვალა სპარსული გზით შემოსულმა არაბულმა *მიზან* სიტყვამ; *აღმოჩენა* (ἀπαδειξίς) – ასევე არაბულმა *საბუთ* – *დასაბუთებამ* და სხვ. ხოლო ზემოთ დასახელებულ ქართულ ტერმინებს სალიტერატურო ენაში სხვა მნიშვნელობები განუვითარდა (*გაგონება*

– „მოსმენა“, „СЛУШАТЬ“; *ადმოხენა* – „ახლის მიგნება“, „ОТКРЫТИЕ“, *საგანი* – „ნივთი“, „ВЕЩЬ“).

მოხდა ისე, რომ ოდესღაც უშუალო კავშირი ბერძნულ მეცნიერულ ენასთან დღეს გაშუალებულია ლათინურ-ფრანგულ-გერმანულ-(ინგლისურ)-რუსული გზით და, ამგვარად, თანამედროვე ქართული მეცნიერული ტერმინოლოგია სარგებლობს სრულიად სხვადასხვა სისტემათა მონაცემებით, რომლებშიც ერთმანეთშია აღრეული, ერთი მხრივ, საკუთრივ ქართული ძირები და აფიქსები, მეორე მხრივ, ნასესხები, უცხოენოვანი ძირები და აფიქსები, ამას გარდა, ახალი კალკები ევროპული ენებიდან. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ თანამედროვე ქართული მეცნიერული ენა თანდათან სულ უფრო იტვირთება ნასესხები ტერმინებით. ყოველივე ეს კი, გარდა ზემოთ დასახელებული მიზეზებისა, შედეგია მეცნიერების დარგების განვითარების სწრაფი ტემპებისა, უცხო ენის (ამჯერად ინგლისურის) ძლიერი ექსპანსიისა და აგრეთვე სპეციალისტების სხვადასხვაგვარი პროზიციისა ტერმინთა წარმოების პრინციპებისა და დამუშავების პრობლემისადმი და ზოგჯერ სახელმწიფოებრივ ინდიფერენტიზმისაც ამგვარი საკითხების მიმართ.

ასეთ პირობებში დღეს განსაკუთრებით საჭიროდ გვესახება გამოწველილვით შესწავლა, ათვისება და გატარება ძველ ქართველ მოღვაწეთა სიტყვათშემოქმედების პრინციპებისა, რაც მოითხოვს ენობრივი მასალისადმი თამამ შემოქმედებითს მიდგომას, ენის შესაძლებლობათა წარმოჩენისა და მათი ახლებურად გამოყენების გზით ენის სასიცოცხლო ძალების გააქტიურებას.

**კველი ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის
ჩამოყალიბებისა და განვითარების ბზები**

ტერმინოლოგია სპეციალური დანიშნულების ენაა, რომელიც მოწესრიგებული ფორმალურ-სემანტიკური სისტემურობით ხასიათდება. მეცნიერული ენის მთავარ სპეციფიკას სწორედ სპეციალური ტერმინები ქმნიან. ენაში არსებული სიტყვაწარმოების ზოგადი პრინციპების ერთიანობასთან ერთად ისინი ამა თუ იმ დარგის მეცნიერული ენის ლექსიკურ შედგენილობას პრინციპულად განასხვავებენ, ერთი მხრივ, ერთმანეთისაგან, და მეორე მხრივ, საერთო ლიტერატურული ენის ლექსიკისაგან. ნებისმიერი მეცნიერული და, მაშასადამე, ფილოსოფიური ცნების შემუშავება აუცილებლად გულისხმობს მისთვის ადეკვატური ტერმინის შერჩევასა და შექმნას, რადგანაც, სანამ ცნებას არა აქვს მოპოვებული თავისი საკუთარი დასახელება-ტერმინი, მას აკლია გარკვეულობა, ხოლო, თავის მხრივ, განსაზღვრული ტერმინი მეცნიერული ცნების მომწიფებას უწყობს ხელს და, ამდენად, თვით ამ მეცნიერების განვითარებასაც. შეიძლება ითქვას, რომ ტერმინოლოგიის განვითარების დონე პირდაპირი მარჯვენაზელია ამა თუ იმ მეცნიერული დარგის განვითარების დონისა.

ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის სისტემური დამუშავება წინაპირობა იყო ფილოსოფიური თხზულებების შექმნისა და თარგმნისათვის, ქართული ფილოსოფიური აზრის განვითარებისა და სრულყოფისათვის.

ქართული სამეცნიერო-ფილოსოფიური ტერმინოლოგია საუკუნეების განმავლობაში ყალიბდებოდა. ამ პროცესს შეიძლება თვალი გავადევნოთ პირველი წერილობითი ძეგლებიდან მოყოლებული, V საუკუნიდან. სხვადასხვა ჟანრის ორიგინალურ თუ ნათარგმნ ლიტერატურაში მრავლად გვხვდება ცალკეულ ფილოსოფიურ-თეოლოგიურ თუ საბუნებისმეტყველო ცნებათა აღმნიშვნელი ტერმინები. მაგრამ ეს ტერმინები სხვადასხვა დროსა და სხვადასხვა ავტორების მიერ იქმნებოდა და მოითხოვდა ერთ ფორმალურსა და სემანტიკურ სისტემაში მოქცევას, რაც თავისთავად გულისხმობდა სინონიმისა და პოლისემიის სა-

კითხის მოგვარებას ამ სისტემის ფარგლებში: საქმე ისაა, რომ საუკუნეების განმავლობაში სხვადასხვა დროსა და ადგილას შექმნილ ძეგლებში ერთი და იმავე ცნებისათვის სხვადასხვა ლექსემა იყო გამოყენებული: მაგ. ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ *წესი. ნივთი. ასო. აგებულება. ბუნება. სტატუსი...* (იხ. დ. მელიქიშვილი, 1968, გვ. 150; მისივე, 1976, გვ. 137; თ. ცვიტიშვილი, 1986, გვ. 111) და პირიქით, სხვადასხვა ცნებისათვის – ერთი ლექსემა (მაგ. *გონება* იხმარებოდა „გონების, აზრის, ჭკუის, ცნების, სულის, ფიქრის, ჩვეულებების, სინდისის“ მნიშვნელობით (რ. ენუქაშვილი, 1987, გვ. 211).

ამგვარად, XI-XII საუკუნეთა „ელინოფილური“ მიმართულების მთარგმნელნი მეტად რთული პრობლემის წინაშე აღმოჩნდნენ: ცნებათა დიფერენცირებისათვის საჭირო იყო პოლისემიისა და სინონიმის თავიდან აცილება, მაგრამ თვით კლასიკურად დამუშავებულ ბერძნულ ფილოსოფიურ ენაშიც არ იყო დაძლეული ტერმინოლოგიური სიტყვლე, რაც მძიმე ტვირთად აწევებოდა მათს კომენტატორებსა თუ მთარგმნელებს, მათ შორის, ქართველ მთარგმნელებსაც...

არც ერთ ენაში არ არის მზამზარეულად მოცემული ფილოსოფიურ ცნებათა ამსახველი ტერმინები, მაგრამ ყველა ენაში არსებობს სიტყვაწარმოების ისტორიულად შემუშავებული წესები და ყალიბები, რომელთა შემოქმედებითი გამოყენებითაც შეიძლება ენის ლექსიკური მარაგის უსასრულოდ გამდიდრება. საჭირო ფილოსოფიური ტერმინოლოგია იქმნება ფილოსოფიური აზროვნების, საერთოდ, მეცნიერული საქმიანობის განვითარების შესაბამისად, ამა თუ იმ ენაში არსებული მეტ-ნაკლებად მდიდარი სიტყვაწარმოებითი რესურსების გამოყენებით და, ამავდროს, სხვა, ამ მხრივ განვითარებულ ენებთან კონტაქტების გზით. ძველი ქართული მეცნიერული ენის ჩამოყალიბების გზაზე, მისი სისტემური დამუშავების პროცესში გზის მარჯვენა ნიშნულში სწორედ „გონიერთა ხედვათა მომმარჯვ“ ბერძნული ენა უნდა ყოფილიყო, რომლის ცნებითი აპარატი საუკუნეების განმავლობაში მუშავდებოდა ანტიკური ხანის უდიდესი ფილოსოფოსებისა და მათი ბიზანტიელი კომენტატორების მიერ. გელათის საღვთისმეტყველო-ლიტერატურულ სკოლაში, როგორც შუა საუკუნეების აზროვნებისა და განათლების ტიპიურ კერაში, „სასწავლებელში ყრმათათვის“, რომელშიც „მრავალი ქართველი განისწავლებოდა სიბრძნისმოყვარებასა შინა“ და, სადაც დავით აღმაშენებელმა, მემატიანის ცნობით, „შემოკრიბნა

კაცნი პატოსანნი ცხორებითა და შემეკულნი ყოვლითა სათნოებითა, არა თვისთა-ოდენ სამეფოთა შინა პოვნილნი, არამედ ქუყვანისა კიდეთად, სადა ესმა ვიეთმე სიწმიდე, სიკეთე, სისრულე, სულიერითა და ჳორციელითა სათნოებითა აღსავსეობა, იძინა და კეთილად გამოიძინა და მოიყვანნა და დაამკვიდრნა მას შინა“ (ცხ. დავით. გვ. 330-331), მიმდინარეობდა ანტიკური ფილოსოფიისა და ქრისტიანული ეგზეგეტიკის ინტენსიური ათვისება-დამუშავება და თარგმნა-კომენტირება. ამას აუცილებლობით მოჰყვა ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის სპეციალური, სისტემური დამუშავება, რამაც, თავის მხრივ, XII-XIII საუკუნეებში ქართული ფილოსოფიური აზროვნება უმაღლეს მწვერვალზე აიყვანა. გელათის თეოლოგიურ-ლიტერატურული სკოლა წარმოადგენს მნიშვნელოვან ეტაპს ქართული ფილოსოფიური აზრის განვითარების გზაზე. ეს სკოლა წარმოადგენდა XI-XII საუკუნეების ბიზანტიური თეოლოგიურ-ფილოსოფიური სააზროვნო გარემოს პროექციას ქართულ ნიადაგზე და იდგა იმ მაგისტრალურ გზაზე, რომელსაც უფრო მოგვიანებით გაჰყვა ევროპული მაღალი სქოლასტიკა. მაგრამ, მიუხედავად თავისი დიდი მისწრაფებებისა და მის მიერ შექმნილი უზარმაზარი ლიტერატურული პროდუქციისა, ეს იყო პატარა კუნძული – ჩიხი, რომელმაც ბიზანტიის დაცემის შემდეგ თავისი გეოპოლიტიკური ვითარების გამო კავშირი ვერ დაამყარა ევროპულ კულტურულ სამყაროსთან და ამიტომ ვერ ჩაერთო და ვერ გამოთლიანდა იმ საერთო პროცესში, რომელიც ევროპული რენესანსის სახელითაა ცნობილი.

გელათის სალიტერატურო სკოლა მნიშვნელოვანი ეტაპია ქართული ფილოსოფიური და, საერთოდ, მეცნიერული ენის განვითარების გზაზე. ამ სკოლაში შემუშავდა თეორიული საფუძვლები ზუსტი, ადეკვატური თარგმანისა და ქართული ფილოსოფიური ენისა, დამუშავდა და ჩამოყალიბდა ქართული ფილოსოფიური ენა და სტილი, საფუძველი დაედო ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის ფორმალურ-სემანტიკურ სისტემას, რომლის პრინციპების ამუშავება და გააქტივება აუცილებელ საჭიროებად გვესახება დღეს ქართული ფილოსოფიური (და საერთოდ, მეცნიერული) ენის შემდგომი განვითარებისათვის.

მაგრამ ქართული მეცნიერული ტერმინოლოგიის სისტემატიზაციისაკენ პირველი ნაბიჯის გადადგმა, უფრო ადრე მაინც, დიდ ათონელ მოღვაწეს, გიორგი მთაწმიდელს მოუხდა. გიორგი

მთაწმიდლის თარგმანების ადრინდელ თარგმანებთან შედარებისას ნათელი ხდება ის დიდი წვლილი, რომელიც XI საუკუნის ამ გამოჩენილმა ათონელმა მოღვაწემ შეიტანა ქართული ფილოსოფიური და საბუნებისმეტყველო ტერმინოლოგიის განვითარების საქმეში (იხ. ნ. შალამბერიძე, 1970). მაშინ, როცა ძველ ქართულ თარგმანებში რომელიმე ცნება ხშირად მთელი შესიტყვებითაა ხოლმე გადმოცემული, გიორგი მთაწმიდელი აწარმოებს ერთსიტყვიან ტერმინს: მაგ. „ექუსთა დღეთად“, ძველი თარგმანი: *თვთ იგი არს ბოროტი* (32, 29) – გიორგი მთაწმიდლის თარგმანი: *თვთბოროტი* (18, 34), ძველი: *მშობელი თავისა თვისსად* (32) – გ. მთაწმ.: *თვთშობილ* (18, 30).

ტერმინთა საწარმოებლად გიორგი მთაწმიდელი ხშირად იყენებს ბრუნვის ფორმანტებს დერივაციული აფიქსების ფუნქციით. ჩვეულებრივ, ასეთებად მოქმედებითი (-ით) და (-ად) ბრუნვის ფორმანტებია გამოყენებული, რაც დღესაც გავრცელებული წესია სამეცნიერო ტერმინთა წარმოებისას: *გონებითი ხედვაჲ. ბუნებითი საკუთრებაჲ. ბუნებითი მიზეზი. ცვალებითი მოძრაობა. ხედვითი. გრძნობითი. გონებითი. ზოგებითი. დაბადებადი. ტანჯვადი. ყოფადი. ქცევადი და ცვალებადი. განხრწნადი. ცხოვრებადი...*

ძველი ქართული თარგმანის პირიანი ზმნის სანაცვლოდ გიორგი მთაწმიდელი აწარმოებს ტერმინ-სუბსტანტივს ვითარებითი ბრუნვის ფორმანტის საშუალებით (მომავალი დროის ე.წ. შესაძლებლობის მიმდრობა): *რომელნიმე განშიშუღდიან* (ექუსთა უძვ. 75,38); *რომელნიმე განშიშუღებადნი* (გ. მთაწმ. 62, 10).

შედარებით ძველ თარგმანთან აქ გახშირებულია აბსტრაქტულ სახელთა -ობა -ება სუფიქსის სხვადასხვა ფუძეებთან ხმარება. აღსანიშნავია, რომ გიორგი მთაწმიდელთან აბსტრაქტულ სახელთა მაწარმოებლად -ება სუფიქსია პროდუქტიული, თუმცა იგი -ობა სუფიქსსაც იყენებს: *კაცება. ტომება. თესლოვანება. ფეროვნება. ცხოველება. თვთოფერება. ზოგადება. მარტივება. ორება. კმეანობა. დედაკაცობა. მოქალაქეობა*. მიმდრობათაგან substantiva abstracta actionis კი, ჩვეულებრივ, -ობა სუფიქსით აწარმოებს: *მცურვალობა. მპარავობა. ჟამთმცნობელობა. ჟამთმსტოვარობა. მოზარდობა. უძრაობა. უქცეველობა...*

ახალ ტერმინთა წარმოებისას გიორგი მთაწმიდელს ხშირად უხდება ამოსვლა ბერძნული ტერმინის აკებულებიდან: იყენებს რა ქართული სიტყვაწარმოების ფართო შესაძლებლო-

ბებს, იგი ცდილობს ზუსტად გადმოსცეს ბერძნული ტერმინის ცნებითი შინაარსი. მაგრამ ტერმინთა შექმნა კალკირების გზით ძირითადად რთულ სიტყვებზე, კომპოზიტებზე მოდის: πολυμερής – *მრავალნაწილი*. ἀπτιτυπία – *წინააღდგომა*, ἀπογειής – *თვითშობილი* (ასევეა: *წინააგებობი*, *ზედადგომილი*, *თანაშემწე*, *გარემომცველი* და სხვ.).

ზოგჯერ გიორგი მთაწმიდელი ტერმინს უთარგმნელად ტოვებს. ეს იმ შემთხვევებში, როცა შესაბამისი ქართული სიტყვა ზუსტად ვერ გადმოსცემს ბერძნულის მნიშვნელობას; ან მაშინ, როცა მას ტერმინოლოგიური ღირებულება არა აქვს, რადგანაც იგი სალაპარაკო ენაში განსხვავებული მნიშვნელობით იხმარება:

ვითარმედ კმაჲ იგი გამოვალს ჭურჭლისაგან მკმობარისა („ექუსთა“; უძვ. 37, 26); მკმობარისა ორღანოისაგან გამოშვალსა კმასა (გ. მთაწ. 23, 32-33).

საერთოდ, გიორგი მთაწმიდლისეულ თარგმანებში, უძველესი ქართული თარგმანებისაგან განსხვავებით, აშკარად იგრძნობა ბერძნული დედნის გავლენა ტერმინთა წარმოებასა და კომპოზიციაში. ამასთან, არ უნდა დაგვავიწყდეს ძველი ქართული თარგმანების (რომლებიც, როგორც ილია აბულაძე ფიქრობს, VIII-IX საუკუნეებში ჩანს შესრულებული პალესტინაში („ექუსთა“; უძვ. გვ. 12) დიდი ღირსებებიც და ის დიდი დახმარება, რომელიც მათ გაუწიეს გიორგი მთაწმიდელს ამ ძეგლთა ხელახალი თარგმნის პროცესში (პირველ მთარგმნელთა ამ დამსახურებას თვითონ გიორგი მთაწმიდელი აღნიშნავს „ექუსთა დღეთას“ თარგმანის ანდერძში: *და ღმერთმან იგი პირველნიცა თარგმანნი აკურთხენ, დიდად კელი აღმიპურნესო*).

ფილოსოფიური და თეოლოგიური ხასიათის თარგმანთა მომრავლებასთან ერთად თანდათან იზრდება მოთხოვნილება ტერმინთა უფრო დაზუსტებისა და შესაბამისად მდიდრდება ქართული მეცნიერული ტერმინოლოგიაც. იგი განვითარების მაღალ საფეხურს აღწევს იოანე დამასკელის “დიალექტიკისა” და არეოპაგიტული კორპუსის ეფრემ მცირისეულ თარგმანებში. თუ რა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ეფრემ მცირე ტერმინთა ზუსტ თარგმნას, ეს იქიდან ჩანს, რომ იგი საჭიროდ თვლიდა თარგმანის კიდევებზე სიტყვათა „განსაზღვრება-განჩინებების“ დართვას, რათა მკითხველს ადვილად ეპოვნა საჭირო სიტყვა-ტერმინი („დიალ.“; წინასიტყ. გვ. 68). ეფრემ მცირე ფართოდ იყენებს ქართული სიტყვაწარმოებითი ხელოვნების შესაძლებელობებს. იგი მეტად

აფართოებს აბსტრაქტულ სახელთა მაწარმოებელი -ობა სუფიქსის გაგრძელების არეს: ამ სუფიქსს იგი ურთავს ნებისმიერ ფუძეს, როცა ამას გარკვეული ცნების გამოხატვის საჭიროება მოითხოვს. გარდა არსებითი და რიცხვითი სახელებისა, ამ სუფიქსს ურთავს მიმღებებს, ნაცვალსახელებს, წარმოქმნილ ფუძეებსა და კომპოზიტებს: *რომელობა, სხუებრობა, ყოვლობა, მასვეობა, იგივეობა, მათგანვეობა, კერძობა, ეგრეთვეობა, წუერგამლობა, მოდასეობა, დიდნიჭობა, მიმღებელობა, მისაღებელობა, უმოქენეობა, მიუდრეკელობა, გამოუძიებლობა, გამომეძიებელობითობა, მშობელობა, თვთმპყრობელობა, აღმეყანებელობა, მომცემელობა, მღვთლგარეობა, ქუემხედველობა, მდგომობა, ქცევადობა, გამოცხადებადობა, ორცხოველობა, პირმშობსახეობა* და სხვ.

ასევე, იგი ააქტივების -ით და -ად ბრუნვის ფორმანტიან დერივაციას:

-ით: *მოკლებითი, სიმტკიცითი, კანკლედობითი, მსგავსებითი, ნერგობითი, მოზარდობითი, სილაღითი, კადნიერებითი, ზომიერებითი, წინააღრჩევითი, გრძნობადობითი, ჭეშმარიტებითი, ბუნებითი, ღირსებითი, სარკითი და იგავითი, ხედვითი და საქმითი* და სხვ.

-ად: *განდმართობადი, განათლებადი, სრულყოფადი, განტფობადი, ქმნადი, განკრწნადი, გრძნობადი, ჟამიერადი, შემთხუევადი, განქარგებადი, დაცხრომადი, დადგრომადი, გამოცხადებადი* და სხვ.

პროდუქტიულია მასთან თანდებულიანი დერივაციაც:

-გან: *არსთაგანი, კეთილისაგანი, მყოფთაგანი, მიზეზისაგანი,*

-მიერ: *არსთამიერი, მცნებათამიერი, საჭმელთამიერი, დუმილისმიერი.*

მიმართ, მომართ: დმრთისამიმართი, ჩუენდამიმართი და სხვ.

ტერმინთა წარმოება ზმნის პირიანი ფორმების გასუბსტანტივებით: *იყოფ და არსი და იყოსი და იქმნაფ ... იქმნებისი და იქმნესი* მისთვის *საკუთრებით ივალობებიან* (არეოპაგ, 64, 1-3).

აქტიურია აგრეთვე წინდებულიანი და ზმნისართიანი კომპოზიციის ტიპი: *თანაზიარება, თანასამარადისო, თანაღმობა, თანამბრძოლი, თანადამოკიდებულება, თანამოდასე, ქუემთრევი, ზედამდგომელობა, წინააღრჩევითი, წინააღმდგომი, წინამოგონებადი, ზეშთაუცნაური, ზეშთასაჩინო, ზეშთაცნობა, ზეშთასახიერი.*

თვთ ნაცვალსახელიანი: *თვთცხოველყოფა, თვთმსგავსება, თვთმფლობელობა, თვთკელმწიფება, თვთმოდრაობა, თვთსიბოროტე, თვთძალი, თვთხრწნილება, თვთმშეილობა, თვთსრული* და სხვ.

წმ. იოანე დამასკელის თხზულების Πηγὴ γωσσεως-ის („წყარო ცოდნისაჲ“), კერძოდ კი მისი ერთ-ერთი ნაწილის – Κεφάλαια φιλοσοφικά-ს („საფილოსოფიო თავები“) თარგმანით ჩაეყარა საფუძველი საკუთრივ ფილოსოფიური ხასიათის თხზულებათა თარგმნას ჩვენს ენაზე, რასაც თვით ევრემ მცირე აღნიშნავს თავისი თარგმანის წინასიტყვაობაში: *ესე ერვახისნი თავნი ... გარეშეთა წიგნთა და საფილასოფოსოისა სწავლულეებისაგანნი არიან, რომელთაჲ დაღაცათუ საჭირო იყო დატყენად ენასა ჩუენსა, ვინაძთვან სხუად არარად-ოდეს თარგმნილა საფილოსოფოსოთა წიგნთაგანით...* (დიად., გვ. 66). დამასკელის „დიადლექტიკაში“, როგორც ცნობილია, არისტოტელედან და მისი კომენტატორებიდან მომდინარე ლოგიკური ცნება-ტერმინების განმარტებებია მოცემული ქრისტიანული თვალსაზრისიდან ამოსვლით. აქედან ცხადია, თუ რა დიდი მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა მას ქართული თეოლოგიური ტერმინოლოგიის სისტემატიზაციისათვის. მაგრამ ეს ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის სისტემაში მოყვანის პირველი ცდა იყო და მოულოდნელი არ არის, თუ მას რიგ შემთხვევებში უზუსტობანი ახლავს. სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია ზოგი კონკრეტული ხასიათის უზუსტობა ევრემის თარგმანში და მათი მიზეზებიცაა დასახელებული (მ. რაფავა, 1976, გვ. 40-42). ზოგი უზუსტობა „დიადლექტიკის“ ევრემისეულ თარგმანში ამა თუ იმ კონტექსტის სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაციის შედეგი ჩანს, ზოგი – სხვა რედაქციიდან მომდინარეობისა, მაგრამ დედნისაგან განსხვავების ნაწილი სპეციალურ ტერმინთა არაზუსტი გადმოცემითაა გამოწვეული. ამის მიზეზი კი ხშირად თვით ბერძნული ლექსემების პოლისემანტურობაა, რაც თვით ევრემ მცირესაც არაერთხელ აღუნიშნავს: *„ბერძენთა ენად უფსკრულ ღრმა არს და იგივე და ერთი სიყუად მრავალსა პირსა აღიარებსო“* (საქ. მოციქ. გვ. 029); ზოგჯერ კი ისიც, რომ მათი ფილოსოფიური მნიშვნელობა მთარგმნელისათვის ნათლად გამოკვეთილი არ არის (ამას თვით ევრემიც აღნიშნავს შესავალში: *მე... უმრავლესი ამათ თავთაგანი ჯერეთ ვერ ვამიგონებიაო: „დიად.“, გვ. 66); ან ტერმინი, როგორც დამოუკიდებელი სემანტიკური ერთეული, მისთვის ჯერ გარკვეული არ არის. მაგალითად, ერთმანეთთან სემანტიკურად ახლოს მდგარ, მაგრამ სხვადასხვა ცნებების აღმნიშვნელ ბერძნულ ტერმინებს ევრემ მცირე ქართულად ერთი ლექსემით გადმოსცემს: მაგ. ὁ τρι-*

πας, ἢ μορφή, τὸ εἶδος ტერმინებს *სახე* ლექსემით თარგმნის, ასევე, ἢ δαίρεσις („გაყოფა“) და ἢ διάστασις („განზომილება“) ერთი – *განწევა* ლექსემით გადმოაქვს, ხოლო ერთმანეთის გამომრიცხავი მნიშვნელობის მქონე ტერმინები ἀρισμῆσις („განსაზღვრული“), διαρίσμησις („განსხვავება, გაყოფა“) და συεχῆς („შერწყმული“) *განსაზღვრებული* სიტყვით აქვს თარგმნილი. ასევე *შემოკლება/შეკლება* ლექსემებით თარგმნის როგორც ძირითადი ლოგიკური ცნების გამომხატველ ტერმინს συλλογισμὸς ასევე, ზოგჯერ ἢ σύνταξις-ს (*შემტკიცება*) ტერმინსაც. ორ სხვადასხვა ცნება-ტერმინს ἢ διαφορά (*განსხვავება*) და ἢ δαίρεσις (*გაყოფა*) ზოგჯერ ერთი – *განყოფილება* ლექსემით გადმოსცემს.

არის შემთხვევები, როდესაც ერთი და იგივე ბერძნული ტერმინი ევრემის თარგმანში სხვადასხვა ეკვივალენტითაა გადმოცემული, ანუ ერთი და იგივე ცნება სინონიმური ლექსემებითაა აღნიშნული. ასე, მაგ., ლოგიკური ἵσσοκείμειν ტერმინისათვის ევრემ მცირე ერთი ძირისაგან ნაწარმოებ რამდენიმე სხვადასხვა ფორმას ხმარობს სხვადასხვა კონტექსტში: *თანამოკიდული*, *წინამოკიდული*, *მოკიდებული*, *მოკიდული ნივთი*. ამავე დროს, სხვა ძირებისაგანაც აწარმოებს ამავე ტერმინის შესატყვისებს: *ნართაული*, *მდებარე*, *ზემდებარე*, *წინამდებარე*. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ სხვადასხვა ქართული შესატყვისი ზოგჯერ ბერძნული სიტყვის პოლისემიითაცაა ხოლმე გამოწვეული (მაგ. ἵσσοκείμειν-ს სამი მნიშვნელობა აქვს: ფილოსოფიური: „სუბსტრატი, საფუძველი“; ლოგიკური: „სახე, ქვესახე“, გრამატიკული: „ქვემდებარე, სუბიექტი“).

ამ მოკლე მიმოხილვიდანაც ჩანს, რომ ევრემ მცირე ძიების პროცესშია და მისი ტერმინოლოგია სისტემურ დამუშავებას საჭიროებს. მაგრამ ისიც ცხადია, რომ ევრემ მცირეს უდიდესი ღვაწლი მიუძღვის ქართული მეცნიერული ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბებისა და განვითარების საქმეში: ქართული სიტყვაწარმოებითი საშუალებების ფართო და თავისუფალი გამოყენებით მან შექმნა უდიდესი ბაზა ახალი მეცნიერული ლექსიკონსა, რომელმაც, გაუძღო რა დროის გამოცდას, საფუძვლად დაედო და დამკვიდრდა ქართული მეცნიერული ლექსიკონს ძირითად ფონდში (ვრცლად იხ. დ. მელიქიშვილი, 1974, გვ. 115-122).

როგორც ჩანს, სწორედ იმის გამო, რომ ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგია კიდევ მოითხოვდა დახ-

ვეწასა და დაზუსტებას, მეტად გაიზარდა მოთხოვნილება საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიური ხასიათის თხზულებათა თარგმანების ბერძნულ დედნებთან შეჯერებისა, არსენ იყალთოელმა ხელახლა თარგმნა ეს თხზულება, მიუხედავად იმისა, რომ, როგორც თვით ეფრემი აღნიშნავს თავის ანდერძ-ჩამავში, იგი იყო „განმაძლიერებელი“ და „ძალმწე“ მისი ამ თარგმანზე მუშაობის დროს (დიალ., გვ. 18).

ტერმინთა დაზუსტება და თარგმანის დედანთან დაახლოება რომ იმ ხანისათვის აუცილებელ მოთხოვნილებად იქცა, ამისი ერთ-ერთი მიზეზი ისიც იყო, რომ ტერმინთა გაურკვეველობა თუ განსხვავებული გაგება ბიზანტიურ ქრისტიანულ სამყაროში (და, მაშასადამე, საქართველოშიც) ხშირად ცხარე საეკლესიო დისკუსიების საბაბი ხდებოდა ხოლმე და არა მარტო დისკუსიებისა, არამედ მწვალებლად გამოცხადებისა და ეკლესიიდან განკვეთისაც კი. ეს კარგად იცოდა არსენ იყალთოელმა და იოანე პეტრიწმა, რომელთათვისაც ცნობილი უნდა ყოფილიყო იოანე იტალოსის მიმართ სასამართლოს მიერ წაყენებული ბრალდებები, რომელთა შორის ერთ-ერთი ისიც იყო, რომ „იტალოსი უყურადღებოდ ექცეოდა ეკლესიის მიერ მიღებულ ტერმინოლოგიას, ხმარობდა არა იმ გამოთქმებს, რომლებიც ზუსტად იყო მიღებული ეკლესიის მამების მიერ ორთოდოქსული რწმენის გამოსახატავად“ (ნ. კეჭაღმაძე, 1970, გვ. 8). ასეთ ვითარებაში კი განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა სწორედ იოანე დამასკელის „დიალექტიკას“, რომელიც, როგორც ფილოსოფიის კომპენდიუმი, შეიცავდა ფილოსოფიურ ცნებათა და ტერმინთა დაზუსტება-განმარტებებს ქრისტიანული თვალსაზრისიდან ამოსვლით. აკი თვითონ ეფრემ მცირეც ამბობს თავისი თარგმანის წინასიტყვაობაში: *სხუებრ შეუძლებელ არს სიტყვსკებაჲ წინააღმდეგობთაჲ, სიტყუა-გვკებდენ რაჲ გარეშენი იგი განუკუეღთათოჯს, რომელ არს გუამი და ბუნებისათჯს* („დიალ.“, გვ. 67).

არსენი თავის ახალ თარგმანში მკაცრად ხელმძღვანელობს იმ პრინციპით, რომ *არცა-რაჲ ბერძნულისაგან დაავდოს და არცა-რაჲ ზეპირითა დაურთოს* (S 1463,39). იგი ბერძნულის შესატყვისად სათანადოდ ხვეწს და აზუსტებს ქართულ ტექსტებს. მაგალითად, გამიჯნავს ტერმინებს *სხუელი* და *გუამი*. პირველს τὸ σῶμα-ს შესატყვისად ხმარობს, ხოლო მეორეს, როგორც ψῆξι, – ἡ πόσις-ს ტერმინის შესატყვისად. ასევე, სათანადო განსხვავებას ამყარებს ბერძნული ἄριστος, διορισμένη ტერმინების

თარგმნისას და, შესაბამისად, აწარმოებს ტერმინებს: *განსაზღვრებული. განწვალებული*. ევრემ მცირე კი, როგორც ზემოთ ვნახეთ, ამ ცნებებს ერთი – *განსაზღვრებული* ლექსემით გადმოსცემს. ბერძნულ ἢ διαφορά, ἢ διαίρεσις ლოგიკურ ტერმინებს ევრემი ერთი ქართული შესატყვისით თარგმნის, ესაა *განყოფილება*. არსენი კი ცნებათა დიფერენცირებას ახდენს ტერმინებით: *განყოფილება და განწვალება*. ევრემი ბერძნული τὸ πάθος და συμπερίκοδ – სრულიად განსხვავებული ცნებების აღსანიშნად ერთი ფუძიდან აწარმოებს შესატყვისებს: *შემთხვევა და შემთხვევითი*. არსენი კი ბერძნულის შესაბამისად განასხვავებს ამ ცნებებს შემდეგი ტერმინებით: *შესუღობა. შემთხვევითი*. ევრემი ლოგიკური ἵπποκρίμειον ტერმინის შესატყვისად, როგორც ზემოთ ვნახეთ, სხვადასხვა შესატყვისებს აწარმოებს, არსენი კი ქმნის სრულიად გარკვეულ ტერმინ-კალკს – *ქუმედობარე*. რომელიც დღესაც დამკვიდრებულია ლოგიკურ და გრამატიკულ ტერმინოლოგიაში. ἢ ὑπαρξίς ცნების გამოსახატავად ევრემი ძველ ტერმინს – *აგებულებას* მიმართავს, არსენი კი *მყოფობას* აწარმოებს, რაც შემდგომში მკვიდრდება კიდევც, ἢ οὐσία შესატყვისად არსენი *არსება* ტერმინს ხმარობს, ევრემი *არსებასაც* და *არსსაც*. τὸ ὄν, τὸ εἶναι, ἢ ὑπαρξίς გამოსახატავად არსენი *ყოფნა* ძირისაგან აწარმოებს ტერმინებს: *მყოფი. მყოფობა*. ევრემი კი *არსს* ხმარობს. ამგვარად, ევრემს არა აქვს დიფერენცირებული ἢ οὐσία და τὸ ὄν ცნებები, არსენი კი გამოიჯნავს მათ. ამ დროისათვის დადგენილი ჩანს *ნივთი* ტერმინის მნიშვნელობა როგორც „მატერიისა“, მაგრამ ევრემი მას ხმარობს „სტიქიების“ მნიშვნელობითაც: *ოთხთა ნივთთაგან შეერთებული გუამი* („დიად.“; 53, 7). შესაბამის კონტექსტში არსენი „სტიქიების“, *ელემენტების* მნიშვნელობით *ასო* ტერმინს ხმარობს და არა *ნივთს*, რომელსაც „მატერიის“ (ἢ ἄλλῃ) მნიშვნელობა აქვს დამკვიდრებული ამ პერიოდის ფილოსოფიური ხასიათის თხზულებებში: *ოთხთა ასოთაგან შესრულებული სხეული* („დიად.“; 53,7). ტერმინს ἀποφαιτικός, რაც „უარყოფითს, უკუთქმითს მსჯელობას“ ნიშნავს, ევრემი ერთ შემთხვევაში თარგმნის ლექსემით *განჩინებითი*, რაც სხვა შემთხვევაში სრულიად საპირისპირო მნიშვნელობის ტერმინის – ἢ κατάφασις („მტკიცება, დადებითი მსჯელობა“) შესატყვისია მის თარგმანში. უზუსტობის წყარო, როგორც ჩანს, ორი ანტონიმური

ბერძნული ტერმინის ἀποφαιτικός („უკუთქმითი“) და ἀποφαιτικός („წართქმითი, მტკიცებითი“) ბგერითი შედგენილობის მსგავსებაა. არსენი იძლევა სწორ შესატყვისს ἀποφαιτικός – *უკუთქმამა* („დიალ.“, 38,20). უნდა აღინიშნოს, რომ სხვა შემთხვევებში ეფრემ მცირე სწორ შესატყვისს იძლევა. ἀπόφαισις ნიშნავს საერთოდ რაიმეს მიმართ დადებითი ან უარყოფითი აზრის გამოთქმას, ანუ რაიმეს მტკიცებას, გამოჩენას, ჩვენებას (φαίω-დან „ჩვენება“) და არა „უკუნათქუამს“ ან „წინააღმდგომთქუამს“, როგორც ამას არსენი თარგმნის: *ჯერ-არს უწყებად, ვითარმედ წართქმამა და უკუთქმამა განჩინებად ითქუმიან* („დიალ.“, 50,1 ეფრემი); *სათანადო არს ცნობად, ვითარმედ წართქმამაცა და უკუთქმამა უკუნათქუამად იწოდებიან* (არსენი). Χρήσιμα δὲ καὶ ἡ ἀπόφαισις ἀπόφαισις λέγεται (Dial.132 (μζ' εἰδ'))

სხვა შემთხვევაში *უკუნათქუამის* ნაცვლად არსენი მის სინონიმს – *წინააღმდგომთქუამს* აწარმოებს: *ორივე ამთ განჩინება სახელედების* („დიალ.“, ეფრემი, 44,1); და *ითქუმიან ესე წინააღმდგომთქუამად* (არსენი).

ბერძნული ლოგიკური ტერმინები κατάφαισις „წართქუმა“ და ἀπόφαισις „უკუთქუმა“ მიღებულია φέμ – „თქმა“, „გამოთქმა“ ზმნისაგან, ხოლო ἀπόφαισις, რაც რისამე „ჩვენებას, წარმოდგენას“ ნიშნავს, φαίω „გაჩვენებ“ ზმნის დერივატია. ეფრემი პირველ ორს შესაბამისად უძებნის კალკირების გზით შექმნილ ზემოთ წარმოდგენილ შესატყვისებს (როგორც მოსალოდნელია, *თქუმა* ზმნისაგან აწარმოებს), რომლებიც დღესაც დამკვიდრებულია ქართულში, ხოლო მესამე ცნებისათვის კი კანონზომიერად *ჩინება* ზმნისაგან აწარმოებს *განჩინება* ტერმინს. არსენი უცვლელად ტოვებს პირველ ორ ტერმინს, ხოლო მესამე ტერმინს ცვლის ტერმინით – *უკუნათქუამი*. არა გვერინია, არსენს არ სცოდნოდა, რომ ἀπόφαισις და ἀπόφαισις განსხვავებული ცნებების გამომსახველი ტერმინებია.¹ იგი ცდილობს კიდევ განასხვავოს ისინი ერთ შემთხვევაში კომპოზიტის I ნაწილის (*წინააღმდგომ-თქუმა*), ხოლო მეორე შემთხვევაში მისი II ნაწილის შეცვლით (*უკუნათქუამი*). მაგრამ, ვფიქრობთ, იგი აზრობრივ შესატყვისს უძებნის და „უკუნათქუამი“ და „წი-

¹ ἀπόφαισις და ἀπόφαισις ცნებათა დიფერენცირების შესახებ იხ. იოანე იბალოსის ლოგიკური ტრაქტატები (Itali, №29, გვ.9).

ნააღმდგომთქუმაღ“ გაგებული აქვს „განსჯის“ მნიშვნელობით, რომელიც ერთმანეთის საწინააღმდეგო მსჯელობებს „უკუნათ-ქვაბებს“ ანუ წინააღმდეგობებს“ შეიცავს. ასეა თუ ისე, არსენს ამ შემთხვევაში სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობის ცნებებისათვის კალკირების გზით ქართულად არსებითად ერთმნიშვნელოვანი ტერმინები აქვს ნაწარმოები: **უკუთქუმა – უკუნათქუამი წინააღმდეგობითქუმა**. ეს უზუსტობა შემთხვევითი ხასიათისა ჩანს, რადგანაც, ჩვეულებრივ, არსენ იყალთოელი ღრმად ერკვევა ბერძნულ ფილოსოფიურსა და თეოლოგიურ ტერმინოლოგიაში და იოანე დამასკელის ამ თხზულებასაც ტერმინოლოგიის დაზუსტების მიზნით თარგმნის ხელმეორედ უკვე გელათში, XII ს-ის დასაწყისში.

ამგვარად, ტერმინთა დაზუსტება ბევრ სიძნელესთან იყო დაკავშირებული: პირველ რიგში საჭირო იყო ბერძნულ ტერმინთა პოლისემანტიზმში გარკვევა: საქმე ისაა, რომ თვით ანტიკური ხანის ფილოსოფიის კლასიკოსთა შრომებშიც არ არის დაძლეული ტერმინოლოგიაში პოლისემიისა და სინონიმის პრობლემა. საკმარისია ავიღოთ, მაგ., (τερμιν, რომლის სხვადასხვაგვარმა გაგებამ, ერთი მხრივ, პლატონისა და, მეორე მხრივ, არისტოტელეს შრომებში, როგორც ა. ლოსევი აღნიშნავს, სათავე დაუდო არისტოტელეს ტრადიციულ ფალსიფიკაციას (ა. ლოსევი, 1975, გვ. 43). აღსანიშნავია, რომ პლატონის „პარმენიდეს“ კრიტიკული ტექსტის გამომცემელი და ფრანგულ ენაზე მთარგმნელი ო. დიე სპეციალურად მსჯელობს (-τερμινες თარგმანის თაობაზე და გაუგებრობის თავიდან აცილების მიზნით არჩევს მათი ერთი – FormeterminiT თარგმნას (ო. დიე, გვ. 4-6). როგორც ქვემოთ ვნახავთ, ამავე გზას ადგას პეტრიწიც, როდესაც ამ ტერმინებს ერთი – **გუარ** ტერმინით თარგმნის.

თვით ერთი ფილოსოფოსის შრომებშიც ერთსა და იმავე ტერმინს ხშირად სხვადასხვა გაგება აქვს. მაგ., არისტოტელესთან ἡ οὐσία „არსება“ („СУЩНОСТЬ“) – ფილოსოფიაში ეს მეტად მნიშვნელოვანი ტერმინი – იხმარება როგორც „არსების“ („არსის“), ისე „პირველსაწყისის“, „ელემენტის“, „სუბსტანციის“, „ინდივიდის“ მნიშვნელობით, რამაც ამ ცნების სხვადასხვაგვარი გაგება და სხვადასხვა ენაში მისი განსხვავებული შინაარსის მქონე ტერმინებით თარგმნა გამოიწვია (ა. ლოსევი, 1929, გვ. 24). ჩანს, აქედან მოდის ქართული **არსის** და **არსების** ერთმანეთში აღრევის ტრადიციაც. იგივე ა. ლოსევი აღნიშნავს,

თუ რა დიდ სიძნელეებს აწყდებოდა იგი პლატონის შემოქმედებაზე მუშაობისა და თარგმნისას სწორედ იმის გამო, რომ ამ დიდი ფილოსოფოსის ნაშრომებისათვის დამახასიათებელია ფილოსოფიურ ცნებათა და მათ გამომხატველ ტერმინთა არაჩვეულებრივი სიჭრელე და არამდგრადობა (ა. ლოსევი, 1975, გვ. 8). ხოლო, რაც შეეხება ფილოსოფოსთა სხვადასხვა თაობებს, მათ შორის ტერმინოლოგიური სიჭრელე და შეუთანხმებლობა ხომ ჩვეულებრივია. მაგალითად, ცნობილია, რომ ფილოსოფიის ერთ-ერთი ძირითადი ცნების *ერთიანი*, *საყოველთაო საწყისის* გამოხატვისათვის ანტიკურ ფილოსოფიაში სხვადასხვა ტერმინებია ხმარებული, რაზედაც მიუთითებს არისტოტელე თავის „მეტაფიზიკაში“ და აღნიშნავს, რომ საჭიროა სხვადასხვა ფილოსოფოსთა ნაშრომებში ამ ტერმინოლოგიური სიჭრელის მხედველობაში მიღება მანამ, სანამ „ერთიან მიზეზს“ დავადგენდეთ.

ბერძნული სიტყვების მრავალმნიშვნელოვნობაზე ხშირად მიუთითებენ ქართველი მთარგმნელები: „*ბერძენთა ენაჲ უფსკრულ ღრმა არს და იგივე და ერთი სიტყუაჲ მრავალსა პირსა აღიარებსო*“, – აღნიშნავს ეფრემ მცირე (საქ. მოციქ. გვ.029). ფსევდო დიონისე არეოპაგელის შრომათა თარგმანისათვის დართულ ერთ-ერთ კომენტარში, რომელიც ო ანს ლექსემას ეხება, იგივე ეფრემ მცირე წერს: *შეისწავე, ვითარმედ ბერძენთა ენითაჲ მრავალგუარად იკმარებენ სახელსა საუკუნოესასა წმიდათა წერილთა შინა. ამისთვისცა მე, ვითა თვთ მათითა ენითა არიან, ევრეთ დამიწერიან სიტყუანი ესე აწ წერილთავან შემოღებულნი, რადთა სცნა, ვითარმედ ამათ სიტყუათა შინა ყოველვან საუკუნოესა სახელი არს ბერძულად, რომელი წმიდათა მამათა და მოძღუართა ქართულისა თარგმანებისათა ოდესმე საწუთროდ უთქუამთ და ოდესმე სოფლად და ოდესმე ჟამად ფრიად ჯეროვნითა განგებითა. ხოლო აქა საჭირო იყო, თვთ ვითა მათსა ენასა არს, ევრეთ დაწერა, რადთა არა მოუხავებელ იყოს მათდა თარგმანი მათი (არეოპაგ. გვ. 262, კომ. 10).*

როგორც ვხედავთ, ო ანს ლექსემას ძველი ქართველი მოძღვარნი და მამანი კონტექსტის შესაბამისად სხვადასხვაგვარად თარგმნიდნენ: *საუკუნო*, *საწუთრო*, *სოფელი*, *ჟამი*. რაც რამდენადმე ასახავს კიდევ ამ ბერძნული სიტყვის სემანტიკურ ველს. ჩანს, ასეთი ანალიზის ჩატარება უხდებოდათ ქართველ მთარგმნელებს ყოველი ბერძნული ტერმინისათვის ქართული შესატყვისის მოძიებისას, რასაც ისინი ხშირად თანამშრომლო-

ბით აღწევდნენ. ასეთი თანამშრომლობა ტერმინოლოგიის და-
მუშავებისა და დადგენა-დაზუსტების აუცილებლობით იყო გა-
მოწვეული. ამ მხრივ მნიშვნელოვან ცნობას გვაწვდის ისევ ეფ-
რემ მცირე: „*მე ძალისაებრ ვიღუწიდ სიმართლესა და შედარე-
ბასა ბერძულისასა მრავალთა მეცნიერთა ბერძენთა და ქართ-
ველთა გამოკითხვითაო*“ (საქ. მოციქ. გვ. 030).

ძველი ქართველი მოღვაწენი შეგნებულად უდგებიან ტერ-
მინთა წარმოებას, ითვალისწინებენ თითოეული ბერძნული
ლექსემის ეტიმოლოგიას, სპეციალურად სწავლობენ მათს
მნიშვნელობებს ლექსიკონებისა და ბიბლიურ თხზულებათა
მრავალრიცხოვან განმარტებათა გამოყენებით, იძლევიან ბერ-
ძნულ ტერმინთა ზუსტ ძირეულ თუ კონტექსტუალურ შესატყ-
ვისებს – ზოგჯერ აზრობრივს, უფრო ხშირად კი ფორმალურ-
სემანტიკური კალკების სახით. ამასთან დაკავშირებით მეტად
საინტერესოდ წერს კვლავ და კვლავ ეფრემ მცირე „სამოციქუ-
ლოს“ თარგმანის წინასიტყვაობაში: „*ამათ ესევითართა ღრმათა
ადგილთა, სადაცა უკმდა შეცვალებაჲ და სხუებრ ცვალებაჲ
სიტყუასა სამოციქულოსა ქართულსა, რომელი მაშინდა ძლით
გულისკმა-იყოფებოდის, ოდეს სამნი, ვინა ოთხნი თარგმანნი
პავლისანი და ეგეოდენნივე ლექსიკონნი, რომელ არიან ღრმა-
თა წიგნურთა სიტყუათა ანბანსა ზედა განწყობილნი სიტყუანი,
ერთად შემოვიკრიბნი, მაშინდა ძლით მოუპოი ქართული მსგავ-
სებული სიტყუა*“ (საქ. მოციქ. გვ. 029).

მაგრამ თვით უზუსტესი შესატყვისიც კი ჯერ კიდევ არ
არის ტერმინი, სანამ იგი არ ჩაჯდება განსაზღვრულ სტრუქ-
ტურულ-სემანტიკურ სისტემაში, სადაც ასეთ შესატყვისთა სიმ-
რავლე გარკვეულ ორგანიზებულ მთლიანობას ქმნის და, სა-
დაც იდეალურ შემთხვევაში ცნებათა სისტემასა და მათს შე-
სატყვის ტერმინებს შორის ცალსახა მიმართება მიიღწევა.

საუკუნეების განმავლობაში ბერძნული ტერმინების შესატყ-
ვისად შექმნილ ქართულ ლექსემებს, აგრეთვე, ახლად თარგმნი-
ლი ნეოპლატონური ფილოსოფიის ცნებათა ქართულ შესატყვი-
სებს ესაჭიროებოდა ერთ ფორმალურ-სემანტიკურ სისტემაში გა-
ერთიანება, რაც კიდევაც განხორციელდა გელათის სკოლაში. ამ
მხრივ გელათის ფილოსოფიურ-ლიტერატურული სკოლა ახალი
ეტაპია ქართული ფილოსოფიური(//თეოლოგიური) ტერმინოლოგი-
ის განვითარების გზაზე: ესაა ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერ-
მინოლოგიის ერთიანი მონოსტრუქტურული სისტემის ჩამოყალი-

ბების შეგნებული ცდა. ამ საქმეს ერთი ხელი და ერთი გონება სჭირდებოდა; სჭირდებოდა პიროვნება, რომელშიც შემოქმედებითი სითამამე და ფართო გაქანება, ენის ალლო და ღრმა ცოდნა, სიტყვის არსში წვდომისა და მისი ესთეტიკური განცდის უნარი, ფილოსოფიაში განსწავლულობა და “ხედვათა სურვილი“ ჰარმონიულად იქნებოდა შერწყმული. სწორედ ასეთი პიროვნება – „წარმოსახეული წმიდა განგებისაგან ღმრთისადასა, ჳელოვნებათაგან სულისათა და ჳელოვნებული, ხედვათაგან გონებისათა გაგონებებული“ იყო იოანე პლატონური ფილოსოფოსი, ჳედწოდებით „პეტრიწი“, რომელსაც „უნდა ვუმაღლოდეთ ქართულ ენაზე შექმნილ მხამზარეულ ფილოსოფიურ ტერმინოლოგიას, რომელიც ქართული ძირებით არაჩვეულებრივად ჳუსტად გადმოსცემს ყველა ტერმინს, ევროპულ ენებზე ბერძნული ან ლათინური ნასესობების სახით რომ არსებობს“ (ნ. მარი, 1909, გვ. 35). იოანე პეტრიწი თავისუფლად და ძალდაუტანებლად, ქართულ ენაში ისტორიულად ჩამოყალიბებული მოდელების გააქტიურების გზით, ქართული სიტყვაწარმოების მდიდარი შესაძლებლობების ფართო, შემოქმედებითი გამოყენებით ქმნის ახალ ტერმინებს და ისე ღრმად სწვდება სიტყვის არსს, რომ, როგორც ნ. მარი აღნიშნავდა, „შეიძლება მხოლოდ გაკვირვებას მიეცე ამ ამოუწურავი მარაგის გამო, იმ პირდაპირ სასწაულებრივი ძალების გამო, რომლებსაც იგი ფლობდა, რომ რაც შეიძლება მეტი რაოდენობით ეპოვა ქართულ ენაში საჭირო მასალა აზრთა ყველა უმცირესი ნიუანსისა და ნაირგვარობის გადმოსაცემად ბერძნული ენის ნიმუშის მიხედვით, უაღრესად განყენებული და რთული დიალექტიკის ყველა სიძნელის გადასახლახავად“ (იქვე, გვ. 34). ბერძნული სიტყვის – ლოგოსის არსში წვდომისა (მისი აზრით, „ელლინთა ენაწერობასა ჳედა ყოველსავე თჳსი სახელი პრჳჯან, შესაბამი თჳსისა არსებისაჲ“; „განმარტება“, წინასიტყვე. გვ. 6, 23-24) და მისი ღრმა ფორმალურ-სემანტიკური ანლიზის შედეგად ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბების თვალსაზრისით, შეიძლება ითქვას, რომ იოანე პეტრიწი XII საუკუნეში ქართველთათვის და ქართული ფილოსოფიური ენისათვის ისეთივე მნიშვნელობის მოაზროვნეა, როგორიც XX საუკუნეში გერმანული ფილოსოფიური ენისათვის – მარტინ ჰაიდეგერი.

თ ა ვ ი ი I

ტერმინოლოგიური სიტყვაწარმოების ზოგადი პრინციპები და ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის სისტემატიზაცია ბელათის სკოლაში*

ტერმინოლოგიური ლექსიკა წარმოადგენს სპეციალური სახელწოდებების ისეთ ერთობლიობას, რომელიც მეცნიერების გარკვეული დარგის ტერმინ-სისტემებს ქმნის. ტერმინთა სისტემა ასახავს მოცემული მეცნიერების, მეცნიერული მიმდინარეობებისა თუ სკოლების მიერ გამომუშავებულ ცნებებს (უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ზოგი ფილოსოფიური ცნება-ტერმინი შეიძლება მხოლოდ ერთი ფილოსოფოსის ცნებითი აპარატის კუთვნილებაც კი იყოს). იოანე პეტრიწის, როგორც (ნეო)პლატონური ფილოსოფიისა და, კერძოდ, პროკლეს კომენტატორი ფილოსოფოსისათვის, სისტემისა და სისტემატიზაციის პრინციპი ამოსავალია როგორც თეორიულ, ისე პრაქტიკულ სფეროში (კერძოდ, ტერმინებზე მუშაობისას). (ნეო)პლატონური ონტოლოგიური სტრუქტურის სისტემატიზაცია მოითხოვდა ამ ფილოსოფიის ცნებითი ენის – ტერმინოლოგიის სისტემატიზაციას.

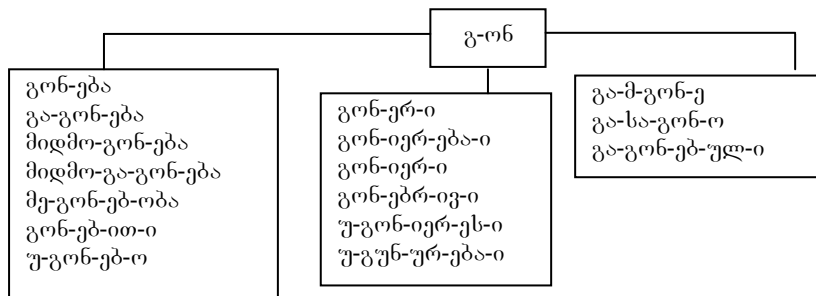
ერთი მხრივ, არსენ იყალთოელისა და მისი უშუალო მიმდევრების მიერ სქოლასტიკის ფუძემდებლის – იოანე დამასკელის „დიალექტიკისა“ და ალექსანდრიული (ნეო)პლატონური სკოლის კომენტატორების ნაშრომების თარგმნას (მათში თავმოყრილი და სისტემაში იყო მოყვანილი არისტოტელედან და მისი კომენტატორებისაგან, განსაკუთრებით პორფირიოსისაგან მომდინარე ფილოსოფიური ტერმინოლოგია), ხოლო, მეორე მხრივ, იოანე პეტრიწის მიერ ნეოპლატონური ფილოსოფიის სისტემატიზატორის, პროკლე დიადოხოსის „თეოლოგიის საფუძვლების“ თარგმნა-კომენტირებას კანონზომიერ შედეგად მოჰყვა ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის სისტემაში მოყვანა, მკაცრად დამუშავებული ქართული მეცნიერული ენის შექმნა. სწორედ პროკლესაგან, ამ „ატიკელი“ ფილოსოფოსისაგან შეითვისა იოანე პეტრიწმა ის სქოლასტიკური (ამ სიტყვის ამოსავალი, საუკეთესო გაგებით) სისტემატიზაცია, რომელიც მთელ მის სიტყვაშემოქმედებას გასდევს. პროკ-

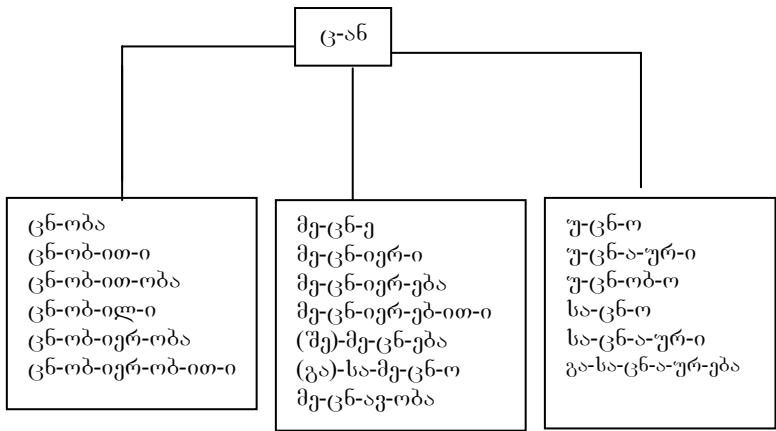
* დაიბეჭდა ქართული სიტყვის კულტურის საკითხების X ტომში, 1993, გვ. 189-216.

ლე დიადლოხოსის „თეოლოგიის საფუძვლებში“ და პლატონის დიალოგებზე მის მრავალრიცხოვან კომენტარებში (რომელთაც შესანიშნავად იცნობს და იყენებს იოანე პეტრიწი) მათი ავტორისათვის დამახასიათებელი აკრიბითა და სკრუპულუზურობით არის ჩამოყალიბებული მკაცრი სისტემა ანტიკური (ნეოპლატონური გადაშეშავებით) ფილოსოფიის ტერმინოლოგიისა, რაც მის მთარგმნელსა და კომენტატორს, იოანე პეტრიწს, ავალებდა ასეთივე მკაცრი სიზუსტით მოჰკიდებოდა თითოეული ფილოსოფიური ცნების ქართულად გადმოცემის საქმეს.

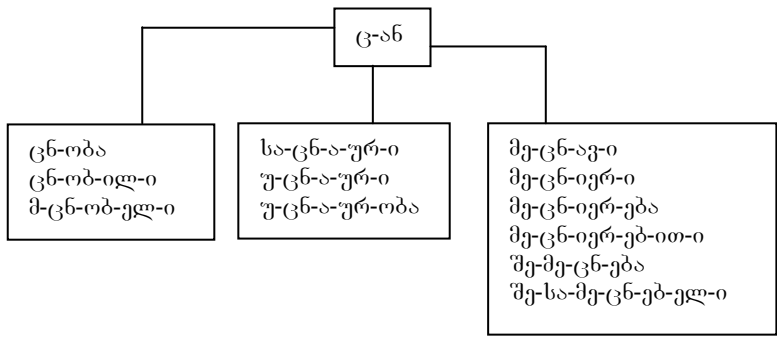
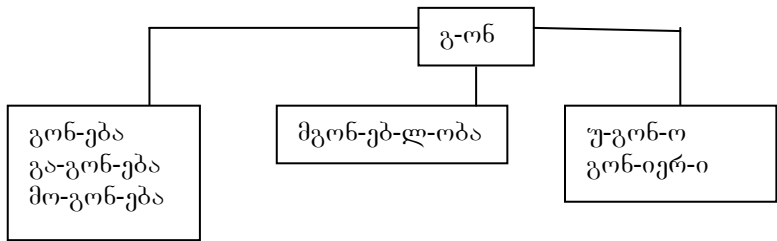
ამგვარად, პეტრიწის მიზანი იყო ფილოსოფიურ ტერმინთა ისეთი სისტემის შექმნა, რომლის ელემენტები ურთიერთკავშირში იქნებოდნენ ერთმანერთთან როგორც ფორმალური, ისე სემანტიკური თვალსაზრისით, შექმნიდნენ ფორმალურ-სემანტიკურ პარადიმატულ ერთიანობას და გამორჩეული იქნებოდნენ ყოფითი ლექსემებისაგან ფორმალურ-სემანტიკური სტრუქტურების სისტემატურებით. სწორედ ამას გულისხმობს იოანე ფილოსოფოსი, როდესაც ამბობს, რომ თავისი გვარ-ტომის ხალხისათვის – ქართველებისათვის აღიშურვა „მდაბრიონთაგან მესხუე და გაღვექსებული“ ენის შექმნა. ქვემოთ ვნახავთ, რომ ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის მორფოლოგიური პარადიმატული სისტემა გარკვეული ტიპის დერივაციული მოდელების გააქტივებით ხასიათდება. ახალ ტერმინთა წარმოების თვალსაზრისით განსაკუთრებული აქტივობით ხასიათდებიან აგრეთვე გარკვეული სემანტიკის ლექსემათა ძირეული მორფემებიც. ესენია, მაგ.: *გონ. ცან. გუარ. არს. ჩენ/წინ. მიზეზ. გუამ. ყოფ. ზიარ-* და სხვ. ძირები. ამათუ იმ ლექსიკური ერთეულის სიტყვაწარმოებითი პოტენცია სხვადასხვა ავტორთან სხვადასხვაგვარად ვლინდება. ასე, მაგ.:

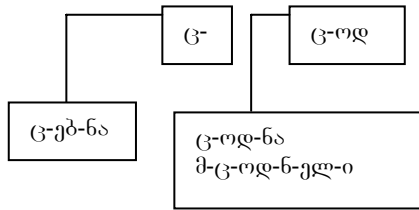
იოანე პეტრიწი:

ამონიოს ერმიასის შრომების მთარგმნელი (იოანე ტარიჭისძე):

ტერმინოლოგიური სიტყვაწარმოების დროს დაცული უნდა ყოფილიყო შემდეგი პრინციპები: 1. ტერმინი უნდა შექმნილიყო მხოლოდ ქართული ძირებისა და აფიქსების საშუალებით; 2. ტერმინი გამორჩეული უნდა ყოფილიყო ყოფითი ლექსემისაგან ფორმალურ-სემანტიკური სისტემურობით; 3. ტერმინს ზუსტად უნდა აესახა შესაბამისი ცნების შინაარსი, უნდა ყოფილიყო გამჭვირვალე, მოტივირებული; 4. ტერმინსა და ცნებას შორის ცალსახა მიმართება უნდა ყოფილიყო: ტერმინი მონოსემიური უნდა ყოფილიყო; 5. ტერმინი უნდა ყოფილიყო მოკლე და სხარტი.

ამ პრინციპების განხორციელება ყოველთვის შეუძლებელი იყო და ახლაც შეუძლებელია, რამდენადაც მეცნიერული ენა, ისევე, როგორც საზოგადოდ, ყოველი ცოცხალი ენა, არ არის სტატიკური და განვითარების კანონებს ემორჩილება. მაგრამ ამ იდეალური სისტემურობისაკენ სწრაფვა მოითხოვდა „ენის ჰელოენებისა და ღრამმატიკოსობის“ დაუფლებას, ენის „აობისა და ქცევის“ შესწავლას, სიტყვათა „შეწყობისა და დაშლის“ ოსტატობაში გაწაფვას, სიტყვის არსში წვდომას და ამ გზით ტერმინის „ეტიმოლოგიის“ („მზამეტყველების“) ანუ მოტივაციის დადგენას (იოანე პეტრიწი, „განმარტება“, გვ.20-22).

ტერმინოლოგიური სიტყვაწარმოება გაცნობიერებული პროცესია. ყოველი მეცნიერება, მათ შორის, ფილოსოფიური, მიისწრაფვის გამოიშუშაოს თავისი საკუთარი, სპეციალური ენა, სადაც ინფორმაციის სემანტიკური განსაზღვრულობა უნდა ყვრდნობოდეს ენობრივი ნიშნისა და აღსანიშნი ცნების ცალსახა მიმართებას. იოანე პეტრიწის „მდაბრიონთაგან მესხუე“ ენა, პირველ რიგში, გულისხმობდა სწორედ ყოფითი, სალაპარაკო ენისაგან განსხვავებული ფილოსოფიური ლექსიკის შექმნას იმავე, საერთო-სახალხო ენის მასალაზე დაყრდნობით. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ფილოსოფიურ ენაში მოქმედი ტერმინი მარკირებული უნდა ყოფილიყო: მას უნდა ჰქონოდა საკუთარი მო-

დელი, იდეალურ შემთხვევაში იგი თავისი ფორმით განსხვავებული უნდა ყოფილიყო ყოფითს ენაში უზუალური მნიშვნელობით ხმარებული შესაბამისი ლექსემისაგან. ტერმინს უნდა ჰქონოდა თავისი საკუთარი სტრუქტურა-აგებულება, რომელიც გარკვეულ ფორმალურ-სემანტიკურ სისტემაში ცალსახა მიმართებაში იქნებოდა ამ სისტემის სხვა ელემენტებთან. ამგვარად, პეტრიწი იდეალურ შემთხვევაში მოითხოვდა ყოფითი და მეცნიერული ლექსიკის ლინგვისტურ დიფერენცირებას (თუმცა ამის განხორციელებას, როგორც მოსალოდნელია, ყოველთვის ვერ ახერხებდა). ამასთან, დაცული უნდა ყოფილიყო ერთი აუცილებელი პირობა, რაც ძირითადი პრინციპია იოანე პეტრიწის სიტყვათშემოქმედებისა: ქართული ფილოსოფიური ტერმინი უნდა შექმნილიყო საკუთარი, ქართული ძირეული მასალისაგან, ქართული დერივაციული აფიქსების გამოყენებით (თუ სესხება ხანდახან მაინც გარდაუვალი ხდებოდა, სრულიად გამორიცხული იყო უცხო – ბერძნულ აფიქსთა კომბინაცია ქართულ ძირთან). ეს კი დიდ შემოქმედებითს სითამამეს მოითხოვდა: უსაზღვროდ ფართო გასაქანი უნდა მიეცათ თავისთავად მდიდარი და მრავალფეროვანი ქართული სიტყვაწარმოებითი საშუალებებისათვის, მაქსიმალურად გამოემზუერებინათ და გამოეყენებინათ მისი შესაძლებლობანი, გაეცოცხლებინათ არქაული, მივიწყებული და გაქვავებული ფორმები და მოდელები, ამასთანავე ერთად, გზა გაეხსნათ ცოცხალ, სალაპარაკო ენაში არსებული პერსპექტიული ფორმებისათვის. სწორედ აქედან მოდის პეტრიწისა და გელათის სკოლის სხვა მოღვაწეთა მიერ უზუალური აფიქსების გვერდით ანომალიურის, არქაული ან დიალექტური აფიქსების გააქტივება და მათი დისტრიბუციული შესაძლებლობების გაზრდა. საერთოდ, ცნობილია, რომ აფიქსების ფუძეებთან დისტრიბუციის გარკვეული თავისუფლება დამახასიათებელია ტერმინოლოგიური წარმოებისათვის, სადაც ასეთი შეზღუდვები მოხსნილია. ამიტომაც, რომ გელათის სკოლის ნაწერებისათვის დამახასიათებელია მოზღვავებულ ნოვაციებთან ერთად არქაული ფორმებისა და მაწარმოებლების მოძალეობაც.

ყველაზე დიდ ასპარეზს ამ თვალსაზრისით იძლეოდა მიმდებარე ფორმათა წარმოების დიდი მრავალფეროვნება ქართულში. დიალექტურ საფუძველზე ისტორიულად ჩამოყალიბებული პარადელური წარმოების მოდელები ახალწარმოებისათვის მეტად ფართო შესაძლებლობებს იძლეოდა და ფილოსოფი-

ურ ცნებათა ლინგვისტური დიფერენცირებისათვის ხელსაყრელი საშუალება იყო. მიმღეობის ფორმათა პარალელური, სინონიმური წარმოებიდან ნამყო დროის *ნა-* პრეფიქსიანი მიმღეობები განსაკუთრებულ მიდრეკილებას იჩენენ სუბსტანტივაციისადმი (შდრ. *დაგვილი, გაცრილი, გაკვეთილი, დაჭრილი, დაშთენილი, დაძვნიარი...* მაგრამ: *ნაგავი, ნაცარი, ნაკვეთი, ნაშთი, ნაჭერი...*). ხოლო ტერმინთა ფუნქციური დატვირთულობა, როგორც ცნობილია, ძირითადად არსებით სახელზე მოდის. ამიტომ *ნა-* პრეფიქსიანი მიმღეობის ფორმათა ტერმინოლოგიზაცია ადვილად და სწრაფად ხდება. სპეციალურ ტერმინთა საწარმოებლად ეს ხერხი ფართოდ აქვს გამოყენებული და დანერგილი იოანე პეტრიწს: *ნაკვეთი* (ფიგურა, სქემა), *ნათხზი, ნაქუსი* (მწკრივი, რიგი, სერია)...

ცნებათა დიფერენცირებისათვის ამ საშუალების გამოყენების ნათელ ილუსტრაციას წარმოადგენს გელათური ბიბლიის ხელნაწერებში ერთმანეთის პარალელურად ნახმარი პრეფიქსიანი და სუფიქსიანი წარმოების მიმღეობის სინონიმური ფორმები *მორდომილი* და *ნარდომი* (მო-ვრდ-ომ-ა ზმნისაგან): *მოგვცინ შენ ბარკალი შენი მორდომილად (რიცხ., 5,21)*. აქვეა ნახმარი ჩვენთვის საინტერესო *ნა-* პრეფიქსიანი ფორმა იმავე *ვრდომ* ზმნისაგან: *ნარდომისა ცხორებისა სასწაულ არს ფქვლი ქრთილისაჲ, რომლისათვისცა ნარდომისა ცხორებისათვის შესმენილი დედაკაცი ამას შესწირვიდა (A 1108,103)*. აქედან პირველი ფორმა – *მორდომილი* ჩვეულებრივი, ყოფითი მნიშვნელობითაა ნახმარი („მოვარდნილი“), მას ჩვეულებრივი მიმღეობის მნიშვნელობა აქვს. მეორე ფორმაში (ნარდომი) კი ეს ვაგება წაშლილია. ამ ფორმას სპეციალური აზრი აქვს მიღებული: *ნარდომი* ნიშნავს „ჭეშმარიტი, კანონიერი გზიდან გადავარდნილს, გადაცდენილს“. აქედან მომდინარეობს მისი ტერმინოლოგიური მნიშვნელობაც: „ყაღბი, პლაგიატი, ფალსიფიცირებული“. სწორედ ამ სპეციალური მნიშვნელობითაა იგი ნახმარი ამონიოს ერმიასის თხზულების თარგმანშიც: *ვთქუა თუ ნარდომ-ყოფად წიგნისა ამის, ივიცა თანვანარდომნეთ ამისსა, ანუ უკუეთუ ივინი საკუთრებ. ესეცა, ცხად არს, ვითარმედ, მათთანა* (ამონ., 106,36). ამ კონტაქსტში, როგორც ვხედავთ, *ნარდომი* დაპირისპირებულია *საკუთართან*. მისი ანტონიმია. მთელს კონტექსტში კი ლაპარაკია არისტოტელეს ავტორობის საკითხზე. კერძოდ, *ნატაცი* ანუ *საკუთარი* არს წიგნი ფილოსოფოსისაჲ (101,28).

მოყვანილ კონტექსტებში ერთმანეთის სინონიმებად ჩანს *ნატა-ცი* და *ნარდლომი*, რომელთაც ბერძნულ დედანში შეესატყვისება სძმიც ლექსება, რაც ნიშნავს „არასწორს, ცრუს, უკანონოს, ყაღბს“ – ჩვენს შემთხვევაში – „მიტაცებულს, მითვისებულს, პლაგიატს“ (შდრ. ლათ. plagio „ვიტაცებ“). *ნარდლომი* რომ ტერმინოლოგიური „ყაღბი“ – სძმიც მნიშვნელობით დამკვიდრებულია გელათური, კერძოდ – არსენ იყალთოელის წრის ძეგლებში, ეს არსენის მიერ შედგენილი „დიდი სჯულის კანონის“ ერთ-ერთი სტატიდანაც ჩანს (კერძოდ, ამფილოქე ეპისკოპოსის იამპიკოში): *ვითარ მტყუარნი და ნარდლომი დრაჰკანნი 522,11* (როგორც ვხედავთ, მასთან სინონიმურ წყვილშია ნახმარი „მტყუარი“). უნდა აღვნიშნოთ, რომ იოანე პეტრიწი სძმიც ლექსემის შესატყვისად პროკლეს თხზულების თარგმანსა და განმარტებაში *ცეთ* და *რღუვე* ძირებისაგან აწარმოებს *ნა-* პრეფიქსიან მიმღეობას: *ნამრღუვემან* და *ნუთმან* გულისსიტყუამან („განმარტება“, § 59, გვ. 126); *ნამრღუვესა*, *ესვეითა ნაცთსა გულმეისიერებასა შორის მონავონი* („განმარტება“, § 32, გვ. 83); მაშინ, როდესაც ჩვეულებრივი, ყოფითი მნიშვნელობით იგი *-ილ* სუფიქსიან მიმღეობას იყენებს ამავე *ცეთ* ფუძისაგან: *ყოვლისა ცთომილისა მბრძოლისაგან* („განმარტება“, გვ. 4,6); საქმით ცთომილი („განმარტება“, გვ. 33,23). როგორც ვხედავთ, პირველ მაგალითში „*ნამრღუვე*“ ჰენდიადისურ წყვილშია ნახმარი ბერძნულ *ნუთ* (სძმიც) სიტყვასთან. ეს ხერხი დამახასიათებელია იოანე პეტრიწისათვის: იგი ბერძნული ტერმინის მის მიერ მოპოვებულ ქართულ შესატყვისს ხშირად ამ ბერძნულ ტერმინთან ერთად ხმარობს ჰენდიადისურ წყვილში (ნათხზი *ხირადსაჲ, სჳმპერაზმაჲ, რომელ არს თანგასაყალი, მაგალითსა – ემფასსა*), რათა მკითხველისათვის ცხადი გახადოს მის მიერ შემოტანილი ტერმინის მნიშვნელობა და მიმართება ბერძნულ ცნება-ტერმინთან.

ამგვარად, ნათელი ხდება, რომ მიმღეობათა წარმოების ქართულში არსებული ორი სხვადასხვა ტიპი გამოყენებულია ცნებათა დიფერენცირებისათვის: *ნა-* პრეფიქსიანი მიმღეობის ფორმები ტერმინ-სუბსტანტივთა მნიშვნელობითაა გამოყენებული, საკუთრივ მიმღეობის ჩვეულებრივი, ყოფითი მნიშვნელობით კი *-ილ* სუფიქსიანი მიმღეობა გამოიყენება (ვრცლად იხ. დ. მელიქიშვილი, 1987(1), გვ. 148).

ამავე მიზნით სასუბიექტო მიმღეობის რამდენიმე ტიპიდან იოანე პეტრიწი ააქტივებს არქაულ მოდელს (საშუალი გვარის ზმნათათვის დამახასიათებელს), რომლებიც დღეს სუბსტანტივების (ხელობის სახელების) წარმოებაშია დამკვიდრებული: *მ-* (მბადი, მხახი), *მა-* (მაესი, მაქი, მაკლი, მადმრთი), *მე-* (მექმი, მეღინი, მერღვ, მეშვ), *მო-* (მობაძავი, მოხავი, მოქცევი, მოკუდავი), *მად* (პირველმღებადი), *მა-ე* (მწადე, გაბგე, მომგე), *მ-არ* (მხუდარი, მკუდარი), *მ-არე* (მთენარე), *მა-ე* (მაცნე, მავნე), *მე-ე* (მეცნე მეთნე, მეთქუე, მეტრფე, მეწადე, მესმე, მებაძვე), *მე-ო* (მეკუდო), *მო-ე* (მოსწრაფე, მოწაფე, მოსწავლე, მოყუარე, მოღუაწე, მოახლე), *სა-ე* (სარეცე, სავსე, სახე), *სა-* (საოცი, სამკი, საწადი, აღმოსახენი), *სა-ო* (საქმო, საკვრო, საცნო, საუწყო, საწადო, სატრფო, ხასო, საშო, აღმოსახინო).

ამ ტიპის წარმოება ზმნური ფუძეებისაგან ძველსავე ქართულში უკვე არქაული მოდელია, ისტორიული უგვარო სტატიკური (ე. წ. საშუალი გვარის) ზმნებისათვის დამახასიათებელი, რომელსაც მოხერხებულად იყენებენ გელათის სკოლის მოღვაწენი ცნებათა ფორმალური დიფერენცირების მიზნით. საინტერესოა, რომ ამ მოდელის გამოყენება ერთდროულად აკმაყოფილებს ტერმინოლოგიზაციისათვის ხელსაყრელ სამ პირობას: შესაძლებელი ხდება პოლისემანტიზმის თავიდან აცილება, სუბსტანტივური მოდელი აადვილებს და აჩქარებს ტერმინოლოგიზაციის პროცესს, ამ მოდელის მიხედვით შექმნილი ტერმინი მოკლე, სხარტი, მარჯვე და მოხერხებულია.

შემდეგი პრინციპული მოთხოვნა ბუნებრივად გამომდინარეობს წინასაგან: სპეციალური ტერმინი, როგორც გარკვეული ცნების ადეკვატური ენობრივი გამოხატულება, მოცემული მეცნიერული ენის სისტემაში პოლისემიასა და ომონიმიას უნდა გამორიცხავდეს. როგორც ცნობილია, პოლისემანტიზმი სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში მოწმობს ტერმინოლოგიური სისტემის მოუწესრიგებლობასა და სუსტ გაფორმებულობას. „დღეს ის თვალსაზრისი, რომ ტერმინოლოგიაში ერთი ნიშანი პრინციპულად მხოლოდ ერთ ცნებასთან უნდა იყოს დაკავშირებული, ტერმინოლოგია უმრავლესობისათვის ამოსავალ დებულებადაა ქცეული და ერთ-ერთ აუცილებელ პირობად ითვლება სიტყვათა შედგენისას ტერმინოლოგიურ პრაქტიკაში“ (რ. ღამბაშიძე, 1986, გვ. 26). თავისი ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის სისტემის ფარგლებში პოლისემიის მოშლა და მონოსემანტიზმის მიღწევა

იყო ის იდეალური ვითარება, რომლისკენაც მიისწრაფვოდა და მთელს თავის შემოქმედებით ძალებს მიმართავდა იოანე პეტრიწი. პროკლეს ტრაქტატის თარგმანის წინასიტყვაობაში იოანე ფილოსოფოსი სპეციალურად ეხება შემეცნების პროცესის ამსახველი ცნება-ტერმინების დადგენის საკითხს და უჩვენებს ქართული ტერმინის შექმნის გზას შესაბამისი ბერძნული ტერმინების სემანტიკური ანალიზის საფუძველზე. ეს ტერმინებია: *σῶσις*, *σῶμα*, *δαῖσια*, *σῶτης*, რომელთაც იგი ვრცელი მსჯელობისა და დასაბუთების გზით უძებნის შესაფერის ქართულ შესატყვისებს: *გაგონება*, *მიდმოგონება*// *მიდმოგაგონება*, *გახაგონო*, *გამგონე* („განმარტება“, გვ. 6). აქვე პეტრიწი სინანულით აღნიშნავს, რომ ძველი ქართველი მთარგმნელები ცნებათა დიფერენცირებას არ აქცევდნენ სათანადო ყურადღებას და ერთსა და იმავე სიტყვას სხვადასხვა მნიშვნელობით ხმარობენ, რაც „მე უზომოდ მიშლის თარგმანსა შინაო“ („განმარტება“, გვ. 6).

პოლისემიის დაძლევა შესაძლებელი იყო სინონიმური ლექსიკური ერთეულების ან სინონიმური მორფოლოგიური მასალის (მაწარმოებლის) გამოყენების გზით. აქედან მოდიოდა კვლავ და კვლავ არაუხუაღურის, არაორდინაღურის, არქაული თუ დიალექტური ენობრივი მასალის ძიება, გააქტივება. მაგრამ, მეორე მხრივ, ეს იყო წყარო სისტემათაშორისი (ფილოსოფიური ენისა და საერთო-სახალხო ენის ლექსიკურ სისტემებს შორის) სინონიმების წარმოშობისა. რამდენადაც სალიტერატურო ენაში იგი, ისევე როგორც პოლისემია, უარყოფით ფაქტადაა გამოცხადებული. კიდევ უფრო უარყოფითია დამოკიდებულება დუბლეტების მიმართ, რომლებიც არავითარ ნიუანსობრივ სხვაობას არ იძლევა ენაში (რ. ლამბაშიძე, გვ. 40). იოანე პეტრიწის ტერმინოლოგიური სისტემა ქმნადობის პროცესშია, ამიტომ ახალწარმოებათა ძიების გზაზე სინონიმები და ტერმინი-დუბლეტები, თანაც ერთმანეთის გვერდით, ჰენდიადისურ წყვილში მისი ფილოსოფიური ენის სისტემის ფარგლებშივე ხშირად გვხვდება. ამასთან, სინონიმები შეიძლება მიღებულ იქნეს მორფოლოგიური გზით, ძირითადად მიძლეობათა პარალელური წარმოების გამოყენებით (*მარღვ* – *მერღვ*, *მეგბი* – *მგე*, *მქმნელი* – *მქმნე*, *მექმე* – *მექმე*, *მიმღებელი* – *მიმღები* – *პირველმღები* – *პირველმღებადი*, *მბაძავი* – *მბაძველი* – *მბაძი* – *მებაძვე* – *მობაძავი*, *მწადი* – *მეწადი* – *მეწადე*, *მშობელი* – *მეშვი* – *მეშვე*, *მცნობელი* – *მცნობი* – *მეცნე*, *მტრფიალობელი*

– მეტრფი – მეტრფე. მზიარებელი – მზიარე. მგრძნობელი – მეგრძნე და სხვა).

ცნების დაზუსტების მიზნითვე შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სინონიმური ლექსემები: *ახო* და *კაეშირი*; *მოწადე* და *ტრფიალი*; *სატრფო* და *საწადო*; *უმოქენო* და *სრული*; *უმოქენო* და *კმაგოფ*; *უქცევ* და *უცვალებელ*; *მეუწყე* და *მცნობელ*; *ცნობა* და *უწყება*; *განწვალება* და *განყოფა*; *ქმნა* და *წარმოჩენა*; *განჭრადი* და *განწვალებადი*; *ქმნადი* და *აღგებადი* და სხვ.

ლექსიკურ სინონიმურ წყვილებს, ანუ ჰენდიადისებს, როგორც ცნობილია, ძველ ქართულ მწერლობაში რაციონალური საწყისი ჰქონდა (შ. ძიძიგური, 1946, გვ. 699). მთარგმნელი ბერძნულ სიტყვას, რომელსაც ფართო სემანტიკური ველი ჰქონდა, თარგმნიდა ორი ერთმანეთის სინონიმური ლექსემით, რომელთაგან ერთი მეორეს აზუსტებდა. საქმე ისაა, რომ საუკუნეების განმავლობაში ბერძნული ენის ლექსიკა, კერძოდ, ტერმინოლოგიური ლექსიკაც განიცდიდა სახეცვლილებას, იძენდა ახალ მნიშვნელობებს და თანდათან კარგავდა გარკვეულობას. ამას ხელს უწყობდა ტერმინთა ისტორიულად შექმნილი პოლისემანტიზმიც, რის გამოც ისინი შუა საუკუნეების თარგმანებში (მათ შორის ქართულ თარგმანებშიც) ხშირად ჰენდიადისით გადმოცემოდა. ჰენდიადისების საშუალებით მთარგმნელი ცდილობდა დაეცვა ზედმიწევნითი სიზუსტე და გადმოეცა ბერძნული ცნება-ტერმინის დაფარული შინაარსი. გარდა ამისა, ჰენდიადისები ხშირად მთარგმნელის ინტერპრეტაციისა და თავისებური გააზრების შედეგსაც წარმოადგენდნენ. მაგრამ, თანდათან სინონიმური წყვილების ხმარება, შეიძლება ითქვას, ტრაფარეტულ სტილისტურ ხერხად იქცა. ეს მეტად დამახასიათებელი სტილური ნიშანია პროკლე დიადოხოსისა და გვიანდელი ბიზანტიელი ავტორების ენისათვის. ეფრემ მცირესა და პეტრიწთან კი, გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი ფუნქციებისა, მათ დიდი ემოციურ-ექსპრესიული დატვირთვაც აქვთ.

რაც შეეხება სინონიმური მორფოლოგიური მაწარმოებლებით შექმნილ დუბლეტებს, მათზე დაკვირვება საშუალებას გვაძლევს თვალი გავადევნოთ ავტორთა შემოქმედებითს ძიებას, მათი მუშაობის მეთოდს: როგორ სინჯავენ და ამოწმებენ ისინი ამა თუ იმ დერივაციული მოდელის ტერმინოლოგიზაციის უნარს, გამოსადევობას, ეძიებენ საუკეთესო გამომხატველობითი ძალის მქონე წარმოებებს, იძლევიან რამდენიმე ვარიანტს,

რათა შემდეგ გარკვეული ცნებისათვის შეარჩიონ საბოლოოდ დადგენილი სრულყოფილი ტერმინი, როგორც ფორმის (სუბსტანტივაციის უნარის მქონე და, ამავე დროს, მოკლე), ასევე სემანტიკური გამჭვირვალობისა და განსაზღვრულობის თვალსაზრისით. ამ მიზნით ისინი, როგორც ზემოთ ვნახეთ, მოხერხებულად იყენებენ არაპროდუქტიულ, არქაულ აფიქსებს, ბრუნვის ფორმანტებს დერივაციული აფიქსების ფუნქციით, ზრდიან მორფემათა დისტრიბუციულ შესაძლებლობებს, სხვადასხვა ფუძეებთან კომბინაციის სიხშირეს ისე, რომ არ არღვევენ ქართული სიტყვაწარმოების ისტორიულად ჩამოყალიბებულ წესებს. ასეთი შემოქმედებითი სითამამის გარეშე, ენის შესაძლებლობათა მაქსიმალური გამოყენებისა და გაშლის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა მეცნიერული ენის განვითარება.

ცნობილია, რომ აზრობრივი პარადიგმატიკისა და ცნებებისა და მათი ადეკვატური ტერმინების სისტემური ურთიერთდამოკიდებულება ნათლად ვლინდება ანტონიმურ დაპირისპირებებსა და ჰიპონიმურ (ცნებათა გვარ-სახეობრივ) იერარქიულ მიმართებებში. ადამიანის გონებისათვის დამახასიათებელი ცნებითი ანტონიმების გამოხატვა ენას შეუძლია როგორც ლექსიკურად, საპირისპირო მნიშვნელობის ფუძეების (ანტონიმების), ასევე, ანტონიმური დერივაციული აფიქსებისა და ნაწილაკების საშუალებით. ორივე ეს საშუალება ფართოდ გამოიყენება და ქმნის მწყობრ სისტემურ პარადიგმას თავთავისი განშტოებებით: ლექსიკური ანტონომები: *სამარადისო – ჟამისქუეშე/ოდესმე; მარტივი – შეზავებული/შედგმული; დასაბამი/დასწყისი – დასასრული; ერთი – მრავალი; დიდი – მცირე; არსება – შემთხვევითი; სინოტივ – სიკმელე; სიმჭურვალე – სივრილე; მართვანმავლობა – დრეკილობა; იგივე – სხვა; მიდრეკადი – მიუდრეკელი.*

თითოეული ამ წყვილთაგან, ამავე დროს, შედის სხვადასხვა ფორმალურ და სემანტიკურ პარადიგმატულ რიგში და სხვადასხვა სემანტიკურ მიმართებებშიც: *სამარადისობა – ოდესმეობა – ერთობა – სიმრავლე... არსი – არსება – არსებითი... შემთხვევითი – არსებითი – ჟამითი – სულითი – ცნობითი... და სხვა.* რაც შეეხება ანტონიმთა დერივაციულ ტიპს, იგი ტერმინოლოგიურ სისტემებში განსაკუთრებული რეგულარობით ხასიათდება, და ამ მხრივ არც გელათის სკოლის ფილოსოფიური ხასიათის ნაშრომებია გამოჩნაკლისი, რადგანაც ცნებების

დაპირისპირებულთა მიხედვით დიქტომიური დაყოფის („წინა-აღმდგომობითი **განწვავლება**“ ἐναντίκη διαίρεσις) დროს უკუთქმითი შინაარსის ავიქსური წარმოება ყველაზე მარტივი მექანიკური საშუალებაა (იტყვიან *ვიეთნიმე, ვითარმედ მეტყვი და უტყვი. მოკუდავი და უკუდავი. სხეული და უსხეულო ვითარ არიანა წინააღმდგომნი? ამონ., 138, 11-13*). ამ ტიპის წარმოებაში ფუძეთა მიხედვით ავიქსთა და ავიქსოიდთა განაწილებას გარკვეული კანონზომიერება ახასიათებს, რაზედაც სათანადო ადგილას გვექნება მსჯელობა.

ცნებათა და მათი აღმნიშვნელი ტერმინების სისტემატიზაცია მუშაობის რთულ ეტაპებს მოიცავს. ცნებათა მნიშვნელობების დადგენა და მათთვის სახელწოდებათა შერჩევა განყენებულად კი არ უნდა ხდებოდეს, არამედ სხვა ცნებებთან და მათ შესატყვის ტერმინებთან მიმართებაში უნდა ზუსტდებოდეს. ყოველ ცნებას თავისი ადგილი უნდა ჰქონდეს მიჩენილი ცნებათა სისტემაში და ამ ცნებათა (და შესაბამისად – მათ გამომხატველ ტერმინთა) შორის არსებულ კანონზომიერებებს უნდა ასახავდეს. როგორც ცნობილია, ეს კანონზომიერებანი ცნებათა ლოგიკურ კავშირებს ემყარება და ცნებათა ისეთ კლასიფიკაციას გულისხმობს, რომელიც მნიშვნელობათა გვარ-სახეობრივ ურთიერთობებში ვლინდება (რ. ღამბაშიძე, 1986, გვ. 46). როდესაც გვარ-სახეობითი ცნებების ეს იერარქიული დამოკიდებულება (ჰიპონიმია) გამოიხატება გამჭვირვალე ენობრივი მასალით, საქმე გვაქვს იდეალურ შემთხვევასთან ცნებათა და შესატყვის ტერმინთა სისტემატიზაციის თვალსაზრისით. სწორედ ასეთი სანიმუშო შემთხვევაა პეტრიწის მიერ გვარ-სახეობითი დამოკიდებულების აღმნიშვნელი წყვილის – γένος და εἶδος ცნებების გადმოტანა ერთ სემანტიკურ ველში შემავალი ურთიერთდამოკიდებული წყვილით – **ტომი** და **გუარი** (რომელთაგან პირველი ფართო მოცულობის ჰიპერონიმია, მეორე კი მასში შემავალი ვიწრო მოცულობის ჰიპონიმი), ნაცვლად ქართულ ლოგიკურ ტერმინოლოგიაში ადრე (დამასკელის „დიალექტიკისა“ და ამონიოსის შრომების თარგმანებში) მიღებული ტერმინებისა – **ნათესავი** და **სახე**. საქმე ისაა, რომ არც თვით ბერძნულ ტერმინებში და არც მათს ძველ ქართულ თარგმანებში არ არის დაცული (და გააზრებული) სათანადო სისტემურობა, რომელიც იდეალურ შემთხვევაში ერთი ჯგუფის ცნებების ერთ სემანტიკურ ველში შემავალი ტერმინებით ასახვას გუ-

ლისხმობს. *ნათესავ* ტერმინს (რომელიც ამავე დროს, მეტად გავრცელებული ყოფილი მნიშვნელობის სიტყვაა) იოანე პეტრიწი ცვლის მისი ნაწილობრივი სინონიმით, სპარსულიდან ადრევე ნასესხები *ტომით*. ხოლო *ქმედი*-ის ძველ ქართულ შესატყვისს – *სახე-ს* ცვლის *გუარ* ტერმინით, რომელიც, თავის მხრივ, *ტომის*¹ ქვეკლასს წარმოადგენს. ამგვარად, იგი ახერხებს ენობრივი მასალის საშუალებითაც ასახოს ის იერარქიული დამოკიდებულება, რომელიც ამ გამოსახატავ ცნებებს შორის არსებობს, რითიც აღწევს იდეალურ სისტემატურობას გამოსახატვის პლანში. ამ მხრივ იგი აჭარბებს სისტემატიზაციის საოცარი უნარით განთქმულ თვით პროკლესაც კი, რომელიც ამ შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, ტრადიციით იყო შეზღუდული. ხოლო ქართველი ფილოსოფოსის წინაშე, მეორე მხრივ, *სახე* სიტყვის პოლისემანტიზმის საკითხიც იდგა, რასაც იგი შესანიშნავად ართმევს თავს როგორც ამ, ისე სხვა ცნებებთან მიმართებაში (პეტრიწი ცდილობს, თითოეული მნიშვნელობისათვის, რომელსაც *სახე* ლექსემა გადმოსცემს ძველ ქართულში, დაძებნოს ცალსახა შესატყვისები: *ქმედი*-სათვის – *გუარი*, *მოძღვრ*-სათვის – *სახე*, *საქმე*-სათვის – *ნაკუთი*, *ἐκασ*-ისთვის – *ხატი*, *παράδειγμα*-სათვის – *იგავი*...² (შდრ. „სახე“ ლექსემის მნიშვნელობები ევრემ მცირესთან, მ. მაჩხანელი, 1988, გვ. 134).

თავისი ტერმინოლოგიური ძიებების გზაზე პეტრიწისათვის ყველაზე მთავარი სიტყვის არსში წვდომა და ამ არსის ზედმიწევნითი სიზუსტით გამოსატყვა ენობრივი ნიშნით. იგი მისწრაფოდა შეექმნა ცნების, საგნისა და მოვლენის არსის გამომხატველი გამჭვირვალე სემანტიკური სტრუქტურისა და ცხადი მოტივაციის მქონე, სწორად მათრიენტრებელი ტერმინები. მისი ეს მისწრაფება სავსებით ეთანხმება ტერმინოლოგიური სიტყვაწარმოების თანამედროვე მოთხოვნებს: ტერმინისათვის უპირატესობა ენიჭება გამჭვირვალე შინაგან ფორმას. ტერმინოლოგიაში სიტყვაწარმოებითი აქტი, გარდა საკუთრივ დერივაციული ოპერაციისა, გულისხმობს ცნების შინაარსის სიტყვიერ გახსნას. ტერმინისა და ცნების შესატყვისობის ეს მოთხოვნა

¹ იხ. გელათის ბიბლია: *ტომი უმეტეს გარეშემცველობითი არს, უფროს ვიდრე სახელი ერისა* (A 1108, 38 r).

² იხ. *იგავ* სიტყვის განმარტება იოანე ოქროპირის მიხედვით გიორგი ამარტოლის „ხრონოგრაფის“ არსენი იყალთოელისეულ თარგმანში (ხრონ., გვ. 69).

დღესაც მთავარია ტერმინოლოგიური სიტყვაწარმოებისას. როგორც აღნიშნავენ, „სამეცნიერო ტერმინი უბრალო სიტყვა კი არ არის, არამედ იგი მოცემული მოვლენის არსის გამომხატველია. ამიტომაც აუცილებელია ტერმინოლოგიის კრისტალურ გამჭვირვალობასა და განსაზღვრულობაზე ზრუნვა, რადგანაც იგი ობიექტურ მოვლენათა არსს ... გადმოსცემს“ (ა. დებორინი, 1957, გვ. 45).

პლატონის მიერ „კრატილოსში“ გამოთქმული აზრით, ყოველი სახელი უნდა გამოხატავდეს საგნის ბუნებას (იხ. „კრატილოსი“, 396a) და, რადგანაც პეტრიწის ღრმა რწმენით, „ელ-ლინთა ენამზეობასა ზედა ყოველსავე თვის სახელი ჰქვავან. შესაბამი თვისა არსებისად“, ამიტომ მისი მიზანია ქართული ფილოსოფიური ენა თავისი გამომხატველობითი ძალით გაუტოლოს „გონიერთა ხედვათა მომმარჯვ“ ელინურს. აქედან მოდის სწორედ მისთვის დამახასიათებელი ძირითადი პრინციპი ტერმინოლოგიის – ახალ ცნება-ტერმინთა ბერძნული ენიდან *კალკირების ხერხის აქტიური გამოყენება*. ეს გამოცდილი ხერხი უზრუნველყოფდა ზუსტ თარგმანს და ფილოსოფიური ტექსტის მთარგმნელს იცავდა ნეფსითი თუ უნებლიე საკუთარი ინტერპრეტაციების საფრთხისაგან.

ბერძნული ტერმინის ქართულად გადმოღებისას ამოდიოდნენ მისი ძირეული, პირველადი მნიშვნელობიდან ან კონტექსტუალური მნიშვნელობიდან. ასე, მაგ., ὄσιχῆσις ტერმინის ძველი ქართული შესატყვისი – *წესი*, რომელიც ამ ბერძნული ლექსემის პირველადს მნიშვნელობას ასახავს და მისი ძირეული სემანტიკური კალკია (წესის ეს პირველადი მნიშვნელობა ქართულში, თავის მხრივ, დაცულია ჰენდიადისურ კომპოზიტიში *წეს-რივი* და მთის დიალექტებში; იხ. მაგ., ვაჟა-ფშაველა: *რივში ვიყავი სადამე* („აღუდა ქეთელ.“) ან, იხ. სამართლ. ძეგლ.: *ამას ბრძანებს რივი სამართლისა* (სომხ. *სამართ.*, 228,236)), მაგრამ გარკვევით ვერ გადმოსცემს ამ ცნების სპეციალურ ფილოსოფიურ („ელემენტი, საფუძველი“) შინაარსს, რადგანაც სხვა მნიშვნელობით დაიტვირთა. ამიტომ იგი შემდგომ შეცვალეს *ასო* ტერმინით, ხოლო პეტრიწმა, როგორც ქვემოთაც ვნახავთ, თუმცა არც ეს უკანასკნელი ტერმინი (ასო) უკუაგლო, მაგრამ გარკვეული შემთხვევებისათვის დაამკვიდრა ტერმინი *კავშირი*. რაც აშკარად ამ ცნების მისეული ინტერპრეტაციის შედეგია და გულისხმობს *ოთხი ელემენტის*, პირველსაწყისთა *კავშირს*,

რაც ერთ მთლიანობას ქმნის და საფუძველად უდევს ყოველივეს რაობას. ამ თვალსაზრისით *კავშირი* გარკვეულად *წესის* სინონიმიცაა, რამდენადაც ოთხი ელემენტის, სტიქიის გარკვეული *წეს-რიგით* შეკავშირებას ნიშნავს.

იმის მიხედვით, თუ პოლისემანტური ბერძნული ლექსემის რომელ მნიშვნელობას ირჩევს მთარგმნელი, შეიძლება ვიმსჯელოთ იმაზე, თუ როგორ გაიაზრა მან ეს ცნება, რა მოტივი წამოსწია წინ ან როგორი ინტერპრეტაცია დაუდო საფუძველად მის ქართულ შესატყვისს. ასე, მაგ., კტმოც ცნებისათვის ადეკვატური ქართული ტერმინის ძიებისას იოანე პეტრიწი წინ წამოსწევს ამ ბერძნული ლექსემის ამოსავალ, ძირეულ მნიშვნელობას – „ადმკული“, რომელშიც სამყაროს შინაარსი ისევე მეტაფორულადაა გააზრებული, როგორც ეს ძველ ბერძნებს ესმოდათ: „წესრიგი, კანონზომიერება“, რაც ელინთა წარმოდგენით მშვენიერებისა და შემკობილების საფუძველი იყო. ამგვარად, პეტრიწის თარგმანში ჩანს მოტივაცია, რომელიც საფუძველად უდევს ამ ბერძნულ ტერმინს მაშინ, როდესაც ძველ ქართულში, ჩვეულებრივ, მის აზრობრივ-კონტექსტუალურ თარგმანს იძლეოდნენ: *სოფელი* – „სამყარო, ქვეყანა“, რაც კტმოც-ის ძირითად მნიშვნელობად იქცა. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ძველი აღთქმის ტექსტების თარგმანებშიც ცა და ქვეყანა სამკაულადაა გააზრებული (Και συητελεσθησα ο ουρανὸς και ἡ γῆ και ὁ κόσμος αὐτῶν – და სრულ იქმნეს ცაჲ და ქვეყანაჲ და ყოველი სამკაული მათი: დაბ., 2,1). ეს და მსგავსი მაგალითები ნათლად წარმოაჩენენ პეტრიწის ტერმინშემოქმედებითს პრინციპს: ზუსტი ფორმალური შესატყვისით გადმოსცეს ბერძნულ სიტყვაში ჩადებული არსი, ანუ ქართულ სიტყვაში ხელახლა გააცოცხლოს და აამეტყველოს ბერძნული ლოგოსი. ამიტომაც, რომ მისი ტერმინები ხშირად ემოციურად დატვირთული და ექსპრესიულია, ავლენს ავტორის მეტაფორულ აზროვნებას და მის ესთეტიკურ დამოკიდებულებას აღსანიშნი ცნებისა თუ მოვლენისადმი. ასე, მაგ., მისი მეტაფორული აზროვნების ნაყოფია ტერმინები: *ნათხზი* („არსის რიგი“, „მწკრივი“), რომლის ამოსავალი მნიშვნელობაა „ნაწნავი“ (შდრ. გელათის ბიბლია: არა მოიპარსოთო გარემოის შესახედავი თავისა თქუენისაჲ, ხოლო უფროისლა კოწოლი, რომელ არს დალაღად და არს იგი ნათხენი. ვითარ-იგი დაითხზნიდეს ელენნი, ვითარცა კრონოისდაღ განჩინებულსა და უფროისლა სარკი-

ნოზნი ვიდრე აქამოდე იქმან ამას A 1108, ფ. 58 r); *ნაქუხი* („ნაქსოვი“, აქედან „რიგი, მწკრივი“), ეს ტერმინები პროკლეს ონტოლოგიური სტრუქტურის ძირითადი ცნების $\sigma\epsilon\lambda\alpha\delta\acute{\alpha}$ -ს „ჯაჭვი“, „რიგი“, „მწკრივი“ შესატყვისად აქვს შერჩეული; ასევე *დაკაზმვა* ტერმინი ($\kappa\alpha\tau\alpha\sigma\kappa\acute{\epsilon}\eta\eta$), რომელიც ხატოვნად გადმოსცემს სილოგიზმის აგების, დასაბუთებისათვის საჭირო ელემენტების შეწყობა-აგების შინაარსს (დაკაზმვად *საკმართა აღმოჩენისათა*). როგორც ვხედავთ, ასეთ ტერმინებს გამჭვირვალე შინაგანი ფორმა აქვთ.

სახელდებისას ცნების შინაარსის გათვალისწინება ანუ ტერმინთა მოტივირებული წარმოება ძველი ქართული სიტყვათშემოქმედებისათვის მეტად დამახასიათებელი პრინციპია. ამ პრინციპის განხორციელებას შეიძლება თვალი გავადევნოთ არისტოტელეს ლოგიკური ტერმინების ქართულ თარგმანებში, თუმცა კი ამ მეცნიერების ფორმალური ხასიათი თითქოს არ უნდა იძლეოდეს საბაბს დიდი სტაგირელის მიერ შექმნილი სპეციალური ტერმინების სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაციისათვის.

ქართველი მთარგმნელები, ცდილობდნენ რა ამ ცნებათა არსში ჩაწვდომას, ქართული შესატყვისების ძიებისას, პირველ რიგში, მხედველობაში იღებდნენ მოტივაციას, რომელსაც, მათი აზრით, მოცემულ ტერმინში დებდნენ არისტოტელე და მისი კომენტატორები. ასე, მაგ., არისტოტელეს ცნება-ტერმინს $\sigma\lambda\lambda\omicron\gamma\iota\sigma\mu\acute{\alpha}\tau\zeta$ იოანე პეტრიწი თარგმნის ფორმალური კალკით – *თანშესიტყვა*. იღებს რა მხედველობაში იმას, რომ სილოგიზმი არის გარკვეულ *შესიტყვებათა* გამონათქვამთა (მსჯელობათა) შეერთება, ანუ *თანშესიტყვება*. მაშინ, როდესაც ეფრემ მცირე იძლევა მის აზრობრივ თარგმანს – *შემოკრება*. რადგანაც ამოდის სილოგიზმის განსაზღვრებიდან: *სილოგიზმი შემოკრებილია ორთა ჭეშმარიტთა წინადადებათაგან და შესრულებისა* (იხ. „დიად“, 51,1). სილოგიზმი რომ მსჯელობათა „შემოკრებადა“ გააზრებული, ეს ჩანს ნემესიოს ემესელის თხზულების პეტრიწისეული თარგმანის შემდეგი ადგილიდანაც: *ქსენოკრატიმან ესე შესიტყუვად შეკრება* (ნემეს., 26,24). არსენ იყალთოელი კი (მასვე მისდევს ამონიოსის მთარგმნელიც) იძლევა არისტოტელეს ამ ტერმინის შემდეგს შესატყვისს: *შეგულისხიტყვა (გულისხიტყვა* ძველ ქართულში ნიშნავს „ზრახვა, აზრი, ფიქრი“).

არისტოტელეს ლოგიკური ცნება $\pi\alpha\rho\tau\alpha\sigma\zeta$ იოანე დამასკელის „დიადექტიკის“ ეფრემისა და არსენისეულ თარგმანებში *წინადადება* ტერმინითაა გადმოცემული, ისეთივე ზუსტი კალკით, რო-

გორც ლათინურსა (propositio) და რუსულში (предложение). ამონიოს ერმიასის თარგმანში ეს ცნება გადმოცემულია შესატყვისით – *წინგანსვლა*. ისევე, როგორც რუსული предпосылка. ნემესიოს ემესელის და პროკლეს პეტრიწისეულ თარგმანებში კი მისი ეკვივალენტია *პირველდაწესებული* და *პირველმდებადი*. ამ უკანასკნელის მოტივაცია ნათელი ხდება ამონიოს ერმიასის თხზულების (Ammonius in Porphyrii Isagogen) შემდეგი კონტექსტიდან: Βουλόμενος γὰρ δεῖξαι ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατος ἔλαβον τὸ αὐτοκίνητον πρῶτον, συμπέραν δὲ τὸ ἀθάνατου... *მნებაემან ჩუენებად, ვითარმედ უკუდავ არს სული, მივიდე პირველად თვთმოდრავი და შევასრულე უკუდავი...* (S 2562, 167 v). ეგევე კონტექსტი გვაძლევს συμπέρασμα „დანასკვი“ ცნების ევრემისეული და არსენისეული გააზრების გასაღებს. ისინი ამ ცნების შესატყვისად იძლევიან ტერმინს *შესრულება* (πέρα, πέρας – „ბოლო, დასარული, საზღვარი“, აქედან – συμπέρασμα („შესრულება, დასრულება“). სხვაგვარად აქვს ეს ცნება გააზრებული პეტრიწს. მართალია, იგიც συμπέρασμα-ს განმარტავს, როგორც სილოგიზმის დასასრულს (*ბოლო დასასრულსა ეწოდების სუმპერა ზმა*, „განმარტება“, თ. 1), მაგრამ, როდესაც ამ ტერმინის ქართულ შესატყვისს იძლევა, წამოწვევს მისი სხვაგვარი გააზრების შესაძლებლობას: ზმნიდან πέρα – გადასვლა“ – συμπέρασμα „თანგასავალი“ ანუ *გამომდინარეობა. გამოსავალი. ორი თანამდებარე მსჯელობიდან*. ბერძნულში თვ- და ქართულში *თანა-* წინდებულები მარჯვედაა გამოყენებული ამ რთული შინაარსის ელიფსური საშუალებით გადმოსაცემად ერთი ტერმინით – *თანგასავალი* (შდრ. რუსული ВЫВОД, ლათ. concludo>conclusio).

ცნების ანალიზისა და გააზრების და მისი შესატყვისი ქართული ტერმინის შერჩევის თვალსაზრისით მეტად საინტერესოა პეტრიწის მსჯელობა διὰ τῶν ცნებასთან დაკავშირებით. მისი აზრით, *სულსა მიდმოობასა შორის აქუს ძალი ვავონებისა*, მისი მოქმედება არის არა მარტივად „გონება ანუ ვავონება“ (ე.ი. ინტუიციური, მარტივი გონითი მოქმედება), არამედ რთული, ნაბიჯ-ნაბიჯ, „გზავნითი-გზავნად“ მიმდინარე პროცესია, ანუ ეს არის დისკურსიული აზროვნება, რომელიც ინტუიციურისაგან განსხვავებით, „ერთბამად“ კი არ მოეფინება – როგორც მზის დისკო და მისი სხივები – „გასავონოს“ (ანუ შემეცნების საგანს), არამედ ნელ-ნელა, *მიდმოვონების* გზით

შეიმეცნებს მას, ამიტომ *პრქჷან მას სახელი შესაფეროდ, რომელ არს მიდმოგონებად ანუ მიდმოგაგონებად* (განმარტება, 6-7).

ამგვარად, ცნების შინაარსის ზუსტად გადმოცემის ყველაზე მარჯვე და სანდო ხერხი იყო სემანტიკური და ფორმალური ტერმინოლოგიური კალკების შექმნა, რისთვისაც საჭირო იყო ქართულში ბერძნულის ადეკვატური სიტყვაწარმოებითი საშუალებების მოძიება და გამოყენება. ასე, ბერძნული წინდებუდიანი კომპოზიციის ყალიბის მიხედვით ფართოდ იქნა გამოყენებული და გავრცელებული ქართული ზმნისართებისა და თანდებულების სადერივაციო შესაძლებლობანი და შეიქმნა მეტად პროდუქტიული, მარჯვე ყალიბები პრეფიქსული *წინა- გარე- უკუნ- ზესთ- ქუე- თანა- შნაგან- შორის-*; და სუფიქსური: *- მიერი. -შორისი. -გამოდ. -მიმართი. -ებრივი* აფიქსიციებით ნაწარმოები ტერმინებისა, რომლებიც შეესატყვისებიან ბერძნულ *προ-, ἐπι-, ὑπερ-, ὑπο-, ἐν-, παρά-* ... წინდებუდიანი წარმოების ფორმებს: *წინადადება. წინამდებარე. ქუემდებარე. ზესთსრული. ზედშემოსრული. თანმექონე. თანდებული. წინააღმდეგობი. წინააღრჩევად. უკუნქცევად. გარეშეუწერელი. გარეშემოსაზღვრებული. შორისმდებარეობითი. შინაგანმდებარე (სიტყუა). მყოფთაგანი. არისტოტელისგამონი. ჟამის-შორისი. სიტჯსმიერი. რაღსამიმართი. რასაშინაობად. სხეულებრივი* და სხვა.

ასევე ტერმინოლოგიური სიტყვაწარმოებისათვის მეტად მარჯვე და პროდუქტიული აღმოჩნდა ბერძნული *από* ნაცვალსახელიანი მოდელის ქართული *თუთ* ნაცვალსახელიანი შესატყვისი მოდელით გადმოცემა: *თუთბალი. თუთმიმდრეკი. თუთმობქარობითი. თუთმყოფი. თუთგუამოვანი* და სხვა. ხოლო, რაც შეეხება სხვადასხვა სახის კომპოზიტებს (შერწყმულ სახელებს, ატრიბუტულმსაზღვრელიან თუ მართულმსაზღვრელიან კომპოზიტ-ტერმინებს), ისინი, ჩვეულებრივ, შესაბამისი ბერძნული კომპოზიტი ტერმინების კალკებს წარმოადგენენ (სწორგუერი, *ძვიდემართალი. წრფელწირი. ნამდვლმყოფი. გუარმთავარი. კეთილშეზავებული. ერთქმნილი. გუარმქმნილი...*).

ცნების აღწერის ელიფსურ ხერხთან ერთად, როდესაც, როგორც ზემოთ ვნახეთ, რთული ცნებითი შინაარსის გადმოცემა ერთსიტყვიანი (მარტივი, წარმოქმნილი ან თხზული) ტერმინით ხერხდება, უფრო ხშირად გამოიყენებოდა ორწევრა (იშვიათად სამწევრაც) შესიტყვებები (ტერმინოლოგიური გამოთქმები). ასეთი შესიტყვებების ორივე წევრი, ჩვეულებრივ, ტერმინია, ერთმანეთ-

თან მსახღერელ-სახღერულის ურთიერთობით დაკავშირებული (სამარადისო *არსება. რომელიღობანი ასოთანი. უსახლო ნივთი. გონიერი გუარი. მართებითი მიდრეკაჲ. ჟამებრივი განსახიდი...*). ძირითად ტერმინად (ტერმინულ ღერძად) განსაკუთრებით ხშირად ფიგურირებს *ერთი. მიზეზი. გუარი. ძალი. მოქმედება* (უცნაური *ერთი. უქმნელი ერთი. უთქვ ერთი. საყოველთაო მიზეზი. უსხეულო მიზეზი. უკუნქცევეითი მიზეზი. ბუნებითი ძალი. ცხოველობითი ძალი. მოზარდობითი ძალი. მგრძნობელობითი ძალი...*).

როგორც უკვე ვთქვით, გელათის მოღვაწეთა მთავარი მიზანი იყო ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის შექმნა ქართული ძირეული და აფიქსური მასალის გამოყენებით, სესხების თავიდან აცილებით. მაგრამ, იშვიათად, როდესაც მთარგმნელი ვერ პოულობდა „ბერძნულის შედარებულს მართებითს“ შესატყვისს, მას ეს ბერძნული ტერმინი უთარგმნელად, ტრანსლიტერაციით გადმოჰქონდა, ქართული დაწერილობით. მაგრამ სესხებამდე საქმე იშვიათად თუ მიდიოდა, რადგანაც ისინი ხშირად ბერძნულ ტერმინთან ერთად, პენდიადისურ წყვილში ხმარობდნენ ახლად ნაწარმოებ ქართულ ლექსემას ან ბერძნულ ტერმინს პერიოდულად უნაცვლებდნენ ქართულ შესატყვისს, რათა მკითხველს ენახა, თუ რომელი ბერძნული ტერმინის ბადალად იყო გამოყენებული იგი, მოეხდინა მისი იდენტიფიკაცია, შესწევოდა მის ამ მნიშვნელობით გამოყენებას. ასე, პარადელურადაა ნახმარი ბერძნული და მისი შესატყვისი ქართული ტერმინები პეტრიწთან: *სირა – ნათხზი* (ან: *ნათხზი სირაისაჲ*), *ემფასი – მაგალითი. პრადმა – საქმე. ონკოს – ზუავი. ერთობა – ენას. დისკო – მზისთუალი...* ტარიჭისძესთან: *სკოპოსი – ვანი. პროტასეო – წინგანსვლა...* ან იქვე მოცემულია ბერძნული ტერმინის ახსნა ქართული შესატყვისით (რაც მეტად დამახასიათებელია პეტრიწის „განმარტების“ სტილისათვის: *სტჯქონი. რომელ არს ასონი: სემპერაზმაჲ. რომელ არს თანგასავალი: მეტაფატიკოსად. რომელ არს მიდმოცვალებით...*).

ამგვარად, ძველ ქართველ მოღვაწეებს სესხებას ერჩიათ, გამოეყენებინათ თუნდაც იშვიათი, ხმარებიდან გადასული, არაუხუაღური და ამიტომ, მოჩვენებითად „ხელოვნური“ სიტყვაწარმოებითი საშუალებანი. ასე, მაგ., როდესაც ამას ახალი ცნების გამოხატვის აუცილებლობა მოითხოვდა, იყენებდნენ ძველ ქართულში იშვიათ, მაგრამ მაინც გამოცდილ საშუალებას: არაბრუნებადი სიტყვების გასუბსტანტივებას ბრუნების

გზით (არსი, *იძრვისი. იმართებისი. ღირსი.* ტიპისა). ასეთ შემთხვევაში, ბერძნულში, როგორც ცნობილია, გამოყენებულია ართრონი (τὸ εἶναι, τὸ ἔστί, τὸ ὄν). როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ქართული სიტყვაწარმოების ამ შესაძლებლობას საჭიროების შემთხვევაში თავისუფლად იყენებდნენ გიორგი მთაწმიდელი და ევრემ მცირეც (დ. მელიქიშვილი, 1974, გვ. 120). ახალცნებათა შესატყვისი ტერმინების საწარმოებლად ქართული სიტყვაწარმოების ეს იშვიათი ხერხი ფართოდაა გამოყენებული და გააქტიურებული გელათის სკოლის ტერმინოლოგიურ შემოქმედებაში, გასუბსტანტივებულია და ნაბრუნები ზმნიზედა, თანდებული, ნაცვალსახელის ბრუნვისნიშნის ფორმა: *მასი. თუთი* (რომელი *ითქუმის იგიდ და მასად: „განმარტება“*, 123,16; *მუნ არცა იგი ელექსების და არცა მასობად, არამედ შემდგომთაგან ვამსახურებთ მასსა და იგისა: „განმარტება“*, 37,29; *თვთ იგი უთუთოდ თუთი ერთი ზესთა დაუშთების: „განმარტება“*, 170,27); *მუნად. აქად (მუნად, აღმკული ყოველი, დაიპყრეს იგავთა და იგავის იგავთა, ხოლო აქად, ესე ნახიბლი დიოდსი, ხატთა და ხატის ხატთა: „განმარტება“*, 108,23; *აქადსა ცხორებისად Q 1152,252 v); რომელსა არა აქეს გარდასრული, აწი და მომავალი: „განმარტება“*, 108,19; გარდასულად, *აწად და მომავალად განყოფილ არს: „განმარტება“*, 108,8); *ოდესმედ* – „ჟამიერი, დროისმიერი“ (აქა განყოფს სამარადისოთა და *ოდესმეთა: „განმარტება“*, II, 8; განსაზღვრულად ძალად *ოდესმეთა* ძალთა იტყვს: „განმარტება“; 143,20); *ოდესობა* – „დროის კატეგორია“ (*ოდესობისა ქუეშე აღიყვანებიან ათნი ესე მხოლონი ზოგადობითნი: ამონ., 20,1). მერმედ* – „მომავალი“ (ვითარცა გარდასრულსა და *მერმესა, ექსორია იქმს: „განმარტება“*, II, 11). ასევეა ნაწარმოები *ზეშთად* და *დამკედ* („განმარტება“; 53,4); *ზენად. ქუენად (ზენად და ქუენად* ორსახე არს: ამონ. 151,3; ყოველნი *ზენანი* [შეასმენენ] *ქუენათა: ამონ., 58,10; სხვსა სოფლისა, ესე იგი არს, ზენადსა ქალაქისა მიმართ: A 1108,99 v); მყისი* (νῦν) (*მყისი, ვითარ უჟამოდ: „განმარტება“*, 114,21), *შორისი:* („განმარტება“; 95,17); *განი. გამოდ* („განმარტება“; 71,28), ყოველითურთი გარეშეიცავს *კერძოსა: A 1108 35 r; კერძოდ სულისად: A 52, 6*) და სხვ.

ქვემოთ ვნახავთ, რომ ეს თანდებულები, თავის მხრივ, მწარმოებელი ელემენტების როლშიც გვევლინებიან ტერმინოლოგიური სიტყვაწარმოებისას.

ქართული ენის ამ განსაკუთრებული თვისების შესახებ ილია ჭავჭავაძე წერდა ერთ თავის სტატიაში: „ჩვენს ენაში არ არის არც ერთი სიტყვის ნაწილი, რომ, როგორც სახელი არსებითი არ იბრუნებოდეს, თუნდ ზმნისზედა აიღეთ, თუნდ თანდებული, თუნდ ზედშესრული, თუნდ ნაცვალსახელი, თუნდაც თვითონ ზმნაც, როცა უღვლილების ფორმაშია. მაგალითებრ, „შენის *ხეაღისა* (ზმნისზედა) მე არა ვიცი რა“, ან „შენმა *გუშინმა* (ზმნისზედა) ყური გამომიჭედა“, „შენის *შინათი* (თანდებული) თავი მობეზრებული მაქვს, „ერთი *მაქვს* სჯობს ათას *მქონდას*“ (ზმნა), „შენს *მეს* (ნაცვალსახელი) მე ვერსად წაუვევ“. ეს კიდევ არაფერი, ჩვენს ენას არ ეხამუშება, არ ეუცხოვება, თუნდ მთელი ფრაზა დააბრუნოს, როგორც ცალკე სიტყვა... მართალია, იშვიათი შემთხვევაა, როცა კაცს სჭირდება ამისთანაებში ესეთი ფორმა მოიშველიოს, მაგრამ, *თუ მოიშველია, ჩვენის ენის წინააღმდეგი არ იქნება*, მით უფრო, რომ თითონ ამრიგად მიმოხრილი აზრიც გასაგებია. *ჩვენ არა გვკონია, რომ ენას წარუმატებლობაში ჩამოერთვას, როცა სხვა სიტყვების ჩაუმატებლად, მარტო ერთის ფლექსიის შემწეობით ამისთანა სახსარს იძლევა აზრის მიმოხრისა და განცხადებისათვის*“ (ილია, 1927, გვ. 95-96).

ილია ჭავჭავაძის ეს სიტყვები შეიძლება გავაერცვლოთ ძველ ქართველ მოღვაწეთა მთელ სიტყვათშემოქმედებაზე: „აზრის მიმოხრისა და განცხადებისათვის“ ფილოსოფიურ ენას ესაჭიროებოდა სწორედ ასეთი თავისუფლება ახალ ფილოსოფიურ ცნებათა შესატყვისი ტერმინების საწარმოებლად.

ამგვარად, გელათის სკოლის მოღვაწეთა მიერ შექმნილი ტერმინოლოგიური სისტემა ეყრდნობა ისტორიულად შემუშავებულ და ჩამოყალიბებულ ქართული სიტყვაწარმოების წესებსა და მოდელებს, ქართულ ძირეულსა და აფიქსურ მასალას. ქვემოთ ვნახავთ, რომ საჭიროების მიხედვით გააქტიურებულია გარკვეული მოდელები და ცალკეული მორფემები, რომლებიც ყოფიან ენაში ნაკლები სიხშირით გამოიყენება (არქაული, დიალექტური, საერთოდ, ნაკლებად პროდუქტიული მოდელები და აფიქსები), გაზრდილია მორფემათა დისტრიბუციული შესაძლებლობანი, იქმნება მათი კომბინაციები ახალ-ახალ ძირებთან. ენის პოტენციური სიტყვაწარმოებისათვის ასეთი თამამი შემოქმედებითი მიდგომის გარეშე, როგორც არაერთხელ აღვვინინავს, შეუძლებელია მეცნიერული ენისა და შესაბამისად – თვით მეცნიერების განვითარებაც. ასეთი გზით ახლად ნაწარ-

მოებ ტერმინებს თავდაპირველად, შესაძლებელია, უჩვეულობი-
 სა და ხელოვნურობის იერიც დაჰკრავდეს, მაგრამ, როგორც
 ზემოთაც ვთქვით, დროთა განმავლობაში ისინი შეეთვისებია
 ენის ქსოვილს, ენა გაითავისებს მათ, თუ შესაბამისი მეცნიერე-
 ბა განაგრძობს განვითარებას და შთამომავლობას ექნება სა-
 თანადო პირობები იმისათვის, რომ შეძლოს ამ მემკვიდრეობის
 ათვისება. მთელი XII საუკუნის განმავლობაში საქართველოში
 ამისათვის საუკეთესო პირობები იყო: გელათის სკოლა აქვთ
 გავლილი დავითის ისტორიკოსს, მაღალმხატვრული და რიტო-
 რიკული მეტყველების ამ დიდოსტატს, შავთელსა და ჩახრუხა-
 ძეს, „ისტორიათა და აზმათა“ ავტორს, პეტრე გელათელს, არ-
 სენ ბულმაისიმისძეს, ნიკოლოზ გულაბერისძეს, იეზუკიელს,
 დაბოლოს, შოთა რუსთაველს, რომლის ლექსიკასაც აშკარად
 ატყვია პეტრიწის დიდი გავლენა: მხედველობაში გვაქვს პეტრი-
 წისეული *კაეშირნი* და *სირა* ტერმინები და მათი ნეოპლატონ-
 ურ ფილოსოფიისათვის დამახასიათებელ კონტექსტში ხმარე-
 ბა: *დამშლიან ჩემნი კაეშირნი, შევრთვივარ სულთა სირასა* (იხ.
 ნ. მარი, 1910; შ. ხიდაშელი, 1984, გვ. 102-103; მისივე, 1981, გვ.
 130-131); *გვარ* ტერმინის „იდეის“ მნიშვნელობითა და *ტომის* –
 გვარეობითი ცნების გაგებით გამოყენება: *ვთქვა მიჯნურობა*
პირველი და ტომი გვართა ზენათა; იმავე კონტექსტში *ბაძვა*
 ტერმინის ნეოპლატონური შინაარსით დატვირთვა: *მართ მასვე*
პბაძვენ... (ცნობილია, რომ ნეოპლატონური ფილოსოფიის ონ-
ტოლოგიურ იერარქიაში ყოველი მომდევნო რიგის ანუ „სირას“
მხოლონი (მონადები) თავის წინა, მაღლა მდგომ რიგებს სი-
რათმთავრების, ანუ გვართმთავრების მეშვეობით მსგავსების
საფუძველზე – ბაძვის გზით ეზიარებიან); ასევე, პეტრიწისეუ-
 ლია ფორმითაც და შინაარსითაც ტერმინები: *უმყოფო, უზადო,*
ანაგები, ოცნება, დადასება, შენათხზენი ... „ვეფხისტყაოსანში“,
 საერთოდ, დიდი გავლენა იგრძნობა სიტყვაწარმოების გელა-
 თის სკოლის პრინციპებისა (*მესრული, მოსწრაფე, მთმო, მონა-*
ცვალე, მოკენესი, მოახლე, მეუნებლე, მდინი, დამდებარი და
 სხვ.), რომ აღარაფერი ვთქვათ რუსთაველის ენაში ნასახელარი
 ზმნების უღვევ ნაქადზე, რასაც ფართო გზა გაუხსნა სწორედ
 გელათის სკოლამ და განსაკუთრებით იოანე პეტრიწმა (იხ. დ.
 მელიქიშვილი, 1975, გვ. 132-140).

თავი III

ფილოსოფიურ ტერმინთა ძირითადი სტრუქტურული ტიპები და მოდელები

სპეციალურ ტერმინსა და საერთო-სახალხო ენის ჩვეულებრივს, ყოფითს სიტყვას შორის გამოხატვის პლანში თვისობრივი განსხვავება არ არის. ტერმინები იწარმოება ენაში სიტყვაწარმოების ისტორიულად შემუშავებული წესების მიხედვით, ამასთან, მათ ისეთივე ფორმალური ნიშნები აქვთ, რაც ჩვეულებრივ სახმარის სიტყვებს. მაგრამ, ამა თუ იმ მეცნიერული დარგის ქვესისტემა საერთო-სახალხო ენაში არსებულ დერივაციულ საშუალებათაგან ააქტივებს აფიქსთა გარკვეულ ჯგუფს, გამოყოფს და აბატონებს გარკვეულ დერივაციულ ტიპებსა და მოდელებს. სწორედ ეს კანონზომიერება გამოიკვეთება გელათის სკოლაში შემუშავებული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის სტრუქტურული მოდელების განხილვისას. ამ სკოლის მოღვაწეთა სიტყვათშემოქმედებისათვის დამახასიათებელია ძლიერი ტენდენცია დამოუკიდებელი, ავტონომიური, მონოსტრუქტურული, შეკრული ტერმინოლოგიური სისტემის შექმნისაკენ, ისეთი სისტემისა, რომლის თითოეული რგოლი გარკვეული წესრიგითაა ერთმანეთთან დაკავშირებული, რადგანაც ყოველი ტერმინი იმ ცნების გამოხატველია, რომელიც თავისთავად ცნებათა სისტემის ნაწილს წარმოადგენს. ტერმინთა სისტემურ ხასიათზე და ტერმინოლოგიისათვის დამახასიათებელი სისტემურობის შესახებ ბევრს წერენ. მიაჩნიათ, რომ სამეცნიერო ტერმინოლოგია უნდა წარმოადგენდეს სიტყვათა არა უბრალო ერთობლიობას, არამედ გარკვეული წესით ერთმანეთთან დაკავშირებულ სიტყვათა ან შესიტყვებათა სისტემას და ამაშია სწორედ ერთ-ერთი ძირითადი განსხვავება „უბრალო“ სიტყვებსა და სამეცნიერო ტერმინოლოგიას შორის. ტერმინი არ შეიძლება იზოლირებულად განვიხილოთ, ტერმინის ღირებულება შეფასებულ უნდა იქნეს ტერმინთა მთელი სისტემისა და მისი მასისტემებელი თვისებების თვალსაზრისით (დ. ლოტე, 1961, გვ. 26; რ. ლამბაშიძე, გვ. 10-14). საინტერესოა ვ. დანილენკოს თვალსაზრისი ტერმინოლოგიური სისტემის დამოუკიდებლობისა და მისი ავტონომიურობის შესახებ. მისი აზრით, სპეციალური ტერმინოლოგია არის ენის ლექსიკის ძირითადი, ცენტრალური, ყველაზე უფრო ინფორმაციული ნაწილი, რომელიც

საერთო-ლიტერატურული ენის ავტონომიურ ფუნქციურ სახესხვაობას წარმოადგენს (ვ. დანილენკო, 1977, გვ. 201). სწორედ ყოფითი ენის სიტყვათაგან ფორმალურ-ფუნქციური განსხვავებისა და ავტონომიის ძლიერი ტენდენციით აიხსნება გელათის სკოლაში არაპროდუქტიული, ხშირად „მკვდარი“ მოდელების გაცოცხლება და მათი საშუალებით ახალ ცნებათა შესატყვისი ფორმების წარმოება. ამ ფორმებს გარკვეულობასა და ტერმინოლოგიურ ღირებულებას ანიჭებდნენ და განასხვავებდნენ მათ იმავე ძირისაგან სინონიმური მორფოლოგიური მნიშვნელობის, მაგრამ მასალობრივად სხვა, პროდუქტიული აფიქსით ნაწარმოები ლექსემებისაგან, რომლებიც ყოფითი მნიშვნელობით იხმარებოდნენ სალიტერატურო თუ სალაპარაკო ენაში. ასეთ შემთხვევაში ხშირად იქმნებოდა იმის საჭიროება, რომ რომელიმე აფიქსი დართოდა ისეთ ძირს, რომელთან კომბინაციაც სალიტერატურო ენაში არ იყო ფიქსირებული, მაგრამ გარკვეული ახალი ცნების შესატყვისი ტერმინის შექმნის აუცილებლობა ამ მოხვედრებით „არაბუნებრივი“ და „უჩვეულო“ კომბინაციის აუცილებელ დაშვებას მოითხოვდა. ეს კი, თავის მხრივ, საერთო-სახალხო ენის ლექსიკური მარაგის გამდიდრების ერთერთ მნიშვნელოვან წყაროს ქმნის.

მაგრამ ამ ტერმინოლოგიურ სისტემაში, გარდა დერივაციის წესით მიღებული სპეციალური ტერმინებისა, რომლებიც გარკვეულ ფორმობრივ თუ სემანტიკურ მიმართებაში იმყოფებიან ერთმანეთთან, როგორც მოსალოდნელია, ძირითად პლასტს მაინც საერთო-სახალხო ენის ყოფითი მნიშვნელობის მქონე მარტივი სიტყვები ქმნიან, რომლებიც, ამავე დროს, წარმოადგენენ დერივაციის საფუძველს და ტერმინოლოგიის სასისტემო ქსოვილის დამაკავშირებელ ძირეულ რგოლებს სემანტიკური პარადიგმატიკის თვალსაზრისით. ეს მზამზარეული ენობრივი ერთეულები არამარკირებული, „ნულოვანი სტრუქტურის“ ტერმინებია, რომლებიც საერთო-სახალხო ენის ლექსიკური სისტემიდან სპეციალური (ჩვენს შემთხვევაში ფილოსოფიური) ენის ლექსიკურ სისტემაში მიგრაციის შედაგად სპეციალურ მნიშვნელობას იძენენ. ამგვარად, უზუალური, ყოფითი მნიშვნელობის სიტყვები სემანტიკური გადაწყვეის შედეგად (რაც კონტექსტუალური გარემოცვითაა გამოწვეული) ტერმინოლოგიზაციას განიცდიან (ტერმინებად იქცევიან), ეს კი ნიშნავს იმას, რომ წარმოიქმნება სისტემათაშორისი ომონიმები, რომლებიც ერთმანეთთან ცნება-სემანტიკის მოცულობით (უახლოესი და უშორესი

ანუ ზოგადი და ვიწრო), ინფორმაციის (უზუალური და სპეციალური) ტიპით განსხვავდებიან: ამათგან ტერმინებს გამოყენების სპეციალური სფერო აქვთ, ისინი წარმოადგენენ სპეციალურ ცნებათა სახელწოდებებს, რომლებიც დეფინიციას საჭიროებენ. საერთო-სახალხო ენის სიტყვათა სპეციალიზაცია მეტონიმისა და მეტაფორიზაციის გზით, ანუ სემანტიკური სიტყვათწარმოება, ეს არის ტრადიციული და ერთ-ერთი პროდუქტიული საშუალება მეცნიერული ტერმინოლოგიის შექმნისა. ასეა, მაგალითად, ფილოსოფიური ენის სისტემაში შესული და ტერმინოლოგიზებული საერთო-სახალხო ენის სიტყვები: *ახლ* (სხეულის ნაწილი, ბგერის ნიშანი; ფილოს. – უმარტივესი ელემენტი, „საწყისი, სტიქია“), *ნივთი* („საგანი“ „вещь“, ფილოს. „მატერია“), *გუბი* („სხეული“, თეოლოგ. „განუკუეთელი“, „ჰიპოსტასი, პირი“), *ტომი* („მოდგმა“, ფილოს. γένος, გვარობითი ცნება), *გვარი* („სახე, ნაირი“, ფილოს. – „ფორმა, ეიდოსი, იდეა“), *ყური* (სხეულის ნაწილი, გეომეტრ. – ფიგურის კუთხე), *განი* (ისრის სამიზნე, ფილოს. „მიზანი“ σκοπός) და სხვა.

ამგვარად, სალიტერატურო ენის ლექსიკური მასალა მეტონიმის გზით გამოიყენება ახალი აღსანიშნისათვის, რაც, როგორც ვთქვით, სისტემათაშორისი ომონიმის გაჩენის წყაროა. რადგანაც საერთო-სახალხო ენის ლექსიკური სისტემიდან ნასესხები სიტყვა თავის ყოფით მნიშვნელობას ინარჩუნებს, ეს ხშირად ხელს უშლის ტერმინოლოგიზაციის პროცესს: ასე, მაგ., ტერმინს τὸ ἄτομον ქართულში შეესატყვისება *განუკუეთელი* (ლათინურში individum, რუსულში неделимое), მაგრამ, რადგანაც იგი მჭიდროდაა დაკავშირებული თავის ყოფით ზმნურ მნიშვნელობასთან, რომელიც შორს დგას ცნებითი ღირებულებიდან, ამიტომ შემდეგ რუსულშიც და ქართულშიც ნასესხები *ინდივიდი* (ლათ. individum – „განუკუეთელი, განუყოფელი“ „неделимое“) იქნა გამოყენებული ტერმინოლოგიური გაგებით, თუმცა ქართულშიც და რუსულშიც მეორე სიტყვაც იყო ნასესხები საერთო-სახალხო ენის ლექსიკიდან ამ ცნების აღსანიშნავად: *პირი*. ЛИЦО, რომლის ყოფითი მნიშვნელობაც აგრეთვე უშლიდა ხელს ამ სიტყვის სპეციალური ტერმინოლოგიური მნიშვნელობით ხმარებას. ორივე ენაში ამ შემთხვევაში მოიძებნა კიდევ ერთი საშუალება: ამ უკანასკნელი ლექსემის დერივაციული აფიქსით გაფორმების გზით მოხდა მისი ფორმალური დიფერენცირე-

ბა ყოფითი მნიშვნელობის *პირისხაგან*: პიროვნება (ЛИЦО – ЛИЧНОСТЬ). თეოლოგიურ ტერმინოლოგიაში *განუკეთებისა* და *გუამ/გუამოვნების* ნაცვლად *პირ*-თან ერთად დამკვიდრდა ნასესხები *პიპოსტასი*. სხვათა შორის, თვითონ ბერძნულში *გუამოვნების* *პირის* მნიშვნელობით ადრე παρθοთ გამოიყენებოდა, მაგრამ რადგანაც მას ყოფითს ენაში ასევე „ნიღბის“ მნიშვნელობაც ჰქონდა, ამიტომ დოგმატურ ტერმინოლოგიაში *პირის* მნიშვნელობით დამკვიდრდა ტერმინი ΠΑΡΘΑΤΙΣ, რომელიც οὐσιν-ს (არსება) სინონიმია ანტიკურ ფილოსოფიაში.

ამგვარად, მესამე ფენას ძველი ქართული ენის ფილოსოფიურ ტერმინოლოგიაში ბერძნულიდან ნასესხები ტერმინები ქმნიან (თუმცა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ქართულ შესატყვისთან ბერძნული ტერმინის პარალელურად გამოყენებას ხშირად ვხვდებით, მაგრამ სესხებას – იშვიათად). ნასესხები ტერმინების (ქართული ეკვივალენტების გარეშე) განსაკუთრებული სიხშირით გამოირჩევა ამონიოს ერმიასის თხზულებათა თარგმანი. ცხადია, ტრანსლიტირებული ბერძნული ტერმინები, როგორც წესი, ემორჩილებიან ქართული სიტყვაწარმოების წესებს (*მუსიკელი*, *ხილოტიხე*, *შესფერობული*, *უკუსფერება*, *წარმოსირება*, *ფილოსოფოსობა*, *ორღანებრი* და სხვა).

ამ ორი უკანასკნელი ჯგუფის ტერმინები სტრუქტურული მოდელების განხილვისას სათანადო ადგილს დაიჭერენ ძირეულ მორფემათა შორის.

ამგვარად, ძველი ქართული ფილოსოფიური ლექსიკა შედგება როგორც მარტივი (ძირეული), ისე ნაწარმოები ტერმინებისაგან, რომლებიც ზოგადად – საერთო ლიტერატურული ენის სიტყვაწარმოების მოდელების მიხედვითაა შედგენილი.

ზოგადი სტრუქტურული ჯგუფები: ერთსიტყვიანი *ავიქსური* (აგრეთვე *ავიქსოიდური*) წარმოების ტერმინები, *კომპოზიტები*, *ტერმინოლოგიური შესიტყვებანი*. მათგან აღინიშნება გარკვეული სიტყვაწარმოებითი მოდელების დიდი რეგულარობა და გარკვეულ ავიქსსთა აქტივიზება. ამ თვალსაზრისით XI-XII სს-თა ფილოსოფიური ძეგლების ლექსიკის შესწავლის შედეგად ვლინდება სპეციალური სტრუქტურული მოდელები, რომლებიც ფილოსოფიურ ტერმინოლოგიას წარმოგიდგენს, როგორც მთლიან სისტემას, სადაც გარკვეული ტიპები განსაკუთრებული პროდუქტიულობით ხასიათდებიან.

ქვემოთ განვიხილავთ სწორედ ასეთ აქტიურ მოდელებს.

1. წარმოქმნილ ერთსიტყვიან ტერმინ-სუბსტანტივთა სტრუქტურული ტიპები¹

1.1. აბსტრაქტულ ცნებათა გამომხატველ ერთსიტყვიან ტერმინთა სტრუქტურული ტიპები

რადგანაც ფილოსოფიურ ხედვათა გადმოცემისას განსაკუთრებით დამახასიათებელია უზოგადესი აბსტრაქტული ცნებებითა და კატეგორიებით მსჯელობა, გვარ-სახეობითი ცნებების საშუალებით დეფინიციათა სიხშირე, საგნებისა და მოვლენების არსებითი ნიშნების მიხედვით დახასიათება, ამიტომ, ბუნებრივია, რომ ფილოსოფიური ენის აპარატში განსაკუთრებული პროდუქტიულობითა და რეგულარობით გამოირჩევა აბსტრაქტულ ცნებათა გამომხატველი სუბსტანტივი-ტერმინების *-ობა*, *-ება*, *სი-ე* აფიქსიანი მოდელეები. ამათგან ყველაზე აქტიურია *-ობა* სუფიქსი, რომელიც საჭიროების შემთხვევაში ნებისმიერ ფუძესთან შეთავსებადობის უნარით ხასიათდება. იგი აფორმებს არსებითი სახელის, ზედსართავის, რიცხვითის, ნაცვალსახელის, მიმღეობის, ზმნიზედის, წარმოქმნილ სახელთა, კომპოზიტთა ფუძეებს, იშვიათად ზმნის პირიან ფორმასაც და აქცევს მას სუბსტანტივად. *-ება* სუფიქსი ფუძეებთან შეთავსებადობის შედარებით ნაკლები უნარით ხასიათდება: არ შედის კომბინაციაში ზმნისართიან ფუძეებთან, ბრუნვის ფორმანტით (*-ით*, *-ად*) და თანდებულთა ნაწარმოებ სახელებთან და, საერთოდ, უფრო იშვიათად დაერთვის იმ ფუძეებს, რომლებსაც, ჩვეულებრივ, *-ობა* აფორმებს (გამონაკლისს წარმოადგენენ *-იერ* სუფიქსიანი ფუძეები, რომლებთანაც იგი *-ობა* სუფიქსთან შედარებით უფრო ხშირად გვხვდება).

R + *-ობა/-ება*

Rs + *-ობა/-ება*: *რიცხოობა, ტომობა, ცხოველობა, იგაუობა, მიზეზობა//მიზეზება, ზომობა, კაცება, ცხენება...*

¹ მოდელეების აღწერისას ფუძეს აღვნიშნავთ R ნიშნით, სახელურ, ზმურ, ზედსართავის, ნაცვალსახელის, რიცხვითი სახელის, ზმნიზედის, მიმღეობის ფუძეებს შესაბამისად აღვნიშნავთ ინდექსებით: S, V, adj., pron., num., adv., part. სასუბიექტო – subj., საობიექტო – obj.; წინდებული – prep., თანდებული – post.

Radj. + **-ობა/-ება**: კეთილობა, დარეობა, მშველობა, წყნარობა//წყნარება, ტკბილობა, მკავეობა, თეთრობა, დიდობა, სრულეობა//სრულება, მარტიობა...

Rnum. + **-ობა/-ება**: ერთობა/ერთება, ორობა, სამობა//სამება, ათობა, მეორეობა, მხოლოობა, ათასეულეობა...

Rpron. + **-ობა/-ება**: იგიობა//იგივეობა, რაობა, არარაობა, მასვეობა, მასობა, სხუაობა, რომეღობა, თვითობა//თვთება, თვსება, ყოველობა, სხუაობა...

Radv. + **-ობა/-ება**: ქუეობა, ოდესობა, ოდესმეობა, სადაობა, იგურდიობა, ზესთაობა, ზეობა, ვითარობა//ვითარება...

Rprep.-post. + **-ობა/-ება**: წარმოობა//წარმოება, შთამოობა, მიდმოობა, მიმართობა//მიმართება, განობა, გამოობა, მიერობა...

Rv. + **-ობა**: არსობა//არსება, იყოსობა, მყოფარიანობა...

-ობა სუფიქსს ფუძეებთან შეთავსებადობის თვალსაზრისით განუსაზღვრელი პოტენცია აქვს. საჭიროების შემთხვევაში იგი აწარმოებს სუბსტანტივ-ტერმინებს სასუბიექტო და საობიექტო მიმღეობათა ფუძეებისაგან:

Rpart.subj. + **-ობა**: მშობღობა, მეშვეობა, მდგომარეობა, მდებარეობა, მკურნაღობა, შემოქმეღობა, მხედვეღობა, მხედვარეობა, მყოფობა, მგრძნობეღობა, მკონებღობა, მოქენეობა, მოზარდობა...

Rpart.obj. + **-ობა/-ება** (წარმოების ეს ტიპი შეესაბამება ბერძნულ -ia სუფიქსიან ნაზმნარ სახელთა წარმოებას: *ταχυεσία* – თანტომება, *ἀπειρία* – უსაზღვროობა, *ἐμπειρία* – გამოცდიღება, *συχία* – შეერთება, შედგმუღება): განყოფიღობა//განყოფიღება, ქმნიღობა//ქმნუღება, ზეღმიწვენუღობა//ზეღმიწვენუღება, ქონებუღობა, ღულარჭნიღობა, ქცეუღობა, შედგმუღება, გასხუაებუღება, მორთუღება, აღმკუღება, შეზავებუღება, შეწყობიღება, დებუღება, შუებუღება, თხზუღება, გამოსატუღება...

გავრცეღებული ტიპია აბსტრაქტულ სახელთა წარმოება საობიექტო მიმღეობის უკუთქმითი ფორმებისაგან ძირითადად **-ობა** სუფიქსით:

ჟ + Rpart.obj. + **-ობა**: უხრწნელობა, უზიარებელობა, შერწყმულობა, მიუხეებელობა, უცვალებელობა, გაუთუთებლობა, მიუდრეკელობა, უძრავობა...

იშვიათად სასუბიექტო მიმღეობის უარყოფითი ფორმებისაგანაც:

ჟ + Rpart.subj. + **-ობა**: უმღვომობა, უმეცნეობა, უმსგავსეობა...

უქონლობის შინაარსის **ჟ-ო** კონფიქსიან ზედსართავ სახელთაგან:

ჟ + R + **ო** + **-ობა/-ება**: უსახელობა, უძალოლობა, უსხეულობა, უსაზღვროლობა, უდიდობა, უსწორობა, ურომელობა, უნოტიობა, უზომოება, უგუნურება, უძლურება, უჯეროება...

აბსტრაქტულ სახელთა წარმოების პროდუქტიული მოდელია წარმოქმნილი (სუფიქსიანი) ზედსართავეებიდან **-ობა** სუფიქსიანი წარმოება. იშვიათად, მაგრამ მაინც გამოყენებულია შესაძლებლობა კონფიქსით ნაწარმოები სახელებსაგან **-ობა** სუფიქსიანი წარმოებისა: *მედონეობა, მესიბრძნეობა, სამარადისეობა*.

R **-ით** + **-ობა**: ცნობითობა, ნეფსითობა, თვისითობა, ერთობითობა.

R **-ად** + **-ობა**: ქცევადობა, ყოვლადობა, ქმნადობა, ზოგადობა.

R **-ებრ/-ებრივ** + **-ობა**: თვთებრიობა, ყრმებრივობა, იგავებრივობა, სხუებრიობა, ღმრთეებრიობა, ვმებრიობა...

R **-ოვან** + **-ობა/-ება**: მიზეზოვნობა, ნაწილოვნობა, ძიროვანობა, ნიშნოვნობა, ხუროვნობა, თესლოვანება, კელოვნება, ტომოვნება, ხატოვნება, კერპოვნება, გუამოვნება, გუაროვნება, ნაწილოვნება, კიდოვნება...

R **-იერ** + **-ობა/-ება**: სულიერობა, საქმიერობა, ცნობიერობა, სიტყვერობა/სიტყვერება, ჟამიერობა, მოქმედიერობა, შუენიერება, წესიერება, სიტყვერება, ზომიერება, მეცნიერება...

-ობა სუფიქსი ნებისმიერი ტიპის შედგენილ ფუძესთან (კომპოზიტთან) შედის კომბინაციაში: ეს კომპოზიტები შეიძლება იყოს ატრიბუტულმაზღვრელიანი, მართულმაზღვრელიანი, შერწყმული სახელები, ადგერბიალური, ნაცვალსახელიანი, მიმღეობიანი და სხვა (**-ება** ამ შემთხვევაშიც გაცილებით ნაკლებ

შეთავსებადია და როულ სახელებში კიდევ უფრო იშვიათად ერთვის იმ ფუძეებს, რომელთაც მარტივ სახელებში შედარებით უფრო ხშირად დაერთვის):

- R (s+s) + **-ობა**: გონებადღეობა, ენადღეობა, ენამზეობა, ღმერთკაცობა, დღესასწაულობა...
- R (adj+s) + **-ობა/-ება**: კეთილგუარობა, კეთილტმომოწმება ზრქელტომობა, წინააღმდეგომკმაობა, გულნადღეობა, (s+adj), წელსწორობა, ენაკეთილობა...
- R (adj+part) + **-ობა/-ება**: კეთილმგრძობელობა, სწორსაზომობა, მრავალენებულება, ძნელშეზავებულება, პაუზუელობა...
- R (num+s) + **-ობა/-ება**: სამსახეობა, თითოსახეობა, სამეურობა, თითოვუარობა, ორწილობა, ერთვუაროვნება, მრავალღმრთეება...
- R (pron+s,adj,part) + **-ობა**: თვთცხოველობა, თვთკეთილობა, თვთმიმდრეკელობა, ივივესიტეულობა...
- R (pron+pron) + **-ობა**: თვთთვთება, ევევითარადმეობა, ამისრადმეობა...
- R (adv+part) + **-ობა/-ება** (შეესიტყვება ბერძნული *-ια* სუფიქსიან ნაზმნარ სახელებს: ჯაიყისა – „ცხოველმყოველობა“): წინამდებარეობა, ქუემდებარეობა, წინმოურნეობა, შუამდგომელობა, ზემექონეობა, ზესთმდებარეობა, გარეშემცველობა, ზემიწვენულება, წინამეტეულება, უკუმრვულება, თანმოწმება, თანამეარსეობა, თანამდებობა, თანმეზიარეობა...
- R (Sgen+part) + **-ობა/-ება**: ღმრთისმეტყველობა, ქუეეანისმეზომეობა, ენათმეტყველება...
- R (pron+post) + **-ობა**: რასაშინაობა, რადსმემიმართობა...

სი-R-ე

სი-R-ე კონფიქსი დისტრიბუციის დაბალი ხარისხით ხასიათდება. იგი, ორიოდვე გამონაკლისის გარდა, შეიძლება დაერთოს მხოლოდ ზედსართავი სახელის ფუძეს. სამაგიეროდ, ამ ფუძეებთან იგი დიდი აქტივობით და რეგულარობით გამოირჩევა.

სი- R adj **-ე**: სისუბუქე, სიდრმე, სისრულე, სიკეთე, სიწმიდე, სიმარტივე, სილიტონე, სივრცე, სივაკე, სიდიდე, სიმრავლე...

სი- R adv -ე: სიშორე, სიახლე („სიახლოვე“)...

სი- R part -ე: სიმკურვალე, სიმპალე...

-ება და *-ობა* სუფიქსები, როგორც ერთი მორფემის ალომორფები, ურთიერთგამომრიცხავნი არიან. ამიტომ უშუალო მიმდევრობაში (ანუ მოდელი R *-ება* + *-ობა*) მათი ხმარება გამორიცხულია. მაგრამ ეს კომბინაცია შესაძლებელია მაშინ, როდესაც მათ შორის გამყოფ სადერივაციო ელემენტად *-ით* ან *-ად* სუფიქსებია. ასეთ შემთხვევაში წინა რიგის სუფიქსი კარგავს თავის ფუნქციას და ფუძისეულად აღიქმება: *კრებითობა. მოქმედებითობა. ცნობითობა. არსებითობა*. ასევე, გამორიცხული უნდა იყოს *სი- R -ე* + *-ობა* მოდელი, მაგრამ იშვიათი გამონაკლისის სახით გვხვდება ამ წესის დარღვევის შემთხვევები (*თანამდებობა. სიწმიდეობითი. სიმარჯულობა*). ხოლო, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, XVIII საუკუნეში ამ წესის დარღვევის შედეგად შეიქმნა ტერმინი *არსებობა* (ასევე *გონებობა*), სადაც, ცხადია, *-ება* სუფიქსს დაკარგული აქვს სადერივაციო (ნახმარი სახელის მაწარმოებელი) ფუნქცია და იგი ფუძისეულადაა აღქმული.

ძველი ქართული ენის ადრინდელ ძეგლებში აბსტრაქტულ ცნებათა აღმნიშვნელი სახელები ისეთი დიდი სიხშირით არ გვხვდება და არც ისეთი მრავალფეროვანია მათი ფუძეები, როგორც XI-XII სს-თა ფილოსოფიურ ძეგლებში (იხ. დ. მელიქიშვილი, 1975, გვ. 88-89). ზოგიერთ ავტორთან *-ება* სუფიქსი უფრო პროდუქტიულია (ასე, მაგ., გიორგი მთაწმიდელის მიერ თარგმნილ „ექუსთა დღეთას“ ტექსტში: *კაცება. ტომება. ცხოველება. თვითფერება. ორება*). აღსანიშნავია, რომ ამ სუფიქსთა პარალელური ხმარება ზოგჯერ ცნებათა მნიშვნელობის დიფერენცირების საჭიროებითაა გამოწვეული: ასე, მაგ., *თხსობა* – ნიშნავს „ნათესაობას“: უკუეთუ არა უნდეს *თხსობა* შენი, თხსგიყო მე (რუთი, 3,13), მაგრამ: *თხსება* ჟამისა და ცხოველთაი („განმარტება“, 109,16) – „თავისებურება, დამახასიათებელი ნიშანი“ (ბერძნ. ἰδιότητα). ან კიდევ: *სამობა* – განყენებული რიცხვია: იგი არა სათულავ რიცხუთა შორის, არამედ ოდენ გუარ, რამეთუ უსქესო არს („განმარტება“, გვ. 77), ხოლო *სამება* – ქრისტიანული დოგმატიკის უმთავრესი ცნება-ტერმინი ერთარსება ღმერთის სამი ჰიპოსტასის ერთიანობა. ამ ცნებათა დიფერენციაციის შესანიშნავი მაგალითია გელათის ბიბლიაში: *სა-*

მოზაე ესე ღმრთისა-ძლითისა მხედველობისა გამოცდილებასა დაპნიშნავს, და სამებისა-შორისისა ღმრთიმეტყუელებისა მეცნიერებასა (Q 1152, 244 v); ასევე – არსება („მოცი“ – არსობა („მოცნა“); სიკეთე – კეთილობა (სიკეთე უკუე არს წინაბჭე და ეზოე კეთილობისა: („განმარტება“, 33,31)...

როგორც ზემოთ წარმოდგენილი აღწერიდან ჩანს, აბსტრაქტულ სახელთა მაწარმოებელთაგან ყველაზე მეტი სისშირითა და პროდუქტიულობით გამოირჩევა *-ობა* სუფიქსი, რომელსაც ნებისმიერ ფუძესთან აქვს შეთავსების უნარი და გაცილებით უფრო ფართო დისტრიბუციით ხასიათდება, ვიდრე *-ება* და *სი-ე*.

12. მოქმედების აბსტრაქტულ ცნებათა გამომხატველი მასდარები, ზმნა-ტერმინები და მიმდებარეობა სტრუქტურული ტიპები

ა) მასდარები

ზემოთ განხილულ აბსტრაქტულ ცნებათა გამომხატველ სუბსტანტივ-ტერმინთა ჯგუფს მიეკუთვნება ნაზმნარი სახელების – მასდარების მთელი რიგი, რომლებიც გარვეულ ფილოსოფიურ ცნებებს გამოხატავენ და ნებისმიერი ზმნური ფუძისაგან შეიძლება იქნენ მიღებულნი. აქედან გამომდინარე, ამ ქვეჯგუფში სუფიქსთა თვალსაზრისით გაცილებით უფრო მრავალფეროვანი მოდელები გვაქვს: გარდა *-ებ* და *-ობ* თემატური სუფიქსებისა, რომლებიც ქმნიდნენ წინა ქვეჯგუფის მოდელებს, აქ გვხვდება *-ე-ა(აე-ა)*, *-მ-ა(ამ-ა)*, *-ა* (ფუძედრეკად და ათემატურ ზმნათაგან) მოდელები. აქტიურობის თვალსაზრისით აქ, განსხვავებით წინა ქვეჯგუფისაგან, აჯარბებს *-ება* სუფიქსი (*-ობა* ნასახელარ ზმნათა ფუძეებშია პროდუქტიული):

Rv *-ება*: *ვაგონება, ვანგება, ვანწვალება, ვანსაზღვრება, ზიარება, აღვსენება, ვანწესება...*

Rv *-ობა*: *ვრძნობა, ცნობა, ბჭობა, წარმოშობა...*

Rv *-ვა*: *ბაძვა, აღძრვა, ვანზრახვა. ვანთვსვა...*

Rv *-ა*: *აღვსნა, აღმოჩენა, აღლვევა, აღქმნა...* და სხვ.

ქართული მასდარის ეს ფორმები შესატყვისია ბერძნული ნაზმნარი სახელისა, რომელიც ძირითადად *σι-ს* სუფიქსითაა

ნაწარმოები, ზოგჯერ *ia* და *μα* სუფიქსებითაც (რ. კიუნერი, 1892, გვ. 270,25; 272,30; 275,2). მაგ.: ἔπισις – *შეერთება*, ἰόσις – *გონება*, στέρεσις – *კლება*, μέθεξις – *ზიარება*, σῆπταξις – *თანდაწესება*, λυσις – *აღწხნა*, κίνεσις – *აღძრვა*... იშვიათად *μα*. *ia* სუფიქსიან სახელებს: ἰσῆμα – *გონება*, συμπίρασμα – *თანშერწყლება*, θεσπία – *ხედვა*, πρῶσια – *განგება*. შესაძლებელია მასდართ გადმოიცეს ბერძნული ინფინიტივიც, რომლის სუბსტანტივაცია ართრონის დართვით ხდება: τὸ εἶναι – *ყოფნა*, τὸ πάσχειν – *ვნება*, τὸ μένειν – *გება* და სხვ.

ცხადია, იგულისხმება, რომ შესაბამისი ზმნების პირიანი ფორმები ტერმინოლოგიური მნიშვნელობით გამოიყენება: *ვითარცა არისტოტელის აღმოაჩინა* („როგორც არისტოტელემ დაასაბუთა“); *კაცსა ეგრეთ განასაზღვრებენ* („კაცს ასე განსაზღვრავენ“); და სხვ.

ამგვარად, ფილოსოფიური ენის აპარატში დიდი იდგილი უკავიათ *ზმნა-ტერმინებს*: როგორც პირიან, ისე უპირო (მასდარის) ფორმებს. ნასახელარი ზმნების აქტიური წარმოება ამ სკოლის ძეგლებში გამოწვეულია სწორედ *ახალ ზმნა-ტერმინთა* შექმნის აუცილებლობით (*გარომეღების*, *განსხუავების*, *იწარმოების*, *დაუზევების*, *ათვების*, *აკეთილებს* და სხვ.).

ბ) მიმღეობა-ტერმინთა სტრუქტურული მოდელები:

ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ქართულში მიმღეობის წარმოების მრავალფეროვნება ფართო არჩევნის საშუალებას იძლეოდა სპეციალურ ტერმინთა განსაკუთრებული მოდელების შერჩევისათვის, კერძოდ, ისეთი მოდელების გააქტივებისათვის, რომელთა სუბსტანტივაციისადმი მიდრეკილება ტერმინოლოგიზაციის პროცესს შეუწყობდა ხელს.

სასუბიექტო მიმღეობათა პროდუქტიული მოდელებია ოდენპრეფიქსიანი ათემატური და თემატურნიშნიანი ფორმები:

მ- Rv: *მბადი/მბადავი, მხელი, მღვომი, განმზომი, მგები, (თვთ)მიმდრეკი, მიმღები, (წინა)გამწყობი, მქცევი, მეოფი...*

მა- Rv: *მამკი/მამკობი, მამყოფი, მავსი, წარმომანენი, წარმომამყენი, მასრული...*

- მე-** Rv: *მეჭმი, მედინი, მეშვი, წინამეთქვ, მეწადი, მეკურეტი, მეხრწნი, მეწინმეძღვ...*
- მო-** Rv: *მობაძავი, მოქცევი, მოძრავი, მოკუდავი, მორცხვ, მოზარდი...*

პრეფიქს-სუფიქსიანი მოდელები:

- მ-** Rv **-ე:** *განმგე, შემწე, მქმნე, გამგონე, გამგდე, მქონე, განმცდე, მწადე, უკუმტრფე, მზიარე...*
- მ-** Rv **-არ:** *მხედვარი, მკულევარი, შემტრფალი, მცურვალი, მხუდარი, შემჭნარი...*
- მ-** Rv **-არე:** *ქუემღებარე, თვთმღვომარე, თესლმცენარე, მკურვალე, მბრწინვალე...*
- მ-** Rv **-ად:** ე. წ. შესაძლებლობის მიმღეობათა წარმოების ტიპი (შემორჩენილია ფორმებში: მწვადი, მდგრადი, მყოფადი, მჭადი. წარმოების ეს ტიპი პროდუქტიული არ არის, მაგრამ მისი გააქტივება ნაცადია): *პირველმღებადი* („მცირე წინამძღვარი“), *მქცევადი* („ცვალებადი, განხრწნადი“), *მიმღრეკადი* („მამოძრავებელი“), *მიმცემადი, მიმღებადი...*
- მ-** Rv **-ელ:** *მბაძეელი, მხედველი, მცნობელი, მიმღებელი, მიმცემელი გამცდეელი, მიმღრეკელი, მოხზველი, მამყოფებელი...*
- მა-** Rv **-ელ:** *მასხუაებელი, მაკეთებელი, მაცხოვნებელი, გამასხრულებელი, აღმამკობელი, მაერთებელი, მაიგივებელი, წარმომარსებელი...*
- მე-** Rv **-ელ:** *გამომეძიებელი, მეტყუელი...*
- მა-** Rv **-ე** (წარმოება თეორიულად დასაშვებია, მაგრამ რეალიზებულია ორიოდ ფორმაში: *მაცნე, მაცხოვნე*, წარმოების ეს მოდელები ნაცადია მოკლე სუბსტანტიური ტერმინების საწარმოებლად): *მაუწყე, წარმომაყენე.*
- მე-** Rv **-ე:** ეს მოდელები დღეს, ჩვეულებრივ, არსებით სახელთა ფუძეებისაგან აწარმოებს ხელობის სახელებს. როგორც ჩანს, იგი ადრე ზმნურ ფუძეებსაც (ე.წ. საშუალი გვარის ფორმებს) ერთვოდა და ნაზმნარ სუბსტანტივებს წარმოქმნიდა. ამ მოდელების ეს შესაძლებლობა ფართოდაა გამოყენებული ტერმინ-სუბსტანტივთა საწარმოებლად ზმნურ ფუძეთაგან: *მეცნე, მექონე, მეუწყე, მეერთე* („შემაერთებელი“), *მეოცნე, მეწადე, მეტრფე, მეგრძნე, მეთნე, მეთქვე, მებაძვე, თანმელმე.*

- მო- Rv -ე:** მო- პრეფიქსის შემცველ სუფიქსთაგან ძველ ქართულში ყველაზე პროდუქტიული მოდელია: *მოქენე* („უსრული, უკმარის“): *მოსწრაფე, მოწყალე, მოშურნე, მოკსენე, მოხწავლე, მოწაფე, მოყუარე, მოწამე, მოღუაწე, მოახლე* („ახლომყოფი“).
- მო- Rv -არ:** თეორიულად სავსებით შესაძლებელი ეს მოდელი იშვიათად რეალიზდება: *მოძღუარი, მოცინარი, მოკიცხარი, მომზირალი*.
- მო- Rv -ურ:** რამდენიმე ფორმაშია მხოლოდ დადასტურებული, პროდუქტიული არ ჩანს: *მოგზაურ, მონანულ, მოციქულ, მოხაჯულ*.
- მა- Rv -ო:** გარდა ამისა, *მა-* და *მე-* პრეფიქსებთან ნაცადია *-ო* სუფიქსთან კომბინაცია: *მა-ვლტ-ო, მე-კუდ-ო*. რაც ტერმინოლოგიური სიტყვაწარმოების გზაზე ცნებათა განმასხვავებელი ფორმალური ნიშნების გამოვლინებისა და გამოყენების შესანიშნავი მაგალითია.

ნამყო დროის საობიექტო მიმდებარა სტრუქტურული მოდელები.

ოდენ-პრეფიქსიანი მოდელი:

- ნა- Rv -ღ:** ნამყო დროის საობიექტო მიმდებარა მოდელი, როგორც ზემოთ ვთქვით, მეტად მარჯვეა ტერმინთა საწარმოებლად, როგორც მოკლე, სუბსტანტიური ფორმისა და სემანტიკისა, მით უფრო, თუ ეს პრეფიქსი ერთვის ათემატურ და უზმნისწინო ფუძეს: *ნაშვი, ნაბადი, ნათხზი, ნაძვი, ნაქუხი, ნაქმი, ნადენი, ნაზავი, ნამრღუევი, ნაელვი, ნახედი, ნაკუეთი, ნატაცი, ნარდომი, ნაჭერი, ნაწერი, შენაკეცი, ნაშთი, ნაცთი...*

- ნა- Rv + -ებ/-ავ:** *ნაბუნებები, ნათხემვი, ნათესავი, ნამიზეზევი...*

ოდენ-სუფიქსიანი მოდელი:

- Rv -ულ** (მოუდის ათემატურ ზმნათა ფუძეებს, *-ობ* და *-ი* თემატურნიშნიანსა და არქაულ *-ომ* სუფიქსიანს): *განზომილი, გააკეცილი მკმობილი, განბჭობილი, მიდრეკილი, წარმოიწინილი, აღქმნილი, ხულომილი, წარმოდგომილი...*

- Rv -ულ** (მოუდის *-ებ*, *-ავ*, *-ამ* თემატურნიშნიან ფუძეებს და გაცილებით უფრო პროდუქტიულია, ვიდრე *-ილ* სუფიქსიანი

მოდელი): *შედინებული, განწყვალებული, დამოკიდებული, დახუდრებული, შეერთებული, გასფეროებული, განსაზღვრებული, დაწესებული, გასხუაებული, ხედული, განზიდული, შედგებული ზედშემოსრული, შემთხვეული...* ეს მოდელი, ჩვეულებრივ, შესიტყვება-ტერმინების შემადგენლობაში შედის (*ქმნილი ერთი, შედგებული ერთი*) და ქვემოთ იქნება განხილული.

მომავალი დროის საობიექტო მიმღეობა-ტერმინთა მოდელები. ოდენ-პრეფიქსიანი მოდელები:

სა- Rv: ძველ ქართულში ეს საკმაოდ პროდუქტიული მოდელი მარჯვე საშუალებაა ტერმინთა საწარმოებლად: *საგონი, განსაზიდი, აღმოსაჩენი, საოცი, სამკი, საწონი, საყვრი, საცავი, სათუალავი, საშუები, საზღვარი, დასაბამი, საზრი...*

პრეფიქს-სუფიქსიანი (კონფიქსიანი) მოდელები:

სა- Rv -*ენ*: ეს მოდელი საერთოდ პროდუქტიულია ძველ ქართულში, მაგრამ ტერმინოლოგიური სიტყვაწარმოებისას ჩამოუვარდება ოდენ-პრეფიქსიან წარმოებას, რომელიც მასზე აქტიურია: *საყნოსელი, აღმოსაჩენელი, საძიებელი, საზრდელი, საუწყებელი, გასაგონებელი.*

სა- Rv -*თ*: სახელურ ფუძეებში დამკვიდრებული ეს მოდელი მეტად აქტიურია ზმნურ ძირთაგან სუბსტანტივ-ტერმინთა საწარმოებლად: *აღმოსაჩინო, შესატრფო, შესაძლო, განსაგო, გასაგონო, გასამეცნო, საუწყო, სასურგო, სატრფო, საგრძნო, საწადო, სახრწნო, სამყოფო, საცხადო...*

სა- Rv -*ის*: იშვიათი, მაგრამ მარჯვე მოდელია სუბსტანტივ-ტერმინთა საწარმოებლად: *შესატყვხი, საწყურისი, დასაწყისი, საგონისი, საზრისი...*

ოდენ-სუფიქსიანი მოდელები:

შესაძლებლობის მიმღეობის ფუნქციით ძველ ქართულში ფართოდ იყო გამოყენებული მასდარის ვითარებითი ბრუნვის ფორმა, სადაც **-ად** დერივაციული სუფიქსის როლს ასრულებს; იგი მარჯვედ იქნა გამოყენებული ტერმინ-სუბსტანტივთა საწარმოებლად, რომლებიც გარკვეული თვისებებისა და შესაძლებლობის შინაარსს გამოხატავენ.

Rv -ად: ზიარებადი, განნაწილებადი, ვნებადი, მიდრეკადი, აღდ-
ნობადი, დაკსნადი, განყრადი, ქმნადი, უკუნქცევადი, ქცევადი,
ცვალებადი, განშორებადი, წარდინებადი, ცნობადი,
ხილვადი, ყოფადი, მოწვევადი, განკრწნადი...

ამ ტიპის ტერმინები ტერმინოლოგიური შესიტყვებების შე-
მადგენლობაშიც შედიან და მათზე ქვემოთაც გვექნება მსჯე-
ლობა.

2. ტერმინოლოგიურ შესიტყვებათა სტრუქტურული ტიპები

ცნობილია, რომ ტერმინის, როგორც ენობრივი ნიშნის ღი-
რებულება მით უფრო მეტია, რაც უფრო სხარტია იგი, მოკლე
და ეკონომიური. ამ მხრივ შესიტყვება თითქოს მოუქნელი და
ძნელი მოსახმარი უნდა ყოფილიყო ტერმინის ფუნქციით, მაგ-
რამ ასეთ ტერმინებს ის უპირატესობა აქვთ ერთსიტყვიან ტერ-
მინებთან შედარებით, რომ ისინი შინაარსის გამჭვირვალობით
ხასიათდებიან, რაც მეტად სასურველია ტერმინოლოგიური სი-
ტყვაწარმოებისათვის. ამ თვალსაზრისით ტერმინოლოგიური
შესიტყვებანი მეტად მარჯვე და მოხერხებულია, როგორც ფარ-
თო ინფორმაციის შემცველი და სწორად მაორიენტირებელი
სემანტიკის მქონენი.

ტერმინოლოგიური (ძირითადად ორწევრა) შესიტყვებანი
ძველი ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის სისტემაში
ფართოდ არის გავრცელებული. ამ შესიტყვებათა წევრები ერ-
თმანეთთან მსაზღვრელ-საზღვრულის ურთიერთობაშია (ატრი-
ბუტულმსაზღვრელიანი და მართულმსაზღვრელიანი შესიტყვე-
ბანი). ამასთან, მთავარი (ძირითადი) ტერმინი ანუ ტერმინოლო-
გიური შესიტყვების ღერძი საზღვრული წევრია, რომელიც წარ-
მოადგენს გვარობის ცნებას, ხოლო მსაზღვრელი – კერძო-
ბით-სახეობითი ცნების გამომხატველია, რომელიც საგანს ან
მოვლენას მისი არსებითი ნიშნის, რომელობის მიხედვით ახა-
სიათებს (მოზარდობითი ძალი, დასაბამობითი მიზეზი, ბუნებითი
ხედვა, უსახო ნივთი). საზღვრულ ტერმინად ანუ ტერმინის
ღერძად (წამყვან, ძირითად ტერმინად) ხშირად ფიგურირებენ
კატეგორიულ ცნებების ამსახველი ტერმინები: *ერთი, მიზე-
ზი, არსება, ძალი, მოქმედება, ნივთი, გუარი, სახე, უამი... (პირ-
ველი ერთი, ქმნული ერთი, უქმნელი ერთი, საყოველთაო მიზე-*

ზი. უსახო ნიეთი. უსხეულო გუარი. სხეულებითი არსება. ცხოველობითი ძალი. სხეულთშორისი მოქმედება...).

მართულ მსაზღვრელად ტერმინოლოგიურ შესიტყვებაში უფრო ხშირად მრავლობითი რიცხვის ნათესაობით ბრუნვაში მდგარი არსებითი სახელია (გუარი *გონიერთად. უსხეულოთა გუარი. საზღვარი მიზეზთად. სირად – არსთად. მყოფთად. გონებათად. სხეულთად. სულთად* და სხვ.). მართული მსაზღვრელი შეიძლება მხოლოდობითშიც იდგეს (ღონე *სიტკსგებისად. ძალი აღორძინებისად. მხოლოდ სირაისად...).*

ატრიბუტულ მსაზღვრელად შეიძლება იყოს მარტივი ფუძის (ძირეული) ზედსართავი (ტეშმარტი *წინადადება*); ან წარმოქმნილი ზედსართავი სახელი (გონიერი *არსება*); რიცხვითი სახელი (პირველი *არსება*); ძალიან ხშირად – მიმღეობა (წარმოპარსებელი *მიზეზი. ქმნილი ან უქმნელი ერთი*); იშვიათად – ნაცვალსახელიც (იგივე *სხუად*). წყობა, როგორც ვხედავთ, შეიძლება პრეპოზიციურიც იყოს და პოსტპოზიციურიც.

რადგანაც ტერმინი-ადიექტივები, ჩვეულებრივ, შესიტყვების შემადგენელი ელემენტებია და დამოუკიდებლად მხოლოდ ამ შესიტყვებათა ელიფსირების შედეგად იხმარებიან, ამიტომ მათს აგებულებას შესიტყვება-ტერმინთა შორის განვიხილავთ.

2.1. მსაზღვრელიან შესიტყვება-ტერმინთა სტრუქტურული ტიპები

ა) ატრიბუტულმსაზღვრელიან ტერმინოლოგიურ შესიტყვებებში განსაკუთრებული აქტიურობით გამოირჩევიან *-ით* და *-ად* ბრუნვის ფორმანტიანი მოდელები, იშვიათად გამოყენებულია *-ით* სუფიქსის სინონიმური *-ივ* სუფიქსიანი მოდელიც (*მრგულივი მოქმედება. ღმრთიენი მხოლონი...*). ეს დერივაციული ტიპი ძველი ქართული ენის ძეგლებშიც გვხვდება, მაგრამ მას, როგორც ზემოთ ვნახეთ, განსაკუთრებით ააქტივებენ გიორგი მთაწმიდელი და ევრემ მცირე, რაც გამოწვეულია ამ პერიოდში საბუნებისმეტყველო-ფილოსოფიური და, საერთოდ, მეცნიერული ლიტერატურის აქტიური გადმოღებით ქართულ ენაზე. გელათის ფილოსოფიურ-ეგზეგეტიკური ხასიათის ძეგლებში ეს მოდელი განსაკუთრებული პროდუქტიულობით გამოირჩევა (სხვა სინონიმურ მოდელებთან შედარებით, მაგ. *-იერ* და *-ებრივ* სუფიქსიან მოდელთან შედარებით); კიდევ უფრო გაზრდილია დასახე-

ღებულ სუფიქსთა დისტრიბუციული შესაძლებლობანი: ისინი თავისუფლად დაერთვიან როგორც ზმნურ, ისე სახელურ მარტივ და წარმოქმნილ ფუძეებს.

-*ით* სუფიქსი, ჩვეულებრივ, ბერძნული -ικ სუფიქსიანი დერივაციული ტიპის ბადალია, რომელიც ამა თუ იმ ონტოლოგიურ კატეგორიას (საგანს ან მოვლენას) რაიმე ნიშნის – რომელობის, რაგვარობის ან დანიშნულების მიხედვით ახასიათებს და წარმოქმნის გარკვეული სახეობითი ცნებების გამომხატველ კლასს:

ή γιοστική ψυχή – *მეცნიერებითი სული*; ή ζωτική έσέρχεια – *ცხოველობითი მოქმედება*; ή λογική πραγματεία – *სიტყვიერობითი საქმიერობა*; ό ψυχικός λόγος – *სულითი სიტყუა*; ό ζωογιοικός δνάμις – *მეშვეობითი//მშობითი//მშობლობითი ძალი*; ό ποιητικός αίτια – *შემოქმედებითი მიზეზი...*

-*ით* სუფიქსი, ჩვეულებრივ, ზმნურ -*ებ*, -*ობ*, -*ავ* თემისნიშნიან და მიძლეობათა ფუძეებისაგან, ასევე, -*ება* და -*ობა* სუფიქსებიან აბსტრაქტულ სახელთაგან, იშვიათად მარტივ სახელურ ფუძეთა და ადგურბილური ფუძეებისაგანაც აწარმოებს ზედსართავ სახელებს, რომლებიც ტერმინოლოგიური შესიტყვეების მსაზღვრელ ელემენტად გვევლინებიან. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ ტერმინოლოგიურ შესიტყვეებაში მსაზღვრელი ელემენტი, იშვიათი გამონაკლისის გარდა (მაგ., *მოქმედებად მართებრივი, ივივეობად მსგავსებითი, სიემილი გონებითი*), როგორც წესი, პრეპოზიციულ წყობაშია: *შემოქმედებითი, გუაროვნებითი, დასაბამობითი, ორღანებითი, უკუნქცევითი...მიზეზი; ცხოველობითი, თესლოვნებითი, მგრძნობელობითი, თნებითი, მოზარდობითი...ძალი; მართებითი, ჟამითი, აწითი...მიდრეკა; სულითი, სხეულებითი...არსება; ბუნებითი ხედვა; ნეფსითი წინააღრჩევა; მხოლოობითი ერთეული; ზესთგონებითი მოქმედება; მკურნალობითი გელოვნება; ბუნებითი ვნება; ხრწნა-ქცევითი ვნებანი და სხვ.*

შესიტყვება-სინტაგმის რეგულარულად განმეორებადი საზღვრული ელემენტი, ტერმინოლოგიური შესიტყვეების ღერძი (ძალი, მიზეზი, არსება, მოქმედება, მოძრაობა...) შეიძლება ჩავარდეს და, ამგვარი ელიფსირების გზით მოხდეს -*ით* სუფიქსიანი მსაზღვრელის გასუბსტანტივება (ელიფსური სუბსტანტივაცია): *ყოველთა საუკუნითთა უპირველეს არს საუკუნო* („განმარტება, 115,20); *ესე იხილვების ყოველთა შორის ბუნებითთა* („განმარტება“, 92,30); *ნაწილებითთა ბუნება* („კავშირნი“, 20,10);

სხუად არს ძალი ჟამითა: მიდრეკითა და ბუნებითა შორის (,განმარტება“, 17,23); ქუეწარწერად მოიღებვის შემოკრებისა მიერ შემთხუევითაჲსა (ამონ., 46,29); ოდეს ზომითი იქმნას სხუებრიობაჲ (ამონ., 86,30).

ფუძეთა მიხედვით **-ით** სუფიქსის დისტრიბუციის თვალსაზრისით გვხვდება შემდეგი სტრუქტურული ტიპები:

Rsub. + **-ით**: ძალითი, ჟამითი, ზომითი, ბუნებითი...

Rsub. + **-ება/-ობა**: + **-ით**: ადგილობითი, სხუელებითი, სრულებითი, მიზეზობითი, წადიერებითი, პოვნიერებითი, უსჯულაობითი [ცთომანბი], უშეცრებითი [ცოდვაჲ].

Rv + **-ით**: შემთხუევითი, მოქმედებითი, აღლევითი, ცნობითი, ზიარებითი, პაექრობითი, მიცემითი, განწვალებითი, ხილვითი, აღსიტყუვითი, ზედამიწევნითნი [შეცნიერებანი].

Radv. + **-ით**: აწითი, შემდგომითი...

Radv. + **-ობა** + **-ით**: ზესთაობითი, კერძობითი, ოდესვეობითი...

Rpron. + **-ება/-ობა** + **-ით**: ივივეობითი, რაოდენობითი, თუთობითი, თითოეულობითი...

Rpart. + **-ობ** + **-ით**: სასუბიექტო მიმღებობათაგან: მეშვეობითი, მშობლობითი, მპყრობელობითი, შემხებლობითი, მეცნიერებითი, შემომკრებელობითი, გამომანინებელობითი, მზრდელობითი, მგრძნობელობითი, მკურნალობითი, მოქმედებითი, მპურელობითი დამბადებელობითი, განმწვალებელობითი, მწუნებლობითი მართლმადიდებელობითი [სარქმუნობაჲ], მწყემსობითი [მთავრობაჲ]; იშვიათად საობიექტო მიმღებობათა ფუძეებისაგან: განგებულებითი, ჩვეულებითი...

საერთოდ, **-ით** სუფიქსი შეთავსევალობის დიდი უნარით ხასიათდება. იგი შეიძლება დაერთოს როგორც მარტივ, ისე წარმოქმნილ ფუძეს, ამასთან, **-ად** ბრუნვის ფორმანტიანსაც (ზოგადობითი), თუ მათ შორის **-ობა/-ება** სუფიქსებია გამყოფად. როგორც ვნახეთ, **-ით** ფორმანტის დისტრიბუციული შესაძლებლობანი შეუზღუდავია: იგი შეიძლება მოსდევდეს **-ება/-ობა** სუფიქსებს (მეშვეობითი, ჩვეულებითი), შეიძლება წინ უსწრებდეს მათ (ერთობითობა, ცნობითობა). დღეს ამ სუფიქსის აქტიურობა ამ თვალსაზრისით კიდევ უფრო გაიზარდა.

ბ) ორწევრა ტერმინოლოგიური შესიტყვევის მსაზღვრელი ელემენტის მეტად პროდუქტიული მაწარმოებელია ვითარებითი ბრუნვის **-ად** სუფიქსი, რომელიც ძირითადად ზმნური ფუძეები-

საგან აწარმოებს ტერმინებს, თუმცა არსებით სახელთაგან ძველ ქართულში **-ად** სუფიქსიანი ფორმები ყოფითს ლექსიკაში არცთუ იშვიათად არის დადასტურებული (*ხმიადი, ძნიადი, დიადი, სრულიადი*). მაგრამ ტერმინოლოგიურ სიტყვაწარმოებაში სახელთა და სხვა ფუძეთაგან წარმოების ერთეული მაგალითებია: *ჭამადი, ძალადი, წულილადი, კუალადი/კუალადობა, ზოგადი, შემდგომადი, ყოვლადი*. ამ მხრივ **-ად** სუფიქსი **-ით** სუფიქსთან შედარებით ნაკლებ პროდუქტიულია. სამაგიეროდ, ზმნურ ფუძეთაგან **-ად** სუფიქსიანი წარმოების ტიპი მეტად აქტიურია.

ცნობილია, რომ შესაძლებლობის მიმღობათა წარმოების გავრცელებული მოდელი ძველ ქართულში არის *მასდარი* + **-ად**. ეს მოდელი განსაკუთრებით მარჯვე და პროდუქტიული აღმოჩნდა ტერმინოლოგიურ სიტყვაწარმოებაში, რადგანაც მისი საშუალებით გამოიხატება საგნის ან მოვლენის არსებითი და ზოგადი ნიშან-თვისება, ან ის, რის შესაძლებლობასაც ეს საგანი შეიცავს (ბერძნულში ეს შინაარსი მიმღობის ფორმებით გამოიხატება: *აღვებადი* – γειυητός, *განწალებადი* – μεριστός, *გასრულებადი* – τελειούμειος, *ზიარებადი* – μεθεκτός... *გნებადი* არის ის, რაც, საზოგადოდ, გნებას ემორჩილება; *ცვალებადი, ხრწნადი, დაჭხნადი* არის ის, რაც, საზოგადოდ, ცვლილებას, წარმავლობას განიცდის; *განჭრადი* და *განწაწილებადია* ის, რისიც დანაწილება შეიძლება; *ხილვადია* ის, რისი დანახვაც შეიძლება (ეს მისი თვისებაა) და სხვ.

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ მომავალი დროის *სა-* პრეფიქსიანი მიმღობასთან შედარებით **-ად** სუფიქსიანი შესაძლებლობის მიმღობებს გასუბსტანტივების დიდი უნარი აქვთ, რაც საზღვრულის ჩავარდნის და შესიტყვების ელიფსისის შედეგად ხდება და, რის გამოც ისინი ადვილად იძენენ ტერმინოლოგიურ ღირებულებას (რაც კიდევ ერთი მაგალითია ტერმინოლოგიური სისტემის მიდრეკილობისა ერთსიტყვიანობისადმი).

ტერმინოლოგიურ შესიტყვებაში **-ად** სუფიქსიანი ფორმაც პრეპოზიციანია: *ხილვადი სხეული, გრძნობადი სხეული, განჭრადი და განწვალებადი ბუნება, ცვალებადი გავონება, აღვებადი ცხოველი, განყენებადი მიზეზი...*

მაგრამ, როგორც ვთქვით, საზღვრული ხშირად იკარგვის და **-ად** სუფიქსიანი ფორმა დამოუკიდებელ ერთსიტყვიან ტერმინად გვევლინება: *იყოს ... განშორებადი სხეულთაგან* („კავ-

შირნი“, 113,29); *სხეული განწვალებადი არს და ვნებადი* (იქვე, 51,26); *ყოველი სხეული ბუნებით ვნებადი არს* (იქვე, 51,21); *ყოველი, რადიხომ დაჯსნადი და განყრადი ანუ სხეულებრივი არს...* (იქვე, 111,27); *ესენი განშორებადადცა ითქუმიან* (ამონ., 29,22); *ქმნადთათვის (არს) წინააღრჩევაჲ, ხოლო ქმნადნი არიან სათუთეულო* (ნემეს., 136,5).

ამგვარად, **-ად** სუფიქსის ფუძეებთან შეთავსებადობის უნარი **-ით** სუფიქსთან შედარებით შეზღუდულია. **-ად** სუფიქსი უფრო მეტ შეთავსებადობას იჩენს **-ებ** თემატურნიშნიან ზმნურ ფუძეებთან, თუმცა სხვა ზმნური ფუძეებისაგანაც აწარმოებს ტერმინებს:

-ებ-ად-ი: *აღვებადი, განნაწილებადი, ცვალებადი, განწვალებადი, განყენებადი, განშორებადი, გასრულებადი...*

-ობ-ად-ი: *აღმოშობადი, აღდნობადი, გრძნობადი...*

-ობ-ად-ი: *დაჯსნადი, განკუთვადი, განჭრადი, ქმნადი, მიდრეკადი...*

-ე-ე-ად-ი: *ხილვადი, ქცევადი...*

-ომ-ად-ი: *განდგომადი...*

თანამედროვე მეცნიერულ ტერმინოლოგიაში **-ად** სუფიქსმა კიდევ უფრო გაიფართოვა გავრცელების არე.

რადგანაც **-ად** სუფიქსიანი წარმოება მიმდებარეობს შინაარსისაა, ამიტომ გასაგებია, რომ იგი არ ვრცელდება მიმდებარეობა ფუძეებზე (განსხვავებით **-ით** სუფიქსიანი მოდელისაგან, რომელიც მეტად აქტიურია სწორედ Rpart + **-ობა** ფუძეებთან).

გ) **-ით** სუფიქსიანი მოდელს, როდესაც ეს უკანასკნელი რომელიმე ფუძესთან ვერ თავსდება, შეიძლება შეენაცვლოს **-ის** სუფიქსიანი მოდელი, რომელიც სინტაქსური თვალსაზრისით მართულ მსახლვრელს წარმოადგენს და, როგორც მსახლვრელი წევრი, განსხვავებით **-ით** სუფიქსიანი ატრიბუტული მსახლვრელისაგან, ჩვეულებრივ, პოსტპოზიციურ წყობას იცავს: *ნათხზი სირაღსად, ნათხზი გუართად, საზღუარი უკუდავებისად, გზავნად მოქცევთად, სახე არსებისად, სახე რომელობისად*. თუმცა ძალიან იშვიათად შეიძლება პრეპოზიციული წყობითაც იყოს წარმოდგენილი: *ზესთმდებარეობისა მიზეზი, გუართა აღქმნადი, გუართა აღქმნელი*.

-ის სუფიქსიანი მოდელი შეიძლება შეენაცვლოს *-ით* სუფიქსიანს იმ ფუძეებთანაც, რომლებთანაც ეს უკანასკნელი დამკვიდრებული: *გზაგნაა წარმოშობისაჲ, ძალი აღორძინებისაჲ, ღონე სიტყვსკებისაჲ.*

როგორც ვხედავთ, ყველა ამ შემთხვევაში *-ის* სუფიქსიანი მსაზღვრელი *-ით* სუფიქსიანი მსაზღვრელის ფუნქციას ასრულებს. ამდენად, მას შეიძლება მიეცეს დერივაციული აფიქსის კვალიფიკაცია, მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მას გაცილებით უფრო ნაკლები უნარი აქვს განზოგადებული მნიშვნელობის გამოხატვისა (ზოგადი ნიშნის მიხედვით დახასიათებისა) და, შესაბამისად, ტერმინოლოგიური სტატუსის მიღებისა.

დ) *-ით* სუფიქსიანი მოდელის სინონიმურ ჯგუფს ქმნიან *-იერ* და *-ოვან* სუფიქსიანი მოდელები, რომელთაც მეცნიერულ ენაში შეენაცვლა *-ით* ფორმანტი, მაგრამ სრულიად ვერ განდევნა ისინი.

Rs + *-იერ* (ეს სუფიქსი, ჩვეულებრივ, არსებით სახელებს დაერთვის და წარმოქმნის ზედსართავებს, რომელთაც სუბსტანტივაციის უნარი აქვთ): *სულიერი არსებაჲ. ასევე: გონიერი, ჟამიერი, ნივთიერი, ქუეყანიერი, ზომიერი, ხორციელი (კორციელთა საქმეთა), ზეციერი...*

Rpart + *იერ*: აქტიურია მიმღობის ფუძესთანაც: *მეცნიერი, მნათობიერი, ქუელისმოქმედიერი, მშობიერი...*

Rpart + *-იერ*: შეიძლება ზმნურ ფუძესაც დაერთოს: *ცნობიერი, სიტყვერი...*

-ოვან სუფიქსი მეტად პროდუქტიულია ბიოლოგიური და ფიზიოლოგიური ტერმინოლოგიის წარმოებისას (*თესლოვანი, ნაკუთოვანი, კმოვანი, ნახსმანოვანი, ზეთოვანი, ძიროვანი...*), ასევე აქტიურია იგი ფილოსოფიური ტერმინების წარმოებაშიც, ოღონდ დისტრიბუციისა და ფუძეებთან შეთავსებადობის თვალსაზრისით დაბალი შესაძლებლობისაა, დაერთვის მხოლოდ სუბსტანტივთა ფუძეებს:

+ *-ო/-ე/-ან*: *მიზეზოვ/ვანი, არსებოვანი, საზღვროვანი, სხეულოვანი/სხეულვანი, ნათესავოვანი/ნათესავი, სახოვანი/სახე...*

ეს სუფიქსი ადვილად ირთავს **-ობა** და **-ება** აბსტრაქტულ სახელთა მაწარმოებლებს: *მიზეზოვნობა, ტომოვნება, თანცისკროვნება, თესლოვნება...*

ე) ადიექტივური ტერმინების პროდუქტიული მოდელია, აგრეთვე, **-ებრ//-ებრივ** სუფიქსიანი წარმოება, რომელიც აგრეთვე **-ით** სუფიქსიანი მოდელის ბადალია და ბერძნულ **-ικ** სუფიქსიანი ტერმინებს შეესატყვისება. იგი დისტრიბუციული თვალსაზრისით შეზღუდულია, დაერთვის მხოლოდ არსებითი სახელების ფუძეებს, მაგრამ სამაგიეროდ მათთან დიდ პროდუქტიულობას იჩენს:

Rsub + **-ებრ//-ებრივ//-ობრივ**: *სხეულებრივი (σωματικός), სულებრივი (ψυχικός), ცხოველებრივი//ცხოველობითი (ζωατικός), ნივთებრივი (ύλικός), კანონებრივთა განწყევებითა...*

ამ მოდელს სუბსტანტივაციის უნარი არა აქვს. ტერმინოლოგიურ შესიტყვებაში მსაზღვრელი ელემენტის როლს ასრულებს და, ჩვეულებრივ, პრეპოზიციამა, რაც დამახასიათებელია საერთოდ ტერმინოლოგიური შესიტყვებებისათვის: *დედებრივი მიზეზი, ერთებრივი რიცხვი, ღმრთებრივი მოქმედება, სხეულებრივი ვნება, ცვებრი წესი, სქესებრივი/ მინაქუსი, კამებრივი განსაზიდი, ძარღუებრი მიდრეკაჲ, სულიერებრი ძალი...*

იშვიათად შეიძლება წყობა პოსტპოზიციურიც იყოს: *ახლო მსოფლებრივი (τὸ στοιχείον τὸ κοσμικόν), მოქმედებაჲ ღმრთებრივი, გონებაჲ ღმრთებრი...*

-იან სუფიქსი ტერმინოლოგიური შესიტყვებების მოდელებში არ ჩანს. ამ სინონიმური მნიშვნელობის მოდელებიდან ყველაზე პროდუქტიული ტერმინოლოგიურ სიტყვაწარმოებაში **-ით** სუფიქსიანი წარმოების ტიპია.

ე) დანიშნულების შინაარსის საწარმოებლად, გარდა **-ად** სუფიქსიანი მოდელისა და **სა-** პრეფიქსიანი მიმღებებისა, ტერმინოლოგიურ შესიტყვებათა მსაზღვრელი ელემენტისათვის ხშირად გამოიყენება **სა-თ** კონფიქსიანი წარმოების ტიპი, რომელიც ზედსართავეებს აწარმოებს ნებისმიერი ფუძისაგან: არსები-

თის, ზედსართავის, რიცხვითის, ნაცვალსახელების, საწყისები-
სა და მიმღეობათაგანაც:

სა-Rs-თ: სამღდელო, საპაზრო, სამუხსო, საჭირო, სახახო...

სა-Radj-თ: საზოგადო, საჭეშმო...

სა-Rnum-თ: საერთო, სამრავლო, საპირველო, საერთისო...

სა-Rpron-თ: სათავისო, სათკსო, საყოველთაო, საყუელაო...

სა-Radv-თ: საუკუნო, სანიადგო, სათანადო...

სა-Rpart-თ: სამყოფო, საპირმშო, საჩუქულებო...

სა-Rcomp-თ: საყოფაქცეო, სავულისზრახვო...

სა-R-ის-თ: საერთისო, სამარადისო, სასივრცისებო...

ხ) როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ანტინომიურ მიმართებათა გამოხატვა, გარდა ლექსიკური საშუალებისა (*სამარადისო – ჟამიერი. დიდი – მცირე. ზოგადი – კერძო. ნათელი – ბნელი. საყოველთაო – ნაწილებითი*). მორფოლოგიური საშუალებებითაც ხდება. უკუთქმითი შინაარსის სახელთა პროდუქტიული მაწარმოებელია *ჟ-ღ-თ* კონფიქსი, ასევე *არ* ნაწილაკიანი მოდელიც. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ ანტონიმები კონფიქსის საშუალებით იწარმოება იმ შემთხვევაში, როდესაც ნაწარმოები სიტყვა ძირეული სიტყვის ჯგუფიდან არ გადის (ე. ი. იგივე მეტყველების ნაწილია): ეს ხდება მაშინ, როდესაც ძირეული სიტყვა ზედსართავი ან მიმღეობაა: *დიდი – უდიდო. სრული – უსრული(//არასრული). მტკიცე – უმტკიცო. სწორი – უსწორო. იგი – უიგო. მრავალი – უმრავლო*. უნდა აღინიშნოს, რომ ზედსართავთაგან ძალიან იშვიათია ასეთი წარმოების მაგალითები.

ანტინომიები ძირითადად მიმღეობათა ფუძეებისაგან იწარმოება: *ჟ – თ* კონფიქსით ან ოდენ *ჟ*-პრეფიქსით.

ჟ-Rpart.ob.-უფ/-ილ/-ად: ზიარებული – უზიარებელი, განწვალე-ბული – განუწვალებელი, განნაწილებული – განუნაწილებელი, ქმნილი – უქმნელი, აგებული – აუგებელი, გარეშეწერილი – გარეშეუწერელი, ვნებადი – უვნები, ქმნადი – უქმნელი, მიდრეკადი – მიუდრეკელი.

ჟ-Rpart.sub.-თ: მექონე – თანაუქონო, მოქონე – უმოქონო, მოქმედი – უმოქმედო, მყოფი – უმყოფო...

ჟ-Rv-ო: როგორც ზემოთ ვნახეთ, **ჟ-ო** კონფიქსი ზმნური ძირე-
ბისაგანაც აწარმოებს უკუთქმითს ფორმებს მიმღებობისა:
უთქუ/უთქოდ, უოცნო...

ეს მოდელი ბერძნული უარყოფითი შინაარსის მქონე **α-**
პრეფიქსიანი ფორმების შესატყვისია: ἀσλος (*უნივთო*), ἄστος
(*უსიტყვ*), ἀνάστος (*უკუდავი*), ἀμέθεκτος (*უზიარებელი*)...

მეტყველების სხვა ნაწილთაგან, მაგ. არსებითთაგან **ჟ-ო**
კონფიქსის დართვით მიიღება ზედსართავი სახელი და იგი
არის არა ძირეულის ანტონიმი, არამედ აღნიშნავს იმ თვისებე-
ბის უქონლობას, რომელსაც გამოხატავს ძირეული სახელი:
**სხეული – უსხეული. მიზეზი – უმიზეზო. ძალი – უძალი. დო-
ნე – უდონო. რომელია – ურომელი. გონება – უგონებო.
საზღვარი – უსაზღვრო** (უსაზღვრო არის არა ის, რაც არ
არის საზღვარი, არამედ ის, **რასაც არა აქვს საზღვარი**).

ასეთ შემთხვევაში ანტონიმების წარმოებას კისრულობს ‘**არ**’
ნაწილაკი, რომელსაც ენიჭება დერივაციული აფიქსის (აფიქსი-
დის) ფუნქცია: **სამარადისობა – არასამარადისობა. ესეობა –
არესეობა. სწორი – არასწორი. მსგავსება – არამსგავსება. იგი-
ვეობა – არიგივეობა...** ამგვარად მიღებული დერივაციები სუბ-
სტანტივებია და ტერმინოლოგიზაციას სწრაფად ექვემდებარება.

თ) ნეოპლატონური ფილოსოფიური ტექსტების (განსაკუთ-
რებით პროკლე დიადოხოსის) ენისა და სტილისათვის განსა-
კუთრებით დამახასიათებელია სუპერლატივის ფორმათა მოზღ-
ვავება და მათი ცნებით-ტერმინოლოგიური ღირებულებით გა-
მოყენება. აქედან მოდის, ალბათ, აღმატებითი ხარისხის ფორ-
მათა უტრირებული გამოყენება არეოპაგიტულ ტექსტებში. რო-
გორც ნ. მახარაძე აღნიშნავს თავის სპეციალურ გამოკვლევა-
ში, „ხარისხის ფორმები თხზულებათა იმ ნაწილში იჩენს თავს
ყველაზე მეტად, სადაც ავტორი ზეციური იერარქიის და ღვთა-
ებრივი სახელების დახასიათებას იძლევა“. ამდენად, დიონისე
არეოპაგელის ენაში gradus superlativus ფორმები მსოფლმხედვე-
ლობრივ-აზრობრივი დატვირთვის მქონეა (ნ. მახარაძე, 1986, გვ.
69). შესაბამისად, ამ თხზულებათა ქართულ თარგმანებშიც ხა-
რისხის ფორმების წარმოების არე მეტად ფართოა და **ჟ-R-ებს**
მაწარმოებელს ფუძეებთან შეთავსევადობის დიდი უნარი აქვს

და ფართო დისტრიბუციით ხასიათდება. გარდა ზედსართავი სახელისა, იგი შეიძლება დაერთოს მიმდებარე, რიცხვით სახელს, ნაცვალსა, ხმნიზებებს, ნებისმიერ წარმოქმნილ ფუძეს. ეს ფორმები შედიან როგორც ტერმინოლოგიურ შესიტყვეებებში (მსაზღვრელ ელემენტად), ასევე საზღვრული წევრის ჩავარდნით დამოუკიდებელ ერთსიტყვიან ტერმინებსაც კმნიან: მაგ. *მიზეზი უმრავლესთა უძლიერეს და უყოველიერეს და უმახლობელეს ერთისა, ვიდრე უმცირესთა* („კავშირნი“, 47,5); *ყოველი ძალი, ერთებრივ მყოფი, გამრავლებულისასა უუსაზღვრეს არს* („კავშირნი“, 58,26); *ხოლო იგი დაზესთაებულ და უსრულეს არს* („კავშირნი“, 16,17).

ფუძეთა მიხედვით განაწილების შემდეგი სურათია:

უ-Radj.-ებს: *უსრულესი, უნოტიოესი, უვრცელესი, უმძლავრესი.*

უ-Rsub.-ებს: *უსახეესი სახე, უნათესვესი ნათესავი.*

უ-Snum.-ებს: *უპირველესი (სული), უმრავლესი.*

უ-Sadv.-ებს: *უზესი, უზენაესი (გუარი), უზესთაესი (ერთი), უზენაესი, უჭუესი, უჭუენაესი, უმყისესი, უკუანაისკნელესი, უჭუემოესი.*

უ-Spart.-ებს: *უგანშორებულესი, უგანწაწილებულესი (ძალი), ურჩეულესი, უმდგომესი, უმპყრობილესი, უმძლესი, უგარეშემცველესი, უმოკმედიერესი, უზედმიწვეწულესი, უთანდებულესი, უგანთვისებულესი.*

უ-Rpron.-ებს: *უთუესი, უყოველესი, უყოველთაოესი, უსაყოველთაოესი...*

უ-Rderiv.-ებს: *უბუნებიერესი, უდასაბამიერესი, უსაღმრთოესი, უნივთიერესი, უზიარესი, უჭუეყნიერესი, უმსგავსიერესი, უმოკმედიერესი, უუსაზღვრესი, უუჭმესი, უერთისგუარესი, უერთებრივესი, უსაიდუმლოესი, უკერძოობითესი...*

როგორც ვხედავთ, განსაკუთრებით პროდუქტიულია **-იერ** სუფიქსთან კომბინაცია. უფრო იშვიათია **უ-ე** და **უ-ო** კონფიქსიანი ე.წ. მოკლე ფორმები, მაგრამ სწორედ ამის გამო, რომ მოკლეა და სხარტი, ტერმინისათვის უფრო ხელსაყრელია:

უ-Radj.-თ: *უმრავლესი, უსრულესი, უდარესი, უგრილესი, უმარტივესი, უმრუდესი, უწმიდესი, უზრქვესი...*

უ-Radj.-თ: *უფრო, უწლო, უუქმო, უმცრო, უსაყოველთაო...*

ხარისხის ფორმათაგან ისევე, როგორც ყველა სხვა ტიპის დერივატებისაგან, ადვილად იწარმოება აბსტრაქტული ცნების გამომხატველი ტერმინ-სუბსტანტივები **-ობა** სუფიქსის დართვით:

უ-R-ეს-ობა: უდარესობა, უზესთაესობა//უზესთაობა, უკინნესობა, უმახლობელესობა.

ეს მოდელი ადვილად ითავსებს **-ით** სუფიქსიან დერივაციას, რის შედეგადაც მიიღება სამრიგიანი დერივაციული მოდელი: **უ-დარ-ეს-ობ-ით-ი**.

ხარისხის ფორმათა საშუალებით ტერმინთა წარმოება ორგანული მოდელის გარდა აღწერითი გზითაც ხდება, მაგრამ, ცხადია, ამგვარი მოდელი ტერმინისათვის არახელსაყრელია და ამიტომ არც არის პროდუქტიული:

უფრო + ტერმინი: უფრო შედგმული, უფრო უსაზღვრო, უფრო სრული (*ἀτελήστερα*)...

უმეტეს + ტერმინი: უმეტეს მიზეზი (*τὸ αἰτιώτερον*)...

მაგრამ ამ შინაარსის ტერმინები **'ზესთა'** ზმნიზედასთან კომპოზიციაში ქმნიან მეტად პროდუქტიულ მოდელს როგორც დამოუკიდებელი სუბსტანტივი-ტერმინების, ისე ტერმინოლოგიური შესიტყვებების შესაქმნელად: **ზესთსრული, ზესთმდებარე, ზესთმექონე...** ეს მოდელიც ადვილად ითავსებს **-ობა/-ება** სუფიქსს: **ზესთსრულება, ზესთმდებარეობა, ზესთმქონებლობა...** ეს მოდელი მეტად მარჯვეა და გამჭვირვალე შინაგანი ფორმის გამო ტერმინოლოგიური სიტყვაწარმოებისათვის.

2.2 ადვერბიალური ტერმინოლოგიური შესიტყვებანი

ცალკე უნდა გამოიყოს ისეთი ტერმინოლოგიური შესიტყვებანი, რომელთა I ელემენტს **-ით**, **-ად** ან **-ის** ბრუნვის ფორმანტიანი ადვერბიალური მსაზღვრელი წარმოადგენს: ამ შემთხვევაშიც ყველაზე აქტიური **-ით** სუფიქსიანი მოდელია: საზღვრულ ტერმინად მიმღეობაა:

R + *-ით/-ად/-ად-ის* + participle: *ბუნებით ვნებადი, ბუნებით მიდრეკადი, ოდესველობით მეოფი, მოქმედებით უკუმქცევი, გუამოვნებით მდგომარეობა, მეოფობით თვთმიმდრეკი, განშორებით მზიარებელი, ნეფსით ქცევადი, ბუნებით უპირველესი, განშორებით//განუყენებლად მზიარებელი, მარად მეოფ, სამარადისოდ მზიარებელი, სამარადისოდ მიდრეკადი, მარადის მეოფი, მარადის მოძრავი.*

კომპოზიციისაკენ გარდამავალი ტიპია მარტივფუძიანი ზმნი-ზედების ფორმათა დაკავშირება საზღვრულ ტერმინთან: *ნიდავ ვნებადი, ნამდვილ მეოფი...*

3. ავიქსოიდური წარმოების ტიპები

3.1. ადვერბიალური წარმოება

ადვერბიალური შესიტყვებებიდან მომდინარეობენ *ზესთ-, ზედ-, თანა, შინაგან, შორის, გარე, უკუნ-, წინა-* (ბერძნ. *ὑπερ-, ὑπο-, συν-, περι-, προ-, ἐπι-*) ავიქსოიდური წარმოების ტერმინები. ამ ზმნიზედათაგან ზოგი პრევერბადაა ქცეული, ზმნის პირიან ფორმებსაც დაერთვის და გამოირჩევა ცნების კომპაქტური აღწერის უნარით და ფორმისა და აზრის გამჭვირვალობით. ამდენად, ასეთი მოდელი მეტად ხელსაყრელია ტერმინთა წარმოებისათვის და კიდევაც დიდი აქტიურობით ხასიათდება: ძირითადი ტერმინი-საზღვრული (I ელემენტი), ჩვეულებრივ, ნაზმნარი სახელია: მასდარი ან მიმღეობა (იშვიათად არსებითი ან ზედსართავი).

ზესთ + part: *ზესთარსი, ზესთმდებარე, ზესთაღმკული, ზესთმექონე, ზესთსრული, ზესთვონება.*

ზესთ + subst.,adj.: *ზესთაარსებითი, ზესთვონებითი (მოქმედება), ზესთმდებარეობითი, ზესთეუარი.*

ზედ + *მასდარი*: *ზედშემოსლვა, ზედმიწევნა, ზედწარწერა, ზედდართვა, ზედგანწვალება, ზედმოვონება.*

ზედ + participle: *ზედშემოსრული, ზედმიწევნულება, ზედწარწერილი, ზედდართული, ზედგანწვალებული.*

თან + სუბსტანტივი: თანტომი//თანმეტომე, თანმიზეზი, თანანერგი, თანსახელი, თანმოსახელე, თანმეწესი, თანბუნება, თანმეხმეობა, თანმონათესაობა.

თან + მასდარი: თანზიარება, თანშესიტყუა, თანმიცემა, თანმიბუნებება, თანდაწესება, თანშესრულება, თანმიდრეკა, თანთხზვა, თანშეხება. თანადადება, თანაქცევა.

თან + მიმღეობა: თანმზიარებელი, თანმოქმედი, თანმიმცემი, თანმექონე, თანმიბუნებებული, თანმიდრეკილი, თანამდებარე.

შინაგან + მიმღეობა: შინაგანმდებარე (სიტყუა).

შორის + მიმღეობა: შორისმდებარეობითი (სიტყუა).

გარე + მასდარი: გარემოქცევა, გარეშეცვა, გარეშეწერა, გარეშესაზღვრა.

გარე + მიმღეობა: გარემოსილი (სიტყუა), გარემოქცეული, გარეშემცველი, გარეშეწერილი, გარეშეუწერელი.

გარე + დერივატი: გარემოქცევითი, გარეშემცველობითი.

წინა + მასდარი: წინააღრჩევა, წინაგანწყობა, წინაგანგება, წინადადება.

წინა + მიმღეობა: წინააღრჩეული, წინაგამწყობ, წინაგანმგე, წინაზამოსაგდაბელი, წინამდებარე.

წინა + დერივატი: წინააღრჩევითი, წინაგაწყობითი, წინაგანმგებლობითი.

ქუეშე/ქუე + მასდარი: ქუეშეგანწვალება ქუედდება, ქუეწარწერა.

ქუე + მიმღეობა: ქუედადრეკილი, ქუემდებარე.

უკუნ + მასდარი: უკუნქცევა, უკუნტროფობა, უკუნსფერება/უკუმრგულება, უკუთქუმა.

უკუნ + part.: უკუმქცევი/, უკუმტროფე, უკუმესფერე, უკუმთქუმელობა.

ზმნისწინთა სპეციალიზაცია ამა თუ იმ დარგის ტერმინოლოგიაში ცნობილი ფაქტია. ასეთ დერივაციულ ელემენტად აქტიურადაა გამოყენებული **აღ-** და **გან-** ზმნისწინები:

აღ-: აღმოჩენა – მაგრამ: გამოჩენა, აღნათხზი – მაგრამ: ნათხზი, აღსაზღვრა – მაგრამ: შემოსაზღვრა.

გან- + მასდარი: განსაზღვრება, განმარტება, განჩინება, განყოფილება, განწვალება, განფენა, განსაზიდი, განყენება/განყენებული, განკიდება/განკიდებული.

გან- + მიმღებობა: განსაზღვრებული, განმარტებული, განწვალებული, განფენილი, განყენებული, განუკიდებული.

ადვერბიალური წინდებულიანი კომპოზიცია ქართულში საენათმეცნიერო ლიტერატურაში მეორეულ და არაორგანულ მოვლენად მიაჩნიათ. როგორც კ. დანელია აღნიშნავს, „ძველ ქართულში ადგილის ზმნიზედების ადგილობითი ზმნისწინის ფუნქციით მოჭარბებულ ხმარებასა და აქტივიზაციაში გარკვეული წილი უდევს ბერძნულ ენას“ (კ. დანელია, 1983, გვ. 145). მართალია, ბერძნულმა მოდელმა ხელი შეუწყო და გაააქტიურა ამგვარი წარმოება ქართულში, მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ რეალიზაცია და აქტივიზება შესაძლებელია მხოლოდ პოტენციაში მოცემულისა. ისიც ხაზგასასმელია, რომ ეს მოდელი მეტად ხელსაყრელია ცნებითი ღირებულების სიტყვაწარმოებისას კომპაქტური ეკონომიური ფორმის საშუალებით სათანადო შინაარსის გადმოცემის უნარის გამო.

3.2. თანდებულიანი წარმოება

ქართულ ენას ადვერბიალური (წინდებულიანი) წარმოების ფარდი მისთვის უფრო ბუნებრივი **თანდებულიანი** წარმოების ფართო საშუალებანი მოეპოვება. ცხადია, ეს საშუალებებიც აქტიურადაა გამოყენებული ტერმინოლოგიურ სიტყვაწარმოებაში. აფიქსოიდთა როლში ხშირად თანდებულები გვევლინებიან. ამ ტიპის წარმოებაც გარდამავალი საფეხურია კომპოზიციისაკენ. თანდებულიანი წარმოების მოდელი, საზოგადოდ, უცხო არ ჩანს ძველი ქართული ენის ძეგლებში (*ნათესავისა ჩემისა განმან: დაბ. 26,10; მეფეთაგანი იყო: სინ. მრ. 206,17; ერთი ვინმე შეურაცხთაგანი: შუშანიკ. 20,18; მაქუს ნიჭი ქრისტესმიერი: ჰაბო, 65,18; ღმრთისამიერი ბრძანებაჲ და სხვ.*), მაგრამ ეს მოდელი ტერმინოლოგიური სიტყვაწარმოებისათვის განსაკუთრებით ხელსაყრელი აღმოჩნდა ცნების ზუსტი ადეკვატით გადმოცემისათვის და ამიტომ, თუ ძველ ქართულში თითო-ორულა თანდებულის იღებს მონაწილეობას დერივაციაში, ტერმინოლოგიურ სიტყვაწარმოებაში თანდებულთა გაცილებით მეტი რაოდენობა

გვევლინება აფიქსიოდების როლში: მათი რეგულარული გამოყენება ტერმინმაწარმოებელი აფიქსის როლში გარკვეულ სტრუქტურულ მიკროსისტემას წარმოშობს ტერმინოლოგიურ სიტყვაწარმოებაში. ამ მოდელით ნაწარმოები ტერმინები ძირითადად ტერმინოლოგიური შესიტყვების მსაზღვრელი ელემენტის როლს ასრულებენ, მაგრამ, ჩვეულებრივ, ადვილად სუბსტანტივდებიან ელიფსირების გზით: *ტენისმიერად უწოდენ* (ნემეს. 90,3). *თუ ვინ დადვას ნაწილთმიერად და შედგმულად თვთმდგომი, შეემთხვოს უჯერობაჲ* („განმარტება“, 106,18); *ქუედმდებარისა შორისად შეისმინებიან* (ამონ. 133,37); *წინათკერძონი ტენისანი* (ნემეს. 84,5); *ქუეყანისმომართი გრილ არს, ხოლო ზენად და ცეცხლისმიმართი – მხურვალე* (ნემეს. 26,7); *ბუნებისგარეშესა ჰგვანან ... რადასამიმართნი* (ამონ. 158,13).

ამ ტიპის წარმოებაში განსაკუთრებით აქტიურად გამოიყენება *-გან. შორის. მიერ. გამო. კერძო. მიმართ* თანდებულები; ჩვეულებრივ, მიიღება ტერმინი-სუბსტანტივები ან ტერმინოლოგიურ შესიტყვებებში შემავალი მსაზღვრელები, რომლებიც გამოხატავენ გარკვეული კლასის, გვარისადმი მიკუთვნებას, გარკვეული ჯგუფისა თუ კატეგორიისაგან წარმომავლობას, გამოძინარეობას (*სამარადმყოფსგამოთა ჰმსთაერობს მარადმყოფ... ჟამისგამოთა ჟამი ჰვლობს: „განმარტება“, § 50*).

Rgen. + *გან:* *მიზეზისაგანი (მიზეზისაგან გამოძინარე შედევი); მყოფთაგანი, მცურვალთაგანი, თბეთაგანი, თვსაგანი...*

Rinstr. + *გან:* *ზემოთაგანი, პირველთაგანი [წესი]...*

Rgen. + *გამო:* *სამარადმყოფსგამო, ჟამისგამო, არსებისგამო მოქმედებაჲ, თვსგამო მიზეზოანი, პერიპატოდსგამონი, არისტოტელისგამონი...*

Rgen. + *მიერ:* ამ ტიპის მოდელი *-ით* და *-იერ* სუფიქსიანი წარმოების სინონიმური შინაარსის ტერმინებს წარმოქმნის, მცირე ნიუანსით განსხვავებულს: *სიტყვსმიერი ცნობაჲ* (//სიტყვიერი ცნობაჲ); *ჟამისმიერი განზომაჲ* (//ჟამითი/ჟამებრივი); *მდღუართამიერი კელპერობაჲ, ნაწილთმიერი ყოვლობა, ბუნებისამიერი...*

Rgan. + *შორის:* *რიცხვსშორისი, ნივთისშორისი, რადასლობისაშორისი, ხატისაშორისი, ჟამისშორისი, საუკუნესაშორისი, დამბადებელისშორისი, მღდელმთავრობისაშორისი, ადგი-*

*ლისშორისი, გავონებისშორისი, სულისშორისი [ძალი], ყუ-
რისშორისი...*

Rgen. + *შინა*: *მრავალთაშინად, აქაცათაშინად* („ამქვეყნიური,
მატერიალური“), *რასაშინაობად, სიტყუათაშინა მადლიერო-
ბად...*

Rgen. + *ქუეშე*: *ქამისქუეშე, თვსქუეშე, სახეთაქუეშენი...*

Rgen. + *ზედა*: *ველისზედა, არსებისზედა...*

Rgen. + *გარე/გარეშე*: *ათისგარესა [რიცხუსა], ბუნებისგარეშე...*

Rgen.,adv. + *მიმართ*: *ქუეყანისმიმართი, რადსამიმართი, აღსახ-
რულისმიმართი, მომადღებადმიმართი, ლიქნადმიმართი...*

R + Ø, instr., adv. + *კერძო*: *ერთკერძოდ, ორკერძოთაგან, ზედაკ-
ერძოდ, წინადთკერძონი ტვნისანი...*

თანამედროვე ქართულ მეცნიერულ ტერმინოლოგიაში განსა-
კუთრებული პროდუქტიულობითა და რეგულარობით გამოირჩევა
ზედა. ქვეშ. მიერ თანდებულიანი (ავიქსოიდური) წარმოება.

4. კომპოზიცია

ძველ ქართულში სიტყვათა კომპოზიცია საკმაოდ განვითარებული და დამუშავებულია სისტემური თვალსაზრისით. ისტორიულად სრულადაა ჩამოყალიბებული და დადგენილი სიტყვათა და ფუძეთა შეერთების წესები.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ძველ ქართულში გამოყოფენ კომპოზიტთა ორ დიდ ჯგუფს: I – კომპოზიტები, რომელთა ორივე წევრი სახელითაა გამოსატული და II – კომპოზიტიზმები (მ. მრეველიშვილი, 1967). კომპოზიტი-ტერმინები ტერმინოლოგიურ შესიტყვებებთან შედარებით ლაკონიურობითა და კომპაქტურობით გამოირჩევა, ერთსიტყვიან მარტივ ტერმინებთან შედარებით კი გამჭვირვალე შინაგანი ფორმითა და მოტივირებულობით. მაგრამ, მოლოდინის საწინააღმდეგოდ, ფილოსოფიური ენის ტერმინთა მიკროსისტემაში ტერმინოლოგიური შესიტყვების ტიპი სჭარბობს კომპოზიციას. ამასთან, კომპოზიტთა გარკვეული ტიპები დომინირებს: ერთ-ერთ მათგანს პირობითად შეიძლება ეწოდოს *ზმნისართული კომპოზიტები*, სადაც ეს ელემენტები *ავიქსოიდების* ფუნქციას ასრულებენ.

რადგანაც ისინი რეგულარულად მეორდებიან ე.წ. კომპოზიტურ ფორმებში, ისინი ზემოთ უკვე განვიხილეთ; ხოლო მეორე – *თუთ* ნაცვალსახელით შედგენილი ტერმინებია და მათ ქვემოთ განვიხილათ.

4.1. თუთ ნაცვალსახელიანი კომპოზიტები

თუთ ნაცვალსახელი, როგორც კომპოზიტის შემადგენლობაში შემავალი რეგულარული ელემენტი, შეიძლება აფიქსიოდთა რიგს მივაკუთვნოთ. იგი ბერძნული უკუქცევითი (ἀπό) ნაცვალსახელიანი კომპოზიტური მოდელის კალკირების გზით აწარმოებს ერთსიტყვიან გამჭვირვალე მოტივაციის მქონე ტერმინებს. *თუთ* ნაცვალსახელიანი კომპოზიტები ძველი ქართული ენის ძეგლებში იშვიათად გვხვდება (მაგ., ოთხთავში მხოლოდ ერთი მაგალითია ამგვარი წარმოებისა: *რომელნი დასაბამითგან თუთმხილველ და მსახურ ყოფილიყვნეს* ლ. 1,2), რაც ასახულია კიდევ ილია აბულაძის ძველი ქართული ენის ლექსიკონში (აქ სულ რვა ფორმაა დადასტურებული *თუთ* ნაცვალსახელიანი კომპოზიციისა: *თუთმავალი, თუთკმაობა, თუთმიწისაგანი, თუთმპურობელი, თუთმხილველი, თუთნება, თუთოსახე, თუთოფერი*).¹ *თუთ* ნაცვალსახელიანი კომპოზიცია განსაკუთრებით პროდუქტიულია ფილოსოფიურ ტერმინოლოგიაში – ამ მოდელით იქმნება მთელი რიგი გამჭვირვალე მოტივაციის მქონე ტერმინებისა. *თუთ* ნაცვალსახელი (აფიქსიოდი) კომპოზიტის I წევრია და შედის კომპოზიციაში ნებისმიერ მეტყველების ნაწილთან (როგორც სახელებთან, ისე სახელზმნებთან):

თუთძალი – ἀποδυναμίζ; *თუთცხოველი* – ἀποζώ; *თუთსრული* – ἀποτελή; *თუთერთი* – ἀποέν; *თუთგუამი//თუთგუამოანი//თუთმდგომი* – ἀμπροστατος; *თუთადებრა* – ἀποκίνεσις; *თუთმიმდრეკი//თუთმოძრავი* – ἀποκίνητος; *თუთკეთილობა//თუთსახიერება* – ἀποαγαθότης... ასევე – *თუთბუნება, თუთგონიერი, თუთგაგუარება* და სხვ.

¹ ზ. სარჯველაძის მიერ ძველი ქართული ენის ლექსიკონისათვის მოძიებულ მასალებში (ზ. სარჯველაძე, 1995) მათი რაოდენობა ცხრა ერთეულითაა გაზრდილი, მაშინ, როდესაც ელინოფილური მიმართულების ფილოსოფიურ და თეოლოგიურ თარგმანებში ამ მოდელით ნაწარმოები ტერმინები უთვალავია.

როგორც ზემოთ ვნახეთ, XI საუკუნის მოღვაწეები – გიორგი მთაწმიდელი და ევრემ მცირე საბუნებისმეტყველო-ფილოსოფიური ხასიათის ძეგლებში ფართოდ იყენებენ და ააქტივებენ ერთსიტყვიანი ტერმინის წარმოების ამ მეტად ხელსაყრელ საშუალებას, რომელიც ბერძნული კომპოზიციის ფორმალურ კალკს წარმოადგენს, მაგრამ კარგად მიესადაგება ბუნებრივ ქართულ კომპოზიტიურ ტიპს. ამიტომ ეს მოდელი ფართოდ გაერცვლდა და დამკვიდრდა ქართულ სიტყვაწარმოებაში – როგორც ყოფითს, ისე სპეციალურ ტერმინოლოგიურ სისტემებში (დ. მელიქიშვილი, 1975, გვ. 143; რ. ლამბაშიძე, გვ.156). ეს მოდელი ნათლად და, ამავე დროს, კომპაქტურად გამოხატავს ცნების შინაარსს (თავისთავადობას, დამოუკიდებლობას, აბსოლუტურობას, ავტონატიურობას).

4.2. ატრიბუტულმსახვრელიან კომპოზიტთა მოდელი

კომპოზიტთა ატრიბუტულმსახვრელიანი მოდელი უფრო საბუნებისმეტყველო-მათემატიკურ ტერმინოლოგიაში მოქმედებს (*სწორგუერდი, წრფელწირი, ოთხეური, ოთხკუთხი, ნახევარ-მრუვალი, ზრქელტყავიანი, მწარენადვლიანი, მრავალფესოანი*), ფილოსოფიურში კი შედარებით იშვიათია: *კეთილგუარი, პირველმყოფი, ნამდვლმყოფი, ნამდვლარსება, კეთილსახეობა, კეთილ შეზავებული, ერთსახელი, იგივესახელი...*

რაც შეეხება მართულმსახვრელიან კომპოზიტებს, ეს ტიპიც შეიძლება შეგვხვდეს ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის სისტემაში: *სახელისნაცვალი* – (ἀνταυμία); *სახისდასაბამი* – (ἀρχήτυπος).

უფრო პროდუქტიულია ნათესაობითი *ბრ. + ნაზმნარი* სახელი: *თვზრახვა, (შე)გულისსიტყვა, გულისზრახვა, ღმრთისმეტყველება, ბუნებათმეტყველება, აჩრდილისმწერლობითი* და სხვ.

5. ზმნა-ტერმინები

5.1. წარმოქმნილი ზმნები ტერმინებად

ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის მიკროსისტემაში სუბსტანტივ-ტერმინთა გვერდით მეტად დიდი ადგილი უჭირავს მოქმედების პროცესის აღმნიშვნელ ზმნა-ტერმინებს (*ზიარება, მიდრეკა, მოძრაობა, მოქმედება, წარმოება, გზავნა, ვავუარება,*

უკუქცევა), ამიტომ შემთხვევითი არ არის, რომ ფილოსოფიური ხასიათის თხზულებებში დიდი გაქანება მიეცა სახელთაგან ახალ-ახალი ცნებების აღმნიშვნელი ზმნების და, მათ შორის, კომპოზიტი-ზმნების წარმოებას. ნასახელარი ზმნები ძველ ქართულში ნეოლოგიზმადაა მიჩნეული (ივ. ქავთარაძე, გვ.109), თუმცა ივ. ქავთარაძის მიერ წარმოდგენილი მასალაც გვაჩვენებს, რომ ამ ნეოლოგიზმს ძველსავე ქართულში მტკიცედ მოუკიდებია ფეხი. მაგრამ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ზმნათა ფუძეები ძირითადად არსებითი და ზედსართავი სახელებია. ფილოსოფიური ხასიათის ძეგლებში კი ნასახელარი ზმნების ასპარეზი საგრძნობლად ფართოვდება. ისინი იწარმოება რიცხვით სახელთა, ნაცვალსახელთა, ზმნიზედების, შორისდებულებისა და კავშირებისგანაც კი, ასევე თხზული და წარმოქმნილი სახელებისაგანაც. ამ მხრივ განსაკუთრებული სითამამით გამოირჩევა იოანე პეტრიწი (ვრცლად იხ. დ. მელიქიშვილი, 1975, გვ. 132-140) და არსენ იყალთოელის ჯგუფი: გელათის კატენებიანი ბიბლიის (A 1108), ამონიოს ერმიასის (S 2562), მაქსიმე აღმსარებლის (K-14), თეოფილაქტე ბულგარელის იოანეს სახარების (A 52) მთარგმნელი.

მოდელები:

აქტივისა:	ა + R + ებ
პასივისა:	ი/ე + R + ები
მედიუმისა:	R + ობ

- 1. ფუძედ არსებითი სახელი:** ბუნება – მიჰბუნებებია, გუარ – აგუარებენ, სახე – ესახეებიან, სხეულ – გასხეულდების, ნივთი – შეანივთებს, გარდაინივთა, დრო – ადროებდეს...
- 2. ფუძედ ზედსართავი სახელი:** ერთ – დაერთდებიან, პირველ – ეპირველების, მტკიცე – შემტკიცენების, თვთ – ათვთებს.
- 3. ნაცვალსახელი:** რომელი – გარომელდება, სხუა – ასხუავედების.
- 4. მიმდებობა:** მყოფი – ამყოფებს, მდგომი – მდგომობა – იმდგომობს, ნაწევარ – შეანაწევრებს.
- 5. ზმნისართი. ზმნისწინი:** ზესთა – დაუზესთავდების, წარმო – წარმოობა – იწარმოებს, შთამო – იშთამოებს, გარდა – იგარდაოს.

5.2. კომპოზიტი-ზმნები ტერმინებად

კომპოზიტი-ზმნების მოდელი – *სახელი + ზმნა* (პირიანი ან უპირი) ძველ ქართულში ძალზე პროდუქტიულია. ამასთან, როგორც ცნობილია, კომპოზიტის II ნაწილი მხოლოდ გარკვეული სემანტიკის ზმნებისაგან შედგება: ყოფა, ცემა, დება, სუმა, ქმნა, ქონება, ჩინება, სიტყუა, არის, იყო. ამათგან ფილოსოფიურ ტერმინ-ზმნათა წარმოებაში ძირითადად *ყოფა* და *ქმნა* ზმნები იღებენ მონაწილეობას: *სწორყოფა, ერთყოფა, სხეულყოფა, მიზეზყოფა, მონაცვალებყოფა, მოკუდავყოფა, მოქენყოფა, მიმდრეკელპყოფს, გუარონაწყენა, კეთილქმნა, ერთექმნების...*

თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში ნასახელარი ზმნების მოქმედების არე კიდევ უფრო გაიზარდა, კომპოზიტი-ზმნებისა, პირიქით, შევიწროვდა.

* * *

როგორც ვნახეთ, ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის მიკროსისტემა მაინცადამაინც არ გამოირჩევა წარმოების ტიპების მრავალგვარობით. მრავალფეროვნებას ქმნის აფიქსთა დისტრიბუციული შესაძლებლობების გაფართოება, ფუძეთა და აფიქსთა კომბინაციების თავისუფლება და შეუხლუდაობა (რაც გამოწვეულია ახალ ფილოსოფიურ ცნებათა გამოხატვის საჭიროებით), ასევე ახალწარმოებულ ფილოსოფიურ ტერმინთა დიდი სიმრავლე.

ტერმინთა წარმოების პრინციპები და დერივაციული მოდელები, რომელთაც ძველი ქართველი მოღვაწენი ეყრდნობოდნენ, ქართული სიტყვაწარმოების შინაგანი კანონებიდან გამომდინარეობს და, ამდენად, პერსპექტიული და ნაყოფიერია ქართული მეცნიერული ტერმინოლოგიის განვითარების თვალსაზრისით.

თანამედროვე ქართულ მეცნიერულ ტერმინოლოგიაში წარმატებით გამოიყენება ძველ ქართველ სიტყვისმოქმედთა მიერ შექმნილი ტერმინები. მათ მიერ გამომზეულებული მოდელები ქართული ენის სიტყვაწარმოების შესაძლებლობათა ფართო გამოყენების შედეგადაა მოპოვებული და სიცოცხლისუნარიანი და პროდუქტიულია ქართული ენისა და მისი ლექსიკის განვითარების ტენდენციების თვალსაზრისით. ასევე, მათ მიერ შემუ-

შავებული პრინციპებისა და მოდელების მიხედვით მეცნიერების სხვადასხვა დარგებისათვის იქმნება ახალ-ახალი ტერმინები. ხშირად ეს ხდება შეუცნობლად, ძველი ქართული მეცნიერული ტერმინოლოგიის, მისი ტექნიკის სპეციალური შესწავლის გარეშე, იმდენად ღრმად აქვთ გადგმული ამ ყალიბებსა და ტიპებს ფესვები ქართული ენის წიაღში.

ძველი ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის სტრუქტურულ-შეპირისპირებითი და სემანტიკური ანალიზი საშუალებას გაძლევს თვალი გავადევნოთ ძველი ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის ფორმირების პროცესს.

თ ა ვ ი IV

ძველი ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის სტრუქტურულ-სემანტიკური შეპირისპირებითი ანალიზი

1. ლოგიკური ტერმინოლოგია*

XI-XII საუკუნეთა ბიზანტიისა და საქართველოს სამონასტრო სკოლებში იმ საგანთა შორის, რომლებიც შედიოდა trivium-quadrivium-ში, უმთავრესი ადგილი ეჭირა ლოგიკას, რომლის კანონების საშუალებითაც ცდილობდნენ გადაეწყვიტათ არსების პრობლემა და ონტოლოგიის თანდათანობით მომწიფებული საკითხები. პსელოსსა და იტალოსს დიალექტიკაში შეაქვთ მოძღვრება *არსების* (მყოფის) შესახებ. ერთიცა და მეორეც შესაძლებლად თვლის დიალექტიკის საშუალებით ახსნას მეტაფიზიკური პრობლემები.

არისტოტელეს ლოგიკური ნაზრევისადმი ასეთი მიდგომა სათავეებს იღებს ჯერ კიდევ ალექსანდრიული წარმართული ფილოსოფიური სკოლიდან. ამ მხრივ ტიპიურია ამ სკოლის ერთ-ერთი წარმომადგენლის, არისტოტელეს კომენტატორის, ამონიოს ერმიასის აზრი: იგი არისტოტელეს ფილოსოფიის მიზანს და სარგებლობას ხედავს იმაში, რომ მისი საშუალებით შესაძლებელია ასვლა საყოველთაო საწყისის შეცნობამდე: *იძიებოდედ ამათ თანა, რად დახასრული და აღმოჩინებადი ჩუენდა სახკმარი არისტოტელეებისაგან ფილოსოფოსობისა: და ვიტყვთ, ვითარმედ: აღ-სვლად საზოგადოესა მიმართ დასაწყისისა ყოველთასა და ცნობად, ვითარმედ ერთი არს იგი უსხეულოდ, განუკერძოებელი, ძაღმიუწდომელი თვთსახიერებად (ამონ. 100, 5-9).* ანტიკური ფილოსოფიის კომენტატორებთან (ალექსანდრიული სკოლიდან იტალოსამდე) იდგა საკითხი ფილოსოფიისა და ლოგიკის ურთიერთდამოკიდებულებისა – არის თუ არა ლოგიკა ფილოსოფიის ნაწილი, თუ იგი მხოლოდ იარაღი – „ორღანოა“ ფილოსოფიისა (დაწვრილებით იხ. თ. დოლიძე, 1984, გვ.

* დაბეჭდილია ძველი ქართული ენის კათედრის შრომებში, ტ. 25, 1984, ძველი ქართული ლოგიკური ტერმინოლოგიიდან, გვ. 106-120; ჟურნალ „მაცნეში“, ფილოსოფიისა და ფსიქოლოგიის სერია, 1987, №1. დასკვნა-დასაბუთებასთან დაკავშირებული ტერმინოლოგია ძველ ქართულში, გვ. 41-61.

317-345; 372-375). თვით ამ მეცნიერების მამამთავარი, არისტოტელე, მეტაფიზიკის VI წიგნში მეცნიერებათა 3 ჯგუფს გამოპყობს: თეორიულს, პრაქტიკულს და შემოქმედებითს. დასაბუთების შესახებ მეცნიერებას არისტოტელე არც ერთ ამ ჯგუფში არ ათავსებს. როგორც ჩანს, ეს იყო მიზეზი იმისა, რომ პერიპატოელები შემდგომში ლოგიკას ფილოსოფიის ნაწილად კი არ თვლიდნენ, არამედ ფილოსოფიური ცოდნის იარაღად. ამიტომ იყო, რომ არისტოტელეს ლოგიკური შრომები შემდგომ საუკუნეებში გაერთიანდა საერთო „ორგანონის“ სახელწოდებით. ამის საფუძველად კი თვლიდნენ „ტოპიკის“ იმ ადგილს, სადაც ლაპარაკია დიალექტიკური პრობლემების მნიშვნელობაზე, როგორც შემეცნების საშუალებაზე (ა. ახმანოვი, 1960, გვ 82-83).

სწორედ ამ სახელით იმოწმებს იოანე პეტრიწი არისტოტელეს ლოგიკურ შრომებს პროკლეს ტრაქტატის პირველივე თავის კომენტარში, რომელიც ეძღვნება ერთისა და სიმრავლის პრობლემას, კერძოდ, პროკლეს იმ თეზისის დასაბუთებას, რომ *„ყოველი სიმრავლე ეზიარება ერთს“*. ამ თეზისის მტკიცებისას, სილოგიზმის საინტერესო რეალური სქემის საშუალებით (სადაც რეალებით შეერთებულია კიდურა ტერმინები საშუალის გავლით) და სილოგიზმის ძირითადი ცნებების განმარტებით იოანე პეტრიწი მკითხველს თუ მსენელს აცნობს პროკლეს აპოფატეკური დასაბუთების მეთოდს და აქვე მიუთითებს არისტოტელეს „ორგანონზე“, ურომლისოდაც, მისი აზრით, შეუძლებელია ლოგიკური გზით რისამე შემეცნება (და ესე მცირედთა მიერ შემოისაზღვრა კანონი არისტოტელის „ორდანონისა“, რომლისა თვნიერ უღონო არს რადსავე ვავონებაჲ სულისა მიერ სიტყვერისა („განმარტება“, გვ. 10-11). აქედან ჩანს, რომ თვითონ პეტრიწს ლოგიკა (ანუ დიალექტიკა) მიაჩნია იარაღად, „ორდანოდ“, რომლის „იძულებითი კანონების“ საშუალებით ხდება ამა თუ იმ თეზისის დასაბუთება. არ შეიძლება აქვე არ გავიხსენოთ, რომ იოანე იტალოსს ფილოსოფიისა და ლოგიკის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხისადმი მიძღვნილი აქვს სპეციალური ტრაქტატი, რომლის სათაურშივე ჩანს ავტორის პოზიცია: “Οτι ὅργανον ἐστὶ ἡ λογικὴ πραγματεία τῆς φιλοσοφίας, μέριος δὲ οὐδαμῶς (Itali, 1966, გვ. 68 „იმის შესახებ, რომ იარაღია ლოგიკა ფილოსოფიისა და არასოდეს – ნაწილი“). ხოლო, რაც შეეხება პეტრიწის „განმარტების“ ე. წ. „ბოლოსიტყვაობის“

ერთ-ერთ ადგილს, სადაც „ფილოსოფოსობის“, როგორც მეცნიერების შემადგენელ ნაწილებზეა ლაპარაკი, ეს არის ნაწყვეტი გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებიდან „ეპიტაფიად დიდისა ბასილისათვის“. ეს თხზულება, როგორც ცნობილია, წარმოადგენს ბასილი დიდის „შესხმა-მითხრობას“, მისი ღვაწლის წარმოჩენასა და დაფასებას. ხსენებულ ნაწყვეტში კი ლაპარაკია ბასილის ერთ-ერთ დიდ ნიჭზე – ფილოსოფოსობაზე. ამასთან დაკავშირებით მთარგმნელი არკვევს, რომ ნაზიანზელი ფილოსოფიას სამ ნაწილად ჰყოფს: „ხოლო შენ იხილე ჩემდად, თუ ვითარ ღმრთისმეტყველი ყოველსა ფილოსოფოსობასა უწამებს მეგობარსა თვისსა ბასილის, რამეთუ ფილოსოფოსობად ანუ ბუნებათმეტყველებს და ითქუმის **მხედველობითად**; ანუ ქცევათა და ჩვეულებათა შეამკობს და ითქუმის **საქმითად**; ანუ სიტყვერებითა წინააღმდეგობით წინადადებათათვის შთამოვალს, რომელთა მიერ შეჰმზადებს ვიდრემე შესატყვისსა სჯულთა თვისთასა და, რადეც-იგი ენებოს, ხოლო უკუნ-აქცევს წინააღმდეგობათასა და იწოდების წინააღმდეგობთმეტყველებითად და **განმსიტყველობითად**“ („განმარტება“, ბოლოსიტყ. 224,13-21). ამგვარად, ამ ნაწყვეტში გადმოცემულია ნაზიანზელის აზრი ფილოსოფიის კლასიფიკაციის შესახებ. „სიტყვერი მოქმედება“ და „განმსიტყველობითი ჰელოვნება“, როგორც ჩანს, „ლოგიკის“ მნიშვნელობითაა ნახმარი, „წინააღმდეგობთმეტყველება“ კი διαλεκτική-ს თარგმანი უნდა იყოს. ნაზიანზელის „ეპიტაფიის“ შესაბამისი ადგილის ეფრემ მცირისეულ თარგმანში ვკითხულობთ: *რაოდენი არს სიტყვთგამოჩინებითი და წინადადებითი და განწყობითი, რომელსა სიტყვსებითად სახელსდებენო (A 109, გვ. 55; სიმ. ყაუხჩიშვილი, 1940, გვ. X IV)*. როგორც ვხედავთ, ლოგიკას და დიალექტიკას აქ სინონიმური შინაარსი აქვს, რაც საეხებით შეესაბამება შუასაუკუნეობრივ გაგებას, რომლისთვისაც დიალექტიკა ლოგიკური აზროვნების ხელოვნებაა. ეფრემმა იცის, რომ ზოგიერთნი ლოგიკას ფილოსოფიის ნაწილად მიიჩნევენ, სხვები კი „ორღანებითად“, ე.ი. იარაღად, რასაც იგი თავისი თარგმანის სქოლიოში აღნიშნავს: *სამ-სახედ განაჩინებენ ფილოსოფოსობასა: ხედვითად, საქმითად და სიტყვერებითად, ხოლო ვიეთიმე – ორღანობითადცა (A 109, გვ. 55; ს. ყაუხჩიშვილი, 1940, გვ. XLIV)*. „სიტყვერებითი“ (ანუ „ლოგიკა“) დამასკელის „დიალექტიკის“ ეფრემისეული თარგმანის მიხედვით **ხედვითი ფილოსოფიის** შემადგენლობაში შედის: *ხოლო*

განიყოფების ფილოსოფოსობა ხედვად და საქმიანად. და ხედვით იგი განიყოფების სიტყვერებითად და სწავლულებითად და ბუნებათმეტყუელებითად („დიალ.“, 52,7). თვით ეფრემ მცირე, როგორც ჩანს, ლოგიკას//დიალექტიკას ფილოსოფიის ნაწილად მიიხნევს. დამასკელის „დიალექტიკის“ შესახებ (რომელსაც თვით დამასკელი „საფილოსოფოსო თავებს“ – Κεφάλαια φιλοσοφικά-ს უწოდებდა) იგი წერს: *ესე ერვასისნი თავნი რიცხუენი...გარეშეთა წიგნთა და საფილოსოფოსოდა სწავლულებისაგანნი არიანო* („დიალ.“, გვ. 66), ან იქვე: *აჰა, ესერა გუქონან ასნი თავნი საეკლესიონი ორმეოცდაათთა თავთა მიერ საფილოსოფოსთა გარაშეზღუდვილნი* („დიალ.“, გვ. 67). თვით ეფრემის წინაშე, როგორც ჩანს, ეს საკითხი არ დგას: იგი გადმოსცემს იმას, რაც ტექსტშია. რაც შეეხება ამონიოს ერსემიასის მთარგმნელს, მისთვის, ისევე, როგორც პეტრიწისათვის, ლოგიკა, ანუ „სიტყვითი მოფარდულება“ არის *არა კერძოდ ფილოსოფოსობისა, არამედ ორღანოდ არს* (ამონ. 22,32), თუმცა იგი იცნობს და წარმოადგენს სხვათა საწინააღმდეგო აზრსაც, რომლის მიხედვითაც ლოგიკა ფილოსოფიის ნაწილია: *განსწავლებენ ფილოსოფოსობასა: მხედველობითად და მოქმედებითად და სიტყვერებითად* (ამონ. 11,16) (ფილოსოფიის კლასიფიკაციისა და ლოგიკისა და ფილოსოფიის მიმართების შესახებ ამონიოს ერემიასთან იხ. მ. რაფავა, 1982, გვ. 073-082).

ზემოთ უკვე გამოჩნდა, რომ ლოგიკის დისციპლინის აღსანიშნავად სხვადასხვა ავტორთან და მთარგმნელთან სხვადასხვა ტერმინი იხმარება.

საერთოდ, მეტად საინტერესო სურათს იძლევა ძირითადად ერთი პირველწყაროსაგან – არისტოტელესაგან მომდინარე, მაგრამ სხვადასხვა, ბიზანტიელ წარმართ თუ ქრისტიან კომენტატორთა თუ მთარგმნელთა ხელში გამოვლილი ლოგიკური ტერმინების ურთიერთმიმართება მათი წარმოების პრინციპებისა და მნიშვნელობათა განვითარების გზების შესწავლის თვალსაზრისით.

ქვემოთ წარმოვადგენთ დასკვნა-დასაბუთებასთან დაკავშირებული ზოგიერთი ცნება-ტერმინის ფორმალურ და სემანტიკურ ანალიზს. ეს ტერმინები ბერძნულში ძირითადად არისტოტელეს თხზულებებსა და მის კომენტატორთა (დიოგენე ლაერტის, პორფირის, ამონიოს ერემიასის), ასევე, იოანე დამასკელის შრომებშია დამუშავებული. XI-XII საუკუნეთა ქართველ მთარ-

გმნელებთან ისინი გადმოცემულია სხვადასხვა ლექსელებით, რაც საშუალებას გვაძლევს თვალი გავადევნოთ ამ სიტყვების ტერმინებად ჩამოყალიბების საინტერესო პროცესს.

დავიწყოთ თვით ამ დისციპლინის აღმნიშვნელი ტერმინით:

1.1. ლოგიკა – ἡ λογική πραγματεία

იოანე დამასკელის განმარტებით, ლოგიკის ანუ სიტყვიერებითი საქმიანობის მიზანს, ამოცანას წარმოადგენს დასაბუთების, მტკიცების წარმართვა: Χρή γινώσκειν, ὅτι σκοπὸν ἔχει ἡ λογική πραγματεία περὶ τῆς ἀποδείξεως (Dial. ξε' გვ. 132). ევრემ მცირე ბერძნული შესიტყვება-ტერმინის ἡ λογική πραγματεία-ს შესაბამისად ხმარობს შესიტყვებას *სიტყვერი მოქმედება*. არსენი ოდნავ ცვლის ევრემის ტერმინს და უფრო უახლოვდება ბერძნულის მნიშვნელობას: *სიტყვერი საქმიერობა*. ამასთან, მთელი კონტექსტის აზრიც მის თარგმანში უფრო ზუსტად და ნათლადაა გადმოცემული:

ევრემი	არსენი
მოსწრაფებდა აქუს <i>სიტყვერსა მოქმედებასა</i> გამოჩინებისათუს საქმეთაღსა	წინა უცს იჭუად <i>სიტყვერსა საქმიერობასა</i> წარმართებად გამოჩინებულობისა (დიად., 51,1).

ამონიოს ერმიასის თხზულების ქართულად მთარგმნელი, იოანე ტარიჭისძე კი ამ ცნებას შემდეგი შესიტყვებით გადმოსცემს: *სიტყვიერი მოფარდულობა*, *სიტყვითი მოფარდულობა*, ეს შესიტყვებებიც ბერძნული ἡ λογική πραγματεία-ს პირდაპირი თარგმანია.

რას ნიშნავს *მოფარდულობა*?

მოფარდული საბას ლექსიკონში განმარტებულია როგორც „მსყიდველი“. ძველი ქართული ენის ძეგლებში *ფარდ* ფუძის შემცველი სიტყვები – *ფრდიდეს*, *ფრდილი*, *მოფარდული*... სემანტიკურად ყველა „გა/ყიდვასთანაა“ დაკავშირებული.

მიველით მოფარდულთა და იყიდეთ თქუენდა (მ. 25,9); წარველით სავაჭროდ და იყიდეთ თავისა თქუენისა ზეთი: πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυταῖς (M.25,9). ამ ფუძეს მ. ანდრონიკაშვილი უკავშირებს საშუალო სპარსუ-

ლის სიტყვას *pardač*, რაც „გადასახადს, გადახდას, შესრულებას“ ნიშნავს (მ. ანდრონიკაშვილი, 1966, გვ. 385-386).

„შრომის, ნაშრომის“ მნიშვნელობით სიტყვა *მოფარდულობა* დასტურდება იოანე პეტრიწის „განმარტების“ ე.წ. „ბოლოსიტყვაობაში“¹: *სამ არიან უხესთბრძნებისა სოლომონის მოფარდულობანი: თანად „იგავი“ და „ეკლესიასტე“ და „ქება ქებათად“ („განმარტება“, 29-30).*

სიმ. ყაუხჩიშვილს სიტყვა *მოფარდულობა* გამოცემისათვის დართულ ლექსიკონში განმარტებული აქვს როგორც „მოვაჭრობა, მოსაქმეობა.“ განმარტება, ცხადია, ძველი ქართული ენის ძეგლებში დადასტურებული მნიშვნელობის მიხედვითაა გაკეთებული. ამასთან, დაძებნილია მოცემული კონტექსტისათვის უფრო შესაფერისი მნიშვნელობა – „მოსაქმეობა“. მაგრამ, ზემოთ წარმოდგენილი კონტექსტი ნებას გვაძლევს ამ სიტყვის მნიშვნელობა კიდევ უფრო დავაზუსტოთ და მოცემულ შემთხვევაში გავიგოთ, როგორც „ნაშრომი, შრომა“, რაც ახლოს დგას „საქმე“ მნიშვნელობასთან. რომ ეს მართლაც ასეა, ამას გვიდასტურებს შემდეგი: როგორც თ. ჭყონიამ გაარკვია (თ. ჭყონია, 1965, გვ. 72), იოანე პეტრიწის განმარტების „ბოლოსიტყვაობის“ ეს ნაწილი, სადაც სოლომონის სამწიგნობო ლაპარაკი, წარმოადგენს ბასილი დიდის თხზულებიდან (Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν παροιμῶν) ამოღებული ვრცელი ციტატის თარგმანს: Τρεῖς τὰς πάσας ἔγυοιεν πραγματείαις τοῦς σοφοτάτου Σολομῶντος (P.G.t. XXXI col.388).

როგორც ვხედავთ, *მოფარდულობა* ნახმარია ბერძნული πραγματεία-ს შესატყვისად და მის ადგილას ეფთხე მთაწმიდელის თარგმანში ზის სიტყვა *წიგნი*. *სამნი გუზილვან ხუენ წიგნნი იგი ყოვლად ბრძნისა სოლომონისნი: ერთად ესე „იგავთად“ და მეორედ „ეკლესიასტისად“ და მესამე – „ქება ქებათად“.*

სწორედ ამ კონტექსტზე დაყრდნობით დაასკვნის თ. ჭყონია, რომ *მოფარდულობა* სიტყვა ნიშნავს „წიგნს“, „ტრაქტატს“ ანუ „ნაშრომს“. მასვე ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერთა აღწერილობის I ტომიდან მოაქვს ნიკოლოზ გულაბერისძის (XII ს.) მიერ თარგმნილი თხზულების ერთ-ერთ-

¹ „ბოლოსიტყვაობის“ ამ ნაწილის ტერმინოლოგია ამოვარდნილია იოანე პეტრიწის ტერმინოლოგიური სისტემიდან და ამონიოს ერმიასის თარგმანის (რომელიც, თავის მხრივ, არსენ იყალთოელის ტერმინოლოგიას მისდევს) ტერმინოლოგიას ემთხვევა (ვრცლად იხ. დ. მელიქიშვილი, 1988, გვ. 170-171).

თი სათაური – „მისივე *მოფარდულობისაგან* ორმოცდამეათე-
 რთმეტე თავისა“, სადაც *მოფარდულობა* კვლავ ბერძნული პრა-
 γματεία სიტყვის თარგმანს წარმოადგენს 'Εκ τῆς αὐτῆς πραγμα-
 τείας κεφάλαιον (P.G.t. XCI.col. 45-46) და ნიშნავს „ნაშრომს,
 წიგნს“. ტერმინს *მოფარდულობა* ხშირად ხმარობს ამონიოს
 ერმიასის თხზულების ქართულად მთარგმნელი. მის თარგმანში
 სიტყვა *მოფარდულობა* სწორედ ამ მნიშვნელობას ატარებს და
 ბერძნული πραγματεία-ს შესატყვისია. Πραγματεία სიტყვასი-
 ტყვით ნიშნავს „საქმეს, საქმიანობას, შრომას“, ხოლო შემდეგ
 მისგან განვითარებულია მნიშვნელობები: „ნაშრომი, გამო-
 კვლევა, მოძღვრება, ტრაქტატი“, დაბოლოს, „დისციპლინაც“. ამ
 უკანასკნელი მნიშვნელობით აქვს ნახმარი იგი იოანე ტარი-
 ჭისძეს შემდეგს კონტექსტში: *რომელთაგან შეიქმნების სულ-
 ლოვისმოსი, რომლისათვის შთამოვალს სიტყვერი მოფარდუ-
 ლობაჲ* (S 2562, 182-183r) – 'Εξ ὧν ὁ συλλογισμὸς γίνεται, πε-
 ρὶ οὗ ἡ λογικὴ καταγίνεται πραγματεία (Ammon. 88,16-17). სიტყვთსა
 მოფარდულობასა შინა მოქენე ვართ განჩინებითთა სიტყუათა
 (ამონ. 38,6) ἡ πραγματεία – „საქმიანობა“, „სწავლება“.

მოფარდულობა ტერმინს „მოძღვრების“, „ნაშრომის“ გაგები-
 თაც ხმარობს იოანე ტარიჭისძე, ოღონდ, აუცილებლად ფილო-
 სოფიასთან კავშირში: *ვითარცა ცხად-ჰყოფენ ფილოსოფოსთა
 მოფარდულობანი* (S 2562,107r Δῆλον ὅτι αἱ τῶν φιλοσόφων πραγμα-
 τεῖαι: Ammon. 25,10-11).

როდესაც თავისი წიგნის დანიშნულებაზე ლაპარაკობს,
 ამონიოს ერმიასი ამბობს, რომ წინამდებარე წიგნი სიტყვიერე-
 ბითს საქმიანობაში, ე. ი. ლოგიკაში, და საერთოდ, არისტოტე-
 ლეს ფილოსოფიაში გასარკვევად პირველიაო: *წინამდებარე
 წიგნი სიტყვერებითა მოფარდულობასა და ყოველსა არის-
 ტოტელებრისა ფილოსოფოსობისა პირველ არს* (S 5262, 243 r-v).

იქვე, შემდგომს გვერდებზე კი აღნიშნავს, რომ კატეგორია-
 თა წიგნი არის დასაწყისი ლოგიკური საქმიანობისაო: *დასაწყისი
 სიტყვერებითისა მოფარდულობისაჲ არს წიგნი კატილორი-
 ათაჲ* (S 5262, 248v).

როგორც ვხედავთ, იოანე ტარიჭისძე ტერმინს *მოფარდუ-
 ლობა* მხოლოდ ფილოსოფიასა და სიტყვიერებასთან (ლოგი-
 კასთან) წყვილში ხმარობს (იხ. აგრეთვე, 131v, 140v,109r...). ზე-
 მთ ვთქვით, რომ *ვრდა*, *ვრდილი*, *მოფარდული* და ამ ფუძი-

დან ნაწარმოები სხვა სიტყვების, როგორც სახელების, ასევე ზმნების მნიშვნელობა ძველ ქართულში დაკავშირებულია „სყიდა, ვაჭრობა“ მნიშვნელობასთან. ამ შინაარსის სათანადო მაგალითები საკმაოადაა მოყვანილი ილია აბულაძის ძველი ქართული ენის ლექსიკონში. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ მასალა ძირითადად სახარებიდანაა და არც ერთ შემთხვევაში არ არის დადასტურებული ის მნიშვნელობა, რომელიც, როგორც ვნახეთ, ამ ლექსემებს ჩვეულებრივ გვიანდელ ფილოსოფიური ხასიათის თხზულებებში აქვთ.

აღსანიშნავია, რომ არსენისეულ „დიდი სჯულის კანონშიც“ სიტყვა *მოფარდულობა* „საქმიანობის“ მნიშვნელობითაა ნახმარი: ანუ სხუებრთა *მოფარდულობათა* მაჩუენებლობასა შინა აქუნდეს ესევეითარნი პირნი განსაგდებულნი: *ესე იგი არს, მეკაპილიონესა, ანუ მეფუნდუკესა, გინა თუ მეაბანონესა (დ.ს.ჯ.კ. 210,43).*

ამგვარად, ჩვენს ხელთ არსებული მასალების მიხედვით ეს ტერმინი ბერძნული παραμυθεῖν-ს შესატყვისად („საქმიანობის“, „ნაშრომის“ და აქედან „წიგნის“, „მოძღვრების“, „დისციპლინის“ გაგებით) გელათის სკოლის, კერძოდ, არსენ იყალთოელის ჯგუფის (ამონიოს ერმიასის და მაქსიმე აღმსარებლის შრომების) თარგმანებში გვხვდება და, ამდენად, ხსენებული მნიშვნელობით მათი შემოტანილი ჩანს. ეს ლექსემა არც მისი ჩვეულებრივი და არც ტერმინოლოგიური გაგებით არ დამკვიდრებულა ქართულ სალიტერატურო ენაში, თუმცა, ფილოსოფიური მწერლობის აღორძინების ხანაში, XVIII ს-ში, იოანე ბაგრატიონს გამოუყენებია ეს ტერმინი, ისევე როგორც ბევრი სხვაც, თავისი „კალმასობის“ ფილოსოფიურ ნაწილში, რომლის ერთ მნიშვნელოვან წყაროს ამონიოს ერმიასის შრომის ძველი ქართული, ტარიჭიძისეული თარგმანი წარმოადგენს: „*სიბრძნისმოყუარება არს მეცნიერება საღმრთოთა და კაცობრივთა მოფარდულობათა*“ (კალმას, გვ. 185,11).

როგორ გახდა შესაძლებელი *მოფარდულობა* სიტყვის მნიშვნელობის ასეთი, თითქოს უცნაური გადაწევა? ეს შემთხვევა გამონაკლისი არ არის, იგი არც ისე უცნაურად მოგვეჩვენება, თუ გავიხსენებთ, ერთი მხრივ, ბერძნული ἀγορά ფუძის სემანტიკურ წრეს („ქალაქის მოედანი, სახალხო საკრებულო, ბაზრის მოედანი, ბაზარი, სავაჭრო მწკრივები – ფარდულები“), მისგან ნაწარმოები ზმნები ἀγοράζω „ყიდვა“ და ἀγορεύω „ლაპარაკი („საჯარო სიტყვა, თხრობა“) და მეორე მხრივ, ანალოგიუ-

რი გადაწევა თვით ქართულშივე საშ. სპარს. hraparak „მოედანი, საკრებულო“, სომხ. *հրապարակ*, რომელსაც ძველ ქართულში *ურაკპარაკის* სახით ვხვდებით, ახალ ქართულში კი მისგან მიღებულია ფორმა *ლაპარაკი* (მ. ანდრონიკაშვილი, 1966, გვ. 190).

აქვე არ შეიძლება არ გავიხსენოთ ანალოგიური მიმართება *სპეკულაცია* ტერმინის ორ მნიშვნელობას შორის: I. „ყიდვა-გაყიდვა“, II. ფილოსოფიური სპეკულაცია (აზრის გაცვლა-გამოცვლა, ილიას სიტყვებით რომ ვთქვათ, აზრის „აღებ-მიცემობა“).

12. დასაბუთება: გამოჩინება, გამომაჩინებლობა, აღმოჩენა – ძაბნდენც

იოანე დამასკელის „დიალექტიკის“ 51-ე თავი ეძღვნება ლოგიკის მიზნის განმარტებას: Χρη γινώσκεις, ὅτι σκοπὸν ἔχει ἡ λογικὴ πραγματεία περὶ τῆς ἀπόδειξεως. Ἡ δὲ ἀπόδειξις συλλογισμὸς ἐστίν (Dial., 123) „ლოგიკის მიზანია დასაბუთების წარმართვა. დასაბუთება კი სილოგიზმია“.

ამგვარად, ლოგიკის ძირითადი ცნებებია *დასაბუთება* და *სილოგიზმი*. ამ ცნებების შესატყვისად ეფრემი და არსენი სხვადასხვა ტერმინებს ქმნიან: *გამოჩინება* იგი *შემოკრება* არს („*დიალ.*“, 51,1, *ეფრემი*); *გამოჩინება* *შეგულისსიტყუა* არს (*იქვე*, *არსენი*).

როგორც ვხედავთ, ძაბნდენც („მტკიცება, დასაბუთება“ demonstratio, доказательство) ცნების შესატყვისად ეფრემი იყენებს *გამოჩინება* ლექსემას, არსენი კი მასთან ერთად, აგრეთვე, *გამომაჩინებლობასაც*. ეს ლექსემები სიტყვასიტყვითი თარგმანია ბერძნული ძაბნდენც ტერმინისა, რომელიც წარმოადგენს δένκυσ-μ ἡμინისაგან („გამოჩენა, ჩვენება“) ნაწარმოებ სახელს. მისი პირველადი მნიშვნელობაა „დანახვება, ჩვენება (demonstratio, показывание). აქედან მოდის მისი ლოგიკური მნიშვნელობაც – „მტკიცება, დასაბუთება, საბუთი“.

ამგვარად, ძაბნდენც-ი პოლისემიური სიტყვაა. მას აქვს როგორც ყოფითი, ისე სპეციალური მნიშვნელობა. თუმცა უკვე არისტოტელეს ნაშრომებში „ჩვენება“ (დენც) და დასაბუთება (ძაბნდენც) მნიშვნელობებს შორის განსხვავება დამყარებულია ზმნისწინის მეშვეობით: უზმნისწინო ფორმას, ჩვეულებრივ, „დანახვების, ჩვენების“ მნიშვნელობა აქვს, ხოლო ზმნისწინიანს

კი სპეციალური ტერმინოლოგიური გაგება აქვს მიღებული (ს. ავერინცევი, 1977, გვ. 33-34), მაგრამ ეს განსხვავება ბოლომდე არ არის დაცული: ზოგჯერ უზმნისწინო ფორმასაც „დასაბუთების“ მნიშვნელობით ვხვდებით არისტოტელესთანვე (იხ. დეორეცკის ლექსიკონი, 1958, გვ. 348). რუსულშიც ზმნისწინების საშუალებით მოხერხდა ფორმალური განსხვავების დამყარება ამ ორ მნიშვნელობას შორის: ПОКАЗАТЬ, ДОКАЗАТЬ. ასეთი შესაძლებლობა თავის დროზე ქართულშიც იქნა გამოყენებული: იოანე პეტრიწმა *ჩენა* ფუძეზე *ადმო-* ზმნისწინის დართვით აწარმოა ტერმინი *ადმოჩენა*, რომელიც ამ გზით განასხვავა ყოფითი გაგების *გამოჩინება* სიტყვისაგან და მკაცრად გარკვეული ტერმინოლოგიური მნიშვნელობა („მტკიცება, დასაბუთება“) მიანიჭა მას: *დაპროთო კუალად ადმოჩენად სიცხადისთვის („კავშირნი“, §44, 133,27). იტყვს ადმოჩენად, ვითარმედ ყოველი თვთმდგომი უნაწილო არს და მარტივ („განმარტება“, §47, 106,17); ვინად ყოველთა ზედა ესე საზღვარი ადმოჩენისად (კავშირნი, § III, 69,5-6 – ὁ λόγος ἀποδείξει).*

ადმოჩენა ფუძისაგან იოანე პეტრიწს საკმაოდ ბევრი ტერმინი აქვს ნაწარმოები – როგორც პირიანი ფორმები ზმნისა, ასევე უპირო: *ვითარცა ადმოაჩინოს იძულებითმან კანონმან თანშესიტყვსამან („განმარტება“, §10, 10,16); რამეთუ ადმოიჩინა უკუე, ვითარმედ უმეტეს ყოველებრივ არიან უმახლობელესნი ერთისანი (კავშირნი, § 150, 90,22-33)* და სხვ.

საინტერესოა, რომ, როცა იოანე პეტრიწს სჭირდება ფაისა ზმნისაგან ნაწარმოები ფორმების თარგმნა, იგი *ჩენ/ჩინ* ფუძეს ოდენ მარტივ *ად-* ზმნისწინს ურთავს განსასხვავებლად სპეციალური ტერმინისაგან, რომელსაც, როგორც ზემოთ ვნახეთ, რთული *ადმო-* ზმნისწინით აფორმებდა: *ვინამე ესრე და ოდესმე ესრე და ესეზომევე აღჩნდების (კავშირნი, §210, 126,4).*

რაც შეეხება ისეთ ცნებას, როგორიცაა „საბუთი, არგუმენტი“, ДОВОД, ДОКАЗАТЕЛЬСТВО, იოანე პეტრიწი მის გამოსახატავად აწარმოებს მომავალი დროის მიმღეობას, რომელსაც, ასევე, ურთავს *ადმო-* ზმნისწინს: *ადმოსახენი. ადმოსახენელი* და, ამგვარად, ერთმანეთისაგან განასხვავებს ἀπόδειξις – „დასაბუთება, მტკიცება, ДОКАЗАТЕЛЬСТВО“ და ἀπόδειξις – „საბუთი“, „ДОКАЗАТЕЛЬСТВО, ДОВОД“ მნიშვნელობებს „ჩვენება“ მნიშვნელობისაგან: *რამეთუ ესევე ადმოსახენელი ყოველთა ზედა („კავშირნი“,*

§22). Ἡ γὰρ αὐτὴ ἀπόδειξις (Procl.§ 22, col.LX,19) *ამათ ყოველთა ზედა დაჰროთ სიწმინდე და სიცხადე აღმოსახენთაჲ* („განმარტება“; *წინასიტყ. 5,17* – „ყველა ამათ ზედ დაუმატა საბუთთა სიცხადე და სიწმინდე“); *მტკიცეთა აღმოსახენთა მიერ შეკრა დაუკსნელი სირაჲ მათი* („განმარტება“; § 12, 20-21 – „მტკიცე საბუთებით შეკრა მათი დაურღვეველი რიგი“); *ესე სამნი აღმოსახენნი წინამოვდებითნი დასკვნა* („განმარტება“; § 11, 39-29 – „ეს სამი წინასწარი საბუთი დადო“).

ეს ტერმინები იოანე პეტრიწს ჯერ კიდევ ნემესიოს ემესელის თხზულების თარგმანში აქვს გამოყენებული: *ვინათგან სული აღმოვაჩინეთ არცა სხეულყოფად, არცა მორთულება, არცა შეზავება... (ნემეს. 50,22* – „რადგანაც დავამტკიცეთ [დავასაბუთეთ], რომ სული არც სხეულია, არც პარმონია, არც შეზავება“); *მრავალ უკუე არიან აღმოსახენელნი უკუდავებისათჳს მისისა პლატონის მიერ და სხუათა (ნემეს. 51,7* – „მრავალი საბუთია მისი უკვდავების შესახებ პლატონისა და სხვათაგან“ – Πολλάι μὲν οὖν εἶσι τῆς ἀθανασίας αὐτῆς ἀποδείξεις παρά τε Πλάτωνι καὶ τοῖς ἄλλοις; Nem. 589); *ხოლო მათდა მიმართ, რომელთა არა პრწმენოდენ ქრისტიანეთა წიგნნი, ემა-იყოფვიან აღმოსახენელნი, რომელ არა არს სული პირველთქმულთა ამათგანი რადეჲ (ნემეს. 51,14-15* – „იმათ მიმართ, რომელთაც არა სწამთ ქრისტიანული წიგნები, საკმარისია საბუთები, რომ სული არ არის ადრე დასახელებულთაგან რომელიმე“).

აღმოჩენა ტერმინს და მის დერივატებს რომ ნათლად გამოკვეთილი სპეციალური ცნების გამოხატვა აკისრიათ, ამას კარგად გვიჩვენებს პეტრიწის „განმარტების“ შემდეგი ადგილები: *მერმე აღიღებს მას აღმოჩენილსა და უმხილებელსა პირსა და სხუასა შემდგომსა აღმოაჩენს და შემდგომითი შემდგომად ყოველსა ზედა ამას ჰყოფს: რამეთუ პირველ აღმოჩენილთა მიერ შემდგომთასა დასდებს საფუძველსა აღმოჩენათასა* („განმარტება“; *წინას., 4,7-10* – „შემდეგ აღიღებს ამ დასაბუთებულსა და დაურღვეველ აზრს და სხვას, შემდეგს ასაბუთებს: და ასე შემდეგ, ყოველთვის ასე იქცევა: ადრე დასაბუთებულთ საფუძვლად უდებს შემდგომს დასაბუთებებს“); *და ვითარ ყოველთურთ ამხილოს, მერმე, დაკაზმულსა აღმოსახენთა მიერ მასვე პირველსა სიტყუასა თანგანგლის სახედ დაამტკიცებს* („განმარტება“; *I,11, 10* – „და როცა ყოველმხრივ განიხილავს, შემდეგ,

საბუთებით აღჭურვილთ, იმავე თავდაპირველ აზრს დანასკვის სახით გაამყარებს“).

ადმოსახენი და **ადმოსახენელი** („საბუთი, არგუმენტი“) წარმოების მიხედვით მომავალი დროის საობიექტო მიმღეობაა. ამავე საობიექტო მიმღეობის, ფორმიტვე გადმოიცემა ცნება იმისა, „რაც უნდა დამტკიცდეს“, „დასამტკიცებელი, დასასაბუთებელი“, ამიტომ, ომონიმის თავიდან ასაცილებლად იოანე პეტრიწი ამ შემთხვევისთვის მოხერხებულად იყენებს **სა-ო** კონფიქსიან წარმოებას (უკვე იმ დროისთვის არქაულს): „ამის დაკაზმვისა მიერ **ადმოიხინების** ყოველი **ადმოსახინოა**“ („განმარტება“, 10,23 – „ამ აღკაზმულობის, არგუმენტაციის საშუალებით მტკიცდება ყოველი დასამტკიცებელი“).

ამავე ჯგუფს მიეკუთვნება რთული შესიტყვება-ტერმინი **კანონი ადმოსახენთაჲ** („დასაბუთების, აპოდიქტიკის კანონი“): ვითაროდეს სთქუა, ვითარმედ მე ამას ვიტყვ და შენ, წინააღმდეგომო, არ იტყვ ამას, მაშა გამოვახინოთ კანონთა მიერ **ადმოსახენთაჲსა** („განმარტება“, § 1, 10,15).

როგორც დავინახეთ, **ადმოხენა** ტერმინს იყენებს ამონიოსის მთარგმნელიც. ავიღოთ, მაგალითად, ის კონტექსტი, რომლითაც იოანე დამასკელი სარგებლობს და, სადაც ლოგიკა განმარტებულია, როგორც ისეთი საქმიანობა, რომლის საგანიც დასაბუთების წარმართვაა: Ἐπειδὴ γὰρ ἡ λογικὴ πραγματεία καταγίνεται περὶ τὴν ἀπόδειξιν (Ammon. 188, 6-7) **სიტყვერი მოფარდულობაჲ ადმოხენისათვის შთამოვალს** (S 2562,182); Πᾶσα γὰρ ἀπόδειξις τὰς μὲν προτάσεις σαφεῖς καὶ ὁμολογουμένης λαμβάνει (Ammon. 74,23-24) **ყოველი ადმოხენაჲ პროტასეთთა ვიდრემე ცხადთა და აღსაარებულთა მიიხუამს** (S 2562, 167r) – „ყოველი დასაბუთება ცხადსა და აღიარებულ წანამძღვრებს მოიხმობს“).

ზემოთ ვნახეთ, რომ იოანე დამასკელის „დიალექტიკის“ შესაბამის კონტექსტში ევრემი და არსენი ἀπόδειξიც ტერმინს თარგმნიდნენ **გამოიხინება** და **გამომახინებელობა** სიტყვებით. ზოგ შემთხვევაში ამონიოსის მთარგმნელიც ამავე შესატყვისს იყენებს: **გამოხენა** (ამონ., 30,21), **გამოიხინება** (147,4), **გამომახინებელი** (22,27). ზოგჯერ კი უთარგმნელად ტოვებს ἀπόδειξიც-ს და პირდაპირ ბერძნული ტერმინი გადმოაქვს ქართული გაფორმებით: **აპოდიქსი სკლოვისმოსი რაჲმე არს** (S 2562, 245r). ხაზგასმულ სიტყვაზე მითითებით ხელნაწერის არშიაზე მოცემულია

განმარტება: „*ადმოჩენა*.“ თავად ამონიოსს ეს განმარტება ამოღებული აქვს არისტოტელეს „ანალიტიკებიდან“, სადაც ნათქვამია: Ἡ μὲν γὰρ ἀπόδειξις συλλογισμὸς τις (Anal. I, IV, 41, 38,-39).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, „დასაბუთება“ ცნებისათვის არისტოტელე და მისი კომენტატორები ძირითადად ზმნისწინიან ἀπόδειξις ფორმას იყენებენ, მაგრამ ამ მნიშვნელობით მათთან ზოგჯერ უზმნისწინო ძეიქსი ფორმაც გვხვდება: Ὅστε διὰλλελος ძეიქსი ἔστιν ἡ τὰς προτάσεις συμπεράσματα ποιοῦσα (Ammon., 74,22): *ურთიერთას ჩვენება* არს უპირველესისა შესრულებად შემქმნელი (S 2562, 167) – „ერთმანეთის მტკიცება (ე.ი. წრე, დასაბუთებაში, κύκλω καὶ ἐξ ἀλλήλων. circulus in demonstrando) წანამძღვარს დანასკვად აქცევს“.

ასეთ შემთხვევებში მთარგმნელები, ზუსტად მისდევენ რა დედანს, უზმნისწინო ფორმითვე თარგმნიან ამ ლექსემას, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ ამოსავალ ძეიქსი-სა, ე.ი. demonstratio – показывание „ჩვენება“ და მისგან განვითარებულ მნიშვნელობას შორის, რომელიცაა ἀπόδειξις (demonstratio – доказывание – „დასაბუთება“), ზოგჯერ კიდევ არ არის ზღვარი. აღსანიშნავია, რომ ლათინურში შესატყვის demonstratio ტერმინს ორივე მნიშვნელობა აქვს, „ჩვენებაც“ და „დასაბუთებაც“: demonstratio enim syllogismus quidam est (Anal. I, IV, 141, 38-39). ლათინურიდანაა ორივე მნიშვნელობით შესული ეს ტერმინი ევროპულ ენებშიც: ფრანგულში მას დღესაც ორივე მნიშვნელობა აქვს დამკვიდრებული (Demonstration – 1. დასაბუთება, მოწმობა. 2. ჩვენება, დემონსტრაცია). ძველ ქართულ ფილოსოფიურ ძეგლებში კი, როგორც ვნახეთ, არის ცდა ამ ორ ცნებას შორის ტერმინოლოგიური სხვაობის დამყარებისა იმდენად, რომ ამონიოსის მთარგმნელი, თუმცა ზუსტად მიჰყვება დედანს, და ამიტომაც იძულებულია „დასაბუთების“ მნიშვნელობით ნახმარი ძეიქსი ფორმა უზმნისწინოდ თარგმნოს, მაგრამ, ხედავს რა ამ უხერხულობას, ზოგჯერ მას უნაცვლებს ამავე ფუძისაგან მიმღეობის აბსტრაქტირების საშუალებით ნაწარმოებ ლექსემას: Ἡ δὲ διὰλλελος ძეიქსი διαβέβληται παρὰ τοῖς φιλοσοφοῖς (Ammon. 74,10): *ხოლო ურთიერთასი მჩვენებლობა* საგიობელ არს ფილოსოფოსთა მიერ (S 2562, 166r – „ხოლო ერთმანეთით დასაბუთება (ე.წ. წრე დასაბუთებაში) საკიცხავია ფილოსოფოსთაგან“).

ამგვარად, „დასაბუთება-მტკიცებისა“ და მისი მონათესავე ცნებების გადმოსაცემად XII საუკუნის ფილოსოფიურ ენაში დაიკვიდრებულ იქნა ტერმინი *აღმოჩენა* და მისი დერივატები: *აღმოსაჩენელი*, *აღმოსაჩენი*.

იოანე ბაგრატიონს, რომლის „კალმასობის“ ფილოსოფიური ნაწილის მნიშვნელოვან წყაროს პროკლე დიადოხოსის პეტრიწისეული და ამონიოს ერმიასის ტარიჭიძისეული თარგმანები წარმოადგენს, როგორც მოსალოდნელი იყო, გამოუყენებია ეს ტერმინები: *აღმოჩენვა*, *აღმოჩინება*, *აღმოჩინებული*, *აღმოჩინებითი* სიტყვა (იხ. „კალმას.“: „მარტივ აღმოჩინებისათვის“, გვ. 159). იგივე ტერმინებია დადასტურებული ამ ცნებათათვის იოანე ბატონიშვილისავე ხანის ცნობილი ლექსიკოგრაფის – ნიკო ჩუბინაშვილის (1788-1845 წწ.) რუსულ-ქართულ ლექსიკონში, სადაც ДОКАЗЫВАЮ ზმნა განმარტებულია შემდეგნაირად: „აღმოვაჩინებ, ვაჩვენებ“, ДОКАЗЫВАНИЕ – „აღმოჩენა, დანახვება“... ДОКАЗАНИЙ – „აღმოჩენილი“.. ДОКАЗЫВАЕТСЯ – „აღმოჩინების, წარმოჩინების“... ДОВОД – „აღმოჩინება, მიწევნა ჭეშმარიტებადღე, მოწმობა, სამოწმებელი, დართული წიგნის ბოლოს შემთხვევლისაგან აღმოსაჩინებლად თვისისა დაწერილისა“. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ჩუბინაშვილისათვის ამ მნიშვნელობით უკვე ცნობილია სიტყვა *საბუთი*: „ДОКАЗАТЕЛЬСТВО – „აღმოჩინება, საბუთი პირის დასაყოფელი“ (იხ. ნ. ჩუბინაშვილი, 1971).

საბუთი არაბული სიტყვაა, იგი გვიან ჩანს შემოსული ქართულში (საბას ლექსიკონში დადასტურებული არ არის). გვხვდება XVIII საუკუნის ისტორიულ საბუთებში (ჩანს, მის ხმარებას, როგორც სპეციალური სამართლებრივი ხასიათის ტერმინისა, სწორედ სამართლის ძეგლებში დაედო სათავე): *წინაშე მოსამართლეთა რომ ვერ უყოს საბუთი და გამტყუნდეს მიტყველი და სტყუოდეს, სიკუდილის ღირსია (სომხ.სამართ., ფ.107, გვ.255)*.

XIX საუკუნის სალიტერატურო ენაში *საბუთი* და მისგან წარმოებული სიტყვები უკვე ფართოდაა გავრცელებული (იხ. სამართლ. ძეგლ., ტ.VI).

რაც შეეხება (*და)მტკიცება* სიტყვას, ლოგიკური ტერმინის მნიშვნელობით მას უკვე ვხვდებით იოანე ბაგრატიონის „კალმასობაში“, მისი ფილოსოფიური ნაწილის იმ თავში, რომელიც სილოგიზმს ეხება: *აჰა, იხილე, თუ ვითარ არს, რომელ, რადცა უკუე შენიშნა ყოველმან კაცმან სიმართლე ორთა ჰსჯათა არა*

ძალ-უცხ უარყოფა მესამისა, და ესრეთ ამტკიცებს იგი, რომელ პეტრე ღირს არს ჯილდოისა... (კალმას. 42,11-15).

ამ მნიშვნელობით **დამტკიცება** ლექსემის ხმარების საფუძველს იძლეოდა ერთ-ერთი მნიშვნელობათაგანი, რომელიც მას ძველსავე ქართულში ჰქონდა: *სხუად ვინმე დაამტკიცებდა და იტყოდა* (ლ.22,59) (" Ἄλλος τις δι᾽σχυρίζετο λέγων. *Alius quidam affirmabat, dicens*).

საგულისხმოა, რომ **გამოჩინებულ** და **დამტკიცებულ** ლექსემებს ევთჳმე მთავრიდელი სინონიმურ წყვილში ხმარობს: *ამის ყოველისაგან გამოჩინებულ არს და დამტკიცებულ, ვითარმედ მიუწდომელ არს და უცნაურ ბუნება მისი ყოველთაგან დაბადებულთა* (A 240,33r), რაც იმაზე მიუთითებს, რომ „ჩვენება, დემონსტრაცია“ თავისთავად **დამტკიცების** შინაარსს შეიცავს.

ადმოჩენა და **დამტკიცება** სინონიმებია თეოფილაქტე ბულგარელის იოანეს სახარების განმარტების თარგმანში: *მამამან დაჰბეჭდა, ესე იგი არს, ადმოჩინა. დაამტკიცა, ვითარმედ ძე მისი არს* (A 52, 46r). პეტრიწის განმარტების ტექსტშიც **ადმოჩენა** ანუ **დასაბუთება** „სარწმუნო სიტყვით **დამტკიცებას**“ ნიშნავს: *ვითარ თხზვამან ადმოსაჩენთამან და სიტყვამან სარწმუნო მან დაამტკიცოს* („განმარტება“, § 191, გვ.141,12). აქ **ადმოჩენა** ნიშნავს „სარწმუნო-ყოფას“: *მისგანვე იტყვს დაბეჭდვასა, ესე იგი არს ადმოჩენასა, წამებულ-ყოფასა* (იქვე). „დასაბუთებისა“ და „სარწმუნო-ყოფის“ მნიშვნელობითაა ნახმარი **დაამტკიცებს** პეტრიწისავე თარგმნილ ნემესიოსის ტრაქტატში: *ამით დაამტკიცებენ სულისა სხეულ-ყოფასა* (ნემეს., 26,7); ამავე მნიშვნელობით იხმარება იგი აგრეთვე თეოფილაქტე ბულგარელის მარკოზის სახარების განმარტების თარგმანშიც: **დაამტკიცებს და სარწმუნო-ყოფს** (A 102, 10r), რომელიც იოანე ჭიმჭიმელს ეკუთვნის.

1.3. თანშესიტყუა. შემოკრება. შეგულისსიტყუა – თსლოიჲმოდ

ზემოთ ვნახეთ, რომ **სიტყვიერი საქმიერობა** ანუ **მოფარდულობა** (ლოგიკის დისციპლინა) დასაბუთებას შეისწავლის, ხოლო არისტოტელეს სიტყვებით, „დასაბუთება რაიმე (გარკვეული სახის) **სილოგოზშია**: Ἦ μὲν γὰρ ἀπόδειξις თსლოიჲმოდ ტის (Anal. I, IV, I გვ.41,38-39); ამონიოს ერმიასის მიხედვით: Ἐπει-

δὲ γὰρ ἡ ἀπόδειξις συλλογισμὸς ἐστὶν ἐπιστεμολογικός (Ammon. 5) – აღმოჩენად შეგულისხმევაა არს ზედმიწევნილობითი (S 2562,235).

ამგვარად, სილოგიზმი ერთ-ერთი ძირითადი ცნებაა ლოგიკაში. არისტოტელეს „ანალიტიკებში“ მოცემულია სილოგიზმის განმარტება, რომლითაც სარგებლობენ როგორც ამონიოს ერმიასი, ისე იოანე დამასკელი. არისტოტელე მოკლე განსაზღვრებასთან ერთად იძლევა დამატებითს განმარტებასაც, რაც იოანე დამასკელს განსაზღვრებაშივე შეაქვს.

არისტოტელე: Συλλογισμὸς δὲ ἐστὶ λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν ἕτερον τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῶ ταῦτα εἶναι (Anal. I, გვ. 39). „სილოგიზმი კი არის ისეთი გამონათქვამი, რომელშიც რაიმეს მტკიცებისას მისგან აუცილებლობით გამომდინარეობს დაშვებულისაგან განსხვავებული რამ სწორედ იმის გამო, რომ ეს ასეა“. ამის შემდეგ არისტოტელე იძლევა დამატებითს განმარტებას, რომ სწორედ დაშვებულის წყალობით გამომდინარეობს განსხვავებული აზრი, და რომ იგი არ საჭიროებს არავითარ გარეშე საბუთს დამტკიცებისათვის.

იოანე დამასკელი: Συλλογισμὸς ἐστὶ λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν ἡγούσιν ὁμολογηθέντων ἕτερον ἕξ ἀνάγκης τῶν κειμένων συμβαίνει διὰ τὰ κείμενα· διὰ γὰρ τὰς κείμενας προτάσεις γίνεται τὸ συμπέρασμα μὴ δεόμενον ἕξασθαι ἑτέρας τινὸς συστάσεως (Dial. 96, 133-134) – „სილოგიზმი არის ისეთი გამონათქვამი (აზრი), რომელშიც, თუ დაიშვება ან მიიხნევა ერთი, დაშვებულისაგან გამომდინარეობს მეორე. ასე რომ, წინამძღვრებისაგან მიიღება დანასკვი, რომელიც არ საჭიროებს სხვა რაიმე გარეშეს დასამტკიცებლად“.

ეფრემ მცირის თარგმანი: *შემოკრება* არს სიტყუად, რომელი დაიდვის ვიეთვანმე, ესე იგი არს, აღსრულებულ და დაჯერებულ ქმნითა, რაჟამს იძულის წინადადებულთაგან დაჯერება წინამძღვარისა და ესრეთ იქმნის შესრულებად, რაჟამს არღარას მოქენე იყენიან გარეთ შემოსაკრებელსა („დიად.“, ეფრ. 51,1).

ამონიოს ერმიასი ყოველგვარი ცვლილების გარეშე იმერებს არისტოტელეს განსაზღვრებას: Συλλογισμὸς δὲ ἐστὶ λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν ἕτερον τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῶ ταῦτα εἶναι (Ammon. 8,8-10). იოანე ტარიჭისძის თარგმანი: *შეგულისხმევაა* არს სიტყუად, რომელსა შინა დასხმულთა რათასა სხუათასა რასმე მათ მდებარეთასა საჭიროდ შეემთხუევის იგივეყოფად მათ თანა (S 2562,82v).

როგორც ვნახეთ, ევრემი სილოციუმდ ტერმინის შესატყვისად ქმნის *შემოკრება* ტერმინს, ხოლო იოანე ტარიჭისძე იყენებს *შეგულისხმეუვა* ტერმინს, რომელიც არსენი იყალთოელის შემქმნილი ჩანს იოანე დამასკელის „დიალექტიკის“ თარგმნის დროს: Ἡ δὲ ἀπόδειξις σιλλογισμὸς ἐστίν. ὁ δὲ σιλλογισμὸς σύγκειται ἐκ δύο ἀληθῶν προτάσεων καὶ τοῦ συμπεράσματος (Dial. 51, 132) – *გამოჩინება* *შეგულისხმეუვა* არს, ხოლო *შეგულისხმეუვა* *შემოკრებულ* არს *ორთა ჭეშმარიტთა წინადადებათაგან და შესრულებისა* (დიალ., არსენი, 51,1): „დასაბუთება სილოგიზშია, ხოლო სილოგიზში შედგება ორი ჭეშმარიტი წინამძღვრისა და დანასკვისაგან“.

შეგულისხმეუ(ვ)ა (განსჯა, მსჯელობა) წარმოადგენს ბერძნული სილოციუმდ (< სუსიციუმდ) ტერმინის ქართულ სემანტიკურ შესატყვისს: ცნობილია, რომ ქართულ იდიომურ ფრაზეოლოგიურ შესიტყვებებში გული – გონიერების, სიბრძნის, აზრის, აზროვნების, განსჯის, ფიქრის ადგილია: *გულის-სიტყვა*, *გულის-თქუმა*, *გულისკმა*, *გულის-ზრახვა*, *გულისხმის-ყოფა/გულისკმის-ყოფა*, *გულისხმიერი* და სხვ. (იხ. აბულაძე, 1973). ევრემ მცირე, გამომდინარე სილოგიზმის დეფინიციიდან, იძლევა ამ ტერმინის აზრობრივ თარგმანს და ქმნის *შემოკრება* ტერმინს. თუ რატომ ირჩევს ამ ლექსემას და რა აზრს დებს შიგ, ეს კარგად ჩანს არსენი იყალთოელის თარგმანის ზემოთ წარმოდგენილი კონტექსტიდან, სადაც სილოგიზმის შესახებ ნათქვამია, რომ იგი „*შემოკრებილია*“ ორი ჭეშმარიტი წინამძღვრისა და დანასკვისაგანო. სილოგიზმი რომ (მსჯელობათა) შე(მო)კრებაა, ეს ჩანს ნემესიოს ემესელის თხზულების შემდეგი ადგილიდანაც: *ქსენოკრატიზან ესე შესიტყუაა შეკრიბა* (ნემეს. 26,24 – „ქსენოკრატიემ ეს სილოგიზმი შეკრიბა“).

სილოციუმდ, როგორც ლოგიკური ტერმინი (მსჯელობათა ურთიერთმიმართების დადგენის შედეგად დანასკვის მიღების მეთოდი ანუ გზა – *დასკვნა*) არისტოტელეს შემოღებულია, თუმცა თვითონ არისტოტელეც ამ ლექსემას ჩვეულებრივი მნიშვნელობითაც ხმარობს (იხ. დვორცკი, სილოციუმდ – размышление, рассуждение: Plat. Arst.).

იგი შედგება ლოციუმდ ლექსემისა („სჯა, მსჯელობა, ზრახვა, მოაზრება“, размышление, рассуждение) და *სუს-* წინდებულისაგან, რომელიც თანაობაზე მიუთითებს და ქართულ თან-

წინდებულს შეესატყვისება. ამგვარად, ბერძნულ ტერმინში აღწერილია ამ ცნების შინაარსი, რაც შესანიშნავად აქვს გახსნილი ამონიოს ერმიასს: 'Ἄλλ' ἐπεί τοῦτο τὸ τοῦ συλλογισμοῦ ὄμμα οὐχ ἄπλοῦν τι δελοῖ ἀλλὰ σύμθητον (Ammon.5). ამონიოსის ქართულად მთარგმნელი მისდევს არსენის ტერმინოლოგიას: *არამედ, კუალად, ამის შეგულისსიტყვსა სახელი ცხად-ჰყოფს არა მარტივსა რასმე, არამედ თანადადებულსა, რამეთუ შეკრებასა რასმე დაჰნიშნავს სუტყუათასა* (S 2562, 235 v). სხვაგან იგი პირდაპირ ტრანსლიტერაციას ახდენს ტერმინისას: *სკლოგიზმოსი არა მარტივი საქმე არს, არამედ თანდადებულდი, ვითარცა თვთ იგი სახელი ცხად-ჰყოფს: რამეთუ შეყრად რადმე არს სიტყუათად* (S 2562, 245r).

იოანე პეტრიწმა შესანიშნავად გაიაზრა ამ ტერმინის ასეთი აგებულება და ის შინაარსი, რომ სილოგიზმი მსჯელობათა, „შესიტყუათა“ *თანადადებას, თანაარსებობას* გულისხმობს. ამიტომ, გამოიყენა რა ქართული ენის შესაძლებლობა და *თანაწინდებულის* სიტყვაწარმოებითი უნარი, კალკირების გზით ააგო ბერძნული ტერმინის ფორმალურ-სემანტიკური შესატყვისი ქართული ტერმინი *თანშესიტყუა*: *სამ არიან ნაწილნი სკლოლოგიზმოსანი, რომელ არს თანშესიტყუად. ვინად ამას თანშესიტყუასა სუძმერაზმად ერთ-ჰყოფს და ერთისგუარ, რამეთუ სამთა მიერ საზღვართა ყოველი სკლოლოგიზმოდ და ერთისა სუძმერაზმადსა („განმარტება“; § 11, 22,4-5 – „სილოგიზმი, რომელიც თანშესიტყუაა, სამი ტერმინისაგან შედგება და ერთი დანასკვისაგან...“)*

სილოგიზმის მნიშვნელობით პროკლეს ტრაქტატის კომენტარებში პეტრიწი სხვაგანაც იყენებს თავის ახლად შექმნილ ტერმინს: *ვითარცა აღმოაჩინოს იძულებითმან კანონმან თანშესიტყვსამან („განმარტება“; § 1, 10,15); იძულებათა მიერ თანშესიტყუათაისა აღმოაჩინოს მრავალსაქადავომ იგი ერთი (განმარტება, წინას., 3,4-5). „ახლად შექმნილსო“ ვამბობთ იმიტომ, რომ უფრო ადრე, ნემესიოსის წიგნის „შეწყობისას“ იოანე პეტრიწი სλλογισμός ტერმინს თარგმნის *შესიტყუვა* ლექსებით: ὁ Κληάιηθς ποιόν δὲ πλέκει συλλογισμόν (Nem. 545,8); *კლვანთოს ესევი-თარსა თხზავს შესიტყუვასა* (ნემეს. 28,19). ამავე თარგმანში იგი *შესიტყუვა* ლექსებითვე გადმოსცემს სილოგიზმის ცნებას, თუმცა ეს ტერმინი დედანში არ არის ნახმარი: Ξειοκρά-*

της οὐτῶν συνηγεῖ: (Nem. 541,10) *რამეთუ ქსენოკრატიმან ესე შესიტყუება შეკრიბა (ნემეს. 26,24-26). „ქსენოკრატემ ეს შესიტყუება (სილოგიზმი) შეკრიბა (შეადგინა)“.*

შესიტყუება ტერმინს იოანე პეტრიწი „კავშირთა“ განმარტებაშიც ხმარობს ამ წყვილში: „სილოგიზმის კანონი“ ანუ „ლოგიკის კანონი“: *არისტოტელეს მიერ მოპოვნებულთა შესიტყუთა კანონთაჲთ ჩემებული სიმართლე, რომლითა ურღუეკდეს პლატონს პერიპატოკელნი, განაცხადა და უმღვმო-ყო („განმარტება“; წინას., 5,15).*

ბასილი კესარიელის „ექუსთა დღეთას“ ძველ ქართულ თარგმანში, *συστοιχισμός* არ არის გააზრებული, როგორც სპეციალური ტერმინი და იგი თარგმნილია შესიტყუებით *შეთხზულება განზრახვისა...* τὰς τῶν συστοιχισμῶν λέγῃ πλοκάς (Ἐξαρμ. 197) – *ვიტყვ შეთხზულებითა განზრახვისა მათისაჲთა (ექუსთა, ძვ. 129,29-30).* ძველ მთარგმნელს მისდევს გიორგი მთაწმიდელიც, როდესაც ამავე ტერმინს თარგმნის იმავე შესიტყუების ინვერსიული რიგით, ოღონდ დამატებით შემოაქვს სინონიმი, (ანუ თარგმნის პენდიადისით) ალბათ, აზრის უფრო ნათელსაყოფად: *გულისხმისყოფისა და განზრახვისა შეთხზულებითა (ექუსთა, ვ. ათონ. 109,1-3, სადაც სუს-წინდებული თარგმნილია არა თან წინდებულით, არამედ ამ წინდებულის შინაარსის შესატყვისი შეთხზულება* ლექსებით).

ამგვარად, განხილულ ტერმინთა შორის ყველაზე მოხერხებული ტერმინი, რომელსაც დღესაც არ დაუკარგავს თავისი გამომსახველობითი ძალა, არის პეტრიწისეული *თანშესიტყუება*. სამწუხაროდ, იგი არ დამკვიდრებულა ქართულ ფილოსოფიურ ტერმინოლოგიაში. ეს ტერმინი უთარგმნელად, ბერძნული ფორმით შევიდა ლათინურში (მაგალითი არისტოტელეს „ანალიტიკების“ თარგმანიდან: *Sillogismus vero est oratio...*), საიდანაც იგი გავრცელდა სხვა ენებში და მათ შორის ჩვენშიც. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ თვით ძველ ქართულ თარგმანებშიც ეს ტერმინი ხშირად უთარგმნელად გადმოაქვთ, როგორც ზემოთ ვნახეთ, თვითონ იოანე პეტრიწსაც და იოანე ტარიჭისძესაც: *აპოლიქსი სჯლოგისმოსი რაიმე არს (S 2562, 245r); თვთ მას მელონეობასა გუასწავებს ჩუენ, რომელ არს აპოლიქტიკანი-სჯლოგისმოსი (S 2562,23r).*

იოანე ბაგრატიონი, რომელიც ძალიან ხშირად იყენებს ძველი ქართული თარგმანების ტერმინოლოგიას, ამ შემთხვევაში რატომღაც გვერდს უვლის ზემოთ განხილულ ტერმინებს და შემდეგ ლექსემებს გეთავაზობს *სილოგიზმის* შესატყვისად: *გონიერება, გონებობა*. იმ თავს, რომელშიც სილოგიზმს განიხილავს, სათაურად აქვს „გონიერებისათვის“. იოანე ბაგრატიონი ამ *გონიერება-გონებობას*, ე.ი. სილოგიზმს შემდეგნაირად განსაზღვრავს: *გონიერება არს თვთ გულისხმიერება და შეერთებული სამთა ჰსჯათა მიერ. მაგალითად, კეთილმოქმედი კაცი ღირს არს ჯილდოისა, პეტრე არს კაცი კეთილმოქმედი. და ესრეთ პეტრე ღირს არს ჯილდოისა. აჰა, გონებობა, რომელიცა შეერთებულ არს სამთა ჰსჯათა გამო (კალმას. 41,27-31. Λογισμός – აქაც, ისევე, როგორც ძველ ქართულ თარგმანში, გააზრებულია როგორც „აზროვნება – განზრხვა – გულისხმისყოფა, გონების მოქმედება“).*

საერთოდ კი, უნდა აღინიშნოს, რომ იოანე ბაგრატიონის „კალმასობის“ ფილოსოფიური ნაწილი, რომელიც შეიცავს არისტოტელეს, პორფირის, პროკლეს, ამონიოს ერმიასის, იოანე დამასკელის ძველი ქართული და სომხური თარგმანებიდან ამოკრებილ ნაწყვეტებს, ფილოსოფიურ ტერმინთა წარმოების თვალსაზრისით დიდად არის დავალებული ძველ ქართველ ფილოსოფოსთა თარგმანებისაგან.

14. დასაბუთების ელემენტები – სახმარნი აღმოჩენისანი

როგორც ცნობილია, დასაბუთება ხდება რაიმე წინასწარ აღებული თეზისის ანუ პრობლემისა (πρόβλημα). ყოველი დასაბუთება არისტოტელეს მიხედვით, სილოგიზმია (Ἡ μὲν γὰρ ἀπόδειξις ἔστι συλλογισμός τις, ὁ συλλογισμός δὲ οὐ πᾶς ἀπόδειξις: IV, 41, 38-39): „მაშასადამე, დასაბუთება არის რაღაც სილოგიზმი, მაგრამ არა ყოველი სილოგიზმია დასაბუთება“. მათ შორის ის არსებითი განსხვავებაა, რომ სილოგიზმში (დასკენაში) დასამტკიცებელი დანასკვი დასაბუთებაში წინასწარ არის მოცემული *პრობლემის, თეზისის* სახით და საპოვნელია მსჯელობა-წანამძღვრები, რომლებიც მას გაამართლებენ. ამგვარად, დასაბუთებაში სამი ნაწილია: 1. მსჯელობა, რომლის დასაბუთებაცაა საჭირო – ეს არის თეზისი; 2. მსჯელობა, რომელ-

საც ვეყრდნობით დასაბუთებისას – ამოსავალი, *საფუძველი*, რომელიც სილოგიზმში წანამძღვრების ადგილს იკავებს; 3. ლოგიკური კავშირი საფუძველსა და თეზისს შორის – არგუმენტაცია: მსჯელობა, რომელიც დაადგენს ლოგიკურ კავშირს ამოსავალს – *საფუძველსა* და შედეგს – *დანასკვს* შორის, რომელიც დასამტკიცებელ პრობლემას, წინასწარ დაშვებულ თეზისს დაემთხვევა. არგუმენტაცია შეიძლება წარიმართოს პირდაპირ, დადებითი, კატაფატიკური გზით, ან კიდევ არაპირდაპირ, უარყოფადი, აპოფატიკური (ანუ აპოგოიური) გზით. პროკლეს ტრაქტატის, Στοιχείων εν Θεολογική-ს თავებში, რომელთა ძირითადი თეზისების განმარტებას იძლევა იოანე პეტრიწი, ჩვეულებრივ, სწორედ ეს უკანასკნელი, აპოფატიკური მეთოდია გამოყენებული. ამიტომაც, პირველივე თავის განმარტებაში, სანამ შეუდგებოდეს პროკლეს პირველივე ძირითადი თეზისის (*„ყოველი სიმრავლე რაღთავე ეზიარების ერთსა“*) კომენტირება-დასაბუთებას დამატებითი არგუმენტაციით, იოანე პეტრიწი საჭიროდ თვლის მკითხველს თუ მსმენელს მოკლედ ესაუბროს პროკლეს დასაბუთების მეთოდზე და, საერთოდ, არისტოტელეს სილოგიზმის „იძულებით კანონებზე“, რომელთა ცოდნის გარეშე, მისი აზრით, შეუძლებელია ლოგიკური გზით რისიმე შემეცნება. ამ მოკლე საუბარში პეტრიწი მეტად შეკუმშულად, მაგრამ ნათლად და გასაგებად იძლევა დასაბუთებისათვის საჭირო ელემენტების, ანუ როგორც იგი უწოდებს – „*საკმართა აღმოჩენისათა*“ განსაზღვრა-დახასიათებას.

დასაბუთებისათვის საჭირო საშუალებათაგან, ანუ „საკმართაგან“ იგი პირველად ასახელებს *პრობლემას* (პროკლიმად – πρόβλημα) და ცნების აღწერის გზით ქმნის ტერმინოლოგიურ შესიტყვებას *წინამოსაგდებელი სიტყუა*. მეორე არის κατασκευή (*კატასკეუთ*). პეტრიწი იძლევა მის სემანტიკურ კალკს: *დაკაზმეა*. მესამედ კი ასახელებს სილოგიზმის შემადგენელ ნაწილს – დანასკვს და ქმნის ბერძნული συμπαράστα ტერმინის კალკს – *თანგასაჟალი*. შემდეგ პეტრიწი იძლევა არისტოტელეს კატეგორიული სილოგიზმის I ფიგურის თავისებურ რკალურ სქემას (*ნაჟუეთს*), დედუქციური დასკვნის ცნობილი ქრესტომათიული მაგალითებით:

ყოველი ცხოველი არსებაა
ყოველი კაცი ცხოველია

ყოველი თვითმოძრავი უკვდავია
ყოველი სული თვითმოძრავია

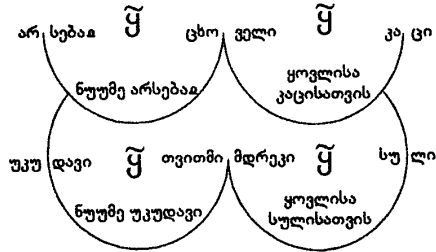
ყოველი კაცი არსებაა

ყოველი სული უკვდავია

მოცემულ სქემაში ორ-ორი შუაში გადაბმული რკალი სა-
შუალ ტერმინებს აკავშირებს კიდურა ტერმინებთან. ამ სქემის
განხილვის საფუძველზე პეტრიწი განმარტავს სილოგიზმის
ცნებებს: 1. *მსჯელობას*, რომელშიც კიდურა ტერმინები შედის
(*არსება – კაცი. სული – უკვდავი*), იგი უწოდებს *პროტასს*
(„ამას პირველსა საზღვარსა ეწოდების პროტასი“ (*„განმარტე-
ბა“*, გვ.4). 2. წანამძღვრების საერთო სიტყვას იგი უწოდებს *სა-
შუალს*, ანუ *კიდეთა შექვერელს*. 3. ხოლო დასასრულს, რო-
მელშიც საშუალი ტერმინის მეშვეობით დაკავშირებულია
მსჯელობებში შემავალი ტერმინები (ანუ კიდურნი), *სუმპერაზ-
მას*, ანუ (კიდურთა) *თანგასავალს* უწოდებს.

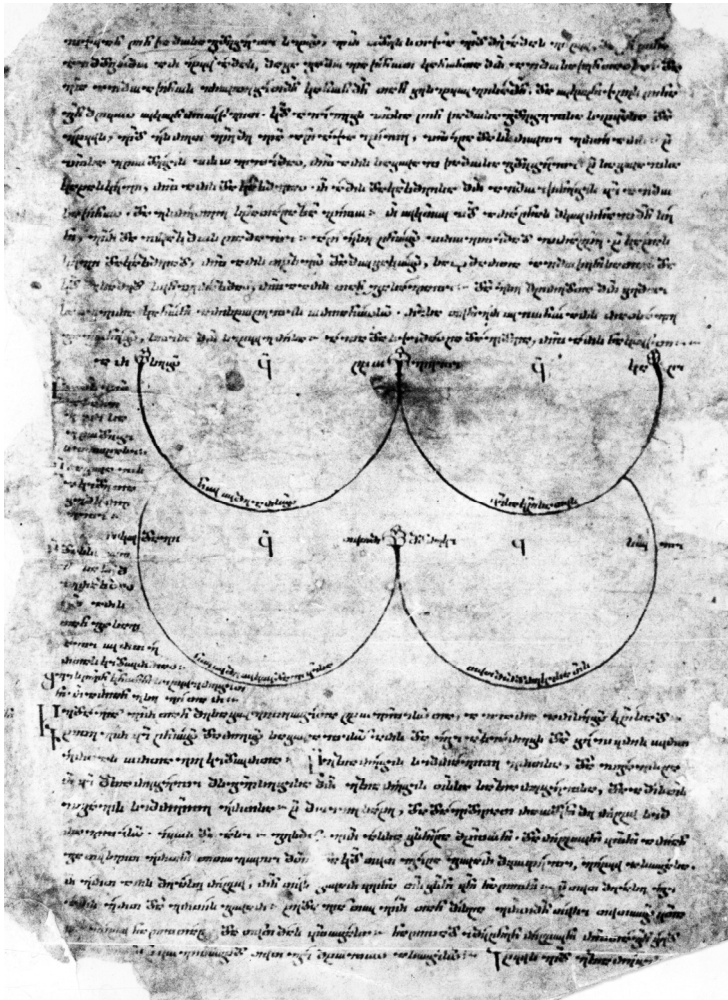
მოელ ამ პროცედურას პეტრიწი დასაბუთებებისა და სი-
ლოგიზმის კანონს უწოდებს და მკითხველის ყურადღებას მი-
მართავს იქითკენ, რომ დაანახოს მას, თუ როგორ აზიარებს
ერთმანეთთან საშუალი (ტერმინი) ორივე კიდურს. უფრო ნათე-
ლი რომ გახდეს მთლიანობაში პეტრიწის მსჯელობა, მოვიყ-
ვანთ განმარტების ამ მოკლე მონაკვეთს მთლიანად: *შეისწავე,
ვითარმედ ამას პირველსა სიტყუასა პქვან წინამოსავდებელი
სიტყუა, ვითარ-ოდეს სთქუა, ვითარმედ „მე ამას ვიტყვ და
შენ, წინააღმდეგომო, არ იტყვ ამას, მაშა გამოვანჩინოთ კანონთა
მიერ აღმოსახენთადასა.“ და ვითარცა აღმოაჩინოს იძულებითმან
კანონმან თანშესიტყვსამან და უკუნ-იქცეს წინავანმწყოდ უკუნ-
ქცევით, და კუალად აღიღებს პირველსა წინამოსავდებელსა
სიტყუასა და ეტყვს, ვითარმედ, „ესრეთ ვიდრემე“, ვითარცა აწ
აქა იხილე, პირველიცა და დასასრულიცა ერთი არს. ხოლო პირ-
ველსა ეწოდების პროვლიმად, რომელ არს წინამოსავდებელი,
ხოლო საშუალსა – კატასკევი, რომელ არს დაკაზმვად, რამეთუ
ამის დაკაზმვისა მიერ აღმოიჩინების ყოველი აღმოსახინო. და
ესრეთვე სხუათაცა ზედა იხილო, რამეთუ უკუეთუ პირველად
არა ცნას მეურნაღმან სენი, ვითარ დაკაზმოს წამალი? აწ ესე
ცნობად პროვლიმად პრაცხე, ხოლო კატასკევი – დაკაზმვად,
რომელ არს თხზვად და მუშაკობად საკმართა აღმოჩენისათა.
და კუალად მესამედ – სუმპერაზმად, რომელ არს თანგასავალი.*

და ესე მცირედთა მიერ შემოისაზღვრა კანონი არისტოტელის „ორღანოისაჲ“, რომლისა თჯნიერ უღონო არს რაიხავე გავონებაჲ სულისა მიერ სიტყვერისა. აჰა და სქიმაიჯა დაედვა, რომელ არს ნაკუეთი:

ხოლო ამას პირველსა საზღუარსა ეწოდების **პროტასი**, ხოლო **საშუალსა** – კიდეთა შემკვერელი. ხოლო დასასრულისასა – სჯმპერაზმად რომელ არს **თანგასაგალი** ურთიერთას კიდურთად. შეისწავე კანონნი სიტყვერებითნი, რამეთუ არიან ესევეითარ. ხედავა, ვითარ თანმესაშუგლეობითა ცხოველისადთა აღიარა არსებაჲ კაცისად? იხილფ, ვითარ ყოველი ცნობაჲ და ძიებაჲ **საშუალისაჲ** არს და იგი აზიარებს და შეჰყრის ურთიერთას ორთავე **კიდურთა**“ (განმარტება, § 1, გვ10-11).

როგორც მოყვანილი ნაწყვეტიდან ჩანს, აქ პეტრიწი ზოგადად და არა საგანგებოდ, როგორც თვითონ იტყოდა, „თანწარვლის სახით“ ეხება არისტოტელეს „ორგანონში“ დამუშავებულ ლოგიკურ კანონებს. ამიტომ, გასაგებია, რატომ არ გამოიჯნავს დასკვნისა (სილოგიზმის) და დასაბუთების ცნებებს. როგორც ზემოთაც გამოჩნდა, ყოველი დასაბუთება, არისტოტელეს მიხედვით, სილოგიზმია, მაგრამ ყოველი სილოგიზმი არ არის დასაბუთება: Ἡ μὲν γὰρ ἀπόδειξις συλλογισμὸς τις, ὁ συλλογισμὸς δὲ οὐ πᾶς ἀπόδειξις (ΑΠΑ, IV. 1, 41, 38-39). არისტოტელეს ამ დებულების განმეორებაა ამონიოს ერმიასის „მოსაჯსენებელში“ წარმოდგენილი მსჯელობა – ტარიჭისძის თარგმანით: აღმოჩენა არს შევულისსუტყუად რაიმე (S 2562, 182r) ან: აპოდიქსი სკლლოგისმოსი რაიმე არს (245r). ასევე, ამ დებულების გამოძახილია იოანე დამასკელის „დიალექტიკიდან“ 52,13 თავის ფრაზა: საცნაურ იყავნ, ვითარმედ შეკრებანი გამოჩინებისა ნაწილ არიან („დიალ.“, ევრემ მცირის თარგმანი).

ხელნაწერი H №1337: პროკლე დიადოხოსი,
„კავშირნი ღმერთისმეტყველებითნი“;
იოანე პეტრიწის თარგმანი და განმარტება. თ. I.

ზემოთ მოყვანილი ნაწევებიდან ირკვევა, რომ დასაბუთების არგუმენტაციის შედგენა-აგებას (ή κατασκευή) პეტრიწი *დაკაზმვა* ლექსებით გადმოსცემს. ή κατασκευή ნიშნავს „აგებას, აგებულებას, მოწყობას, შედგენას, ორგანიზაციას“, ჩვენს შემთხვევაში – დასაბუთებისათვის საჭირო არგუმენტაციის შედგენას, აგებას, აწყობას. ძველ ქართულში *კაზმავს* ლექსემის ფართო სემანტიკურმა არემ (*კაზმვა* ძველი ქართული ენის ძველებში იხმარება „მომზადების, მოწყობის, აგების, გაშენების“ მნიშვნელობით: იხ. ი. აბულაძე, 1973)¹ პეტრიწს საშუალება მისცა თავიდან აეცილებინა ომონიმიური შეხვედრა *აგებულება – აგებული* ლექსემასთან, რომელსაც უკვე გარკვეული ტერმინოლოგიური მნიშვნელობა ჰქონდა მოპოვებული: „შესაქმე“, „შექმნილი“. ეს ტერმინია გამოყენებული გრიგოლ ნოსელის ცნობილი თხზულების „Περὶ κατασκευῆ τοῦ ἀμθράπου“-ს სათაურში (ძველი ქართული თარგმანით: „კაცისა შესაქმისათვის“, ან „კაცისა აგებულებისათვის“).

ამგვარად, იმისათვის, რომ „დაიკაზმოს“, ანუ აიგოს დასაბუთება, საჭიროა ლოგიკური კავშირი დამყარდეს ამოსავალს ანუ საფუძველსა და დასასაბუთებელ თეზისს შორის. თეზისის, პრობლემის, ანუ დასასაბუთებელი დებულების მნიშვნელობით იოანე პეტრიწი, როგორც ზემოთ ვნახეთ, ადგენს შესიტყვებას „წინამოსაგდებელი სიტყუა“ (*სიტყუა* – λόγος აქ წინადადების გამონათქვამის „oratio, речы“ მნიშვნელობითაა ნახმარი). სხვაგან *წინამოგდებითი* ფორმაც აქვს ნახმარი: ესე სამი აღმოსაჩენნი *წინამოგდებითნი* დაჯსნა („განმარტება“, § 11, გვ.39,29 – „ეს სამი დასასაბუთებელი პრობლემა დასვა“). პეტრიწისეული გააზრება ამ ტერმინისა გამოყენებული აქვს იოანე ბაგრატიონს. იგი *წინამოგდება* ტერმინს ხმარობს „წანამძღვრის“ მნიშვნელობით (იხ. „კალმასობა“, 30,22-27, 31,5-9, 32,14 და სხვ.).

ამგვარად, *წინამოსაგდებელი* ანუ *წინამოგდებითი* სიტყვა იგივე წინასწარ აღებული დასასაბუთებელი თეზისი ანუ პრობლემა (თეორემა გეომეტრიაში). ოცნდ ტერმინის შესატყვისად პეტრიწი სემანტიკურ-დეროვიაციულ კალკსაც მიმართავს: ოცნდ არის τίθεμα

¹ ახალ ქართულში *კაზმ* ძირის ლექსიკური მნიშვნელობა დავიწროვდა და დაუკავშირდა „მორთვას“ „напряжаться.“ საბასთან იგი უკვე განმარტებულია როგორც „მორთვა“ (ძველი, ფართო მნიშვნელობა დღესაც დასტურდება ფრანგულლოგიურ შესიტყვებებში: „კერძის შეკაზმვა“, „ცხენის შეკაზმვა“).

(„ველებ“) ზმნისაგან ნაწარმოები სახელი – სუბსტანტივი. პეტრიწიც შესაბამისად იღებს სასუბიექტო მიმღეობის ფორმას **მდებარე** (რომელსაც სუბსტანტივის ფუნქციაც აქვს), განსხვავებით ეფრემ მცირისაგან, რომელიც ამავე ტერმინის შესატყვისად ხმარობს საობიექტო მიმღეობის ფორმას – **დადებული** (რომელიც მოუხერხებელია როგორც ტერმინი-სუბსტანტივი, რადგანაც მასში ზმნისწინისა და თემატური ნიშნის გამო ცოცხალია მიმღეობის გაგება).

იოანე პეტრიწი: *ხოლო მდებარე იტყვის: ყოველი კეთილობა მადრთებელი არს მზიარებელთა მისთა* („განმარტება“, § 13, გვ.45,7). *ეფრემ მცირე: დადებული არს საკურველი რადმე საეჭვ ვიეთმე ფილოსოფოსობისა შინა შესწავებულთა* („დიადი“, 51,16 – $\Theta\epsilon\sigma\tau\delta\epsilon\ \acute{\epsilon}\sigma\tau\iota\ \pi\alpha\rho\acute{\alpha}\delta\omicron\delta\omicron\varsigma\ \acute{\upsilon}\pi\acute{\omicron}\lambda\epsilon\psi\iota\varsigma\ \tau\acute{\iota}\sigma\varsigma\ \tau\acute{\alpha}\nu\ \acute{\epsilon}\nu\ \phi\iota\lambda\omicron\sigma\sigma\phi\iota\alpha\ \gamma\upsilon\omicron\rho\acute{\iota}\mu\alpha\upsilon$).

ამგვარად, $\theta\epsilon\sigma\tau\delta\epsilon$ და $\pi\rho\acute{\beta}\lambda\eta\mu\alpha$ ზემოთ განხილულ შემთხვევებში, გარკვეული აზრით, სინონიმებია, როგორც წინასწარ აღებული დასასაბუთებელი დებულებები. რაც შეეხება ახალ ქართულში ამ მნიშვნელობით დამკვიდრებულ **დებულება** ტერმინს, იგი უკვე დავით და ნიკო ჩუბინაშიძეების ლექსიკონებშია დაფიქსირებული და მიღებულია საობიექტო მიმღეობის (**დებული**) გასუბსტანტივებით აბსტრაქტული სახელების მაწარმოებელი **ება** სუფიქსის საშუალებით (ამ ტიპის წარმოება ძველ ქართულში იშვიათად გვხვდება: **შუებულება** – ილ. აბულაძე, 1973).

1.5. საძიებელი – $\zeta\eta\tau\mu\alpha$

ის, რაც დასამტკიცებელია, ამავე დროს ამოცანაა, საკითხია, საკვლევი, **საძიებელია**. ამისათვის ბერძნულში $\zeta\eta\tau\mu\alpha$ ტერმინიც იხმარება. ნემესიოსთან $\zeta\eta\tau\epsilon\sigma\tau\delta\epsilon$ – „თეორიული სპეკულაცია, გამოკვლევა, ძიება“ უპირისპირდება $\beta\omicron\varsigma\lambda\epsilon\upsilon\sigma\tau\delta\epsilon$ – „პრაქტიკულ განსჯას“: $\text{Ὅν γὰρ ταυτὸν ἔστι βουλὴ καὶ ζῆταις... πᾶσα μὲν γὰρ βουλὴ ζῆταις τίς ἐστὶν· οὐ πᾶσα δὲ ζῆταις, βουλὴ (Nem. P. G. t. 40, col. 736).$

პეტრიწის თარგმანი: *არა იგივე არს განზრახვად და ძიებად... ყოველი ვინაძვე განზრახვად ძიება ვიდრემე არს, არამედ არცა ყოველი ძიებად – განზრახვა* (ნემეს., 137,14-21).

საძიებელი საკვლევი საკითხია, ხოლო **მეძიებელი** – მკვლევარი: *აქა საძიებელი შემოვა, დაფრიადებული სიდრძითა* („გან-

მარტება“, § 43); იტყვს *მეძიებელი*, უკუეთუ ეზიარების სიმრავლე ერთხა, იყოს ერთიცა მრავალ (იტყვ, §1, გვ.12).

Հրդագ-ს შესატყვისად ევრემ მცირეც *საძიებელ* (მყოფადის საობიექტო მიმღობის) ფორმას იყენებს: *მივიღოთ საძიებელი იგი და მივაყრდნათ რასმე აღსაარებულსა* („დიად.“, 52,13).

ამავე მნიშვნელობით ხმარობს ამ ტერმინს გიორგი მთაწმიდე-ლიც გრიგოლ ნოსელის თხზულების „კაცისა შესაქმისათჳს“ თარგმანში: *ესრეთ ვიტყვოთ ამის საძიებელისათჳს* (კაც. შესაქ. 162^r – Ταῦτα περὶ τῶν ζητουμένων ὑπολαμβάνοιμεν (P.G. t. 44, col. 180).

მაგრამ ამავე, *საძიებელი* სიტყვით აქვს თარგმნილი მას ბერძნული სპეციალური ლოგიკური ტერმინი πρότασις (რომელიც სილოგიზმის შემადგენელი ელემენტია), რაც იმაზე მიუთითებს, რომ მისთვის ამ უკანასკნელის, როგორც ლოგიკური ცნების, მნიშვნელობა მთლად გარკვეული არ უნდა იყოს. ბასილი კესარიელის თხზულების „ექუსთა დღეთას“ ამ კონტექსტში ლაპარაკია სწორედ ფილოსოფოსთა მიერ სილოგიზმის კანონებით აგებული აბაგოგიური დასაბუთების წესზე და სამი წანამდღერიდან ორის უარყოფის გზით ჭეშმარიტების დადგენაზე: Τριῶν προτάσεων ἀναιροῦντες τὰς δύο καὶ ἐν τῇ λειποσμένῃ τὸ ἀληθὲς ἐξέσεισκοῦντες (P.G. t. 29, col. 197,47-48).

ამ ტერმინის შინაარსს გიორგი მთაწმიდეელი სამწვერიანი შესიტყვებით გადმოსცემს (*საძიებელი საფილოსოფოსოთა სიტყუაჲ*), საიდანაც კარგად ჩანს, რომ მისთვის ამ ტერმინის მნიშვნელობა ფილოსოფიურ მსჯელობასთან არის დაკავშირებული: *სამთა მათ საძიებელთა საფილოსოფოსოთა სიტყუათაგან ორთა მათ უკუნ არღუევენ და ნეშტსა მას-შინა ჭეშმარიტებასა პპოვებენ* („ექუსთა“, გ. მთ. 109,12-14). ბერძნულ დედანში, როგორც ვნახეთ, „საფილოსოფოსო სიტყუა“ საერთოდ არ არის.

უძველეს თარგმანში მიახლოებითი კალკია შექმნილი ამ ბერძნული ტერმინისა: *შეურაცხეოვენ ორთა მათ წინამდებართა სიტყუათა და მესამესა სიტყუასა შინა პპოვებენ სამართალსა* („ექუსთა“, უძვ., 130,10-12).

1.6. წინადადება. პირველდაწესებული – Πρότασις

არისტოტელეს „ანალიტიკაში“ (I ანალ. თ. I) πρότασις ტერმინი განმარტებულია, როგორც გამონათქვამი (λόγιος, oratio, речь, вы-

сказывание), რომელიც ამტკიცებს ან უარყოფს რამეს რაიმეს შესახებ: Πρότασις μὲν οὖν ἐστὶν λόγος καταφατικός τινος κατὰ τινος. (Anal. ΑΠΑ, I, 24a, 16-17): Propositio quidem est oratio affirmans negas aliquid de aliquo. Посылка есть высказывание, утверждающее или отрицающее что-нибудь о чем-нибудь (Анал, с. 9).

πρότασις ცნების ამ განმარტებას ცოტაოდენი ცვლილებით იმეორებს იოანე დამასკელი: Πρότασις ἐστὶ λόγος ἀποφατικός τινος ἀπὸ τινος, ὅπερ ἐστὶν ἀπόφασις οἷον Σοκράτης οὐ γελᾷ, ἢ τίνος κατὰ τίνος ὅπερ ἐστὶν κατάφασις, ὡς Σοκράτης γελᾷ (Dial, μη’).

ეფრემ მცირის თარგმანით: *...წინადადება არს სიტყუად განხინებით თქუებული ვისვანმე ვისთვისმე, რომელი-იგი არს უკუთქმად, ვითარმედ: „სოკრათი არა იცინის, ანუ ვისვანმე ესრეთ წართქუმად, ვითარმედ სოკრათი იცინის“ (დიად., 51,7).*

როგორც ვხედავთ, Πρότασις – enuntiatio, propositio – **წინადადების** ეს განმარტებები მის გრამატიკულ ტერმინოლოგიაში და ჩვეულებრივ, ყოფით მეტყველებაში დამკვიდრებულ შინაარსს გულისხმობს (დადებითი ან უარყოფითი აზრის გადმოცემა, ანუ დადებითი ან უარყოფითი შინაარსის გამონათქვამი). მაგრამ იმავე πρότασις ლექსემას არისტოტელე იყენებს როგორც სპეციალური ლოგიკური ცნების გამომხატველ ტერმინს, რომელიც სილოგიზმის ერთ-ერთი შემადგენელი ელემენტია: Τοῦτον δ’ οὐ-τος φαίηρὸν, διῆλον ὡς καὶ ἐκ δῆο προτάσεων καὶ οὐ πλείοντων, (Anal. ΑΠΑ, I 25).

Πρότασις ტერმინის აგებულება და გააზრება ნათელია: იგი შედგება πρό- წინდებულისა და τάσσω ზმნისაგან ნაწარმოები სახელისაგან – τάσις, აქედანაა კალკირებური ლათინური propositio ტერმინი (როგორც ლოგიკური, ისე გრამატიკული მნიშვნელობით), ხოლო ლათინურიდან ევროპულ (მაგ. ფრანგ. proposition, რუს. предложение) ენებშია შესული. თავის დროზე (XI-XII სს.) ამ ბერძნული ტერმინის ქართული შესატყვისი კალკი მოგვცეს ეფრემ მცირემ და არსენ იყალთოელმა იოანე დამასკელის „დიადექტიკის“ თარგმანში: *ხოლო შემოკრებად შეინივთების ორთა ჭეშმარიტთა წინადადებათაგან და შესრულებათა (დიად., 51,1 ეფრ.); ხოლო შევულისსიტყუაად შემოკრებულ არს ორთა ჭეშმარიტთა წინადადებათაგან და შესრულებებისა (არსენი).*

ეს ტერმინი ანტონ კათალიკოსის მეშვეობით დამკვიდრებული იქნა ქართულ გრამატიკულ ლიტერატურაში, ხოლო ლოგიკური შინაარსით, როგორც სილოგიზმის შემადგენელი ნაწილი, ნაწარმოები იქნა ახალი ტერმინი **წინამძღვარი**, რომელიც იმავე ბერძნული ტერმინის სემანტიკურ კალკს წარმოადგენს.

გარდა **წინადადებისა**, ევრემთან ამ ცნების აღსანიშნავად ვხვდებით მსგავსადვე აგებულ ფორმას – **წინადაწესებული**. „დიადექტიკის“ ზემოთ მოყვანილი თავის საერთო სათაურად ევრემის თარგმანში ვკითხულობთ: „საზღვრისათვის და **წინადაწესებისა** და შემოკრებისა“ (Περὶ ὄρου καὶ προτάσεως καὶ συλλογισμοῦ, Dial, 51).

ევრემის ამ ტერმინთან ახლოს დგას პეტრიწის ტერმინი **პირველდაწესებული**, რომელიც მას ნემესიოსის თხზულების თარგმანში აქვს ნახმარი πρότασις ტერმინის შესატყვისად: *Ψευδὲς γὰρ ἔστιν ἢ πρότασις* (Nem. P.G., 40, col 548) – *ტყუვილ ვინავე არს პირველდაწესებული* (ნემეს. 29,20); ან: *Ψευδὲς ἂν ἦν πρότασις* (col. 745) – *ტყუვილ ვიდრემე იყოს პირველდაწესებული* (ნემეს., 143, 4-6).

საქმე ისაა, რომ **წინადადება** ტერმინს იოანე პეტრიწი ამავე თხზულების თარგმანში (იხ. ნემეს., გვ.148, P.G.t. 40, col. 756) ხმარობს ბერძნული πρόθεσις – propositum – предположение – შესატყვისად, რომელიც, სხვათა შორის, არისტოტელესთან „წანამძღვრის“ (ΠΟΣΥΛΚΑ) მნიშვნელობითაც იხმარება. ალბათ ამიტომ ერიდება იგი πρότασις ტერმინის **წინადადებით** თარგმნას და პროკლეს „კავშირთა“ განმარტებაში საერთოდ უთარგმნელად გადმოაქვს იგი, როგორც არისტოტელეს ლოგიკური ტერმინი (იხ. ზემოთ).

ჩვეულებრივ, ბერძნული ფორმითვე აქვს წარმოდგენილი ეს ტერმინი ამონიოს ერმიასის მთარგმნელსაც: *Πᾶσα γὰρ ἀπόδειξις τὰς μὲν προτάσεις καὶ ὁμολογουμένας λαμβάνει* (Ammon. 74-75) *ყოველი აღმოჩენა პრეტასეთა ვიდრემე ცხადთა და აღსაარებულთა მიხეუამს* (S 2562, 167r). ან: *Προτάσεις... ἔξ ὧν ὁ συλλογισμός* (Ammon. 88) – *პრეტასეთონი, რომელთავან შეიქმნების სჯლოვისმოხი* (182v). თუმცა მთარგმნელს მაინც უცდია ქართული შესატყვისის შექმნა: *ხოლო ერთი წინგანსლვაჲ დააკლდების შევულისსიტყვსაჲ, ვინაჲ შევულისსიტყუადცა უსრულად ითქუმის* (82v).

„წანამძღვრების“ აღსანიშნავად, გარდა πρότασις (propositio, enuntiatio) ტერმინისა, არისტოტელესა და მის კომენტატორებს გამოყენებული აქვთ ტერმინები: λήμμα/propositio, sumptio „მიღებული“, რომელიც *პირველ* ანუ *დიდ წანამძღვარს* აღნიშნავს (თუმცა, არისტოტელესთან ყოველთვის არ არის დიფერენცირებული: Ἐκ τῶν λημμάτων συλλογισμὸν ποιεῖσθαι (იხ. Дворецк. 1958). იგი λαμβάνω („ვიღებ“) ზმნისაგან მიღებული სახელია; ასევე, ლათ. sumpitio ნაწარმოებია summo „აღება, მიცემა“ ზმნისაგან. Πρόσλειψις – „დამატებით მიღებული“, რომელიც მეორე ანუ მცირე წანამძღვარს აღნიშნავს, προσλαμβάνω „დამატებით, კიდევ, ზედმეტად ვიღებ“ ზმნისგან ნაწარმოები სახელია (მისი ზუსტი კალკია ლათ. assumptio – assumo „ვამატებ“ ზმნიდან). ამ უკანასკნელის სინონიმად არისტოტელესთან გვხვდება კიდევ მიმღებობის ფორმა προσλαμβάνομενα. როგორც ნემესიოს ემესელის საბუნებისმეტყველო-ანთროპოლოგიური ტრაქტატის Περὶ φύσεως τῶν ἀμφίπου-ს ბერძნული ტექსტის პირველი გამომცემელი¹ ქ. ფ. მატთეი აღნიშნავს, λήμμα საზოგადო სახელია სილოგიზმის შემადგენელი ნაწილის – წანამძღვრისა, რომელიც ლათინურად propositio-თი გადმოიცემა და, რომელიც, აგრეთვე, πρότασις-ადაც იწოდება და πρόσληψις-ადაც, ანუ ლათ. assumptio-დ (P.G. t. 40, col. 547-548). არისტოტელეს ნაშრომებში ამ ტერმინთა ზუსტი დიფერენციაცია თითქოს არ ჩანს, თუმცა I ანალიტიკის I წიგნის 25-ე თავში იგი ლაპარაკობს მთავარ წანამძღვრებზე (κύριας προτάσεις ΑΠΑ, XXV 70,31) და წანამძღვრების შემადგენელი სამი ტერმინიდან: *საშუალო* (τὸ μέσον) და ორი *კიდურა* (τὰ ἄκρα) ტერმინებიდან გამოყოფს დიდს, ანუ პირველს τὸ μὲν-ζον, πρῶτον და მეორეს, ანუ უკანასკნელს τὸ ἔλαττον, ἔσχατον (ა. ახმანოვი, 1960, გვ. 189).

დიოგენე ლაერტელთან გარჩეულია სილოგიზმის შემადგენელი ნაწილები: 1. λήμμα – ანუ დიდი წანამძღვარი, 2. πρόσλειψις – მეორე, ანუ მცირე წანამძღვარი (P.G. t. 40, col. 547, სქოლ. 5, იხ. λήμμα ლექსემის განმარტება).

¹ როგორც ს. გორგაძე შენიშნავს, ნემესიოს ემესელის Περὶ φύσεως τῶν ἀμφίπου პირველად გამოიცა პროფ. ქრისტინან ფრიდრიხ მატთეის რედაქტორობით 1802 წ. პალეში. შემდეგ აქედან თითქმის უცვლელად გადაბეჭდილა Migne-ს P.G.-ში t. 40 (იხ. ნემეს., გვ. V).

ლოგიკური ტრაქტატების ძველ ქართულ თარგმანებში დიდი და მცირე წანამძღვრების ასეთი დიფერენციაცია არ ჩანს, მაგრამ ამასთან დაკავშირებით მეტად საინტერესოა ნემესიოსის ერთი ადგილის პეტრიწისეული თარგმანის ჩვენება თვით ბერძნული ტერმინების მნიშვნელობის გაგებისა და ქვემოთ მოყვანილი კონტექსტის სწორად წაკითხვის თვალსაზრისით: Ἔστι δὲ τὸ ἕτερον τῶν λημμάτων ψεῦδος κατὰ πρόληψιν κείμενον (Nem. P.G. t. 40, col. 548). Est autem altera sumptio non vera quae in assumptione est haec (col. 547). პეტრიწის თარგმანით: *არს პირველი დაუღლებით მიღებულთაჲ ტყუილ, ერთქმნილი პირველმღებადთაჲ (ნემეს. 29,13 – „ღუმბათაგან ერთი ტყუის“).*

Κατὰ πρόσληψιν ფორმას, რომელიც ხელნაწერებშია, მატეო ასწორებს κατὰ πρόληψιν ფორმით, რადგანაც პირველი, როგორც ზემოთ ვნახეთ, ნიშნავს „დამატებით მიღებულს“ ანუ *მცირე წანამძღვარს* სილოგიზმში, ხოლო ამ კონტექსტში *მცირე წანამძღვარზე* კი არ არის ლაპარაკი, არამედ „მცდარ მინადებზე“, დაშვებაზე, რომელიც წინასწარ, ადრევეა κατὰ πρόληψιν მიღებული. როგორც ვხედავთ, პეტრიწის თარგმანი ეთანხმება ამ გასწორებას: მასთან მოცემულია პროპიუსის სიტყვის თარგმანი: *პირველმღებადი* და არა პროპიუსის ლოგიკური ტერმინისა; *პრო-* წინდებუდიან სიტყვებს იგი ჩვეულებრივ *პირველ* ან *წინათვე* სიტყვების შემცველი კომპოზიტებით თარგმნის (პრო-თასიც – *პირველდაწესებული*; პრო-სίνσთიუს *პირველწარმოდგომილი*, პრო-კუსიც – *წინმეუწყეობა...*), ხოლო პროც- ზმნისართის შემცველ სიტყვებს *თან- ზედ-* წინდებუდიანი ფორმებით, ან *დართვა, მატება* ზმნებით (პროსმეიც – *თანმიღება, დართვა*, ἄν γὰρ τὸ ἄλλο προσθητικόν რადცა *დაპროთ* და *ჰმატო* (კავშირნი, 9,21).

როგორც ჩანს, λήμμα (დიდი, I წანამძღვარი) ტერმინთან მეზობლობაში პროპიუსის სიტყვა გადამწერებმა სილოგიზმის II ანუ მცირე წანამძღვრად, პროპიუსის ტერმინად გაიგეს. აქედან მოდის, ალბათ, ლათინური თარგმანის შეცდომა: in assumptione (მცირე წანამძღვარი).

შესაძლებელია დავუშვათ ისიც, რომ λήμμα ტერმინთან მეზობლობაში პროპიუსის ფორმა ტექსტის ლათინურად მთარგმნელმა კალმის შეცდომად ჩათვალა და თარგმნა თავისი შესწორებით: in assumptione. ამგვარად, ვფიქრობთ, პეტრიწის ამ წაკითხვას (*პირველმღებადი*) დიდი მნიშვნელობა აქვს ბერძნული

ტექსტის პირველი ვარიანტის დასადგენად. მის ხელთ არსებული ბერძნული ხელნაწერი, როგორც ჩანს, მართლაც პროსტიფიკაციას შეიცავდა (როგორც მატეი ასწობებს). იგივე ითქმის შემდეგს კონტექსტზეც: $\Psi\epsilon\delta\eta\varsigma\ \acute{\epsilon}\sigma\tau\iota\nu\ \eta\ \pi\rho\acute{o}\tau\alpha\iota\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \acute{\epsilon}\nu\tau\alpha\iota\mu\alpha,\ \kappa\alpha\tau\grave{\alpha}\ \pi\rho\acute{o}\lambda\epsilon\psi\iota\nu$ (P.G. t. 40, col. 548); *Falsa est enim enuntiatio in assumptione ista* (col. 547). იოანე პეტრიწი: *ტყუვილ ვინავე არს პირველდაწესებული და აქაცა მეზრ პირველმღებისა (ნემეს. 29,20)*. „მცდარია, მაშასადამე, წანამძღვარი აქაც, წინასწარ აღებულისამებრ“; *И в том случае ложна первая посылка, наперёд /и произвольно/ утверждающая* (Влад. Нем. , с. 46).

Λήμμα ცნებას იოანე დამასკელი განმარტავს, როგორც საზოგადოდ მიღებულ აზრს: $\Lambda\eta\mu\mu\alpha\ \acute{\epsilon}\sigma\tau\iota\nu\ \acute{\upsilon}\pi\epsilon\rho\ \acute{\epsilon}\iota\lambda\epsilon\pi\tau\alpha\iota\ \acute{\omega}\varsigma\ \acute{o}\mu\omicron\lambda\omicron\gamma\omicron\upsilon\sigma\mu\epsilon\iota\upsilon\sigma\iota\nu\ \pi\rho\delta\varsigma\ \kappa\alpha\tau\alpha\sigma\kappa\epsilon\lambda\eta\nu\ \tau\iota\varsigma\ \delta\epsilon$ (Dial. ξε’, „ღება არის ის, რაც მიღებულია, როგორც ზოგადად აღებული“).

ამ განმარტების მიხედვით, ცხადია, არ იგულისხმება ამ ტერმინის სპეციალური მნიშვნელობა, როგორც დიდი წანამძღვრისა. ეფრემ მცირე, როგორც მოსალოდნელია, მის შესატყვისად ხმარობს ნამყო დროის *ნა-* პრეფიქსიან მიმღებობას, რომელსაც სუბსტანტივაციის უნარი აქვს: *მინადები არს, რომელი მიღებულ იქმნეს, ვითარცა აღსაარებული* („დიალ.“; 51,13).

აქვე გვინდა ყურადღება შევანეროთ ტერმინზე *აღსაარებული* ὁμολογούμενοι, რომელიც რამდენადმე უკავშირდება πρῶτα-საც ტერმინის მნიშვნელობას, როგორც „წინასწარ მიღებულ ჭეშმარიტ დებულებას“ – ὁμολογούμενοι ტერმინის ქართული შესატყვისი – *აღსაარებული* გვხვდება როგორც ეფრემ მცირის ლექსიკონში (იხ. ზემოთ), ასევე ნემესიოსის და ამონიოსის თხზულების თარგმანის ენაში:

მივიღე საძიებელი ესე, ვითარცა აღსაარებული და ვთქვ („დიალ.“; 52,13); *ესე უკუე დაღება, ვითარცა პირველდაღსაარებული და ჰკაზმავს სიტყუასა* (ნემეს. 31,24) $\tau\omicron\upsilon\tau\omicron\ \sigma\acute{\upsilon}\nu\ \lambda\alpha\beta\acute{\omega}\nu,\ \acute{\omega}\varsigma\ \acute{o}\mu\omicron\lambda\omicron\gamma\omicron\upsilon\sigma\mu\epsilon\iota\upsilon\sigma\iota\nu$ P.G.t. 40, col. 552 – „და ასე, მიიღო რა ეს, როგორც *აღიარებული*“; *პროტასეოდესა, რომელი, ვითარცა, პირველ მიიღებოდა* (S 2562, 167r) – $\pi\rho\acute{o}\tau\alpha\iota\varsigma,\ \eta\acute{\iota}\nu\ \acute{\omega}\varsigma\ \acute{o}\mu\omicron\lambda\omicron\gamma\omicron\upsilon\sigma\mu\epsilon\iota\upsilon\sigma\iota\nu\ \pi\rho\iota\nu\ \acute{\epsilon}\lambda\alpha\mu\beta\acute{\alpha}\nu\omicron\mu\epsilon\nu$ (Ammon. 74-76).

I ანალიტიკის I წიგნში არისტოტელე სილოგიზმს განსაზღვრავს, როგორც *ტერმინების* (ῥοι) და *წანამძღვრების* (προτά-სეω) კავშირს. ხოლო ტერმინს – ῥοი-ს უწოდებს იმას, რადაც

დაიშლება, ანუ რისგანაც შედგება *πρότασις წინადადება* ანუ გამონათქვამი, მსჯელობა (იგივე *წანამძღვარი*), ანუ იმას, რაც გამოითქმის რამეზე¹ ან რაზეც გამოითქმის რამე, ერთი სიტყვით, წინადადების წევრებს (ლოგიკური გაგებით); არსენის სიტყვებით – „კერძონი წინადადებისანი“ “Ὅροι δὲ καλῶς εἰς ὃν διαλύεται ἢ πρότασις, οἷον τότε κατηγορούμενοι καὶ τὸ καθ’ οὖν κατηγορεῖται (ΑΠΑ, 11,39,31); Terminium autem voco, in quem dissolvitur propositio, ut praedicatum, et id de que praedicatur.

ეს განსაზღვრება ცოტაოდენი ცვლილებით განმეორებულია იოანე დამასკელის „დიალექტიკაში“: “Ὅρος ἐστίν, εἰς ὃν ἀναλύεται πρότασις (Dial. ξε’).

ამ კონტექსტში ὅρος ტერმინის შესატყვისად ეფრემ მცირე ხმარობს საწყისის ფორმას: *განსაზღვრება* იგი არს, რომლისა მიმართ განილეოდის წინადადება (დიალ., 51,8).

მაგრამ ამ ტერმინის შესატყვისად ძველ ქართულ ფილოსოფიურ ძეგლებში და ამავე „დიალექტიკის“ ეფრემისავე და არსენის თარგმანში, ჩვეულებრივ (შდრ. ზღუდე, შეზრუდეა), ზმნური ძირის მომავალი დროის მიმდობაა გამოყენებული; *სა-ზღვარ-ი: ხოლო თითოეული წინადადება საზღვართაგან შემოკრებების და თითოეული ნაწილი წინადადებისაგან განსაზღვრებად სახელიდების, რამეთუ განსაზღვრება არს, რომლისა მიმართ აღიჭსნების წინადადება* (დიალ., 51,2, ეფრემი); *თითოეული წინადადება საზღვართაგან შემოკრებულ არს, რამეთუ თითოეული ლექსი წინადადებისად საზღვრად ითქუმის, რამეთუ საზღვარი არს, რომლისა მიმართ დაიჭსნების წინადადება* (არსენი).

ნაწილებისაგან შემდგარი ერთიანობის (მთლიანობის) ნათელსაყოფად იოანე პეტრიწს სილოგიზმის, როგორც ნაწილებისაგან შემდგარი ერთის, მთლიანის მაგალითი მოჰყავს: *სამთა მიერ საზღვართა – ყოველი სჯელლოგიზმოდ* (§ 82, ვკ22,7). შდრ. არისტოტელე: Πᾶς συλλογισμὸς ἔσται διὰ τριῶν μόνων (ΑΠΑ, XXIV, 70,22).

როგორც უკვე ვთქვით, არისტოტელე წანამძღვრებში განარჩევს სამ ტერმინს: ორ კიდურას (τὰ ἄκρα) და ერთს – საშუალს (τὸ μέσον), რომლის მეშვეობით კიდურა ტერმინები დანასკვში

¹“Ὅρος ტერმინის აქედან გამომდინარე მეორე მნიშვნელობაზე („განსაზღვრება“ определение) სხვაგან გვექნება ლაპარაკი.

როვე ქართულ გრამატიკულ ტერმინოლოგიაში (ასევე, მისი კალკია ლათ. subjectum, რუს. подлежащее).

ამ ტერმინთა ფორმალური მოტივაცია და გააზრება კარგად ვლინდება ამონიოსის ზემოთ მოყვანილი კონტექსტის გაგრძელებაში: Ἵποκειμενος μὲν ἔστι περὶ ἐκείνου λεγόμενος, οἷον Σωκράτης περιπατεῖ ὑπόκειται μὲν γὰρ ὁ Σωκράτης, περὶ οὗ ὁ λόγος, κατεύορεῖται δὲ τὸ περιπατεῖν, ὅπερ κατ'ἐκείνου λέγεται (Ammon. 88, 10-13). ქართული თარგმანი: *ქუემდებარე ვიდრემე არს, რომლისათვის არს სიტყუად, ხოლო შესმენილი, რომელი მისთვის ითქუმის, ვითარ-იგი: „სოკრატე იარების“, რამეთუ ქუედ ძეს სოკრატე, რომლისათვის არს სიტყუად, ხოლო შესმინების სიარული, რომელი სამისოდ ითქუმის (S 2562, 182r).*

18. შესრულება, თანგასავალი – συμπέρασμα

ზემოთ ვნახეთ, რომ სილოგიზმს არისტოტელე განიხილავდა, როგორც ტერმინებისა და წანამძღვრების კავშირს (I ანალიტიკ. წიგნ. I). I ანალიტიკის II წიგნში კი იგი სილოგიზმს განიხილავს, როგორც წანამძღვრებიდან დანასკვის გამომდინარეობას. ამ მიმართებით სილოგიზმის განსაზღვრა მას მოცემული აქვს უკვე I ანალიტიკის I წიგნის პირველივე თავში, სადაც იგი იძლევა სილოგიზმის ძირითადი ცნებების განსაზღვრებებს:

Συλλογισμός δὲ ἐστὶ λόγος ἐν ᾧ, τεθέντων τινῶν ἕτερόν τι τῶν κεκμένων ἔξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτα εἶναι (ΑΠΑ, I, 39, 34-36). „სილოგიზმი არის მსჯელობა, რომელშიც რაიმეს მტკიცებისას მისგან აუცილებლობით გამომდინარეობს განსხვავებული რამ“. ამ განსხვავებულ გამომდინარეობას კი იგი უწოდებს συμπέρασμα-ს.

ამ ტერმინის ამოსავალი მნიშვნელობა ორგვარად შეიძლება გავიაზროთ: 1. როგორც περαίνω („შესრულება, დასრულება, აღსრულება“, совершать, осуществлять, заканчивать“ – მნიშვნელობის შემდგომი გადაწვეით – „დასკვნის გამოტანა“ делать вывод) ზმნისაგან ნაწარმოები სახელი, მისი ამოსავალი მნიშვნელობა იქნება „დასასრული, დაბოლოება“. თვით περαίνω ზმნა ნასახელარია, ნაწარმოები ჩანს πέρας („ბოლო, კიდე, საზღვარი“ предел, край) სახელისაგან. აქედანვეა ზმნისართი πέρα („უკიდურესად“, крайне) და აქედან მნიშვნელობის გადაწვეით – სპეციალური ლოგიკური ცნების, „დანასკვის“ (ლათ.

concludo ზმნიდან ნაწარმოები conclusio, რომლის კალკია რუსული “зак.лЮчение”) გამომხატველი ტერმინი. 2. Συμπέρασμα ტერმინი, შესაძლებელია, გააზრებულ იქნეს, როგორც περί ფუძისაგან ნაწარმოები περίად ზმნის დერივატი. Πέραν ნიშნავს „გადასვლას, გადალახვას“ (περеходить, проходить). აქედან συμπεράσμα შეიძლება გავიგოთ, როგორც *თანგამოსავალი, თანგამომდინარეობა*. ეს გააზრება ჩანს სწორედ ამ ლოგიკური ცნების ერთ-ერთ რუსულ შესატყვისში – вывод.

ორივე შესაძლებელი გააზრება ამ ცნებისა მოცემულია მის ძველ ქართულ შესატყვისებში: *შესრულება* და *თანგასავალი*.

სυμπέρασμα-ს პირველი მნიშვნელობით ინტერპრეტაციას შეიძლება თვალი გაგადევნოთ ამონიოს ერმიასის მსჯელობაში, სადაც განხილულია შემთხვევა, როცა საქმე გვაქვს წრესთან დასაბუთებაში (Κύκλω καὶ ἐξ ἀλλήλων, circulus in demonstrando):

Βουλόμενος γὰρ δεῖξαι ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατος ἔλαβον τὸ αὐτοκίνητον πρῶτον, συπεραίητα δὲ τὸ ἀθάνατου, βουλόμενος δὲ πάλιν δεῖξαι ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοκίνητος ἔλαβον πρῶτον τὸ ὑστερον λεχθέν τὸ ἀθαιάτου καὶ συπεραίητα ὅτι αὐτοκίνητος (Ammon. 74. 19-22).

ქართული თარგმანი: *მნებავმან ჩუენებად, ვითამვედ უკუდავ არს სული, მივიღე პირველად თვთმოძრავი და შევასრულე უკუდავი, ხოლო მნებავმან კუალად ჩუენებად, ვითარმედ სული თვთმოძრავ არს, მივიღე პირველად უკუდავი და შევასრულე თვთმოძრავი (S 2562, 167).*

სწორედ ასეთ გააზრებას იძლევიან συμπεράσμα ტერმინისა ეგრემ მცირე და არსენ იყალთოელი იოანე დამასკელის „დიალექტიკის“ სათანადო ადგილის თარგმანში. συμπεράσμα მათი ინტერპრეტაციით არის *შესრულება*: ‘Ο δὲ συλλογισμὸς σύγκειται ἐκ δύο ἀληθῶν προτάσεων καὶ τοῦ συμπεράσματος (Dial. ξε’); *შემოკრება* შეინივთების ორთა ჭეშმარიტთა წინადადებათაგან და *შესრულებათა* („დიალ.“, 5L1; ეგრემი); *შევულისსიტყუა* შემოკრებულ არს ორთა ჭეშმარიტთა წინადადებათაგან და *შესრულებებისა* (არსენი).

შესრულება ტერმინის სემანტიკური და ფორმალური მოტივაცია აქ ნათელია. სულ სხვაგვარ ინტერპრეტაციას იძლევა ამ ტერმინისას თავისი განმარტებითი თარგმანით იოანე პეტრიწი. მართალია, იოანე ფილოსოფოსიც συμπεράσμα-ს განმარტავს, როგორც სილოგიზმის „დასასრულს“ (იხ. ზემოთ: *ხოლო დასასრულისასა ეწოდების სჯმერაზმა...*), მაგრამ ქართული შესა-

ტყვისის ძიებისას იგი წინ წამოსწევს იმას, რომ სკმპერაზმა ორი კიდურა ტერმინიდან *გამოსავალია*, ორი „თანამდებარე“ წანამდღერიდანაა *გამოსული*, ანუ, როგორც თვითონ ხსნის, „*თანგასავალია* ურთიერთას კიდურთა“ (ეს გააზრება ნათელია ზემოთ წარმოდგენილი პეტრიწისეული თვალსაჩინო სქემიდან). ამიტომ პეტრიწი სჰაპრაჰმა-ს ქართული შესატყვისისათვის ამოსავლად იღებს παρά ზმნის მნიშვნელობას და ასევე იძლევა ამ ბერძნული ტერმინის საკუთარ ინტერპრეტაციას ქართული შესატყვისის საშუალებით: *სკმპერაზმა, რომელ არს თანგასავალი* („განმარტება“, § 2, 22,9). ამ ბერძნული ტერმინის ასეთ განმარტებას იგი არაერთხელ იმეორებს, მაგრამ, როგორც ვხედავთ, პეტრიწი ამ კალკირებული ფორმით იძლევა მხოლოდ ასხნა-განმარტებას ამ ტერმინისა, საბოლოოდ კი მას, როგორც ჩანს, არ აკმაყოფილებს „თანგასავალი“, როგორც ტერმინი და ამიტომ ხშირად პირდაპირ ბერძნულ ტერმინს უთარგმნელად ტოვებს: ამას თანშესიტყუასა *სკმპერაზმა* ერთ ჰყოფს და ერთისგუარ, რამეთუ სამთა მიერ საზღუართა ყოველი სულლოგიზმოდ და ერთისა *სკმპერაზმადსა* („განმარტება“, § 2, 22,6-7).

როგორც ვნახეთ, პეტრიწი გვერდს უვლის აგრეთვე ევრემისა და არსენის „*შესრულება*“ ტერმინსაც, რომელიც, მას, შესაძლებელია, არ აკმაყოფილებს იმის გამოც, რომ იგი ევრემ მცირეს არისტოტელეს ἐντελέχεια შესატყვისადაც აქვს გამოყენებული: *მოძრავობა არს შესრულება ძალისა* („დიად“, 48,1).

შესრულება ტერმინი სჰაპრაჰმა-ს შესატყვისად გვხვდება ამონიოს ერმიასის „მოსაჯსენებელთა“ თარგმანშიც: ὄσπε δὲ ἀλλήλο-ς δέχται ἕσται ἢ τὰς προτάσεις σჰაპრაჰματα ποισῶτα (Ammon.74,22-25). *ურთიერთას ჩუენება არს უპირველესისა შესრულებად შემქმნელი* (§ 2562, 167r); „წრე დასაბუთებაში არის წანამდღერების დანასკვად მქცეველი“ (სხვაგან კი მთარგმნელს ბერძნული ტერმინის უფრო ზუსტი კალკი აქვს გაკეთებული – *თანშესრულება: ოდეს ვთქუა: „კაცი არსება“ და ვიხედოვ: ვითარ არსება არს? ხოლო მოპოვნება თანშესრულება ხედვისა* (ამონ. 128,19).

მაგრამ უფრო ხშირად აქაც ბერძნული ტერმინი უთარგმნელადაა გადმოტანილი: Τὸ δὲ σჰაპრაჰμα ἀσφῆξ ὄν σφεινῆζ καὶ φασερὸν ποισῆ (Ammon. 75,25). *ხოლო სკმპერაზმა უცხადოდ მყოფსა განაცხადებს და საჩინო ჰყოფს პროტასეთა მიერ* (§ 2562, 176r).

ზემოთ განხილულ ტერმინთაგან, როგორც მოსალოდნელი იყო, ბევრი გამოიყენა იოანე ბაგრატიონმა თავისი „კალმასობის“ ფილოსოფიურ ნაწილში, რომლის წყაროსაც ფილოსოფიურ-ლოგიკური ტრაქტატების ძველი ქართული თარგმანები წარმოადგენს. მაგრამ, სამწუხაროდ, მან თავი ვერ გაართვა სინონიმის პრობლემას და ამ მდიდარი მასალიდან ვერ შეძლო შეერჩია თითო ცნებისათვის შესატყვისი საუკეთესო ტერმინი. მაგ. წანამძღვრისათვის გამოყენებული აქვს როგორც *წინადადება*, ასევე *წინაჩამოგდება* (შდრ. პეტრიწის *წინჩამოსავდებელი სიტყვა*) ლექსემები; სილოგიზმისათვის – *სილოგიზმი*, *გონებობა* და *შესიტყვება*; დატოვებული აქვს აგრეთვე ტერმინები *ქუემდებარე* და *შემასმენელი*, ხოლო, რაც შეეხება συµπέρασµα-ს, მის შესატყვისად ქმნის ახალ ტერმინს *კიდურმდგმოება* („კალმას.“ 30-32-33).

როგორც ცნობილია, თანამედროვე ქართულ ლოგიკურ ტერმინოლოგიაში სილოგიზმის ცნების შესატყვისად გამოყენებულია ტერმინი *დასკვნა* (УМОЗАКЛЮЧЕНИЕ), რომელსაც ყოფითს მუტყვევლებაში მსჯელობებიდან გამომდინარეობის (ВЫВОД, ЗАКЛЮЧЕНИЕ) მნიშვნელობა აქვს, რაც გარკვეულ უხერხულობას ქმნის, ხოლო წანამძღვრებიდან გამომდინარე ახალი მსჯელობისათვის სპეციალური ტერმინი *დანასკვი* გამოიყენება (*ნა*- პრეფიქსიანი ნამყო დროის მიმღეობის ფორმა იმავე ფუძის ზმნიდან).

„ვეფხისტყაოსანში“ *დასკვნა*, ჩვეულებრივ, „გადაწვევტილების“ მნიშვნელობით გვხვდება (*დაასკვნეს იგი თათბირი: 1408,2; დაასკვნა გავ ზავნა მოციქულისა: 314,1; რომე პირველვე დაესკვნა, მათ ესე შეეტყვებოდა: 512,1* და სხვ.). *დასკუნა* ლექსემა საბასთან განმარტებულია, როგორც „სიტყვის დამტკიცება“. ხოლო *დამტკიცება* (აღმოჩენა – ἀποδείξει) ძველი ქართული ენის ძველებში, როგორც ზემოთ ვნახეთ, გვხვდება „დასაბუთება“ ცნების შესატყვისად. ამგვარად, საბას ამ განმარტებას ძველი ქართული ენის ძველებშიც აქვს საფუძველი. აქედან გამომდინარე, უკვე გასაგებია *დასკვნა* ლექსემის მნიშვნელობის გადაწვევა და მისი სპეციალური (УМОЗАКЛЮЧЕНИЕ) ლოგიკური გაგებით გამოყენება, რაც უკვე ფიქსირებულია დავით ჩუბინაშვილის ქართულ-რუსულ ლექსიკონში.

2. ონტოლოგიური (მეტაფიზიკური) ტერმინოლოგია*

როდესაც ძველი ქართული (XI-XII სს.) ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის შესახებ ვლაპარაკობთ, მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის გარემოება, რომ ეს არის თეოლოგიზებული ეპოქის ფილოსოფიური ენა. ამ ეპოქაში ფილოსოფია და თეოლოგია ისეა ერთმანეთში გადახლართული, რომ მათი ერთმანეთისაგან გამოყოფა შეუძლებელია.

შუა საუკუნეების ფილოსოფიას განიხილავენ, როგორც ფილოსოფოსობის ისეთ წესს, რომლისთვისაც დამახასიათებელია მონოთეიზმისა და გამოცხადების პრინციპებზე დამყარებული რელიგიის იდეოლოგიასთან შეუღლება: ერთი მხრივ, ფილოსოფიის თეოლოგიზაცია და, მეორე მხრივ, რაციონალიზაცია და ფილოსოფიზაცია თეოლოგიისა, რომელიც ამ ეპოქის აზროვნების და მსოფლმხედველობის საფუძველს წარმოადგენდა (გ. მაიოროვი, 1979, გვ. 4-8; ს. ავერინცევი, 1984, გვ. 42-44). ყოველივე ამის შედეგი ის იყო, რომ ელიზურმა ფილოსოფიურმა ტერმინოლოგიამ პატრისტიკულ ლიტერატურაში და, საერთოდ, ქრისტიანული ხანის ფილოსოფიაში გარკვეული ტრანსფორმაცია განიცადა. ქრისტიანული ღვთისმეტყველებისათვის კლასიკური ხანის მეცნიერულ-ფილოსოფიური მასალა როდი იყო მთლიანად მისაღები და გამოსადეგი. ზოგიერთი ძირითადი დებულებისა და პრინციპის გარეგნულ მსგავსებასთან ერთად „გარეშე“ (ცქი) ფილოსოფია ხშირად ქრისტიანული მსოფლმხედველობის საწინააღმდეგო აზრებს შეიცავდა. ეს ითქმის, პირველ რიგში, ნეოპლატონიზმზეც, რომელსაც, ჩვეულებრივ, ქრისტიანული აზროვნებისაკენ გარდამავალ საფეხურად მიიჩნევენ.

მას შემდეგ, რაც ქრისტიანობის გამარჯვება VI საუკუნის დასაწყისიდან იუსტინიანეს იურიდიული ედიქტით იქნა განმტკიცებული (როგორც ცნობილია, 529 წელს იმპერატორ იუსტინიანეს ედიქტი აუქმებს ათენის აკადემიას), ანტიკურ ფილოსოფიას თავისი ოფიციალური არსებობა უნდა შეეწყვიტა. მაგრამ მისი ცნებითი (ლოგიკური) აპარატი სჭირდებოდა ქრისტიან-

* ამ თავში განხილული ტერმინების თაობაზე სტატიები გამოქვეყნებულია ჟურნ. მაცნეს 1968 წლის №40-ში (კავშირნი, გუარი, ად, აობა...), თსუ შრომები, 1976 წ. №174 (არხი, მყოფი, ნივთი, ვონება, გავონება, მიდმოვონება, ხედვა, გაცდა, მორთულება, ზედმიწევნულება).

ნობას და პატრისტიკული ლიტერატურა მთელი თავისი არსებობის მანძილზე ფართოდ სარგებლობდა კიდევაც ელინური ფილოსოფიით. წმინდა მამების – ბასილი დიდი კესარიელის, გრიგოლ ნოსელისა და გრიგოლ ნაზიანზელის ნაშრომებში ხშირადაა ციტირებული ელინ ფილოსოფოსთა გამონათქვამები. ეს სრულიად კანონზომიერია: ისინი ანტიკურ სამყაროში აღიზარდნენ და ანტიკურობისა და ქრისტიანობის გასაყარზე მოღვაწეობდნენ, როდესაც ჯერ კიდევ განაგრძობდა არსებობას წარმართული საგანმანათლებლო კერები – კერძო სკოლები თუ უმაღლესი სასწავლებლები, სადაც განათლების სისტემა ჯერ კიდევ ანტიკურ ტრადიციებს ეყრდნობოდა: ბიზანტიის სკოლებში ასწავლიდნენ პლატონურ ფილოსოფიას, არისტოტელეს რიტორიკასა და ლოგიკას, პომპროსის პოემებს, ორატორებს – ლისიას, დემოსთენეს და სხვ. ანტიკური მემკვიდრეობის ცოდნა ცივილიზებულიობის ნიშნად ითვლებოდა. მართალია, ქრისტიანული საზოგადოება არ იყო ერთგვაროვანი ანტიკური კულტურის შეფასებაში – ეკლესიის მამათა შორის იყვნენ ისეთები, რომლებიც პრინციპულად არ იღებდნენ ანტიკურ ტრადიციას (ტერტულიანე), მაგრამ მეორე მხრივ, სწორედ ქრისტიანულმა ეკლესიამ შეასრულა გარკვეული როლი მისი შენარჩუნებისა და სისტემატიზაციისათვის (კლიმენტი ალექსანდრიელი, კაბადოკიელი წმიდა მამები, მაქსიმე აღმსარებელი, იოანე დამასკელი და სხვ.). ბასილი დიდს საგანგებო თხზულება აქვს დაწერილი იმის თაობაზე, თუ როგორ უნდა იკითხო და აითვისო ელინური ლიტერატურა. გრიგოლ ნაზიანზელი თავის ჰომილიებში ხშირად მოიხმობს ელინ ფილოსოფოსთა გამონათქვამებს, როგორც საყოველთაოდ ცნობილს, ავტორის მიუთითებლად (ასე მაგ., 31-ე სიტყვაში „სულიწმიდის შესახებ“ იგი იმოწმებს პლოტინეს ცნობილ გამონათქვამს: „როგორც გადავსებული თასი იღვრებაო კიდებიდან“ (Ennead. V lib. I, 6), მაგრამ ისე, რომ არ ასახელებს ავტორს, არამედ „ერთ სიბრძნისმოყვარე ელინად“ იხსენიებს მას. 28-ე სიტყვაში კი მას აშკარად პლატონის „ტიმოსიდან“ მოჰყავს ფრაზა: *Θένυ σοφία μὲν χάλειπτον – φράσαι δὲ ἀνύστατον* („შეცნობა ღმრთისა ძნელია, გამოთქმა კი შეუძლებელი“), თუმცა ავტორს აქაც არ ასახელებს და უბრალოდ აღნიშნავს: „როგორც ერთი ღვთისმეტყველი იტყვისო“.¹

¹ ცნობილია მიქელ პსელოსის წერილი პასუხად თავისი მეგობრის, იოანე

ქრისტიანული დოგმატიკის ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბების თვალსაზრისით მეტად საინტერესოა ბასილი დიდის წერილი თავისი ძმის, გრიგოლ ნოსელისადმი, რომელშიც წმ. ბასილი, იმისათვის, რომ მის ძმას სხვებივით არ აღერია ὁσῖα (არსება) და ἰσότηας (პირი) ცნებები, ვრცლად მსჯელობს ამ ცნება-ტერმინთა შორის განსხვავებაზე (Вас. Велик., письмо 38, К Григорию, брату, с. 51). ბერძნულ, კერძოდ, არისტოტელეს ფილოსოფიაში ეს ცნება-ტერმინები სინონიმებს წარმოადგენდნენ. პორფირის მიერ არისტოტელეს „კატეგორიების“ განმარტებაში კი ὁσῖα ისე მიემართება ἰσότηας-ს, როგორც ზოგადი – კერძოს. როგორც ცნობილია, პორფირის ეს შრომაა ერთ-ერთი ძირითადი წყაროთაგანი წმ. იოანე დამასკელის „ფილოსოფიური თავებისა“, რომელიც შუა საუკუნეებში „დიალექტიკის“ სახელითაა ცნობილი და რომელშიც სქოლასტიკის საფუძვლებია მოცემული. ეფრემ მცირის ცნობილი ანდერძით, წმ. იოანე დამასკელს ეს „საფილოსოფიო სწავლანი“ იმისათვის შემოუტანია და ქრისტიანობისათვის საჭიროდ უცვნია, რომ მათი საშუალებით ეკლესიის შვილები წინ აღდგომოდნენ გარეშე (ἔξω) ფილოსოფოსებს და მათივე ისრით (ენით) განეგმირათ ისინი, რადგანაც სხვაგვარად შეუძლებელია კამათი (სიტყვს-გებად) მოწინააღმდეგეებთან, რომელნიც **გვამოვნებისა (განუჯუთოელისა)** და **ბუნების** გამო გვეკამათებიანო (დიალ., წინასიტყვ. გვ. 67). იონე დამასკელის ამ ნაშრომში სუმირებუღია მთელი ის სულიერი გამოცდილება და ცოდნა, რაც ქრისტიანობამ თავისი არსებობის მანძილზე – VIII საუკუნემდე დააგროვა საეკლესიო კრებების განჩინებათა ჩათვლით. სწორედ ამ ნაშრომშია საბოლოოდ ჩამოყალიბებული და ქრისტიანული თვალსაზრისით გააზრებული და დაზუსტებული ელინური ფილოსოფიის სიტყვიერი აპარატი თავისი ცნებით-ტერმინოლოგიური სისტემით.

ამგვარად, ქრისტიანი მამები სრულიად სხვაგვარი მნიშვნელობით იყენებდნენ ანტიკური ფილოსოფოსების – პლატონის, არისტოტელეს ტერმინებს, როგორიცაა, მაგ. *φύσις* – **ბუნება**, *ἔνδοξ* – **სახე**, *ὁσῖα* – **არსება**, *ἰσότηας* – **გუამი**, *გვამოვნება*

ქსიფილინისხადმი (რომელიც მას ელინური ფილოსოფიით ზედმეტ გატაცებაში სდებდა ბრალს), სადაც იგი თავს იმართლებდა სწორედ ეკლესიის წმინდა მამებზე (კერძოდ, გრიგოლ ღვთისმეტყველზე) მითითებით, რომელნიც თავიანთ მსჯელობაში ხშირად ეყრდნობოდნენ ელინ ფილოსოფოსთა ნააზრევს.

და სხვ. ასევეა ტერმინი *თეოლოგიაც*: თეოლოგიასა და ფილოსოფიას ერთი საგანი აქვთ: პირველსაწყისის ძიება. თეოლოგია არისტოტელესთან ნიშნავს *პირველ ფილოსოფიას*, ანუ მეცნიერებას ღმერთის შესახებ, რომელსაც არისტოტელე თეორიული ფილოსოფიის შემადგენელ ნაწილად თვლის მათემატიკისა და ფიზიკის ანუ ბუნებისმეცნიერების შემდეგ (არისტოტელე, მეტაფიზიკა, წ. VI, თ. D).¹ არისტოტელეს „მეტაფიზიკა“ იოანე პეტრიწს მის „ღვთისმეტყველება“ მიაჩნია, რომელსაც იგი ლოგიკისა და ბუნებისმეტყველების შემდეგ – მაღლა ათავსებს („განმარტება“, ბოლოსიტყვაობა, გვ. 214). დაწყებული კაბადოკიელებიდან, *თეოლოგი* იხმარება უკვე არა ტრადიციული გაგებით, რომელიც პლატონიკოსებისა და პერიპატოელებისაგან მომდინარეობს და ნიშნავს „ღმერთისა და ღვთაებრივი საგნების გამგონეს, ანუ შემქმნებელს“, არამედ სპეციფიკური ქრისტიანული მნიშვნელობით – „ღვთის სიტყვის გამომეტყველი“, „საღვთო წერილის სიტყვათა მცოდნე“.² კლიმენტი ალექსანდრიელისა და მთელი შემდგომი პატრისტიკისათვის ჭეშმარიტი ფილოსოფია ქრისტიანული რელიგია იყო. კაბადოკიელები ქრისტიანულ რწმენას „ჩვენს ფილოსოფიას“ (ή κατ’ ἡμᾶς φιλοσοφία) უწოდებდნენ (ს. ავერინცევი, 1984, გვ.70). სწორედ კაბადოკიელებიდან მოყოლებული, პატრისტიკული ეგზეგეტიკა ძველი აღთქმის წიგნებში ეძიებს „ღვთის სიტყვას“ ანუ *ღვთისმეტყველებას* და ამ მიზნით განმარტავს მათ. სწორედ ამ გაგებით არის ნახმარი თეოდორიტე კვირელის ფსალმუნთა განმარტებაში გამოთქმა „*ღმრთისმეტყველებს ფსალმუნნი ესრეთ*“ (*შატბ. კრებ.*, გვ. 394). მისი, ისევე, როგორც ყველა სხვა ქრისტიანი ეგზეგეტის მიზანია გა-

¹ იხ. აგრეთვე არისტოტელეს კომენტატორი, ამონიოს ერმიახი: *კუალად მხედველობითი (ფილოსოფოსობა) განიწვალების ღმრთისმეტყველებითისა მიმართ, სწავლულებითისა და ბუნებათმეტყველებისა* /ამონ. 12,26-27/; ან: *რანი არიან აღმუყანებლნი ჩუენნი თქუმულისა ამის დასაწყისისა მიმართ? და ვიტყვოთ, ვითარმედ: პირველად უკუე ჩუეულებითი მოფარდულობა, მერმე შემდგომად მისსა – ბუნებითადლითი და ვგრეთ მათითატიკი და უკუანახსკნელად ამათსა შემდგომად აღიყუანებით ღმრთისმეტყველებითად* (ამონ. 100,15-19); ასევე იხ. მიქელ პსელოსი (პსელ. „ხრონ.“, § XXXVI, გვ.80-81).

² როგორც აღნიშნავენ, გრიგოლ ნაზიანზელს „ღმრთისმეტყველი“ ეწოდა არა მხოლოდ თავისი ღვთისმეტყველებითი სიტყვების გამო, არამედ სწორედ როგორც საღვთო წერილისა და საეკლესიო გარდამოცემის მთარგმანებელს და თეოლოგიისა და თეოლოგის მისიის ახალი, ქრისტიანული გაგების – როგორც ღვთის სიტყვის განმაცხადებელის შემომტანს (გ. მაიოროვი, გვ. 404, შწმ. 3).

მოაჩინოს ძველი აღთქმის წიგნების „პირი და ძალი“, ჩასწვდეს ღვთის სიტყვის ჭკუშარიტ აზრს („*რადთა მივიწინეთ მეცნიერებასა უხილაგისა ბუნებისა შენისასა*“). იგივე მიზანი ჰქონდა არეოპაგეტიკის კორპუსის ავტორს, როდესაც იგი თეოლოგიას კატაფატიკურ, აპოფატიკურ და ალეგორიულ ანუ „სახისშემოდებით ღმრთისმეტყველებად“ ყოვდა (არეოპაგ. ეპისტ. ტიტეს მიმართ, გვ. 296,297). ამიტომ ევედრება წმ. მაქსიმე აღმსარებელი „*გონიერსა დავითსა, რადთა დასცეს ქნარსა სულიერისა ხედვისა და მეცნიერებისასა... რადთა შეუძლოთ სულიერად გაგონებად შჯულისა და მისშორისისა საიდუმლოთსა სიტყვსა პოენად*“ (K 14, 16წ).

იგივე მიზანი აქვს იოანე პეტრიწს, როდესაც იგი თავისი განმარტების ე. წ. „ბოლოსიტყვაობაში“ განმარტავს ფსალმუნთა მუხლებს, ანუ როგორც თვითონვე ამბობს, მათს „ღმრთისმეტყველებას“ ახდენს: *აწ ესე თანწარგლის სახით იღმრთისმეტყველა ჩვენგან სამობისათვის წიგნსა ამას შორის ლოცვისსაცავთასა*“ („*განმარტება*“, *ბოლოსიტყ.*, გვ. 218,3). ამ კონტექსტში ტერმინი „*ღმრთისმეტყველება*“ პეტრიწს გამოყენებული აქვს წმინდა ქრისტიანული თვალსაზრისით, როგორც „ღვთის სიტყვის“ ამოკითხვა. მაგრამ ამ ტერმინს მისთვის ანტიკური შინაარსიც აქვს – *უმადღესი, პირველი ფილოსოფიისა*, რომლის საგანია მიუწვდომელი, „უოცნო ერთისა“ და სიმრავლის ურთიერთდამოკიდებულების გარკვევა, რაც ქრისტიანულ ენაზე – „*მყოფთა აგების სრული შესაქმის*“ საიდუმლოს ამოცნობას ნიშნავს. ხოლო ამ საიდუმლოს ამომცნობად ანუ „*მესაიდუმლოედ*“, ერთი მხრივ, მას მიაჩნია *ხედვად ფილოსოფოსთა დღისად* („*განმარტება*“, § 29), ხოლო მეორე მხრივ, იგი ყველა მეცნიერების სანთლად თვლის *დღესა ღმრთისმეტყველებითთა ხედვისასა* – *ქრისტეს*, რომელიც გონების მაუკუდავებელი ნათელია („*განმარტება*“, გვ. 220). ქრისტეს იგი თავისი ფილოსოფიური ხედვების მაცხოვრებელს უწოდებს: *ხედვათა ჩემთა მაცხოვრებელი იტყვს ჳმად*: „*ნუ წინა დაფენად*“ (*ბოლოსიტყ.* 220, 17). ამგვარად, როგორც ვხედავთ, პეტრიწისათვის ფილოსოფიასა და თეოლოგიას შორის ზღვარი აღარ არსებობს: მას „*ღმრთა საღვთისმეტყველო ხედვათა*“ განხილვის საგნად მიაჩნია ერთისა და სიმრავლის საკითხი („*განმარტება*“, წინასიტყ. გვ.3,3): *ნამდვილმყოფისა და პირველი საზღვრისა და პირველი უსაზღვროობის* საკითხი („*განმარტება*“, § 72; ვ. თევზაძე, 1981,

გვ. 81; მისივე, 1984, გვ. 260, შნშ. 165); *ღმრთისმეტყველი* და *ღმრთისმეტყველება* ტერმინებში იგი ორივე აზრს დებს – როგორც ანტიკურ გაგებას, ასევე წმინდა ქრისტიანულს. ამიტომაც, რომ მისთვის პლატონიც „დიდი ღმრთისმეტყველია“, რომელსაც „ღმრთისმეტყველების მიპრონსაც“ კი უწოდებს და გრიგოლ ნაზიანზელიც, რომელსაც იგი „ჩემს ღმრთისმეტყველად“ იხსენიებს, როგორც ქრისტიან მამათაგან ყველაზე უფრო ახლო მდგომს თავის აზრთა წყობასთან. და ეს სრულიად კანონზომიერია, რადგანაც ცნობილია, რომ კაბადოკიელი მამების მიერ მკვეთრად გატარებული ზღვარი ფილოსოფიასა და თეოლოგიას შორის XI-XII საუკუნის ბიზანტიის მოაზროვნეებთან თანდათან იშლება. თუ პატრისტიკულ ლიტერატურაში *თეოლოგია* ნიშნავს ღმრთის სიტყვის გაცხადება-განმარტებას, როგორც ზემოთაც ითქვა, XI-XII ს-თა იმ მოაზროვნე-თეოლოგებისათვის, რომლებიც რაციონალიზმის გზას ადგენენ, „გარეშე“, ანტიკური ფილოსოფოსი – პლატონი „დიდი ღმრთისმეტყველია“, რომელიც *ნამდვილმყოფისა* და „მიუწვდომელი, უოცნო“ *ერთისა* და გონიერი და „ხესთგონიერი“ სამყაროს შეცნობისაკენ მიისწრაფვის. მათთვის, ისევე როგორც არისტოტელესათვის, თეოლოგია ფილოსოფიის ნაწილია (პსელ., ხრონ. გვ.82), უმაღლესი, პირველი ფილოსოფიაა, რომლის საგანია უსხეულოთა ხედვა და ხესთარსისა და ხესთგონიერი სამყაროს შეცნობა (პსელ., §§ 37-38, გვ.80-81).

როგორც XIX ს. ცნობილი ბიზანტინისტი თეოდორ უსპენსკი აღნიშნავს, „რაც არ უნდა ეუწოდოთ ამ მოაზროვნეებს – ფილოსოფოსები თუ თეოლოგები, ერთი რამ ცხადია: ისინი ყველანი ამოდრიდნენ პლატონის, არისტოტელესა და მათი კომენტატორებიდან, ყველა ისინი იმ ფილოსოფიის წარმომადგენლები არიან, რომელიც ცნობილია სქოლასტიკის სახელით და, რომ სქოლასტიკოსთა უმეტესი ნაწილი ფილოსოფოსი თუ არა, სასულიერო პირი – თეოლოგი იყო“ (თ. უსპენსკი, 1892, გვ.176-177). ჯერ კიდევ სქოლასტიკის ფუძემდებელს, იოანე დამასკელს, ფილოსოფიის ერთ-ერთი განმარტებიდან გამომდინარე (*ფილოსოფოსობად არს სიყვარული სიბრძნისა* „დიალ.“, 52,6), ჭეშმარიტ ფილოსოფოსობად ანუ „სიბრძნისმოყვარეობად“ ღვთის სიყვარული მიაჩნია, რამდენადაც *სიბრძნე ჭეშმარიტი – ღმერთი არს* (დიალ., 52,6); ღვთისმეტყველების საგანი კი მისთვის არის *გულისკმისყოფად უნივთოთა და უკორცოთა*, რომელ

არს ღმერთი (დიალ., 52,8), მაგრამ „გარეშე“, ანტიკური ფილოსოფოსები მისთვის მხოლოდ ფილოსოფოსები არიან და არა თეოლოგები. ასევეა ევრემ მცირისათვისაც: „ფილოსოფოსობა“ და „საფილოსოფოსო სწავლულებანი“ მისთვის გარეშე, ანტიკურ ფილოსოფიას ნიშნავს, რომელსაც იმდენად აქვს ღირებულება, რამდენადაც იგი ეკლესიას სჭირდება, როგორც ისარი „წინააღმდეგომთა“ განსაკმირავად (დიალ., გვ. 67). იოანე პეტრიწისათვის კი ფილოსოფიისა და თეოლოგიის საგანი ერთია: პირველსაწიისის ძიება, ოღონდ ძიების გზა ფილოსოფოსისათვის *დასაბუთებაა* (ἀπόδειξις), ხოლო თეოლოგისათვის – *ჩვენება* (δείξις); ამავე დროს, განსხვავებით ევრემ მცირისა და არსენ იყალთოელისაგან, ფილოსოფიას მისთვის თავისთავადი, დამოუკიდებელი მნიშვნელობა აქვს. ფილოსოფიური ხედვანი მისთვის არა მხოლოდ გონების ვარჯიში და რწმენის ნათელყოფის საუკეთესო იარაღია, რომლის გარეშეც „*შეუძლებელ არს წინააღმდეგომთა სიტყვებაა*“, არამედ ესთეტიკური ტკბობის საგანიცაა. ფილოსოფიურ „ხედვათა სურვილი“ მისი საფიცარია (*თუთ მათ ხედვათა ვფუცავ სურვილსა... ბოლოსიტყ., გვ. 222, 19-20*). იგი სშირად მიუთითებს ფილოსოფიურ ხედვათა მშვენიერებაზე (*იხილენ ხედვათა შუენიერებანი, 3 გამკონელ: „განმარტება“; 154,28*) – მიმართავს შემეცნებელს, მსმენელსა თუ მოსწავლეს და გატაცებით გადმოსცემს და განმარტავს „გარეშე“ ფილოსოფოსთა „ბრწინვალე“ ხედვების „ძალს.“ და ეს არ არის შემთხვევითი, რადგანაც, როგორც არაერთხელ აღგვინიშნავს, გელათის სალიტერატურო სკოლა, რომელიც ერთერთი მძლავრი და უმნიშვნელოვანესი შტოა ქართული თარგმანის ელინოფილურ მიმართულებაში, გამოკვეთილი ფილოსოფიურ-მსოფლმხედველობრივი საფუძვლების საღვთისმეტყველო-ლიტერატურული სკოლაა, რომელიც ქრისტიანული აზრის ისტორიაში აგრძელებს აღმოსავლური თეოლოგიის ალექსანდრიული სკოლისა (სადაც წმ. წერილის ალექსანდრიულ ეგზეგეზას ჩაეყარა საფუძველი) და კაბადოკიური პატრისტიკის ხაზს: ნეტარი კლიმენტი ალექსანდრიელისა, რომელმაც ჩამოყალიბებული პრინციპის სახე მისცა წმ. წერილზე დაყრდნობილ ეკლესიურ მოძღვრებას რწმენისა და ცოდნის ჰარმონიაზე; ორიგენესი, რომელმაც თავისი პირველი ცდებით ქრისტიანობის სისტემური ახსნისა ელინური აზრის კატეგორიებში საფუძველი ჩაუყარა ქრისტიანულ ფილოსოფიურ ხედვებს; კაბადოკიე-

ლი წმ. მამებისა, რომლებიც ნეოპლატონური ლოგიკური (სიტყვიერი) აპარატის ქრისტიანიზაციის გზაზე იდგნენ; არეოპაგეტიკისა, რომელიც რწმენისა და ცოდნის პარმონიის ბრწყინვალე ნიმუშს წარმოადგენს; მაქსიმე აღმსარებლისა, რომელსაც დიდი წვლილი მიუძღვის ბიზანტიურ თეოლოგიურ ლიტერატურაში არეოპაგეტიკის ფილოსოფიური საფუძვლების გავრცელებასა და დამკვიდრებაში; წმ. იოანე დამასკელისა, რომელმაც პლატონისა და არისტოტელეს კომენტარებზე დაყრდნობით შექმნა მყარი სისტემატიზებული სიტყვიერ-ლოგიკური აპარატი ქრისტიანული სქოლასტიკისა; დაბოლოს, მანგანას აკადემიისა, რომელმაც ეს მიმართულება XI-XII სს. ბიზანტიაში უფრო საერო და რაციონალისტური გზით განავითარა.

ზემოთქმულის დასამოწმებლად მოვიყვანთ გელათის სკოლაში ნათარგმნი წმ. მაქსიმე აღმსარებლის ერთი სქოლიასტის სიტყვებს: *თვნიერ სიტყვერისა ძალისა ზედმიწევნულობითი მეცნიერებაჲ არა არსო... და თვნიერ მეცნიერებისა – არ შემტკიცნების სარწმუნოებაჲ, რომლისაგან კეთილი ნაშობი გამოვალს – სასოებაჲ (K-14, ფ. 68 r).*

ქვემოთ წარმოვადგენთ „გარეშე“ – „პლატონური“ ფილოსოფოსების (ანუ ნეოპლატონიკოსების, ძირითადად პროკლეს ფილოსოფიური სისტემის) „ხედვათა“ ონტოლოგიურ-მეტაფიზიკური ტერმინების (რომელნიც გამოყენებულია ქრისტიანულ თეოლოგიაში) სემანტიკურ-მეპირისპირებითს ანალიზს და ზოგ შემთხვევაში შევეცდებით მათი ქრისტიანული ღვთისმეტყველების ენაზე თარგმანებათა განხილვას.

დავიწყოთ ზოგადი ტერმინით:

2.1. ხედვა – მხარა

ტერმინი *ხედვა* – თარგმანია ბერძნული სიტყვისა ἢ *მხარა*, რომლის ძირითადი მნიშვნელობაა „დაკვირვება, ხილვა, დათვალიერება.“ აქედანაა შემდეგ მისი ფილოსოფიური მნიშვნელობა – „ჭვრეტა, გონებითი ჭვრეტა“ (созерцание, умозрение), ბოლოს „სწავლების, თეორიის“ მნიშვნელობაც. ბერძნული ἢ *მხარა*-ს თარგმანს წარმოადგენს აგრეთვე „შეხედულების, თეორიის, ჭვრეტის“ მნიშვნელობის მქონე სომხური *տեսական* რომელიც *տեսանել* „ხილვა, ხედვა“ ზმნიდანაა ნაწარმოები. ძველ ქართულში *ხედვა*, როგორც ფილოსოფიური ტერმინი, ნიშნავს

„შეხედულებას, აზრს, ჭკვრეტას, თეორიას, მეცნიერებას“. საბა მას ასე განმარტავს: „**ხედვა** არს თვალის ჩენა, გინა საქმე საცნაური, გინა მეცნიერება“.

იოანე პეტრიწის თანამედროვე მწერლობაში – გიორგი მთაწმიდელისა და ეფრემ მცირის შრომებში **ხედვა** იხმარება „მეცნიერების“, „თეორიის“ მნიშვნელობით. იგი უპირისპირდება ტერმინ „საქმეს“, რომელიც „პრაქტიკის“ მნიშვნელობით იხმარება: **ფილოსოფოსობა განიყოფება ხედვითად და საქმითად ანუ თეორიულ და პრაქტიკულ დისციპლინებად (იხ. დიალ., ეფრ. 52,7; ამონ. 12,25). ხედვა** გონების მოქმედებაა: **ხელოვნება-თაცა¹ რომელთამე საქმედ (ეწოდების) და რომელთამე... ხედვაა. ხედვითა უკუე სრულებად გონებითი ხედვაა არს, რომელი-იგი გონებასა შინა სრულ-იქმნების („ექუსთა“; გ. ათ. 8,21 –** Τὸν μὲν θεωρετικὸν τέλος ἔστιν ἢ κατὰ τοὺς ἐνέργεια (I, 7, 17 (46)).

ამგვარად, **ხედვა** „გონებასა შინა სრულ-იქმნების“, იგი გონების მოქმედებაა; **ხედვა** არის გულისხმისყოფა (ἡ νόησις) უნივითოთა და უკორცოთა და, ამავე დროს, ნივთიერთაცა ბუნებათა და (დიალ., ეფრ. 52,8-9).

ჩვეულებრივ, ერთმანეთს უპირისპირდება **ხედვითი** და **საქმითი** ეფრემ მცირესთანაც: **ვინაძცა დიდი ესე მოძღუარი შემდგომად ხედვითისა და საქმითისა იტყვს (კომენტ., 61); ან: ხოლო ხედვაა არს გულისხმის-ყოფა ნივთიერთაცა ბუნებათადა... ხოლო საქმითი – წესთა შეამკობს და ასწავებს, თუ ვითარ ჯერ-ერს მოქალაქეობადა... (დიალ., 52,9-10).**

იოანე პეტრიწიც ასევე უპირისპირებს თეორიულსა (მხედველობითსა) და პრაქტიკულს: **ხოლო გაგონებისა გუარნი ორ, და ამათ შორისცა უწმიდეს არს მხედველობითი მოქმედებითისა, რამეთუ ორ ვინაძმე არიან, ვითარ-იგი საქმითი და ხედვითი (ნემეს. 106,8).**

ზოგჯერ **ხედვითის** შესატყვისად პეტრიწის „ბოლოსიტყვაობის“ იმ ნაწილში, რომელიც ამონიოსის მთარგმნელს უნდა ეკუთვნოდეს (იხ. დ. მელიქიშვილი, 1988, გვ. 170-171), ვხვდებით ტერმინს **მხედველობითი**. რავენი რაა არს საქმითი და რავენი **მხედველობითი** ფილოსოფოსობისა („განმარტება“, 224,2; 224,15-16), ისევე, როგორც ამონიოს ერმიასის თხზულებათა

¹არისტოტელეს განმარტებით, „ფილოსოფოსობა არს ჰელოვნება ჰელოვნებათა და ხედმიწევნულება ხედმიწევნულებათა“ (ამონ. 8,16).

მთარგმნელთან:¹ *ორად განიწვალების საზღვარი ფილოსოფო-სობობა: მხედველობითისა მიმართ და საქმითისა (ამონ. 2,25).*

ხედვითი, მხედველობითი – ნიშნავს თეორიულს, θεωρηტიკოს, (созерцательный).

საერთოდ, **ხედვა** არის გონებით მოქმედება, ის, რაც გონების ძალით შეიძლება მოხდეს. ამიტომ გიორგი მთაწმიდელს შესაძლებლად მიაჩნია ბერძნული κατά νοῦν ἐσέρχεται თარგმნოს არა **გონებით მოქმედებად**, არამედ პირდაპირ **გონებით ხედვად**. ის. აგრეთვე იოანე პეტრიწის „განმარტებაში“: *წმიდასა განგუბასა ღმრთისასა კაცი ტომისაგან ჩუენისა უწარმოებია, ხელოვნებათაგან სულისათა დახელოვნებული, ხოლო ხედვათაგან გონებისათა გაგონებებული („განმარტება“, 227,7).*

ამიტომ **ხედვა** შეიძლება იხმარებოდეს „აზრის, ჭკვრეტის, შეხედულების“ მნიშვნელობითაც. ის. მაგ., ევრემ მცირის თარგმანები: *მისი ცნობად და ხედვად ყოველთა არსთაგან შეუვად არს (არეოპაგ. 105,12-13); საცნაურნი ხედვანი (არეოპაგ. 172,6) და სხვ.*

იოანე პეტრიწის თხზულებებში ტერმინი **ხედვა** გვხვდება როგორც ზოგადად „სწავლების, თეორიის“, ისე „ჭკვრეტის, აზრის, შეხედულების“ მნიშვნელობითაც: *ანუ-თუ სიტყუერებითა სიტუა, ვინა ბუნებითა ხედვათა („განმარტება“, 4,26); და არცა ამათ შორის დაუტევა საზღვარი თვისთა ხედვათად, რამეთუ თანაჰვეა თვისთა პირველთა, ვიტყუ, პლატონისთა და მის უმწყურვადღესისთა ცა გონებისაგან მიუწლომელსა ერთსა (განმარტება, 5,3-6).*

ფილოსოფიური ჭკვრეტის (созерцание) „აზრის“, „აზრთა წყობის“, „შეხედულების“ (взгляд, воззрение) მნიშვნელობით ტერმინ **ხედვას** იოანე პეტრიწი ხშირად იყენებს, როდესაც პროკლეს რომელიმე დებულებას განმარტავს:

ამათ ხედვათა ხედენ, მხედველო: 158,21; მეტყეს ჩუენ ესე ხედული ხედვა: 141,24; ესე ხედვა მეტყეს ჩუენ: 172,18; ესე გვნათლებს ჩუენ ხედვა ესე ხედვათად: 184,17; შეისწავენ ესე

¹ საერთოდ, ამონიოსის მთარგმნელის ლოგიკური ტერმინოლოგია ძირითადად მისდევს არსენ იყალთოელისას, მაგრამ ხშირად გარდამავალი საფეხურია არსენიდან პეტრიწისაკენ. თუ იოანე ტარიჭისძეს პეტრიწთან გავაიგივებდით და, მაშასადამე, ამონიოსის მთარგმნელად პეტრიწს მივიჩნევდით (როგორც ამას ივ. ლოლაშვილი ფიქრობს), მაშინ უნდა დაგვესკვნა, რომ მან თავისი მოღვაწეობის მეორე პერიოდში, პროკლეს თხზულების თარგმანზე მუშაობისას, ძირეულად გადაამუშავა თავისი ადრინდელი (მათ შორის ნემესიოსის თარგმანის) სპეციალური ლექსიკა და არა მარტო ლექსიკა.

ხედვანი, რამეთუ სული არს მიზეზ და წყარო ცხოველობისა: 195,21; იხმინენ, გამგონეო, **ხედვანი** უჩუქველნი: 186,13; რომელსა ნამდვლ არსად და ნამდვლ მეოფად უწოდა უტყუველმან **ხედვამან**: 143,4-6 და სსვ.

„მოძღვრების“, „თეორიის“ მნიშვნელობითაა ნახმარი **ხედვა** პეტრიწისეული „განმარტების“ წინასიტყვაობისა და ბოლოსიტყვაობის მნიშვნელოვან კონტექსტებში: **გუარსა თანა-გუაც ცნობად დიდთა საღმრთისმეტყუელოთა შორის ხედვისასა**: 3,1-2; რამეთუ ყოველი ჰაზრი ჩემი მათ შორის გონებისა და **ხედვისათვს** არს, ანუ- და სიტყვებრებითი იყოს, გინა სწავლულეებითი: 222,32-3.

ამგვარად, **ხედვა** ტერმინს მნიშვნელობათა იგივე სფერო აქვს, რაც ბერძნულ ἡ θεωρία-ს.

ხედ ძირიდან იოანე პეტრიწს ბევრი სხვა ტერმინიც აქვს ნაწარმოები, მნიშვნელობით დაკავშირებული **ხედვასთან**. მაგ., **მხედი** (созершатель всевидящий): **ყოველთა მხედისა ღმრთისათა**: 68,21; **განგებად ყოველთა მხედისად**: 152,20; **ხედი**: რად არს **ხედი** ამის სიტყვსად? 61,6. ამ უკანასკნელ ფორმას საბა განმარტავს „კავშირნის“ მითითებით. **ხედული** (созерцаемое): აწ უკუე განმარტოთ **ხედული** ესე: 116,1; **მეტყვს ჩუენ ესე ხედული ხედვა**: 141,24.

ხედვასთან ახლოს დგას თავისი მნიშვნელობით **განცდა** ტერმინი. ძველ ქართულში ხშირად იხმარება მისი პირიანი ფორმები და, ჩვეულებრივ, ნიშნავს – „დანახვა, ხედვა, აღქმა“-ს.

მიხილეთ მე განმიცადეთ, რამეთუ მე ვარ (სინ. მრ., 180,7-8); **თუაღნი მათნი განიცდიან** სიკეთესა...**განიცადე** და **იხილე** (ისტ. ქრესტ., 8, 32-33); **ფრიად განშორებულთა ვერ განიცდის** თუაღნი ჭეშმარიტებით, არამედ შერეულად და უნდოდ **განიცდის** იგი გუამთა და აგებულებათა („ექუსთა“, გ. ათ. 78,20); **თუაღითა განცდა** ყოველისაივე (არეოპაგ. 62,34); **ზურგით ტვრთვა** ეტლუბისა გარდავლუბამდე უვალოთა ადგილთა **განიცდებოდენ** (არეოპ. კომენტ. 150).

„დანახვის, აღქმის“ მნიშვნელობით ხმარობს **განცდა/გაცდა** ტერმინს იოანე პეტრიწიც: **ვითარ-ესე მნათთა დებითსა ნაკუეთთა ზედა განვიცდით** („განმარტება“, 72,9); და **მაშინდა ხილვასა მისსა შევიმთხუშვით** პირველვე დამწყებელნი **განცდად** (ნემეს. 79,29).

განცდის სინონიმებია **ხილვა**, **ხედვა** და **ჭურჭტა**. ამ სინონიმებს იოანე პეტრიწი ხშირად უნაცვლებს ერთმანეთს „ნემესიოსის წიგნის“ VII თავში, რომელიც „მხედვარეობას“ (მხედველობას) ეხება:

მრავალგზის მხედველნი ვერ ვიხილაეთ მუნ მდებარესა სახმარსა: 75,18; მაშინლა ხილვასა მისსა შევემთხუვეით, პირველვე დამწეებელნი განცდად: 75,21; სხუა რაიმე არს მიზეზ ხედვისა: 77,10; ზღუასაცა შინა ნიჩაბსა ვითარ-რად განტეხილსა ხედავს: 81,10;

აქ, როგორც ვხედავთ, **ხილვა**, **ხედვა** სიტყვები ყოფითი მნიშვნელობითაა ნახმარი, მაგრამ, **ხედვას**, როგორც ზემოთ ვნახეთ, ძირითადად ტერმინოლოგიური მნიშვნელობა აქვს. იგი სინონიმურ წყვილსაც თხზავს ამ ორი ლექსემისაგან: **გაცდა-ხედული** იგი: „განმარტება“, 54, 30; **გაცდა-ჭურჭტანი**: 107, 12.

მსგავსად **ხედვისა**, **განცდაც** ზოგიერთ შემთხვევაში „გონების“ აღქმას, შეგნებას, გონებით განჭვრეტას, ჩაწვდომას“ გულისხმობს. ასეთი მნიშვნელობით იგი ძველ ქართულში იხმარებოდა ზოგჯერ: *რომელსა-იგი ჰგონებდეს გარეშენი-იგი ფილოსოფოსნი და არა განიცადეს მას შინა განცხადებულებაჲ ჭეშმარიტი (კაც. აგებ. 155,12).*

ამავე მნიშვნელობით გიორგი მთაწმიდელიც ხმარობს ამ ლექსემას: *რადთა უხილავი იგი განიცადლოთ („ექუსთა“, 40,5); რადთა არა აქუნდეს უწურთელი გონებაჲ ჩუენდა წინამდებარეთა ამათ განცდისაჲ („ექუსთა“, 40,5).*

იოანე პეტრიწიც **განცდას** ხშირად იყენებს „გონებით ჭვრეტის, გონებით ხედვის, გაგების“ მნიშვნელობით:

ყოველი გონებაჲ...სამ სახედ განიცდების („განმარტება“, 188,21); ჩუენ განიცადლოთ, თუ ვითარ არს საუკუნოდ საუკუნეთად და კამი ჟამთად: 116,35; თვთ გონებაჲცა ძნელ და ღრიფა უჩუეველთათვს უსხეულთა განცდისა: 51,8; ხედვამცა ფილოსოფოსთა განცდისაჲ მჟარისტოტელურა: 222,21; ამას თავსა შორის ფრად სათანადონი და ძნელნი მოჰქონან ხედვსა გაცდა-ჭურჭტანი: 107,11-12.

ამ უკანასკნელ მაგალითში **ხედვისა** და **გაცდა-განცდის** სინონიმად **ჭურჭტა** ნახმარი. **ჭურჭტა** ძველ ქართულში გვხვდება „დაკვირვებით, თვალთვალთ მზერის“ მნიშვნელობით: *იჭურჭტდა... იგი კარით (მ. ცხ. ილ. აბ. 1973).* იოანე პეტრიწთან **ჭურჭტა** „გონების თვალთ ხედვას“, „გონებით განცდას“, „ღრმად

წვდომას“, „დაკვირვებით ხედვას“ (понять, вникнуть, вразуметь, einsicht) ნიშნავს და სწორედ ფილოსოფიური ხედვების მიმართ იხმარება:

ბოლო მესამე ხედავ...ერეთ იჭურითების: „განმარტება“, 81,5-6; დამხედმან იჭურითნი: 219,24; ჩუენთამან, არცა თარგმანთა, არცა სხუამანვინ დასჭურითნი: 6,25.

ამ სიტყვას ფილოსოფოსი უფრო მაშინ მიმართავს, როდესაც განსაკუთრებით სურს მსმენელის, შემმეცნებელის, მოსწავლის ყურადღების გამახვილება რომელიმე დებულებაზე და მისგან დაკვირვებასა და საკითხში ღრმად ჩაწვდომას მოითხოვს:

აქა დასჭურითნი. შემსწავებელმან: 177,3; კეთილად დასჭურითნი, გამგონეო, ესე თავი მეტად ღრიფობს: 161,10 (შდრ. დახედენ, მ გამგონეო: 186,3); სათანადო არს აწ დაჭურეთად ჩუენგან ამის ხედვისაჲ: 64,24; ამათ ორთა თავთა სიკჷმოსა მიეც ვონებაჲ დაჭურეთად: 183,22.

ასევე, შემმეცნებლის ღრმა ხედვის, აქტიური წვდომის შინაარსი აქვს *ჭურება* ტერმინს ამონიოსის თხზულებათა თარგმანშიც:

ფილოსოფოსსა ორისაებრეჲ ჰნებაჲს მხედველ-ყოფადცა ყოველთაჲ ზედ-დასჭურეთს (ამონ. 5,19-20). არსებასა საქმისასა და მყოფობასა ჰსჭურეთს ფილოსოფოსი (ამონ. 4,34).

თანამედროვე ქართულ ფილოსოფიურ ტერმინოლოგიაში *ჭერება*, *მჭერებელობა* გამოიყენება ძველი ქართულის საპირისპირო გაგებით. თუ ძველში იგი გულისხმობდა სუბიექტის აქტიურ დამოკიდებულებას შესამეცნებელი საგნისადმი, თანამედროვე ფილოსოფიურ ტერმინოლოგიაში *მჭერებელობა* გულისხმობს შემეცნების განხილვას როგორც აღქმის, ჭერების პასიურ პროცესს (Die Anschauung, созерцание).

XI-XII საუკუნეთა ბიზანტიის „სქოლასტიკური“ ფილოსოფიის წარმომადგენლები („μυθράσι ἰμλήσας σχολαστικόν“) ფილოსოფიური სისტემებიდან ამოსვლით და დიალექტიკის ანუ ლოგიკის საშუალებით ცდილობდნენ გადაეწყვიტათ თანდათანობით გონებაში მომწიფებული ონტოლოგიური პრობლემები. ამ, განვითარებული სქოლასტიკის ეპოქაში, ფილოსოფიური აზრი უტრიალდება ერთ კაპიტალურ საკითხს, რომლის გადაწყვეტითაც ფიქრობდნენ არსის საიდუმლოების ჩაწვდომას – ეს იყო

პორფირი ფინიკიელის მიერ არისტოტელეს „კატეგორიების“ „შესავალში“ („Isagoge“), ანუ ძველი ქართული თარგმანით „ყვეანილებაში“ (რომელსაც ძველი ქართველი მკითხველი იცნობდა ამონიოს ერმიასის „მოსაჯსენებლებით“ „ხუთთა კმათათუს პორფირი ფილოსოფოსისათა“ – იოანე ტარიჭისძის თარგმანით) დამუშავებული გვარებისა და სახეების პრობლემა (περι γειωσων και εινδων), რომელიც მომდინარეობდა პლატონის მოძღვრებიდან იდეების შესახებ. მთელი შუა საუკუნეების განმავლობაში სქოლასტიკური აზროვნების კვლევის საგანი იყო ის, თუ რა არის **გვარი** და **სახე**, რეალური არსებებია ისინი თუ გონების აბსტრაქციები, არსებობენ თუ არა ისინი რეალურად, როგორც საგნები, თუ აზროვნების ნაყოფს წარმოადგენენ და მოიაზრებიან მხოლოდ გონებაში; სხეულებრივნი არიან თუ უსხეულონი, დაბოლოს, თუკი არსებობენ, გრძნობადი საგნების გარეშე, მათგან „განყენებულად“ („განშორებულად“) არსებობენ, თუ მათში არიან და განუყოფელნი („განუშორებელნი“) არიან მათგან; როგორია არსის იერარქიული სტრუქტურა, რა მიმართებაა მის ყველაზე დაბალ საფეხურს – „უსახო“ და „უგვარო“ მატერიას, ანუ **სიმრავლესა** და **აბსოლუტურ ერთს** (*თუთერთს* αὐτοῦ-ἑν) შორის, ანუ, რაც ქრისტიანული დოქტრინების ენაზე იგივეა – მატერიალურ სამყაროსა (კოსმოსსა) და ღმერთს შორის; როგორ ეხიარება **სიმრავლე ერთს**, ანუ როგორ გადასცემს **ერთი** და **კეთილობა** თავის თვისებებს **გონების**, **სულთა** და **სხეულთა**... რიგებს (σειρά), რა საფეხურებია, ანუ რა აღმაავალი **რიგებია** (*მწკრივები, სერიებია*, პეტრიწის ტერმინოლოგიით – **ნათხზი, ნაქუსი სირაძსა**) მატერიიდან აბსოლუტურ **ერთამდე**; რა ადგილი უპყრია ამ ონტოლოგიურ სტრუქტურაში **გონებას**, **ნამდვილმყოფსა** და **სულს**; **გონების** (ნამდვილყოფის) მიმართების საკითხი ქრისტიანულ ღოგოსთან და სხვ. აი, ამ საკითხთა წრეს უტრიალებდა XI-XII საუკუნეთა ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური აზრიც. ეს საკითხები მუშავდებოდა გელათის სამონასტრო-თეოლოგიურ სკოლაში, სადაც ხელმძღვრედი ითარგმნა არსენ იყალთოელის მიერ იოანე დამასკელის „დიდლექტიკა“, იოანე ტარიჭისძის მიერ ნეოპლატონიკოს ამონიოს ერმიასის „მოსაჯსენებელნი“ პორფირის ხუთი ხმისა და არისტოტელეს ათი კატეგორიისა, იოანე პეტრიწის მიერ III საუკუნის ნეოპლატონიკოს ნემესიოს ემესელის

„ბუნებისათვის კაცისა“ და V საუკუნის ნეოპლატონიკოს პროკლე დიადოხოსის „კავშირნი ღმრთისმეტყველებითნი“.

ამ ხედვათა განხილვა-გადმოცემა მოითხოვდა შესაბამისი ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის დაზუსტება-დამუშავებას. ძირითადი და უმთავრესი ცნებები, რომელთა გარშემოც ეს საკითხები იყრიდა თავს, იყო *დასაბამი* და *საწყისი* (ელემენტი) – ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ στοιχεῖον; *მიზეზი* და *მიზანი* – ἡ αἰτία καὶ ὁ τέλος (ὁ σκοπός); *არსება* (*//არსი*) და *მყოფი* – ἡ οὐσία καὶ τὸ ὄν; *არსება* და *გუამოვნება*; *განუკუთვლელი*; *პირი* – οὐσίαι καὶ ὑπόστασις; *სახე* (*//გუარი*) და *ნათესავი* (*//ტომი*) – τὸ εἶδος καὶ ὁ γένος; *სული* და *გონება* – ἡ ψυχὴ-πνεῦμα καὶ ὁ νοῦς; *მიზეზი* და *მიზეზოვანი* – αἰτίαι καὶ αἰτιατόν; *წარმოება*; *გზავნა* – προϊέναι, πρόοδος და *უკუნქცევა* – ἐπιστροφή; *ზიარება* – μέθεξις; *მსგავსება* – ὁμοιότης და *ბაძვა* – μίμησις; *მარადისობა* (*//საუკუნო*) და *დრო* (*ჟამი*) – ὁ αἶψα καὶ ὁ χρόνος...

ამ ცნებათა სხვადასხვაგვარი გააზრება, ერთი მხრივ, ანტიკურ ფილოსოფიაში (პლატონთან, არისტოტელესთან, მათ კომენტატორებთან) და, მეორე მხრივ, ქრისტიანულ ლიტერატურაში (ანასტასი სინელის „წინამძღვარი“ და იოანე დამასკელის „დიალ.“ ემსახურებოდა სწორედ ამ ტერმინთა ქრისტიანულ გააზრებას) იწვევდა მათს სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაციით თარგმანს სხვადასხვა ენაზე და, მათ შორის, ქართულზეც. ქართული თარგმანი ხშირად ხელს უწყობს ბერძნული ლექსემების სემანტიკური ველის დადგენას, პოლისემანტიზმის გამოვლენას და მათი ეტიმოლოგიების გარკვევას.

დავიწყოთ ერთი ძირითადი ცნება-ტერმინის – *στοιχεῖον*-ის სემანტიკური ველისა და მასთან დაკავშირებული ქართული შესატყვისებით.

2.2. ნივთი, წესი, სტჯქსი, ასო, კავშირი – τὸ στοιχεῖον*

წინასწარ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ ცნებაში, ჩვეულებრივ, ოთხი ძირითადი ელემენტი, ოთხი ნივთი – მიწა, წყალი, ჰაერი და ცეცხლი იგულისხმებოდა: „პირველსაწყისი ელემენტები, სტიქიები“.

* ¹ დაბეჭდილია ჟურნ. მაცნეში, 1968 წ. I, იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ შრომებში ნახმარი ზოგიერთი ტერმინის განმარტებისათვის, I, გვ. 193-209.

„სინურ მრავალთავში“ 864 წლისა τὸ στοιχείου-ის შესატყვისად გვხვდება *სტუქო* და *წესი* (სინ. მრ., 1959, გვ.335). ეს უკანასკნელი გვხვდება კირილე იერუსალიმელის „ნათლისღებისათვის“ თარგმანში: „*უკუეთუ ვისმე სწადის კითხვად, ვითარმედ რადისა წყლისაგან და არა სხვსაგან წესისა მოიცემის მადლი იგი, საღმრთონი წიგნნი აიხუენ და ჰპოო, ვითარმედ დიდ და მთავარ არს წყალი და ოთხთა საჩინოთა მათ წესთა უმჯობეს (85,9-12).*

ა. შანიძეს იქვე მოჰყავს შესაბამისი ბერძნული ტექსტი, საიდანაც ნათელი ხდება, რომ სიტყვით *წესი* თარგმნილია ბერძნული τὸ στοιχείου: *Εἰ δὲ τις ποθεῖ γινῆμαι διὰ τί δι' ὕδατος, καὶ μὴ δι' ἑτέρου τῶν στοιχείων ἢ χάρις δίδοται, τὰς θείας γραφᾶς ἀναλαβῶν εὐρήσει. Μέγ α γὰρ τὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου στοιχείων τῶν φαυομένων τὸ κάλλιστον (P.G. 33, p.p. 432-433).*

როგორც ა. შანიძე აღნიშნავს, სიტყვას *წესი* „სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს, რომელთაგან ერთი თითქმის უცნობი იყო და სინური მრავალთავიდან ხდება ცნობილი“ (სინ. მრ., 1959, გვ. 335). როგორც კ. დანელიამ გამოარკვია, ლექსემა *წესი* პავლეს ეპისტოლეებში, გარდა მისი ძირითადი მნიშვნელობისა, იხმარებოდა სწორედ *στοιχείου*-ის, „ელემენტის, ასოს“ – ფილოსოფიური მნიშვნელობით (კ. დანელია, გვ. 124; მისივე, 1983, გვ. 246). ამგვარად, *στοιχείου*-ს შესატყვისად *წეს* ლექსემის გამოყენება შემთხვევითი არ უნდა ყოფილიყო, როგორც ამას ჩვენ ადრე ვუშვებდით *στοίχος* და *στοιχείου* ლექსემების მრავლობითი რიცხვის გენეტივის ფორმათა დამთხვევის გამო (იხ. დ. მელიქიშვილი, 1968, გვ. 161), არამედ თარგმნისას ბერძნული სიტყვის ამოსავალი, ძირეული მნიშვნელობის წინ წამოწევით („გარკვეული რიგი, წეს-რიგი, წესი“) უნდა ყოფილიყო გამოწვეული. საქმე ისაა, რომ ქართველი მთარგმნელები ხშირად ამოდირდნენ ბერძნული სიტყვის კონტექსტუალური მნიშვნელობიდან (როდესაც ცნების მნიშვნელობა და საზღვრები გარკვეული და გამოკვეთილი არ იყო), ზოგჯერ კი მისი ძირეული, ამოსავალი მნიშვნელობიდან, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც საჭირო ხდებოდა ახალი, ჯერ უცნობი ფილოსოფიური ცნების გააზრება-გარკვევა და მისთვის ადეკვატური ტერმინის შექმნა – „მოპოვნება“. საკუთარი ინტერპრეტაციისა და შეცდომისაგან რომ დაეზღვიათ თავი, გადმოჰქონდათ მოცემული ბერძნული ლექსემის ამოსავალი მნიშვნელობა, ანუ აკეთებდნენ მის სემან-

ტიკურ (და ხშირად ფორმალურსაც) კადკს. ამ შემთხვევაში, ვფიქრობთ, სწორედ ასეთ მოვლენასთან უნდა გვკონდეს საქმე. ბერძნული στοιχείου ეყრდნობა ამოსავალი στοιχ-ძირს (ა. ლოსევი, 1971), რაც სხვა ფუძეებთან შეპირისპირებით ვლინდება: στοιχος, στστοιχα. ამ ძირის ამოსავალი მნიშვნელობაა „მწკრივი, რიგი, წყობა“ (στοιχος ჰომეროსის ენაში ხომალდების გარკვეული რიგის აღსანიშნავადაა ნახმარი). როგორც ა. ლოსევი აღნიშნავს, ამ თვალსაზრისით στοιχείου ნიშნავს „არსის პირველყოფილ გარკვეულობას“: „Первоначальная определённости бытия, противоположная всякой хаотической стихийности... обозначает нечто раздельное и четное, подобно тем буквам – атомам, из которых, по мнению атомистов, составляется вся действительность...“ (ა. ლოსევი, 1971, გვ.19). ტერმინი *წესი* პეტრიწს გამოყენებული აქვს σείρα-ს სინონიმის, τάξι-ის (წყობა, გარკვეული რიგი, განრიგი) შესატყვისადაც. *წეს* სიტყვის ამოსავალი მნიშვნელობაც სწორედ „რიგი“ (გარკვეული, კანონზომიერი) უნდა ყოფილიყო, რასაც ადასტურებს პენდიადისური კომპოზიტი *წეს-რიგი*, რომელშიც ერთი წევრი მეორეს განმარტავს და მის სინონიმს წარმოადგენს. ტერმინი *რიგი* ძველი ქართული ენის ძეგლებში არა ჩანს, მისი მნიშვნელობით ძველ ქართულში სწორედ *წეს* ლექსემა იხმარებოდა, რომელსაც გადატანით გარკვეული ორგანიზაციული „რიგის“, „წესრიგის“, „კანონის“ მნიშვნელობაც უნდა ჰქონოდა მიღებული. ამ მნიშვნელობით იგი გვხვდება ძველი ქართული ენის ძეგლებში: *შენ ზედა განუკურდა ანგელოზთა წესსა, რამეთუ ვითარცა უხორცო მან დაითმინე სიკუდილი ქრისტესთვის (აბო ტვიღელი)*. იგივეა, რაც ევრემ მცირესთან *დახი* და რუსთაველთან – *მწყობრი*.

წეს ლექსემას სწორედ განგების გზით *არსთათვის* ამოსავალშივე „თანაწარმოდგომილი“, თანდაყოლილი გარკვეული მტკიცე ორგანიზებული *წეს-რიგის* მნიშვნელობით იყენებს იოანე პეტრიწი: *ოდეს გეხმას წესი, ნუ ვითარ ამას დადებულსა, ვინა ცვებრსა წესსა ჰკონებ, რომელსა ქცევასა-თანა და ცვალებადცა თან-წარმოდგომია... არამედ არსსა თანა წარმოდგომილი წესი, ვითარ წესთ-არსად ჰკონო, რომელსა უწოდო და განგებადცა, ხადა სარწმუნობაჲ მართ არსთად თან-წარმოდგების და არა თუ ზედშემოსრულად აქუს ანუ წესი, ანუ სარწმუნობაჲ და არა თუ სხუადასხუა არიან წესი და სარწმუნო-*

ებად. ესთა წმიდად განგებად, რამეთუ მას უთქუსა შორის დამტვიცებულ არიან კავშირნი განგებისანი და მუნიოთ არსთადა თანწარმოდგომილა, ვითარ მრთველი და ამკაზში ბუნებათა მათთადა და სათუთოსა წესსა მათთა მყოფობათასა მიმცემი („განმარტება“, 40,3-12); წესი – წყობისა და რიგის სინონიმი რომაა, ამას ადასტურებს აგრეთვე შემდეგი კონტექსტები პეტრიწის ნაშრომებიდან: *ყოველი ერთისა მიერ განიწესების და დაიწყობის*“ (იქვე, 16,12), *წესი დაწყობისადა* (იქვე, 16,9); *ვხუდავთ წესსა შემდგომობითისა სირასა შორის რიცხვასა* (იქვე, 16,7), სადაც წესი „წყობასთან“ და „სირასთან“ (რიგი) სინონიმურ წყვილშია ნახმარი.

როგორც ჩანს, საშუალო ქართულიდან „კანონის“, „წესის“ მნიშვნელობით რიგი ლექსემა მკვიდრდება. ეს ჩანს სამართლის ძეგლებიდან, სადაც ეს ლექსემა „წესის, კანონის“ მნიშვნელობით იხმარება: *ამას ბრძანებს რიგი სამართლისადა (სამართ. სომხ. გვ. 236); იხ. იქვე, „რიგის ბრძანებით“ („კანონის ძალით“, გვ. 228); ნურავინმცა მკადრე იქმნებიან ბრძანებულისა და განჩინებულისა რიგისა ამის შეცვალებით სლვასა (დასტ. გვ. 239), ასევე: „გარიგებად ხელმწიფის კარისა“ (ნიშნავს სამეფო კარის წესს).*

რიგი და წესი რომ სინონიმებია, ამას მოწმობს ახალი სალიტერატურო ენისა და დიალექტების ჩვენებაც. სალაპარაკო: *რიგიანადაა გაკეთებული* (ნიშნავს „წესიერადაა გაკეთებული“); *ურიგო არ იქნება* („უწესო, ცუდი არ იქნება“); *ვაჟა: რიგში ვიყოლი სადამე* (მიცვალებულის წესის აგების მნიშვნელობით, იხ. „აღუდა ქეთელაური“). ილია: *ეს რიგი ვაბევერებისა მოივონა ლუდვივ გაღღმა* (ილია, ტ. II, გვ. 130). *ამ რიგს, ანუ სისტემას ეძახიან გაღღმაზაციას* (იქვე) და სხვ. როგორც ვხედავთ, ვაჟასა და ილიას ენაში „რიგს“ წესის (ПОРЯДОК) მნიშვნელობა აქვს.

ამგვარად, წეს ლექსემას ქართულში, როგორც ჩანს, „გარკვეული, ორგანიზებული რიგის მნიშვნელობა“ უნდა ჰქონოდა ამოსავალში და ამიტომ გახდა შესაძლებელი მისი გამოყენება ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ-ის შესატყვისად, რომლის ამოსავალი მნიშვნელობაც აგრეთვე გარკვეული ორგანიზებული „რიგი“, „მწკრივია“. არ არის გამორიცხული, რომ წეს ლექსემით თარგმნას საფუძვლად ედოს ის აზრი, რომ ოთხი ელემენტის „თანშეშჯა“ ანუ შეკავშირება გარკვეული წესით, რიგით, რაოდენობრივი მიმარ-

თების წესის დაცვით ხდება (ამის მიხედვით გამოიყოფა სწორედ ოთხი ტემპერამენტი: იხ. ნემეს., თ. V, ასოთათვს, გვ. 61-74).

როგორც აკ. შანიძე აღნიშნავს, სულხან-საბა ორბელიანმა „სტიქიონის“ მნიშვნელობით „ასოც“ იცის და „კავშირიც“, ამას გარდა, მან ბერძნული სიტყვა „სტიქიონიც“ იცის „სტუქოს“ ფორმით... მაგრამ მან არ იცის „წესი“ კავშირის მნიშვნელობით. ეს სიტყვა მის ლექსიკონში რომელიღაც მისი საქმის გამგრძელებელს ჩაუმატებია წყაროს დაუსახელებლად: **წესი – ოთხნი ნიეთნი** (სინ. მრავ. 1959, გვ. 335).

იმ ძეგლებში, სადაც მოსალოდნელია ოთხი ელემენტის, სტიქიათა შესახებ მსჯელობა, ეს ცნება ძირითადად გამოიხატება ტერმინებით: **სტჯქსი, ნიეთი, აგებულება, ასო, კავშირი**.

ასე, მაგალითად, გრიგოლ ნოსელის „კაცისა აგებულებისათვის“ უძველეს ქართულ თარგმანში (VIII-IX სს.) „ელემენტების“, „სტიქიათა“ მნიშვნელობით გვხვდება როგორც ნათარგმნი ტერმინი **ნიეთი**, ასევე **სტჯქსი**:

კაცი სოფელი არს მცირს, დიდსა შინა, რამეთუ სტჯქსინი იგი ყოვლითურთ პოვნილ არიან მას შინა. და აწ რომელი იგი ესეოდენთა დიდებითა აღიდებდენ კაცთა, სახელისა ამის-ძლით დაავიწყდა მათ, ვითარმედ მათ აღიდებდენ, რომლისა საკუთრებანი იგი მუშლთა და თავუთაცა შინა იპოვებიან, რამეთუ აგებულება მათი ამათვე ოთხთა ნიეთთაგან შეზაგებულ არს (კაც. აგებ. უძვ., 177,18-24); ან კიდევ: ნუუკუე ჰვონებდე, რაჟამს იხილნე სტჯქსნი ამის სოფლისანი, ვითარმედ იწრო რადმე არს კუალად მოქცევაჲ აერისაჲ მის (კაც. აგებ. 210,11-15); ბუნებასა შინა ჩუენსა პოვნილ არიან სტჯქსნი ესე ამის სოფლისანი, ვიტყვ ნაწილსა სიტვომისასა და ყინულისასა, ნოტიისასა და სიკშილისასა (იქვე, 222,10-11).

როგორც ვხედავთ, ამ უკანასკნელ წინადადებაში τὸ στοιχείον τὸ κοσμικόν „კაცისა აგებულების“ ძველ მთარგმნელს საგნებით მართებულად უთარგმნია შესიტყვებით – **სტჯქსნი** ამის სოფლისანი, ამასთან, τὸ στοιχείον სიტყვა უთარგმნელად გადმოუღია.

ბასილი დიდის „ექუსთა დღეთათვის“ უძველეს ქართულ თარგმანში „ელემენტის“, „სტიქიონის“ მნიშვნელობით გვხვდება ტერმინი **ნიეთი**:

და არცა რაოდენ ყოველი ყოველსა შინა არს, ესე იგი არს ცეცხლი ქუეყანასა შინა და ჰაერი წყალთა შინა და სხუად

მრავალი რომელიმე რომელსა შინა და არარად არს ნივთთაგანი, რომელი არს საცნობელთა ქუეშე შეურევნელ სხვსა (ექ. დღ., 44,10-13).

ბასილი დიდის „ექუსთა დღეთა“ და გრიგოლ ნოსელის „კაცისა აგებულებისათვის“ უფრო გვიანდელი (XI ს.) მთარგმნელი, გიორგი მთაწმიდელი, „ელემენტების“ მნიშვნელობით ხმარობს *ნივთსაც* და კიდევ სხვა ტერმინსაც, კერძოდ – *აგებულებას*:

ნივთი: დაღაცათუ არარად თქუას ნივთთა მათთვის: ცეცხლისა, წყლისა და ჰაერისა, („ექუსთა“; გ. ათ. 9,18); რომელთაზე თქუეს, ვითარმედ *ოთხთაგან ნივთთა* აგებულ არს იგი („ექუსთა“; გ. ათ. 13,1); ესე არა ხოლო ქუეყანისათვის ოდენ არს ესრეთ, არამედ სხუათა მათცა *ნივთათვის* („ექუსთა“; გ. ათ. 46,1-2; იხ. აგრეთვე, 44,34; 45,3); ყოველთავე მსოფლიოთა *ნივთთა* ნაწილნი ჩუენ შორის იხილვებიან, ესე იგი არს: მკურვალისა და გრილისა, ნოტიისა და კმელისა („კაც. აგებ.“ გ. ათ., 202r). უფრემ მცირეც, მსგავსად მისი წინაპრებისა, აგრეთვე *ნივთი* ტერმინით გამოხატავს στοιχείონ-ის მნიშვნელობას: ურთიერთას შეერთებასა და შეზავებასა *ნივთათსა* შეურევნელად და განუწვალებლად ჰმარხავს (არეოპაგ. 75,37 – ბერძნულში τὸ στοιχείον); და ამას ცხადყოფენ უმაღლესნი უკუე განმგებლობითა უმდაბლესთადათა და *ერთნივთისაგანნი* ურთიერთას პერობითა და განმტკიცებითა (არეოპაგ. 41,10 τὰ ὁμόστοιχα).

იგივე ტერმინი აქვს ნახმარი გიორგი ამარტოლის „ხრონოლოგის“ მთარგმნელს, არსენი იყალთოელს: აწ უკუე *ოთხთა* ვიდრემე *ნივთათვის*, რომელთაგან ბუნებაჲ ჳორციელთა გუამთად შემტკიცებულ არს, მკურვალისა, ვიტყუ და კმელისა, გრილისა და ნოტიისა არსებისა, ვინ არა უწყის, ვითარმედ ურთიერთას რად შეირინენ და შეიყენენ, აქუს მდგომარეობად და მყოფობად (ხრონოლოგ. 27,11-15); დღესასწაულად მზისა და *ოთხთა ნივთად* განაჩინა იგი: ქუეყანისა, ჰაერისა, ცეცხლისა და წყლისა (ხრონოლოგ. 10,17-20).

ნივთი ტერმინის პარალელურად, ზოგჯერ სინონიმურ წყვილდაც, გიორგი მთაწმიდელი იყენებს *აგებულება* ლექსემასაც: ვინაჲცა რომელნიმე ნივთთა სიჭმოდსა მიმართ მიივლტოდეს და *ოთხთა* მათ *აგებულებათა* სოფლისათა აჩემეს მიზეზი ყოველთა დაბადებისად („ექუსთა“; გ. ათ. 3,2). კუალად აღვალს თვისსავე მას პირველსა *აგებულებასა* („ექუსთა“; გ. ათ.); ჩუენ

არცა თუ პირველთა მათ აგებულებათაგან, რომელ არიან ნიეთნი, ვიტყვით შეზავებულად ცახა („ექუსთა“; გ. ათ. 13,14); რომელთამე, ვითარცა შეუწყნარებელი, განიშორეს სიტყუად ესე და მეხუთისა რადხმე აგებულებისა ბუნებად და ნიეთი დამტკიცებისათეს ცინა თესისაგან გონებისა და თვთ თესით გამოისახეს და შემოიღეს („ექუსთა“; გ. ათ. 13,3-6).

აგებულების გამოყენება „ელემენტების“ მნიშვნელობით მოტივირებულია იმით, რომ ყოველი სხეული **აგებულია ოთხთა ნიეთთაგან**.

მაშასადამე, ძველ ქართულში, იოანე პეტრიწამდე „ელემენტის, სტიქიის“ მნიშვნელობით იხმარებოდა ტერმინები: **სტჯჳსი, წესი. ნიეთი, აგებულება**.

ახლა ვნახოთ, როგორ გადმოსცემს τὸ στοιχεῖον-ის ცნებას იოანე პეტრიწი.

საერთოდ, იოანე პეტრიწი ცდილობს ყველა ბერძნულ ტერმინს ქართული შესატყვისი დაუძებნოს და, თუ ასეთი არ არსებობს, შექმნას ის ქართული ენის სიტყვაწარმოების წესების მიხედვით. ბერძნული ტერმინი მას უთარგმნელად გადმოაქვს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც ქართული თარგმანი არ აკმაყოფილებს. „აკეშირნის“ თარგმანში მხოლოდ 18 ბერძნული სიტყვაა, მაგრამ ასეთ შემთხვევებში უმეტესად ბერძნულ ტერმინს თან ურთავს ქართულს. ბერძნული სიტყვა მას მნიშვნელობის დაზუსტებისათვის მოჰყავს (იხ. მაგ., **ჟამისა** და **ხრონოსის** შესახებ მსჯელობა „განმარტების“ 50-ე თავში). ამ მხრივ იოანე პეტრიწი გარკვეული აზრით პურისტადაც კი შეიძლება ჩაითვალოს. ასე, მაგ. ნემესიოს ემესელინსა და პროკლე დიადოხოსის შესაბამის თხზულებათა რუსულ თარგმანებში СТИХИЯ, ЭНТЕЛЕХИЯ, ФАНТАЗИЯ, ФАНТАЗМ და სხვა (Немез., 1914) თარგმნილი არ არის, მაშინ, როდესაც იოანე პეტრიწის თარგმანებში ყველასათვის ქართული შესატყვისებია დაძებნილი: **ახო, შემასრულებელი, ოცნება** და სხვ.

τὸ στοιχεῖον ცნების აღსანიშნავად ტერმინ **ნიეთს** იოანე პეტრიწთან არ ვხვდებით. **ნიეთ** ტერმინს მასთან გარკვეული, დადგენილი მნიშვნელობა აქვს – „მატერიისა“ (ἡ ὑλη). ამ მხრივ საყურადღებოა საბას განმარტება: **ნიეთი არს ყოველივე საჯმარი, რომელსა სპარსნი მასალას უხმოებენო**. სწორედ ამ მნიშვნელობით იხმარება ეს სიტყვა ძველ ქართულში: **თივად არს კელ-საქმარი ჩუენი და ნიეთი ცეცხლისად (მ. ცხ. ილ. აბულ.,**

1973). როგორც ცნობილია, ბერძნული *ტერმინიც* (ή ἴλη) ნიშნავს „ტყეხ“ მასალის გაგებით: *პირველ იტყეხ ნივთსა წინამდებარესა, რომელი თავით თვისით არა არს* (ნემეს. 36,15 – Ἄξιον ἔστι μὲν ἄνθρωπον ὑποκείμενον (P.G. 560,40); *ნივთი ერთისა მიერ წარმოიხინა* (კავშირ. 47,10 – ἢ μὲν ἴλη ἐκ τοῦ ἐὸς ὑποστᾶσα (Prokl, § 72, col 47-49). ამ ტერმინისაგან ნაწარმოები სიტყვებიც „მატერიის“ მნიშვნელობას არ სცილდებიან. *ნივთებრივი, ნივთიერი, ნივთოვნებითი* (ἀλλικός); *ნივთთაშორისი* (ἐνυλικός); *უნივთო* (ἀνυλικός). ტერმინოლოგიაში და მით უმეტეს, ძირითად ფილოსოფიურ ტერმინებში ომონიმია იოანე პეტრიწი, როგორც წესი, თავს არიდებს. ასეთი მიჯნა, როგორც ვნახეთ, არა აქვს დადებული არც ძველ მთარგმნელებს და არც გიორგი მთაწმიდელსა და ფერემ მცირეს: ისინი საჭიროების შემთხვევაში *ნივთს* „მასალის, მატერიის“ (ή ἴλη) მნიშვნელობითაც ხმარობენ: *ნივთად და სავზებლად ცეცხლისა* („ექუსთა“, გ. ათ. 58,17); „სტიქიის“ (τὸ στοιχεῖον) მნიშვნელობითაც და ზოჯერ „არსის და არსების“ – ἢ οὐσία მნიშვნელობითაც კი (იხ. მაგ, გიორგი მთაწმიდლის თარგმანი: *ყოველნი ნივთნი ცისანი: კაც. აკვ. 131*, შდრ. უძვ: *ყოველნი არსნი: კაც. აკვ. 148,16*; იხ. აგრეთვე „ექუსთა“, გ. ათ. 29,2).

პროკლე დაადოხოსის შრომის თარგმანმდე იოანე პეტრიწმა τὸ στοιχεῖον-ის ყველაზე კარგ შესატყვისად სიტყვა *ახო* მიიჩნია.¹ ნემესიოს ემესელის თხზულების „ბუნებისათვის კაცისა“ V თავი სწორედ სტიქიებისადმია მიძღვნილი. მისი სათაურია Περὶ στοιχείων, რომელსაც პეტრიწი ასე თარგმნის: „ასოთათვის“ (ნემეს. 61,2). ქვემოთ იგი τὸ στοιχεῖον τὸ κοσμικόν ცნებას შესანიშნავ შესატყვისს უძებნის ქართულად: *ახო მსოფლებრივი*. ეს გამოთქმა გრიგოლ ნოსელის თხზულების უძველესი ქართუ-

¹ როგორც კ დანელია აღნიშნავს, *ახო* „პირველი საფუძვლის“ მნიშვნელობით უფრო ადრე გიორგი მთაწმიდელს უხმარია პავლეს ეპისტოლეთა თარგმანში (კ. დანელია, 1983, გვ.124), მაგრამ უნდა შევნიშნოთ, რომ აქ იგი ნახმარია არა „ოთხი ელემენტის, სტიქიების – „მიწა, წყალი, ცეცხლი, ჰაერი“ – მნიშვნელობით, არამედ საზოგადოდ „საწყისების, საფუძვლების“ მნიშვნელობით. πᾶσι χρεῖαι ἔχετε τὸ δίδασκαλον ὑμῶν τὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ (Εβρ. 5,12) – *ვიკმს-ველა მოძღურება თქვენ ახოთა რათმე დახაბამისა სიტყუათა ღმრთისათა* (ებრ. 5,12, CD) („ჯერ კიდევ გვირდებათ თქვენ ღმრთის სიტყვათა რამე, საწყისი ელემენტების (პირველსაწყისების, საფუძვლების) შესწავლა“). ნიშანდობლივია, რომ ადრინდელ რედაქციაში 'ახო'-ს ნაცვლად ბერძნული *στοιχείων*-ის ძველი შესატყვისი, 'წესი' (რიგი) დეკსემა გამოყენებული: *ვიკმს-ველა მოძღურება თქვენ წესი რათმე, დახაბამისა მის სიტყუათა ღმრთისათა* (AB).

ლი თარგმანის „სტკქსნი ამის სოფლისანი“-ს (გიორგი მთაწმიდელის მიხედვით: ოთხნი ესე აგებულებანი სოფლისანი) შესატყვისია, მაგრამ, როგორც ტერმინოლოგიური შესიტყვება, უფრო დახვეწილი და სრულყოფილია.

ასოჲ მსოფლებრივი არს ნაწილი ყოველად უმცირესი სხეულთა თანაშემჯახისაჲ. არიან უკუე ასონი ოთხ: ქუეყანაჲ, წყალი, აირი, ცეცხლი... და ესენი არიან პირველნი და უმარტივესნი სხუათა მიმართ სხეულთა, რამეთუ ყოველი ასოჲ ერთტომ არს მისდა, რომლისადა იყოს ასო (ნემეს. 61,3-8.) Τὸ στοιχεῖον τὸ κοσμικὸν ἐστὶ μέρος ἐλάχιστον τοῦ συκρίματος τῶν σωματῶν· εἰσὶ δὲ στοιχεῖα τέσσαρα, γῆ, ὕδωρ, ἀήρ, πῦρ... Καὶ αὐτὰ ὄντα πρὸς τὰ τε καὶ ἀπλᾶ, ὡς πρὸς τὰ ἄλλα σώματα. Καὶ γὰρ πᾶν στοιχεῖον ὁμογενὲς ἐστὶ τοῖς, ὧν ἐστὶ στοιχεῖον (Nem. P.G.t. 40,col. 612,65).

რატომ ირჩია იოანე პეტრიწმა „სტიქის“, „ელემენტის“ აღნიშვნა *ასო* ტერმინით? როგორც ზემოთ ვნახეთ, ბერძნული τὸ στοιχεῖον-ის ფილოსოფიური მნიშვნელობა „საწყისი, ელემენტი, საფუძველი“ მომდინარეობს მისი ძირითადი, ამოსავალი მნიშვნელობიდან: „გარკვეული რიგით დალაგებული უმარტივესი ელემენტები“. *ასო* – *ბგერა* ანბანის რიგის უმცირესი ელემენტი, ერთეულია, ლათინური ტერმინიც elementum ხომ შედგენილი ჩანს el, em, en, te – ლათინური ასოების სახელწოდებებისაგან (ს. დანელია, 1978, გვ.34).

იოანე პეტრიწი შესანიშნავად განმარტავს, თუ რატომ ეწოდება პროკლეს თხზულებას Στοιχείωσις θεολογική – სწორედ *ასოს*, როგორც უმარტივესი ერთეულის, პირველად სწავლების მაგალითის მოშველიებით:

ხოლო სტჯქიოდ ღმრთისმეტყველებითად ითქუნეს თავნი ესე... რამეთუ სასწავლოდ შემავალთა ყოველთა პირველად უმარტივესთა ასწავებენ და მერმელა მათგან შედგმულთა, ვითარცა ასოთა მიერ სახელთა, ხოლო სახელთა მიერ თქუმასა, და კუალად თქუმისა მიერლა სიტყუასა, ვითარ გვსწავლია „პერი ერმენისა“ („განმარტება“, გვ.115,24-27).

როგორც ჩანს, პეტრიწზე დაყრდნობით განმარტავს *ასოს* სულხან-საბა ორბელიანი: ამისთვისცა ფილოსოფოსთა მიერ *ასონი* სახელიდებიან ცეცხლსა, აირსა, წყალსა და ქუეყანასა, რამეთუ, ვითარცა *ასოთა* დასხმითა აღმოიკითხვის სიტყვა და სიტყვათაგან შეიქმნების წივნი, ვერეთვე ამა ოთხთა *ასოთაგან* შეიძაღების სხეული და სხეულისაგან – კაცი სრული (საბა, 1966).

ამასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია ნემესიოსის პეტრიწისეული თარგმანის A 2579 ხელნაწერის გადამწერის მიერ **ასოს** განმარტება აშიაზე: *დანიშნე, ვითარ ასოდ ნივთთა იტყვს ოთხთა, ვითარ: მიწასა და წყალსა, აირსა და ცეცხლსა, რამეთუ ესრეთ ეწოდების ამათ კმითა ელლადელთაითა. ხოლო ეწოდების ამისთვს ასოდ ამათ, რამეთუ, ვითარ იგი ანბნისა ასოთაგან მარცუალნი და მარცუალთაგან სიტყუანი შეიქმნებიან, ეგრეთვე ამათგან ოთხნი ბალღამნი, ხოლო ბალღამთაგან სხეულნი ცხოველთანი შეიმზადებიან (ნემეს. გვ.61, სქოლიო).*

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ საბა ბერძნულ ფორმას, **სტუქო**-საც იოანე პეტრიწზე დაყრდნობით განმარტავს, თუმცა წყაროს არ ასახელებს. **სტუქო** სიტყვის განმარტების II ნაწილი, სადაც მიწის, წყლის, ჰაერისა და ცეცხლის თვისებებზეა ლაპარაკი, აღებულია ნემესიოსის V თავიდან: *არს უაუე ქუეყანაჲ ვმელ და გრიღ, ხოლო წყალი – გრიღ და ნოტიო, ხოლო აირი – ნოტიო და მკურვალე... არამედ ცეცხლი – მკურვალე და ვმელ (ნემეს. 61,17-18);* შდრ. საბა: *ქუეყანა ვმელი და გრილი არს, წყალი – გრილი და ნოტიო არს; წყალი სიგრილითა აზიარებს ქუეყანასა, და ნოტიობითა – ჰაერსა; ჰაერი ნოტიო და მკურვალე არს, ნოტიობით ეზიარების წყალსა და სიმკურვალით ცეცხლსა; ცეცხლი მკურვალე და ვმელი არს, სიმკურვალითა ეზიარების ჰაერსა და სივმელით – ქუეყანასა (საბა, 1966).*

სიტყვა **სტუქოს** განმარტების I ნაწილი კი – საბას პეტრიწის „განმარტების“ მე-40 თავიდან აქვს აღებული. ამ უკანასკნელში ნათქვამია: *რამეთუ ნამდვლმყოფისა ნაქუსნი არიან შედგმულ პირველთა ასოთა სტუქიოთა მიერ, რომელ არიან პირველნი თესლნი და სტუქიონი არსთანი („განმარტება“, 96,36, 97,1-2);* ან იქვე: *ხოლო სტუქიონნი ნამდვლმყოფობისანი ზესთ არსნია და ზესთ სრულნი, რამეთუ არ შედგა უსრულთა ასოთა მიერ ანაქუსნი ნამდვლმყოფისაჲ („განმარტება“, 97,5-6);* შდრ. საბა: **სტუქო** – *ესე არს ოთხთა კავშირთა აღნაქესნი.*

მაგრამ, იოანე პეტრიწს პროკლე დიადოხოსის თხზულების სათაურის თარგმნისას მოულოდნელად „Ετοιχέσασ“ აღსანიშნავად შემოაქვს ტერმინი **კავშირნი**: Στοιχείσασθ θεολογική – „კავშირნი ღმრთისმეტყველებითნი“.

რას ნიშნავს სიტყვა **კავშირი**? ამის შესახებ თვითონ, როდესაც წინასიტყვაობაში პროკლეს თხზულების სათაურის აზრს განმარტავს, წერს: *ხოლო სტუქიოდ ღმრთისმეტყველები-*

თად ითქუნეს თავნი ესე, სტჯქიოჲ ეწოდების კაგშირსა, ამისთვის დადგა კაგშირი, ვითარცა უმარტივესი ყოვლისა („განმარტება“, 5,23-25).

მაგრამ რატომ აირჩია სიტყვა *კაგშირი* „ყოველთა უმარტივესი“ სტიქიის აღსანიშნავად? როგორც ცნობილია, ამ უძვირეს, უმარტივეს ნაწილთა სტიქიაში იგულისხმება *მიწა*, *წყალი*, *ჰაერი* და *ცეცხლი*. რომელთაგან, ისევე იოანე პეტრიწის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ხდება სხეულთა *გარკვეული წეს-რიგით* „თანშეშჯა“, ანუ *შემტკიცება*, ანუ *შეკავშირება*. ოთხი ელემენტის სწორედ განსაზღვრული წესრიგითა და პროპორციით შეკავშირება ქმნის ამა თუ იმ, გარკვეულ მატერიას (თვით ადამიანის ტიპს, ტემპერამენტს, ხასიათს).¹ როგორც ჩანს, ოთხი ასოს, ელემენტის *კაგშირის*, *ერთიანობის* მნიშვნელობა წამოსწია წინ იოანე პეტრიწმა, როდესაც *ასო* ტერმინს შეუნაცვლა *კაგშირი*. *კაგშირ* ტერმინის მოტივაციის გარკვევის თვალსაზრისით საინტერესოა ანტონ კათალიკოსის განმარტება „სპეკულიდან“, რომლის ერთ-ერთი წყარო პეტრიწის „განმარტებაა“: „ხოლო ამათ ოთხთა კაგშირადცა სახელ-სდებენ, ვინაჲთგან მით დაკაგშირდებიან ყოველნი ნივთნი“. აი, ამიტომ შეჩერდა პეტრიწი „კაგშირ“ ტერმინზე. „ოთხი ნივთის, ოთხი ასოს შესატყვისად პროკლეს თარგმანსა და „განმარტებაში“ იგი უკვე *კაგშირს* ხმარობს (როგორც ზემოთაც ვნახეთ, ამ მნიშვნელობით ძველ ქართულში ტერმინი *აგებულებაც* იხმარებოდა იმავე მიზეზის გამო. ამ ოთხი ნივთის, ოთხი ელემენტის, სტიქიონებისაგან იყო *აგებული* ყოველი სხეული, ამიტომ მათ *შეკავშირებას* – „აგებულებას“ უწოდებენ). ამ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ცნების ასეთივე გააზრება აქვს მოცემული „ხრონოლორაფის“ ავტორს – გიორგი ამარტოლს. ზემოთ ციტირებულ ნაწყვეტში, სადაც ნათქვამია, რომ ოთხი ელემენტისაგან ხდება ხორციელი გვამის შემტკიცება, მათი ერთმანეთთან შერევით მიეცემა ხორციელ სულს მყოფობა. სწორედ ასეთი ეტიმოლოგია აქვს ამ სიტყვას თვითონ ბერძნულშიც, როგორც ამას ა. ლოსევი აღნიშნავს: греческая... ЭТИМОЛОГИЯ ЭТОГО СЛОВА ГОВОРИТ КАК РАЗ О *ЕДИНСТВЕ* стихийного происхождения (ა. ლოსევი, 1971, გვ. 18).

¹ ამის შესახებ ვრცლად იხ. ნემესიოს ემესელი, ბუნებისათვის კაცისა“, თ. IV, „სხეულთათვის“; თ. V, „ასოთათვის“.

სხვათა შორის, ამ ტერმინს, ისევ იოანე პეტრიწზე დაყრდნობით (თუმცა ეს მითითებული არა აქვს), შესანიშნავად ხსნის საბა *ასო* სიტყვის განმარტებისას: *ასო – ელლადელთა ჳმითა, პრქან კავშირთა, ამისთვისცა ფილასოვოსთა მიერ ასონი სახელედებიან ცეცხლსა, აირსა, წყალსა და ქუეყანასა... ხოლო ამათ ოთხთა ასოთა კავშირადაც სახელსდებენ, ვინათვან მით დაკავშირდებიან ყოველნი ნივთნი...*

დაახლოებით ასეთსავე ახსნას იძლევა საბა თვით *კავშირ* სიტყვის განმარტებისას:

კავშირი – ოთხნი იგი ასონი: მიწა, წყალი, ჰაერი და ცეცხლი არიან, ვინაიღვან ამათ მიერ არს ყოველთა სხეულთა შემტაცება.

როგორც ვთქვით, თუმცა სულხან-საბა ორბელიანი წყაროს არ ასახელებს, მაგრამ ცხადია, რომ *კავშირის* ახსნისას იგი პეტრიწის „განმარტებას“ ეყრდნობა.

იოანე პეტრიწი „კავშირთა“ თარგმანშივე ზოგჯერ ამ ტერმინის გვერდით *ასოსაც* ხმარობს სშირად ჰენდიადისურ წყვილში, რათა ტერმინი *კავშირი* გასაგები და უფლებამოსილი გახადოს: *ყოველი არსამარადისოდ... კავშირთა და ასოთავან არს შედგმულ („განმარტება“; თ. 48, გვ. 106, 31).*

საყოველთაოდ ჟამი... იპურობს ყოველობასა ოთხთა ამათ კავშირთა და ასოთა („განმარტება“, 118,28-29); ყოველი ქმნილი ერთი ნაწილთა მიერ შედგების, ხოლო უქმნელსა ერთსა არცა ნაწილნი ჰქონან და არცა ასონი და კავშირნი. ამით, რომელ ყოველნი ასოდ და კავშირი პირველ მისსა არს, ვისდაცა იყოს ასო, ხოლო ერთსა უპირველეს – არარა („განმარტება“, 23,6-7).

პეტრიწის მიერ თარგმნილი პროკლე დიადოხოსის „კავშირნი ღმრთისმეტყველებითნი“ და მისი „განმარტება“ იმდენად მნიშვნელოვანი და პოპულარული ჩანს მის ეპოქაში, რომ სპეციალურ ფილოსოფიურ ტერმინად სტიქიების, ელემენტების აღსანიშნავად ერთხანს იოანე პეტრიწის გაგებით შექმნილი ტერმინი *კავშირნი* დამკვიდრდა, რაც ჩანს „ვეფხისტყაოსნიდანაც“: *დამშლიან ჩემნი კავშირნი, შეერთვივარ სულთა სირასა (1884,4).* სწორად აღნიშნავს აკ. შანიძე, რომ კავშირნი აქ „სტიქიებია“ ანუ „ელემენტები“, რომლებიც ჩამოთვლილია ნესტან-დარეჯანის წერილში:

ღმერთსა შეჰვედრე, ნუთუ კვლა დამკსნას სოფლისა შრომასა, ცეცხლსა, წყალსა და მიწასა, ჰაერთა თანა ძრომასა (1304,1-2).

Στοιχείωσις, Στοιχείωσις ბერძნულში საზოგადოდ უკვე „საფუძვლებს, პირველსაფუძვლებს, ელემენტებს“ ნიშნავს. ამიტომ ეწოდება პროკლეს შრომას Στοιχείωσις θεολογική – „თეოლოგიის საფუძვლები“, ანუ „საწყისები“, პეტრიწის თარგმანით – „კავშირნი ღმრთისმეტყველებითნი“, სადაც *კავშირნი* მეტაფორულადაა ნახმარი, როგორც *ოთხი ასოს* ანუ *ელემენტის* – *სტიქიების* კავშირი.

2.3. დასაბამი, საწყისი

– ἡ ἀρχή: მიზეზი – ἡ αἰτία

ბერძნული ფილოსოფიური აზროვნების ისტორიაში პირველსაწყისის, პირველმიზეზის პრობლემა უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა. ფილოსოფიისა და ბუნებისმეტყველების მამამთავრის, თალესის ფილოსოფია იწყება საკითხით: „რა არის ქვეყნის დასაბამი“? აქედან მოყოლებული, რა არის არსის „წარმოყენების, წარმოსახვის“ მიზეზი ანუ ყოფიერების საწყისი, ე. ი. αἰτία და ἀρχή, იყო მთავარი პრობლემა, რომელსაც სვამდნენ და სხვადასხვაგვარად წყვეტდნენ ანტიკური ფილოსოფიის სხვადასხვა მიმდინარეობებსა თუ ქრისტიანულ ღვთისმეტყველებაში.

ანტიკურ სამყაროში მიზეზთა შესახებ მოძღვრების პირველი სისტემატიზატორი იყო არისტოტელე, რომლის ამ მოძღვრებამაც განსაზღვრა მთელი შუასაუკუნეობრივი ფილოსოფიური აზრის მიმართულება. სამეცნიერო ლიტერატურაში კარგად არის გაშუქებული არისტოტელეს ოთხი მიზეზის შესახებ მოძღვრების მიმართების საკითხი იოანე პეტრიწის ხუთი მიზეზის შესახებ მოძღვრებასთან, სადაც პირველ ადგილზე დგას შემოქმედებითი მიზეზი, როგორც „საკუთრებითი“ მიზეზი, ანუ *საკუთრივ მიზეზი – აბსოლუტური მიზეზი*. მომდევნო ოთხი, როგორც ცნობილია, არისტოტელედან დაწყებული, გრძნობად სამყაროს ეხებოდა. ესენია: მექანიკურ-მატერიალური – „ნივთოვნებითი“, ფორმალური – „გუაროვნებითი“, მამოძრავებელი – „ორღანებითი“ და მიზნობრივი – „მისრულებითი“. ხოლო პეტრიწმა ერთ რიგში ჩააყენა ისინი, როგორც მიმართებითი ცნებები, „რათა შემოქმედებითი მიზეზის პრინციპული განსხვავებულობა და ტრანსცენდენტურობა ეჩვენებინა“ (ვ. ოფერმანსი, 1972, გვ. 60). ამჯერად ჩვენ გვინტერესებს პეტრიწის პოზიცია

ἀρχή და αἰτία – ამ ურთიერთდაგამკვეთი ცნებების ქართულად გადმოცემასთან დაკავშირებით. ძველ ქართულ ფილოსოფიურ ტექსტებში ἡ ἀρχή და ἡ αἰτία ცნებები თანაბრად შეიძლება შეგვხვდეს თარგმნილი როგორც **დასაბამ** და **მიზეზ** ტერმინებით, ასევე ამ ტერმინთა ჰენდიადისური წყვილით: Ἐν μὲν τῷ δημιοσυρῶν τὴν ἀρχὴν τῆς δημιοσυρίας (Dial. ლჯ' გვ. 123). *შექმნელსა შემოქმედისა შორის ვიდრევე აქუს დასაბამი შესაქმისა* („დიოალ.“; 39,2, არსენი) – შდრ. ევრემ მცირის თარგმანი: *რომელნი იქმნებოდნან, მოქმედსა შორის აქუს მიზეზი ქმნისა* (იქვე); თვით ბერძნულ დედანში ἀρχή და αἰτία ხშირად ერთად, ჰენდიადისის სახითაა წარმოდგენილი: ...ἄς φάμεν τὴν ἀμετάβλητον... ἀρχὴν καὶ αἰτίαν... (Dial. λα', გვ.93) – *ვიტყუ შეუცვალელებსა მას დასაბამსა და მიზეზსა...* („დიოალ.“; 13,1, ევრემი); *რომელ არს თვთ იგი უცვალელები და შეუძრველი დასაბამი და მიზეზი...* (არსენი); Ἡ οὖν ἀρχὴ καὶ ἡ αἰτία τῆς κινήσεως τε καὶ τῆς ἡρεμίας (Dial., μα', გვ. 107); – *არს დასაბამ და მიზეზ მოძრაობისა და მყუდროებისა მისისა* („დიოალ.“; 26,1, ევრემი); *აწ უკუე დასაბამი და მიზეზი ძრვისა და მყუდროებისა მისისა* (არსენი); Πάντων ἔστιν αἰτία καὶ ἀρχὴ καὶ οὐσία – *ყოველთა მიზეზ არს და დასაბამ და არსება და ცხორება* (არეოპაგ.7,37).

თუმცა, როდესაც **მიზეზისა** და **შედგვის** მიმართებაზეა ლაპარაკი, ასეთ შემთხვევაში ἡ αἰτία ტერმინის შესატყვისად მხოლოდ **მიზეზი** გამოიყენება: **მიზეზი** და **მიზეზისა**, **მიზეზით** და **მიზეზოვნად** (ევრემი); **მიზეზი** და **მიზეზისაგანი** (არსენი).

იოანე პეტრიწი მკვეთრ ზღვარს ატარებს ამ ორ ცნებას შორის: ἡ αἰτία-ს შესატყვისად მხოლოდ **მიზეზ** ტერმინს იყენებს, ხოლო ἀρχή-ს შესატყვისად – **დასაბამს**. ἀρχή-ს **მიზეზით** თარგმნის მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც **პირველ, დასაბამებრივ მიზეზზე** ანუ საყოველთაო მიზეზზეა ლაპარაკი: *ვიდრე ყოველთა მიზეზისადმი* („კავშირნი“ § 33,27,4 Πάντων ἀρχῆς, Prokl., § 33). *ერთ არს მიზეზი პირველი, ამისთვის რომელ ყოველი სიმრავლე შემდგომად წარმოდგა პირველისა* („კავშირნი“, §11,12,11 – ὅτι γὰρ μίαν εἶναι δὲ τὴν ἀρχὴν... Prokl., § 11).

მიმართებითი მიზეზების შემთხვევაში იგი ყოველთვის ტერმინ **მიზეზს** იყენებს. **მიზეზისაგან** გამომდინარე – შედეგისათვის იგი ქმნის ტერმინს **მიზეზო(ვ)ანი**, რომელსაც არსენის ტერმინთან – **მიზეზისაგანი** („მიზეზისაგან გამოსული“) ის უპირა-

ტესობა აქვს ინფორმაციული თვალსაზრისით, რომ მიუთითებს არა მხოლოდ მიზეზისაგან გამომდინარეობაზე, არამედ მიზეზის თავის თავში მქონებლობაზეც (*-ოვან* ქონების აღმნიშვნელი სუფიქსია). *დასაბამ* ტერმინის პარალელურად მას შემოაქვს აგრეთვე ლექსემა *დასაწყო*, რომელსაც სინონიმურ წყვილში ხმარობს *დასაბამთან*: *შეყოფიან და ერთ-იქნებიან თვსთა დასაწყოთა და დასაბამთა* („განმარტება“, 167,14), ან ანტონიმურ წყვილში *დასასრულ-*თან: *შესფეროებული, რომლისა არცა არს დასაწყო და არცა დასასრული* („განმარტება“, 215,19).

როგორც მ. რაფავა აღნიშავს ამონიოსის თხზულებათა გამოცემისათვის დართულ გამოკვლევაში, ἡ ἀρχή და მისგან ნაწარმოები სიტყვები „მოსახსენებლებში“ თარგმნილია *დასაბამი* ან *დასაწყისი* სიტყვებით“ (მ. რაფავა, 1983, გვ. 055). მაგ., *სხვსა დასასრული სხვსა იქნების დასაწყისად* (ამონ., 103,36), ასევე, *საწყისით* (ამონ. 37,41) (უნდა აღინიშნოს, რომ იოანე პეტრიწი *-ის* სუფიქსს *სა-* პრეფიქსთან კომბინაციაში არ იყენებს.)

მაგრამ, როგორც ამ კონტექსტებიდან ირკვევა, *დასაწყო*, *დასაწყისი*, *საწყისი* ნახმარია არა საყოველთაო მიზეზისა და დასაბამის, პირველსაწყისის ფილოსოფიური გაგებით – სპეციალური ტერმინის მნიშვნელობით, არამედ ყოფითი გაგებით, როგორც ანტონიმი *დასასრულისა*. ქვემოთ ამ ცნების (τέλος) ქართულ შესატყვისებს განვიხილავთ.

2.4. განი//საგანი. პირი. დასასრული.

საზრი. იჭვ. მიზანი – τέλος, σκοπός*

ის, რასაც უნდა მიაღწიონ, რაც უნდა განახორციელონ, რისკენაც ისწრაფვიან, დღეს ქართულში აღინიშნება სიტყვით *მიზანი*. მაგრამ ეს სიტყვა წარმოშობით ქართული არ არის და საკმაოდ გვიანაა შემოსული ჩვენში. *მიზან* ლექსემა დადასტურებულია ერთ 1188-1210 წლებით დათარიღებულ კრებულში (A 65), როგორც არაბული სიტყვა, რომელიც ქართული *სახწორის* შესატყვისია. ამ კრებულის 187-ე გვერდზე, სადაც ზოდიაქოებზეა ლაპარაკი, ვკითხულობთ: „სახწორი, რომელსა არაბულად *პრქჷან მიზან*“. აქედან ჩანს, რომ *მიზან* სიტყვა XIII საუკუნეში ქართულში ჯერ კიდევ არ იხმარებოდა და მისი დღევანდელი

* დაბეჭდილია კრებულში: საენათმეცნიერო ძიებანი, 1983, გვ. 168-179.

ქართული მნიშვნელობა საკმაოდ დაცილებულია არაბული მნიშვნელობისაგან. ჯერ კიდევ არ ჩანს დამკვიდრებული ეს სიტყვა დღევანდელი მნიშვნელობით XVII-XVIII საუკუნეებშიც: *ვაჭრობა შექმნეს, მოიღეს მიზანი ასაწონელი (თეიმ. I ზილიხ. 81,1), ან: გიბოძებთ ამდენს მიზანსა, ვერა ქნას ანაწონები (ვახტანგიანი, 177,4).*

როგორც ვხედავთ, *მიზანი* აქაც „სასწორთან, საწონთან“ არის დაკავშირებული და აღორძინების ხანის მწერლობაში, მოსალოდნელია, სპარსულის გზით იყოს შესული, სადაც ამ სიტყვის მნიშვნელობას ოდნავი გადახრა განუცდია: დღეს სპარსულში იგი ნიშნავს „საზომს, სიდიდეს, რაოდენობას, დონეს“, დაბოლოს, „კოეფიციენტსაც“. ეს მნიშვნელობები, ცხადია, ამ სიტყვის თავდაპირველი, არაბული მნიშვნელობებიდანაა განვითარებული. XVIII საუკუნეში რომ ჯერ კიდევ არ არის ხმარებაში შემოსული *მიზან* სიტყვა ქართულში, ეს ჩანს იქიდან, რომ საბას ლექსიკონში იგი საერთოდ არ არის ფიქსირებული.

მიზან სიტყვა დღევანდელი მნიშვნელობით უკვე ჩანს XIX საუკუნის პირველ ნახევარში. კერძოდ, იგი დადასტურებულია ნიკო ჩუბინაშვილის რუსულ-ქართულ ლექსიკონში, სადაც რუსული *цѣль* სიტყვის განმარტებაში ვკითხულობთ: „*ნიშანი, სასროლი საგანი, მიზანი (ცეცხლსასროლი იარაღის ტურხედ დასმული რამ ნიშანი მისამართად), საგანი, პაზრი, დასასრული*“.

როგორც ვხედავთ, *მიზან* სიტყვის დღევანდელი მნიშვნელობისათვის ამოსავალი არის „სასროლად დანიშნული მიჯნა, ადგილი“, საიდანაც მოდის მისი უფრო ფართო, ზოგადი შინაარსი: საერთოდ ის, რისკენაც, რისი მიღწევისკენაც მიისწრაფვიან. მნიშვნელობის განვითარების იგივე გზა შეინიშნება ძველ ქართულში „მიზნის“ მნიშვნელობით ხმარებულ *გან-საგან* სიტყვაში, რომლის შესახებაც ქვემოთ გვექნება ლაპარაკი. XIX საუკუნის სალიტერატურო ენაში კი *მიზან* სიტყვა უკვე დამკვიდრებულია დღევანდელი მნიშვნელობით (*ჩვენს წმინდა მიზანს არ ვუღალატებთ (აკაკი, II, 112,13); ჩემს მწარე მიზანს ვემსახურები (I,270,18); მომიკითხა ჩემი ვინაობა, მიზანი ჩემის მოვზაურობისა (ვაჟა, IV, 181,11); სახელი რომელს დაპრჩება, ესაა ბრძოლის მიზანი (ვაჟა, II, 249,38); დაუჯდებთ მონადირეს ლულაზე, რომ მიზანი შეუშალოს (ვაჟა, III, 444,29)* და მისგან ახალწარმოებებსაც ვხვდებით: *მიზანშეწონილად ემსახურება*

(ვაჟა, I, 321, 21). მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ამავე მნიშვნელობით XIX საუკუნის სალიტერატურო ენაში ჯერ კიდევ ვხვდებით ძველ – **საგან** ლექსემასაც:

კურნალ-გაზეთობას საგნად ადამიანის ცხოვრება აქვს (ილია, II, 256); მაგრამ მივეყვები საგანსა აწ უფრო უდიდესსაო (აკაკი, V, 33, 8); ერთი ჰქონდეს მას საგანი. ჰარმონია მისი ხმების (აკაკი, I, 208, 5); ბლავიან და არ იციან, არც მიზეზი, არც საგანი (აკაკი, II, 241, 4); დაბეჯითებით გეტყვი, რომ უმთავრესი ფიქრი მე და შენი უმთავრესს ჩვენის ცხოვრების საგანზედ ერთია (ვაჟა, V, 116, 28); საგანი ჩემი მოგზაურობისა კახეთში იყო დროებითი ადგილობრივი სირაჯობა (ქეკელი, არდაზ.) და სხვ.

მოყვანილი მაგალითებიდან კარგად ჩანს, რომ ზოგჯერ **საგანი** – „მიზანი“ და **საგანი** – „ობიექტი“, „სამიზნე“ ერთმანეთისაგან ძნელი გასამიჯნია, მათ შორის მკვეთრი ზღვარის გაფლავება ჭირს. ასევეა, სხვათა შორის, ძველი ქართული ენის ძველებში დადასტურებულ ზოგიერთ მაგალითში, მაგრამ ჯერ გავისხენოთ ზოგი რამ **საგან** სიტყვის მნიშვნელობათა განვითარებისა და მისი შესწავლის ისტორიიდან.

საგან სიტყვის ეტიმოლოგია და მნიშვნელობა ძველი ქართული ენის ძველებისა და ქართველური ენების მონაცემების მოშველიებით გარკვეული აქვს ვუკოლ ბერიძეს სტატიაში „**საგან** სიტყვის ეტიმოლოგიისათვის“ (ვ. ბერიძე, გვ. 140). ავტორი ამ სიტყვას უკავშირებს **გან** ფუძეს, რომელიც ზმნიზებადთა მოთელ რიგს აწარმოებს (ერთგან, სხვაგან, ზოგგან, ყველგან, ბევრგან...) და რომელსაც თავდაპირველად „ადგილს“ (ა-დგეილი) მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა. აქედან უნდა მომდინარებდეს მისი სხვა მნიშვნელობები, რომელთა განვითარების გზა ნათლადაა ნაჩვენები ვ. ბერიძის დასახელებული სტატიის დასკვნითს ნაწილში.

გან სიტყვას საბა განმარტავს როგორც „სივრცეს“.

ძველ ქართულში **განი** და **საგანი** აღნიშნავდა „ისრის სანიშნე, სამიზნე, სასროლ ადგილს“ (МИШЕНЬ, ЦЕЛЬ). ამის მაგალითები საკმაოდ აქვს დადასტურებული როგორც ვ. ბერიძეს ხსენებულ სტატიაში, ასევე ილია აბულაძეს ძველი ქართული ლექსიკონის მასალებში. მოვიყვანო მხოლოდ რამდენიმეს:

განმავსო მე, ვითარცა განი ისრითა (ვოდ. იერ. 1, 3); მსაჯული სიმართლისაჲ ჯერ არს, რადთა ემსგავსოს მოისარსა, რომელმან უფროჲს ზომისა არა მოჰზიდნის მშკლდსა, ნუუკუე

გარდავლოს განსა, არამედ ზომით ყვის და მართლ თუალი მი-
აყვანის, რაღთა განემარჯოს მიმოხუევაი განისაჲ (ბალავ.,
164,21-24); გული ძეს საგნად ისრისა... (გტნი, 708).

ძველსავე ქართულში ამ სიტყვას უკვე აქვს ის ვიწრო
მნიშვნელობა (ერთ-ერთი განზომილება), რომლითაც ის დღეს
ჩვეულებრივ იხმარება, კერძოდ, „სიგანე, სიფართოვე“ („შვიდი
მტკაველი სიგრძე აქვს და შესაფერი განია“; აკაკი): ამ მნიშვნე-
ლობით მას ვხვდებით XI საუკუნის გასულს იოანე ტარიჭისძის
მიერ ნათარგმნ ამონიოს ერმიასის კომენტარებში:

წინააღმდეგომნი გუერდნი – განი და სიგრძე (ამონ. S2562,
ფ.165); თუმიცა იგივე ავტორი „სიგანის“ აღსანიშნავად *სიგრცე*
სიტყვასაც ხმარობს: *სხეული, სამთა მქონებელი განფენათაჲ,*
განიწიადების ეპიფანიაჲსა მიერ, რომელსა ჰქონან ორნი განფე-
ნანი: სიგრძე და სიგრცე (S 2562, ფ.81).

სიგრცე ტერმინს ხმარობს „სიგანის“ მნიშვნელობით იოანე
პეტრიწი: ...*სამთა მიერ განსაზიდთა, ვიტყუ, სიგრძესა, სიგრცესა*
და სიღრმესა („განმარტება“, 50,9; სამი განზომილების მიერ –
როგორცაა სიგრძე, სიგანე და სიმაღლე). მის უცილობელ
თარგმანებში გან ლექსემა არ გვხვდება.

მაგრამ საინტერესოა სწორედ ის, რომ იოანე ტარიჭისძე
გან ლექსემას ხშირად ხმარობს იმ მნიშვნელობით, რითაც
დღეს, ჩვეულებრივ, *მიზან* სიტყვა იხმარება, ე. ი. მასთან *განი*
ნიშნავს „მისწრაფების საგანს, ძირითად აზრს“: *ზედწარწერასა,*
იტყუან, ვინაძთვან ვითარცა შემოკლებით ვითამე ვარეშეუცავს
განი (S 2562, ფ.103 Τῆς δὲ ἐπιγραφῆς ἐπειδὴ ὡς ἐν συντόμῳ τὸν σκο-
πὸν ἔχειν (Ammon. 21,23-24). უბირატეს ამათხა წინა შესავალსა
შინა განსა წინა-აბგერებს წიგნისასა (S 2562, ფ.105r Πρὸ δὲ τοῦ-
των ἐν τῷ προοιμίῳ προανακρούεται τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου (Ammon.
23,17-18); წამკითხველი ვინმე უმეცარ თუ იყოს განსა წიგნისა-
სა, სცონის და დააგდებს... და ამისთვის უკუე იტყუან განსა (S
2562, 102v). ...Αγιστὴ τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου... (Ammon. 21,7: წამკით-
ხველმა თუ არ იცის წიგნის მიზანი, დაეზარება და თავს გა-
ანებებს... და ამიტომ ეხებიან მიზანს).

როგორც ვნახეთ, *განი* ყველა შემთხვევაში წარმოადგენს
ბერძნული σκοπός სიტყვის თარგმანს. საინტერესოა თვით ამ
ბერძნული სიტყვის მნიშვნელობათა განვითარების გზა: ὁ σκο-
πός-ის ძირითადი მნიშვნელობაა „მოთვალთვალე, დამკვირვებუ-

ლი, მხედველი“ (ზმნიდან σκιά „დაკვირვება, თვალთვალი, გამოკვლევა, გარკვევა“); შემდეგ – „სასროლი მიზანი“, დაბოლოს, საზოგადოდ – „მიზანი.“ მნიშვნელობათა განვითარების იგივე გზა განვლო *გან-საგან* სიტყვამაც, რომელიც ვ. ბერიძემ სამართლიანად დაუკავშირა *გაგნება-მიგნება*... („სივრცეში ორიენტაცია“, იხ. ვ. ბერიძე, გვ.142-143) ზმნას ანუ *გენ* ზმნურ ძირს, რითაც კიდევ ერთხელ დასტურდება ქართულში ცნობილი *ა-ე* ხმოვანთმონაცვლეობის ფაქტი სახელურ და ზმნურ ფუძეებს შორის. ამგვარად, შეიმჩნევა სრული ანალოგია, ერთი მხრივ, ბერძნული σκιά ზმნისა და σκοπός სახელის და, მეორე მხრივ, ქართული *გაგნება-მიგნება* ზმნისა და *გან-საგან* სახელის აზრობრივ მიმართებათა განვითარებას შორის (ამ თვალსაზრისით ინტერესს მოკლებული არ არის რუსული цель-целиться ლექსემათა მნიშვნელობების განვითარების ანალოგიური გზაც).

მაგრამ, როგორც ჩანს, *გან-საგან* ლექსემები ზემოთ აღნიშნული შინაარსით („მიზანი, ობიექტი, საკითხი“) ძველ ქართულში საზოგადოდ გავრცელებული არ ყოფილა და მხოლოდ ზოგიერთ მწერალთან დასტურდება. მაგ., ეფრემ მცირესთან: *ვითარცა მიუწვდომელსა რასმე საგანსა მიმთხუვეად მოსწრაფება ვყო (არეოპაგ. 76,19)*. უნდა ითქვას, რომ იოანე პეტრიწი საერთოდ არ იცნობს ამ ტერმინს. მის ენობრივ უზუსტში ზემოთ მითითებული მნიშვნელობით *პაზრი* და *გუარი* ზის. იოანე ტარიჭისძე ცდილობს დაამკვიდროს ეს ტერმინი, მაგრამ თვითონვე ზოგჯერ უნაცვლებს მას მოხერხებულად ნაწარმოებ ტერმინს *საზრი*, რომელიც საბასთან განმარტებულია „გონებით მოსინჯვა, სააზრებელი“, მაგრამ იოანე ტარიჭისძესთან „ძირითადი, მთავარი აზრის, მიზნის, მიზანდასახულების“ მნიშვნელობით გვხვდება. როდესაც თავისი წიგნის ძირითად მიზანსა და დანიშნულებაზე ლაპარაკობს, ამონიოს ერმიასი იქვე პორფირის „შეყვანილების“ დანიშნულებას ეხება და ამბობს, რომ „*პორფირიმ დაწერა წიგნი ესე, მასწავლელი ჩუენდა, თუ რასა დაჰნიშნავს თითოეული კმაჲ*“ იმისათვის, რომ გაეადვილებინა არისტოტელეს მოძღვრების შესწავლად და ასკვნის: Ὁ οὖν τοῦ Πορφύριου *σκοπός* οὗτος ἔστιν (Ammon. 20,21); იოანე ტარიჭისძის თარგმანით: და *პორფირისი უკუე ესე არს საზრი (S 2562, 101)*, სადაც *საზრი* ბერძნულ ὁ σκοπός-ს („მიზანი“) შეესატყვისება.

ცნება „მიზანი“ („ძირითადი აზრი, საკითხი“) ხშირად გადმოიცემოდა ლექსებით *პირი*. ეს რომ ასეა, ამას ადასტურებს ერთი ადგილი ისევე იოანე ტარიჭისძის თარგმანის S 2562 ნუსხის ერთ-ერთი შენიშვნიდან: *ვიტყვო, ვითარმედ, ექუსი არს რიცხვთა სეოპოხი წიგნისაჲ (S 2562, 239)*. როგორც ვხედავთ, მთარგმნელს პირდაპირ გადმოაქვს ბერძნული სიტყვა ὁ σκοπός, ხოლო იქვე, არშიაზე კი, ამ სიტყვაზე მითითებით, წერია: *პირი საქმისაჲ*. ასეთი ახსნა შემთხვევითი არ არის. სიტყვას *პირი* ძველ ქართულში რამდენიმე მნიშვნელობა აქვს და, მათ შორის, „ძირითადი მნიშვნელობის, აზრის, საკითხის, მიზნისაღ“. ასე, მაგალითად, ამ მნიშვნელობით ხმარობს მას გიორგი მთაწმიდელი „იოვანესა და ეფთჳმეს ცხოვრებაში“: *მე ვიცო, თუ რომლისა პირისათჳს მივმოებენ („იოვ. და ეფთ.“ 179)*.

გიორგი მთაწმიდელივე ბერძნულ ὁ σκοπός-ს („მიზანი“) *პირ* სიტყვით თარგმნის „ექუსთა დღეთას“ შემდეგს კონტექსტში: *Εἰς μοι σκοπός πανταχόθεν οἰκοδομεῖσθαι τὴν ἐκκλησίαν (Ἐξάημ, P. G.t.29 160(18))*. ერთი უკუე, *პირი* არს *საძიებელ ზემდა, რაჲთა ყოვლით კერძო ეკლესიაჲ აღეშენებოდის („ექუსთა“, 88,8-9)*.

პირ სიტყვის ამ მნიშვნელობით ხმარება რომ უცხო არ არის ძველი ქართულისათვის, ამას ადასტურებს ჯერ კიდევ ექვთიმე ათონელის თარგმანი ბასილი დიდის თხზულებისა „განმარტებაჲ სოლომონის ივანეთაჲ“, სადაც ვკითხულობთ: *და თითოეულსა თჳსი სახე აქუს და პირი საქმისაჲ (სოლ. 89,1); Ἐκάστην πρὸς ἴδιον σκοπὸν συντεταγμένην (P.G.t. 31, p.338)*.

ბერძნული ὁ σκοπός ასევე *პირ* სიტყვით აქვს თარგმნილი ეფრემ მცირესაღ. არეოპაგელის ერთი თხზულების – „საეკლესიოისა მღვდელთმთავრობისათჳს“ I თავის სათაურია *Τίς ἢ τίς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας παράδοσις καὶ τίς ὁ ταύτης σκοπός (Areop. 369)*, რასაც ეფრემი შემდგენაირად თარგმნის: *რაჲ არს საეკლესიოისა მღვდელთ-მთავრობაჲ და რაჲ არს პირი მისი (არეოპაგ. 155,3-4)*. ასევე, „მიზნის, ამოცანის“ მნიშვნელობით არის ნახმარი ეს სიტყვა ამავე შრომების სხვა ადგილასაც: *პირ ყოვლისა მღვდელთ-მთავრობისა არს ღმრთისა მსგავსისა ღმრთისსახეობისა შემშჳალულობისაგან განუბნეველყოფაჲ (არეოპაგ. 119,31)*. *პირ* ფუძეს ეს მნიშვნელობა დღესაც აქვს შენახული ზმნაში – *ვაპირებ* – „მიზნად მაქვს“ „ძირითადი აზრის“, „მნიშვნელობის“ შინაარსით. ეფრემ მცირე: *ბერძენთა ენაჲ უფსკრულ ღრმა არს*

და იგივე და ერთი სიტყუად მრავალსა პირსა აღიარებს (საქ. მოციქ. 10, 29); იოანე პეტრიწი: *პირი საქმეთა ვითარებისად იტყვს, ვითარმედ... („განმარტება“; 43,28-9).*

საინტერესოა, რომ *პირ* და *გან-საგან* სიტყვებს ამ მრავალ მნიშვნელობათაგან, რომლებითაც ისინი იხმარებიან, გარკვეული საერთო არე გამოეყოფათ, რომელშიც შედის: „ძირითადი აზრი, საკითხი, საგანი-ობიექტი, ამოცანა, მიზანი“.

ყოველივე ეს მოწმობს, რომ ძველ ქართულში ცნება „მიზანი“ ჯერ კიდევ არ არის დამოუკიდებლად გამოკვეთილი და მთარგმნელები ცდილობენ ბერძნულ ო სიტყვად ცნებას მოუძებნონ რაც შეიძლება ზუსტი შესატყვისი, რომელსაც ტერმინოლოგიური ღირებულება ექნება. ალბათ ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ, როდესაც იოანე ტარიჭისძეს ამონიოს ერმიასის ლოგიკურ-ფილოსოფიური კომპენდიუმის თარგმნისას დასჭირდა გარკვევით გამოკვეთილი სიტყვა ცნების გადმოცემა ქართულად, იგი აღარ დააკმაყოფილა პოლისემიურმა *პირ* სიტყვამ, რომლითაც მანამდე ითარგმნებოდა ბერძნული ო სიტყვად ტერმინი და მიმართა მისთვის ცნობილ, ალბათ, ზეპირ მეტყველებაში გავრცელებულ სიტყვას *განი*, რომელიც, მსგავსად ბერძნული სიტყვად ლექსემისა, „სასროლ ნიშანს, სამიზნეს“ აღნიშნავდა. ბერძნულშივე ამ ლექსემის ფართო გაგებით ხმარებამ მას საშუალება მისცა ანალოგიურად ფართო გაგებით ეხმარა *გან* სიტყვაც. ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა „კატილორიის მოსახსენებელთა“ ერთი ადგილი, საიდანაც კარგად ჩანს ბერძნული სიტყვად და ქართული *გან* ლექსემის ამოსავალი („ისრის სამიზნე“) მნიშვნელობიდან საზოგადოდ – „მიზანი“ მნიშვნელობამდე მისვლის გზა: ამონიოს ერმიასი სვამს კითხვას, თუ რა მიზანი აქვს არისტოტელეს წიგნების კომენტირებას. იგი მწერლის (კომენტარის ავტორის) მიზანს აღარებს მშვილდოსნის სწრაფვას – ისარი სამიზნეში მოახვედროს: *ვიტყვთ, ვითარმედ ექუსი არს სკოპოსი წიგნისა: რამეთუ ვითარცა მშვილდოსანსა განი რამე აქუს, რომლისა მიმართ ისრის და რომლისაჲ პნებავს მიმთხუევაჲ, ეგრეთვე აღმწერელი დასასრულისა რამეჲ მიმართ ხედავს და მისსა ისწრაფის მიმთხუევასა (S 2562, კატიდ. 239). საგნის, როგორც „სანიშნისაკენ“ და საგნის, როგორც საზოგადოდ – „მიზნისაკენ“ მისწრაფების გარდამავალი შინაარსი ჩანს ფიქსირებული ვერემ მცირესთან: *ვითარცა მი-**

უწდომელსა რასმე საგანსა მიმთხუევად მოსწრაფება ვყო აწინ-
დელთა ამათ სიტყუათა ღმრთისმეტყუელისა მის გონებისათა
გულისკმის-ყოფასა (არეოპაგ. 76,19-21).

მოსწრაფება-სწრაფვა კარგად გამოხატავს **მიზნის** შინაარსს
(რისკენაც მიისწრაფვიან): **მოსწრაფებამ აქუს სიტყუერსა მოქმე-
დებასა გამოჩინებისათუს საქმეთადსა („დიად.“, ეფრემი, 51,1:**
„ლოგიკა მიისწრაფვის ანუ ლოგიკის მიზანია რაიმეს დასაბუ-
თება“).

მაგრამ აქვე უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ თვით ბერძნულ-
შივე „მიზან“ ცნების საზღვრები გამოკვეთილი არ ჩანს. ამ
მნიშვნელობით, მაგალითად, არისტოტელე ხმარობს ტერმინს
ὁ τέλος-ს და, როგორც ანტიკური ფილოსოფიის ცნობილი მკვლევ-
არი ა. ფ. ლოსევი აღნიშნავს, „Используя термин τέλος в сво-
ей философии, Аристотель применил его в его естественной
многозначности. Тέλος – **конец** часто превращается у Арис-
тотеля в τέλος – **цель**, а в некотором смысле „конец“ и
„цель“ у него вполне сливаются (ა. ლოსევი, 1975.). ზუსტად
ასევე, არისტოტელეს კომენტატორთან, ამონიოს ერმიასთან,
τέλος ტერმინის მნიშვნელობები „მიზანი – დასასრული“ ერთმა-
ნეთში გადადის. ეს კარგად ჩანს ზემოთ მოყვანილ მაგალით-
შიც და შემდეგს კონტექსტებშიც:

*ყოველსა უკუე ზედმიწევნულობასა და კვლოვნებასა ქვემ-
დებარე რაიმე აქუს და დასასრული (S 2562, 101 v) – ὑποκεί-
μειον ἔχει καὶ τέλος: (Ammon. 1,18); ...ვითარ-იგი მკურნალსა, ქვემ-
დებარედ პქონან კაცობრივნი სხეულნი, რამეთუ მათოვს შთა-
მოვალს, ხოლო დასასრულად – განმრთელებაჲ მათი, რამეთუ
ამას მიჰმარჯუებს. ვერეთვე, ხუროსაცა, ქვემდებარედ პქონან
ძელნი, ხოლო დასასრულად – ქნაჲ სართულისაჲ (S 2562, 4,3-6).*

პროკლე დიადოხოსის ფილოსოფიაში τέλος ტერმინს „და-
სასრულის“ მნიშვნელობა აქვს და ასეც თარგმნის მას იოანე
პეტრიწი:

Ποσῶν τῶν θεῶν προόδων τὰ τέλη πρὸς τὰς ἑαυτῶν ἀρχὰς ὁμοιο
ῦται. Prokl. § 146 – *ყოველთა ღმრთებრივთა მოქცევთა დასას-
რული თუსთა დასაბამთა ებადვის („კავშირნი“, §147, გვ.89,17).*

ხოლო, „უკუნქცევის“ არსი კი, ამ ფილოსოფიის მიხედვით,
იმაში მდგომარეობს, რომ ემანაციის პროცესში **დასასრული**
იგივე **მიზანია** – სწრაფვა **დასაბამისადმი**. ამგვარად, τέλος –

„დასასრული/მიზანი“ და – „საკითხი, ამოცანა, მიზანი“ ძველ ქართულ მთარგმნელებს საკმაოდ რთული ამოცანის წინაშე აყენებდა. ალბათ, ამიტომაც, რომ თარგმნისას ზედმიწევნითი სიზუსტის დამცველი არსენი იყალთოელი უთუოდ რაღაც განსხვავებულ ნიუანსს ხელავს შიგნით ლექსემის მნიშვნელობაში, როდესაც იგი იოანე დამასკელის „დიალექტიკის“ თარგმანში გადმოაქვს ქართული **იჭუ** სიტყვით: Χρή γινώσκεις ὅτι σκοπός ἔχει ἢ λογικήν πράγματια περί τῆς ἀποδείξεως (Dial. 56' p 132) – *წინა უც იჭუად სიტყვერსა საქმიერობასა წარმატებად გამოძახინებელობისაჲ* („დიალ.“, 51,1): „ლოგიკური საქმიანობის **აზრი** (ამოცანა, მიზანია) მტკიცების წარმართვა“ (მდრ. ზემოთ, იმავე ადგილის ევრემ მცირესეული თარგმანი).

ამგვარად, არსენი ცდილა სპეციალური ტერმინით გადმოეცა შიგნით ცნება ქართულად და ამავე ტერმინს იმეორებს სხვა ადგილასაც:

იგივე და ერთი საქმე სხვა და სხვა იჭუსაებრ სხუასა სხუასა შესმენასა ქუეშე დაიწესების („დიალ.“, 36,21) („ერთი და იგივე რამ სხვადასხვა აზრით (მიზნით, თვალსაზრისით) სხვადასხვა კატეგორიაში შევა“).

ამავე, **იჭუ** ლექსემით გადმოსცემს შიგნით („მიზანი“) ცნებას მაქსიმე აღმსარებლის თხზულებათა ქართულად მთარგმნელი გელათელი მოღვაწე (რომელიც თავისი ენობრივი სტილითა და ინდივიდუალური მახასიათებლებით ძალიან ჰგავს არსენ იყალთოელსა და ამონიოს ერმიასის „მოსახსენებელთა“ მთარგმნელს: **იჭუ** მცნებათა მომცემელისაჲ თავისუფლებად იყო კაცი-საჲ (K-14, ეპისტ. თაღასეს მიმ).

შიგნით-ის შესატყვისად ევრემ მცირე ზოგ შემთხვევაში **სახე** ლექსემას ხმარობს, რაც მხოლოდ მიახლოებით გამოხატავს დედნის აზრს. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ შიგნით სიტყვის ქართული **სახე**-თი გადმოცემას გარკვეული საფუძველი მაინც ეძებნება: ზემოთ ვნახეთ, რომ ექვთიმე მთაწმიდელმა იგი თარგმნა ჰენდიადისით: **სახე...** და **პირი საქმისაჲ**. შესიტყვება **პირი საქმისაჲ** ძველ ქართულში, ჩვეულებრივ, ნიშნავს „საქმის მხარეს, სახეს, რაგვარობას, მნიშვნელობას, ვითარებას“ და საკმაოდ ხშირადაც იხმარება ამ აზრით.

მაგრამ მიუზღბრუნდეთ ისევ **პირ მიზანს**. ზემოთ ვნახეთ, რომ „დიალექტიკაში“ არსენმა **იჭუ** სიტყვით გადმოსცა ბერძნული

σκιαρδ-ის მნიშვნელობა, რომელიც მოცემულ კონტექსტში მას ესმის, როგორც „აზრი, მიზანი, ამოცანა“. ხოლო, **ὄψω** სიტყვის „აზრის“ მნიშვნელობით ხმარება რომ მთლად უსაფუძვლო არ არის, ამას მოწმობენ ძველი ქართული ენის სხვა ძეგლებიც, სადაც ეს სიტყვა სწორედ „აზრის, მოსაზრების“ (МНЕНИЕ) მნიშვნელობით გვხვდება:¹

და მე დავადვრე ოჭუსა ამას ზედა, ვიდრემდის გამომეცხადოს უძჯობესი (ბადავ. 121,30-31); გვჯმს უკუე ჩუენცა ნაცვალად საერთოთა მათ ოჭუთა მათოვს... არცა უპატიო ყოფად მათი (არეოპავ., 253,1-2 = σπάληψιζ).

ამგვარად, **ὄψω** სიტყვას ძველ ქართულში „აზრის, შეხედულების“ მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ არა „ზუსტი, მტკიცე აზრისა“, არამედ „მიჩნევისა“, რომელიც შეიცავს თუობის, შესაძლებლობის ნიუანსს, საიდანაც, როგორც ჩანს, მივიღეთ ამ სიტყვის დღევანდელი მნიშვნელობა „ეჭვი, сомнение“.² თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ უკვე ძველსავე ქართულში უცხო არ უნდა ყოფილიყო ამ სიტყვის დღევანდელი მნიშვნელობაც: **უეჭუელად ივინიცა მოსიუედიდ (თარგმ. ეკლესიასტ. 6, 34).**

ზემოთ დამოწმებულ კონტექსტში ბერძნული σκιαρდ-ის შესატყვისად ლექსემა **პირი** არსენი, როგორც ჩანს, მისი პოლისემიურობის გამო მოერიდა, მაგრამ სხვა შემთხვევაში, მაგ., „დიდი სჯულისკანონში“ სწორედ **მიზნის** მნიშვნელობით ხმარობს მას: **პირი საქმისად ესე იყო, რაათა მხეცი წარითოტოს...; პირი საქმისად აქა ამისდა მიმართ ჰხედვიდა, რაათა უძჯობესისა მიმართ შეცვალეებად არწმუნოს, არათუ რაათა მოკლას (დ. სჯ. კან., 477,26-35).**

¹ **ὄψω** ლექსემას „აზრის, შეხედულების“ (МНЕНИЕ) მნიშვნელობით ძალიან ხშირად ვხვდებით მიტროფანე, ზმურნელ მიტროპოლიტის სახელით ცნობილ „ეკლესიასტეს თარგმანების“ ქართულ თარგმანში: *შემდგომთა სიტყუათა მიერ უცხადესადრე წარმოაჩინებს ოჭუსა თვისსა უმეტესისა დამტკიცებისა მხუშეველი (თარგმან. ეკლესიასტ. 9, 6; ასევე, გვ. 3, 65, 110, 114, 127, 129, 173 და სხვ.)*, ასევე თეოფილაქტე ბულგარელის იოანეს სახარების განმარტების თარგმანში: *ბოროტისა ამის ოჭუსა მომსობელი იტყვს, არა იყო იგი ნათელი (A 52,54r), არცა კუთილი ოჭუ გაქუსო შენ მიერ ქმნილთა მიმართ (A 52,54r), ორთავე მიმართ წინა აღუდგა, მხუენებელი სიფატრესა ოჭუსა მათისასა (A 52,55r).*

² საგულისხმოა ანალოგია რუსულ **МНЕНИЕ-СОМНЕНИЕ-МНИТЕЛЬНОСТЬ** და ქართული **ოჭუ-ეჭვი** ლექსემის მნიშვნელობის განვითარებაში.

გამოცემის ლექსიკონში ამ კონტექსტზე მითითებით სიტყვა *პირი* განმარტებულია როგორც „ვითარება“ (*პირი* საქმისად „საქმის ვითარება“), მაგრამ კონტექსტის შინაარსი აშკარად უჭერს მხარს ამ სიტყვის „აზრი, მიზანი“ მნიშვნელობას: „რადგანაც აქ მოქმედების *მიზანი* ის იყო, რომ უკეთესობისაკენ შეცვლაში დაერწმუნებინა და არა მოეკლა“. ძველ ქართულში *პირი* „ძირითადი აზრის, მნიშვნელობის, ძალის“ მნიშვნელობით იხმარება ხშირად სწორედ *ძალ*-თან ჰენდიადისურ წყვილში: *დაცველ ესე არს პირი და ძალი ფსალმუნებისად* (შატბ. კრბ. 394,12). აქ *ვთქუათ ძალი და პირი ფსალმუნისად* (შატბ. კრბ. 397,39).

ამგვარად, „მიზნის“ ცნება ძველ ქართულში გადმოიცემოდა სხვადასხვა ლექსეებით: *პირი, განი, საგანი, დასასრული, სახე, იჭუ*, რომელთაგან თითოეული საკმაოდ ვრცელი სემანტიკური ველით ხასიათდებოდა. ეს ფაქტი ალბათ მიუთითებს იმაზე, რომ „მიზნის“ ცნება ჯერ კიდევ არ იყო ნათლად გამოკვეთილი და დამოუკიდებლად გამოყოფილი, ერთი მხრივ, ცნება *აზრისაგან*, და მეორე მხრივ, ცნება *დასასრული – შედეგისაგან*. მისი თანდათანობით დამოუკიდებელ ცნებად ჩამოყალიბების შემდეგ გზა გაიკვალა სრულიად ახალმა *მიზან* ლექსემამ, რომელიც, თუმცა არაბული სიტყვაა (და როგორც ასეთი, კიდევაც დადასტურებულია XII საუკუნის ზემოდასახელებულ ძეგლში), მაგრამ სპარსული გზით ჩანს შემოსული ჯერ აღორძინების ხანის მწერლობაში და შემდეგ, უფრო გვიან, მნიშვნელობის თანდათანობით გადაწვეით, დამკვიდრებული ახალ სალიტერატურო ქართულში.

2.5. შემასრულებელი. მიმდემი – ἔντελέχεια*

„დასასრულის“, „მიზნის“, τέλος ცნებასთან დაკავშირებით საინტერესოა არისტოტელეს ἔντελέχεια-ს გააზრება ქართველი მთარგმნელების მიერ. არისტოტელეს ეს ტერმინი წარმოადგენს კომპოზიტს ἐν (წინდებულის) τῷ + τέλος (სრული, დასასრული) + ἔχειν (ქონება) – ნაწარმოებია παραματεία-ს მოდელით და სიტყვასიტყვით ნიშნავს „სრულყოფილებაში მყოფობას, დასრულებულობის ქონებას.“ ἔντελέχεια ანუ როგორც მას იოანე

* დაბეჭდილია კრებულში: ეტიმოლოგიური ძიებანი, 1990, „ძველი ქართული ტერმინოლოგიური ლექსიკიდან მიმდემი – შემასრულებელი – შესრულება ἔντελέχεια“, გვ. 55-62.

პეტრიწი გადმოსცემს ბიზანტიური წარმოთქმით – *ენტელექია* – არისტოტელეს მიხედვით არის მოქმედების საშუალებით შესაძლებლობიდან (δύναμις) მეოფობად მოყვანილი, შესრულებული, განხორციელებული არსება საგნისა, ეს არის საგნის სახოვანქმნილობა, ანუ გვაროვანქმნილობა, რომელიც თავის თავშივე შეიცავს მიზანს (τέλος), დასრულებულობას, განსაზღვრულობას, ანუ იმას, რაც არის საგანი სინამდვილეში, რეალურად, მოქმედებაში. აქედან – ყოველი სუბსტანცია ანუ შინაგანი არსი საგნისა მოქმედებაში, განხორციელებულობაში არის *ენტელექია*. ამგვარად, პოტენციის (ძალის – δύναμις) სისრულეში მოყვანა ანუ *ენტელექია* შესაძლებელია მოქმედებით, მოძრაობით – რასაც აღნიშნავს კიდევაც იოანე დამასკელი: κίνησις ἐστὶν ἐντελέχεια τοῦ δυνάμεως (Dial.129,ξβ') – ეგრემ მცირის თარგმანით: მოძრაობაა არს შესრულებაა ძალისაა (დიალ. 48,1) // არსენ იყალთოელის თარგმანით: *მოძრაობაა არს მიმდემობაა ძალისაა (იქვე)*. აქვე მოყვანილია სპილენძის ცნობილი მაგალითი. რამდენადაც სპილენძს შეუძლია ქანდაკების ფორმის (სახის) მიღება, ამდენად იგი პოტენციურად, შესაძლებლობაში ქანდაკებაა, მაგრამ ეს პოტენცია განხორციელებული, სისრულეში მოყვანილი, ანუ *ენტელექია* მაშინ იქნება, როცა იგი ჩამოსხმება, გაფორმდება – ანუ მოქმედებაში მოვა: Ἐντελέχεια οὖν ἐστὶ τοῦ χαλκοῦ τοῦ δυνάμει ὄντος ἀνδριάντος τὸ διαλύεσθαι, τὸ διαπλάττεσθαι, τὸ διαξέεσθαι, ἅπερ εἰσι κινήσεις (Dial. გვ. 129, ξβ') – ეგრემის თარგმანი: *შესრულებაა უკუე უწოდთ რვალისა მის, რომელი იყო ძალ ძეგლისა, რაჟამს დაიდნოს და შთაისხას და გამოიჭრას და იხუეტოს. და ესე ყოველნი ძრვანი არიან („დიალ.“, 48,1); არსენი: მიმდემად უკუე არს რვალისა შორის ძალითა ანდრიანტ-ყოფად განდნობითა, განჭვდითა, მოხუეწითა, რომელნი-ესე მოძრაობანი არიან (იქვე)*. ასევე, მაგ., თვალის ენტელექია არის ხედვის უნარი და თვით ხედვის ფუნქცია. ეს მაგალითი მოჰყავს ნემესიოს ემესელს, როდესაც განმარტავს არისტოტელეს ენტელექიის ცნებას: ἢ ἢ ὀφθαλμοῦ... εἶδος δὲ καὶ ἐντελέχειά ἐστιν ἢ πρώτη ὀφθαλμοῦ, αὐτῆ ὄψις, ἢ τὸ δύναται ὄρεῖν αὐτῷ παρεχομένη δευτέρα δὲ ἐντελέχεια ἐστὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἢ ἐπέργεια καθ' ἣν ὄρεῖ ἐντελέχειά ἐστι. იოანე პეტრიწის თარგმანი: *თვთ თუალი ითქუმის ნივთად... არამედ გუარო ვინადვე და შემასრულებელი თვთ იგი პირველი მხედვარეობაა არს თუ-*

აღიხად და შექმლებელი ხედვსა მისდა მიცემად; ხოლო მეორე **შემასრულებელი** თუაღიხად არს მოქმედებად, რომლითა მხედვარეობს. იძიებოდედ, თუ ვითარ აწლა შობილსა ლეკუსა არცა ერთი აქუს **შემასრულებელთა** (ნემეს., 37,3-8).

როგორც ვხედავთ, ἑτελέχεια-ს ეფრემ მცირე და პეტრიწი ქართულად დაახლოებით ერთნაირი – **შესრულება-შემასრულებელი** შესატყვისებით თარგმნიან, რაც არსებითად სემანტიკური კალკია ამ ბერძნული ტერმინისა (τέλος – სრული, ἐν τῷ τέλος ἔχει „შესრულებაში, დასრულებაში მყოფობა“). მაგრამ, როგორც ჩანს, ამ შესატყვისმა ბოლომდე ვერ დააკმაყოფილა პეტრიწი და ამიტომ მან თავის „განმარტებაში“ არისტოტელეს **ენტელექთა** ყველაგან უთარგმნელად გადმოიტანა:¹ არცა სხეულთაგან განუშორებელ არს, ვითარ სტაგირელისა **ენტელექთა**, რომელი პირველთა შორის სქოლიოთა მდიდრად გარდავევით („განმარტება“, 194,30); იქცეს რად სხეული, მყის ივინი [ფერნი და ნაკუეთნი] უმყოვო იქმნებიან, ვითარცა სტაგირელისა **ენტელექთანი** („განმარტება“, 107,3); არცა ვითარ არისტოტელის **ენტელექთანი** წინამდებარედ მოქენენი არიან, არამედ სრულიად ზესთა ძეს ესევეითართა ხრწნა-ქცევითთა ვნებათა („განმარტება“, 195,14-16).

როგორც ჩანს, რადგანაც ἑτελέχεια არისტოტელეს ტერმინია და მასში ავტორი სრულიად გარკვეულ აზრს დებს, პეტრიწმა უკუაგლო **შემასრულებელი**, რომელიც არატერმინოლოგიური მნიშვნელობითაც იხმარება – მაგალითად, ნაწილებისაგან მთელის შედგენის, შესრულების მნიშვნელობით: **სიტყვერი** და **მოკუდავი იქმნებიან შემამტკიცებლობითნი** კაცისანი განყოფილებანი, რამეთუ შეადგენენ, ესე იგი არს, **შეასრულებენ** ბუნებასა მისსა (ამონ. S 2562, 195r – συμπληροῦσιν); **ორგუარად** იხილვებიან განყოფილებანი, ანუ ვითარცა **შემადგინებელნი** და **შემასრულებელობითნი** სახეთანი (S 2562, 221r – συμπληρωτικά); **შემასრულებელი** არსებისად არს, ვითარ **სიტყვერი**, **მოკუდავი** (S 2562, 187v); **გული**, **ღვძლი**, **ტვნი**, **ტყირბი** და **სხუანი** ყოველნივე **სხუადასხუა** არიან აგებულებითაცა და ცხორებითაცა,

¹ სხვათა შორის, ასევე იქცევა ნემესიოსის ტრაქტატის რუსულ ენაზე მთარგმნელი ფ. ვლადიმირსკი, რადგანაც, როგორც ჩანს, მასაც არ აკმაყოფილებს ტერმინი осуществленность და თვლის, რომ რუსულად ამ ტერმინის აზრის ზუსტად გადმოცემა შეუძლებელია ორი-სამი სიტყვითაც კი (Немец., 1914, გვ. 52). ევროპულ ენებშიც არისტოტელეს ტერმინი – **ენტელექთა** ტრანსლიტირებულია.

ხოლო იქმნებიან **შემასრულებელ** ერთისა ცხოველისა, იყოს და კაცისა („განმარტება“, 21,3-4), ესენი ერთბამად ყოველნივე ერთისა ცხოველისა **შემასრულებელ** (იქვე).

მეტად საინტერესოა, ერთი შეხედვით, **ენტელექტისათვის** თითქოს უცნაური შესატყვისი არსენ იყალთოელისა – **მიმღე-მობა**. ილია აბულაძის ლექსიკონში სიტყვები **მიმღემი**, **მიმღე-მად**, **სამიმღემო** განმარტებულია პარალელური რედაქციების კონტექსტების მიხედვით სხვადასხვაგვარად. ასე, მაგ., **მიმღემი** – „საუკუნომდე“, „წამართ“: **მიმღემი ვერ დაივიწყენ/საუკუნომდე არდავიწყებულ იქმნენ**: იერ., 20,11 (ბერძნ. αἰῶνος οὐκ ἐπιλεσθήσονται); დააწესებით გულნი თქუენნი ამიერ დღითგან და **მიმღემი/აწესებით გულნი თქუენნი ამით დღითგან და წამართ**; დაწუვიდენ მას... **მიმღემად/ანთებდენ მას... მოუკლებლად**: ლევიტ. 24,3 (ბერძნ. νόμιμον αἰῶσιον εἰς τὰς γενεὰς ἡμῶν); **სამიმღემო** – „სამარადისო“: რომელ არს ყოვლად დასაწუავი **სამიმღემო/რომელ არს მრგულიად-დასაწუველი სამარადისო**: რიცხ. 23,23 (ბერძნ. ὀλοκαυτῶσεως αὐτοῦ). პარალელური რედაქციის კონტექსტის მიხედვითაა განმარტებული **მიმღემი** სიტყვა შუა საუკუნეთა ნოველების ძველი ქართული თარგმანების გამოცემისათვის დართულ ლექსიკონში („დამღლეი, დამქანცველი“): **ლოცვისა ღუაწლი და ბრძოლა მიმღემი არს და ვიდრე სული ედვას კაცსა, არა აქუს განსუენება (ლოცვ., XII, 2,5)/არარად არს ესრეთ საშრომელ, ვითარ ლოცვაე ღმრთისა მიმართ**. მაგრამ აქაც და (როგორც ბიბლიის და იოანე დამასკელის „დიალექტიკის“ ბერძნული კონტექსტებიც მოწმობენ), ზემოთ მოყვანილ ყველა მაგალითში ამ **მიმღემი** სიტყვის მნიშვნელობაა **„მუდამ. მუდმივად“** (და აქედან – „სრულად, ბოლომდე, მთლად“). ამ სიტყვის ამავე მნიშვნელობას ადასტურებს „პეტრე ქართველის ცხოვრების“ ტექსტიც: და **იბარხვიდა წმიდაე პეტრე ფრიად და მიმღემად** (ცხ. პეტრ. ქართ., 247,6). ამავე მნიშვნელობით გვხვდება ეს სიტყვა „მამათა ცხორებათა“ თარგმანების ტექსტშიც: **მრავლისა ვედრებისა და ლოცვისა შემდგომად და მიმღემისა მარხვისა... ეწუნა მას ჩუენება საღმრთო** (ცხ. წმ. ევრ., 220, 27) და სხვ.

აგებულებით ეს სიტყვა ზმნისართული ტიპის კომპოზიტი ჩანს: **მი-მღე-მი. მი-ღლე(დ)-მი** ან **მი-ღლე(დ)-მიმართ>მი-ღლე-მი** (-მი თანდებული გელათის სკოლაში მეტად აქტიურად გამოიყენება: **ქალაქადმი, სოფლადმი, ეკლესიადმი**). აქედან – მისი მნიშვნელობა: „მის

დღეში“, „თავის დღეში“ (შდრ. იმერ. „მიდღემი“, სამიდღემიო – „სამუღამო“), საიდანაც მოდის ზემოთ ჩამოთვლილი მნიშვნელობები: „ბოლომდე, სრულად, მთლიანად, მთლად“.

ამგვარად, *მიმღემი*, *მიმღემად*, *სამიმღემო* სიტყვების შემცველი ზემოთ წარმოდგენილი კონტექსტები შესაბამისად შემდეგნაირად განიმარტება: „ბოლომდე არ იქნებიან დავიწყებულნი“ (– სიტყვასიტყვით: „მუღამ“); „ამ დღიდან და ბოლომდე“ (ან: „თავის დღეში, მუღამ, ყოველთვის“); „წვაგდნენ მას მთლიანად, სრულად, ბოლომდე“.

აქედან ცხადი ხდება, თუ რატომ იხმარა არსენ იყალთოელმა ἐν τῷ τέλει ἔχειν ὀ ἐντελέχεια-ს შესატყვისად *მიმღემი-მიმღემობა* – „სრული, სრულადობა“.

მიმღემი სალაპარაკო ენაში გავრცელებული, დიალექტური ფორმა ჩანს, რომელიც არსენ იყალთოელმა გამოიყენა ტერმინოლოგიური მნიშვნელობით, რათა თავი აერიდებინა პოლისემიისათვის (*შესრულება* ტერმინი მას გამოყენებული აქვს συμπεράσμα – „დანასკვის“ შესატყვისად). მსგავსი მაგალითები – დიალექტური ფორმების ტერმინოლოგიური მნიშვნელობით გამოყენება სხვაც გვხვდება გელათის სკოლის ძეგლებში, რაც, როგორც აღვნიშნავდით, გამოწვეულ იყო ცნებათა დიფერენციაციის საჭიროებით.

მიმღემი ლექსემა აღარ იხმარება თანამედროვე ქართულში, მაგრამ მისი მნიშვნელობა იძლევა საფუძველს ვიფიქროთ, რომ სწორედ მასთან კონტამინაციის შედეგადაა მიღებული ზმნიზუდაური ფორმა *მუღამ* (<მიმღემ), რომელიც მზია ანდრონიკაშვილს სპარსულიდან ნასესხობად მიაჩნია.

2.6. არსება – οὐσία; არსი.

მყოფი – τὸ ὄν; აფ. აობა – ὑπαρξις*

ზემოთ ვნახეთ, რომ შესაძლებლობაში მყოფის განხორციელებულობას (დასრულებულობას) მოქმედების გზით, ანუ თავის თავში მიზნის შემცველ სინამდვილედ ქცეულ შესაძლებლობას (полная, совершенная действительность, имеющая цель в самой себе: ა. ლოსევი) არისტოტელე ენტელექიად სახელდებს (ἐντελέχεια). მაგრამ, ამავე დროს, შესაძლებლობიდან

* დაბეჭდილია ჟურნ. „მაცნეში“, ვნისა და ლიტ. სერია, 1968 წ. №1. გვ. 159.

მოქმედების გზით სინამდვილედ ქცეულ შინაარსს, ანუ გაფორმებულ მატერიას იგი **უხიას** (οὐσία) უწოდებს. არისტოტელეს **ენტელექტია** რომ **მოიცავს** οὐσία-ს გაგებას, ეს ჩანს ნემესიოს ემესელის მსჯელობიდან, რომლითაც იგი აპირებს იმის ჩვენებას, თუ რას უწოდებს არისტოტელე **ენტელექტიას** და განმარტებისას ამ უკანასკნელს არსებასთან აიგივებს: Διασαφήσω μιν δὲ πρότερον, ἐντελέχειαν τίνα καλεῖ· Τὴν οὐσίαν τριχῶς λέγει... (P.G. 40, col. 560): **პირველად განვაცხადოთ, თუ შემასრულებლად რომელთა უწოდს: რამეთუ არსებასა სამად იტყვს: პირველად იტყვს ნივთსა წინამდებარესა (ἄλλη ὑποκείμενον) რომელი თავით თვისით არა არს, ხოლო აქუს ძალი შექმნისა-მიმართო;** და კუალად მეორედ – **გუარსა** (μορφήν καὶ εἶδουσ), რომლითა გუართთა იქმნების ნივთი; ხოლო მესამედ – **ორთაგან: ნივთისა და გუარისა** (τῆς ἄλλης καὶ τοῦ εἶδους) **ქმნილისა, რომელ არს სულიერი. არს უკუე ნივთი ძალ, ხოლო გუარი – შემასრულებელ** (ნემეს., 36,13-17, P.G. 40, col. 560-561).

ამგვარად, ნემესიოს ემესელის მიხედვით არისტოტელეს οὐσία (არსება) სამი სახით წარმოვეიდგება: 1. როგორც შესაძლებლობაში მყოფი მატერია (ἢ ἄλη – ნივთი); 2. როგორც სახე-ფორმა (μορφήν καὶ εἶδουσ), რომლითაც ფორმდება (გუაროან-იქმნების) მატერია და 3. როგორც მატერიისა და ფორმის ერთიანობა. ამ პროცესში **მატერია (ნივთი)** შესაძლებლობაა (δύναμις), ხოლო **ფორმა** – შემასრულებელი (ἐντελέχεια). ე. ი. მატერია შესაძლებლობაში შეიცავს **დასასრულს – მიზანს** (τέλος), ხოლო დასრულებულ სახეს მას ფორმა აძლევს, ე. ი. სინამდვილედ (действительность) აქცევს მას, განახორციელებს (осуществляет). ამგვარად, გამოდის, რომ გარკვეული თვალსაზრისით **ენტელექტია** – განხორციელებული, ფორმაში გამოველენილი **უხიაა**. ეს აზრი კარგად არის გამოხატული ენტელექტიის რუსულ შესატყვისში – **осуществленность**, და იოანე პეტრიწის ტერმინში – „**შემასრულებელი**“.

როგორც ცნობილია, **οὐσία** არის ძირითადი, უმნიშველოვანესი კატეგორია არისტოტელეს ათ უზოგადეს კატეგორიათა შორის (დანარჩენი ცხრა მასზე „გამოითქმის“ – κατηγορεῖται): **არსებაა არს უყოვლადსაკუთრესი და პირველად და უფროსად სათქუმელი** (ამონ. S 2562, 282); **არარაჲ უპირველეს არს არსებობსა** (ამონ. S 2562, 171r – οὐδὲν γὰρ πρότερον τῆς οὐσίας; Ammon.

78,251; ამათ უკუე ათთა შესმენათა ნათესავონთა ნათესავთ-
განი ერთი იგი პირველი არსება არს, ხოლო ცხრანი – შემ-
თხუვეითნი („დიალ.“; 22,13).

არისტოტელე გამოჰყოფს პირველ არსებებს (αἱ πρῶται οὐσί-
αι) და მეორე არსებებს (αἱ δεῦτεραι οὐσίαι): **არსებისაჲ რომელი-
მე უკუე არსო პირველი, ხოლო რომელიმე – მეორე (ამონ.
125,24).** პირველ არსებებს საკუთრივ არსებებს, კერძობით არ-
სებებს უწოდებს, მეორე არსებებს კი ზოგადს – **სახეებსა და
გვარებს** (εἶδος καὶ γένος), რომლებიც არკვევენ პირველი არსე-
ბების რაობას და წარმოგვიდგენენ საგანთა ზოგად არსებითს
საზრისს: **პირველად ვიდრემე კერძობითისა მწოდებელი, ხო-
ლო მეორედ – საყოველთაოისა (ამონ. 125,24); სამართლად
უკუშ კერძობითნი და პირველნი არსებანი პირველედ ითქუ-
მიან ყოვად (ამონ. S 2562, 292v); სამართლად უკუე სადმე სახე-
თა და ნათესავთა მეორედ არსებად ვიტყვით, ხოლო შემთხუვე-
ითთა – ყოვლად არა ვიტყვთ არსებად (ამონ. S 2562, 295v); პირ-
ველნი იგი არსებანი ყოვად მოიყვანნა (არეოპაგ. 140, 34).**

ამგვარად, არისტოტელეს οὐσία შეიძლება გავიგოთ:

1) როგორც კონკრეტული **არსი** ანუ **მყოფი** (сущее, сущест-
тво), კონკრეტული **საგანი** (вещь, вещество): **კაცი არსება არს**
(ამონ. S 2562,288v); **არსებაჲ სულიერი მგრძნობელობით ყოვლად
ითქუმის** (ამონ. S 2562,288r); **უნივთოთამცა ზეცისა არსებაჲა**
(არეოპაგ., 148,31); **მეხუთისა მის არსებისა, რომელსა ჩუენ ცად
უწდთ („განმარტება“; 211,18);**

2) როგორც საგნის **შინაგანი ბუნება. არსი. რაობა (ნივთის-
შინაჲ არსება)** ანუ მისი **იდეა**, რომელიც ფორმაში ვლინდება
(сущность, сущностный смысл вещи, суть, природа, substantia,
natura, Wesen): **ხოლო არისტოტელიანთა ჰნებაჲს მოსაზრებაჲ
ჩუენი ნივთისშინაჲსა არსებისაგან ცნობად გონიერისა, რომელ
არს სადმე უხილაჲი (S 2562,86r); მისგან [ერთისაგან] წარმონი,
დაღათუ ნივთსა და ქუემდებარესა ეზრახნეს, ანუ მოქენე იქმ-
ნეს, არამედ გუარ და არსება არიან („განმარტება“, § 41, გვ.98);**

3) როგორც **მატერიისა და ფორმის ერთიანობა, ყოფნა,
არსებობა (существование, бытие, esse, essense, Wesen, Wesenheit,
Habe, être): არსებად მომყვანებელ არს ღმერთი (არეოპაგ. 83,38 –
τὸ εἶς οὐσίαι ἄγειν τὸν Θέον: P.G.t., p. 916,30-32); რომელსა მოუღი-
ეს დასაბამი არსებისაჲ შემოქმედისა მიერ (ევთ. სწავლ. 160,28).**

ὄντα-ს ცნების ასეთი ფართო სემანტიკური სპექტრი არის მიზეზი იმისა, რომ ამ ტერმინის თარგმნის დროს სხვადასხვა ენაში მისი მნიშვნელობის სხვადასხვა მხარე აისახება კონტექსტის მიხედვით. როგორც ა. ლოსევი აღნიშნავს, გერმანულ ფილოსოფიურ ლიტერატურაში მას სხვადასხვა ავტორები თარგმნიან ტერმინებით: Wesen, Ding, Wesenheit, reeles Einzelwesen, Substanz. თვით ლოსევი არჩევს ამ ცნების გადმოცემას ლათინურიდან ნახესხები субстанция-თი: „субстанциию я предпоче-таю потому, что Аристотель как раз хочет оперировать с абсолютно данными вещами“ (ა. ლოსევი, 1929, გვ. 26). და მართლაც, ლათინური substantia კალკია ბერძნული ὑπόστασις ტერმინისა და, მაშასადამე, ამოსავალში მისი საგნობრივი, ნივთიერი მნიშვნელობა აქვს აქცენტირებული (ὑπο-στας *ქვეშ-მდებარე*, ის, რაც საფუძველში დევს). მაგრამ საბოლოოდ მოიცავს მთელ იმ სემანტიკურ ველს, რომელსაც ὄντα. ამ მხრივ საინტერესოა ὄντα-ს ერთ-ერთი ძველი ქართული შესატყვისი – *ნივთი*, რომელშიც ასევე აქცენტირებულია ამ ტერმინის მატერიალური შინაარსი (*პირველითგანვე იყო იგი აღმავსებელ ნივთისა მის ქუეყანისა: ექუსთა, უძე. 60,29; შდრ. გიორგი ათონელის თარგმანი: პირველითგანვე იყო აღმავსებელ და სრულ-მყოფელ არსებისა მისისა: 47,25*).

თვითონ ὄντα ენობრივი ფორმის მიხედვით არის εἶμν („ყოფნა“) ზმნის მდებარეობითი სქესის აწმყო მიმელობიდან ὄντα + ἰα – სახელური -*თა* დერივაციული სუფიქსით წარმოქმნილი აბსტრაქტული ნაზმნარი სახელი (Buasaq, 1913), „რომელსაც სრულიად შეესატყვისება თავის ფორმიტაც და შინაარსიტაც ასეთივე ფართო საზღვრებით ქართული *არს + ება* (აწმყო დროის მიმელობა *არს-ი + ება* აბსტრაქტულ სახელთა მაწარმოებელი სუფიქსი). ძირითადად სწორედ ამ ტერმინით არის გადმოცემული ძველ ქართულში ეს ცნება. ეს უძველესი შესატყვისი ბერძნული ὄντα ტერმინისა მოიცავს მთელ მის სემანტიკურ ველს.

მაგრამ, როგორც ცნობილია, ქრისტიანულმა დოგმატიკამ მკაცრად გამიჯნა ὄნτα (*ბუნება, არსება*) და ὑπόστασις (*პირი, გუამი, განუკუთვლელი*) ცნებები. ათანასე აღექსანდრიელი (295-373 წწ.) ამ ტერმინებს ჯერ კიდევ სინონიმური მნიშვნელობით ხმარობდა: ἡ ὑπόστασις ὄντια ἐστὶ καὶ ὁδὲν ἄλλο σημαίνουμειον ἔχει ἢ αὐτὸ τὸ ὄν... ἡ γὰρ ὑπόστασις καὶ ἡ ὄντια ὑπαρξίς ἐστίν (Ath.

ep. 4, Patrist. Gr. Lex.) – „*ჰიპოსტასი უხია* არის და სხვა არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, გარდა თვით *მეოვსია*... ასე რომ *ჰიპოსტასი* და *უხია არსებობაა*“). მაგრამ ამ ცნება-ტერმინთა აღრევა იწვევდა მთავარი ქრისტიანული დოგმატის ერთარსებას სამპიროვანი (სამგევამოვანი) სამების წევრთა სუბორდინაციული დამოკიდებულების გაგებას და სხვა მწვალებლურ გააზრებებს. ამიტომ კაბადოკიელ მამებთან ეს ორი ცნება-ტერმინი მკაცრადაა გამოჯნულ-დიფერენცირებული (Твор. Вас. Вел., 1892, с. 95, 162). ამ მხრივ, როგორც ზემოთაც აღვნიშნავდით, მეტად მნიშვნელოვანია ბასილი დიდის წერილი თავისი ძმის, გრიგოლ ნოსელისადმი, რომელსაც იგი განუმარტავს განსხვავებას οὐσία და ὑπόστασις ცნებებს შორის; აქვე იგი მიუთითებს ერთიანობაზე სამებაში და ჰიპოსტასური თვისებების განსხვავებაზე: „По-елику многие в таинственных догматах, не делая различия между сущностию οὐσία вообще и понятием ипостасей... и думают, что нет различия сказать: „сущность“, или „ипостась“ (почему некоторым из употребляющих слова сии без разбора вздумалось утверждать, что как сущность одна, так и ипостась одна, и наоборот, признающие три ипостаси думают, что по сему исповеданию должно допустить и разделение сущностей на равное ему число): то по сей причине, чтобы и тебе не впасть во что либо подобное, на память тебе вкратце составил я о сем слово“ (К Григорию, Брату, Твор. Вас. Вел., с. 51).

ქალკედონის მსოფლიო კრებამ (451 წ.) მტკიცე ზღვარი განაჩინა *ჰიპოსტასსა* და *უხიას* შორის. οὐσία დამკვიდრებულ იქნა „არსების“ („ბუნების“) გაგებით („*არსება* და *ბუნება* ერთ არს“ А 240, ფ.60); ხოლო ინდივიდის, პირის (πρόσπου) მნიშვნელობით კი ὑπόστασις. ასე რომ, VIII საუკუნეში, ათანასე აღექსანდრიელისაგან განსხვავებით, ლოგიკურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის სისტემატიზატორი – იოანე დამასკელი თავის დოგმატიკურ ნაშრომში („გარდამოცემა უცილობელი მართმადიდებელი სარწმუნოებისათვის“) წერს: „...Ὅτι μὲν οὖν ἕτερον ἔσται οὐσία, ἕτερον ὑπόστασις... (Damask. Ἐκδ.): ექვთიმე ათონელის თარგმანით: აწ უკუე ჩუნ მრავალგზის გვთქუამს, ვითარმედ სხუა არს არსებამ და სხუამ – გუამი, და ვითარმედ არსებამ ზოგადსა შემოკრებითსა სახესა ერთსახეთა გუამთასა მოას-

წაგებს, ვითარ-იგი არიან ღმერთი და კაცი, ხოლო გუამი – განუკუთვლელსა საცნაურ-პეოვს, ვითარ არიან მამად და ძე და სული წმიდად და პეტრე და პავლე (გარდამოც., 83). იხ. აგრეთვე ექვთიმე ათონელის გამოკრებილი თარგმანი „წინამძღუარი“: ხოლო ესე საცნაურ არს, ვითარმედ სხუა არს არსება და ბუნება და სხუა არს გუამი და თუთება და პირი. არსება და ბუნება ერთ არს, ვითარცა წმიდანი მამანი იტყვან და ვითარმედ გუამი და პირი და თუთება ერთ არს (A 240,60). ექვთიმე ათონელი საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ „ესე არს საცთური მწუაღებელთად, რომელ ბუნებასა და გუამსა ერთად იტყვან და ამისთვის შესცთეს ჭეშმარიტებისაგანო“ (A 240, ფ. 57).

როგორც ვხედავთ, იოანე დამასკელი აქ ერთმანეთს უპირისპირებს „გარეშე“ ფილოსოფოსთა და წმიდა მამების პოზიციას *არსება* და *გუამ* ტერმინთა გამოყენებასთან დაკავშირებით. Ὑπόστασις ტერმინმა „პირის“, „ინდივიდის“ მნიშვნელობა გვიან მიიღო ახალი აღთქმის წიგნებში და პატრისტიკულ ლიტერატურაში. ანტიკური ხანის ფილოსოფოსებთან კი (პლატონი, არისტოტელე)¹ მას οὐσία და ὑπαρξις ტერმინების სინონიმებად ვხვდებით (ა. ლოსევი, 1929, გვ. 24).

ქრისტიანულ ეგზეგეტიკურ ლიტერატურაში გახაზავენ *არსებისა* (οὐσία) და *ბუნების* (φύσις)¹ იგივეობას, განსხვავებით „გარეშე“ ფილოსოფოსთაგან, რომელნიც მიჯნავდნენ *ბუნებასა* და *არსებას*: *გარეშეთა უკუე ფილოსოფოსთა... განყოფილებად თქუეს არსებისა და ბუნებისა. არსებად ვიდრემე მეტყუელთა მარტივად ყოფისა ოდენ... („დიად.“, 13, 1).*

¹ უნდა აღინიშნოს, რომ ტერმინი *გუამონება არსების* სინონიმად აქვს ნახმარი არისტოტელეს ფილოსოფიის კონტექსტში იოანე პეტრიწს: „ყოველსა არსებასა, და გუამონებასა შემდგომთაგან ვაევიონებთ“ („განმარტება“, წინასიტყვაობა, გვ. 8,12).

¹ „გარეშე“ (ἕξις) ანუ ელინ ფილოსოფოსთა და ქრისტიან მამათა თვალსაზრისის განსხვავება, ერთი მხრივ – *არსებასა* და *გუამონებას* (ანუ *განუკუთვლელს. პირს*) შორის და მეორე მხრივ – *არსებასა* და *ბუნებას* შორის ნათლად ნაჩვენები დამასკელის „დიადექტიკის“ მე-13 თავში, ასევე არსენი ვანესის „დოგმატიკონში“ შეტანილი ანონიმი ავტორის კითხვა-მიკვების ფორმის ანტინესტორიანულ ტრაქტატში: *თითოსახეთა თავთა... გამოძიებით კითხულთა აკხნად (იხ. ანტინესტორ., 1997, გვ. 106 და შმდ).* ძე თანაარსია (ერთარსება) მამისა, მაგრამ როდესაც ღაპარაკია მის ღმრთებრივ და კაცობრივ ბუნებაზე, გამოყენებულია ტერმინი *ფისი* (ბუნება) და არა *οὐσία* (არსება).

ამგვარად, *არსება* დოგმატიკის ენაში მკვიდრდება „ბუნების“, შინაგანი არსებითი რაობის გაგებით (*იგივე არს ბუნებაა და იგივე სიტყუაა არსებისა მამისა და ძისა: თეოფილაქტე ბულგ.* A 52, ფ. 67r), პირის, ინდივიდის მნიშვნელობით კი მიღებული იქნა ἰσότης. ამ უკანასკნელმა გააძევა ხმარებიდან საკმაოდ გავრცელებული παράσις ტერმინი, რადგანაც იგი „პირთან“ ერთად „ნიღაბსაც“ აღნიშნავდა (ს. ავერინცევი, 1984, გვ.55).

ამგვარად, თუ ანტიკურ ფილოსოფიაში ἰσότης ტერმინს ὁσία და ἰσότης ტერმინთა სინონიმად ვხვდებით, პატრისტიკულ ლიტერატურაში ὁσία ისე მიემართება ἰσότηს-ს, როგორც ზოგადი კერძოს, ან აბსტრაქტული კონკრეტულს, როგორც ზოგადად ცოცხალი არსება – ინდივიდუალურს, გვარი – სახეს: Κοινόν τοῖσιν ἢ ὁσία, ὡς εἶδος, μερικόν δὲ ἢ ἰσότης (Damask. Ἐκδ. 1001) *ზოგადი არს არსებაა, ხოლო კერძო – გუაში (გარდამოც., 84v):* Τὸ σῶμα εἶδος τῆς ὁσίας (Damask. Dial. μὲν β. III) – *გუაში სახე არს არსებისა („ლიალ.“, 33,1).*

ცნობილია, რომ არეოპაგელთან ტერმინი ἰσότηს (გუაში, გუაშიონება) იხმარება ინდივიდუალურის აზრით და უპირისპირდება ὁσία-ს (არსებას), როგორც გვარეობით თვისებათა ერთობლიობას. ქრისტიანული სამების ჰიპოსტასები *პირებია* (παρόσια), გაერთიანებულნი *ერთარსების* (ἢ μία ὁσία), *თანაარსობის* (ὁμοῖότης) პრინციპით ღმერთში.

თანამედროვე ქართულ ფილოსოფიურ ენაში *არსება*-ს დამკვიდრებული აქვს „ნივთისშინაა“, საგნის შინაგანი ბუნების (СУЩНОСТЬ, esentia) მნიშვნელობა. თუმცა ყოფითს ენაში იგი ადრინდელი „მყოფის, ცოცხალი არსების, სულდგმულის“ მნიშვნელობითაც იხმარება (*საკვირველი არსებაა ადამიანი: ილია, ქველ*). მეორე მხრივ, ტერმინმა *არსი*, რომელიც ძველ ქართულში *არსებასთან* ერთად (არეოპაგ., 45,2-6) ძირითადად მაინც „მყოფის“ („ის, რაც არის“) შინაარსს გამოხატავდა, თანამედროვე სალაპარაკო ენაში დაიმკვიდრა სწორედ პირველი, შინაგანი ბუნების („საქმის არსი, მოვლენის არსი“ – СУТЬ, СУЩНОСТЬ) მნიშვნელობა. მაგრამ ფილოსოფიურ ლიტერატურაში *არსი* საზოგადოდ „ყოფნის“ მნიშვნელობითაც გამოიყენება ახალი ტერმინის – *ყოფიერების* გვერდით. ასე, მაგ., ნ. ნათაძე ჰეგელის ნაშრომის თარგმნისას Sein-ის შესატყვისად პარალელურად იყენებს *ყოფიერებასაც* და *არსსაც* (ნ. ნათაძე, 1984,

გვ.366), ხოლო შ. პაპუაშვილი კანტის თხზულების თარგმანში ამავე ცნების შესატყვისად ხმარობს როგორც *არსსა* და *ყოფიერებას*, ასევე *ყოფნასაც* (შ. პაპუაშვილი, 1979, გვ.502). სწორედ ამიტომ, სპეციალურ ლიტერატურაში აყენებენ საკითხს, ერთი მხრივ, *არსება* (СУШНОСТЬ) ტერმინის შეცვლისა (ა. ბეგიაშვილი, 1972, №3, რომელიც გვთავაზობს ტერმინს *დედაარსი*) და, მეორე მხრივ, *არსის* (*//ყოფიერების*) ნაცვლად *ყოფნა* ტერმინის შემოტანისა (გ. ნოღია, 1985, გვ.153).

ამგვარად, როგორც ერთ, ისე მეორე შემთხვევაში უკუიგდება ღრმა ტრადიციებისა და ძირების მქონე ძველი ქართული ტერმინი იმის გამო, რომ საღაპარაკო ენის სტიქიურმა ტალღამ მისი მნიშვნელობის გადახრა გამოიწვია (ეს კი, თავის მხრივ, ქართული ფილოსოფიური ენის არასტაბილურობის ბრალი უნდა იყოს).

ამ ცნებათა ქართულად (და არა მარტო ქართულად) გადმოცემის სირთულე, როგორც ვნახეთ, თვით ბერძნული ტერმინის სპეციფიკური შინაარსით იყო განპირობებული: ქართულმა *არსებაშ* შეძლო ეტვირთა οὐσία-ს ყველა მნიშვნელობა (*არსების* სემანტიკური საზღვრების ასეთი მერყეობა უნდა იყოს ასახული „ვეფხისტყაოსნის“ ცნობილ კონტექსტში: „*ბოროტსა ხელთა კეთილმან, არსება მისი ვრძელთა*“; სადაც *არსება*-ში იგულისხმება „სუბსტანციაც“, „ყოფნაც“ (БЫТИЕ) და „ბუნებაც“ (СУШНОСТЬ).

იოანე პეტრიწმა, რომელთანაც *არსება* ტერმინი ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი მნიშვნელობით გვხვდება (თუმცა მათგან „ბუნება“ მაინც ძირითადია), სცადა ცნებათა ფორმალური დიფერენცირება და „მარტივი არსებობის“ (НАЛИЧНОЕ БЫТИЕ) ფუნქციით ახალი – *აობა* ტერმინის შემოტანა.

„განმარტების“ მე-18 თავში („წესდადებისათვის არსთათსა“), რომელიც არსთა წესდადებას (ანუ იერარქიულ რიგს) ეხება, სანამ ძირითადი საკითხის განმარტებაზე გადავიდოდეს, იოანე პეტრიწი „თანწარვლის სახით“ ეხება „ფრიად სათანადო და საჭირო“ საკითხს, *აჲ, არსი. არსება* და *მყოფი* ცნება-ტერმინების ერთმანეთისაგან განსხვავების თაობაზე. ვრცლად განმარტავს რა ტერმინს *არსი* პერიპატოლეებისა და პლატონის მიხედვით, იგი წერს: „*არსი* თვითონ შეიცავს თავის საზღვარს, რადგანაც *არსება* თვითმდგომია და სხვას არ საჭიროებს თავის მამყოფებლად, როგორც, მაგ., შექმნილი, მოპოვებული, გარედან მიღებული ანუ არაარსებითი, „ხედშემოსრული“, რო-

მელსაც არისტოტელეს მიმდევრებმა – პერიპატოელებმა, როგორც ემპირიკოსებმა, შემთხვევითი უწოდეს, ხოლო დიდი პლატონი თვით ამ შემთხვევებსაც *არსებად* თვლის, რადგანაც იქ (მუნ), მეტაფიზიკურ სამყაროში გარეგნობა ანუ ფორმა *არსებაა*, ხოლო აქ – შემთხვევა. იქ სამი განზომილება, ფერი და ნაკვეთი – *არსნი* არიან და უსხეულონი, აქ კი გარედან შექმნილი (არაარსი) და შემთხვევა. იქ პლატონი ხუთ კატეგორიას გამოჰყოფს: არსებას, თვისებას (თუთობა), სხვაობას, დგომას და მოძრაობას (მიდრეკა). ამათ, როგორც ტომსა (გვარეობას) და *არსს*, ათავსებს გონებითსა და გონიერ მსოფლიოთა შორის; ყოველ *არსს* პირველი არსებისაგან წარმოშობილად თვლის, ყოველ გვარსა და გვართა თვისებას – პირველი თვისებისაგან... ამგვარად, ყოველივე, რასაც აქ (ხილვადს, გრძნობადს სამყაროში) გარეშედ, გარედან შექმნილად და შემთხვევითად თვლი, ის იქ (მუნ, მიღმა სამყაროში) *არსია* და ტომი (გვარეობა). *არსი მეოფისაგან* იმით განსხვავდება, რომ, როგორც არისტოტელე ამბობს, *მეოფი* საზიარო სახელია *არსისა* და შემთხვევითისა, *მეოფი არსზე* მეტია, რადგანაც იგი უმეტესთა შემცველია“ (“განმარტება“, § 18, გვ.54).

მიუხედავად ასეთი დიფერენცირებისა, იოანე პეტრიწი ზოგ შემთხვევაში ამ ტერმინებს თითქოს სინონიმური მნიშვნელობითაც იყენებს: *ყოველი მიმცემელი სხუათა აობისაჲ, თუთ იგი არს მეოფ და ა („კავშირნი“, 16,13)* (თუ შეიძლება ითქვას, მათ შორის ცალმხრივი დამოკიდებულებაა: *მეოფზე* შეიძლება ითქვას *აჲ*, მაგრამ *აჲ* ვერ იქნება *მეოფი*). ზოგჯერ ტერმინები *არსი* და *მეოფი* ერთმანეთს ენაცვლება: ასე, მაგ., „კავშირთა“ და მისი „განმარტების“ XI-XII თავები მიძღვნილია „არსთა მიზეზისა“ და „არსთა დასაბამისადმი“. „კავშირთა“ ამ ადგილის განმარტებისას, სადაც ბერძნული τὸ ὄν თარგმნილია *მეოფით*, იოანე პეტრიწი „განმარტების“ შესაბამის ადგილას ტერმინ *არსს* ხმარობს: *ყოველთა მეოფთა დასაბამი და მიზეზი უპირატესი კეთილობაჲ არს („კავშირნი“, 12,15)*. πάντων τῶν ὄντων ἀρχὴ καὶ αἰτία πρωτίστε τὸ ἀγαθόν ἔστιν: Procl., § 12,25), მაგრამ, შდრ. „განმარტება“: *ერთი და პირველი მიზეზი არს არსთა აობისაჲ უპირატესი კეთილობაჲ („განმარტება“, § 12, 43,29)*; ან: *ხოლო, თუ კეთილობა არს, რომლისადმი ყოველნი მეოფნი აღკრულ არიან, იყოს დასაბამი და მიზეზი უპირატესი ყოველთაჲ კეთილობაჲ („კავშირ.“ § 12,13,7):* Ἐν δὲ ἀγαθόν ἔσ-

τιν, ἀφ' οὗ πάντα ἐξήρτηται τὰ οὐτα, ἀχὴ καὶ αἰτία πρωτίστη τῶν π
ἀντων ἔστι τάγαθόν (Procl., § 12,48-50). იგივე აზრი „განმარტება-
ში“ **არსი** ტერმინის გამოყენებითაა გამოთქმული: *ზესთ და მი-
ზეზ ყოველთა პირველი კეთილობად, რომლისად ყოველნი არს-
ნი აღერულ არიან („განმარტება“, 44,33).*

ამგვარად, ბერძნული ტერმინის τὸ οὐ (οὐτος) შესატყვისად იო-
ნე ფილოსოფოსი იყენებს ტერმინებს **არსი** და **მყოფი**. მაგრამ,
მისივე განმარტებით, რომელიც არისტოტელეს ეყრდნობა, **მყოფი**
უფრო ფართო მოცულობის ცნების გამოხატველია, რადგანაც
იგი მოიცავს **არსსაც** და **შემთხვევითსაც**: *მყოფი ოდეს სთქუა,
ვითარცა არისტოტელი იტყვს, საზიაროსა სახელსა ჰნიშნავ არ-
სისა და შემთხვევითისასა: უფროდს ვიდრემე არსსა მყოფი,
რამეთუ უმეტესთა არს შემცველ („განმარტება“, § 18, გვ.54,24-6).*

ბერძნულ μὴ οὐ-ს პეტრიწი თარგმნის როგორც **არა-არსით**,
ასევე **არ-მყოფით**. ტერმინი **მყოფი** ზოგჯერ ბერძნული
τὸ ὑπαρχον-ის შესატყვისადაა გამოყენებული და მაშინ, შესაბა-
მისად, **მყოფობა** უდრის ბერძნულ ὑπαρξίς-ს (бытие, существо-
вание). ასევე, მყოფობა ხშირად შეესატყვისება τὸ εἶναι-ს
(„ყოფნა“), მაგრამ ამავე ὑπαρξίς და εἶναι ტერმინების შესატყვი-
სად იოანე პეტრიწმა შექმნა სპეციალური ტერმინი **აობა**.

აფ, **აობად** (τὸ εἶναι) ტერმინები, რამდენადაც ჩვენთვის ცნო-
ბილია, იოანე პეტრიწის შექმნილია. **აფ** გარკვეული აზრით,
ნიშნავს **მყოფს**, **არსს**, **არსებულს**, ხოლო **აობად** – მყოფობას,
არსებობას, არსებას (бытие-ს გაგებით): ეს უკანასკნელი ტერ-
მინი თარგმანია ბერძნული τὸ εἶναι ან τὸ ἔστι (71,2) ტერმინისა,
რაც „ყოფნას, მყოფობას, არსობას“ (бытие-ს) ნიშნავს. მაგ.: *ხო-
ლო თუ ამასა უმეცარ, და ამასცა უმეცარ იქმნას წარმომყენე-
ბელსა აობისა თვისისასა („კავშირნი“, 100,24) – Ἐἰ γὰρ ταῦ-
τα ἀγνοῖσσι, κἀκεῖνο ἀγνοῖσσι τὸ τῶν εἶναι παράγουν (Procl., § 167,17-18).*

აფ და **აობად** სიტყვების საპირისპირო მნიშვნელობით იოანე
პეტრიწი ჩვეულებრივ ხმარობს უარყოფითი **არ** ნაწილაკით
ნაწარმოებ ტერმინებს: **არაფ** და **არაობად**. ერთი მხრივ, **აფ-არაფ**
და, მეორე მხრივ, **აობად-არაობად** წყვილებს შორის ურთიერთ-
კავშირის არსებობა ნათელი გახდება კონტექსტებიდან, სადაც
ისინი ერთმანეთის საპირისპირო მნიშვნელობით გვხვდებიან:
*მარტივად აფ ოდენ მყოფობასა მიიღებს არაობისაგან: („გან-
მარტება“, 180,5); აობად თანგანწვალებით მიიღო არაობისაგან.*

(„განმარტება“, 53,36); სრულიად არაობისაგან მიიღებს აობასა („განმარტება“, 25,18); ოდეს ოდენ ად პნიშენიდეს, მართ-ოდენ არაობისაგან გააყოფს („განმარტება“, 34,30); ყოველი მიზეზი თვს-გამო მიზეზიანსა პირველად აობასა მისცემს და მოსწყუ-ელს არათაგან („განმარტება“, 55,7) და სხვ.

ასეთი დაპირისპირების შემდეგ ძალაუნებურად ისმის კითხ-ვა: ად და აობა ტერმინთა წარმოებისას ამოსავლად არად და არაობა ფორმები ხომ არ აიღო იოანე პეტრიწმა მათი ასეთი შესაძლებელი გააზრების საფუძველზე: არ+ად და არ+აობა.¹ არად ნიშნავს „არარას“, „არა არსს“, „არარსებულს“. ეს კარ-გად ჩანს შემდეგი კონტექსტებიდანაც: მრცხუენის მე თვთ მის ჭეშმარიტებისაგან, აქათ წარსულსა და მკუდარსა, თუ არსთა წილ არათა გარდმოვაენებდე („განმარტება“, 108,27-28), არაობად კი შესაბამისად ნიშნავს „არარსებობას, არმყოფობას“. ეს ნეგა-ტიური ცნებების გამომხატველი ტერმინებია. აქედან დადებითი ცნებების გამომხატველი ტერმინებით წარმოება უარყოფითი 'არ' ნაწილაკის ჩამოშორებით შეიძლებოდა: არ-ად-ად, არ-აობად-აობად. მაგრამ შესაძლებელია ტერმინი ად გააზრებულ იქნეს, როგორც არს ზმნის გამარტივებული ფორმაც: არს>ა და მიღებული არს-ის ანალოგიით არს-ი→ა-ად. ეს მით უფრო სა-გულვეტელია, რომ პეტრიწისათვის ჩვეულებრივია არს მეშველი ზმნის გამარტივებული ა ფორმის ხმარება (უკუნქცეულა, წარ-მოდგომილა, შეერთებულა...).

მართალია, ად „არსს, მყოფს“ ნიშნავს, მაგრამ, როგორც ჩანს, იოანე პეტრიწი მას ამ უკანასკნელთაგან მაინც განარჩევს. იგი წერს: ად და არსი და მყოფი განიყოფებიან ურთიერთისაგან („განმარტება“, 54,3) და ამისათვის არისტოტელეს იმოწმებს. როგორც არისტოტელე ამბობს, მყოფი არსზე მეტია, მას მოი-ცავს: ხოლო ად რადთაღა განეყოფს მყოფსა და არსსა, იხილე მეჭურეტმან, რამეთუ, ოდეს არსი ანუ მყოფი სთქუა, მყის-თანავე გუარსა წარმოიყენებ ხედულისასა... ხოლო ოდეს ოდენ ად პნიშენიდეს, მართ-ოდენ არაობისაგან გამოაყოფს და, რეცა-თუ ათა შორის წარმოაჩენს, მაგრა უგუაროდ („განმარტება“, 54,27-31).

¹ თავის მხრივ, არად, ცხადია, მიღებულია არარად>არად და შესაბამისად არაობა<არარაობა<არარაობა-დან. იხ. მაგ., არარაობად („განმარტება“, 88,18 – იხ. აგრეთვე: რამეთუ შეადგამს არსსა და არასა („განმარტება“, 7,1) განდგების არარაობისადმი („კავშირნი“, 88,18).

როგორც ვხედავთ, *არსი* და *მყოფი* ფორმის ქონებას გულისხმობენ, ხოლო *ად* მხოლოდ *არსებობის* მქონეა, ფორმის, არსების, ენტელექტის გარეშე. ეს კარგად ჩანს ზემოთ მოყვანილი კონტექსტიდანაც, სადაც *ად-აობად* და *არად-არაობად* უპირისპირდებიან ერთმანეთს. *უაო* ნივთი *არარსია*: *უაოდ იგი ნივთი, რომელსა არარსად სახელსდვა სიტყუამან* („განმარტება“, § 20,58,32). და მართლაც, პლატონური ფილოსოფიის ენაზე τὸ ὄν – *მყოფი* არის ის, რაც დასრულებულია, გაფორმებულია (ეიდოსის მქონეა), ხოლო უსახო, უგვარო (ანუ უფორმო) – *არარსია*, (τὸ μὴ ὄν) *უარსებობა* (ს. ავერინცევი, 1977, გვ.39), მაგრამ, იმისათვის, რომ გარკვეული *მყოფობა*, *არსება* განხორციელდეს, საჭიროა ჯერ *აობა* მიეცეს, ე. ი. არაობისაგან გამოიყოს: *ხოლო ყოველი მიმცემელი სხუათა აობისად – პირველ თვთ იგი არს მყოფ და ἄ* („კავშირნი“, 16,14). ამდენად, *აობა*, როგორც მარტივად ყოფნა, წინ უსწრებს მყოფობას: *მისცემს მათ აობითსა მყოფობასა* (განმარტება, 182,3): *ხოლო, თუ აობასა და არსებასა მისცემს წარმოჩინებულსა, და ძალსაცა წარმოუყენებს, შესაბამსა არსებისასა* („განმარტება“, 31,37).

ზოგჯერ *აობა* ბერძნული ὑπαρξίς-ის (ყოფნა, არსებობა existentia, СУЩЕСТВОВАНИЕ-ს) შესატყვისია: *და ესევითარი აქუს აობად თითოეულსა განდმრთობილთასა* („კავშირნი“, გვ.81) – καὶ ταύτην ἔχει τὴν ὑπαρξίν, καθόσιν ἕκαστου θεός (Procl. § 133,13-14).

ამგვარად, იოანე პეტრიწმა უმარტივესი არსებობის გამოსახატავად შექმნა ღრმად გააზრებული და გამჭვირვალე ტერმინი *ა-დ*, რომელიც ამ მნიშვნელობას ამართლებს იმ თვალსაზრისითაც, რომ იგი არის პირველი ასო-ელემენტი ანბანისა, და ამავე დროს, შემადგენელი ნაწილი – ასო-ელემენტი სრული (გაფორმებული) მყოფობის გამომხატველი ტერმინისა – *არს-ი*, რომლის გამარტივებულ ფორმა არის *ა-დ* (*არს>ა*).

ამ ახალი ტერმინისაგან იონე პეტრიწი ზმნასაც აწარმოებს და მიმღობასაც: *რამეთუ თვთ იგი აობად თვისსა მიზეზისაგან აქუს ყოველსა მყოფსა... ხოლო ყოველი მიზეზი თან-მისცემს თვისსა აობისაგან და ააებს წარმორსებულსა ასა* („განმარტება“, 54,1-3).

ამგვარად, *ად* გარკვეული აზრით არსია, მყოფია, მაგრამ უფორმო, უსახო, გარკვეულობის არმქონე. იგი *მარტივად მყოფია*; პლატონის უფორმო, ირაციონალური მატერიაა, ანუ – „чистое становление“ (Платон, Тимей, прим. с.656) – ანუ „სუფთა აობაა“.

არისტოტელეს პოტენციური მყოფობაა „ნივთის შინადა არსება“. საბაჲ განმარტებით, ა მყოფია, მაგრამ **უგვარო** – ცხადია. ეს განმარტება პეტრიწის ნაშრომიდანაა ამოღებული, ისევე, როგორც **მყოფისა** და **არსებისა** (საბა, 1966). **მყოფი/არსი** ტერმინები ნაწილობრივი სინონიმებია. **არსება** კი „მყოფობას“, „არსებობას“ ნიშნავს. „ნივთის შინადა არსების“ მოქმედების მეშვეობით გამოვლინების თვალსაზრისით მოქმედება **თან-წარმოდგომილი** და **თანმორბედი** **არსებისა: თანწარმოსდგომია არსებასა მოქმედებად** („განმარტება“, 114,6-7); არსებას სწორედ მოქმედების მიხედვით (საშუალებით) შევიმცნებთ, **რამეთუ ყოველი ძალი და მოქმედებად სრულებად არს ყოველისა არსებისადა** („განმარტება“, 123,2) და **ყოველ არსებას თავისი შესაბამისი ძალი და მოქმედება** (δύναμις καὶ ἐνέργεια) აქვს: **არსებასა თუ მისცემს წარმოიხილებულსა, და ძალსაცა შესაბამისა არსებისასა წარმოუყენებს** („განმარტება“, 8,19-20). მაგრამ სული **არსების** მიხედვით მარადიულია – საუკუნოა, **მოქმედებით** კი ჟამის-შორისი, რადგანაც **ყოველისა სული-სადა არსებად საუკუნოდ მხუდარ არს, ხოლო მოქმედებად – მეტრ-ჟამითი** („კავშირნი“, 114,29-30).

არსება არის როგორც შინაგანი, „ნივთის შინადა რაობა“, ასევე „არსებობა“, „მყოფობა“ ამ რაობისა, ანუ **არსება** გარკვეული აზრით **არსია: არსსა თვის საზღვარი თან მოაქუს, რამეთუ არსებად არს თვთმდგომი** („განმარტება“, 54,4), ანუ უფრო ზუსტად – **არსი არსების მქონეა**, უარსებო კი იგივე არაარსია: **ბოროტი არა არს არს, არცა არსთა შორის არს... არამედ უარსებო** („არეოპაგ.“ გვ.44-45).

ამგვარად, **მყოფი** და **არსი** გარკვეული თვალსაზრისით ერთმანეთის სინონიმებია – ის, რაც არის, მაგრამ, როგორც პეტრიწი წერს, **მრავალნია მყოფთანი, რომელთა ერქუმის მყოფობად, ვითარ ყოველთა მეკუდოთა ანაგსა, არამედ საუკუნოობისგან დაკლებულ არიან** („განმარტება“, § 87, გვ.141,30-31). „საუკუნოობისაგან დაკლებული“, ანუ ჟამის-შორისი **არსი** წარმაველი, მედინი, ხრწნადი და ქცევადი არსებისა და ბუნებისაა, ამდენად, იგი **არ არის ნამდვილი, ჭეშმარიტი არსი და მყოფი. ჭეშმარიტი მყოფი საუკუნოა, სამარადისოა**. პროკლე დიადოხოსის სიტყვებით – πᾶν μὲν τὸ αἰσίσιον ὅν ἔστιν, οὐ πᾶν δὲ τὸ ὄν αἰσίσιον (Procl., § 88) – **ყოველი საუკუნოდ მყოფი არს, არამედ არა ყოველი მყოფი – საუკუნოდ** („კავშირ.“ § 87). პროკლეს ამ თეზისს პეტრიწი შემდეგნაირად ავრცობს: **რადცავე ითქუმის**

საუკუნოდ, უფროის ხოლო და მყოფადცა, რამეთუ ნამდვლ და ჭეშმარიტებით იგი არს მხუდარ უზადოსა პატივსა მყოფობისასა („განმარტება“, § 87, გვ.141).

უზადო მყოფობის პატივი ნამდვილად და ჭეშმარიტად მხოლოდ *საუკუნოს – სამარადისოს* აქვს. ხოლო *საუკუნოს* მიზეზი და მამა, როგორც იოანე პეტრიწი ასკვნის პარმენიდეზე დაყრდნობით, არის *ნამდვლმყოფი: საუკუნოსა მიზეზად და მამად ნამდვლმყოფსა დასდებს დიდი პარმენიდი: მას ერთებრსა სფეროსა ნამდვლმყოფისასა აღმოაჩენს მიზეზად მარადმყოფსად. რამეთუ მათ შორის საუკუნოდ („განმარტება“, § 53,116,2).*

ამგვარად, მივადევით *ნამდვილმყოფს* (ὄντας ὄν), რომელიც იოანე პლატონური ფილოსოფოსის თეოლოგიური (ამ ტერმინის როგორც ანტიკური, ისე ქრისტიანული გაგებით) ხედვის კვაკუდხედს წარმოადგენს.

2.7. ნამდვლმყოფი* – ὄντας ὄν

ჭეშმარიტი არსი ანუ *ჭეშმარიტად მყოფი*, ის, რაც *ნამდვილად* არის *ნამდვილმყოფი* (ὄντας ὄν).

„ატტიკელი“ ფილოსოფოსი, პროკლე, *ნამდვილმყოფის* (ὄντας ὄν) ფილოსოფიურ კატეგორიას თავის „თეოლოგიის საფუძვლებში“ სულ რამდენიმე პარაგრაფში ეხება (§§ 86, 87, 88, 89) და ისიც არა საგანგებოდ, არამედ როგორც კერძო მაგალითს მარადისობასთან და უსაზღვროობასთან ზიარების საილუსტრაციოდ. *ნამდვილმყოფი* აქ დახასიათებულია როგორც ძალის მიხედვით (κατὰ δύναμιν) უსაზღვრო; როგორც შედგენილი და წარმომდგარი საზღვრისა და უსაზღვროობისაგან; როგორც საუკუნოზე უწინარესი; საუკუნეთაშორისი და საუკუნოს მეზიარე (თანმქონებელი). აქ არსად არ არის ლაპარაკი *ნამდვილმყოფის* ადგილზე ონტოლოგიურ სტრუქტურაში – ერთის, გონებისა და სულის სერიებში. *ნამდვილმყოფის* ფილოსოფიურ კატეგორიას პროკლე ვრცლად ეხება პლატონის „პარმენიდეს“

* ვრცლად იხ. დ. მელიქიშვილი, გელათის სალიტერატურო სკოლა და ქართული ფილოსოფიური ენის განვითარების გზები, სადოქტ. დისერტ. თბ. 1986, გვ. 285-292. დაბეჭდილია კრებულში „Византиноведческие этюды“, 1991, Христологические интерпретации онтологической системы Прокла Дидалоха в богословии Иоанна Ретрихи (Истинно сущее – Сын – Логос), с. 41-48).

კომენტარებსა და თავის ფუნდამენტურ ნაშრომში „პლატონური თეოლოგია“, რომელთაც გამოწვევილივით იცნობს და იყენებს იოანე პეტრიწი (იხ. ა. ხარანაული, 1990, გვ. 62).

იოანე პეტრიწის „განმარტებაში“ *ნამდვილ მყოფის*, ანუ *ნამდვილ არსის* ირეგულივ „ფრიად სათანადოდ და საჭიროდ“ (ანუ საგანგებოდ) თუ „თანწარვლით“ (გზადაგზა) ლაპარაკია როგორც წინასიტყვაობაში (სადაც იგი შრომის მიზანდასახულებასა და მნიშვნელობას არკვევს, და ერთისა და სიმრავლის გვერდით აყენებს ნამდვილ მყოფის პრობლემას), ასევე მთელ რიგ თავებში (2, 3, 6, 10, 26, 27, 28, 29, 33, 34, 40, 53, 58, 63, 86, 87, 88, 89, 101, 102, 103, 112, 119, 124, 139, 151, 152, 159, 160, 196).

ნამდვილ მყოფი ანუ *ნამდვილ არსი* (//ნამდვლვედ) შეესატყვისება ბერძნულ ὄντας ὄν (სიტყვასიტყვით – „მყოფად მყოფი“, „რეალურად მყოფი“, „ჭეშმარიტად მყოფი“) ტერმინს.¹ ეფრემ მცირისათვის τὸ ὄν – *მყოფი არს ნამდვლვედ, ნამდვლვეობა* („დიאל.“, 2,11; 2,15; *ფილოსოფოსობად არს მეცნიერებად ნამდვლვეთად: 52,1*). პროკლეს მიხედვით *ნამდვილ მყოფი* (ИСТИННО СУЩЕЕ) არის *პირველი მყოფი, მარადიულობა (საუკუნო)*, მარადისობაზე უწინარესი (*უწინარეს საუკუნეთა*), უსაზღვრო და ამავე დროს, საზღვრის შემცველიც, *თვითმდგომარე* (ანუ ის, რაც არ საჭიროებს რაიმეს თავისი მყოფობისათვის – „*არ მოქნე სხვსა*“). არეოპაგიტკაში *ნამდვილმყოფს* ეძღვნება „საღმრთოთა სახელთათვს“ ტრაქტატის მე-5 თავი – „ნამდვლვესათვს“. აქ „სახიერება“ (ἀγαθόν – პეტრიწის მიხედვით – *კეთილობა*) განიხილება როგორც „*ნამდვლვე არსი და ყოველთა არსთა არს-მყოფელი*“, „*რომელი-იგი არს იგი თავადი ზეშთაარსებისა, არს ყოველისავე ძალისაებრისა ყოფისა, გუამ-მყოფელ, მიზეზ და დამბადებელ ნამდვლვეისა, მყოფობისა, გუამისა, არსებისა, ბუნებისა, დასაბამ და საზომ ჟამთა და საუკუნეთა... ნამდვლვე ამის არსისაგან არიან საუკუნენი და არსებად და ყოფად და ჟამი და ქმნად და ქმნადნი, არსთა შორის არსნი და ესრეთ ვითამე-მყოფთა შორის მყოფნი* („*არეოპაგ.*“ გვ.60). იგი არს *საუკუნე საუკუნეთა, რომელი იყო პირველ საუკუნეთა (იქვე, გვ.61)*.

¹ ὄντας – სახარებაში თარგმნილია ზმნიზედური ფორმით – *ჭეშმარიტად* – ὄντας ὄντι προφίτης ἦν: *ვითარმედ ჭეშმარიტად წინაწარმეტყველ იყო: მრკ. 11, 32.*

ამ პირველი მყოფისაგან არის *ყოველთა არსთა და საუკუნეთა ყოფად და ყოველივე ჟამი და საუკუნე მის მიერ არს და ყოველივე ჟამისა და საუკუნოისა და ყოველისავე ვითარადივე მყოფისა დასაბამ და მიზეზ პირველითგან მყოფი იგი არს* („არეოპაგ.“, გვ.61), მოყვანილი ადგილებიდან ჩანს, რომ არეოპაგელთან *ნამდვილ არსი და სახიერება ანუ ღმერთი ერთია*, რასაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს ამავე ტრაქტატის II (ბ) თავის შემდეგი ადგილი: *ზოგად ყოველისა ღმრთეებისად მოიღებოდედ მისთვის თქუშულნი იგი სიტყუანი, რამეთუ თვთ იგივე ბუნებით სახიერი სიტყუად იტყვს: „მე სახიერ ვარ“ (მ. 20,15)... და კუალად გუესმის, „მე ვარ, რომელი ვარ“ („გამოსვლ.“ 3,14; „არეოპაგ.“ გვ.14). ეს სიტყვები არის დამადასტურებელი იმისა, რომ ქრისტიანული რწმენის მიხედვით ღმერთი არის სახიერი (კეთილობა) და *ღმერთი არის ის. რაც არის* (ὁ ὢν) ანუ *არსი*. როგორც ტრაქტატის ავტორი აღნიშნავს, ეს და სხვა გამონათქვამები საღვთო წერილისა შეეხება *ყოველსა ბუნებასა ერთ-ღმრთეებისასა და, ვითარ ვგონებ, არცაღა თქუმიად მიგმს, რავდენ სახედ ღმრთისმეტყუელებასა შინა მიმოცვალების მამისა და ძისათვის იგივე და ერთი სახელი უფლებისად* („არეოპაგ.“, გვ.15).*

თითქოს სულ ეს არის, რაც შეიძლება ამოვიკითხოთ პროკლე დიადოხოსისა და დიონისე არეოპაგელის ტრაქტატებში *ნამდვილ მყოფის (ნამდვლედ)* შესახებ. მაგრამ აქედანაც ნათელი ხდება, თუ როგორ შეიძლებოდა განვეითარებინა იოანე პეტრიწის ხედვა (θεωρία) *ნამდვლმყოფის* შესახებ და როგორ გადმოეცა იგი ღვთისმეტყველების ენაზე, ანუ როგორ დაეკავშირებინა *ნამდვლმყოფი* ღმერთის *უპირმშოესი სიტყვს. ძისათვის*.¹

როგორც ვთქვით, თვით პროკლეს ამ ტრაქტატიდან არ ჩანს, თუ რა ადგილი უჭირავს *ნამდვლმყოფის* მისი ონტოლოგიური სტრუქტურის ევრარქიულ რიგში (სერიებში, ანუ პეტრიწით – *სირაში* – σειρά). იოანე პეტრიწის მიხედვით კი აშკარად გამოიკვეთება *ნამდვილმყოფის სფერო* – ეს არის *გონების* (νοῦς=λογος), *გონიერ გვართა სფერო*, რომელ არს *ნამ-*

¹ იხ. დ. მელიქიშვილი, იოანე პეტრიწის ღმრთისმეტყველების მეთოდისათვის, გელათის მეცნ. აკად. შრ., წელიწდეული, №1, 1998, გვ. 39-51; ასევე, იოანე პეტრიწი, „განმარტება პროკლე დიადოხოსის ღმრთისმეტყველების საფუძვლებისა“ (თანამედროვე ქართულ ენაზე გადმოიღო, გამოკვლევა, შენიშვნები და ლექსიკონი დაურთო დ. მელიქიშვილმა), თბ., 1999, გვ. XXVI-XL.

დღელ არსი და ნამდვლ მყოფი, ვითარცა ადგილი გუართაჲ („განმარტება“, § 57, ვკ.125). **ნამდვლმყოფი** გონების სერიის (ნათხზი, ნაქუსი სირადისაჲ) სათავეში დგას: იგი არის „ცად გონებათაჲ“, გონების სფეროს სირათითაგარი, გუარითაგარი და **პირველ საუკუნესა** და **პირველსა გონებათასა** შორის **დამსჭუალულა** (§ 53); ნამდვილ-მყოფი პირველი გონებაა (§ 31); იგი პირველი მყოფია (§ 36), რომელმაც მყოფობა მიიღო ზესთერთისაგან; იგი არის **მიზეზი ყოველი მყოფისა**, როგორც „ხატი და კეპაგიო მის ერთისა“ (§ 29, § 101); **ნამდვლმყოფი** არის **პირველი არსი, პირველი მყოფი**. რომელიც მყოფობას აძლევს ყოველივეს; **პირველი გვარი** და **გვართითაგარი** გონების სერიისა (§ 136), რომელიც არის მიზეზი ყოველთა არსთა ცხოველობისა, მასშია **ცხოველობის არსება** (§ 101); **ნამდვლმყოფი** სამ სახედ განიცდება: **პირველ საუკუნესა** (მარადისობაზე უწინარესად), თვთ მარადისობაში მყოფად და მარადისობის მზიარებულად (§ 88). ეს არის პირველი საუკუნო, რომელიც პირველ გონებათა შორის დამსჭუალულა (ჰიეს), იგია მიზეზი ყოველთა საუკუნოთა, იგია მიზეზი და მამა საუკუნოსი (§ 53)¹, რომელიც წარმოქმნის საუკუნოს ბუნებასა და მთელი გონიერისა და გონებითი სფეროს „ანაქუსსა და ნათხზს“ (ანუ რიგს, მწკრივს), რადგანაც იგია „გუართა (იღვათა) ადგილი“ (§ 57) – τόπος τῶν εἰδῶν.

ნამდვლარსი და ნამდვლმყოფი მან ზესთამან ერთთამან და ზესთამან ყოველთამან წარმოამყო, ვითარ ხატი თვისი და ღმერთი არსთა და მყოფთაჲ (§ 139); ამავე ზესთერთმა და კეთილობამ, რომელსა წადილმა პატივისამან მამადცა ჰკადრა წოდებად („განმარტება“, წინასიტყვე. ვკ.8). **ნამდვლარსი და ნამდვლმყოფი „მოპროთ ხატად და აღალმად** (ἀγαλμα – გამოსახულება) **თვსად** (§ 102) და დადვა **ხატად თვსად და იგაჲად² ყოველთა მყოფთად** (§ 101); 29-ე თავში კი, სადაც ლაპარაკია მსგავსების (τὸ ὅμοιον) მეშვეობით მიზეზისაგან (ἢ αἰτία) მიზეზოანის (αἰτι-

¹ შდრ. ერმა იშუა ჩუენდა ძე და მოგუეცა ჩუენ, რომლისა მთავრობად იქმნა მხარსა ზედა მისხა და პრქვან სახელი მისი – დიდისა განზრახვისა ანგელოზი, საკურველი თანაგანზრახი, ღმერთი ძლიერი, ხელმწიფე, მთავარი მშველობისა, მამა მერმეთა საუკუნოსა (ესაია, 9,6).

² **ხატის, იგავისა** და **სახის** მიმართების შესახებ იოანე პეტრიწთან იხ. მ. რაფაჲ, 1975. ტერმინი **იგავი** პეტრიწის ენაში ნიშნავს „ნიმუშს“ – παράδειγμα. **იგავის** მნიშვნელობათა შესახებ იხ. გიორგი ამარტოლი, „ხრონოლოგია“, ვკ. 69,6-30.

ατὸν) წარმოშობაზე და მის კვლავ უკუქცევაზე (ἐπιστροφή) დასაბამისადმი, პეტრიწი იმოწმებს პავლე მოციქულს, რომელიც „[ქრისტეს] იტყვს ხატად და მსგავსად და ეკმავიოდ (ἐκμαγεῖσθαι – ყალიბი, ტყვარი) მის ერთისად, რომელსა მამობადცა ჰკადრა სიტყუამან“ („განმარტება“, § 29 – იგულისხმება პავლე მოციქულის ეპისტოლეები, სადაც ქრისტე იწოდება „ხატად ღმრთისა უხილავისა“: „ქრისტე... რომელ-იგი არს ხატი ღმრთისა უხილავისა: კორ. II, 4,4; რომელი-იგი ხატი ღმრთისა იყო, შეირაცხა ყოფად იგი სწორებად ღმრთისა: ფილიპ. 2,6; განახინა თანა-მსგავსად ხატისა მის ძისა თვისისა, რადთა იყოს იგი პირმშო მრავალთა შორის ძმათა: რომ. 8,9; [ქვე] რომელი-იგი არს ხატი ღმრთისა უხილავისა: კოლას. 1,15). „ზესთმდებარე“, „უცნაურმა“ (შეუცნობელმა ἄγνωστος), „უოცნო“ („წარმოუდგენელმა, წარმოუსახველმა“, „მოუგონებელმა“) „მიუწუთო“ (მიუწვდომელმა), „უქმნელმა და უთქმა“ ერთმა შეადგინა ნამდვილ-მყოფი ორი შემოქმედებითი წყაროს – პირველი საზღვრისა და პირველი უსაზღვრობისაგან, რომლებიც ნამდვილ-მყოფის მხოლოებია ანუ მონადებია (§ 3, § 24, § 58, § 89). ვფიქრობთ, პირველი საზღვარი და პირველი უსაზღვრობა პეტრიწის მიერ არ არის გაგებული და განხილული როგორც ონტოლოგიური კატეგორიები, არამედ ისინი ნამდვილ-მყოფის – გონების სფეროის (მწკრივის ანუ რიგის) გვართმთავრის ძალებია, მისი თვისებრივი გამოვლინებანია. ესენია: 1. მარადიულობის, იგივეობის, ერთობის პრინციპი ანუ „ღმრთებრივი“ ბუნების ანალოგი – პირველი საზღვარი, რომელსაც ფილოსოფოსი „გვართა გვარად“ და „საზღვართა საზღვრად“ სახელსდებს (§ 29); ხოლო ჩვენ კი ახლა ძე ვუწოდეთო (ყოველივე განსაზღვრა ამ პირველმა საზღვარმა, „რომელსა აწ ჩუენ ძე უწოდეთო“: „განმარტება“, § 30) და მე-2. პირველი უსაზღვრობა, რომელიც სიმრავლის წარმოშობი შემოქმედებითი წყაროა და შეიძლება გავიაზროთ, როგორც სულიწმიდის განმახორციელებელი ძალის ანალოგი. ეს ძალები, თუმცა, შემეცნების პროცესში მომდევნო საფეხურებია ნამდვილ-მყოფის შემდეგ (იხ. „განმარტება“, წინასიტყვ., გვ. 7-8), მაგრამ შეიძლება ითქვას, რომ ნამდვილ-მყოფი მათ თავის თავში შეიმეცნებს, როგორც საკუთარ შემოქმედებითს წყაროებსა და ძალებს, ამიტომაც, რომ ხშირად ნამდვილ-მყოფი გაიგებებულა ამ ორ წყაროსთან და ერთიანობაში მიემართება ერთს, როგორც თავის მამას [პირველი სხეული ცა] –

ნიდავ სდევს და ეტრვის ნამდვილ-მყოფსა და მისსა მამასა ერთსაო („განმარტება“; გვ. 129,3-4). „პირველი მყოფი. რომელ არს ძე, გუართა ყოველთა ადგილი“; ზოგჯერ ენაცვლება *პირველ საზღვარს – გუართა გუარს* (§ 57, გვ. 124-125).

ამგვარად, როგორც ვხედავთ, *ნამდვილმყოფის* პრობლემა გასდევს და მსჭვალავს მთელს მის ნაშრომს: სხვადასხვა საკითხთან დაკავშირებით, თუ საგანგებოდ, პეტრიწი კვლავ და კვლავ უბრუნდება *ნამდვილმყოფის* საკითხს და ანალოგიებს ატარებს ქრისტიანული სამების ორი იპოსტასის – *მამისა* და *ძის* ურთიერთდამოკიდებულებასთან.

თავი რომ მოეუყაროთ ზემოთქმულს და ერთმანეთს დაეუკავშიროთ პეტრიწის „განმარტების“ სხვადასხვა ადგილას განხილული, ერთი მხრივ, *ნამდვილმყოფის*, როგორც ფილოსოფიური კატეგორიის მიმართება *ზესთერთთან* და, მეორე მხრივ, ღმერთის *უპირმშოების სიტყვის* – *ძის*, როგორც ხატის მიმართება *მამა ღმერთთან* (შდრ. ძე ღმერთი სიტყუა არს არსებითი, მამისა თანა მარადის მყოფი („დიალ.“; 51,1) პირ ღმერთისად ძე სახელ-იდების, სიტყუა ღმერთისა მამისა უწოდენ ძესა მხოლოდ-შობილსა (ფსალმ. განმარტ. ევრ. მც., გვ. 258); ქრისტე ძედ კაცისად დაპბუჭდა მამამან, ესე იგი არს, ბუჭლად მისსა და ხატად იშვა ცხოველისა უქცეველობისა და ბუნებისა იგივეობისა მიმართ განმაცხადებულად: თეოფ. ბულდ., A 52, 46r), გამოვა, რომ, ერთი მხრივ, ეს ანალოგია სავსებით ეთანხმება ორთოდოქსული ქრისტიანობის თვალსაზრისს; *ნამდვილმყოფი*, რომელიც არის საუკუნოზე უწინარესი (ქრისტე არს *პირველ საუკუნეთა*). *პირველი საზღვარი* და *პირველი უსაზღვროობა*. *მამა* და *მიზეზი* ყოველთა საუკუნეთა (ქრისტე – *მამა მერმეთა საუკუნეთა*), *უცნაურმა* და *უთქმელმა ზესთერთმა*, რომელსაც „პატივისცემის წადილმა მამად წოდებაც ჰკადრა“, წარმოაჩინა თავის ხატად და ტვიფარად, ამავე დროს, ნიშუშად (იგავად) და ღმერთად ყოველი მყოფისა.

მაგრამ ეს ანალოგია, მეორე მხრივ, საკმაო საფუძველი იყო ორიგენეს იმ „საცთურისა“, რომელმაც წარმოშვა არიოზის წვალება, რადგანაც, როგორც ზემოთ წარმოდგენილი მასალიდან გამოჩნდა, ნამდვილმყოფი პეტრიწის, როგორც ფილოსოფოსის, ონტოლოგიურ სტრუქტურაში „დამსჭვალულია“, „ჰვიეს“ (μῦει, пребывает) გონების სფეროში, ხოლო გონების რიგი (სერია) არსის (ნეო)პლატონურ სტრუქტურაში თავისი არსებით

დაბლა დგას *აბსოლუტურ ერთზე*, ანუ *თვითერთზე*. ისევე, როგორც სულის სერია („*სირა*“), რიგი დაბლა დგას გონებისაზე და ა.შ. ცნობილია, რომ ქრისტიანული სამების დოგმატის (რომელიც *სიტყვიერი ფორმით* ძირითადად ნიკეის კრების შემდგომ, IV საუკუნის ბოლოსათვის დადგინდა) ჩამოყალიბების პროცესში პლატონისა და (ნეო)პლატონურ ფილოსოფიურ სისტემებში დამუშავებული არსის იერარქიული სტრუქტურის – (ნეო)პლატონური ერთის, გონების და სულის ტრიადის „შერაბამება“ ქრისტიანულ სამებასთან – მამა ღმერთის, ძისა და სულიწმიდის იპოსტასებთან, ორიგენიზმიდან გამოსული წვალებანი (არიოზისა და სხვ.) წარმოშვა, რაც ძირითადად *ὁσῖα* და *ὑποστάσις* ცნებათა აღრევიდან მომდინარეობდა (იხ. ზემოთ). ცნობილია, რომ (ნეო)პლატონური ტრიადისა და ქრისტიანულ სამებას შორის არსებითი განსხვავებაა: *ერთი, გონება და სული* ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი სუბსტანციებია, რომლებიც ერთმანეთს უკავშირდებიან მხოლოდ „წარმოებით“ წარმომავლობით: გამომდინარეობენ, „წარმოობენ“ (παρῶν, παρ-εἶναι) ერთისაგან და ამასთან, ყოველი მომდევნო საფეხური უფრო მდარეა და წინას ეზიარება თავ-თავისი გვართმთავრების ანუ სირათმთავრების (სირათდასაბამების) მეშვეობით *მსგავსების* საფუძველზე *ჟაჟქვევის* გზით. რაც შეეხება ქრისტიანულ სამებას – მამა-ღმერთი, ძე-ლოგოსი და სულიწმიდა ერთი სუბსტანციის (μία οὐσία) ჰიპოსტასებია (ὑποστάσεις), ერთარსება ღმერთის სხვადასხვა *გვამოვნებებია*, პირებია (*οὐσία→ὑπόστασις*). ამდენად, ეს პირები ანუ *ჰიპოსტასები* თანასწორნი, თანაარსნია ერთმანეთისა. ცნობილია, რომ სწორედ ამ საკითხში სცილდებოდა ქრისტიანული ეკლესიის ორთოდოქსიას ფილოსოფოსი და თეოლოგი, ნიკეამდელი პატრისტიკის წარმომადგენელი, დოგმატური დვთისმეტყველების პირველი კრებულის ავტორი და კატეხიზატორი – წარმართობის წინააღმდეგ აქტიური მებრძოლი, ქრისტეს ერთგული აღმსარებელი – ორიგენე (185-253 წწ.). იგი თავის თანამედროვე, ელინურ ფილოსოფიაზე აღზრდილ საზოგადოებას ქრისტიანულ მოძღვრებას მათთვის გასაგებ ენაზე – პლატონური ფილოსოფიის კატეგორიების ენაზე განუმარტავდა და ამოდიოდა ნეოპლატონური ტრიადის იერარქიული წყობიდან, რაც სამების პირთა სუბორდინაციულ დამოკიდებულებას გულისხმობდა და სწორედ ამიტომაც შეიქმნა

წყაროდ ქრისტიანობის წიაღში პლატონური ფილოსოფიის ნიადაგზე აღმოცენებული მწვალებლობებისა. კონსტანტინოპოლის V მსოფლიო კრებამ დაგმო ორიგენე და ორიგენიზმი და მისგან გამომდინარე არიოზისა და სხვა წვალებანი (იხ. Деян. всел. Соб. т. V, 1889). ათანასე და კირილე ალექსანდრიელის და კაბადოკიელი წმ. მამების ძალისხმევით ნიკეის კრების შემდეგ სიტყვიერი სახით საბოლოოდ ჩამოყალიბდა მართმადიდებლური მრწამსი (credo), რომელმაც მკვეთრი ზღვარი გააფლო პლატონური ფილოსოფიური არსის სტრუქტურისა და ქრისტიანული სამების გააზრებას შორის.

ცნობილია, რომ ნეოპლატონური არსის სტრუქტურა, ორიგენედან დაწყებული, იყო ინტელექტუალური ცოუნება ქრისტიანი პლატონიკოსებისათვის წმიდა სამების დოგმატის ინტერპრეტაციისას, რადგანაც სწავლება წმ. სამების შესახებ სარწმუნოების, გამოცხადების გზით ჩამოყალიბდა. ამ სწავლების სქემატიზების მცდელობას კი დაქვემდებარების (სუბორდინაციის) პრინციპამდე მიჰყავდა ქრისტიანი მოაზროვნეები. როგორც გასული საუკუნის ცნობილი ბიზანტინისტი, ფ. უსპენსკი წერდა, „Церковное учение о св. Троице было камнем преткновения для большинства схоластиков и к этому вопросу приходили как бы невольно, увлечённые естественным ходом мыслей“ (Успенский, 1892, გვ. 201). თავის დროზე ბიზანტიაში წვალების ახალი ფორმებიც წმ. სამების ლოგიკური დასაბუთების გზაზე ჩნდებოდა. როგორც ათანასე დიდი ამბობდა, არიოზი ეკლესიის „გარდამოცემას“ კი არ ეყრდნობოდა, არამედ ფილოსოფიურ სილოგიზმებსო და ასევე იქცეოდა XI საუკუნის ბიზანტიელი ფილოსოფოსი – იოანე იტალოსიც.

შემლო თუ არა XII საუკუნის ქართველმა თეოლოგმა, თავის „საღმრთისმეტყველო ხედვებში“ თავიდან აეცილებინა თავისი თანამედროვე ბიზანტიელი მოაზროვნეების – ევსტრაცი ნიკიელის, სოტირიხოს პანტევეკენოსის, აბატი ნილოსისა თუ სხვათა შეცდომები, ჩავარდა თუ არა მათსავით ორიგენესა და არიოზის „მთხრებლში“ და „გარდავლინდა“ თუ არა წმ. მამათა მართლმადიდებელ გზას?

ეს ეჭვები ებადებოდათ პეტრიწის თანამედროვე იმ ბერძენთა და ქართველთ, რომელთაგან დევნასაც უჩივის იოანე ფილოსოფოსი თავისი განმარტების „ბოლოსიტყვაობაში“. პრო-

კლეს თხზულების პეტრიწისეული თარგმანისა და განმარტების XIII საუკუნის ხელნაწერის ერთ-ერთი მინაწერის ავტორი (შესაძლებელია, ნუსხის გადამწერი) წუხს თავისი მოქმედების გამო: *რასა ვწერ, ანუ რასა გლახ-გმოქმედებ. წარმოვხიტყუავ ყოველსა ძალსა ქრისტეს მიერ. ამის წიგნისგან წარწყმდა სამგზის წყეული არიოზ, არამედ ამისგანვე განათლებულთა სამგზის მოიგეს ღმრთისმეტყველებისა სახელი: დიდთა ბრძენთა დიონოსი და ღრიღორი და ვასილი და სხუათაცა ვიეთმე, ხოლო შენ გონებად განწმედილი მოიგე ღმრთისა მიმართ და საზღვართაცა მამათა წმიდათასა ნუ გარდაჰვლინდები და არა ხაცთურ გექნესო (H 1337, kv). ხოლო XVII საუკუნის სასულიერო მოღვაწე, მთავარეპისკოპოსი ტიმოთე გაბაშვილი სრულიად სამართლიანად აღნიშნავს, რომ, ვინც გულისხმისყოფით წაიკითხავს პროკლესა და პეტრიწის თხზულებას, ის დიდ საღვთისმეტყველო ხედვებს აღმოაჩენს მასში, ხოლო ვინც ზერეულედ და უგულისხმოდ გამოიძიებს, მას არიოზისა და ორიგენეს მთხრებელში ჩავარდნა ემუქრებაო.*

და მართლაც, თუ ზერეულედ და ზედაპირულად, სქემატურად შევხედავთ ონტოლოგიური სისტემის (კერძოდ, *ნამდვილმყოფის*) პეტრიწისეულ ქრისტოლოგიურ ანალოგიებს, ისინი, ერთი შეხედვით, შეიძლება ორიგენეს საცდურად და არიოზის წვალების გამოძახილადაც მოგვეჩვენოს, რადგანაც, როგორც უკვე ითქვა, ნეოპლატონური ონტოლოგიური სისტემა იერარქიულ, სუბორდინაციულ დამოკიდებულებას გულისხმობს არსის რიგებისა (სერეებისა), სადაც ყოველი მომდევნო საფეხური არის გამომდინარეობა (პეტრიწის ტერმინით – „წარმოობა“, „გზავნა“ – παράστα, παράδει) წინა, არსებით მაღალი საფეხურისაგან და, ამდენად, მისი მდარე ანარეკლია. იოანე პეტრიწის მთელი „განმარტების“ მანძილზე კი პროკლეს *ნამდვილმყოფის* (რომელიც გონების მწკრივის გვართმთავარი, სირათმთავარი და დასაბამია) მიმართება *ზესთერთთან* გააზრებულია, როგორც ანალოგია ლოგოსის ანუ ძის მიმართებად მამა ღმერთთან; მისი *ძალებია* ორი შემოქმედებითი წყარო – *პირველი საზღვარი* და *პირველი უსაზღვროობა*. *პირველი საზღვარი* კი, რომელსაც, როგორც იგი ამბობს, ფილოსოფოსი *გვართა გვარს* (ანუ „იდეათა იდეას“) უწოდებს, ხოლო „ჩვენ აწ ძე უწოდეთო“, გააზრებული უნდა იყოს, როგორც ანალოგია ძის ღვთაებრივი ბუნებისა, ხოლო *პირველი უსაზღვროობა* კი ადამიანური ბუნე-

ბისა;¹ *ნამდვილმყოფი* ისევება ერთის ხატი, და ყოველთა მყოფთა იგავი და ღმერთი, როგორც ძე – ქრისტეა *ხატი ღმრთისა უხილავისა* (ეორ., II, 4,4; კოლ. I,15; რომ. 8,29; ფილიპ. 2,6). *შედგმული* და *მყოფი ერთი*. რომლებიც *ნამდვილმყოფის* სხვადასხვა ასპექტს წარმოადგენენ, მართალია, სხვადასხვა საფეხურზე დგანან, მაგრამ როგორც ა. ხარანაუღმა აჩვენა, „ეს საფეხურები *ლოგიკურად* არიან ერთმანეთის მომდევნონი და არა რეალურად, დროული თვალსაზრისით. მით უმეტეს არ წარმოადგენენ ისინი წარმოშობის სხვადასხვა საფეხურს“ (ა. ხარანაუღი, 1995, გვ. 150). „განმარტების“ სხვადასხვა თავში *ნამდვილმყოფის* დახასიათება, როგორც *ყოველი მყოფის მიზეზისა*. *პირველი გონებისა* და *პირველი მყოფისა*. როგორც *გუართა ადგილისა* (ანუ *იდეათა ტოპოსისა*): *ყოველთა გუართა მთავარი დასაბამი გონებად არს, რომელ არს ნამდგლარსი და ნამდგლმყოფი, ვითარცა ადგილი გუართად* („განმარტება“, § 57, გვ. 125; §§ 31, 36, 53, 57, 136, 88, 29, 101) პარალელს პოულობს *ძის* დახასიათებასთან „ბოლოსიტყვაობის“ შემდეგს კონტექსტში: *ამის განგებისა მიერ, გონებისად და მყოფისად პირველისა, რომელ არს ძე, გუართა ყოველთა ადგილი, სულისა მიერ ზესთ ჭეშმარიტისა გარდმოიდგანვიან დამსახნი ... მრავალსქიდიანობასა ნიეთისასა* („განმარტება“, გვ.212).

ამგვარად, დავინახეთ, რომ პროკლეს ონტოლოგიური სტრუქტურის ღვთისმეტყველებისას, ისევე, როგორც საზოგადოდ, სხვა ფილოსოფიური კატეგორიების ღვთისმეტყველების ენაზე განმარტებისას, იოანე პეტრიწი მიმართავს არა სილოგიზმს, არამედ ანალოგიის, მაგალითის გზას (ანალოგიის პრინციპის შესახებ იოანე პეტრიწის ფილოსოფიაში იხ. გ. თევზაძე, 1981, გვ. 227).

მაგრამ, როდესაც ვლაპარაკობთ იოანე პეტრიწის მიერ მოხმობილ ანალოგიებზე ერთისა – მამა ღმერთთან, ნამდვილმყოფისა – ძესთან, სამარადმყოს უძრობისა და იკვივობრიობი-

¹ ანგარიშგასაწვეია ლ. გიგინეიშვილის მიერ ჩვენთან კამათში არაერთხელ გამოთქმული თვალსაზრისი იმის თაობაზე, რომ იოანე პეტრიწთან პირველი საზღვარი მოაზრებულება როგორც ძის ანალოგი, ხოლო პირველი უსაზღვრობა – სული წმიდისა (იხ. ლ. გიგინეიშვილი, 1998, მისივე Patonic Theology of Inane Petritsi, 1999), მაგრამ ჩვენ მაინც ვფიქრობთ, რომ „განმარტების“ ტექსტი იძლევა საშუალებას იმის დაშვებისა, რომ იოანე პეტრიწის ინტერპრეტაცია ორიგენიზმის დაძლევის და პროკლეს ფილოსოფიური სისტემის ქრისტიანულ მოძღვრებასთან თანხმობის ილუსტრაციას წარმოადგენს.

სა – ჟამისქვეშეთა მარადიულ დენასა და ციკლურ მოძრაობას-
თან, აგრეთვე მთელისა მისი ნაწილების მთელში შეურევნელი
ერთობის (იხ. თესლისა და მცენარის მაგალითი, „განმარტება“,
§ 1, გვ. 14) შესახებ და სხვ., ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს, რომ
ეს ანალოგიები ფილოსოფიურ კატეგორიებთან და ხედვებთან
მოსმობილია იმისათვის, რომ მოწაფეს, მსმენელსა თუ, საერ-
თოდ, „გამგონეს“ (შემმეცნებელს) ადამიანის გონებისათვის მი-
საწვდომი „სიტყვიერებით“ შესაძლებლობის ფარგლებში გაა-
გებინოს, აუხსნას თუ გაუხსნას ამ საყოველთაო მიზეზის ზეს-
თმდებარეობა, ერთარსება სამების ჰიპოსტაზების შეურევნელი
ერთობა, მარადისობის ზედროულობა და, საერთოდ, მიახლოე-
ბითი მაგალითებით შეექმნას პოზიტიური წარმოდგენა იმ, ადა-
მიანური გონებისათვის მიუწვდომელი, ზესთგონიერი, შეუცნო-
ბადი და წარმოუსახველი („მიუწუთო“, „უცნაური“, „უოცნო“) *ე*
ერთის – ღმერთის ზესთაობაზე, რომელიც განსჯასა და დასა-
ბუთებას არ ემორჩილება და მხოლოდ ჭეშმარიტი რწმენის
(სარწმუნოების) ნეტარებით განიცდება. ერთადერთი, რაც შეუძ-
ლია ფილოსოფოსსა თუ თეოლოგს შესთავაზოს გამგონეს (ანუ
შემმეცნებელს), ეს არის ის, რომ „ხატთა მიერ, ანუ იგავთა
მიერ“ მიაწოდოს ცოდნა ზესთგონიერ (ზესთა სოფლის) შესა-
ხებ, ე. ი. კი არ დაასაბუთოს, არამედ უჩვენოს, ცხად-უყოს მა-
გალითებით, სახეებით, ანალოგიებით: რადგანაც ის **ზესთგონი-
ერი მარადმყო დაუზესთავდების ყოველთა მონაგონსა, არამედ
ანუ ხატთა მიერ, ანუ იგავთა მიერ მეცადინეობს სული ცნობად
მის უოცნოდსათვის და სწყურის მისდამი (§ 51, გვ.113)**. მაგრამ,
როგორც ზემოთ ვთქვით, „გამგონეს“ უნდა ახსოვდეს, რომ *მუ-
ნად ყოველი დაიპყრეს იგავის იგავთა, ხოლო აქად – ხატთა და
ხატის ხატთა, რამეთუ ხატნი ყოველნი იგავნია ხატ (§ 50, გვ.
108)*. ამიტომ ეს ანალოგიები იგივეობრივად, პირდაპირ კი არ
უნდა გავივოთ, არამედ **იგავებრივად და ხატებრივად**. ესენი,
როგორც შესანიშნავად განმარტავს პეტრიწი, *იგავად ოდენ
ესახეებიან და ეიგავებიან მას ერთებრივსა რიცხუსა და ზეს-
თაობასა ერთისასა ამისთვის, რომელ წინაუკუმო ძეს, რამეთუ ...
ზესთა ძეს ესე ყოველსა არსებასა და ძალსა (§ 1, გვ. 14)*.

ამგვარად, „შუენიერ ხედვათა“, პლატონურ ფილოსოფიურ
მოძღვრებათა და „აქათა“ (ამქვეყნიური არსის) მაგალითებისა
და ანალოგიების მოშველიებით პეტრიწი ცდილობდა პოზიტი-
ური წარმოდგენა შეექმნა თავისი მსმენელებისა და მოწაფე-

ბისათვის „მუნად“-ზე – ზესთა სოფელზე, ღმერთზე, ოღონდ ისე, რომ მკვეთრად მიჯნავდა მათ (*აქასა* და *მუნას*) ერთმანეთისაგან. ასე მაგ., პროკლეს ტრაქტატის I თავის ძირითადი თეზისის: *ყოველი სიმრავლე ეზიარების რაიდავე ერთსა განხილვისას, იოანე ფილოსოფოსი თესლისა და მარცვლის მაგალითის მოხმობით ნათლად ხსნის, თუ როგორ უნდა წარმოვიდგინოთ სიმრავლის მთლიანობა (ყოველობა) ერთში არა შერწყმული სახით, არამედ როგორც შეურევნელი ერთობა. ამით იგი მიახლოებით წარმოდგენას უქმნის გამგონეს სამგვამოვნების შეურწყმელ ერთობაზე. ან თუნდაც, ავიღოთ, მაგალითად, ციური სფეროს არსებითი იგივეობის, მარადიულობის (რაც მის ციკლურ განმეორებად მოძრაობაში გამოიხატება) შედარების გზით მარტივ, ღვთაებრივ მარადისობასთან (რაც უცვალელობასა და უძრაობაში მდგომარეობს), ამ ორ უკვდავებას შორის არსებითი სხვაობის ცხადყოფა მოსწავლისათვის შესანიშნავი ნათელი მსჯელობით: *ცისად გარდასრული შეეკრვის მომავალსა და ერთექმნების მას, და დასასრული მისი დასაწყის და დასაბამი იქმნების სხვისა და ჰგიეს იგი უკუდავად და დაუვსებულად, მავრა კუალად და კუალად და არა მარტივად უკუდავად და დაუვსებულად, რამეთუ მარტივი უკუდავება უქცევ და უცვალებელ არს, ხოლო ცის-შორისი უკუდავება – ქცევით და კუალად და კუალადითა არს, რამეთუ ვითარ მოქმედებანი, ვერცა – და არსებანი (§ 50, გვ. 110).**

ასე წვრთნის და ავარჯიშებს იოანე ფილოსოფოსი მოსწავლის გონებას, რათა მან შეძლოს ანალოგიის გზით მისწვდეს მიუწოდებელს, წარმოისახოს წარმოუსახველი, შეიცნოს შეუცნობელი, თუმცა კი მიახლოებით და არა არსობრივ¹ ხოლო „სასწავლოდ შემავალათოვს“ გონების გასავარჯიშებლად მას აუცილებლად მიაჩნია მიწოდება პროკლე დიადოხოსის „თეოლოგიის საფუძვლებისა“ („ღვთისმეტყველების კავშირთა“), საი-

¹ ღვთისმეტყველების ეს პეტრიწისეული მეთოდი სრულ თანხმობაშია, ერთი მხრივ, გრიგოლ ნოსელის VI კომილიაში გამოთქმულ აზრებთან ღვთის არსობრივი შეუცნობელობის შესახებ (იხ. თ. კობუშის „მეტაფიზიკა, როგორც სიცოცხლის ფორმა გრიგოლ ნოსელთან“, მოხსენება, წაკითხული 1999 წ-ის 16 ოქტომბერს, თსუ კლასიკ. ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრეციტიკის ინსტიტუტში) და, მეორე მხრივ, მაქსიმე აღმსარებლის შეხედულებასთან „სადმართთა სიტყუათა მისაწდომელად“ მაგალითის მოხმობის თაობაზე (იხ. დ. მელიქიშვილი, 1998, 1999).

დანაც საღვთისმეტყველო ხედვათა საფუძვლების, ელემენტების შესახებ მიიღებენ ცოდნას იმ მიუწვდომელი და შეუცნობელი ზესთა ერთის შესახებ, რომელთან ზიარებითაც წარმოობს სიმრავლე, რადგანაც პროკლე ნათლად და გასაგებად „დააწყო და წარმოაჩინა“ არსთა განრიგი, „*წესი და ხირაბ, რომელ არს ნათხზი ყოველთა – ვითარ, გონებისა, სულისა, ბუნებისა და სხეულისა...*“ („განმარტება“, წინასიტყ. გვ. 6), რასაც იგი, იოანე პლატონური ფილოსოფიის, თავთავის ადგილას განმარტავს.

3. პროკლე დიადიხოსის ონტოლოგიური სტრუქტურის ტერმინთა გადმოცემა იოანე კეტიქოსთან

პლატონური ფილოსოფიისა და მისი ტერმინოლოგიის სისტემატიზატორის, პროკლე დიადიხოსის „თეოლოგიის საფუძვლების“ თარგმნას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის დადგენისა და სისტემატიზაციის თვალსაზრისით. პროკლეს ფილოსოფიური სისტემის კომენტირების პროცესში პეტრიწმა დაამუშავა, დააზუსტა და სისტემაში მოიყვანა ქართული ფილოსოფიური ცნებით-ტერმინოლოგიური აპარატი, შექმნა პროკლეს ონტოლოგიური სტრუქტურის (რიგების – *σειρά*) ცნებითი სისტემის შესატყვისი ნათელი და გამჭვირვალე ტერმინოლოგიური სისტემა.

რადგანაც პროკლეს „ღმრთისმეტყველების საფუძვლები“, პეტრიწის აზრით, არის „დიდთა საღმრთისმეტყველოთა ხედვათა“ სახელმძღვანელო, რომელიც „სასწავლოდ შემაჯავლთა ყოველთა“ ასწავლის ღვთისმეტყველების ელემენტებს, საფუძვლებს, უმარტივეს ცნებებსა და კატეგორიებს (წინასიტყვ. გვ. 5-6), და რომლის ავტორმაც მარტივად და ნათლად წარმოაჩინა არსის *წესი* და *რიგი* (*σειρά, τάξις*), როგორცაა გონებისა, სულისა, ბუნებისა, სხეულისა (წინასიტყვ. გვ. 6), ამიტომ იგი თავთავის ადგილას განუმარტავს მსმენელებსა და მოსწავლეებს თითოეულ ცნება-ტერმინს, დაკავშირებულს ამ სტრუქტურასთან.

პროკლეს ონტოლოგიური სტრუქტურის თავში დგას (ჰიკი-ეს, *μέλει*) *უზადო* და *წმიდა* (*ἐιλικριής*) *ერთი*, რომელიც არის *დასაბამი* და *მიზეზი* (*ἀρχή, αἰτία*) *ყოველთა მყოფთა* (// *სიმრავლისა* – *πάντα παῖσι*).

ამ უზადო, თვით პლატონის „უმწვერვალესი გონებისაგანაც კი მიუწვდომელი“ *ერთის* შესაცნობად იმეცადინა პროკლეძ და, რაოდენ იყო შესაძლო, წარმოადგინა ნათელი დასაბუთება ამ *მყოფთა საწყურთ. სატრფო და სასურვო ერთისა*. განსამარტავი ტრაქტატის (Στοιχειώσις Θεολογική) ძირითადი აზრი, ამოცანა სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ *ერთი* წარმოაჩინოს, *თუ არს ერთი და იძულებათა მიერ თანშესიტყუათადსა აღმოაჩინოს ესე მრავალსაქადაგოე ერთი* (წინასიტყვ. გვ. 3). პირველი თავები პროკლეს ტრაქტატისა და პეტრიწის განმარტებებისა ეძღვნება *ერთის* უპირატესობის დასაბუთებას აპოფატიკური მეთოდით, როდესაც ყოველი საწინააღმდეგო დებულება უჯერობამდეა მიყვანილი („არამედ ესე შეუძლებელ და უჯეროცა“) და „თანგანგლის სახედ“ (დანასკვის სახით) მტკიცდება პირველად დაშვებული თეზისი. ეს *უზადო* და *წმიდა* (εἰλικρινής) *ერთი* არის ყოველივეს დასაბამი, საფუძველი (ἀρχή): *დასაბამი ერთი, მიზეზი ყოვლისა სირაფსად* (§ 22, გვ. 61). იგი არის *უპირატესი* (πρώτιστος) ყოველთა მყოფთა, *მიზეზი* (αἰτία) და თვით *უმიზეზო* (ἀναίτιος), *მზიარებელი* (μετέχων) და თვით კი *უზიარო* (ἀμέτεκτος); უზიარებლობა თვისებაა მხოლოდ „ზესთერთისა, რომელიც ზესთა ძეს ყოველთა ერთთა“ (§ 24, გვ. 65, 29-32).

ერთი სამი ასპექტით განიხილება:¹ *სამსახე არს ხედვად ერთისაჲ: 1) ვითარ ზესთაჲსა პირველისა, რომელი ზესთა ძეს ყოველსა ვსაზიდსა რიცხუთასა და არცა-რას ეზიარების პირველ თვსსა და არცა-რას იზიარებს შემდგომად თვსსა, რათამცა განწვალა მისდამი; 2) და კუალად არს სხუად ერთი, ხილული შორის სიმრავლესა და თანგანწვალებული სიმრავლესავე თანა; 3) და კუალად სხუად ერთი – თითოეულსა ოდენ თვთებასა შორის იხილვების, რომელთა ამათ შესატყვ სახელი ერქუმის: პირველსა – ზესთად მრავალთად, ხოლო მეორესა – შორის მრავალთად, ხოლო მესამესა – ერთი თვთებასა შორის გუართასა (§24, 67, 31-34, 68, 1-7) (იხ. ავრეთევე, § 23, გვ. 64, 25-30). ის ზესთა ერთი, აბსოლუტური ერთი, თვითერთი (αὐτοῦν) (=უქმნოჲ, უქმნელი ერთი), პირველი ერთი, „რომლისა სხუად არღა იყოს უპირმშოეს“ (§ 3, გვ. 23, 32-33) – ოდენ ეს ზესთ ერთი და კეთილობა შეუძლებს ერთქმნად ყოველსა ნათხზსა*

¹ *ქმნული ერთის* (γυρόμενον ἓν), *შედგმული ერთის*. *მყოფი ერთის* შესახებ იხ. ა. ხარანაული, 1990, გვ. 89, 117, 130, 159, 163.

სირადხასა, რამეთუ ერთ-იქმს ყოველთა და მოუვლენს ყოველსა ნათხზსა სირადხასა გაერთებასა და შემოპკრებს განწვალებულთა და ერთ-იქმს ყოველსა. რომელი სხუათა ერთთა ვერ უძლეს, ვითარ განმრავლებულმან ერთმან და გაათვებულმან ერთმან, ვითარ რომლისაზე მხოლოდსამან, არამედ მან ზესთამან ერთმან ყოველისა სირადხამან სიმრავლე ერთ-ყო და თვთებანი რიცხუთანი აერთნა (§ 23, გვ. 65, 13-20).

ეს არის სწორედ ყოველთაგან ზესთმდებარე უცნაური ერთი და კეთილობად, რომელსა წადილმან პატივისამან ჰკადრა მას და მამადცა წოდებად (წინასიტყ., გვ. 8, 6). ერთი – იგივე კეთილობად: იგივეობად ერთი და კეთილი (ἓν καὶ τ'ἀγαθόν) და დასაბამ ყოველთა კეთილი (§ 20, გვ. 18, 16); კეთილობად და ერთი – იგივეობა და ღმერთი და კეთილი – იგივეობა (კავშირნი, § 113).

აქ ერთი დახასიათებული იყო მისგან გამომდინარე სიმრავლესთან, არსის იერარქიულ წყობასთან მიმართებით.

მთელი რიგი ტერმინებისა კი ერთს ახასიათებს აპოფატიკური თვალსაზრისით, როგორც შეუცნობელს, მიუწვდომელს, უთქმელს და წარმოუსახველს: ერთი არის უცნაური – უცნოდ (ἀγνοστος), მიუწვდომელი – მიუწუთო, უთქმელი – უთქო, უქმნელი – უქმნოდ. დაბოლოს, იგი არის წარმოუსახველი – უოცნო. როგორც ვხედავთ, ყველა ეს ტერმინი ზემოთ, სტრუქტურულ მოდულებში განხილული იმ მოკლე მოდულის მიხედვითაა ნაწარმოები (ცნობა – უცნ-ო, მიწუთომა – მი-უწუთ-ო, თქუმა – უთქ-ო, ოც(ნ)ება – უოცნ-ო), რომელიც შემუშავებულ იქნა სპეციალური ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ცნებითი ენისათვის, მისი ყოფითი, ანუ „მდაბრიონთა“ ენისაგან განსხვავების მიზნით. ცნობა ზმნიდან, გარდა უცნო ტერმინისა, როგორც ზემოთ წარმოდგენილი სქემა გვიჩვენებს, იოანე პეტრიწის მოკლე მოდულებით სხვა ტერმინებიც აქვს ნაწარმოები: მე-ცნ-ე, სა-ცნ-ო; უკუთქმითი შინაარსის კიდევ ერთი ფორმა უცნობ-ო აქვს ნაწარმოები. უკანასკნელის მნიშვნელობაა „უმეცარი, უვიცი, უგონო“. ცნებათა დიფერენცირება ამ შემთხვევაში ფუძის ათემატურ ცქან და თემატურ ცნ-ობ ფორმებს აკისრიათ: უცნო არის „გონებით შეუცნობელი, შეუმეცნებელი“, უცნობო კი „უმეცარი, უვიცი“: ისიტყუა უცნობმან გულსა შინა თუხსა, არა არს ღმერთი (ფსალმ., 13,1; 52,2. განმარტება, 213, 15-16.

მდრ. ძველი თარგმ: *თქუა უგუნურმან გულსა შინა თვისსა – არა არს ღმერთი*).

რაც შეეხება **უ-ოცნ-ო** ტერმინს, იგი ნაწარმოებია **ოცნება** ზმნიდან. ბერძნული ტერმინების $\phi\alpha\upsilon\tau\alpha\sigma\iota\alpha$, $\phi\acute{\alpha}\upsilon\tau\alpha\sigma\mu\alpha$, $\phi\alpha\upsilon\tau\alpha\sigma\tau\iota\kappa\acute{o}\nu$, $\phi\alpha\upsilon\tau\alpha\sigma\tau\acute{o}\zeta$ თარგმნისას მნიშვნელობათა განსხვავებული ნიუანსების დაცვა და გადმოცემა მეტად ძნელია. ამიტომ ნემესიოსის რუსულად მთარგმნელმა, ფ. ვლადიმირსკიმ, ეს ტერმინები უთარგმნელად გადმოიტანა. იოანე პეტრიწი, როგორც სხვა შემთხვევებში, აქაც შესანიშნავად იყენებს ქართული ენის სიტყვაწარმოებით შესაძლებლობებს და ძველ ქართულში უკვე არსებული **ოცნება** ტერმინის გვერდით მოხერხებულად აწარმოებს დანარჩენი ტერმინების ზუსტ ქართულ შესატყვისებს. ეს კარგად ჩანს „ბუნებისათვის კაცისა“-ს VI თავიდან, რომელიც „ფანტაზიის, წარმოდგენის“ ანუ „ოცნების“ უნარს, ძალას ეხება. ნემესიოსი ამბობს: $O\acute{\iota}\ \delta\acute{\iota}\ \Sigma\tau\omega\iota\kappa\acute{o}\iota\ \tau\acute{\epsilon}\sigma\sigma\alpha\rho\alpha\ \tau\alpha\upsilon\tau\acute{\alpha}\ \phi\alpha\sigma\iota$, $\phi\alpha\upsilon\tau\alpha\sigma\iota\alpha\upsilon$, $\phi\alpha\upsilon\tau\alpha\sigma\tau\acute{o}\nu$, $\phi\alpha\upsilon\tau\alpha\sigma\tau\iota\kappa\acute{o}\nu$, $\phi\acute{\alpha}\upsilon\tau\alpha\sigma\mu\alpha$ (Nem. P.G., t. 40, 633). იოანე პეტრიწის თარგმანით: *ხოლო სტოეღნი ოთხად იტყოდეს ამას: ოცნებად, ოცნებითად, ოცნებრივად და ოცებად* (ბუნ. კაც., 72, 8-9; იქვე: *ოცნება//საოცი*). **უ-ოცნ-ო** საბას გაგებული აქვს, როგორც **ცნობა** ზმნის დერივატი და განმარტებული აქვს, როგორც „არასაცნობელი“. ასევე, სიმ. ყაუხჩიშვილსაც **უოცნო** გაგებული აქვს, როგორც „საცნაურის“ ანტონიმური და „უცნაურის“ სინონიმური მნიშვნელობისა და საძიებელში იოანე პეტრიწის შრომების II ტომისათვის ახსნილი აქვს, როგორც „შეუცნობელი“ (იხ. კავშირნი, გვ. 301). ასევეა გაგებული **უოცნო** პეტრიწის „განმარტების“ რუსული თარგმანის ორივე გამოცემაში (იხ. Рассмотрение, 1942, გვ. 25, 1984, გვ.39). მაგრამ პეტრიწს აშკარად განსხვავებული ცნებები აქვს გადმოცემული ამ ორი ტერმინით: **უცნო** – „შეუცნობელი“ და **უოცნო** – „წარმოუდგენელი, წარმოუსახველი“ (невоображаемая, непредставляемая).

ამგვარად, **უოცნო** მიღებულია არა **ცნობა**, არამედ **ოცნება** ზმნიდან. როგორც ზემოთ ვთქვით, ტერმინი **უოცნო** იოანე პეტრიწს **ერთისა** და **კეთილობის** – **ღმერთის** ატრიბუტად აქვს ნახმარი მახასიათებლების რიგში **უცნაური** – **უცნოდ**. **მიუწდომელი** – **მიუწუთოდ**. **უთქმელი** – **უთქოდ**. **უქმნელი** – **უქმნოდ** სინონიმური წყვილების რიგში.

უცნაური. უცნოდ ერთი („შემეცნობელი“ ერთი): რამეთუ იგი ზესთად და უცნაური ერთი უსახოსაცა და ურომელოსა წარმოაჩენს ნივთსა (განმარტება, 43,9); მის ერთისა მიერ წარმოიჩინა ესე უცნაური ნივთი, ვითარ უცნოდ – უცნოდსა მიერ (იქვე, 43,13).

მიუწითმელი. მიუწუთო ერთი: პირველსა მას მიუწითმელსა ზესთ არსსა ერთსა (იქვე, 130, 28-29); ერთი იგი და ზენად ყოველთა სწორებით ყოველთა მიზეზ და მიუწუთო (60,4).

უთქოდ. უთქვ ერთი. უთქოდ იგი ერთი მიუდრეკელობასა ზესთა ძეს (იქვე, 48,15); მის უთქვსა ერთისა მიერ (45,8).

უქმნელი. უქმნოდ ერთი. უქმნელსა ერთსა არცა ნაწილნი ჰქონან და არცა ასონი და კავშირნი (23,6); უქმნოდ ერთი ზესთა ძეს ნაწილთმიერობასა (23,37).

უოცნოდ ერთი. უოცნოდ იგი ერთი ზესთა ძეს ყოველსა ძალსა და მოქმედებასა (18,25); მას უოცნოსა ერთსა მოაქუს თვს-შორის ყოველი ზესთოუართად (30,4); ესე მის უოცნოდსა ოდენ ერთისა არს თვთებად (65,31) და სხვ.

უცნო და **უოცნო** ცნებები იოანე პეტრიწამდე არ უნდა ყოფილიყო გარჩეული: გონებით წარმოუსახველის, წარმოუდგენელის მნიშვნელობით ევრემ მცირე იყენებს ტერმინს **მოუგონებელი**: ყოველთა მოგონებათაგან მოუგონებელ არს ზემთავონებისა იგი ერთი (არეოპაგ., 6,19). (შდრ. არცა ვამოდთქუმის, არცა მოგონებად შესაძლებელ არს (იქვე, 10,20).

ამონიოს ერმიასის შრომების მთარგმნელი იოანე ტარიჭისძე „გონებით წარმოდგენის“ (έννοιῶν) მნიშვნელობით **მოგონებას** იყენებს: არცა კაცისად, თვნიერ სიტყუერებისა, შესაძლებელ არს მოგონებად (ამონ. 87,6). მას „აზროვნების“, „შემეცნების“ მნიშვნელობითაც **მოგონება** (νόησις) შესატყვისით აქვს გადმოცემული, თუმცა ამავე, გნოსეოლოგიური შინაარსით იგი **გავგონება** ტერმინსაც იყენებს.

მაქსიმე აღმსარებლის შრომების თარგმანში (K-14), რომელიც ამონიოსის მთარგმნელის ხელიდან ჩანს გამოსული, „გონებით წარმოუსახველი“ აღწერითადაა ნაწარმოები: **არა გავგონებუელი** (ὄν νόησις). საინტერესოა, რომ „გონებით წარმოსახვა“ გადმოცემულია შესიტყვებით: **გავგონების შორისი ოცნება**, სადაც შესიტყვება-ტერმინის ძირითადი წევრი **ოცნება** ტერმინია.

ეს უზადო, უოცნო, უთქო, მიუწუთო, უქმნელი ზესთერთი **მიღმაა** (იმმრე – ἐπέκεινα) და **ზესთა ძეს** (ὑπερκεινός, ὑπερίερος)

ყოველივე მისგან *წარმოგ ზაენილზე*, ანუ *წარმოებულზე* (πρό-
 ὀδις, πρόδισυ). ეს უკანასკნელი იყოფა *რიგებად*, პროკლეს ტერ-
 მინით – *σειρά* (ჯაჭვი), რომელიც პეტრიწს ხან ტრანსლიტერაცი-
 ით გადმოაქვს – ბიზანტიური წარმოთქმით – „სირა“, ხან კი ზუსტ
 ქართულ შესატყვისს იძლევა (ხშირად ჰენდიადისურ წყვილში):
ნათხზი სირაჲსაჲ („*თხზავს*“ ზმნიდან მიმდებოა „*ნათხზი*“; ძვ.
 „ნათხზენი“ – „ნაწნავი“), ხან: *ნაქუსი სირაჲსაჲ* („ქსოვს“ ზმნი-
 დან). ზოგჯერ პროკლესთან ამ ცნების აღსანიშნავად τὰς
 („წყობა, განრიგი, წესი“, „παρρη“) ტერმინიც გვხვდება, რაც
 შესაბამისად *წესით* ითარგმნება. სირა (*ნათხზი*, *ნაქუსი*), თუ
 შეიძლება ითქვას, ტექნიკური ტერმინია. თვისობრივად იგი ერ-
 თი გვარის (είδος) *მხოლოთა* შემცველია, *სირას* ანუ რიგისა-
 თვის *ვიდოსის* ანუ გვარის (რაგვარობის) მიმცემი, გვარმყოფე-
 ლი და არსების მიმნიჭებელი. ამდენად, იგი არის *გვართმთა-
 ვარი* ანუ *სირათმთავარი* (სერიის, რიგის მთავარი), *წესთმთავა-
 რი*, *სირათდასაბამი*. სირათმთავრებთან ანუ სირათდასაბამე-
 თან მსგავსების საფუძველზე *ბაძვის* (ზუელვის, μίμεις, ὁμο-
 ὀτης) გზით ხდება უკუქცევა უშუალოდ თავისი არსებითი
 დასაბამის, მიზეზის (ἀρχή, αἰτία) მიმართ და არა „ვითარ და-
 ხუდღს“ (ანუ როგორც მოხვდება, შემთხვევით), რადგანაც *უც-
 ხოსა ვითარ ეტრფოს ბუნებით?* (გვ. 88,18). *წარმოობის*: ანუ
გზაზენის (προῖσαι, პროῖდიς) ანუ ემანაციის საფუძველიც *მსგავ-
 სებაჲ*: *გზაზენანი არსებათანი მსგავსებისა მიერ არიან* (§ 55).
 ამასთან, რაც უფრო ახლოა (*მოახლეა*) ყოველი მომდევნო
 გვართა სფერო ანუ რიგი *ზესთერთთან*, მით უფრო მსგავსია
 მისი და, ამდენადვე, უფრო უმჯობესია მის-ქვეშეთა რიგზე. შე-
 საბამისად – რაც უფრო დაშორებულნია „ნათხზნი სირაჲსანი“
 ერთისაგან, მით უფრო მდარე ანარეკლებია და „უმსგავსონია“
 ისინი ერთისა. *და ასე – უსახო და უგვარო ნივთამდე, რო-
 მელსა არარსად სახელსდვა სიტყუამან* (§ 21, გვ. 58).

ყოველივეს დასაბამი და პირველმიზეზი *ზესთერთია* (ანუ
თვითერთი – αὐτόεν: *ერთისა მიერ პირველისა წარმოიყენებიან*
მხოლონი არსებათანი („კავშირნი“, § 115, გვ. 71)), მაგრამ,
 როგორც უკვე ვთქვით, ყოველ რიგს თავისი საკუთარი დასა-
 ბამი, თავი (*სირათმთავარი*, *გვართმთავარი*) აქვს და, მაშასა-
 დამე, თავისი უახლოესი მიზეზიც, ამ *გვართმთავარი* ჰენადისა-
 გან – *ყოველი გუარის დასაბამობითი მიზეზი მსგავსთა წარ-*

მოაყენებს: ყოველი სირათდასაბამი, ვითარცა იყოს თვთეობად პირველისადა, თან-მისცემს თვსთა თვთებისაგან სირასა ყოველსა („კავშირნი“, § 115, გვ. 71), ანუ, როგორც პეტრიწი იტყვის, „იზიარებს უზესთაესი და მიზეზი თვს-გამო მიზეზიანსა და თან-მისცემს თავისი მოუკლებელისა მყოფობისაგან“ ისე, რომ თვით არაფერს მიიღებს მისგან. ამგვარად, უჯობესი (უმაღლესი) იზიარებს უდარესს, ხოლო უდარესი **ეზიარება** უმჯობესს: ე. ი. **ზიარების**¹ მექანიზმი სერიათა მწკრივში წარმოობის პროცესში – ცალმხრივია. მიზეზისაგან გამომდინარე, **მიზეზიანი**² (αἰτιατός) თავის თავში ატარებს მიზეზს, მაგრამ მისი იგივეობრივი, იდენტური კი არ არის, ე. ი. არა **თვით იგია** (ὁ αὐτός, ταυτός), არამედ „**ვითარ – იგივე სხუა**“. კერძოდ: **იგივეა უკვე მსგავსებისა მიერ, ხოლო გასხუაებულ – უმსგავსობისაგან. მიზეზნი თანუზიარონი** ანუ **თანუქონონია** (ἀμέθεκτος) – რამეთუ არას მიიღებენ თვსთა შემდგომთაგან, არამედ სამარადისოდ დამსჭუალებულ არიან ზენაობასა შორის მთავრობისასა, ვითარცა მიზეზნი და წყარონი არსთანი და არას მიიღებენ თვს-გამოთა მიზეზიანთაგან (§ 63, გვ. 128).

სირათა ანუ **გუართა** გამომდინარეობა, **წარმოობა** (πρῶτιστα, produciré, progreditur) **გზაენა** (ὄδος – გზა-დან,) გარკვეული თანმიმდევრობით, საფეხურებრივად ხდება. ეს პროცესი ნათლადა გადმოცემული პეტრიწის „განმარტების“ მე-60 თავში: ყოველი ზედა რიგის **მთავარი** ანუ **სირათმთავარი** (მხოლო, მონადა μισράς) გადასცემს თავის **თვითებას** მის მომდევნოს და დაუხესთავდება მას როგორც მიზეზი და მარსებელი. თითოეულ მწკრივს, სერიას (**ნათხს. ნაქუსს**) თავისი სირათდასაბამი **მხოლო** ანუ **მონადა** აქვს (μισράς), რომელიც იღვის (ἐξ ὄδου – ἰδέα)

¹ **ზიარება** ტერმინის გააზრებასთან დაკავშირებით იხ. იოანე პეტრიწის „განმარტების“ I თავი, სადაც იგი მეტად მარჯვედ იყენებს ამ ზმნის სამი სხვადასხვა ფორმის (**იზიარნეს** მათ იგინი, **ეზიარა** იგი მას და **იზიარა** მან იგი) ლინგვისტურ ანალიზს იმისათვის, რომ დაასაბუთოს პროკლეს ძირითადი თეზისი „ყოველი სიმრავლე ეზიარების რაითავე ერთსა“:

² ტერმინი „მიზეზისაგანი“, რომელიც ბერძნ. αἰτιατός-ის შესატყვისად აქვთ ნახმარი ეფრემ მცირეს და არსენ იყალთოელს (იხ. „დილა“, 47,2), გამოხატავს **მიზეზისაგან** გამომდინარეობას, პეტრიწის ტერმინი **მიზეზიანი** კი ხაზს უსვამს **მიზეზისაგან** გამომდინარეობასთან ერთად მიზეზის თავის თავში მქონებლობას ანუ „აყრობას“ (-**თვან** სუფიქსი ქონების გამოხატველია), რასაც იგი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს **მიზეზისა** და **მიზეზიანის** ურთიერთდამოკიდებულების გაგებისათვის.

ტოლფასია: რადე-რადეე იყოს, ვითარ **მხოლოდ** სხეულთად – ცად; და **მხოლოდ** ბუნებათად – საყოველთაოდ ბუნებად; და **მხოლოდ** სულთად – საყოველთაოდ სული; და **მხოლოდ** გონებათად – ნამდგლმყოფი, და **მხოლოდ** ერთთად (ჰენადების) – მზე იგი ერთისად („განმარტება“, § 21, გვ. 59, 12-16).¹ არსთა ყოველი **გვართმთავარი** (გონებისა, სულისა, ბუნებისა...) მხოლოდ თავისი გვარის ფარგლებში მოქმედებს, მაგ., **გონებისა ყოველი მოქმედებად ვიდრე და სადამდე მოქმედებს ძალი გონიერი** – და **გაგუარებულთადმდის, ხოლო მეტად ველარა გაზიდავს თვსთა გონიერთა ნათელთა** (§ 20, გვ. 58), მაშინ, როდესაც ერთის მოქმედება გასწვდება ყველა რიგს თვით **უსახო და უგვართ. ურომელს ნიეთამდე** (მატერიალდე), თითოეული გვარის არსებობის პრინციპი კი **ერთობაშია**, რაც ერთთან **ზიარებით** (μέθεξις) მიიღწევა. **ერთთან** ზიარებაა **ჟაჟქცევის** (ἔπιστροφή) საფუძველიც. ერთი მაზიარებელია, ხოლო თვით კი **უზიარო**, ანუ **თანუქონო** (ἀμέκτονος), **თვითმდგომია** (ἀσπαρκής, ἀσπαστάτος). მხოლოდ ამ **ზეხთერთს** ძალუძს სიმრავლის ერთყოფა და შეერთება (§ 23, გვ. 65), ე. ი. იმათი **ერთ-გვარად** ქმნა, რომელნიც ერთ რიგს, სირას შეადგენენ (წარმოადგენენ). მაგრამ ზიარება ყოველი მომდევნო რიგისა ერთთან ხდება არა უშუალოდ, არამედ წინა რიგის **სირათმთავრების**, ანუ **გვართმთავრების მსგავსების** (ὁμοίότης) **მეშველობით** (§ 35, გვ. 87). რადგანაც **სათანალო არს, რადთა ევოსცა და წარმოიარსოსცა და გასხუავდესცა** (გვ. 88). წინააღმდეგ შემთხვევაში, ე. ი. თუ არ გამოეყოფა თავის დასაბამსა და დასაწყისს და, „**თუ ოდენ ევოს შორის მიზეზსა მიზეზონი**“, მაშინ „**არცა წარმოველოს ნათხზმან სირადსამან და არცა განთვთდენ მხოლონი მყოფთანი**“ (გვ. 87), ე. ი. არ იქნება წარმოობა, განვითარება. ამგვარად, განვითარების აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ **ყოველი მიზეზონი ჰგეის მიზეზსა შორის თვსსა და იწარმოებს მისგან და უკუნიქცევის მისდადე** (გვ. 87).

ამგვარად, **ერთი** არის **საწადო** და **სატრფო** (τὸ ὀρεκτόν) ყოველთა მის მიერ წარმონაარსთა. **ტრფობა** და **წადილი** მის ერთისადმი ანუ კეთილობისადმი (ἀγαθός) არის **უკუნიქცევის** (ἔπιστροφή) საფუძველიც, ეს არის განვითარების მამოძრავებუ-

¹ ჰენადების (**ერთთა**) და მონადების (**მხოლოთა**) შესახებ პროკლეხა და პეტრიწის ონტოლოგიურ სისტემებში დაწვრილებით იხ. ანა ხარანაული, 1990, გვ. 117-130, მისივე 1995, გვ. 140-151; ასევე, ლ. გიგინივიშვილი, 1995, გვ. 152.

ლი ძალა, განვითარებისა, რომელიც ელინურ აზროვნებაში ციკლური ხასიათისაა. ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა ჯრისიძის ცნების განმარტება იოანე პეტრიწის მიერ ელინ ფილოსოფოსთა ნააზრევის განხილვის გზით და დროსთან დაკავშირებული ტერმინოლოგია ძველ ქართულში.

4. დროის ცნების გამოხატვისათვის ძველ ქართულში*

დროის კატეგორია ერთ-ერთი ძირითადი ონტოლოგიური კატეგორიაა არისტოტელეს ათ უზოგადეს კატეგორიათა შორის. ნეოპლატონურ ფილოსოფიაშიც დროის პრობლემას ერთ-ერთი ცენტრალური ადგილი უჭირავს: მარადიულისა და ჟამიერის (ჟამისშორისთა) პრობლემას ეძღვნება პროკლეს 48-55-ე თავები და ამ პარაგრაფების იოანე პეტრიწის განმარტებანიც.

დროის პრობლემა კაცობრიობის აზროვნების ისტორიაში იყო და დღესაც რჩება ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემად როგორც ზოგად-ფილოსოფიური, ისე კონკრეტულ-ყოფითი თვალსაზრისით.

კაცობრიობის ისტორიამ დიდი გზა განვლო, სანამ დროის ცნების თანამედროვე გაგებადღე მივიდოდა. ეს გზა კი ალბათ დაიწყო მითოლოგიური პერსონოფიცირებული ღმერთებიდან, რომელთა საკუთარი სახელიც – *ხრონოსი* და *ეონი* – ანტიკურ ფილოსოფიაში, ბუნებრივად, დროისა და მარადისობის აბსტრაქტული ცნებების აღსანიშნად იქნა გამოყენებული. *ხრონოსის* მარად განმეორებადი, ციკლური ხასიათი, როგორც მარადიულობის ხატისა, პლატონიდან მოყოლებული, დროის ანტიკურ გაგებას უდევს საფუძვლად, ხოლო არისტოტელეს მიერ გააზრებული დრო, როგორც მოძრაობის საზომი, რომლის ნაწილი უკვე იყო, ნაწილი ჯერ არ არის, მაგრამ იქნება, „მათშორისი კი მყისია“, ასახვას პოულობს ადრექრისტიანული ხანის პატრისტიკულ ლიტერატურაში (ბასილი დიდი: *ანუ არა ესრეთ არსა ჟამი და წელიწადი, რომლისა-იგი თანაწარსული უჩინო იქმნა და მომავალი-იგი არღა მოსრულ არს და მოწეენული იგი პირველ ცნობისა თანა-წარპკვდების?! (ეკესთა“*, გ.

* დაბეჭდილია გაზეთ „ლიტერატურული საქართველოს“ 1988 წ. სექტემბრის მე-4 ნომერში.

ათ. 6,27-29). ნეტარი აგუსტინეს სულის სწავადა „სურვილი ამ თითქოს ჩვეულებრივი, მაგრამ, ამავე დროს, რთული და საიდუმლო გამოცანის ამოხსნისა („მე მინდა გავიგო ბუნება და არსი დროისა, რომლითაც ჩვენ სულთა მოძრაობას ვზომავთ“; ან: „მოკვდავთა გონება, ჩვეულებრივ, ვერ ხედავს ვერც დასაწყისს მისას, ვერც გარემოწერილობას, ვერ სწვდება მის შუაგულსა... მსურველი ვერ განსაზღვრავს მის ე. წ. აწმყოს, მყოობადსა და ნამყოს, რადგანაც ნამყო აღარ არის, იმიტომ რომ წარხდა, მყოობადი არ არის, რადგანაც ჯერ არ დამდგარა, ხოლო აწმყო კი მიედინება აზრთან და ბგერასთან ერთად, სიტყვაზე უსწრავფსად“ (აგუსტ. 1986, გვ.367-8).

დროის ეს სამწვეროვანი გაგება რომ იმთავითვე არ ყოფილა გამოკვეთილი ადამიანის აზროვნებაში, ამაზე იმ ენების გრამატიკული სისტემებიც მეტყველებენ, რომლებშიც არათუ ზმნურ კატეგორიებში, არამედ ლექსიკაშიც კი არ არის გარჩეული დროის სამი სახე (მაგ., სემიტურ ენებში და ამერიკის ინდიელთა ზოგ ენაში დროის სამწვეროვანი სისტემა დღესაც არ არის ჩამოყალიბებული: ზმნების ფორმაცვალებადობა ხდება არა ნამყო-აწმყო-მყოფადის ფორმათა მიხედვით, არამედ ასპექტური ოპოზიციით: წყვეტილი და განგრძობითი (მომენტობრივი და დიურატიული), ხოლო ამ უკანასკნელში მოიაზრება **ახლა** და **შემდეგ**.

ქართული ენის ისტორიის სიღრმეებს თუ გავეყვებით, მისი ზმნური სისტემის „არქეოლოგია“ ამასვე დაგვიდასტურებს: ქართული ზმნის უღლების განვითარების უადრეს ეტაპზე არ უნდა არსებულებოდეს დროის სამწვეროვანი სისტემა, არამედ იქაც აწმყო-მყოფადი ერთ დენად მთლიანობას წარმოადგენდა, რომელსაც გრამატიკულ ლიტერატურაში „განგრძობით“ ანუ „დიურატიულ“ ასპექტს უწოდებენ. ალბათ, საუკუნეები დასჭირდა, სანამ სხვა ენობრივ კოლექტივებთან კონტაქტებისა და გავლენების შედეგად, თუ რაღაც სხვა მიზეზების გამო ქართულ აზროვნებაში მომხდარი ცვლილება აისახებოდა ენის სულსა და ქსოვილში და სტატიკისა და დინამიკის მკვეთრი დაპირისპირების ნიადაგზე წარმოიშობოდა დროთა ახალი სამწვეროვანი სისტემა, დრო-კილოთა მთელი თავისი განვითარებული, თანმიმდევრული რიგებით.

დროის პრობლემა საზოგადოდ და, კერძოდ, **დროის** ცნების ქართულად გადმოცემის სიმწელე აფიქრებდათ ძველ ქართველ

მოაზროვნებს. ეს, ნაწილობრივ, გამოწვეული იყო მისი შესატყვისი ბერძნული ლექსემების (χρῖστος, καιρός) სემანტიკური ველის საზღვრების გაურკვევლობით (უფრო ზუსტად – მქრქალობით), პოლისემანტიზმით და ამ ცნების ფილოსოფიური შინაარსის სხვადასხვაგვარი გაგებით. ჯერ კიდევ ეფრემ მცირე, არეოპაგიტული კორპუსის თარგმანის ერთ-ერთ კომენტარში, რომელიც ეხება αἰών (მარადისობა, ცხოვრება, დრო, ეპოქა, ერა) ლექსემას, წერდა: *შეისწავე, ვითარმედ ბერძენთა ენითა მრავალგუარად იხმარებენ სახელსა საუკუნოდასა წმიდათა წერილთა შინა. ამისთვისცა მე, ვითა თვთ მათითა ენითა არიან, ეგრეთ დამიწერიან სიტყუანი ესე, აწ წერილთაგან შემოდებულნი, რადთა სცნა, ვითარმედ ამათ სიტყუათა შინა ყოველგან საუკუნოდასა სახელი არს ბერძულად, რომელი წმიდათა მამათა და მოძღუართა ქართულისა თარგმანებისათა ოდესმე საწუთროდ უთქუათ და ოდესმე – ჟამად ფრიადითა ჯეროვანითა განგებითა. ხოლო აქა საჭირო იყო, თვთ ვითა მათსა ენასა არს, ეგრეთ დაწერა, რადთა არა მოუხავებელ იყოს მათდა თარგმანი მათი (არეოპაგ., კომენტ. 10, გვ.252). როგორც ვხედავთ, ტერმინი αἰών (ბიზანტიური წარმოთქმით – *იონ*) ძველ ქართულში ითარგმნებოდა კონტექსტის შესაბამისად, სიტყვებით: *საწუთრო, სოფელი, ჟამი, საუკუნო*, რაც რამდენადმე ასახავს ამ ბერძნული ლექსემის სემანტიკურ ველს.¹ ეფრემ მცირეს ამ სიტყვის რამდენიმე ნიუანსიდან სჭირდება ერთი მნიშვნელობა – კერძოდ, „საუკუნო“ („მარადიული, სამარადისო“), რაც მისი ძირითადი მნიშვნელობაა, რადგანაც *იონ* არის რაღაც გაბმული, განგრძობადი, უსასრულო არადისკრეტული მთლიანობა, რომელიც მარადიულობისაკენ არის განზიდული და, გარკვეული აზრით, მოიცავს დროთა განმეორებად ციკლებს, როგორც მის (მარადისობის) ხატსა და ანარეკლებს.*

¹ αἰών ლექსემის პოლისემანტიზმის შესახებ იოანე დამასკელი წერს: Χρῖ τοῖς αἰῶσι λέγεται, ὅτι τὸ τοῦ αἰῶνος ὄνομα πολυσυμῶν ἐστὶ πλεῖστα γὰρ σημαίνει. Ἄϊων γὰρ λέγεται καὶ ἡ ἐκάστου τῶν ἀσθράτων ζῆ. λέγεται πᾶσι αἰῶν, καὶ ὁ χιλιῶν ἢ ἑπτῶν χρόνος (Damasc. ἹΕκδ. 861) – არსენ იყალთოელის თარგმანით: *საკმარ არს ვიდრემე ცნობად, ვითარმედ მრავლისა დამნიშნველ არს საუკუნოდასა სახელი, რამეთუ მრავალსა რას შეისწავებს; რამეთუ საუკუნოდ ითქუმის თითოეულისა მყოფთაგანისა ცხორებად, კუალად ითქუმის საუკუნედ ათასეულთა წელიწადთა ჟამი. კუალად საუკუნედ ითქუმის ყოველი ესე აწინდელი ცხორება... (გარდამოც., 62).*

არის მეორე ბერძნული ლექსემა, χρῖστος, რომელიც, *იონის* მსგავსად, ამავე დროს, ღვთაების სახელიცაა. მისი ძირითადი მნიშვნელობაა ზოგადად „დრო“, თუმცა არის კონტექსტები, სადაც იგი „გარკვეულ დროსაც“ (კერძოდ, წელიწადის დროსა და ასაკსაც) ნიშნავს. განსხვავებით *იონისაგან*, ეს არის დისკრეტული შინაარსის მქონე წარდინებადი დროის ცნება, მაგრამ არა სწორხაზოვანი, არამედ ანტიკური აზროვნებისათვის დამახასიათებელი სფერული და, ამავე დროს, განმეორებადი, ციკლური მოქცევის გაგება. იგი გაიგივებული იყო ციური სფეროს მოძრაობასთან, რაც განსაზღვრავდა დღე-ღამის, თვეებისა და წლების მონაცვლეობას, რომელთაც პლატონი დროის ნაწილებს უწოდებდა. ამიტომაც, რომ თანამედროვე ინგლისელი ფილოსოფოსი უილიამ გათრი თავისი „ბერძნული ფილოსოფიის ისტორიაში“ საჭიროდ მიიჩნევს შეჩერდეს ამ სიტყვის სპეციფიკურ ბერძნულ გაგებაზე, რაც დროის ცნების თანამედროვე გაგებისაგან განსხვავებულია და აღნიშნავს მისი ინგლისურად თარგმნის სირთულეს (იხ. Петриши, „Рассмотрение“ 1984, გვ. 258, გ. თევზაძის შნშ. 136). მეტად საინტერესო და საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ ზუსტად ასევე იქცევა XII ს-ის ქართველი ფილოსოფოსი იოანე პეტრიწი, როდესაც თავისი ლექციების ციკლში პროკლე დიადოხოსის „ღვთისმეტყველებითი ელემენტების“ შესახებ ეხება მარადიულისა და დროულის პრობლემას. სანამ ბერძნული *ხრონოსის* შესატყვისად ქართულში დამკვიდრებულ სპარსულ სიტყვას – *ჯამს* იხმარდეს, პეტრიწი რამდენიმე გვერდზე განიხილავს ანტიკური და ბიზანტიური ხანის მთელი რიგი ფილოსოფოსების, ერთი მხრივ, პლატონის, პლოტინის, პორფირის, იამელიხოსის და, მეორე მხრივ, არისტოტელესა და პერიპატოელების შეხედულებებს *ხრონოსის* შესახებ. პირველნი *ხრონოსს* მარადიულობის ხატად მიიჩნევენ თავისი უსასრულოდ, მარად განმეორებადი ციკლური მოქცევების გამო, იმგვარად, რომ იქ, მარადისობაში მყოფობა უძრავად და დაუნაწვევრებლად „პგოის“, ხოლო აქ, დროის განზომილების მქონე სამყაროში, მარადისობა მოძრაობის დაუსრულებელ განმეორებადობაში, „ნიადავ დენასა და გარდადენაში“ მდგომარეობს და დანაწვევრებულია გარდასრულად, აწად და მომავალად. ხოლო არისტოტელე და მისი მიმდევარნი *ხრონოსს* განსაზღვრავენ, როგორც მოძრაობის საზომს, კერძოდ კი, პირველი მოძრაობისა, რომელიც პირველ სხეულს, ცას ახასიათებს.

„მზის ყოველი მოქცევა ამა და ამ ზოლიაქოდან ამა და ამ ზოლიაქოდმდე გარკვეულ ჟამს შეადგენს, რომელსაც ქართული ენით წელიწადი ეწოდებაო (დაწვრილებით იხ. „განმარტება“, § 50). ამგვარად, იოანე პეტრიწი ვრცლად ჩერდება ჯეოი-ის განმარტებაზე და განსაკუთრებით განსაზავს იმ სიძნელეს, რომელიც ახლავს მის ქართულ ენაზე გადმოცემას. იგი საგანგებოდ უსვამს ხაზს იმას, რომ ქართული *ჟამი* ხრონოსის მნიშვნელობას ვერ გადმოსცემს, იგი უფრო მიესადაგება კაირო-ს („გარკვეული, დანიშნული დრო, ვადა...“), რომელიც *ხრონოსთან* შედარებით ვიწრო ცნებაა: „იმეცნე, რომელ *ხრონოსა ჟამი* ვერ გარდამოიტკვრავს, არამედ ძალად ოდენ *კეროსა*, ხოლო *კეროი* ნაწილი არს და ნაწილის ნაწილი *ხრონოსა*“ ან: „*ჟამი* არ ენაცვალეების *ხრონოსა*, არამედ *კეროსა*, ხოლო *კეროი* ნაწილი ოდენ არს *ხრონოსა*“ (§ 50).

მართლაც, კაირო ანუ პეტრიწის ბიზანტიური წარმოთქმით – *კერო* – მცირე მონაკვეთია დროისა. გარკვეული, მოცემული დრო, „ვადა“ (თუმიცა იგი გარკვეულ კონტექსტებში ზოგადი დროის მნიშვნელობითაც იხმარება). ახალ აღთქმაში კი ეს სიტყვა იძენს სპეციფიკურ შინაარსს და უპირისპირდება *ხრონოსს*, როგორც განზოგადებულ დინებად დროს და გაიგება როგორც ქრისტეს გამოცხადების *დანიშნული*. *გარკვეული დრო* (Καὶ ὁ καιρὸς ἦγγυκε – *ხოლო ჟამი მოწვევულ არს* (ლ. 21,8) ან: *ეტყჳს მას იესუ: არღა მოიწია ჟამი ჩემი* (A 52,14v) და ამავე სპეციფიკური შინაარსით იტვირთება ძველი აღთქმის კაირო-იც: Κατὰ καιρὸν ῥηθήσεται Ἰακὼβ καὶ Ἰσραὴλ, τὸ ἐπιτελέσει ὁ θεὸς. Num. 23,23. *ჟამადჟამად უთხრას იაკობსა და ისრაელსა, რაიცა ქმნას ღმერთმან: (რიცხ. 23,23)...* (В свое время скажут... Числ. 23,23). ორივე ეს, ერთმანეთისაგან მნიშვნელობით განსხვავებული ბერძნული სიტყვა ქართულად ერთი – *ჟამ* სიტყვით ითარგმნებოდა. სწორედ ამ და ამგვარ შემთხვევებს გულისხმობდა იოანე პეტრიწი, როდესაც ჩიოდა, რომ ჩვენი მთარგმნელები ცნებათა დიფერენცირებას არ ახდენდნენ: „*ყოველსავე ერთად და სწორად დასდებენ ჩუენნი და აწ ეს მე უზომოდ მიშლის თარგმანსა შინაო*“ („განმარტება“, § 50).

ამგვარად, სიტყვა *ჟამი* იოანე ფილოსოფოსს არ აკმაყოფილებდა, როგორც ფილოსოფიური ტერმინი, რადგანაც იგი მის ცნობიერებაში იყო ყოფითი მნიშვნელობის პოლისემანტური

სიტყვა, რომელიც სწორედ ამის გამო ვერ იტვირთავდა სპეციალური ტერმინის გაგებას, ტერმინისა, რომლის ღირებულებაც მისი მონოსემიურობით განისაზღვრება. გარდა ამისა, *ჟამი* განსხვავებით ბერძნული χρῶσις-ის ნიადაგ განმეორებადი ციკლური ხასიათისაგან, რაც *ხრონოსს* მარადიულობის ხატად აქცევდა (*სხუა არარაჲ არს ჟამი, თვინიერ ძველ და ხატ საუკუნობსა: „განმარტება“*, § 54), სწორხაზოვანი დისკრეტული შინაარსის ცნებას აღნიშნავდა და, ქრისტიანული გაგებით, სწორედ როგორც სწორხაზოვანი, სასრულ სიდიდეს წარმოადგენდა. როგორც ცნობილია, ქრისტიანულ მსოფლგაგებაში დროის ცნება გამოეყო მარადიულობის ცნებას, რომელიც წარმართულ მსოფლმხედველობრივ სისტემებში მოიცავდა და შთანთქავდა მიწიერ დროს (გ. მაიოროვი, 1979, გვ.297; ლ. გრიგოლაშვილი, 1984, გვ.102). სწორედ ამის გამოც ვერ გადმოსცემდა ქრისტიანული *ჟამი* ბერძნული χρῶσις-ის გაგებას. ამიტომაც, იოანე პეტრიწი, როგორც ვნახეთ, მხოლოდ საგანგებო ვრცელი შენიშვნა-განმარტების შემდეგ თვლის შესაძლებლად იხმაროს *ჟამი* ხრონოსის შესატყვისად. ერთხანს კი იძულებულია ბერძნული სიტყვა ქართული ტრანსკრიფციით გადმოიტანოს: *ხრონოჲ არსო საზოში მიდრეკისაჲ („განმარტება“ § 50)*.

ჩვენი ყურადღება მიიქცია იმან, რომ ეს უიშვიათეს შემთხვევათაგანია, როდესაც იოანე ფილოსოფოსი გადადის თავისი ძირითადი პრინციპიდან და, ნაცვლად იმისა, რომ ქართული ლექსიკური თუ დერივაციული რესურსების გამოყენებით შექმნას საჭირო ცნების შესატყვისი ქართული ტერმინი, ან მოიძიოს იგი არქაულ ან დიალექტურ ლექსიკაში (როგორც ამას ხშირად აკეთებს), სესხულობს ბერძნულ ტერმინს. და ეს მაშინ, როდესაც თითქოს ძველი ქართულისათვის უცხო არ უნდა ყოფილიყო *ჟამის* თანამედროვე სინონიმური შესატყვისები – *დრო* და *ხანი*. ძველი ქართული ენის ძველების ამ თვალსაზრისით შესწავლამ დაგვარწმუნა, რომ ეს ორი, თითქოს სინონიმური ერთეული, იმ დროისათვის ვერ გამოდგებოდა *ხრონოსის* ზოგადფილოსოფიური მნიშვნელობის გადმოსაცემად, რადგანაც ძველ ქართულში და საშუალ ქართულში, „ვეფხისტყაოსნიდან“ მოყოლებული, თითქმის ვიდრე XVIII საუკუნემდე *დრო* სიტყვას (ხოლო *ხან* ლექსემას კი დღესაც) კიდევ უფრო ვიწრო გაგება აქვს, ვიდრე *ჟამს* (საბას ლექსიკონში *ჟამისა* და *დროის* სემანტიკური ველის ფარგლები ჯერ კიდევ არ არის საკმაოდ გა-

მოკვეთილი, თუმცა ერთ-ერთი განმარტების მიხედვით „დროის“ ცნება თითქოს მოიცავს „ჟამისას“).

ძველი ქართული ენის როგორც ორიგინალურ, ისე ნათარგმნ ლიტერატურასა თუ ფილოსოფიური ხასიათის ძეგლებში გვხვდება დროის ცნებასთან დაკავშირებული შემდეგი ლექსემები: *საუკუნო, სამარადისო* (მარადისობა), *ჟამი, დრო, ხანი, წელიწადი, წამი, წუთი, მყისი, გარდასული, აწი, მომავალი, იყო, იყოსი, მყოფი, მოწვენილი, მერმე, ყოფადი...*

მოკლედ წარმოვადგენთ ძირითადი ლექსიკური ერთეულების გავრცელებისა და სემანტიკური გარადაციების სურათს ძველიდან ახალი ქართულისაკენ.

როგორც ილია აბულაძე აღნიშნავს, *ჟამი* ირანულიდან მომდინარე ქართულ-სომხური საერთო ხმარების სიტყვაა (ვრცლად იხ. მზია ანდრონიკაშვილი, 1966). მიუხედავად მისი ნასესხობისა, *ჟამი* ძველ ქართულში დროის სემანტიკური ველის ძირითადი ლექსემაა. საბას ლექსიკონში აღნუსხულია ამ სიტყვის ძველ ქართულში დადასტურებული თითქმის ყველა მნიშვნელობა. გარდა ზოგადი დროული შინაარსისა, იგი აღნიშნავდა დროის ერთეულებს: საათს, წამს, წუთს, დღეს, წელიწადის დროს... იგი გადმოსცემდა ბერძნული χρῶσις (დრო), καιρός (ვადა, გარკვეული დრო), ἄρα (საათი) სიტყვების მნიშვნელობებს.

ჟამი აღნიშნავს დროის გარკვეულ მონაკვეთს: “საათს, წუთს“: *ჟამი იყო ვითარ მეთე (ი.1,39) Ἦρα δὲ ἦν ἄν δεκάτη; აღესრულა ჟამსა მეშვიდესა (სინ. მრ. 61,35); ვთხარე, ვითარ სამ ჟამ ოდენ (სინ. მრ. 69,5); ვითარცა იყო ჟამი მეექვსე, ბნელი იყო ქუეყანასა, ვიდრე მეცხრედ ჟამადმდე (მრკ. 15,33 Γειομένης δὲ ἄρας ἔκτεζ... Ἔως ἄρας ἑνωάτης); ესოდენ ვერ უძლეთ ჟამ ერთ მღუძარებად ჩემთანა (მ. 26,40 μίαν ἄραν); ერთმან ჟამმან განსუენებისამან დაავიწყოს ყოველი (ფსევდო მაკარი 123,17);*

წელიწადის დროს: *ოდეს მიიცვალოს იგი... ჟამსა ზამთრისასა (ეჭქუსთა“; უძვ.), შდრ. ოდესმე მიიცვალოს იგი არეთა შინა ზამთრისათა (ეჭქუსთა, გ. ათონ).*

ბერძნულიდან ნათარგმნ ძეგლებში *ჟამი* ხშირად შეესატყვისება καιρός ლექსემას „გარკვეული დროის, ვადის“ მნიშვნელობით: *უეჭველად თვისსა ჟამსა მოვიდეს (დაბ. კაც. 181). ნუ წინასწარ ჟამსა რას განიკითხავთ, ვიდრემდის მოვიდეს უფალი (კორონთ. 4,5 μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος).*

მართლაც, როგორც აღნიშნავს იოანე პეტრიწი, ძველი მთარგმნელები არ ახდენდნენ *χρόνος* და *καιρός* ცნებების დიფერენცირებას. მაგ., *Ὁ μὲν γὰρ καιρός καὶ βουλομένου, καὶ μὴ πάντως κατὰ τὸν τεταγμένου ἐπιστήσεται χρόνον* (P.G.t. 29, 209.2-4) – **ჟამსა**, ენებოს იგი, ვინა თუ არა ენებოს, მოწვენად არს **ჟამსა** თვისსა (კაც. შესაქმ. უძე., 198,8); ასევე არ ახდენს დიფერენცირებას გიორგი მთაწმიდელიც: **ჟამი** იგი ენებოს თუ, ვინა თუ არა, უეჭუელად თვისსა **ჟამსა** მოვიდეს (დაბად. კაც. 18h); შდრ. რუსული თარგმანი: „**Время**, хочет ли, не хочет ли кто, непременно наступит в определённый **срок** (Твор. Вас. Вел. 169).

ცხადია, **ჟამი** იხმარება ზოგადად „დროის“ მნიშვნელობითაც, რომელიც თავისთავად დისკრეტული ბუნებისაა: *არა ხედავა კედელთა, სივრძისაგან ჟამთაჲსა დარღუეულთა* (სწავლ. 101,37); *სივრძითა ჟამთაჲსა წარწყმედილ იყო წესი* (სინ. მრ. 25,30).

მაგრამ **დროის** განზოგადებული ცნებითი მნიშვნელობით **ჟამ** ლექსემა ფილოსოფიური ხასიათის ძეგლებში იხმარება როგორც ტერმინოლოგიური ღირებულების მქონე სიტყვა: ასე, მაგ., იოანე დამასკელის „დიალექტიკის“ ქართულ თარგმანებში ბერძნული **χρόνος** ტერმინის შესატყვისად ევრემ მცირეც და არსენ იყალთოელიც **ჟამ** ტერმინს იყენებენ: **ჟამი** აღირაცხების გარდასრულად და მომავლად და ნაწილებსა მას მისსა აქუს ზოგადად საზღვრად შემეერთებლად აწი (დიალ. 36,16); **ჟამი** საზომი არს ძრვისა (ამონ. S 2562, 323r).

იოანე პეტრიწის თხზულებებში, როგორც ზემოთ ვნახეთ, **ჟამი** გარკვეული შენიშვნით გამოიყენება, როგორც ფილოსოფიური ტერმინი: **ჟამი**, ვითარ ხატი საუკუნოსაჲ, დის სამარადისოდ, საუკუნესაჲე თანაგანზიდული („განმარტება“, 141,2), **ჟამსა** განყოფენ იყო, იყოსი საშუალ მათსა აწი („განმარტება“, § 50). და განზომი მოქცევსა ყოველთა სულთასა **ჟამი** არს („განმარტება“, 119,18; τὸ μετροῦν ἀπάσας τὰς περιόδους τῶν ψυχῶν χρόνος ἔστιν: Procl., § 200). ცნებითი ღირებულებითაა დატვირთული **ჟამ** ლექსემა მიტროფანე სმირნელის სახელით ცნობილ „ეკლესიასტეს განმარტების“ ძველ ქართულ თარგმანში: **ჟამი** არს თანგანფენილი სივრცე დგომისა და ძრვისა არსისა (თარგმ. ეკლეს. 34,20).

XVIII საუკუნიდან **ჟამი** თანდათან იდევნება ქართული ენის ლექსიკური ფონდიდან. დღეს მისი ადგილი საბოლოოდ დაიკვიდრა ქართული წარმოშობის **დრო** სიტყვამ, ძველად ნასესხე-

ბი *ჯამის* გამოყენება კი მხოლოდ სტილისტური დანიშნულებით შემოიფარგლა.

დრო: ეს ძირეული ქართული ლექსემა, გარდა ყოფითი მნიშვნელობისა, თანამედროვე ქართულში დატვირთულია ზოგადი ცნებითი შინაარსით. რატომ არ გამოიყენეს ძველმა ფილოსოფოსებმა იგი *ხრონოსის* შესატყვის ტერმინად? ამ, ერთი შესხედვით უცნაური, ფაქტის პასუხი საძიებელი ჩანს იმაში, რომ ძველი და საშუალო ქართულის ენის ძეგლებში (და მათ შორის „ვეფხისტყაოსანშიც“) **დრო** ლექსემას ჯერ კიდევ არა აქვს მოპოვებული ზოგადი შინაარსი. მისგან ნაწარმოები ზმნებიც (დროება, *ვდროებთ. დრო-სცა. ადროებს. იდროა...*) ჩვეულებრივ, „გარკვეული ვადის“ (срок, пора), აგრეთვე „დაყოვნების, დახანების“ მნიშვნელობით იხმარება. ეს კი ასახავს ამ სიტყვის ძირითად სემანტიკურ დატვირთვას ძველ და საშუალო ქართულში. თუმცა **დრო** საბას ლექსიკონში განმარტებულია, როგორც *ჯამზე* ფართო მოცულობის ცნება: *ჯამი ნაწილი არს დღისანი, ხოლო დროჲ – უხნიერესნი ჯამთანი. რამეთუ ერთსა დროსა შინა მრავალნი ჯამნი წარხდებიან*, მაგრამ სხვა განმარტებებში **დროისა** და **ჯამის** საზღვრები მთლად გამოკვეთილი არ არის.

დრო და მისგან ნაწარმოებ **დროებას** „დაყოვნების“, „დახანების“, „დაცდის“ (замедление, задержка) მნიშვნელობა აქვს. ამას მოწმობენ სომხური წყაროებიც, რომელთა მონაცემებზე დაყრდნობითაც ე. დოჩანაშვილი არკვევს **დროება** სიტყვის მნიშვნელობას ბიბლიის ძველ ქართულ თარგმანებში (ე. დოჩანაშვილი, 1984, გვ.128-132). ამასვე მოწმობენ ბერძნული წყაროებიც, სადაც **დროება** ზმნის შესატყვისად ἀαββῶα ზმნაა (задержка, замедление): *ვანვედით ამიერ და ნულარა სდროებთ* (ნულარ აყოვნებთ) (*მამ. სწ.*, 204,10); *დრო-ყოს და თვთ მოვალს ჯამი* (*ზარზმ.* 182,9); *შემდგომად მცირედისა დრო-მეც* (*ზარზმ.* 163,5); *უკუეთუ ივინი თავს იდებენ მიმყოფრებასა და დროებასა* (*კაც. აგებ. ვ. ათ; შდრ. უძვ.: უკუეთუ ივინი მიიწვეიან დაყოვნებასა... 197,11*). როგორც ვხედავთ, ამ უკანასკნელ კონტექსტში გიორგი მთაწმიდელს **დროება** სინონიმურ წყვილში უხმარია **მიმყოფრება** სიტყვასთან ერთად ბერძნული ἀαββῶα სიტყვის დასაზუსტებლად, ან იქნებ, თვით **დროება** სიტყვის მნიშვნელობის დაზუსტებაც იყო მიზანი ამ ჰენდიადისის გამოყენებისა.

ზოგჯერ პარალელური რედაქციებიც გვეხმარება **დრო** სიტყვის მნიშვნელობის გარკვევაში: *ამისთვის არა ჯერ-არს ჩუენი შეწუხებად მცირედისა ამისთვის სასოებითისა დროებისა* (გ. ათ). შდრ. უძველესი თარგმანი იმავე თხზულებისა: *არა ჯერ-არს ჩუენდა, რადთა სულმოკლე ვიქმნენით დაყოვნებისათვის* (კაც. შესაქ. უძვე).

დროებას რომ “დაყოვნების“ მნიშვნელობა აქვს XI-XII საუკუნეებშიც, ამას თეოფილაქტე ბულგარელის იოანეს სახარების განმარტების ქართული თარგმანიც ადასტურებს: *არა მედად შეისწავა მახარებელმან ჟამი. ვითარმედ „ჟამი იყო, ვითარ მეთათე“; არამედ რადთა მასწავლელთა და მოწაფეთა თვისთა ასწავოს, ვითარმედ არა საკმარ არს ჟამისათვის დროება* (A 52,12r) – οὐ μάτη δὲ ἐπιστημαίνεται εὐαγγελιστῆς τὸν καιρὸν ὅτι „Ὁρα ἦν ἄν δεκάτη.“ Ἀλλ’ἵνα καὶ τοὺς διδάσκοντας καὶ τοὺς μαθητῶν τὰς διδάξῃ ὅτι οὐ διὰ τὸν καιρὸν ἀναβῆσθαι (P.G.t.123). ამ კონტექსტში ლაპარაკია იმაზე, რომ მახარებელს ამოდ, ტყუილად არ მიუთითებია დროზე – „ათი საათი იყო“. განმარტების ავტორი ასკვნის: „ამას ის აზრი ჰქონდა, რომ მოწაფეთათვის ესწავლებინა, „დროს **დაყოვნება**, დაცდა არ შეჰფერისო“. **ჟამის** შესატყვისად ბერძნულ ტექსტში ჩვენთვის უკვე ცნობილი χρόνος და ἄρα ლექსემებია, ხოლო **დროების** შესატყვისად ἀναβῆσθαι ზმნა. აღსანიშნავია, რომ თეოფილაქტე ბულგარელისავე მარკოზის სახარების განმარტების მთარგმნელი (როგორც ხელნაწერის „ზედაწარწერა“ ვგამცნობს, იოანე ჭიმჭიმელი) ἀναβῆσθαι ზმნას ‘დროება’ შესატყვისით თარგმნის: *არა ჯერ-არს დროებად (ἀναβῆσθαι), არამედ მეესეულად შედგომა* (თეოფილ. ბულღ., S № 404,8). „ეკლესიასტეს“ განმარტების გელათურ თარგმანში ‘**მიმყოფრება**’ ლექსემასთან ჰენდიადისურ წყვილშია ნახმარი ‘**დროება**’, რაც კიდევ ერთხელ აზუსტებს მის მნიშვნელობას: *რამეთუ შეუთქს დროებასა და მიმყოფრებასა აღთქუმათა მიცემისასა მოულოდებელი მოსლვაჲ სიკუდილისაჲ (თარგმ. ეკკლეს., 139). მაქსიმე აღმსარებლის დოგმატურ თხზულებათა გელათურ რედაქციაში ასევე „გარკვეული ვადის“ მნიშვნელობითაა ნახმარი **დრო** ლექსემა: *ანველოზთა ზედა ითქუმის თუთველმწიფებად, ვითარცა თანამსროლთა ანაგებისათა პირველ კელეოვისასა და დროჲსა ჟამისასა (= დროის ვადის) ეოვლად არმითუაღვითა* (K-14, 36).*

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, **დრო** მთელი ძველი ქართულის მანძილზე და „ვეფხისტყაოსანშიც“ „გარკვეული, დანიშნული დროის“, „ვადის“ მნიშვნელობით იხმარება: *შეიღწო, დრო-მეცით მე და ძმათა ჩემთა, ვიდრე შუადღედმდე (ხანძთ.) მომეც მე ცოლი ჩემი, რამეთუ აღესრულნეს დღენი იგი დროსანი (დაბად. 29,21), განაჩინა დროდ იგი ჟამისად (სინ. მრ. 197,28), დრო-სცა ვიდრემე ათსამეტ დღემდე (ხრონოლრ.)* დრო სიტყვა „დანიშნული ვადის“ მნიშვნელობითა აქვს ნახმარი ღაშას ისტორიკოს-საც: *დრო იყო წარსვლისა მიხისა (ქართლ. ცხ., 371,6)*. დაბოლოს, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია ამ სიტყვის სემანტიკური ველის ისტორიული განვითარების გასათვალისწინებლად, „ვეფხისტყაოსნის“ ყველა კონტექსტში, სადაც **დრო** სიტყვა გვხვდება, იგი ნახმარია „დანიშნული ვადის“ (СРОК) მნიშვნელობით. ამათგან მოვიყვანთ მხოლოდ ერთ მაგალითს, რომელშიც *ჟამი* და **დრო** ერთადაა ნახმარი და შეიძლებოდა სინონიმურ წყვილად ჩაგვეთვალა, რამდენადაც ჰენდიადისის ხერხი ამ ხანის მხატვრული სტილის მეტად დამახასიათებელი მოვლენაა: *დაო, მეტსა საუბარსა აღარ მომცემს ჟამი და დრო (859,1)*, მაგრამ მთელი ძველი ქართულისა და ამ პერიოდის მასალის ფონზე ეს მაინც ძალდატანებად გვეჩვენება და, ვფიქრობთ, **დრო** აქაც *ჟამის* დაქვემდებარებული ვიწრო ცნების – „გარკვეული ვადის“ გამომხატველია: „დრო და *დათქმული ვადა* არ მადღევს მეტი საუბრის ნებასო“. გრიგოლ ნეოკესარიელის ცხოვრების ეფრემ მცირისეულ თარგმანში **დრო** „გარკვეული ვადის“ მნიშვნელობითაა ნახმარი: ითხოვა მცირედი ჟამი დამამტკიცებელისა მისგან მდღელობისა ამისისა, რადთა დროსცეს გულისხმისყოფად და წურთად საიდუმლოთა უეჭუელობასა (გრ. ნოს., ნეოკესარ. ცხ., S -384; 343r).

მაგრამ მაინც არის ერთი კონტექსტი „ბალავარიანის“ ვრცელი რედაქციის (რომელიც ლექსიკურ-ენობრივი ანალიზის საფუძველზე ილია აბულაძეს IX-X საუკუნის ძეგლად მიაჩნია) ტექსტში, სადაც **დრო** ლექსემა თითქოს ზოგადცნებითი, მიწიერი სასრული დროის მნიშვნელობით უნდა იყოს ნახმარი. ნათელი რომ იყოს, მოვიყვანთ შედარებით ვრცელ კონტექსტს, სადაც *საუკუნო* და **დრო** უპირისპირდება ერთმანეთს, როგორც მარადისობა და წარმავალობა, *საუკუნო* და *საწუთრო*: *საწუთროდსანი ამისთვს მხლომ არიან ურთიერთას, და შეიჭამებიან და იკბინებიან, ვითარცა ძაღლნი, რამეთუ იციან სიმოკლე და*

იწროებად **დროისად** და ვითარმედ მხწრაფელ წარმავალ არს მათგან. ამისთვის ერთი ერთსა უხწრობს და მოყუახსი მოყუახსსა ჰმძლავრობს რადითა მო-რადიმე-იტაცოს, ვიდრე განსვლამდე მისა. ამისთვის გარდარეული ხდომად და შური აქუს, ხოლო **საუკუნოძნისანი** იგი ცნობილ არიან მის მიერ, რომელმანცა-იგი იხინა, რამეთუ აქუს სასოებად წარუვლობისად მერმეთა მათ კეთილ-თად (ბალავ. 8,16). იქვე დაპირისპირებულია „ხატი სოფლისა“ და „ხატი საუკუნოძნისა“, რაც მიუთითებს **დროისა** და **სოფლის** იდენტურ შინაარსზე მოცემულ კონტექსტში და გაგვასხენებს ევრემის შენიშვნას იმის შესახებ, რომ ძველი ქართველი მამები ძღჲ-ს თარგმნიდნენ ხან „ჟამით“, ხან „სოფლით“ და ხანაც „საწუთროთ“. მაგრამ ისიც საგულისხმოა, რომ **საწუთრო** და **სოფელი** შემოფარგლულია, სასრულია დროის თვალსაზრისით და, ამდენად ამ კონტექსტში **დრო** შეიძლება სწორედ „ვადის“ შინაარსით იყოს ნახმარი.

დრო – ეს ქართველური ძირის სიტყვა ოდესღაც ქართული ენის რომელიღაც დიალექტურ ფენაში ალბათ **დროის** უფრო ფართო გაგებას გამოხატავდა, ვიდრე ეს ძველი ქართული მწერლობის ძეგლებშია დადასტურებული.

დრო ლექსემაში ქეთევან ლომთათიძე სამართლიანად გამოპყროვს -ო სუფიქსს, ხოლო **რ**-ს მიიჩნევს დროის აღმნიშვნელ ძირეულ ელემენტად, რომელსაც უკავშირებს **დ** ძირეულ ელემენტს **დ-დ-ე** სიტყვაში და განიხილავს მათ როგორც ქართველური ენობისათვის დამახასიათებელ **დ/რ** ბგერების მონაცვლეობის ერთ-ერთ მაგალითს (ქ. ლომთათიძე, 1959). თავკიდურ **დ**-ს ამ სიტყვებში გამოყოფენ, როგორც გრამატიკული კლასის ისტორიულ ნიშანს. მაგრამ **დრო** სიტყვა შეიძლება დაუკავშირდეს **დარ** ფუძეს და, ამგვარად, **დდ-ისთვის** აღდგეს **დად-ძირი**, რომელიც, თავის მხრივ, შეუპირისპირდება სვანურ **ლა-დედ** ლექსემას. ამ უკანასკნელის ძირეული **ე** კი ქართულ-სვანურ **ა/ე** შესატყვისობის იმ გამონაკლისი მაგალითების გვერდით დადგება, რომლებშიც ეს **ე** უმლაუტის შედეგადაა მიღებული (შდრ. სამი-სემი). ამ ვარაუდს, ვფიქრობთ, მხარს უჭერს გრიგოლ ნაზიანზელის 41-ე ჰომილიიდან ერთი კონტექსტის ევთვიმე მთაწმიდლისეული მეტად საგულისხმო თარგმანი: *შჯდეულსა პატივ-სცემენ შვილნი ებრაელთანი... რომელთაცა რიცხუსა ზედა ეამეულთა რათმე დართა სახელ-სდებენ* (გრ. ნაზ., ჰომ. 41, II ევთ.).

ამავე, **დარ** ძირს უკავშირდება **ა-დრ-ე** (მეგრ.-ჭან. **ო-რდ-ო**)¹, სადაც **-ო** სუფიქსის ადგილს (ისევე, როგორც **დღე** ლექსემაში) **-ე** სუფიქსი იკავებს, ხოლო თავსართი **ა-** სიახლოვის მანიევრებელი დეიქტური, მისათითებელი ნაწილაკია (ისევე, როგორც **ხელ/ხლება** ზმნისაგან მიღებული **ა-ხლ-ო** ზმნიხედში და ზედსართავ სახელში **ა-ხალ-ი**).

ასეა თუ ისე, ცხადია, რომ **დრო** ქართველური ძირის სიტყვაა, რომელიც ოდესღაც რაღაც სასრულ, განსაზღვრულ დროულ სიდიდეს გამოხატავდა და მას **დღე** სიტყვასთან არა მხოლოდ ბეგრობრივი, არამედ მჭიდრო სემანტიკური კავშირიც ჰქონდა. შემთხვევითი არ არის, რომ ისეთ უძველეს მკვიდრ გამოთქმებში, როგორიცაა: „დიდი **დღე** მოგვს“; „დიდი **დღე** არ უწერია“ და სხვ., **დღე** სიტყვას აქვს არა კონკრეტული **დღის**, არამედ ზოგადად **დროული**, საერთოდ სიცოცხლის მნიშვნელობა.

მაშ რატომ მოხდა, რომ ქართული **დრო** სიტყვის ადგილი საუკუნეების განმავლობაში სამწერლო ენაში ეჭირა ნასესხებ **ჟამ** სიტყვას? ნასესხებ სიტყვას რომ განუდევნია საკუთარი, ამის მაგალითები საძებნი არ არის ქართული ენის ისტორიაში (ასე მაგ., **სვე** შეცვალა **ბედმა**. **სარკმელი** – **ფანჯარამ**. **განი** და **საგანი** – **მიზანმა**... ამასთან ქართულმა სიტყვებმა მნიშვნელობის გადაწევა თუ დავიწროება განიცადეს), მაგრამ **ჟამის** შესახება ქართული ენობრივი სამყაროს ფარგლებს სცილდება. იგი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საშუალო სპარსულიდანაა შესული სომხურსა და ქართულში, ე. ი. განეკუთვნება იმ ხანის ნასესხობას, რომელიც, როგორც მ. ანდრონიკაშვილი აღნიშნავს, ყველაზე საინტერესოა ქართულ-ირანული ენობრივი ურთიერთობის ისტორიაში (მ. ანდრონიკაშვილი, 1966, გვ.142), ამ დროს, განსაკუთრებით ჩვ.წ.აღ-ის III საუკუნის დამლევიდან, საქართველოსა და ირანს შორის მეტად მჭიდრო პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობაა დამყარებული, ხოლო ამ პერიოდისათვის, როდესაც ჩვენი მწერლობის ისტორია იწყება, და, მაშასადამე, **ჟამი** უკვე ფიქსირებულია ქართული სამწერლო ენის ძეგლებში, ქართლი სპარსეთის ვასალია. აქვე უნდა გავიხსენოთ ისიც, რომ სპეციალისტები სწორედ ირანული მითოლოგიის გავლენით ხსნიან გვიანანტიკური ხანის წარმართულ მითოლო-

¹ გ. კლიმოვი **ადრ** ფუძეს ქართულ-ზანური ერთიანობის ხანას მიაკუთვნებს (გ. კლიმოვი, 1964, გვ.43).

გიაში *ენის* პერსონიფიკაციას. მით უფრო საგულგებელია, რომ მას გაგლენა მოეხდინა ქართულ აზროვნებაზე და ამ ენობრივი სამყაროდან შემოჭრილ *დროის* ზოგადი გაგების გარკვეული ნიუანსით განსხვავებულ სიტყვას სალიტერატურო ენის კარი დაეკეტა საკუთარი ლექსემისთვის, ან როგორც ჩვეულებრივ ხდება ხოლმე ასეთ შემთხვევებში, მისთვის მნიშვნელობა დაევიწროებინა. არც ის არის გამოსარიცხავი, რომ *დრო* სიტყვამ, რომელიც, შესაძლებელია, გარკვეულ დიალექტურ წრეში დარჩა ზოგადი მნიშვნელობის გამომხატველად, გარკვეული პერიოდის შემდეგ, ამ დიალექტის გააქტიურების შედეგად, კვლავ აღადგინა თავისი უფლებები და, თუმცა მთლიანად ვერ განდევნა *ჟამი* სალიტერატურო ენიდან (რადგან ამ უკანასკნელს უკვე დიდი ხნის ფიქსირებული ტრადიცია ჰქონდა), მაგრამ მისი ხმარება სტილისტური დანიშნულებით შემოფარგლა. სალიტერატურო ენაში *დრო* სიტყვის აღდგენას, შესაძლებელია, ხელი შეუწყო „ფეხვისტყალსანამ“, რომელშიც იგი ძველი ქართული ენის ძეგლებთან შედარებით საკმაოდ ხშირადაა ნახმარი (ანალოგიურია *ის* ნაცვალსახელის ბედი ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიაში: იხ. დ. მელიქიშვილი, 1980).

ხანი ლექსემა ძველი ქართული ენის ძეგლებში შედარებით იშვიათად გვხვდება, რაც ილია აბულაძის ლექსიკონშიც აისახა. აქ დამოწმებულია მხოლოდ ერთი კონტექსტი „იოანეს და ეფეთჳმეს ცხოვრებიდან“: *ვითარ წარველეს ხანი რაოდენიმე*. მაგრამ აქ ეს სიტყვა *დროის* მნიშვნელობით კი არ არის ნახმარი, როგორც ეს ლექსიკონშია ახსნილი, არამედ *სივრცისა*. კერძოდ კი „მანძილისა“. *ხან* სიტყვის ამოსავალი მნიშვნელობა რომ „მანძილი“ უნდა იყოს, ამას მოწმობს ბიბლიის ძველი ქართული თარგმანიც: *წარველით წინაშე ჩემსა და ხანი დაუტკვეთ სამწყსოჲ ჩემი* (დაბად., 32,16 შდრ. რუს. *Пойдите предо мною и оставяйте расстояние* от стада до стада: Быт. 32,16). *ხან* სიტყვის ეს მნიშვნელობა დაცული აქვს აგრეთვე „ეზეკიელის წიგნის“ გელათურ რედაქციას: *არწივი დიდი... ფრთადიდი, ხანიერი განვრცობითა* (ეზეკ., 17,3). შდრ. ოშკური ხელნაწერი: *ორბჳმან დიდმან და ფრთითა დიდმან და გრძელმან ჰასაკითა...* აღსანიშნავია, რომ ასეთივე სემანტიკური გრადაცია ახასიათებს ოშკურ რედაქციაში *ხან-ის* სინონიმად ნახმარ სპარსულიდან ნასესხებ *ჰასაკსაც*. ძველი ქართული ენის ძეგლებში იგი იხმარებოდა როგორც სივრცული – გარეგნული სიდიდის მნიშ-

ვნელობით, ასევე დროული – ხნოვანების, წლოვანების მნიშვნელობითაც: *ვინ თქუენგანი ზრუნვიდეს და შეუძლოს შეძინებად ჰასაკსა თვისსა წურთა-ერთ? (მ.6,27); მაგრამ: და იყო, ვითარ ჰასაკითა ათოთხმეტისა წლისა (ილარ).*

ხან სიტყვის ამოსავალი მნიშვნელობა („მანძილი“) გვიხსნის იმასაც, თუ რატომ შედის იგი ზომისა და სიდიდის აღმნიშვნელ ფუძეებთან კომპოზიციაში: „მცირეხანს, ცოტახანს, დიდხანს, პატარახანს“ და მისთ., რაც ნიშნავს „მცირე მანძილს, დიდ მანძილს, პატარა მანძილს“, ოღონდ გადატანილს სივრციდან დროის განზომილებაში. საერთოდ, ცნობილია, რომ სივრცისა და დროის სემანტიკური ველისათვის საერთო ზმინსართული ლექსიკაა დამახასიათებელი: წინ, უკან, შემდეგ ... ითქმის დროზეც და სივრცეზეც; დროსა და სივრცეში დასაწყისი და დასასრული ერთი და იმავე თანდებულებით გადმოიცემა: ამ დროიდან იმ დრომდე, ამ ადგილიდან ამ ადგილამდე... თვით სიტყვა *მანძილიც* ხომ საერთოა ამ ცნებისათვის: სიკვდილამდე პატარა მანძილიდა დარჩენოდა (გოგებ. იოთ. ზედგ.) და ეს ბუნებრივია, *დრო* ხომ „მოძრაობის საზომია“.

ძველი ქართული ენის ძეგლებში *ხან* ფუძე სწორედ ზმინსართულ გაორკეცებულ კომპოზიტებშია დადასტურებული: *ხანით ხანად მოვალნ (მამ. ცხ.), ჯერ-არს ხანად-ხანად შესლვაჲ ძმათაჲ (მამ. ცხ.), მაცადეთ მე ხან-ერთ (წამ. საკლუხტ).*

XII საუკუნიდან ამ სიტყვის სემანტიკური ველიდან თანდათან იდევნება სივრცული ვაგება, რაც ჩანს „ვეფხისტყაოსნიდანაც“, სადაც იგი, ჩვეულებრივ, დროული შინაარსით იხმარება. თუმცა კი *ხან* სიტყვის შემცველი 44 კონტექსტიდან სამი მაინც „მანძილის“ სივრცულ მნიშვნელობას შეიცავს. ესენია: *მეგლო პაშტაჲ ხანია: 421,1; ხანი წარვლეს, სიარულმან მომჯობება დაახინა: 892,4; რა ვლეს მრავალი ხანები: 1503,1.* ალბათ, ისიც საინტერესოა აღინიშნოს, რომ, თუ *დრო* სიტყვას „ვეფხისტყაოსანში“ მხოლოდ „ვადის“ მნიშვნელობა უჩანს და „დაყოვნების“ მნიშვნელობით იგი აქ არ გვხვდება, ეს იმიტომ, რომ *დაყოვნება* და მის სინონიმურ *დაზმა* ზმნასთან შესიტყვებებში რუსთაველი მხოლოდ *ხან* სიტყვის ხმარებას არჩევს: *ვერ ვასმინე საუბარი, მით დაყოვნე ხანი მუნ და; არ დაყოვნა ხანია; იყვნეს ხანსა არ დამზმელნი; მოვალ ხანთა დაუზმელად* და სხვ.

როგორც ჩანს, *ხან* სიტყვაში ძველსავე ქართულში დაიხრდილა სივრციითი სემანტიკა და მას შემდეგ, რაც იგი მყარად

დამკვიდრდა დროის სემანტიკურ ველში, მასში ისე წაიშალა ამოსავალი სივრცეული გაგება, რომ იგი აღარ იგრძნობა ისეთ მყარ შესიტყვება-კომპოზიტებშიც კი, რომლებიც წარმოშობით საერთოა სივრცისა და დროისათვის: *დიდხანს, ცოტახანს, ხან-გბლივი* და მისთ. დღეს ჩვენს ცნობიერებაში მხოლოდ დროის ცნებას უკავშირდება.

ამგვარად, თუ ძველ ქართულში *დროის* ზოგადი დისკრეტული ხასიათის ცნების გამოსახატავად გამოყენებული იყო ნა-სესხები ლექსემა *ჟამი*, რომელმაც თავის დროზე სალიტერატურო ენიდან განდევნა ქართული ძირის სიტყვა *დრო*, დაუვიწროვა რა მას მნიშვნელობა, ახალ ქართულში *დრო* სიტყვამ კვლავ აღადგინა თავისი უფლებები: დროის სემანტიკურ ველში მან ცენტრალური ადგილი დაიკავა, და დაიტვირთა როგორც ცნებითი, ისე ყოფითი მნიშვნელობით და, თავის მხრივ, თანამედროვე ქართული სალიტერატურო – როგორც სალაპარაკო, ისე მეცნიერული ენიდან განდევნა უცხოენოვანი სინონიმი *ჟამი*. ეს უკანასკნელი დღეს მხოლოდ გარკვეული სტილისტური დანიშნულებით გამოიყენება. რაც შეეხება *ხან* სიტყვას, მისი ამოსავალი სივრცითი გაგება უკვე ძველსავე ქართულში დაიხრდილა, მაგრამ დროული შინაარსითაც მისი გამოყენება დღესაც თითქმის მხოლოდ ზმინზედური კომპოზიტებით განისაზღვრება.

5. ნათესავი, ტომი, ბუბარი, ერი ტერმინთა მნიშვნელობისა და ურთიერთმიმართებისათვის ძველ ქართულში*

ზოგადად ცნობილია, რომ ძველი ქართულიდან ახლისაკენ ტერმინებმა *ნათესავი, ტომი, ერი* მნიშვნელოვანი სემანტიკური გრადაციები განიცადეს – ძირითადად კონკრეტიზაციისა და დავიწროების მიმართულებით. უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, თითოეულ ამ ტერმინთა მნიშვნელობა განისაზღვრა და გარკვეულ ჩარჩოებში ჩაჯდა. კერძოდ, დღეს *ნათესავები* ერთი საერთო ახლო

* სხვადასხვა ნაწილები დაბეჭდილია ჟურნ. მაცნეში, 1968, №1, „იონანე პეტრიწის შრომებში ნახმარი ზოგიერთი ტერმინის განმარტებისათვის“, გვ. 122-209; კრებ. „ქართველური მემკვიდრეობა“, ქუთაისი, 1998, ტ. II, „ნათესავი, ტომი, ერი ტერმინთა მნიშვნელობისა და ურთიერთმიმართებისათვის...“ გვ. 172-178.

წინაპრის შთამომავლები არიან (ერთი დედ-მამის შვილების რამდენიმე თაობას სწვდება). **ტომი** განსაზღვრულია, როგორც პირველყოფილი თემური წყობილებისათვის დამახასიათებელი ეთნიკური ერთიანობისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციის ფორმა, რომელიც აერთიანებს საერთო კულტურისა და ტერიტორიის მქონე მონათესავე გვარებს. ხოლო რაც შეეხება **ერს**, ქართული ენის განმარტებითს ლექსიკონში მოცემულია ცნობილი განსაზღვრება: „ერი არის ისტორიულად ჩამოყალიბებული მყარი ერთობა, წარმოშობილი ენის, ტერიტორიის, ეკონომიკური ცხოვრებისა და იმ ფსიქიკური წყობის ერთობის ბაზაზე, რომლის გამოხატულებაა კულტურის ერთობა“ (აქ გასაგები მიზეზების გამო გამოტოვებულია მნიშვნელოვანი ნიშანი: **სარწმუნოება**, რომელიც ილიას ცნობილ ფორმულაში ერის ერთ-ერთ კომპონენტს შეადგენს ენასა და მამულთან – ტერიტორიასთან ერთად).

ტერმინი **ნათესავი** წმ. წერილის თარგმანებში ძირითადად ბერძნულ γένος-ს („მოდგმა“, „შთამომავლობა“, „წარმომავლობა“, „род, происхождение, семейство, племя, народ“...) შეესაბამება და ამ ბერძნული სიტყვის სემანტიკურ ველს მოიცავს.

იგი ნიშნავს: 1) „მოდგმას“: *ხოლო თაგადმან პრქუა მათ: ესე ნათესავი ვერ შესაძლებელ არს განსლვად, გარნა ლოცვითა და მარხვითა: მრკ. 9,29 (καὶ εἶπεν αὐτοῖς: τοῦτο τὸ γένος ἔν σὺν δύναιται ἐξέλθειν).*

2) ერთი წარმოშობის ხალხს, დღევანდელი ვაგებით – „ერს“: *ხოლო დედაკაცი იგი იყო წარმართი, ნათესავი ასური, ზღვსკიდელი: მრკ. 7,26 (Ἡ δὲ γυνὴ ἦν Ἑλληνὶς Συροφαινίκισσα τῶ γένει); აჰა ნათესავი ისრაიტელთა, დიდ სიმრავლითა (Ἰδοὺ, τὸ γένος [//ἔθνος] τῶν σὺν Ἰσραὴλ μέγα πλῆθος).*

3) რაიმე კლასს, დაჯგუფებას, გვარს, ფენას: *რავდენნი იყვნეს ნათესავისაგან მღვდელთმოდუართათჳსა (ὄσοι ἦσαν ἐκ γένος ἀρχιερατικῶν).*

ამრიგად, γένος პოლისემიური სიტყვაა, მისი ძირითადი მნიშვნელობა არის გენეტიკური წარმომავლობის ჩვენება, რაც წმ. იოანე დამასკელის „საფილოსოფიო თავებში“ („დიალექტიკაში“) მის პირველ, ძირითად მნიშვნელობადაა გამოყოფილი: *ნათესავი სამ სახედ ითქუმის: პირველად უკუე, მშობელთაგან, ვითარ-იგი ისრაელისაგანთა ისრაელ სახელ-ედების; მეორედ მამულისაგან,*

ვითარცა-იგი იერუსალიმს შობილნი იერუსალიმელად სახელ-
იღებინ და პალესტინელნი – პალესტინელად (ლილ. 2,1).

ნათესავ სიტყვის განმარტებისას საბა სწორედ იოანე დამას-
კელის ძველ ქართულ თარგმანებს ეყრდნობა: *ნათესავი სამ-სა-
ხედ განიყოფება: პირველ უკვე არს ისრაელისაგან ისრაელნი –
მამობით; მეორე – პალესტინელისანი პალესტინელად – ქუეყნო-
ბით...* (მესამე – ლოგიკურ-ტერმინოლოგიური მნიშვნელობა).

მაგრამ თავისთავად ომონიმური მნიშვნელობის ორივე-ს ბერძ-
ნულში სინონიმიც აქვს – ἕθνος. ასე მაგალითად, „გამოსლვათას“
წიგნის ზემოთ მოყვანილ კონტექსტში ორივე-ს პარალელურ რე-
დაქციაში ἕθνος-ი ცვლის (იხ. გამოსლვ. 1,19; 5,14).

ამას ἕθνος ლექსემის ქართული თარგმანების შესატყვისი
ნათესავიც ადასტურებს. ἕθνος-ის მხ. რიცხვის ფორმა ქართულ
თარგმანებში, ჩვეულებრივ, **ნათესავ** ლექსემით გადმოაქვთ. იშ-
ვიათად – **თესლით**. ἕθνος ამ ფორმით, როგორც წესი, ძველი
და ახალი აღთქმის ტექსტებში ნიშნავს „**იუდეველ** ხალხს, ერს,
ნათესავს, ტომს, მოდგმას, თესლს“ (და, ჩვეულებრივ, ახლავს
ატრიბუტი ἥμῶν – „ჩვენ“): *რამეთუ უყუარს ნათესავი ჩუენი:*
ლ. 7,5 (Ἄγαπᾷ γὰρ τὸ ἕθνος ἡμῶν); გარდააქცევდა ნათესავსა
ჩუენსა: ლ. 32,2 (Διαστρέφονται τὸ ἕθνος ἡμῶν); და გყო შენ და
სახლი მამისა შენისა ნათესავად დიდად: რიცხ. 14,12 (ποι-
ήσω σὲ καὶ τὸν οἶκόν σου εἰς ἕθνος μέγα).

ძვ. აღთქმის ომსკურსა და მისგან მომდინარე რედაქციებში
ნათესავით თარგმნილია σπέρμα, ხოლო ἕθνος თარგმნილია **ტო-
მით**. გვიანდელი გელათური თარგმანი ასწორებს და σπέρμα-ს
ქართულ შესატყვისად უმუდმებს **თესლს**, ხოლო ἕθνος-ს – **ნა-
თესავს**: მაგ., *ὃς ἂν δᾶ τοὺς σπέρματος αὐτοῦ ἀρχοῖτι, θανάτω θανα-*
τοῦσθω. τὸ ἕθνος τὸ ἐπὶ τῆς γῆς λιθοβολήσουσιν αὐτὸν ἐν λίθους (ლე-
ვიტ., 20,2) – რომელმან მისცეს ნათესავი თვისი მთავარსა, სიკუ-
დილით მოკუდინ. ტომმან მის ქუეყანისამან კვით დაჰკრიბოს
მას (ASB)/რომელმანცა მისცეს თესლი თვისი მთავარსა, სიკუ-
დილით მოკუდინ. ნათესავმან მის ქუეყანისამან დაქოლოს იგი
ქვითა (G)¹ (იხ. აგრეთვე, ლაბ. 10,32).

¹ საზოგადოდ, ეს მაგალითი შეიძლება გამოდგეს ნათელ ილუსტრაციად
ძველ და გელათურ თარგმანებს შორის მთარგმნელობითი მეთოდის განსხვავ-
ბისათვის. იხ. მაგ., ასევე ორივე-ს შესატყვისად ASB-ში *ერია*, ხოლო გელა-

მაგრამ თვით ბერძნული ლექსემა ἔθνος პოლისემიურია და კონტექსტის მიხედვით, მით უფრო, თუ იგი მრავლობით რიცხვშია (τὰ ἔθνη), შეიძლება ნიშნავდეს საერთოდ **ხალხს**, ხშირად – **წარმართებს**. ბერძნული ლექსემის ამ მნიშვნელობებს ლათინურ და სხვა ენებზე თარგმანები, მათ შორის ქართულ ენაზე თარგმანებიც ავლენენ: *Φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἔθνων καὶ δόξα λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ* (ლ. 2, 30): *ნათელი გამოძვინვებად წარმართთა ზედა და დიდებად ერისა შენისა ისრაელისა; Γαλιλαία τῶν ἔθνων – გალილეა წარმართთა* (მ. 4,15); *Πάντα γὰρ ταῦτα τὰ ἔθνη ἐπίζητεῖ* – *ამას ყოველსა წარმართნი ეძიებენ* (მ. 6,32); *Καὶ αἰχμαλωτισθήσονται πάντα τὰ ἔθνη* – *და წარიტყუენენ ყოველთა მიერ წარმართთა* (ლ. 21,24. იხ. აგრეთვე მრკ. 11,17 და სხვ).

თუმცა ძალიან იშვიათად, მაგრამ მაინც ბერძნული γένος-ის შესატყვისად ქართულ თარგმანში შეიძლება შეგვხვდეს ლექსემა **ტომი**, ადრევე ნასესხები საშუალო სპარსულიდან tohm – „ნათესავი, თესლი, მოდგმა, გვარი, ჯიში“ (იხ. მ. ანდრონიკაშვილი, გვ. 379-380): *Εἶπον Ἀράν ἼΑθηρωπος ἐν τοῦ γένους σοῦ, εἷς τὰς γενεὰς ἡμῶν, τίνι ἐάν ἢ ἔν αὐτῶ μᾶμος...* (ლევტ. 21,17) – *არქუ აარონს, კაცი ნათესავისაგან შენისა, ნათესავთა შინა თქვენთა, რომლისაცა თანა იყოს მისთანა ბიწი (გელათ.), მაგრამ: //არქუ აპრონს, კაცსა ნათესავისაგან შენისა: ტომსა შორის თქვენსა იყოს თუ ვისთანმე ბიწი (AKSB).*

ხვეულებრივ, ტერმინით **ტომი** ძველ მთარგმნელებს გადმოაქვთ ბერძნული ἡ φυλή ლექსემა, რომელიც თავისთავად γένოს-ისა და ἔθνος-ის სინონიმია (род, колено, племя, фила, вообще класс, род: Дворецк.): *Ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φύλαι τῆς γῆς* – *იკურთხოდიან შენდაში ყოველნი ტომნი ქუეყანისანი* (დაბ. 12,3); *... ἔκ τῆς φυλῆς Λευι* – *...ტომისაგან ლევისა (გამოსვლ.2.1); Πᾶσαι αἱ φύλαι τῆς γῆς* – *ყოველნი ტომნი ქუეყანისანი...* (მ. 24,30) და სხვ.

თუმცა აქაც, ძალიან იშვიათად, მაგრამ მაინც გვხვდება ἡ φυλή-ს **თესლით** ან **ნათესავით** თარგმნის შემთხვევები: *ἔκ πάσης φυλῆς (გამოცხ. 5,9) – ყოველისაგანვე თესლისა,*

თური აზუსტებს და ცვლის **ნათესავით**: ხოლო ამან ცოლად ქალწული, ერისაგან თვისა მოიყვანეს (ASB) //G – ესრეთ დედაკაცი ქალწული ნათესავისაგან თვისისა მოიყვანეს (ლევტ. 21,13 – γένος ἀπὸ τοῦ).

ἐκ τῆς φυλῆς Ἰουδα (გამოცხ. 5,5) – თესლისაგან იუდაისა, მაგრამ: ἐκ φυλῆς Βενιαμίν (ლ. 2,3) – ნათესავისაგან ბენიამენისა... აღსანიშნავია, რომ „შუშანიკის მარტვილობაში“ თესლ-ტომში ჰენდიადისურ კომპოზიტადაა წარმოდგენილი: აგინებდა ვარსკენ თესლ-ტომსა მისსა.

ძველი ქართველი მთარგმნელები მკაცრად განარჩევენ და მკვეთრ დიფერენცირებას ახდენენ ამ ორი ბერძნული ლექსემის, ერთმანეთის ნაწილობრივი სინონიმების – γένος-ისა და φυλή-ს მნიშვნელობისა და, როგორც მოსალოდნელი იყო, γένος-ს უფრო ფართო მნიშვნელობის ლექსემით **ნათესავი (род)** თარგმნიან, ხოლო φυλή-ს უფრო ვიწრო მნიშვნელობის – **ტომით (КОЛЕНО)**. **ნათესავ** ტერმინის **ტომთან** მიმართებით გარეშემცველობითი შინაარსი საბას სიტყვის კონაში კარგადაა გამოკვეთილი **ტომ** სიტყვის სტატიაში: *რამეთუ ოდეს ითქვას ნათესავი, რომლისა ნათესავისაგანცა ვიტყვი – ისრაელისა; შემდგომად ვიტყვი: რომლისა ტომისაგან? – ვიტყვი რუბენის ტომისაგან, ვინა ღვეისა, ვინა სხვათა. რამეთუ ერთი ნათესავი განიყოფების ტომ-ტომად, ხოლო ტომი განიყოფების სახლ-სახლად და სახლი განიყოფების კაცად-კაცად.*

უნდა აღინიშნოს, რომ გელათის ბიბლიის „რიცხუთა“ წიგნში სხვა რედაქციების **ნათესავი** შეცვლილია **ტომით**: *აღხილვად მათი ტომისაგან სუმონისსა ცხრა და ერვასის ათას და სამას... (რიცხ., 1,23; ასევე, 1, 27; 1,31...).*

ამ ცნება-ტერმინებთან მიმართებით ყურადღებას იპყრობს აგრეთვე ტერმინი **ერი**, რომელიც წმ. წერილის თარგმანებში ორი ბერძნული ლექსემის – ὁ λαός-ისა (народ, люди, толпа, полчище: Дворецк.) და ὁ ὄχλος-ის (чернь, народ, толпа, вообще множество, скопище, сборище: Дворецк.) შესატყვისად გვხვდება. ისინი ერთმანეთის მნიშვნელობებს ნაწილობრივ ფარავენ, თუმცა ὄχλος-ს უფრო ხშირად „ბრობოს“, „ამბოხის“, მნიშვნელობა აქვს. იგი **კრებულთა**ც არის იშვიათად თარგმნილი (იხ. ლ. 5,29). რაც შეეხება ლექსემა λαός-ს, იგი უფრო ხშირად გვხვდება ისეთ შესიტყვებაში, როგორიცაა ὁ λαός τοῦ Θεοῦ, λ. τοῦ, αὐτοῦ, λ. μου, λ. σου („ერი ღვთისა, მისი, ჩემი, შენი“), სადაც ყველა შემთხვევაში ღვთის რჩეული **ერი** იგულისხმება, კონკრეტულად კი ისრაელის ერი, იუდეველნი: *ποιμανεῖ τὸν λαὸν μου, τὸν Ἰσραὴλ – რამეთუ შენგან გამოვიდეს*

მთავარი, რომელმან დაშწავს **ერი ჩემი**, ისრაელი (მ. 2,6); Σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπο τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν – რამეთუ იკსნეს **ერი თვისი** ცოდვათა მათთავან (მ. 1,21); Ἐποίησεν λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ – ყო კსნაჲ **ერისა თვისისა** (ლ. 1,68); λαοὺς σοῦ Ἰσραήλ – **ერისა შენისა** ისრაელისა (ლ. 2,32); ὅτι ἐπεσεκέφατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ – რამეთუ მოხელნა ღმერთმან **ერსა თვისსა** (ლ. 7, 16).

ამგვარად, ლაძ ღვთის **რჩეული ერის. ისრაელის** აღსანიშნავად იხმარება (ისეთ ნეიტრალურ კონტექსტებშიც, როგორცაა: და შეკრიბნა ყოველნი მღვდელთმოდღუარნი **ერისანი** პეროდე (მ. 2,4) (იგულისხმება **ისრაელისანი**).

ერთსა და იმავე კონტექსტში ხშირად დაპირისპირებული ლაძ (როგორც **ისრაელის** ხალხი) და ἔθνος, ჩვეულებრივ, მრავლობითში ἔθνη (როგორც წარმართნი, კერპთაყვანისმცემელნი). ქართველი მთარგმნელებიც შესაბამისად უპირისპირებენ **წარმართსა** და **ერს**: εὐφράνθητε, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ (რომ. 15,10) – იხარებდით **წარმართნი ერისა** თანა მიხისა; Ἰνατί ἐφύραξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά – რად აღიძრნენ **წარმართნი** და **ერმან** იზრახა ცუდი? (საქ. მოციქ. 4,25). ასევე: ნათელი გამობრწყინებდა **წარმართთა** ზედა და დიდებად **ერისა შენისა** ისრაელისა (ლ. 2,32)...

თუმცა ლაძ-ს შეიძლება, ჩვეულებრივ, „ხალხის“ მნიშვნელობაც ჰქონდეს, და ასეთ შემთხვევაშიც მისი შესატყვისი ძველ ქართულ თარგმანებში ლექსემა **ერი**: Λαὸς ἐστὶ μοι πολὺς ἐν τῇ πόλει – **ერი მრავალი არს ჩემდა ქალაქსა ამას შინა?** (საქ. 18, 10) Ἐπᾶνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ ταυτοῦ – განზქრნა ვულო **ერისა** ამის (მ. 13,15); Τὸ πλῆθος ἦν τοῦ λαοῦ προσεχόμενοι – ყოველი სიმრავლე **ერისა** ილოცვიდა (ლ. 1,10); Ἴνα μὴ θέρυβος γένηται ἐν τῷ λαῷ – რადთა არა შფოთი იყოს **ერსა** შორის (მ. 26, 5); Ὁ λαὸς προσδοκῶν τὸν Ζαχαρίαν – და დგა **ერი** იგი და ელოდა ზაქარიას (ლ. 1,2) (იხ. ასევე, მრკ. 14,2; ლ. 22,2; 20,19; საქ. მოციქ. 5,26 და სხვ.).

როგორც ვთქვით, Ὁ λαός-ის მეორე მნიშვნელობის – ზოგადად, „ხალხი“, „კრებული“, სინონიმია Ὁι ὄχλος, რომელსაც ქართულ თარგმანებში იგივე **ერი** შეესატყვისება: ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι – ვითარცა **ერსა** მას (მ. 14,13); ἐφοβήθη τὸν ὄχλος – ეშინოდა **ერისა** მის (მ. 14,5); Προσηῆθον αὐ-

τῶ ὄχλοι – მოუგდა მათ **ერი** მრავალი (მ. 15,30); Ἠκολύσθαι ἀπ-
τῶ ὄχλοι πολλοί – და მისდევდა მას **ერი** მრავალი... (მ. 4, 25).

საინტერესოა, რომ მოსეს ხუთწიგნეულში ლექსემა ὄχλος მხო-
ლოდ ერთხელაა დადასტურებული: ἔστηλθεν... ἔν ὄχλω βαρεῖ – გა-
მოუგდა... **ერთთა მრავლითა** (რიცხ. 20,20). ძველი აღთქმის წიგნებში
(დანიელი, იერემია, ეზრა) ეს სიტყვა შედარებით იშვიათად
გვხვდება და ყველგან ზოგადად „ხალხის“ მნიშვნელობით.

ამგვარად, გასაგებია, თუ რატომ მიიღო ((Ξαλξτ) ქართულმა
შესატყვისმა – **ერი** (რომელიც ძველი და ახალი აღთქმის წიგ-
ნებში კონტექსტების აბსოლუტურ უმრავლესობაში ძირითადად
ღვთის რჩეულ **ერს**, ისრაელს ნიშნავდა) ის მნიშვნელობა, რო-
მელიც მას დღეს აქვს დამკვიდრებული და რომელიც დაკავში-
რებულია გენეტიკურად და ეთნიკურად ერთი წარმოშობის, ერ-
თი ენისა და რწმენის, ერთი კულტურული ერთიანობის მქონე
ხალხის გაგებასთან.

გელათის კატენებიანი ბიბლიის ერთ-ერთ სქოლიოში ავტო-
რის მიუთითებლად გაკეთებულია შენიშვნა, რომელშიც მოცემუ-
ლია ცდა **ტომისა** და **ერის** ურთიერთმიმართების გარკვევისა. ეს
შენიშვნა ეხება „რიცხვთა“ წიგნის შემდეგ კონტექსტს: *ესე სახე-
ლები ძეთა გეთსონისთა და ტომთა მათთა და ერობისა მისი-
სა* (რიცხ. 3,18, A 1108, ფ. 38*); შენიშვნა: *შესწავებულ იყავნ, ვი-
თარმედ ტომი უმეტეს გარეშემცველობითი არს უფროდს, ვიდრე
სახელი ერისაჲ. ვიდრემდის იყოს ტომობაჲ. ვიდრემდე გეთსონი-
სი სახელად, ხოლო მისგან შთამოსლფაჲ – ერად ძეთა მისთაჲ“*
(A 1108, ფ. 38*, Q 1152, ფ. 94r). ამ შენიშვნაში საინტერესო ისაა,
რომ **ერი** აქ გაგებულია არა როგორც ზოგადად „ხალხი“, „კრე-
ბული“, არამედ სწორედ მისი ახალი, თანამედროვე მნიშვნელო-
ბით, ხოლო **ტომი** კი მისი გარეშემცველია.

ამგვარად, ძველი ქართველი მთარგმნელების ცნობიერებაში
ნათესავი (γείος) გარეშემცველია ტომისა (φυλή); ერი (λαός) –
ზოგადი სახელია „ხალხისა“, „ადამიანთა კრებულისა“, კონკრე-
ტულად კი **ღვთის რჩეულ ერს** (ისრაელს) მიემართება. გელა-
თის ბიბლიაში **ერის** მნიშვნელობა დავიწროებულია და კონ-
კრეტიზაციის მიმართულებით უფრო ფართო გვარეობითი ცნე-
ბის – **ტომის** სახეს წარმოადგენს.

ერს ჰქონდა უფრო ვიწრო-კონკრეტული ტერმინოლოგიური
მნიშვნელობაც στρατεύματα – ჯარისა (სამხედრო ერისა, ლაშ-
ქრისა): *ხოლო მეუფე იგი განრისხდა და მოაგლინა ერი თვისი*

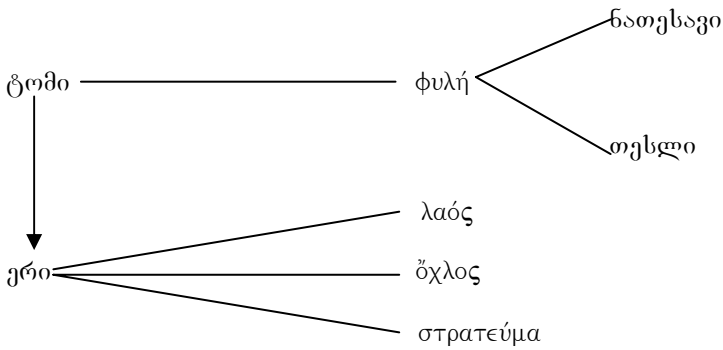
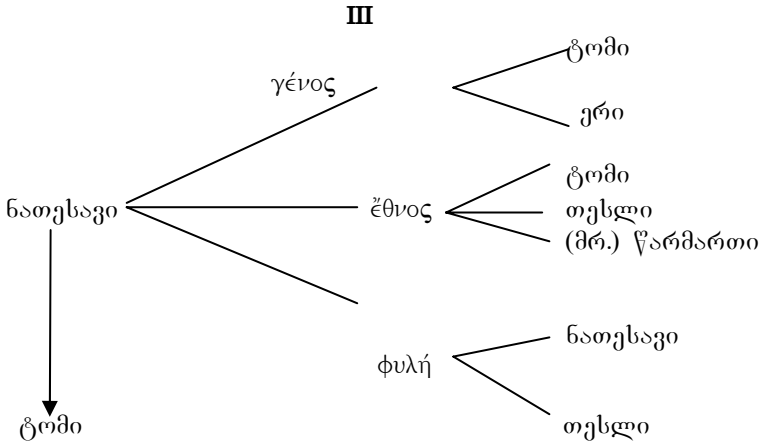
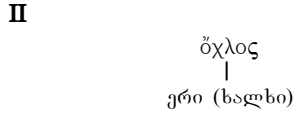
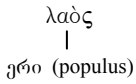
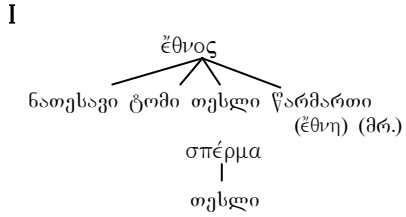
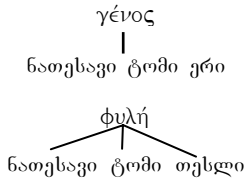
და მოხრნა კაცისმკვლელები იგი – και πέμψαζ τὰ στράτευμα αὐ-
τοῦ (მ. 22,7).

ყოფითს ენაში *ერი* საზოგადოდ ხალხს, საზოგადოებას, ადამიანთა კრებულს აღნიშნავდა, *დარბაზის ერი* – მაღალ სა-
ზოგადოებას, *წვრილი ერი* – გლეხობას (იხ. „მატიანე
ქართლისაჲ“).

არაბული სიტყვა *ხალხი* (მდაბ[რიონი) ამ მნიშვნელობით
საკმაოდ გვიან ჩანს შემოსული. საბასთან იგი არ არის დადას-
ტურებული. იგი გვხვდება XVIII ს-ის სიგელ-გურჯებში, კერ-
ძოდ, ერეკლე II-ის 1791 წლის ერთ-ერთ საბუთში – „განწესე-
ბანი საქართველოს მეფის ირაკლისა ძეთა თუსთათუს“: *ღმერ-
თმან თუ ქნას, მძღავრის მტრის შიშობა რომ იქნება, დასახიზ-
ნავად ახლო სოფლების ხიზანი და ხალხი შევა (სამართლ.
ძველ. ტ. II, გვ. 512)*. ასევე, გვხვდება ერეკლე მეფისავე „თხოფ-
ნაში“ ეკატერინე II-ისადმი: *რათა უჭკუოს ბაქარის შეიღოს უმე-
ცარი ხალხი არ აპყვეს (ასევე, იქვე, გვ. 455, 1782 წ.)*. ყველა ეს
მოწმობა XVIII-XIX საუკუნეს მიეკუთვნება (იხ. აგრეთვე 1804
წლის გიორგი XII-ის საბუთი) და, როგორც ვხედავთ, ამ ლექ-
სემას (ხალხი) გლეხობის, დაბალი წრის, პლეხის (чернь)
მნიშვნელობა აქვს.

დღეს მას გაფართოებული აქვს მნიშვნელობა და აღნიშ-
ნავს ზოგადად ადამიანთა კრებულს (populus, народ), მაშინ,
როდესაც ლექსემა *ერი*, რომელიც ძველ ქართულში ითავსებდა
ამ მნიშვნელობას (საბა, „მსოფლიო კაცი“, რაც ზოგ გა-
მთქმეაში დღესაც შერჩა: „ერი და ბერი“), როგორც ითქვა, გა-
მოსატავს მყარ ერთობას, რომელიც ენის, ტერიტორიის (მამუ-
ლის), კულტურის (სარწმუნოების) ერთიანობის საფუძველზეა
ჩამოყალიბებული.

ამგვარად, ძველიდან ახალი ქართულისაკენ ტერმინების –
ნათესავი. ტომი. ერი მნიშვნელობები შესაბამის ბერძნულ ტერ-
მინებთან მიმართებით შემდეგნაირად შეიძლება გამოიხატოს:

წარმომავლობისა და ნათესაობის აღმნიშვნელი ტერმინთაგან თითოეული – *ნათესავი*, *ტომი* და *გუარა* – პოლისემიური ტერმინებია, რომელნიც ენის ფუნქციონირების სხვადასხვა სისტემათა შორის ომონიმებს ქმნიან. ეს კარგად ჩანს იოანე დამასკელის *ნათესავ* ტერმინის დეფინიციიდან, სადაც მისი მესამე მნიშვნელობა ფილოსოფიურ კონტექსტში ვლინდება:

ხოლო მესამედ ნათესავ ეწოდების, რომელნი სახესა ზედა განეფინებოდინ („დიად.“, 2,1 ეფრემ მცირე).

ხოლო მესამისა სახისაებრ ნათესავად ითქუმის განწკალებული სახეთა მიმართ, რომლისათვის არს სიტყუად ფილოსოფოსთაჲ და რომლისა განმსაზღვრებელნი იტყუან: ნათესავი არს უმრავლესთა და სახითა განყოფილთაჲ რაღარსობით შესმენილი (არსენ იყალთოელი).

ამგვარად, ფილოსოფიური (უფრო ზუსტად – ლოგიკური) ასპექტით ორივე *ნათესავი* არის ის, რაც გამოითქმის ერთმანეთისაგან სახეობით განსხვავებულ საგნებზე (ანუ ის, რაც შეიძლება სახეებად დაიყოს). *ნათესავი* და *სახე* ერთმანეთთან ისეთ დამოკიდებულებაშია, როგორც ზოგადი კერძოსთან.

ქართული *სახე* ტერმინი, ისევე, როგორც ბერძნული *ἔνδοξ*, პოლისემიურია. *სახე* ნიშნავს „გამოსახულებას, სახეს (პირის-სახეს), შესახედაობას, ფორმას, ნაირს“. ძველქართულ თარგმანებში იგი ძირითადად ბერძნულ *ἔνδοξ* ტერმინს შეესატყვისება. ლექსემა *სა-ბ-ე* ქართულში გამჭვირვალე სტრუქტურის მქონეა. იგი თავისი აგებულებით წარმოადგენს მოკლე *სა-ე* არქაულ მოდელს მიმდებობისა (როგორიცაა *საგსე*, *საქმე*, *საფრთხე* და სხვ.). წარმოების ეს მოდელი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, დღეს დამკვიდრებულია სახელურ ძირებში. *ბ* ზმნური ძირი *-ედ/-ილ* სუფიქსებით არის გაფორმებული *ბ-ედ-ვა*, *ბ-ილ-ვა* ზმნებში (*ბედავს*, *იხილავს*) და თავისი აგებულებით ჰგავს ბერძნულ *ἔνδοξ* – *ἰδέα* ფორმებს, რომელსაც ა. ლოსევი უკავშირებს *ἔνδα* (inf. *ἰδέειν*) ზმნას (იგივე ძირია, რაც ლათ. video, რუს. ВИДЕТЬ). *ἔνδοξ* – *ἰδέα* მამრობითი და მდედრობითი

სქესის მიმდებობის ფორმებია ἰδέου ზმნისა. მათი ამოსავალი მნიშვნელობაა ის, რაც ხილვადია, რაც ჩანს, ანუ **სახე**. პლატონის, არისტოტელესა და მათი კომენტატორების შრომებში იგი იხმარება სპეციალური, ფილოსოფიური (იდეა, ფორმა) მნიშვნელობით.

მაგრამ ძველ ქართულში **სახე** ლექსემით თარგმნიდნენ აგრეთვე ბერძნულ παράδειγμα, ὑπόδειγμα (exemplum „მაგალითი“) ტერმინებს: ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα ὑμῖν – **სახე ერთ მიგვც თქვენ: იოანე 13, 15; სხუადცა სახე შემოიღეს ტვნისათვის და გულისა: კაც. აგებ. 163,26.**

იმავე – **სახე** ლექსემით გადმოიცემოდა ბერძნული τῆπος („ხასიათი, მანერა, ხერხი“), μορφή („ფორმა“), σχῆμα („ფიგურა“), εἶκῶν („ხატი“).¹ აღსანიშნავია, რომ პეტრიწი განასხვავებს ამ ცნებებს: მასთან τῆπος-ის და μορφή-ს შესატყვისია **სახე**, σχῆμα ლექსემის შესატყვისი – **ნაკეთი**, εἶκῶν-ისა – **ხატი**, παράδειγμα – **მაგალითი**, ხოლო ἔδωც-სთვის მან ტერმინი **გვარი** შემოიღო.

რატომ შეცვალა ტერმინი **სახე** – **გუარით** იოანე პეტრიწმა მაშინ, როდესაც, როგორც ზემოთ ვნახეთ, იგი ზუსტი ფორმალური და სემანტიკური შესატყვისი იყო ἔδωც ტერმინისა? ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად საჭიროა გადავხედოთ ფილოსოფიურ (ლოგიკურ) თხზულებათა ძველ ქართულ თარგმანებს და, ამავე დროს, გავითვალისწინოთ ἔδωც – ἔδωც ტერმინთა სპეციფიკური მნიშვნელობა და ურთიერთმიმართება პროკლე დიადოხოსის ონტოლოგიურ სტრუქტურაში.

Γένος – ἔδωც იოანე დამასკელის „დიალექტიკაში“ ისე მიემართება ერთმანეთს, როგორც მთელი ნაწილს, ზოგადი – კერძოს. არსენ იყალთოელი, ისევე, როგორც ეფრემ მცირე, ამ ტერმინებს თარგმნის შესაბამისად ქართული შესატყვისებით: **ნათესავი – სახე**; ეფრემი – **ნათესავი არს განფენად სახისად: დიალ., 2,3; არსენი – ნათესავი არს განწვალებული სახეთა მიმართ**. მათგანვე აწარმოებენ უმაღლესი გვარობითი ცნების აღმნიშვნელ ტერმინს – **ნათესავოანი ნათესავი** და უმაღლესი სახეობითი ცნების (რომელიც აღარ დაიყოფა თავის მხრივ სახეებად) აღმნიშვნელ ტერმინს – **სახოანი სახე**. ამონიოს ერმიანის „მოსაჯსენებელთა“ მთარგმნელი, ისევე, როგორც სხვა შემ-

¹ **სახე**-ს ბერძნული შესატყვისების შესახებ არეოპაგელის ეფრემ მცირისეული ერთი თარგმანის მიხედვით იხ. მ. მანხანელი, 1988, გვ. 184.

თხვევებში, ამ შემთხვევაშიც არსენის ტერმინოლოგიას მისდევს: *ნათესავლანი ნათესავი არს არსებად, ხოლო სახლანი სახე* – კაცი: *§ 2562, ფ. 161 v.*

როგორც ვხედავთ, გვარ-სახეობრივი დამოკიდებულების აღსანიშნავად ძველ ქართულ ფილოსოფიურ თხზულებებში (იხევე, როგორც ბერძნულში და თანამედროვე ქართულშიც) გამოყენებულია ორი სრულიად სხვადასხვა სემანტიკური ველის მქონე ლექსემები: ეთნიკურ-გენეტიკური მნიშვნელობის – *ნათესავი* და „შესახედაობის, გარეგნობის, ნაირის“ მნიშვნელობის მქონე – *სახე*. ძველ ქართულში ეს ფუძე შედის ნაცვალსახელოვან კომპოზიტში: *ესრესახედ* (პეტრიწთან *ესსახედ. ვგსახედ*); რომლის მნიშვნელობაა „ამნაირად, ამგვარად“: *ესრესახედ იყოს შეერთება ბუნებისა მის კაცობრივისა: კაც. აგებ. 212,12.*

უკვე ძველსავე ქართულში „ნაირის, სახის, სახეობის, მსგავსის“ მნიშვნელობით ვხვდებით *გუარ* ლექსემას: *დაიცვეით მღდღელობა თქუენი ყოვლისავე გუარისა: რიცხ. 18,7; დაესრულა ყოველი გუარი ხილისა: ილ. აბ. მ. ცხ. 108 r; სამგვარად განყოფილ არს საქმე: იქვე, 370 r; აღსანიშნავია, რომ პარალელურ რედაქციებში ზოგჯერ ერთმანეთს ენაცვლება *სახე* და *გუარი*. ასე, მაგალითად, იოანე დამასკელის „ღიალექტიკის“ თარგმანებში:*

<i>ფერემ მცირე:</i>	<i>არსენ იყალთოელი:</i>
<i>განუკუეთელობა ორსახედ ითქუმის: 3,1.</i>	<i>განუკუეთელი ოთხგუარად ითქუმის;</i>
<i>არიან სახენი განყოფისანი რვა: 14,5.</i>	<i>და არიან უკუე განმწვალებელობითნი გუარნი რვა;</i>
<i>ამით უკუე ესევეითართა სახითა განიყოფების არსობად არსებად და შემთხვევითად: 14,14.</i>	<i>ესრეთ უკუე ამის გუარისაებრ განიწვალების მყოფი არსებად და შემთხვევითად.</i>

თვით არსენი გიორგი ამარტოლის „ხრონოღრაფის“ თარგმანში ამ ლექსემებს ჰენდიადისურ წყვილად ხმარობს: *ხოლო გუარი და სახე მეორისა შენებისა ტაძრისა და ქალაქისა იყო ესევეითარი: ხრონ., 137, 3,4.*

ასე რომ, ძველ ქართულში *გუარი* გარკვეული აზრით *სახის* სინონიმია.

როგორც მზია ანდრონიკაშვილი იკვლევს, **გუარ** ლექსემა ირანული წარმომავლობისაა: „სიტყვა *გოვარი-გუარი-გვარი* ნასესხებია საშ. სპარსულიდან ქართულშიაც და სომხურშიც, რასაც ამტკიცებს სრული იდენტობა როგორც ფონეტიკური, ისე სემანტიკური საშუალო და ახალ სპარსულ სიტყვასთან *gohr - gohar*, რომელმაც ქართულში კანონზომიერად მოგვცა *გოარი>გოვა-რი>გუარი>გვარი*“ (მ. ანდრონიკაშვილი, 1966, გვ. 303). მისი მნიშვნელობაა „შთამომავლობა, წარმომავლობა, ბუნება, ხასიათი, ხარისხი“. საინტერესოა, რომ ამ მნიშვნელობებიდან „მამათა სწავლანის“ ტექსტში „შთამომავლობის, წარმომავლობის“ მნიშვნელობით დადასტურებულია **გოვარ** ფორმა: *რამეთუ მრავალი კაცთაგანი ამპარტავან და ზუავ არიან, განლაღებულნი ძმათა თვისთა ზედა და იქადიან გოვარსა და ტომობასა ქუყეანისა ნათესავთასა და იტყვან: მე იგი ვინმე ვარ და მისი შვილი ვარ: მამ. სწ., 106, 4; ასევე: 106, 12; 106, 15. ამავე მნიშვნელობით, უკვე **გუარ** ფორმას ვხვდებით არსენისეულ „დიდი სჯულის კანონში“ (XII ს): *უკუეთუ გუარიანი აღიტაცოს: 180, 17; თავისუფალნი და უჩინონი გუარიანნი: 205, 15.* იოანე პეტრიწისთვისაც **გუარ** ფორმა ჩვეულებრივია ამავე მნიშვნელობით: *და აღვიშურვე ტომისათჳს გუართა ჩემთასა მე მიდმოობად ენისად ვალექსებული: „განმარტება“, ბოლოსიტყვ., 220,24.**

როგორც ზემოთ ვნახეთ, ეს სიტყვა მეორე მნიშვნელობით („ხასიათი, ბუნება“ ანუ, რაც იგივეა „ნაირი, ვითარი“) ძველსავე ქართულში არის დადასტურებული **გუარ** ფორმით და **სახის** სინონიმია. აქედან უკვე ჩანს მოტივაცია იოანე პეტრიწის მიერ $\epsilon\acute{\iota}\delta\omicron\varsigma$ ტერმინის შესატყვისად **გუარ** ტერმინის გამოყენებისა: ამ სიტყვის **სახის** სინონიმური მნიშვნელობა შესაძლებლობას აძლევდა მას, რომ ლოგიკურ ტერმინთა ურთიერთდაპირისპირებულ წყვილში **სახე** შეეცვალა **გუარ** ტერმინით, ხოლო ქართული სიტყვა **ნათესავი** კი ასევე ირანულიდან ადრევე ნასესხები **ტომით**. ჯერ კიდევ ნემესიოსის ტრაქტატის თარგმანში პეტრიწმა $\gamma\epsilon\iota\sigma\iota\varsigma$ -ის შესატყვისად ლექსემა **ტომი** გამოიყენა: *ყოველი ასოდ ერთტომ არს მისდა, რომლისადა იყოს ასო: ნემეს. 61, 7 (ὁμογενής).* ხოლო $\epsilon\acute{\iota}\delta\omicron\varsigma$ -ის შესატყვისად **გუარი**: *მწუხარებისა გუარნი ოთხ: კმუნვარებად, დამძიმებად, შური, წყალობად: ნემეს, 106, 21 – Τῆς δὲ λήτης εἶδη τέσσαρα (Nem. P.G. 40, col. 683); თითოეული გუარი ცხოველთად მეზრ თვისთა მიმართებითა მიდრკე-*

ბის: ნემეს, 49, 6 – “Ἐκαστον γὰρ εἶδος... (col. 585). გვარის გარე-
შემცველი ჰიპერონიმი **ტომია**: **ტომოვნებითად განპყოვს სულსა**:
სიტყვერებითად და უტყუად: ნემეს, 95, 2 – γεικῶματα δια-
ρεῖ τῆν ψυχῆν... (col. 669).

ასე რომ, **გუარ** ტერმინი ორმხრივ აკმაყოფილებდა იოანე
პეტრიწის სიტყვათშემოქმედებით პრინციპს: ჯერ ერთი, იგი **სა-
ხის** სინონიმია, რომელიც εἶδος-ის შესატყვისი იყო და მეორეც
– ნათესაობის შინაარსს შეიცავს და ტომთან მიმართებით დაქ-
ვემდებარებული ცნებაა. ამგვარად, **ტომი** და **გუარი** პროკლეს
ონტოლოგიური სტრუქტურის თანაქვემდებარე ცნებათა აღსა-
ნიშნავად მეტად მოხერხებული აღმოჩნდა.

პროკლეს „თეოლოგიის საფუძვლების“ განმარტებაში გვარ-
სახეობრივი მიმართება უკვე მყარადაა აღნიშნული ერთ სემანტი-
კურ ველში შემავალი წყვილით – **ტომითა** და **გუართთ**. რაც, რო-
გორც ზემოთაც ვთქვით, სანიმუშოა ტერმინთა სემანტიკური სის-
ტემატიზაციის თვალსაზრისით (პირველი ფართო ჰიპერონიმია,
მეორე კი მასში შემავალი ვიწრო მოცულობის ჰიპონიმია): **ოდეს
ტომსა შორის განიცადნე ყოველნი გუარნი**. ვითარ ყოველობანი
და შემასრულებელნი **ტომისანი**. ანუ თვთ-თვს შორის თითოეული
გუართათ: მოიღე – და იყოს ერთი რაიმე **გუართათ**. ვითარ-და კაცი-
სა: „განმარტება“; 131, 26-28; ქვემდებარენი არსებანი ზენათა მიერ
წარმოიყენებთან, ვითარცა **გუარნი ტომთაგან**: იქვე, თ, 72; რომლი-
საცა დახულომისა იყოს წარმონაარსი, მის **ტომცა** არს: თ. 34.

რამდენადაც იოანე პეტრიწი პროკლეს (ნეოპლატონურ) ონ-
ტოლოგიურ სტრუქტურას განმარტავს, მასთან γένος-ი უზოგა-
დესი ონტოლოგიური კატეგორიაა: [პლატონი] მუნ ხუთ **ტომად**
ალავლენს, ვითარ: არსებად, თვთობად, სხუაობად, დგომად,
მიდრეკად: თ. 154.

თუ შევაჯერებთ პეტრიწისეულ კონტექსტებს, სადაც გვხვდუ-
ბა ტერმინი γένος **ტომი** და εἶδος **გუარი**. აღმოჩნდება, რომ
პროკლეს მეტაფიზიკურ სისტემაში γένος – **ტომი** არის გვარეო-
ბითი ცნება, რომელშიც შედიან როგორც უზენაესი, ისე უქვე-
ნაესი კატეგორიები: **ერთთა**, **რიცხეთა**, **გონებათა**, **სულთა**,
მყოფთა, **ბუნებათა**, **აობისა** და **სხვა**: **რაოდენ იყუნენ ზიარე-
ბულნი ერთნი, ესეხომევე ზიარებულ ტომნი მყოფთანი**: კავშირ.,
თ. 136 – γένη τῶν ὄντων: Dodds § 135; **სხუად არს ტომი ერთთა-
შორისი და ღმერთთა, რომელი უხრწნელსა სიწმიდეთა თითოე-**

ულთა თვითებათა შეურევნელად დაიცავს: „განმარტება“, თ. 154; სამი ტომი არს სულთად: კავშირ. თ. 184; ვერ არს უზადო ხატ მის მიუწდომლობით ერთისა, არამედ არს უქუნენათა ტომთად: „განმარტება“, თ. 114.

ტომი შეიძლება იყოს უკუმქცველობითი, აღყვანებითი, განმწმედელობითი და სხვა: სამარადისოსა ხისრულისა მიერ უკუნმქცველობითთა ტომთაჲსა უკუნიქცვეიან ზესთარსნი ერთნი ერთთ დასაბამისადეუ და ზესთ ერთისად: „განმარტება“, თ. 153. უზუნაეს ტომთა რიგს მიეკუთვნება კეთილობა და სიყვარული, რის გამოძახილსაც ვხედავთ ვეფხისტყაოსანში: „ოქკა მიჯნურობა პირველი და ტომი გვართა ზენათა“.

ეს კატეგორია, რომელსაც ტომი მოიცავს, გამოითქმის (κατηγορέω) არსებაზე, ახასიათებს მას. ასე მაგ., აობის – ანუ მარტივად არსებობის კატეგორია, გვარის ანუ ვიზუალურად მოაზრებადი შინაგანი არსის (ფორმის) კატეგორია, რიცხვის კატეგორია, რომელიც არის პრინციპი ყოველი მყოფის გაყოფისა თუ შეერთებისა, გარკვეულ რაოდენობად გააზრებისა.

ეს კატეგორიები: აობა, რიცხვი, გვარი, პირველი საზღვრის წყობაში – წესრიგში, რიგში (τάξις – разряд, порядок) შედიან. პირველი საზღვარი კი (პირველ უსაზღვრობასთან ერთად, რომელიც სიმრავლის წყაროა), როგორც ნამდვილმყოფის კატეგორიის განხილვისას ვნახეთ, შედის ნამდვილმყოფის წიაღში, რომელიც არის პირველი გონება ანუ გონების რიგის მთავარი, რომელიც ამ რიგს აფორმებს, ანუ აძლევს გვარს – ეიდოსს, რომელიც წარმოადგენს საგნის არსებითს, ხილვად არსს, აზრს (ა. ლოსევის დეფინიციით „ειδος есть наглядно зримый или мыслимый сущностный смысл вещи“ (ლოს., 1972, გვ. 154, 155)). ამიტომ, პროკლეს ამ ცნება-ტერმინის შესატყვისად პეტრიწს არ შეეძლო გამოყენებინა ტერმინი სახე. რომელსაც აქვს კონკრეტული „ფორმის, გარეგნობის, შესახედაობის, სახის“ მნიშვნელობა და რომელსაც იგი, ჩვეულებრივ, τρόπος-ის და μορφή-ს შესატყვისად იყენებს: *ορσახედ აქუს ქცევადობად: ნემ. 159, 28 – κατά δύο τρόπους τὸ τρεπτόν ἔχουσι. Nem. col. 776; ამითვე სახითა: კავშირ. 13, 27 – κατά τὸν αὐτὸν τρόπον; სახე-მორფო აქუს: კავშირ., 69, 8 – μορφήν ἔχει.* აღსანიშნავია, რომ, როცა ა. ლოსევი იძულებულია εἶδος ტერმინის თარგმნისას რუსული вид სიტყვის გვერდით გამოიყენოს форма-ც, იგი შენიშ-

ნავს: „Перевод греческого „ейдос“ как „форма.“ есть конечно ничего не говорящий суррогат“ (იქვე, გვ. 155). როგორც ჩანს, ასევე ფიქრობდა პეტრიწიც და იგი **სახე** ლექსემას ათავისუფლებს ლოგიკურ-ფილოსოფიური შინაარსისაგან.¹

პროკლეს ონტოლოგიური სტრუქტურის ყოველი რიგი (σειρά) – პეტრიწით **ნაქუსი** ანუ **ნათხზი სირაძსაჲ** არის გარკვეული **გუარი**: გონებისა, სულისა, ბუნებისა, სხეულისა... თითოეული რიგის, სირას თავში სირათმთავარი (რიგის მთავარი) ანუ გუართმთავარია, **მხოლოა**, რომელიც თავის გვარს აძლევს ამ რიგს (სერიას).

ამ თვალსაზრისით, **გუარს** – εἶδος-ს „იდეის“ ტოლფასი მნიშვნელობაც აქვს. აქედან ცხადია, **გუარ** ტერმინს იოანე პეტრიწი იყენებს პლატონური იდეის – ἡ ἰδέα – შესატყვისადაც:

პლატონ იტყოდა, ვითარმედ: აღჭსენება არსო გუართა, ხოლო, თუ რაჲ არიან გუარნი. შემდგომათდა შორის ვისიტყვო: ნემეს; 90, 29-33 – Πλάτων ἀνάμνησιν εἶναι λέγει τῶν ἰδέων τι δὲ ἔστιν ἡ ἰδέα, ἐν τοῖς ἔξῃς ἔρουμειν (Nem. P.G. t. 40, col. 661); Πλάτων называет воспоминанием идей, а что такое идея, об том мы скажем впоследствии (Немез. Влад. с. 55); საუწყო უკუე ვითარმედ ამათ ყოველთა ერთი და პირველებრივი გუარი, ვითარ და მის ქუეშესა შორის დაწესებულთა, თან-მისცემს მათ: კავშირ., 59, 19-20 – Δῆλον δὲ ὅτι πᾶσι τῆν μίαν ἰδέαν καθ' ἣν ὑπο τῆν αὐτῆν τέτακται σειράν, ἐκεῖνο δὶδωσιν: (Prokl., LXXXI).

ა. ლოსევი ამ წინადადებას ასე თარგმნის: „Он дает всему **одну идею**, согласно которой оно и упорядочено в один и тот-же ряд“ (§81).

Τὸ εἶδος და ἡ ἰδέα, რომლებსაც იოანე პეტრიწი ერთი – **გუარ** სიტყვით თარგმნის, სინონიმებია. დვორეცკის ლექსიკონის მიხედვით ეს სიტყვები ასე შეიძლება ავხსნათ:

εἶδος (τὸ) – „გარეგნობა, შესახედაობა, სახე, იერი, გვარი, ნაირი“... მას აქვს ფილოსოფიური მნიშვნელობაც: „ვიდოსი, იდეა“. ფილოსოფიური მნიშვნელობითვე იგი „ფორმასაც“ უდრის.

¹ უნდა აღინიშნოს, რომ **სახე** მან ღმერთის ატრიბუტის გამოხატველ თეოლოგიურ ტერმინშიც – **სახიერი/სახიერება** შეცვალა **კეთილობა** ტერმინებით ἀγαθὸς/ἀγαθότης ბერძნული ტერმინების შესატყვისად.

ἰδέα (ή) – „გარეგნობა, შესახედლობა, სახე, გვარი, ტიპი, კლასი“. როგორც ფილოსოფიური ტერმინი აღნიშნავს „იდეას, საწყისს, საფუძველს, პრინციპს, არსს, საზრისს“.

როგორც ვხედავთ, τὸ εἶδος და ἡ ἰδέα პოლისემიური სიტყვებია, რომლებიც მნიშვნელობათა მსგავს, ერთმანეთთან სემანტიკურად მჭიდროდ დაკავშირებულ წრეს ქმნიან. ამოსავალი ძირითადი მნიშვნელობა ყველა დანარჩენი და მათ შორის ფილოსოფიური მნიშვნელობისათვისაც, ორივე სიტყვისათვის არის „სახე, ის, რასაც ვხედავთ, ვიზუალური ხატი საგნისა“. „სახის, ფორმის, შესახედლობის“ მნიშვნელობით იოანე პეტრიწი *გუარ* სიტყვას *სახესთან* სინონიმურ წყვილში იყენებს იმავე კონტექსტში, სადაც იგი მას ფილოსოფიური ტერმინის მნიშვნელობით ხმარობს (ეს უკანასკნელი მნიშვნელობა ხომ სწორედ ამოსავალი „ნაირი“, „ვიზუალური ხატის“ მნიშვნელობიდან მოდის): *ნივთი, დაღათუ უმსგავსო და უსახო, განალა ვითარცა ნივთი უსახოდ, ერთი და იგივე არს და არა სხუადასხუა, რადთა არა გაგუარებულად ვთქუათ იგი, რამეთუ ყოველი სხუადასხუაობად გუართა განყოფილებისად არს, ხოლო განყოფილება უმუაროსა და უსახოსა შორის არა არს: „განმარტება“, 83, 17-23.*

აქედან გასაგებია, თუ რატომ თარგმნის იოანე პეტრიწი ორივე სიტყვას ერთი – *გუარ* სიტყვით.¹ და შესაძლებლად მიაჩნია ეს მაშინაც კი, როდესაც ეს ორივე სიტყვა სხვადასხვა მნიშვნელობით თხზულების ერთ თავშია ან ერთ წინადადებაშიც კი:

Ἐξ ὧν δὴ συμβαίνει τὰ καθ' ἑν εἶδος ἐκ τῶν ὑπερέρων ἀπογεινώμενα κατὰ πλείους ἰδέας ἐκ τῶν δευτέρων διηρημέναι παράγεσθαι: Plot. p. CVIII 4-6 § CLXXV – ვინად შემთხვევის თითოეულსა გუარსა, უხესთავსთაგან წარმონაშვსა, უმრავლესთა მიერ შემდგომთა გუართადას განწვალებით წარმოყენება: კავშირ., 107, 9-10 (Отсюда получается, что те, которые рождаются высшими /умами/, сообразно одной форме, продуцируются вторичными разделёнными /умами/сообразно большому числу идей: Лос. § 177).

¹ ა. ლოსევის სამართლიან შენიშვნაზე პლატონის და არისტოტელეს εἶδος – ἰδέα-ს სხვადასხვაგვარად გაგებისა და შესაბამისად – თარგმნის (ფორმა, იდეა) მცდარობის თაობაზე ზემოთ მივუთითეთ. იოანე პეტრიწი აქაც თანმიმდევრულია და ორივე შემთხვევაში *გუარ* ტერმინს იყენებს, რომელიც შეიცავს – *იდეს* და *ფორმის* მნიშვნელობას. ამით თავიდან იცილებს პლატონისა და არისტოტელეს ამ ცნებათა გაგების შესაძლო მცდარ ინტერპრეტაციას.

სიტყვით *გუარი* ერთ შემთხვევაში თარგმნილია ἔμδος („სახე ფორმა“), მეორე შემთხვევაში კი ἰδέα („იდეა“).

სწორედ ამ უკანასკნელი მნიშვნელობით არის ნახმარი *გუარ* სიტყვა „განმარტების“ პირველ წინადადებაშიც: *გუარსა თანა გუაც ცნობად დიდთა საღმრთისმეტყველთა შორის ხედვისასა და აღებად პაზრსა წინადთვე წინამდებარისა წიგნისასა: 3, 3-5.*

ამ წინადადების ერთი ნაწილი, როგორც გამოცემული ტექსტის სქოლიოებშია აღნიშნული, სხვადასხვა ხელნაწერში სხვადასხვანაირადაა წარმოდგენილი. კერძოდ: დიდთა საღმრთისმეტყველთა A, დიდთასა ღმრთისმეტყველთა C, დიდთასა ღმრთისმეტყველთა D, დიდთასა საღმრთისმეტყველთა შორის E.

ყველაზე ძველ (XII-XIII სს) H 1337 ხელნაწერშიც, რომელიც ახლა კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტშია დაცული, ეს ადგილი ასევე გაუგებრადაა წარმოდგენილი: *ცნობად დიდთასა* „ღმრთისმეტყველთა შორის ხედვათასა“; ეს გამოწვეულია იმით, რომ ამ ხელნაწერის პირველი, უკვე დაზიანებული ფურცელი XVII-XVIII საუკუნეებშია რესტავრირებული.

მაგრამ ჩვენ ამ შემთხვევაში გვაინტერესებს, რა მნიშვნელობითაა ნახმარი მოცემული წინადადების პირველი სიტყვა – *გუარი*. რომელიც ყველა ხელნაწერში ერთნაირად, ერთსა და იმავე პოზიციაშია წარმოდგენილი. უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა გაირკვეს, რომელი სინტაგმის წევრია იგი.

ერთი შეხედვით, საკითხი მარტივად წყდება: *გუარსა* სიტყვა თითქოს დაკავშირებულია *თანა-გუაც* შემასმენელთან და მასთან ერთად განუყოფელ ფრაზეოლოგიურ ერთიანობას ქმნის: „გუარსა თანა-გუაც“, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით. სინამდვილეში კი ის სულ სხვა სინტაგმის წევრია.

თუ ჩაუგუკირდებით ამ წინადადების წყობას, აღმოჩნდება, რომ *გუარსა* საზღვრულია მისგან რამდენიმე სიტყვით დაცილებული, მაგრამ მის მიერ მართული და მასთანვე შეთანხმებული მსაზღვრელისა *ხედვისასა*. სიტყვა ნათესაობით-მიცემით ბრუნვაში დგას, ეს კი იმას ნიშნავს, რომ იგი მართულ-შეთანხმებული მსაზღვრელია. უფრო რომ დავაზუსტოთ, იგი მართულია ისეთი სახელის მიერ, რომელიც მიცემით ბრუნვაში დგას. ასეთი კი ამ წინადადებაში *გუარსა* სიტყვაა. სინტაგმის გათიშული წევრები რომ ერთმანეთის გვერდით დავაყენოთ, წინადადება ასეთ სახეს მიიღებს: „თანა-გუაც ცნობად გუარსა ხედვისასა“.

როგორც ცნობილია, ძველ ქართულში ვითარებით ბრუნვაში დასმულ მასდართან (რაც ინფინიტივის ფარდია), ყოფილი პირმომართი დამატება ხშირად ინარჩუნებს თავის ბრუნვას (მიცემითს, უფრო იშვიათად სახელობითსაც). იოანე პეტრიწი ამგვარ ინფინიტივთან ყოფილ პირმართ დამატებას, ჩვეულებრივ, მიცემითში ხმარობს ხოლმე. მოცემულ წინადადებაში *გუარსა* (პირდაპირი) დამატებაა *ცნობად* ინფინიტივთან, ზუსტად ისევე, როგორც *ჰაზრსა*. ამავე წინადადების მეორე ნაწილში – *აღებად ჰაზრსა წინაითვე წინამდებარისა წიგნისასა*. აქ *ჰაზრსა* პირდაპირი დამატებაა *აღებად* ინფინიტივთან და, თავის მხრივ, ისიც ისევე რამდენიმე სიტყვითაა გათიშული თავისი მსაზღვრელისაგან – *წიგნისასა*. ამგვარად, მოცემული წინადადების სინტაგმები შემდეგნაირად უნდა დაჯგუფდეს:

<i>I</i>	<i>II</i>
<i>თანა-გუაც ცნობად</i>	<i>(თანა-გუაც) აღებად</i>
<i>ცნობად გუარსა</i>	<i>აღებად ჰაზრსა</i>
<i>გუარსა ხედვისასა</i>	<i>ჰაზრსა წიგნისასა</i>
<i>ცნობად საღმრთისმეტყველოთა შორის</i>	<i>აღებად წინაითვე</i>
<i>დიდთა საღმრთისმეტყველოთა შორის</i>	<i>წინამდებარე წიგნისასა</i>

თანამედროვე ქართულით: „(ჩვენ) გვავალია დიდი საღვთისმეტყველო თეორიის გვარის (აზრის, შინაარსის) შეცნობა და წინამდებარე წიგნის აზრის წინასწარვე გაგება“. როგორც ვხედავთ, წინადადების ორივე ნაწილი ერთგვარი სინტაგმებისაგან შედგება. დაბრკოლებას თითქოს ის ქმნიდა, რომ ძნელი იყო *გუარსა* სიტყვის აზრობრივად დაკავშირება მისგან მთელი წინადადებით დაშორებულ მსაზღვრელთან. მაგრამ ასევეა დაშორებული მეორე მსაზღვრელ-საზღვრულიც – *ჰაზრსა წიგნისასა*“, მათი დაკავშირება კი სრულიადაც არ ჭირს. რამდენიმე სიტყვით ან მთელი წინადადებით გათიშული მართულ-შეთანხმებული საზღვრულ-მსაზღვრელის ხმარება იოანე პეტრიწის სტილის ერთი ყველაზე დამახასიათებელი ნიშანია, ასე რომ, გაუგებრობას აქ წყობა არ ქმნის.

ეჭვს ბადებს *გუარ* სიტყვის მნიშვნელობა მოცემულ კონტექსტში. *ჰაზრსა* სიტყვა შინაარსით, მნიშვნელობით ადვილად

დაუკავშირდა მსაზღვრელს *წიგნისას*. *ხედვის¹ გვარის* გაზრება კი *გუარ* სიტყვის ჩვეულებრივი მნიშვნელობით ჭირს, მაგრამ თუკი *გვარის* ტერმინოლოგიურ მნიშვნელობას გავითვალისწინებთ, ნათელია, რომ „გუარსა თანა-გუაც ცნობად... ხედვისასა“ უნდა განიმარტოს შემდეგნაირად: „გავაღვლია ხედვის (თეორიის, იდეის, არსის, საზრისის, აზრის) შეცნობა“-ო.

ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა პროკლე დიადოხოსის „კავშირის“ და პეტრიწის განმარტების ქართულიდან 1248 წელს სომხურად თარგმნილი ტექსტის ჩვენება. ნ. მარს თავის გამოკვლევაში „*Иоан Петрицкий грузинский неоплатоник XI-XII вв.*“. იოანე პეტრიწის „განმარტების“ წინასიტყვაობის ტექსტის პარალელურად მოჰყავს სომხური თარგმანიც. იგი ასე იწყება: *ღამწნაკს ადგ ჳ ღწნწანსკ აყართაყან ხმ.ჟ შანაჯხლ. ღირს ჰ მწბა-შაწანოღწხს თხს აღწ.ჟ. ჳ არნღლ კარბჰს ნაქს აყარაღაღწლ ღრიყს*.

სომხურ თარგმანში „გუარსა თანა-გუაც“ გაგებულია, როგორც ერთი სინტაგმა. ამიტომ *გუარ* სიტყვაც გაგებულია პირდაპირი, „ნათესაობის, ტომის, გვარის“ მნიშვნელობით, და თარგმნილია ჰენდიადისით: *ადგ ჳ ღწნწანსკ* „ტომი და მყოფი“. ამგვარად, მთელი წინადადების აზრიც შეცვლილია: „ყველა ტომი (გვარი, ნათესავი) და მყოფი მოვალე ვართ ცოდნად იმისა, რაც დიდ საღმრთისმეტყველო თეორიაშია და წინამდებარე წიგნის აზრის წინასწარ აღებად“.

სომეხ მთარგმნელს, როგორც ჩანს, ვერ გაუგია ქართული წინადადების წყობა, რომელშიც მსაზღვრელ-საზღვრული, როგორც ვნახეთ, რამდენიმე სიტყვითაა გათიშული. ეს გაუგებრობა კი უნდა გამოეწვია *გუარ* სიტყვას, რომელიც მთარგმნელმა ყოფითი და არა ფილოსოფიური მნიშვნელობით გაიგო. ასეთი პირდაპირი თარგმანი რომ გამოორიცხული არ არის, ამას ისიც მოწმობს, რომ ისეთი მნიშვნელოვანი ტერმინი, როგორიცაა *კავშირი* (ქართული სახელწოდება პროკლეს თხზულებისა „კავშირნი“), როგორც ნ. მარი წერს, მისი ჩვეულებრივი მნიშვნელობით აქვს გაგებული სომეხ მთარგმნელს, რომელმაც იგი შესაბამისად სომხური *ჯაღკაყ*-ით თარგმნა.

არც ის არის გამორიცხული, რომ *გუარ* სიტყვის ასეთი თარგმანის წყარო ქართული დედანიც იყოს. როგორც ზემოთ

¹ თეორიის, შეხედულების აზრთა წყობის აღსანიშნავად, როგორც ზემოთ ვაჩვენეთ, იოანე პეტრიწი ხმარობს *ხედვა* ტერმინს.

ვნახეთ, H 1337 ხელნაწერის პირველი ფურცელი უკვე დაზიანებული ყოფილა. ყველა სხვა ხელნაწერიც პირველი წინადადების ერთ ნაწილს სხვადასხვაგვარად წარმოგიდგენს. ჩანს, რომ ქართველი გადამწერებიც არ იყვნენ მთლად კარგად გარკვეულნი ამ წინადადების აზრში. ასეთი გაუგებრობა კი ისევ და ისევ *გუარ* სიტყვის უჩვეულო მნიშვნელობითა და მისი მსაზღვრელისაგან საკმაო დაცილებით უნდა იყოს გამოწვეული.

იოანე პეტრიწის „განმარტების“ პირველსავე წინადადებაში სიტყვა *გუარი* რომ ნამდვილად ამ მნიშვნელობით არის ნახმარი, ამას ადასტურებს მთელი რიგი ადგილები „განმარტებიდანვე“, სადაც იგი მნიშვნელობის უკვე ამ ახალი ნიუანსით („იდეა, შინაარსი, აზრი“) არის ნახმარი (სხვათა შორის, იმავე პოზიციაში, როგორშიც ჩვენთვის საინტერესო წინადადებაშია):

თანა-გუაც გუარსა ბრძენთა სიტყვასა დაჭურეტად: 10, 7-9. რაც ნიშნავს: „გვაგაღია ბრძენთა სიტყვის შინაარსის, აზრის (იდეის) დანახვა, განჭვრეტა“.

აქაც, მსგავსად ზემოთ მოყვანილი წინადადებისა, სინტაგმები შემდეგნაირადაა დაჯგუფებული: *თანა-გუაც დაჭურეტად, დაჭურეტად გუარსა, გუარსა სიტყვასა, ბრძენთა სიტყვასა.*

ვითარცა თვთ სოკრატისათვს იტყვან, ვითარმედ იკითხვიდისო სოკრატ, ვითარ იკითხვიდიან ერმანი მცირენი და კულად შეექცის მასვე წარკითხულსა, რამეთუ არათუ გუარსა ჯერ-არს საკითხავისასა მიცემაჲ, არამედ...: 6, 8-10. რაც ნიშნავს: „როგორც თვით სოკრატეს შესახებ ამბობენ, კითხულობდარ სოკრატე, როგორც პატარა ბავშვები კითხულობენ: ისევ და ისევ უბრუნდებოდა ხოლმე იმავე წაკითხულს, რადგანაც არა მხოლოდ საკითხავის აზრს უნდა მისდიო, არამედ მახვილების და სასვენნი ნიშნების სწორად დაცვაა საჭირო იმისათვის, რომ შეუცთომელი აზრი გავიგოთ“.

ისევე, როგორც ზემოთ მოყვანილ მაგალითებში, აქაც *გუარსა* წარმოადგენს მის მიერ მართული მსაზღვრელისაგან (საკითხავისა) გათიშულ საზღვრულს. სინტაგმებად დაჯგუფებისას ასეთ სურათს მივღებთ: *ჯერ არს მიცემაჲ, მიცემაჲ გუარსა, გუარსა საკითხავისასა.*

ავიღოთ კიდევ ერთი კონტექსტი, სადაც *გუარ* ტერმინი აშკარად აზრის, იდეის მნიშვნელობითაა ნახმარი:

გუარსა დაიცავს აქა პერიპატოელთასა: 57, 1. საზღვრულ-მსაზღვრელი აქაც გათიშულია. წინადადების აზრია: „აქ პერი-

პატოელთა აზრს, თვალსაზრისს იცავსო“ (ლაპარაკია პროკლეს მიერ სულისა და სხეულის ერთმანეთისგან გამოყოფაზე, განსხვავებაზე: სული თვითმოძრავია და თვითმყოფი არსება. სხეული კი სხვას, გარეგან ძალას საჭიროებს ასამოძრავებლად. სხეულს თვითარსებობა არ შეუძლია. იგი სულთან თანა-არსებობს, საკმარისია სული სხეულს მოშორდეს, რომ სხეულმა დაკარგოს თავისი არსებობა. ეს კარგად ჩანს ყოველი მოკვდავის მაგალითზე (57, 1-11).

მსგავსი სინტაგმები გაუთიშავდაც გვხვდება ხოლმე იმავე „განმარტებაში“, მაგ.: *სამსახეობს აქ გუარი ხედვისა: 81, 16.* რაც ნიშნავს: „ხედვის (თეორიის) იდეა, აზრი აქ სამი სახისაა“.

აღსანიშნავია, რომ *გვარის* ნაცვლად, მსგავს კონტექსტში ზოგჯერ სიტყვა *ძალი* გვხვდება: *გვსმის, აქ რასა იტყვს ძალი ამის ხედვისა? 121, 15.* ცნობილია, რომ ლექსემა *ძალის* ერთ-ერთი მნიშვნელობა ძველ ქართულში არის „აზრი, მნიშვნელობა, შინაარსი“: *რად არს ძალი ამისი: კაც. აგებ. უძვ. 206, 19; წარუკითხის ძმათა და ძალსა ამისა უხვენებ: ეპიგ. 107, 1.*

გუარ ტერმინს უკვე არსენის ჯგუფის თარგმანებში იყენებენ „აზრის, მნიშვნელობის, შინაარსის“ ფუნქციით (ზემოთ ისიც ვნახეთ, რომ არსენი *გუარს სახის* სინონიმადაც ხმარობს): *თუ ვითარ შეეკრა სხეულსა სიტყუად ღმრთისად, ამის უკუე გუარისა განხსნად შეუძლებელ: A 52, ფ. 102 r; კლეამეროტოს ვინმე სახელით, შთამხედველმან „ფედონსა“ პლატონისსა და ვითარმედ – „უკმს ვიდრემე ფილოსოფოსსა წურთად სიკუდილისად“ – მცნობელმან, ხოლო გუარსა ვერ მცნობელმან, აღსრულმან, ზღუდით შთამოივდო თავი თუსი: S 25 62, ფ. 75 v.*

ამგვარად, *გუარ* ლექსემის სემანტიკური ველი იოანე პეტრიწის აძლევდა საშუალებას ჩაესვა ეს ტერმინი როგორც ლოგიკურ, ისე ონტოლოგიურ ტერმინოლოგიურ სისტემაში. მან მარჯვედ გამოიყენა ამ სიტყვის სემანტიკური შესაძლებლობანი და მოხერხებულად შეუსატყვისა იგი პლატონისა და არისტოტელეს $\epsilon\acute{\iota}\nu\delta\iota\chi\acute{\iota}\sigma\alpha$ ცნება-ტერმინებს ისე, რომ თავიდან აიცილა ის შესაძლებელი ფაქტორები, რომელზედაც სამართლიანად მიუთითებდა ა. ლოსევი. აღსანიშნავია, რომ თანამედროვე ქართულ ლოგიკურ ტერმინოლოგიაში ძველი *ნათესავის* ნაცვლად გვარყობითი ცნების გამოსახატავად ტერმინი *გვარი* არის დამკვიდრებული.

ასეთი ღრმა გააზრება უდევს საფუძვლად იოანე პეტრიწის მიერ შექმნილ თითოეულ ტერმინს. ამ გზით მან შეძლო მივლ-

წია დასახული მიზნისათვის და თავისი გვარ-ტომისათვის შეექმნა ელინთა ენის ბადალი, ფილოსოფიურ ხედვათათვის „მომმარჯვი“, „ენა, გალექსებული და მესხუეი მდაბრიონთაგან“.

* * *

ძველი ქართული ფილოსოფიური და თეოლოგიური ტერმინოლოგიის ზემოთ წარმოდგენილი სტრუქტურულ-შეპირისპირებითი და სემანტიკური ანალიზი საშუალებას გვაძლევს თვალი გავადევნოთ ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის ფორმირების პროცესს და იმას, თუ როგორ თანხვედბა ხოლმე მონათესავე ცნებების აღმნიშვნელი ცალკეული ლექსემების სემანტიკური გადასვლების გზები შესადარებელ ქართულ-ბერძნულ (ასევე ლათინურ და რუსულ) ენებში და ხშირად როგორი მსგავსი ლოგიკურ-აზროვნებითი საფუძვლები აქვს სემანტიკურ ცვლილებებს სხვადასხვა ენებში.

როგორც ვნახეთ, ტერმინთა წარმოების ზემოთ წარმოდგენილი ზოგადი პრინციპები და მრავალფეროვანი მოდელები სხვადასხვაგვარად რეალიზდება სხვადასხვა მთარგმნელ-ავტორთა ტერმინშემოქმედებაში, რაც ქმნის ამ ავტორთა განმასხვავებელ ფორმალურსა და სემანტიკურ ტერმინოლოგიურ სისტემებს. ეს მონაცემები სხვა ენობრივ-სტილისტურ მახასიათებლებთან ერთად დაგვეხმარება სადავო ავტორთა იდენტიფიკაციისა თუ გამიჯვნის პრობლემის გადაწყვეტაში.

ლექსიკონი

ა

ა-მ (<არს-იდან) – **უგვარო, უფორმო, პოტენციური მყოფი** – ყოველი მიმცემელი სხუათა აობისად პირველ თვთ იგი არს მყოფ და **ა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 18: 16.13-14*); ყოველი მიზეზი თან-მისცემს თვისისა აობისაგან და **ა-აებს** წარმოაებულსა **ასა**; ხოლო **აჲ** არსი და მყოფი განიყოფებიან ურთიერთობისაგან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 18: 54.2-4*); ხოლო, **აჲ** რაითაღა განეყოფვის მყოფსა და არსსა, იხილე მეჭურეტმან, რამეთუ ოდეს არსი ანუ მყოფი სთქუა, მყისთანავე გუარსა წარმოიყენებ ხედულისასა... ხოლო ოდეს ოდენ **აჲ** პნიშვიდეს, მართოდენ არაობისაგან გაჰყოფსდა რეც-თუ **ათა** შორის წარმოაჩენს, მაგრა უგუაროდ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 18: 54.27-31*); *მარტივად* **აჲ** ოდენ მყოფობასა მიიღებს არაობისაგან, ხოლო ყოველსა საზღვარსა გვარულსა ზესთ დაუშთების. და ვითარ **აჲ** არსებასა უზესთაეს, ეგრეთვე მიზეზი მაშებრი – შემოქმედებითსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §157*); *იხ. ალობა*

აბაბულ-ი – **თასოჟი** – **შედგენილი** – **[გონებაჲ]** მარტივი არს და არა აბაბული, და ვერ ეგების, რადთამცა იყო მარტივსა შინა **აგებული** რადმე (*ბას., ექუსთ., უძვ., 161.35–162.1-2*)

აბაბულაბა-მ 1. **შედგენილობა, სტრუქტურა** – **თასოჟი** – ამათ მიერ იქმნების **აგებულებად** ყოველთა ცხოველთად (*დამასკ., დიალ., 2.24, ეფრ.*); – **ჩ თსთაჲ** – ერთი და იგივე **აგებულებად** აქუს ყოველთა კაცთა, ერთბამად შეერთებული სულისაგან და ჳორცთა (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 200*); ესე ხედვანი განჰყოფენ უსხეულთა გუართა სხეულთა **აგებულებისაგან** (*კავშირ., განმარტ., §83*); 2. **სტიქია, საფუძველი, ელემენტი** – **თბ თბ იჲნი** **თბ კოჟიკონ** – ვინაიდა რომელნიმე ნივთთა სიჳშოდსა მიმართ მიივლტოდეს და ოთხთა ამათ **აგებულებათა** სოფლისათა აჩემეს მიზეზი ყოველთა დაბადებისად (*ბას., ექუსთ., გ. ათ., 3.1-2*)

აბაბულაბა-მ – **თბ კთსონ** – **შექმნა, დაბადება** – **აგებულობად** დაბადებულებასა მოასწავებს (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 231*)

აღბილ-ი – **ბ თაი** – ერთი ათ კატეგორიათაგანი – განსწავლებს შერწყმულსა ხუთად: ღრამმად, ეპიფანიად, სხეულად, ხრონოდ და **ადგილად** (*ამონ., მოსახს., ტარიჳ., 143.38*); – **მიწიერი ადგილი** – **ადგილ** ჳორციელთა არს დასასრული გარეშემცველისად, რომლითა შეიცავს შემცველი შეცვეულთა (*დამასკ., გარდ., 65, ეფრ./არს.*); **ადგილი** (**ქუეყნიერთა**) – **πῆξι γῆς τόποι** – ყოველი ძალი ღმრთებრივთა ერთთად, დამწყებელი ზენადთ და თვსთა საშუალთა მიერ წარმელელი, ვიდრე უკუნადასკნელთადმი იშთამოებს და **ქუეყნიერთადმიცა ადგილთა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 141; 86.4-6; §140*); [ხესთარსნი ერთნი] არა **ადგილთა** არიან მოქენე და არცა განსაზიდთა მიერ შემოწერილ, არამედ უადგილოდ იპყრობენ ადგილისშორისთა და უსახოდ შესახულთა (*კავშ., პეტრ., განმარტ.,*

141; 171.32-34); II. – **τῶας θείας** – ადგილ ღმრთისა – ადგილნი, რომელთა შინა გინათუ ჳორცითა და გინათუ თვნიერ ჳორცთაჲსა ცხადქმნილ არიან მოქმედებანი მისნი [ღმრთისანი], ადგილად ღმრთისად ითქუმიან (დამასკ., გარდ., არს., 66); ნამდულარსი და ნამდულმყოფი [არს] ვითარცა ადგილი გუართად (კავშ., პეტრ., განმარტ., 57; 125.2); [ღმერთი] თუთ არს ადგილ თავისა თვისსა, რომელი ყოველთა ადავსებს და ზესთა ყოველთასა არს (დამასკ., გარდ., 66, არს.); ადგილ ღმრთისა ოდესმე ცად ითქუმის და ოდესმე ეკლესიაჲ და ოდესმე ქალწული, და ოდესმე გუაში კაცად-კაცადისაჲ, გინათუ ყოველივე, რომელსაცა ზედა განისუენოს ნებამან ღმრთისამან, რამეთუ ამა ყოველთა მიერ ცხად არს, ვითარმედ არცა ერთისა ადგილისა მიერ გარეშეცეულ არს იგი, არამედ ყოველივე მას მხოლოსა შეუცავს (შეს. ფსალ. თარგმ., ეფრ.)

აღგილისშორისი-0 – **ἐν τῶα** – ადგილის, სივრცეში მყოფი – ამის რომლისამე ადგილის-შორისი, დადათუ ყოველთურთ იყოს მცირე, ადგილის-შორისადვე ითქუმის (ნემეს., პეტრ., III; 55.23-25); ადგილი ადგილის-შორისისაგან სხუა [არს] (პრ., კავშ., პეტრ., 41; 31.5-8)

აღგილისშორისი-0 (პატილშორისა-0) – ადგილის კატეგორია – **ἢ ἐν τῆ πᾶσι καθ' ἑαυτῆς** – მოძრაობანი და შეცვალებანი ოთხთა კატეგორიათა შინა იქმნებიან, რამეთუ: ანუ არსებისა შორის ანუ რაოდენობისა... ანუ ადგილისშორისსა კატეგორიასა (ამონ., ტარიჲ., 86,19)

აპატიმშილ-0 – **ὁ Ἄκαθῆτακτῆς** – აკადემიის მსმენელი, პლატონის ფილოსოფიური სკოლის მიმდევარი – რომელთამე სახელ-ისხნეს ადგილისაგან აკადემიელად (ამონ., ტარიჲ., 97, 23)

ანაზი-0 – აგებულება, ბუნება, ბუნებრივი, თანდაყოლილი თვისება – **ἢ ἕξις** – იტყუს სოკრატი, რამეთუ აღიდრცვისო ანაგებესა თვისსა თუთებისასა, და ვითარ ერთუსიაქმნილი, შესტრფვისო მას (კავშირ., განმარტ., პეტრ., §15); ყოველთა სხეულენათა ანაგი, დადათუ იყოს უკუდავთა ხუედრისაჲ, ძალად-ოდენ არს, ვითარცა ციერთა ყოველთაჲ (კავშირ., განმარტ., პეტრ., §77; 137.21-22)

ანაზი-0 I. – ბუნებითი მტკიცე და ძირითადი, უცვლელი თვისება, მდგომარეობა სულისა ან სხეულისა (მატერიისა) – **ἢ ἕξις** – არიან უკუე სახენი ვითარებისანი ოთხნი: ანაგები, გუარი, ძალი და უძალეობაჲ (ხოლო განყოფვის ანაგები გუარსა, რამეთუ ანაგები ვიდრემე ძნიად განსაგდებელ არს და უმრავალქამიერესი (დამასკ., დიალ., 38.4, არს.); ანაგებად ითქუმის... ბუნებითი ვითარებაჲ, რომელ არს ბუნებითი ანაგები (დამასკ., დიალ., 45, 1-5, არს.); ყოველნი კეთილისა და ბოროტისა სულითნი ძალნი ანაგებთა რომელთამე არიან ძალ (ნემეს., პეტრ., 104,11-12); კეთილთა რომელიმე ანაგებ არს, ხოლო რომელიმე – მოქმედება და რომელიმე – ორდანო ... ანაგებ უკუე – ვითარ მხედველობაჲ, ხოლო მოქმედება – ვითარ ხედვაჲ, ხოლო ორდანო, რომელითა ვმოქმედებთ, ვითარცა თუადი (ნემეს., პეტრ., 104,5-9)

ანანისი-0 – *ნეოპლატ.*, არსის რიგი, მწკრივი – *σείρα* – ერთთა ანათხი და სირად მათი საზღვარი არსო მყოფთა (*კავშ., პეტრ., განმარტ., §117; 158,22-23*) იხ. *ნათხი, ნაქუსი, წესი, სირად*

ანაქუსი-0 – „ნაქუსი“, შედგენილობა – სამად განჰყოფს ანაქუსსა ღმრთისა ნამდვლმყოფისასა... (*კავშ., პეტრ., განმარტ., 88; 142,5*); პირველი გონებაა... წარმოიქმს ბუნებასა და ანაქუსსა საუკუნოდსასა (*კავშ., პეტრ., განმარტ., 88; 142,9*); მათ მარტივთა მიერ შედგა პირველი შედგამული და ყოველი ანაქუსი მისი, რომელ არს ნამდვლმყოფი (*კავშ., პეტრ., განმარტ., 88; 142,9*); აღიბღალოს ვიდრეჲმე ყოველი წესი და მორთულეებად არსთა ანაქუსისად (*კავშ., პეტრ., განმარტ., 1; 13,7-8*)

აოზა-0 – *რბ* *ενα* – ყოფნა, მარტივი, უფროსი მყოფობა, არსებობა – ყოველი მიმცემელი სხუათა აოზისად პირველ თუთ იგი არს მყოფ და ა... ესე არს ესე: რამეთუ აოზად თანგანწვალებით მიიღო არაოზისაგან, რამეთუ თუთ იგი აოზად თუთისა მიზეზისაგან აქუს ყოველსა მყოფსა; ხოლო ყოველი მიზეზი თან-მისცემს თუთისა აოზისაგან და ააებს წარმოაებულსა ასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 18; 53,34-36 – 54,1-3*); ყოველი მიზეზი თუთგამო მიზეზონასა პირველად აოზასა მისცემს და მოსწყუედს არათაგან, და მერმელა გუარსა და თუთებასა თანმისცემს თუთისა გუარისა და თუთებისაგან (*პრ., კავშ., პეტრ., 18; 55,6-9*); არვინაი არს იგი [სული] პირველ მეუწყე და მცნობელ და არცა თუთ იგი აოზად მისი არს ცნობა, ვითარცა გონებისად (*პრ., კავშ., პეტრ., 190; 113,6-7*); ყოველი მამებრივი მიზეზი ყოველთა აოზასა მიანიჭებს და მყოფობასა (τὰς ὑπάρξεις ματὸς წარმოაყენებს (*პრ., კავშ., პეტრ., 157; 94,3-4*); გონებად არს მაარსებელი სულისად და თუთ მას აოზასა მიუდრეკელად უმყოფებს (*პრ., კავშ., პეტრ., 194; 115,28-29-116,1*); ყოველნი თუთთა აოზათაებრ იზიარებენ საზიარებელსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 205; 123,21-22*); – *ἡ ὑπάρξις* – ყოველსა სიმრავლესა გონებათასა უზიარებელი და პირველი გონებად ემძღუარვის, რამეთუ პირველი აქუს აოზად (*პრ., კავშ., პეტრ., 166; 99,19-21*); [სული] ცხოველობაცა არს და ცხოველ, და აოზად მისი მებრ ცხოველობით (*პრ., კავშ., პეტრ., 189; 113,5*); ყოველი ღმრთეებრი ერთი არს კეთილმოქმედი, ანუ კეთილობად ერთმყოფელი და ესევეთარი აქუს აოზად თითოეულსა განღმრთობილთასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 134; 82,4-5; §133*); [ყოველი მამებრივი მიზეზი] აოზასა შემდგომთასა და ძალთა ყოველთა და არსებათა ესე წარმოაყენებს მებრ ერთებრთა გამოუთქუმელად ზესთმეჭონებრთა, რომლისათუცა და მამებრივად სახელე-ედების (*პრ., კავშ., პეტრ., 151; 91,16-17*); – *κατὰ τὴν ὑπάρξιν* – თუ [სული] საუკუნო არს არსებით, რაბამ ნამდვლ-მყოფ არს აოზით და მარადის მყოფ (*პრ., კავშ., პეტრ., 192; 115,4-5*); – *ἡ θεία ὑπάρξις* – აოზად საღმრთო-ე – პირველნი არიან უმეტეს ერთისა აოზითა საღმრთოთა, ხოლო საშუალნი – თანმეარსებრთა გონებისადთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 203; 121,23-24*); უკუეთუ აოზასა და არსებასა მისცემს წარმოინებულსა, და ძალსაცა წარმოუყენებს შესაბამისა არსებისასა

(*კავშ., განმარტ., პეტრ., §7*); ყოველნი თვისთა აობათაებრ იზიარებენ სა-
 ზიარებელსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 205; 123.21-22*); ანტ. არაობაჲ

არობაჲ-ი [მყოფობა-ჲ] – უფორმო, პოტენციური მყოფობა – პირველ
 მისცემს მათ აობითსა მყოფობასა და მერმე გუარსა გონიერისა არ-
 სებისასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., § 161*)

არაბარს-ი // არაბარს-ი – არსებობის არმქონე, არარსებული, არმყოფი –
 რბ მუ ბუ – სარწმუნოებით გულისკმა-გპყოფთ არაბარსისაგან არსებად
 საღმრთოთა ძლიერებითა მოყვანებასა ყოველთასა (*დამასკ., გარდ., 240.*
არს.); დმერთიმან ... ინება არაბარსთა არსად მოყვანება (*ბას., ექუს., გ. ათ.-*
17,5-7) // დმერთიმან... რაჟამს ინება და იზრახა, რათამცა ქმნა არაბარ-
 სნი (*ბას., ექუს., უბკ., 31.1-2*); მის ერთისა მიერ [არს] უაოღაცა იგი ნიეთი,
 რომელსა არაბარსად სახელსდვა სიტყუამან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §20*)

არაბარს-ი – იხუ ლ – ყოველი მზიარებელი ერთისაჲ ერთიცა არს და
 არაერთ (*პრ., კავშ., პეტრ., 2; 4.3*); ვინაღცა, რომლითა იმრავლა, არაერთ,
 ხოლო, რომლითა ივნო და დაუდგნა ერთ-ქმნასა – ერთ (*პრ., კავშ.,*
პეტრ., 2; 4.3)

არამსგამსებაჲ – რბ ღარსიოთ – არა მხოლოდ, იტყვს [კლევანთოს], მსგავს
 ვექქმნენით მშობელთა სხეულთა ამათ აგებულეობთა, ვითარ რაჲ სიყ-
 ვარულითა; ხოლო მსგავსებაჲ და არამსგავსებაჲ არა არს უკუშ უსხე-
 ულომსად, – სხეულ ვიდრემე და სული (*ნემეს., პეტრ., II; 28.19-22*)

არამყოფი – რბ მუ ბუ – მყოფობის არმქონე, არარსებული – ბუნებაჲ
 მყოფთა სახელი არს და არა – არამყოფთა (*დამასკ., დიალ., 26.2, ეფრ.);*

არამყოფობაჲ – რბ მუ ბუ – უჟამო და დაუსაბამო არს შობაჲ მისი, რა-
 მეთუ არა-თუ არამყოფობისაგან მყოფობად მოყვანებულ იქმნა ძე
 დმრთისა (*დამასკ., გარდ., 47, არს.); რბ მუ ლსა* – ქმნაჲ ვიდრემე არს
 არამყოფობისაგან მყოფობად მოსლვა (*დამასკ., დიალ., 48.5, არს.*)

არაობა-ჲ – არარსებობა – უმრავლესი მათი შეკრულ არაობასა თანა
 (*კავშ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ., 5.2*); სრულიად არაობისაგან მიიღებს
 აობასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §3*)

არარა-ჲ – არარა, არაფერი – იხუ ბუ, იბნუ – თითოეული, რომელიცა შე-
 იპყრა, ანუ ერთი იყოს, ანუ არაერთი; და, თუ არაერთი, ანუ მრავალ,
 ანუ არარაჲ; ხოლო, თუ-და თითოეული არარაჲ, და არარაჲთგან – არა-
 რაჲ (*პრ., კავშ., პეტრ., 1; 3.14-16*); სხეულთა არარაჲ უკუნ-იტკვევის თვთებასა
 შორის თვისსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 17; 103.1-2*); – **მუბნუ** – რომლისა არარაჲ არს
 უპირველეს და იმრად და რომლისაღმი ყოველი წადნოს, ესე – ნამდვლ
 დმერთ [არს] (*პრ., კავშ., პეტრ., 113, 69.26-27*)

არარამჟნ-ი – ჰაიოთ – ის, რასაც რაოდენობის კატეგორია არ მეპო-
 ვება – სამნი ესე არიან, რომელთა არარაგდენ სახელ-ედების აღუ-
 რიცხუველობისათვის: ერთი და წამი და აწი (*დამასკ., დიალ., 36.17, ეფრ.*)

არამიჟობა-ჲ – იხუ ათასრად – მზიარებელთა მიერ მხოლოდ იყოს შეცვა-
 ლებათა წარმოდგომად და არიგივეობა (*პრ., კავშ., პეტრ., 143; 87.13-14; D. §142*)

არამიჟიარა-ჲ – (იხ. უზიარებელი, უმოქენო) – ღამჰეკოთ – არმეზიარე
 სული პირველ ზესთ-ადმკულისა არს, და მის მიერ ზიარებულნი

დმრთებრივნი რიცხუნი ზესთაღმკულისა არიან (პრ., კავშ., პეტრ., 164; 98.17-18)

არმოქმნეობა-მ – დამოუკიდებლობა – **ἀυθενείζ** – რადიკალ ზესთამდებარისა დასი დასისად, უფროდს ხოლო მისდა **არმოქმნეობა** არს (ნემეს., პეტრ., 18, 24-25)

არსამარადისო-მ – არამარადიული, წარმავალი – **τὸ μὴ ἀΐδιον** – ყოველი **არსამარადისო** ანუ თანშედგმული არს, ანუ სხუასა შორის მდგომ (პრ., კავშ., პეტრ., 48; 33.27)

არსამარადისოობა-მ – **τὸ μὴ ἀΐδιον** – არამარადიულობა, წარმავლობა – ორნი არიან სახენი, რომელთა მიერ საჭირო რადსავე **არსამარადისოობა**: ანუ თანშედგომისგან, ანუ სხუასა შორის წარმოდგომისგან (პრ., კავშ., პეტრ., 49; 34.7-8)

არს-ი – **τὸ ὄν** – **ის**, **რაც არის**, **არსებული**, **მყოფი**, **არსი** – ეგრეთვე ბუნებად **არსთა** ბრძანებითა ერთითა აღიძრნეს არსებად (ბას., ექუსთ., უძე., 124.17); არსობად ზოგადი სახელი არს ყოველთა **არსთა** (დამასკ., დიალ., 11, ეფრ.); [ზეშთაგონებისა იგი ერთი] არაარად არს **არსთაგანი** (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 11); უკუეთუ ყოველნი **არსნი** სახიერებისაგან არიან და თუთ სახიერებად მიერ კერძო არს ყოველთა **არსთა**, არს უკუე სახიერებასა შინა არაარსიცა იგი **არსი**, ხოლო ბოროტი არცა **არს** არს (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.19); არა ყოველნი ერთსახედ მიიღებენ მისვე და ერთისა **არსისაგან**, არამედ ვითარცა თითოეულსა საღმრთოდ სასწორი განუყოფს ღირსებისაგანსა წილთხუდომასა (არეოპ., საეკლ., ეფრ., 12); ად რადთადა განეყოფის **მყოფსა** და **არსსა**, იხილემეტყუებთან, რამეთუ ოდენ ოდენ **არსი** ანუ **მყოფი** სთქუა, მყისთანავე გუარსა წარმოთყენებ ხედულისასა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §18; 54.27): – **ἢ οὐσία** – შემთხუევითნიცა ითქუმიან ყოფად **არსთა** შორის (ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 112.25); – მყოფი ოდეს სთქუა, ვითარცა არისტოტელი იტყვს, საზიაროსა სახელსა პნიშნავ **არსისა** და შემთხუევითისასა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §18; 24.25); რადც-რადვე ბუნებითა ხედვთა შორის ზედშემოსრულად და შემთხუევითად ხედო, მუნ **არს** და ტომ არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §18; 54.21-23); – **τὸ εἶναι** – შობად არს არაარსისაგან **არსად** გამოსლვად (დამასკ., დიალ., ეფრ., 48.5); – **ϋυσόμενα** – სიტყუად საღმრთოდ არს ბუნებად **არსთა** (ბას., ექუსთ., უძე., 107.19-20)

არსება-მ – **ἢ οὐσία** – არისტოტელი **არსებასა** სამად იტყვს: 1. პირველად იტყვს ნივთსა წინამდებარესა, რომელი თუთ თავით თუსით არა არს, ხოლო აქუს ძალი შექმნისა მიმართ; 2. და კუალად, მეორედ – გუარსა, რომლითა გუაროსან იქმნების ნივთი; 3. მესამედ – ორთაგან: ნივთისა და გუარისა ქმნილსა, რომელ არს სულიერი (ნემეს., პეტრ., II; 36.14-18); **I. არსება – ἢ οὐσία** – არცა სულიერებითად, არცა ბუნებითობითად, არამედ **არსებად** მომყვანებელ არს ღმერთი (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 29) ვინაჲცა ამისითა სიმდიდრითა ჭეშმარიტად არსებად მოვიდა (εἰς οὐσίαν ἔλθω) (არეოპ., ეპ., ეფრ., 4) – **τὸ εἶναι** – [ყოველთა შემოქმედმან] წამისყოფითა ნებისადთა **არსებად** მოიყვანა სიდიდე ესე ხი-

ლულთა ამით (*ბას., ექუსთ., გ. ათ., 3, 25-26*); მცენარენი იგი, რომელნი-ი-
 გი პირველ არა იყენეს ქუეყანასა ზედა, მყისსა შინა **არსებად** მოვი-
 დეს (*ბას., ექუსთ., გ. ათ., 56, 14-18*); ერთბამად მიიღეს მაშინ **არსებად** ყო-
 ველთავე – დიდთა და მცირეთა (*ბას., ექუსთ., გ. ათ., 81, 27-28*); სარწმუ-
 ნოებით გულისკმა-ვპყოვთ არაარსისაგან **არსებად** საღმრთოთა
 ძლიერებითა მოყვანებასა ყოველთასა (*დამასკ., გარდ., 240, არს.*); [ხეშ-
 თაგონებისა იგი ერთი არს] ... მიზეზი ყოველთა **არსებისად** (*არეოპ.,*
ხაღმრ., ეგრ., 1.1); – **ი სპარც** – არსებად (ბსძ) არს ყოველი, რომე-
 ლი თუთგუამ იყოს და არა სხუასა შინა აქუნდეს ყოფად, ესე-იგი-არს,
 არა იყოს სხუა, არცა სხუასა შინა აქუნდეს **არსებად** (სპარც) (*დამასკ.,*
დაიდ., 25.1, ეგრ. // არსებად (ბსძ) არს ყოველი, რომელი თუთ თავით
 თუსით იყოს და არა სხუსა შორის აქუნდეს **ყოფად** (სპარც) (*იქვე, არს.*);
 ვინაითგან თუთ მას [აჲ-ს] მყოფობასა მისცემს, თუსისა **არსებისაგან**
 პყოფს თანმიცემასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 18; 16.16*); **II. 1. შინაგანი ბუნება, ში-
 ნაგანი არსებითი რაობა, არსი, სუბსტანცია – ი ბსძ** – **არსებად** უპუე
 არს საქმე თავით თუსით სრული და არარაბესა მოქენე სხუსა სრულ-
 მყოფელისად, ესე-იგი არს, რაითა თავსა შორის თუსსა სრულ არს
 იყოს და არა სხუსა მიერ სრულ იქმნებოდეს (*დამასკ., დაიდ., 1.1, ეგრ.*)
 // **არსებად** უპუე არს საქმე, თავით თუსით მყოფი, არ მოქენე სხუსად
 შემტკიცებისა მიმართ, ესე-იგი არს, თავსა შორის თუსსა მყოფი და
 არა სხუსა შორის მქონებელი ყოფისად (*იქვე, 1.1, არს.*); მყოფი განიკუე-
 თების **არსებისა** მიმართ და შემთხუევიითისა (*დამასკ., დაიდ., 1.1, არს.*);
 არსსა თუსი საზღვარი თან მოაქუს, რამეთუ **არსებად** არს თუთმდგომი,
 არ მოქენე სხუსა მამყოფებლად თუსდა (*კავშ., გამარტ., პეტრ., §18; 54.4-6*);
 რომელთა აქა შემთხუევიითად ვიტყვთ, გონიერსა აღმკულსა შორის
 არიან **არსება** (*კავშ., გამარტ., პეტრ., §3*); რამეთუ ვითარცა სამარადმყოფსა
 შორის ყოველი მიუდრეკელად [არს], და ვითარ იგივეობასა ზედა და
 მასვეობასა მოუგია **არსებადცა** თუსი და მოქმედება განუკუევიელად
არსებისაგან (*კავშ., გამარტ., პეტრ., §50*); დიდი პლატონ თუთ მათ შემთხუე-
 ვითთადაცა **არსებად** უწოდს ნამდულ ნამქსა და ნამდულ არსსა შორის
 (*კავშ., გამარტ., პეტრ., §18; 54.8-9*); ყოველი მიდრეკად რაისაგანვე არს ძალი-
 სა, ვინად ანუ სადათ [არს] ძალი ესე და ვიეთ შორის **არსება** [მისი]
 იქმნების? (*ნემეს., პეტრ., II; 25.21-23*); პლატონ ორობით იტყვს ვინაივე სუე-
 სა: რომლისა-მე **არსებითად**, ხოლო რომლისა-მე – მებრ მოქმედით-
 თად (*ნემეს., პეტრ., 147.15-16*); ყოველსა გონებასა საუკუნესა შორის აქუს
არსებად და ძალი და მოქმედება თუსი (*პრ., კავშ., პეტრ., 169; 101.13*); ვი-
 თარ თუს არს **არსებისა** მისისა [კაცისა] მოცინარობად და, რამეთუ
 საკუთრებით კაცისა ოდენ **არსებასა** აქუს... სინანულისა მიერ განყრად
 მიზეზსა პირველთა ცთომათასა (*ნემეს., პეტრ., 16.24-29*); ნუუკუმ და ვიყვნეთ
 საძიებელთა აღმოჩენასა **არსებისაგან** დამწყებელნი (*ნემეს., პეტრ., 20.22-23*)
არსება-ჲ ღმრთისა-ჲ – ი მცინ ბსძ – თუ რად არს **არსებად ღმრთისად**,
 ანუ ვითარ არს ყოველთა შინა და, თუ ვითარ არს შობად და გამოს-
 ლვად ღმრთისად ღმრთისაგან, ანუ-თუ ვითარ თავი თუსი დააცალი-

ერა მხოლოდ შობილმან ძემან და ღმერთმან და კაციქმნა ქალწულ-
 ლებრივთა სისხლთაგან და ზეშთაბუნებითისა საზღვრისა დაეპადა,
 ანუ-თუ ვითარ დაულტოლველითა ფერკითა ვიდოდა წყალთა ზედა –
 ამის ყოვლისა ცნობად და თქუმად უღონო ვართ *(დამასკ., გარდ., ეფრ., 35)*;
 არა თუთ მას თავადსა **არსებასა ღმრთისასა** მეცნიერ ვიქმნებით,
 არამედ არსებითნი საქმენი მისნი გუეუწყებიან *(დამასკ., გარდ., ეფრ., 61)*;
 – **ἢ οὐσία τὸν ἰὸν** – **არსებად გონებისად** საუკუნო არს, რამეთუ ერთბამად
 ყოველივე არს და ესრეთვე გაგონებად მისი **არსებასა** თანა მისსა
 დათუთებულ *(პრ., კავშ., პეტრ., 169; 101,18-20)*; – **ἢ ἕνωσις οὐσίας** – გამო-
 უთქუმელ არს ყოვლისა სიტყვსაგან... ერთობად ერთ-ყოფელი ყო-
 ვლისა ერთობისად და **არსებად ზეშთაარსებისად** *(არეოპ., საღმრ., ეფრ., 11)*;
 – **τὴν οὐσίαν ἀΐωσιον** – ყოვლისა ვიდრემე სულისადა **არსებად**
საუკუნოდ მხუდარ არს, ხოლო მოქმედებად – მებრ ჟამითი *(პრ., კავშ., 191; 114,29-30)*;
 – **ἢ οὐσία τῆς ἄγαθότητος** – ამის მდღელთმთავრობისა დასაბამ არს წაროდ ცხორებისად, **არსებად სახიერებისად** ერთი იგი
 მიზეზი არსთა – სამებად *(არეოპ., საეკლ., ეფრ., 13)* **III. – οὐσία ἢ – ἰς, რაც არის, არსი, მყოფი (ქმნილება – სულიერი, უსული) – ლოგიკ.**
– არსებად უკუე საზოგადოსა და გარეშემცველსა სახესა თანამოსა-
 ხეთა გუამთასა დაჰნიშნავს, ვითარ-იგი ღმერთი, კაცი *(დამასკ., გარდ., არს., 156)*;
 გუამი სახე არს **არსებისად** და ნათესავი სულიერობისად *(დამასკ., დიალ., 4,2, ეფრ.)* //
 სხეული უკუე სახე არს **არსებისად** და ნათესავი სულიერისად *(იქვე, არს.)*;
არსებად უკუე საზოგადოსა და გარეშემცველსა სახესა თანამოსახეთა
 გუამთასა დაჰნიშნავს, ვითარ-იგი ღმერთი, კაცი *(დამასკ., გარდ., 156, არს.)*;
 ყოველივე, ზოგადად ხილული, და არა რომელთამე თანა ფრიად და სხუათა – მცირედ, არამედ
 ყოველთა თანასწორებით მყოფი, **არსებად** სახელ-იდების *(დამასკ., გარდ., ეფრ. // არს., 200)*;
 რომელნი სულისა უსხეულოყოფასა იტყოდეს, ურიცხუ იქმნა
 განყოფილებად ამათი, რომელთამე უკუშ **არსებად** და უკუდავად
 მისთვის მთქუმელთად, ხოლო რომელთამე – უსხეულოდ უკუშ,
 არამედ არა **არსებად**, არცა უკუდავად *(ნემეს., პეტრ., 24,9-12)*;
 [მყოფთა შემოქმედმან] არა მხოლოდ შეაერთნა **არსებანი** ნაწილოვ-
 ნობით განუკუთველთანი, არამედ-და თუთეულნი თანად ურთიერთას
 მორთულ-ყვნა საკუთრებით *(ნემეს., პეტრ., 8,5-7)*;
 უწყებულ იყავნ, რამეთუ ამითგანნიცა რომელნიმე სულისა **არსება-ყოფად** იტყვან,
 ხოლო არისტოტელი და დინარხოს – უარსებო *(ნემეს., პეტრ., 11; 24,23-24)*;
 პლატონ [სული თქუა] **არსებად გონიერად**, თვსგნით მიმდრეკად
(ნემეს., პეტრ., 24,14-15); – **ლოგიკ.** – **ἢ οὐσιῶν** (**ἢ κατ'οὐσίαν**) **διαφορᾶ** – **არსებითი, სპეციფიკურ ნიშანით გაყოფა, განსხვავება – არსებითნი განყოფილებანი**
 არა არიან შემთხუვეითნი, რომლისათუს საზღვარსა შინა მოიჭსენებიან
(დამასკ., დიალ., 34,5, არს.);

არსებნი-ი – მუნ [არს] განუკუთველი იგივეობად **არსებითი**, ხოლო ხრო-
 ნოსა შორის – განჭრითი და ცვალებითი *(კავშ., განმარტ., პეტრ., §50; 108,10)*

არსებობა-მ – ჭაისთი – არსებითობა ორსა მოასწავებს: ანუ ყოფადისა მის საუკუნოსა საუკუნოსა საშუებელსა, ანუ აწინდელისა ამის საუფლოსა ჴორცისა მიღებასა დასაცველად არსებისა ჩუენისა (დამსკ., გარდ., 252, ეგრ.)

ასრ-მ – I. მთელის (სხეულის) შემადგენელი ნაწილი, უმცირესი ელემენტი – τὸ μέρος – უკუეთუ ჴორცთა შუენიერებისა მის არსებად არს სისწორე **ასოთა** და სიკეთე ფერისა და საჩინოსა და ვითარ ბუნებად ნათლისა განმარტებული და სწორი ნაწილითა თუსითა არა მისწუთეს საზღვარსა შუენიერებისასა (ბახ., ექუს., უძე., 37-38) // უკუეთუ ჴორცთა სიკეთისა შუენიერებად არს **ასოთა** სისწორე და ხატისა ფეროვნებად, ვითარ ეგოს სიკეთესა მას ნათლისასა სიტყვთ გამოსახვად, რომელი-იგი მარტე არს ბუნებით და განუწვალებელ ნაწილითა მიერ, გინა **ასოთა**? (ბახ. ექუს., გ. ათ., 24, 3-6); – **τὸ μέρος** – განმწულიღველი... კაცისა **ასოთა** და ნაწევართაგანისა გუამსა შორის მისსა არა **ასონი** არა მრავალ არიანა? (ამონ., ტარიჭ., 101, 14); სასწავლოდ შემავალთა ყოველთა პირველად უმარტივესთა ასწავებენ და მერმელა მათგან შედგმულთა: ვითარცა **ასოთა** მიერ სახელთა (კავშ., განმარტ., წინასიტყ., 56-27); – **II. ბუნების სტიქიები, მატერის ოთხი ელემენტი – τὸ στοιχεῖον** – მიძიე და სუბუქი... იხილვებიან... ანუ არსებასა შინა, ვითარცა-იგი **ასოთა** შორის, ესე იგი არს, ცეცხლსა და ქუეყანასა და აღიყვანებიან არსებისა მიმართ, ვითარცა არსებითნი განყოფილებანი (დამსკ., დიალ., არს., II; 38,17); ჰყოფს ბაღდამთა ოთხთა **ასოთა** მიმართ და ამით სახისა მიმართ და ნივთისა, რამეთუ **ასონი** ესე ნივთისაგან და სახისა თანად სხენან (ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 32,6) ეზიარების უსულთა სხეულითა და **ოთხთა ასოთაგან** შეზავებითა (ნემეს., პეტრ., I; 6,10-11); თუთოეულსა **ასოთასა** სამი რომელიობა აქუს: ცეცხლსა უკუშ სიმახვლე, არეობად, მიდრეკად (ნემეს., პეტრ., III; 67,17-19); წინააღმდეგომ არიან **ასონი** ურთიერთას ორთაებრ რომელიობათა წინააღმდეგომთა (ნემეს., პეტრ., III; 62, 17-18); ვინადგან ოთხთა **ასოთა მიერ** არიან საზრდენლი და სასუმელნი, რომელთაგან შევიმტკიცენით, თუთოეული შესაბამითა თუსითა და მსგავსითა იზარდების (ნემეს., პეტრ., 13,26-14,2); – **τὸ στοιχεῖον τὸ κοινικόν** – **ასო მსოფლებრივი** – **ასო მსოფლებრივი** არს ნაწილი ყოველად უმცირესი სხეულითა თან-შეშჯისა. არიან უკუე **ასონი** ოთხ: ქუეყანა, წყალი, აირი, ცეცხლი (ნემეს., პეტრ., 61,3-5); უქმნელსა ერთსა არცა ნაწილი ჰქონან და არცა **ასონი** და კავშირნი, ამით, რომელ ყოველი **ასონი** და **კავშირი** პირველ მისსა არს, ვისდაცა იყოს **ასო**, ხოლო ერთსა უპირველეს არარად [არს] (კავშ., განმარტ., პეტრ., 2; 23,7-9); ყოველი არსამარადისო ანუ კავშორთა და **ასოთაგან** არს შედგმულ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §48); იყოს მის შორის უმჯობეს-უდარესობად, ვითარ-ესე ამით ოთხთა **ასოთა-მიერთა** ზედა იხილვების (კავშ., განმარტ., პეტრ., §47) **III. მოხაზულობა, გეომეტრიული ნიშანი, ხაზი, კონტური – γραμμή ἢ** – ბუნებანი უფლინანი არცა ერთ გუამ არიან, არცა განცხადება, არცა **ასო**, არცა აღ-

გილ, არცა ჟამ, რაითა რაოდენობად აღყვანებულ იქმნენ *(ღამასკ. გარდ., ეფრ., 233); ასოსა* მწიგნობრისა დასუმულსა, აქუს სიგრძე ერთსაზომი და უგანოი, *(ღამასკ., დიალ., ეფრ., 36,11-12)*

ასამბოლ-მ – მიუხებელი, განყენებული, აბსტრაქტული – *ἄσχετος* – არამედ საკვრგო ესე, რომელ არცა უტევებს მეტრფესა დაცხრომად იძულებათაგან შობისათა, რამეთუ გამჭუმელების მას **ასქეტო** წადილი *(კავშ., განმარტ., პეტრ., §8)*

ასამბოლ ღა მიუნაქუსაღ (ჰენდ.) – *ἀσχετάς* – მიუმართავად, „მიუქსოველად“, „თანმიუდებლად“, შეუხებლად, შეუკავშირებლად – ყოველი მყოფ-მყოფელი **ასქეტონ** და მიუნაქუსად ჰყოფს წარმონაარსსა თვსგან, რამეთუ მინაქუსვად თანმიდებასა ჰყოფს სხვასა აობისადმი; ვინაიფედა გარეშე ბუნებისა სქესებრივი თანმინაქუსი *(პრ., კავშ., პეტრ., 122; 75,11-14)*

აჰა-მ – წუთისოფელი, ეს ქვეყანა – მუნად აღმკული ყოველი დაიბერეს იგავთა და იგავის იგავთა. ხოლო **აჰად**, ესე ნახიბლი დიოფსი, ხატთა და ხატისხატთა *(კავშ., განმარტ., პეტრ., §50)*; მრცხუენის მე, თუთ მის ჭეშმარიტებისაგან **აჰადთ** წარსულსა და მკუდარსა, თუ არსთა წილ არათა გარდმოვანებდუ *(კავშ., განმარტ., პეტრ., §50)*

ა(ღ)ბაზა – კრწა – ესე სიტყუად ქრისტწსი, ვითარმედ „მამად ჩემი იქმს“, არათუ ქმნისათუს და **აღგებისა** არამედ განგებისათუს თქმულა ესე *(ნემეს., პეტრ., II; 44.5-7)*

ა(ღ)ბაზა-მ (სინონ. **ქმნამ**) – **აგება**, შექმნა – *κτίσις ἢ* – შექმნად აგებად არს. ხოლო შობად ღმრთისა ზედა ვიდრემე მხოლოდსა მამისაგან თანაარსისა ძისა გამობრწყინებად არს *(ღამასკ., გარდ., 231, არს.); აგებად* და ქმნად [არს] გარეთ უკუე და არა თუ არსებისაგან ამგებელისა და მოქმედისა [მიერ] მყოფობად მოყვანებად აგებულისა და ქმნილისად ყოველითურთ უმსგავსოდსად მისგან *(ღამასკ., გარდ., 48, არს.); ἢ ἴσχυσις* – ყოვლისა ჟამისა მიერ განზომილისა ანუ არსებითა ანუ მოქმედებით **აღგებად** მისდა არს განზომად ჟამისა-მიერი *(პრ., კავშ., პეტრ., 50; 34,14-15)*

აღბაზაღ-ი – ქმნადი, შექმნილი, აგებული – *ἴσχυσις* – ყოველი სული ზიარებული მარადის მყოფთად არს და პირველი **აღგებადთად** *(პრ., კავშ., პეტრ., 192; 115,3-4)*; თუ მოქმედებათაებრ ჟამის შორის არს, ქმნადი არს იგი, რამეთუ ყოველი მზიარებელი ჟამისა სიმარადისოდ ქმნად არს მებრ პირველობითა და შემდგომობითა ჟამისადთა და არ ერთბამად, ვითარ არს იყოს ყოველი, ქმნადი და **აღგებადი** არს *(პრ., კავშ., პეტრ., 41; 115,6-10)*

აღბაზაზა-მ – აგება, შედგენა, შეზავება – *συναρτασικῶν* – ნაწილობითითგან საყოველთაოდ [არა] აღიკაზმების *(ნემეს., პეტრ., 2; 28,22-23)* – *ἰδιουργία* – (ერთებრი) მარტივად აობითსა ქმნასა ერთისა მიერ მიიღებს, ხოლო თანმიბუნებულთა სიმარჯუეთა ერთებრივი აღჰკაზმავს *(პრ., კავშ., პეტრ., 138; 84,20-22)*; რომელი **აღჰკაზმა** ამან მიდრეკამან, ხრწნა და დაარღვივა იგი სხუამან წინაგამწყობმან მიდრეკამან *(კავშ., განმარტ., პეტრ., 207; 204,25-26)*; იხ. **დაკაზმვა**

აღკრმა-მ – *ნეოპლატ.*: აკრობა, მიერთება (ზემდგომთან, მიზეზთან ზიარების ფორმა) – **ἄξχεται** – უმეტეს ადგერვიან შემდგომნი თუსთა მიზეზთადმი, ვიდრე შემდგომის შემდგომნი მათნი, რამეთუ რაფომცა ერთებრივ იყოს და ყოველებრივ, ესეზომვე ზესთმექონეობა ხუდეს შემდგომთა მიმართ (*პრ., კავშ., პეტრ., 130; 80.24-27; Dodds, §129*); – **ἀύთσν σις** – აწ იხილე მესჯემან, რამეთუ ტრფიალება გჯუენქორისა მბადმან ჩუენმან ღმერთმან ორთა სამიზეზოსაუს; რადთა ვეტრფიალნეთ და ადგეკრნეთ მამასა სულთა ჩუენთასა ღმრთისა, და კუალად, რადთა ბუნებასა მონაცვალეთა ჩუენთა უშთენდეთ, ვითარ მედინნი (*კავშორ., განმარტ., ბილოხიეც., პეტრ., 214.11*) სიმრავლემან გონებისამან ერთისა მიერ გონებისა იწარმოა და მისდადვე უკუნ იქცევის და ერთისადმი [არს] ყოველთა პირველისა სიმრალე ერთთა, და ერთთა ერთისადმი ადკრვა (*კავშორ., განმარტ., პეტრ., 21; 19.20-23*)

აღკრულ-ი – **ზემდგომთან მიკრული, დამოკიდებული** – **ἀρηρημείσις ἄξχμ ηρημείσις** – არსება და სფერო საყოველთაოსა სულისა ღმრთის ხატისა გონებისადა ადკრულ არს და მის მიერ აქუს თუსთა მყოფობათა სიმტიცია (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §130*)

აღლევამ-ი – ანალიზი – **ἀνάλυσις, ἀναλυτική** – პლატონისმიერი [პაექრობითი] ოთხსახე ითქუშის: განწვადებისაებრ და საზღვრისა და გამონენისა და ადლევისა (*ამონ., მოსახს., ტარიჟ., 30.21*)

აღმკრულ-ი – **წყობა, მოწყობილობა, წეს-რიგი; მორთული, შემკული, სამყარო, კოსმოსი** – **ὁ κόσμος** – თვთ ესე ყოველი ადმკული ერთბამად სულიერ და გონიერ არს (*პრ., კავშ., პეტრ., 166; 99.30-31*); – **κόσμος** – ყოველი ადმკული ერთ არს ერთ-მყოფელისა პირველისა ძალისა მიერ, და საშეგლობით თანმპყრობისა მიერ, და დასასრულთა დასაბამისადვე უკუნქცევისა მიერ (*პრ., კავშ., პეტრ., 149; 90.18-20; Dodds., §148*); – **κόσμοποιός** – ყოველსა ადმკულსა გონებისგან აქუს არსება, დაღათუ იყოს სამარადისო (*პრ., კავშ., პეტრ., 34; 27.24*); [განგებანი ღმრთებრივთანი] ვითარ მისვე და ერთისა ადმკულისანი განაგებენ უდარესთა თუსისა აღნათხიხისათა, მბაძაენი ესეცა ზესთ განყენებულსა მოქმედებითსა ძალსა ღმრთებრივთასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 142; 86.29-31; §141*); თანბუნებითნი ეზიარებიან თუსთა დაზესთაებულთა წესთა, ხოლო განსაზიდსა შორის მოქცევთასა მდგომნი შეუხებ არიან მათგან, რამეთუ არა ყოველნი მისვე და ერთისა წესისანი არიან, დაღათუ მისვე ადმკულისანი იყვნენ (*პრ., კავშ., პეტრ., 110; 68.22-24*); – ოდეს პირველსა გონებასა ეზიარებოდის ადმკული, ნაწილებითისა გონებისა მიერ ეზიარების (*კავშ., პეტრ., განმარტ., § 166*)

აღმკრულვა-მ (მყოფიამ) – **მყოფთა წესრიგი, მოწყობილობა** – **τὸν ὄντων αἰ κόσμότης** – ყოველმან მყოფმან და ყოველმან მყოფთა ადმკულებამან ესეზომ წარმოვლო, რაფომდა ღმრთებრივთა წესთა განწესებამან (*პრ., კავშ., პეტრ., 145; 88.5-6; §144*); – **ცის მორთულობა, სამკაული; კოსმოსი** – **κόσμος, κόσμοποιός** – ყოველი ადმკულებამ ციერთად (*კავშ., პეტრ., განმარტ., პეტრ., §76*)

აღმკულის-შორისი – შიდაკოსმოსური, ამქვეყნიური – ჭკობითი – ყოველი სიმრავლე ერთთადა, ზიარებული რაღსაგან გრძნობადისა სხეულისა, **აღმკულის-შორისი** არს, რამეთუ მიბრწყინავს ნაწილთა აღმკულისათა საშუელობითა გონებისა და სულისათა (*პრ., კავშ., პეტრ., 165; 98.28-30*); [ყოველი უზიარებელი გონება] ანუ ზესთადმკულისა სულთა მიერ იზიარების, ანუ **აღმკულის-შორისთაგან** (*პრ., კავშ., პეტრ., 166; 99.17-19*)

აღმღაველობითი – ანალიტიკური – ἡ ἀναλυτική – უკუეთუ გამომაინებლობასა უკმს განმსაზღვრელობისა და განწვალეობითისა, ხოლო ამით წინააღუდეგების **აღმღაველობითი** (*ამონ., ტარიჭ., 32.15*)

აღმოსაჩენი – არგუმენტი, საბუთი, მტკიცება – გამოსცდის მრავალკეცთა პირსა ზედა და, ვითარ ყოვლითურთ ამხილოს, მერმე, დაკაზმულსა **აღმოსაჩენთა** მიერ, მასვე პირველსა სიტყუასა თანგანვლის სახედ დაამტკიცებს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., I; 10.9-12*); ამის დაკაზმვისა მიერ აღმოჩინების ყოველი **აღმოსაჩინო** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., I; 10.22-23*); გამოვანინოთ კანონთა მიერ **აღმოსაჩენთადასა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

აღმოსაჩენელი – არგუმენტი, დასაბუთება, დასასაბუთებელი – ἡ ἀποδείξις – მრავალ არიან **აღმოსაჩენელი** უკუდავეებისათუს მისისა (სულისა) პლატონის მიერ და სხუათა (*ნემეს., პეტრ., 51.7-8*); მათისავე ჯერ-არს ჳმარება **აღმოსაჩენელისა** სულისა უკუდავეოფისათუს (*ნემეს., პეტრ., 51.3-4*); – **ლოგიკ.** – **მტკიცება, საბუთი** – მრავალ არიან **აღმოსაჩენელი** უკუდავეებისათუს მისისა პლატონის-მიერ და სხუათა (*ნემეს., პეტრ., II; 51.7-8*)

აღმოჩენა – გამოჩენა – ἀποκάλυψις – ესრეთ არსებასა მისსა დასჭირდეს და სხეულონად **აღმოჩენდეს** და ვნებათა წინადაუდებდეს (*ნემეს., პეტრ., 2; 45, 19-20*); – **ἀποδείξις** – რომლისათუსცა შექმნა უგრძნობელთაგან და მგრძნობელთა შეკრებული ცხოველი, და არა ხოლო შეკრებულად, არამედ ერთმყოფადცა **აღმოჩენა** (*ნემეს., პეტრ., I; 8.10-12*); – **დასაბუთება ჩვენება, დასაბუთება, დამტკიცება** – ἀποδείξις – ვითარცა აღმოჩინოს იძულებითმან კანონმან თანშესიტყვსამან., კუალად აღიდებს პირველსა წინამოსაგდებელსა სიტყუასა და ეტყვს, ვითარმედ: „ესრეთ, ვიდრემე“ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., I; 10.16-19*); – პირველ საუკუნოსა **აღმოჩინა**, არამედ-და საუკუნესაშორისიცა **აღმოჩინოს** (*პრ., კავშ., პეტრ., 87; 55.11-15*); ღმერთსა ეზიარებიან სულნი საშუელობითა გონებისათა, ვითარ **აღმოჩინა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 183; 110.4-5*); ვინაფთაგან **აღმოვანინეთ** არცა სხეულყოფად, არცა მორთულება, არცა შეზავება, არცა სხუა ვინამე რომელობა, საცნაურ ამთაგან, რომელ არსებად არს უსხეულოდ სული და მყოფობად, ყოველთა მიერ აღსაარებული (*ნემეს., პეტრ., 50.22-24*)

აღმოჩენა-მ – **ლოგიკ.** – **დასაბუთება, მტკიცება** – ἀποδείξις – ყოველი **აღმოჩენა** პროტასეთა ვიდრემე ცხადთა და აღსაარებულთა მიისუამს (*ამონ., ტარიჭ., 59.5*); ნუუკუე-და ვიყუნეთ საძიებელთა **აღმოჩენასა** არსებისაგან დამწყებელი (*ნემეს., პეტრ., 20.22-23*); ვინა, ყოველთა ზედა ესე საზღვარი **აღმოჩენისა** (*პრ., კავშ., პეტრ., III; 69.5-6*); დაპროტო კუალად **აღმოჩენა** სიცხადისათუს (*კავშ., განმარტ., პეტრ.*); იტყვს **აღმოჩენ-**

ნაჲ, ვითარმედ ყოველი თვთმდგომი უნაწილო არს და მარტივი (კავშ., განმარტ., პეტრ., 106,16)

აღმკანება-მ – განსენება – ἡ ἀνάσχυσις – აღმკვნივლობად ვიტყვთ, რომელ რაღსავე პირველ მეუწჳე ანუ მესმე ქმნილ ვიყვნით, გინა ბუნებითა ჰაზრთაგან (ნემეს., პეტრ., 13; 90, 5-6)

აღნათხზ-ი – συσταχιάς – პროკლეს არსის („სირა“) – სტრუქტურის რიგი, სერია [განგებანი ღმრთებრივითანი] ვითარ მისვე და ერთისა აღმკულისანი, განაგებენ უდარესთა თვისისა აღნათხზისათა, მბაძენი ესეცა ზესთ-განყენებულსა მოქმედებითსა ძალსა ღმრთებრივთასა (პრ., კავშ., პეტრ., 142; 86,29-31; Dodds., §141)

აღორძინება – ἡ ἀντήσις – ესე არიან ძალნი, რომელნი ნაწილთა სხეულ- [ისა]თა განაგებენ და კმა-ეყოფვიან, რომელთა მიერ აღორძინებაჲ სიგრძითი და სიბრტყითი იქმნების (ნემეს., პეტრ., 23; 110.13-111.1)

აღორძინებოთი (ძალ-ი) – აღორძინების, ზრდის ძალა, უნარი, ენერჯია; სულის ამაღორძინებელი ძალა – θρεπτικόν – აღორძინებითი და მზრდველობითი და თესლოვანებითი [ძალნი]... ესე ბუნებითნი არიან (ნემეს., პეტრ., 17; 13-15); – ἡ ἀντήσις ἡ δυνάμις – ეუმეცრები მზრდველობითსა და აღორძინებითსა ძალსა ბუნებისასა (ამონ., ტარიჲ., 119,11); ნერგსა აქუს მოზარდობითი და აღორძინებითი ძალი (დამასკ., დიალ., არს., 2,18); – ἡ ἀντήσις ἡ κίνησις – ბუნებითისა ვიდრემე თუთება არს მზრდველობითი, აღორძინებითი და მშობლობითი ძრვად; (დამასკ., გარდ., არს., 181)

აღრმისხე(მ)-ა – ἀρμύρα – ლოგიკ. 1. ცნების დაყოფა: სახის დაშლა განუკუეთელად, გვამოგნებად (პირებად, ინდივიდებად) – ვიეთნიმე არცა-ღა განფენად იტყვან სახისაგან განუკუეთელობისა მიმართ გუამთაღსა აღსლვასა კაცთა სახელისასა, არამედ აღრიცხუვად უწოდენ (დამასკ., დიალ., 2,21, ეფრ.)

აღსარება – აღიარება, ცნობა, მიღება – ἔκδοσις – მივილი საძიებელი ესე, ვითარცა აღსარებული და ვთქვ (დამასკ., დიალ., 52,13, ეფრ.)

აღსა(ბ)რებულ-ი – მიღებული, აღიარებული – ἔκδοσις – ვითარცა ერთსა და აღსარებულსა სამღდელოთ-მწყობრსა შჯუღად დაუდებს (არეოპ., ხაეკლ., ეფრ., 3.III.5); – ლოგიკ. – მიღებული, აღიარებული – ἔκδοσις – ზედალყვანებული არა არს აღსარებული, რომელი იტყვს, ვითარმედ „თან-ივნებს სული სნებოანსა და დაჭრასა სხეულისასა“, რამეთუ იიჭუნეულობის, თუ რად-მე მარტოდ სხეული იყო, ოდეს-რად ილმოდა (ნემეს., პეტრ., 2; 29,25-28)

აღსაზღვრება (აღსაზღვრავს) – განსაზღვრა, შემოსაზღვრა – სოკრატი... იტყვს, ვითარმედ: „პირველმან საზომმან ყოველი განზომილ და პირველმან საზღვარმან ყოველი აღსაზღვრათ“, რომელსა აწ ჩუენ ძე უწოდეთ (კავშირ., გნარტ., პეტრ., § 30; 85,25-27)

ა(ღ)ზნებულ-ი – შეუქმნელი – τὸ ἀγένετον – ოდეს ერთითა „ნართა“ დაიწეროს, ვითარმედ – „აგენიტონ“, აუგებელსა მოაწავებს, ესე იგი არს, არა შექმნულსა (დამასკ., გარდ., ეფრ., 51); ყოველი თვთმდგომარე აუგებელ არს გუამოცნებით (კავშ., განმარტ., პეტრ., §45)

ალუბაბელოზა-ი – შეუქმნელობა, დამოუკიდებელი, თვითმდგომარეობა – რომელსა თანმიცემით ჰქონდის თვითმდგომარეობა, თანმიცემითცა ჰქონდის **ალუგებელობა** (*კავშირ., გნარტ., პეტრ., §45*)

ალურამელ [არს] – ἄλυρον – ღმრთებრივსა ყოველსა სამარადისოდ ერთი და იგივე აქუს წესი და მიუთხზველ არს ყოველთა მიმართ და **ალურეველ** (*პრ., კავშ., პეტრ., 143; 87.11-13; Dodds, §142*)

ალსისპრება – ἀπαύσεια – ყოველი განდმრთობილი ერთისა მიმართ ღმრთებრისა **ადიცისკრებს** (*პრ., კავშ., პეტრ., 136; 83.9-10; D. §135*)

ალჰსენება-ი – ἀψυχοῦν ἢ – **ადვსენებად** ითქუმის, რაჟამს დავიწყებად საშუალ ექმნეს ცსენებასა; რამეთუ **ადვსენებად** არს განკრწნილისა ცსენებისა კუალადგებად დაწარმოწინება (*ნემეს., პეტრ., 90.12-13*)

ან-ი – ახლა, ამჟამად – τὸ νῦν – აჰა, სამნი ესე არიან, რომელთა არა-რაედენ სახელ-ედების აღურიცხუველობისათვის: ერთი და წამი და **აწი** (*დამასკ., დიალ., 36.17, ეფრ.*); აჰა ესერა, სამნი არიან ურაოდენონი: ერთი და წერტილი და **აწი** (*დამასკ., დიალ., არს., 36.17*); ჟამსა განჰყოფენ იყო, იყოს და საშუალ მათსა **აწი** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50:110.5-6*); მუნ, მარადისობასა შორის, რომელსა არა აქუს გარდასრული, აწი და მომავალი, არამედ, ვითარცა ერთბამად ყოველი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 50; 108.18-19*); მუნ, შორის სამარადისობასა, მყოფობად უმრავად გამანებულ არს, ხოლო აქა, ხრონოსა შორის, მარადისობაჲ პირველად და შემდგომად და გარდასრულად და **აწად** და მომავლად განყოფილ არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 50; 108.6-8*)

ანინდელ-ი – აწმყო დრო, დროის კატეგორიის სახე – ἔπειτα – ხოლო სახენი ოდესობისა შესმენისანი ესე არიან თითოსახეობანი წველთანი, რომელი-იგი სამ არიან: გარდასრულ, **აწინდელ** და მომავალი (*დამასკ., დიალ., 42.1, ეფრ.*)

ანმყოფ-ი – ახლანდელი, აწმყო დრო – ἔπειτα – სახენი ოდენობითისა შესმენისანი არიან ეგოდენნი, რაოდენნი არიან განყოფილებანი ჟამისანი, ხოლო სამ არიან იგინი: **აწმყოფი**, გარდასრული, ყოფადი (*დამასკ., დიალ., 42.1, არს.*)

ბ

ბაბჰა – ნეოპლატ. – ბაბჰა, ერთთან ზიარების (უკუქცევის) გზა, საშუალება – μυσία, μυσία – ყოველი წარმომარსებელი ჰბაბჰეს მას ერთსა და ყოველთა წარმოყენებისა მიზეხსა (*პრ., კავშ., პეტრ., I, 26; 23.8-9*); **ჰბაბჰეს** თუ ერთსა, იგი უკუე მიუდრეკელად წარმოაარსებს შემდგომთა თვსთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 26; 23.1-2*); სრულებად ნაწილ ვიდრემე კეთილისაჲ არს, და სრული, ვითარ იგი არს სრული, **ჰბაბჰეს** კეთილობასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 25; 22.10-11*); ყოველი მწუერვალი ღმრთებრივთა აღმკულებათაჲ თვსთ ზესთმდებარეთა დასაბამთავე **ებაბჰების** (*პრ., კავშ., პეტრ., 148; 89.28-29; Dodds, § 147*); სიტყუერებრივთა შორის ერთ-

ქმნად გუარისად **ჰბაძავს** ერთსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §2*); ყოველნი მწუერვალნი თუსთა დასაბამთა **ებაძვიან** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §148*); აქა **ბაძვად** ოდენ და, და მსგავსებად და ხატ-ქმნად; ხოლო მუნ – იგი-ვობად, თუთობად, იგავობად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50; 108.20-21*)

ბეღ-ი – **შემთხვევა, ხვედრი, – ბაისა** – ყოველი ღმრთებრივთა მოქცევთა დასასრული თუსთა დასაბამთა **ებაძვის** (*პრ., კავშ., პეტრ., 147; 89.17-18; Dodds, §146*); – **ξοικα** – ყოველი უკუნქცევადი **ჰბაძავს** აღდნობდესა მისდადევე, რომლისაგანცა განყოფილ არს არსებით (*პრ., კავშ., პეტრ., I; 35; 28.11*); **წილხვედრი – ἡ ἰσχυ** – ბრძენნი იგი წარმართთანი ყოფაგთაგანისა ყოვლისა აუ ღმერთსა იტყვიან, ანუ საჭიროსა, ანუ იძულებასა (დამისუევასა), ანუ ბუნებასა, ანუ **ბედსა**, ანუ თუთყოფასა... **ბედისა** არიან იშუთნი რადმე და მოულოდებელნი (*დამასკ. გარდამოც., ეფრ., // არს., 136*); ქმნადთა ყოველთავე ანუ ღმერთსა იტვიან მიხეზად, ანუ ანუ იძულებასა, ანუ სუესა, ანუ ბუნებასა, ანუ **ბედსა**, ანუ ავტომატობასა, რომელ არს თუთდახუცდრებით ყოველთავე ყოფად (*ნემეს., პეტრ., 39; 151. 16-18*); ყოველთა წესისა მიერ რომელიმე რომელსა **ბედსა** დახუდა, ხოლო რომელიმე – რომელსა, ვითარ გონებად, სუელი, ბუნებად, ცად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §34*)

ბოროტი – **ბოროტება, უარსებო, არსების არმქონე, ღვთის მცნებათა საწინააღმდეგო – τὸ κενόν** – **ბოროტი** სხუად არარად არს, გარნა მოკლებად კეთილისად (*დამასკ. გარდ., არს., 282*); **ბოროტი** არცა არსთა შორის არს, არცა არა არსთა, არამედ თუთ მის არა არსისაცა ფრიად რადმე უცხო არს იგი და განვრდომილ სახიერებისაგან და ფრიად უფროსს მისსა უარსებო (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.19*); სიტყურებისა ბუნებისა თავ არს ღვთისა უკუშ და გარემოქცევა **ბოროტად**, თანმიყოლად და აღრევად კეთილთად (*ნემეს., პეტრ., 11. 7-8*); რადც-რადვე წინამეწყვემან **ბოროტად** დადვას, იგი მე ანუ-თუ თუთკეთილად, ანუ კერპად კეთილისად აღმოვანინო (*კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 214.4-5*) – **τὸ πικρόν** – წინააღმდეგომ არიან ურთიერთას კეთილი და **ბოროტი** (*დამასკ., გარდ., არს., 281*)

ბუნება-ი – **ἡ φύσις** – ფრიად თქუეს ბრძენთა მათ ფილაფოსთა **ბუნებათათვის** (*ბას., ექუს., გ.ათ., 2.27-28*); **ბუნებად** არს დასაბამ თითოეულისა არსთაგანისა ძრვისა და მყუდროებისა (*დამასკ., დიალ., 26.1, ეფრ.*); **ბუნებად** უკუე არს აგენიტონ და გენიტონ, ერთითა ნართა დაწერილი, რომელი ცხად-ჰყოფს აუგებელსა და აგებულსა... არს უკუე საღმრთო ვიდრემე **ბუნებად** აგენიტონს, ესე იგი არს, აუგებელ, ხოლო ყოველნი შემდგომნი საღმრთოსა **ბუნებისანი** – გენიტა, ესე იგი არს, აგებულ (*დამასკ., გარდ., 230, არს.*); ესე არს მეკუდლოთა ესე მედინი **ბუნებად**: რამეთუ ყოველი მეკუდლოთა **ბუნებად** და ნაწილნი ოთხთა ასოთანი... ოდესვეობასა შეუცავს (*კავშორ., განმარტ., პეტრ., §55120.29-30*);

1. სუბსტანცია, არსება; არსებითი ნიშანი; შინაგანი ბუნება საგნისა – ἡ φύσις – **ბუნებად** არსთად ბრძანებითა ერთითა აღიდრნეს არსებად (*ბას., ექუსთ., უბე., 124.17-19*); სიტყუად საღმრთოდ არს **ბუნებად** არსთად

(*ბას., ექუს., უფ., ანონ., 107,19-20; // გ., ათ., 90,22;*) დაღაცათუ ერთ-ბუნებად ითქუმის კაცი, არამედ არა ერთისა ოდენ **ბუნებისაგან** არს აგებულება თითოეულისა კაცისაჲ... ხოლო **ერთ-ბუნებად** არა ითქუმის თითოეული გუამოვნება კაცთაჲ, რამეთუ თითოეული გუამი კაცთაჲ ორთა **ბუნებათაგან** შეხავებულ არს: სულისაგან, ვიტყვ, და კორცთა (*დამასკ., დიალ. 27,6, ეფრ.*) // დაღათუ ერთი **ბუნება** ითქუმის კაცთაჲ, არამედ არა **ერთ-ბუნებად** ითქუმის თითოეული... ხოლო ერთისა **ბუნებისად** არა ითქუმის თითოეული კაცი, ამისთვის, რამეთუ თითოეული გუამი კაცთაჲ ორთა **ბუნებათაგან** შემოკრებულ არს: სულისაგან, ვიტყვ, და სხეულენათა კორცთა (*დამასკ., დიალ. 27,6, არს.*); ორთა **ბუნებათაგან** ერთისა **ბუნებისა**, შეზავებულისა, შესრულებაჲ... ყოველიურთ შეუძლებელ არს (*დამასკ., დიალ., 53,5, არს.*); [არს-მყოფელსა] ყოველივე არსნი უპყრიან, რადთა განუხრწნელად სცვიდენ თვისთა **ბუნებათა** საკუთრებასა (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 14*); ვჰსცნენ იგავნი და გულისხმა-ვჰყვენ **ბუნებანი** საქმეთანი (*გრ. ნოქ., ეკლ., ეფრ., 321*); შემოქმედი უმცირესთაგან ერთი-ერთას შეახებს განთვსებულთა **ბუნებათა**, რათა ერთ-ყოს და თანატომ ყოველი აგებული (*ნემეს., პეტრ., 8,2-4*); ვითარ **ბუნება** ნათლიისა – სინათლე, ვითავე **ბუნება** სულისა – ცხოველიურთ (*კავშ., განმარტ., პტრ., §14*); **2. ქრისტ. დოგმატ.** – **არსება, ბუნება** – მის [ქრისტესს] შორის შეიერთნეს **ბუნება** საღმრთო და კაცობრივი (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 53,4*); ესე თქუმილ არს, ვითარმედ **ბუნება** **სიტყვსა** განკორციელდა, ესე იგი არს, შეეერთა კორცთა (*დამასკ., გარდ., ეფრ. // არს., 174*); **ბუნება** **სიტყვსა** არცა მხოლოდ გუამსა ოდენ ცხად-ჰყოფს, არცა საზოგადოობასა გუამთასა, არამედ ზოგადსა **ბუნებასა** გუამსა შინა სიტყვსასა (*დამასკ., გარდ., არს., 174*); ზესთა წმიდისა სამობისასა იხილო: ერთობასა **ბუნებისასა** გასხუაებულებითა გუამოვნებათაჲთა (*კავშ., განმარტ., ბოლონიტყ., პეტრ., 217,10-12*); – **ი ქრისტე** – გარემშენი ფილოსოფოსნი, მსგავსად პირველთქუმილისა სიტყვსა, განყოფილებასა იტყვან არსებისა (ი ὁὐσία) და **ბუნებისასა**, რამეთუ არსებად უწოდენ მარტივად მდებარესა ნივთსა, ხოლო **ბუნებად** – არსებასა, დასახულსა განყოფილებად არსებითად; ხოლო წმიდათა მამათა ზოგადსა და მრავალთა ზედა განფენილსა სათქუმელსა, რომელ არს სახოვანი სახე, არსება და **ბუნება** და ხატება სახელ-სდევს (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 13,1*); არსებასა უკუე იტყვს ნაცვალად თოეულისაჲსა, რომლისაებრ შემტკიცნა (*ამონ., მოსახს., ტარივ., 112,25*); – არამედ ესე არს, რომელი ჰყოფს ცთომასა მწვალეებელთასა: იგივედ თქუმიად **ბუნებისა** და გუამისად (*დამასკ., გარდ., არს., 153*); **3. ნეოპლატ.** არსის იერარქიის ზემოდან მეოთხე საფეხური, ერთიანი საყოველთაო **ბუნება**, რომლისაგანაც გამოდიან, „იწარმოებიან“ ინდივიდუალური, „ნაწილებითი“ **ბუნებანი** – ἡ μία ὄσις χრისტე – მას ერთსა **ბუნებასა** ჰქონან მრავალნი თვის ქუეშე თანათხზულად **ბუნებანი** და **ბუნებანი** მრავალნი – **ერთისა მიერ ბუნებისა საყოველთაო** (*პრ., კავშ., პეტრ., 21; 19,13-16*); შემდგომად ერთისა პირველისა – ერთნი, და შემდგომად გონებისა პირ-

ველისა – გონებანი, და შემდგომად სულისა პირველისა – სულნი, და შემდგომად ყოველთა ბუნებისა – სიმრავლე ბუნებათად (*არ., კავშ., პეტრ., 21; 19.13-16*); საყოველთაონი ბუნებანი და ანაგი ცისა სისავსისად სამარადისოდ ქმნასა და ქცევასა [შეუცავს] (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §55; 120.32-33*); ბუნებანი მრავალნი – αἱ πολλὰί φῦσεῖς – ერთი საყოველთაო ბუნებისაგან წარმოებული ბუნებათა სიმრავლე – ბუნებასაცა შორის სხეულთასა არს ერთი და მის ქუეშე სიმრავლე და მას ერთსა ბუნებასა ჰქონან მრავალნი თვს ქუეშე თანა-თხზულად ბუნებანი და ბუნებანი მრავალნი ერთისა მიერ ბუნებისა საყოველთაოდსა (*არ., კავშ., პეტრ., 21; 19.13-16*); ბუნებად გონიერი – *νοεῖν* – ყოველთა სულთა უზესთავს [არს] ბუნებად გონიერი (*არ., კავშ., პეტრ., 20; 17.15*); ბუნებად სხეულებრივი – ἡ σωματικὴ φύσις – ყოველი მზიარებელი ღმრთეებრთა ერთთად იწყებს პირველ ნამდვლ-ყოფისაგან და მის-რულდების სხეულებრივისა ბუნებისადმი (*არ., კავშ., პეტრ., 140; 85.15-16*) – *σώματος φυσικὴ φύσις* – სხეულთა ცალკეული, ინდივიდუალური“, ნაწილებითი“ ბუნება – ყოველი სხეულთა ნაწილებითი ბუნებად ყოველობითისა მიერ ბუნებისა და ნაწილებითისა სულისა ეზიარების ყოველობითსა სულსა (*არ., კავშ., პეტრ., 109; 67.24-26*); – αἱ ζῴεῖς – ჩვეულებითი, მდგრადი თვისობრივი მდგომარეობა – ბუნებასა და არსებასა შემდგომი და უკუანადასკნელი ხუდა წესი ზიარებით ღმერთთაგან (*არ., კავშ., პეტრ., 119; 72.30-31*)

ბუნებათმეტყუელება-ა – ფიზიოლოგია, ერთ-ერთი ფილოსოფიური დისციპლინა, თეორიული ფილოსოფიის ერთ-ერთი დარგი – τὸ φυσιολογικόν – [განსწავლებენ] მხედველობითსა – ღმრთისმეტყუელებითად, სწავლულებითად და ბუნებათმეტყუელებითად (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 11.18*); ესე და სხუად, რაოდენი-რად არს ზეშობაბუნებისათა მათ იესუსს საქმეთა ბუნების-მეტყუელებად (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 2.9*); – τὸ φυσιολογικόν – განიყოფების ფილოსოფოსობად ხედვითად და საქმითად. და ხედვითი იგი განიყოფების სიტყუერებითად და სწავლულებითად და ბუნებათმეტყუელებითად (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 52.7*)

ბუნებათმ-ი – ბუნებრივი, ბუნების შესაბამისი, თანდაყოლილი; ფიზიკური – τὸ φυσικόν // κατὰ φύσιν – აწ უკუე ვერნეთ რად ბუნებითსა ზედა, სათნოებასა შინა ვართ, ხოლო მიხედრკეთ რად ბუნებითისაგან, რომელ არს სათნოებად, გარეშესა ბუნებისასა მოუქვდებით და სიბოროტესა შინა ვიქმნებით (*დამასკ., გარდ., არს., 145*); ბოროტი სხუად არარად არს, გარნა მოკლებად კეთილისად და ბუნებითისაგან ბუნებისგარეშისა მიმართ მიქცევა (*დამასკ., გარდ., არს., 282*)

უკუეთუ ბოროტი უმიზნო არს და განუსაზღვრებელ, არასადმე ბუნებითი არს, რამეთუ არცა ვეგების ბუნებასა შინა გარეგანი ბუნებითსად, არცა უკვლოვნობად სიტყუასა შინა კვლოვნებათასა (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 4.30*)

ბაზონება – 1. გონების მოქმედება, გონების თვისება; შემეცნება, გონების მოქმედება – *ნად* – ყოველმან გონებადანი მოქმედებით უწყის, ვითარმედ **გაიგონებს** და არა არს სხვსა თვისებად **გაგონება** გაგონებულისად, ვითარ გაიგონებს (*პრ., კავშ., პეტრ., 168; 101.2-3*); არა თუ მყოფნი ყოველნი ცხოველ არიან და **გაიგონებენ** (*პრ., კავშ., პეტრ., 101; 63.6*); ყოველი გონებად თვთებასა თვისსა **გაიგონებს**, არამედ უპირატესი – მხოლოდ თვთებასა ოდენ თვისსა, ხოლო თითოეული შემდგომთად – თვთებასაცა თვისსა **გაიგონებს** და უპირველესთაცა თვისთასა გასაგონო არს იგი მისდა (*პრ., კავშ., პეტრ., 167; 100.5-9*); ყოველი გონებად ყოველსა ერთბამად **გაიგონებს** (*პრ., კავშ., პეტრ., 170; 101.24*); ყოველი დმრთებრივი გონებად **გაიგონებს** ვითარ გონებად, ხოლო განაგებს შემდგომთა, ვითარ განდმრთობილი, რამეთუ გონებისად არს ცნობად მყოფთად და **გაგონებასა** შორის აქუს სისრულე თვისი (*პრ., კავშ., პეტრ., 135; 82.21-24*); ცნა რად ესე [გონებადანი], იუწყა, ვითარმედ **გაიგონებს**, და არა მხოლოდ **გაიგონებს**, არამედ ერთბამად ორივე იუწყა: გასაგონოვცა თვისი, და ესეცა, რომელ **გაიგონებს** (*ναι*) და **გაიგონების** (*νοειται*) თვის მიერ, რად-იგი **გაიგონებოდის** (*νοειστος*) (*პრ., კავშ., პეტრ., 168; 101.8-11*); თვისსა თვთებასა **გაიგონებს** ყოველი გონებად, ანუ-თუ უზენაესთა თვისთასა, გინათუ შემდგომთა თვისთასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 167; 100.11-12*); გონებისად არს ცნობად მყოფთად და **გაგონებასა** (ნოე, სესინ) შორის აქუს სისრულე თვისი (*პრ., კავშ., პეტრ., 135; 82.23-24*); – 2. **აზროვნების პროცესი, განსჯა, დისკურსიული აზროვნება, სულიერი შემეცნების პროცესი** – სული თვთ თვის-შორის მაშინ არს, ოდეს გულის-ისიტყუვიდეს, ხოლო ოდესმე – გონებასა შორის, რაჟამს **გაიგონებდეს** (*ნემეს., პეტრ., 55, 68*); – **ღნად** – ვითარ შორის საგრძნობელთა იქმნების ვნებად, რაჟამს იგრძნობდენ, ვგრეთვე და სულსა შორის, რაჟამს **გაიგონოს** (*ნემეს., პეტრ., 73, 2*); 3. – **შემეცნება, გაგება, გააზრება, ფიქრი** – ხოლო ესე ვითემე უკუშ ესრეთ **გაუგონებებს** – **ღაი** **ნად** – შესაძლებელ არს ორივე ესე **გაგონებად** (*ამონ., მოხახხ., ტარიკ., 44, 8*); – **κατανοει** – [კაცვი] ვარსკულავთა მიდრეკასა და სიშუშნიერესა და რიცხუსა განიგონებს (*ნემეს., პეტრ., 22, 21-22*); სული მომკსენებელობითისად ..., ოდეს-რად იხილოს ვაშლი, ერთბამად ნაკუეთსა და ფერსავე-თანა **გაიგონებს** და ამითცა (*ნემეს., პეტრ., 80.3-6*)

ბაზონება-მ – 1. გონებითი შემეცნება, წვდომა, ინტუიცია – აწ აქა პლატონის მიერ თქუმად არათუ თვთ საკუთრებითისა **გაგონებისა**, [არამედ მიმოგონებისა] (*ნემეს., პეტრ., 89, 20-21*); ყოველი გონებად თვისსა **გაგონებასა** შორის წარმოაყენებს შემდგომთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 173; 104.8-12*); არცა თნებითი ძალი მოქმედებს მათდამი (დმრთებრივთადმი) თუ [გონება] თვთ თავსა თვისსა გაიგონებს, ერთ და იგივე [არს] გონებად და გასაგონოდ, და **გაგონებად** და გონებად იგივე და გასაგონ-

ნოდ (*პრ., კავშ., პეტრ., 169; 101.14-16*); აჰა გონებად და აჰა **გაგონებად**, რამეთუ თანავე წარმოდგომილა გონებისადა და **გაგონებად**, ვითარცა მზისადა შარავანდნი (*კავშირ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ. 7.17-18*); დახედენ, ჰ გამეგონო, რამეთუ ოდენ გონებისა არს თუთება **გაგონებად** გაგონებულისა. რამეთუ სამარადისოდ **გაიგონებს** გაგონებულსა, რომელ **გაიგონებს**. და ერთბამად ორივე აქუს: **გაგონებადცა** და **გაგონებად** გაგონებულისა (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §168*); — 2. **სულისმიერი შემეცნება, აზროვნება, განსჯა** — **τὸ νοεῖν** — სულსაცა გონებისა მიერ აქუს **ნიადაგ გაგონებად** ვითარ სხეულსა სულისა მიერ — თუსი მიდრეკად (*პრ., კავშ., პეტრ., 20; 18.4*); — **ἡ σήσις** — საცნაურ არს, ვითარმედ [კაცის სული] და უსულოთაცა ეზიარების და უტყუთა ცხოველთადასათანა აქუს ცხოველობისა და სიტყუერთადასათანა მიუღიეს **გაგონებისა** [ძალი] (*ნემეს. პეტრ., 6, 10*); სული გრძნობადთა ვინამე გრძნობისსაცაგთა მიერ მითუადაგს და იქმნების თნება, ხოლო გონიერთა — გონებისა მიერ და იქმნების **გაგონება** (*ნემეს. პეტრ., 89, 15-17*); — **ἡ δόσιαια** — სულსაცა ჩუენისა მრჩობლნი არიან მოქმედებანი: რომელნიმე მეცნიერებითნი, ვითარ თნებად, გრძნობად, ოცნებად, **გაგონებად**, ვინაცა **გაგონებად** ითქუმის მოგონებისაგან და განშჯისა, რამეთუ განბჭობილი და განჩინებული ჭეშმარიტად გონებად სახელედების (*დამასკ. გარდ., 127, ეფრ. II*); **განგონება**: *არს*; — **აზრი, გააზრება, გაგება** — **ἡ κῶλαდ უკუშ** ნაწევაროანი მიმორქუმად, შეეხრო რად **გაგონებასა** და გულისსიტყუასა, ქადაგადცა შეიქმნა იგი გონებითთა მიმოდრეკათადასა (*ნემეს. პეტრ., 10, 6-8*); — **ἡ ἔσιαια** — **გააზრება, გაგება** — პირველი აღძრვად გონებისა მოგონებად ითქუმის, ხოლო იგონებდე თუ ვისთუსმე რასმე, ამას **გაგონება** სახელედების (*დამასკ. გარდ., 127, ეფრ.*); მრჩობლი **გაგონებად** აქუს სახელსა შიშისასა (*დამასკ. გარდ., 214, არს*); — **σιήαια** — **ნააზრევი, აზრი, გონების ნაყოფი** — ყოველი სიტყუს-მიერი ცნობად მყოფთად არს და მყოფთა შორის აქუს ჭეშმარიტებითი მისაწუთოდ, რამეთუ **გაგონებათა (σιήαια)** ზედ-ეხების და გონებათა შორის წარმოდგების (*პრ., კავშ., პეტრ., 123; 75.30-31-76.1*)

ბაბონეაბი-ი — **სიერს** — **ინტელიგიბელური, გონითი წვდომის საგანი** — არცა თნებითად ითქუმის ღმრთებრი, არცა მიდმოსაგონოდ, არცა **გაგონებითად** (*პრ., კავშ., პეტრ., 123; 76.3-4*)

ბაბპარეა-ი — **ფორმის, გვარების მიღება** — გუარნი არსება და მდგომარეობა არიან, ამით რომელ თუსთა წარმოდგომათად და უგუარობასაცა ნივთისასა **აგუარებენ** და აღდეგებენ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §41*)

ბაბპარეა-ი — **გაფორმებული, რომელსაც ფორმა, გვარება აქვს მიღებული** — მოუგია მყოფობად და **გაგუარებულა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §101*); ყოველთა, რომელთა მხუდარა გუარი, ყოველთა მამა და მექმე გონებად არს, ამით, რომელ ყოველი გაგონებად გუართამდის და **გაგუარებულთა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §174*)

ბათუმება-მ – განცალკევება, დანაწილება – *διάρσις ἡ* – სადაიმიცა უკუე ჰქონდა გათუება, უკუეთუ წარმომაცენებელი მათნი განუთუებელ იყვნენ და თანშერწყმულ? (*პრ., კავშ., პეტრ., 176; 106.3*)

ბათუმებულ-ი – განცალკევებული, ცალკეული, გათავისთავადებული – *καθ' ἑαυτοῖ* – გათუებული გუარი – *τὰ καθ᾽ἑαυτὰ ἦδη* – ყოველი (=მთელი) ნაწილთა მიერ წარმოდგომილ არს, ხოლო გუარი მრავალთა გათუებულთა გუართადმი განკუეითილ (*პრ., კავშ., პეტრ., 74; 48.15-17*)

ბამანებულ-ი – მანასავით დამსჯეალული, დამყარებული – ჰგიეს უძრავად გამანებული (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §33*)

ბამგონე-მ// ბანგონე-მ – შემგენებელი, განმსჯელი – ისმინე, გამგონეო, ხედვანი უჩუეველი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., § 169*); – *σινδ* – ყოველი გასაგონო უმჯობეს არს გამგონესა, რამეთუ დაუხესთავდების გასაგონო გამგონესა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., წინახიტყ., 7.25-26*); გამგონე თუსთა თუებათა ყოველსავე გაიგონებს და გაიგონა რად თუსი თუებამ, გაიგონა თუსი გასაგონოდ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., § 169*); თანშეხების სიტყვებებისა მიერ უსხეულოთა და გონიერთა ბუნებათა, ვითარცა მსიტყუელი და გამგონე და განმსჯელი (*ნემეს., პეტრ., 7.5-7*); არს ვინა გონებასაცა შორის საგონოდ და კუალად საგონოსა შორის გონებამ, არამედ საგონო თუთ იგი და გამგონეცა სხუდ არს მარტივად საგონო და სხუად – განმგონესა შორის გასაგონოდ (*პრ., კავშ., პეტრ., 167; 100.32-35*); მოხედენ! იტყუს, რამეთუ აქა სამი გუაქუს, ოდეს-რას გავიგონებდეთ: გამგონე, გასაგონოდ და საშუად – გონებამ. ხოლო თუთგონიერთა გაგონებათა შორის – არ ესთა, რამეთუ თუთ არს გამგონეცა და გასაგონოცა და არ დამრავალკედების, ესვითა აქა სულისა გაგონებათა ზედა ვხედავთ (*კავშორ., განმარტ., პეტრ., §169; 186.25-29*)

ბამომარინებალ-ობა-მ – ἡ ἀνδραγωγία – დედუქციური მტკიცება, სილოგისტური მსჯელობა – ასწავებს მათ, რომელი დასაბამთა მიმართ გამომარინებლობისათა თანშემასრულებელ არიან, რომელ არს ნათესავისა შეუღლისსიტყუეა (*ამონ., მოხახს., ტარიჭ., 22,27*)

ბამოუსიუმე-ი – ἄριστος – გამოუთქმელ არს დმერთი და მიუწლომელ (*დამახკ., გარდ., ევრ. // არს., 33*); – ოდეს გესმას, თუ არს ერთი, ნუ მას გამოუთქმელსა ერთსა წაეოცნები (*კავშორ., განმარტ., პეტრ., §22; 61.28*)

ბამოუსიტყვ – მოეხუევის პირველად თუსშორისსა დმერთსა და ერთსა, და მერმე მის მიერ მას გამოუსიტყუსა მხესა ერთთასა (*კავშორ., განმარტ., პეტრ., §15; 49.29*)

ბამოჩინა-მ – ჩვენება – *δένξις* – გამოვარჩინოთ კანონთა მიერ აღმოსაჩინთადსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1; 10.15-16*)

ბამოუსიუმე-ი – ἀποσπαραγμός – სარწმუნოებამ არს გამოუსიუმეულად დაჯერებამ საქმეთად (*დამახკ., გარდ., 240, ევრ.*) // სარწმუნოებამ არს გამოუსიუმეულიველი თანასათნო-ყოფად (*არს.*)

გამოუკიდებლობა-მ და გამოუკულებლობა-მ (ჰენდ.) – ἀνεξαρτητος – არა ხოლო უხილაობად და მიუწოდომელობად იგალობეს მისთვის, არამედ თანად **გამოუძიებელობა-ცა** და გამოუკულებელობად (*არეობ., ხაღმრ., ეფრ., 12*)

გამოჩენა-მ – *ლოგიკ.* დედუქციური მტკიცება, დასაბუთება – ἡ ἀπόδειξις – პლატონისმიერი [პაექრობითი] ოთხსახედ ითქუემის: განწვალებისა-ებრ და საზღვრისა და **გამოჩენისა** და აღლევისა (*ამონ., მოსახს., ტართიჭ., 30,21*)

გამოჩინება-მ – *ლოგიკ.* ჩვენება, დასაბუთება, მტკიცება, გამოვლენა, ლოგიკური მსჯელობის მეთოდი, დედუქციური მტკიცება – ἀπόδειξις ἡ – მოსწრაფებად აქუს სიტყვერსა მოქმედებასა **გამოჩინებისათუს** საქმეთადასა. ხოლო **გამოჩინება** იგი შემოკრებად არს (*დაძასკ., დიალ., ეფრ., 51,1*) // წინა-უც იჭუად სიტყვერსა საქმიერობასა წარმართებად გამომაჩინებლობისადა. ხოლო **გამოჩინება** შეგულისხმებუვად არს (*დაძასკ., დიალ., არს., 51,1*)

გამოჩინებამი [ღონე სიტყვსგებისა] – *ლოგიკ.* მტკიცებითი, დამასაბუთებელი, ლოგიკური მეთოდი – ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος – ოთხნი არიან ღონენი სიტყვსგებისანი, (მეოთხე არს **გამოჩინებითი**, რომელი-იგი შორის ვიეთსამე უწუენებდეს წინამდებარესა (*დაძასკ., დიალ., 52,11-12, ეფრ.*); – ἀποδεικτικὸς – ორსახე არს ღმრთის-მეტყუელთა სიტყვს მომცემელობად: ... ხოლო რომელიმე სიბრძნის მოყუარებითი და **გამოჩინებითი** (*არეობ., ეპ., ეფრ., 9,1*)

გამოძიება – გამოკვლევა – ζήτησις – გაეყოფვის განზრახვად გამოძიებასა (*ნემეს. პეტრ., 137, 13*)

განგება – I. მართვა, მოწყობა – διοικῆ – ყოველი ღმრთებრივი გონებად გაიგონებს უკუე ვითარ გონებად, ხოლო **განგებს** შემდგომთა – ვითარ განღმრთობილი (*პრ., კავშ., პეტრ., 135; 82,21-22; D.§134*); [განგებანი ღმრთებრივთანი] ვითარ მისვე და ერთისა აღმკულისანი, **განგებენ** უდარესთა თვისისა აღნათხზისათა, მბაძავნი ესეცა ზესთ-განყენებულსა მოქმედებითსა ძალსა ღმრთებრივთასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 142; 86,29-31; D.§141*); ვითარცა არიან ზიარებით ღმერთ, და კეთილობა არიან, და ყოველთა **განგებენ**, და ყოველთა გონებათა პირველისა მიერ კეთილისა აღავსებენ (*პრ., კავშ., პეტრ., 120; 73,29-31*); – უკუეთუ **განგება** არსთად არა ხოლო მამისა და სულისადა, არამედ ძისადაცა არს შემდგომად ჳორცთშესხმისადა... (*დაძასკ., გარდ., ეფრ., 192*); – **ნეოპლატ. არსის წარმოების იერარქიული მართვის წესი** – τὸ διοικῆ – ყოველსა ზიარებით ღმერთსა თვისისა მყოფობისაებრ მოუგიეს **განგება** ყოველთადა, და **განგება** პირველ ზიარებითთა ღმერთთა შორის; რამეთუ სხუანი შემდგომად ზიარებით ღმერთთადასა არიან და ზიარებითთა მათითა **განგებენ**, ხოლო ზიარებითთა ღმერთთადა **განგება** თანაწარმოდლომილ არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §120; 73,14-19*); **განგება-მ ღმრთებრივთად** – **πρῶσιον θεῶν** – ყოველი **განგება** ღმრთებრივთად რომელიმე ზესთ-განყენებულა განსაგოთავან, ხოლო რომელიმე თან-

დაწესებულია (*პრ., კავშ., პეტრ., 14; 86.27-28; D. §141*); **II. – წინასწარ ხედვა, წინასწარ განზრახვა, წინასწარგანზრახული განწყობა** – ἡ *πρόοια* – უკუეთუ არა არს აღდგომა, არცა ღმერთი არს, არცა განგება (*დამასკ., გარდ., არს., 298*); ამას თანა არცაღა სადმე განგებასა ჰყოფდეს ღმერთი, არცაღა ჰმართებდეს თვისთა დაბადებულთა (*დამასკ., გარდ., 92, ეფრ.*); **განგება** პირველ მათ შორის და ზესთ გონებითი მოქმედება ზესთ არსებითა შორის; ხოლო **პრონუა**, ვითარ-და სახელი მისი წარმოაჩენს, მოქმედება არს პირველ გონებისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 120; 73.26-29*); მოიღე და სხუათაცა მიერ, რომლითა იგინი ირწმუნებოდენ, აღმოვაჩინოთ ყოფა **განგებისა**, რმეთუ ესე, რომელ არს **განგება**, მათ მიერ ვინ-მე აღმოაჩინოს, რომლითა-და ყოფაცა ღმერთისა ვაჩუენოთ (*ნემეს., პეტრ., 163.8-11*); უბრწინვალეს ხილულთადას გამოუჩნდა კაცთა **განგება**: მრავალნი და წინადაწარმეტყუელთა მიერ და ბაბილონს-შორის განიცადნეს საქმენი **განგებისანი**, არცერთისა იჭუნეუნეულობისა მიმთუალველნი (*ნემეს., პეტრ., 162.24 –163.1-3*); გონებისა არს ცნობად მყოფთა და გაგონებასა შორის აქუს სისრულე თვისი..., ხოლო ღმერთისა [არს] **წინათვე განგება** და აღვსება ყოველთა კეთილთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 135; 82.23-25*); ყოველი ღმრთებრივი წინათვე განაგებს შემდგომთასა და ზესთმდებარე არს განსაგებელთაგან, არცა **განგება** დაამკობს თანუხიარებელსა თვისსა და ერთებრივსა ზესთმექონეობასა და კუალად არცა თვნიერ შეერთებისა **განგებასა** აარარაებს (*პრ., კავშ., პეტრ., 122; 74.28-31*)

ბანგაბუშაბა-ი – ἡ *πρόοια* – ღმრთის წინასწარი ჩანაფიქრი, განზრახვა, განგება – განგებულება უკუე არს ღმრთისამიერი იგი მოღუაწებად არსთად, და კუალად, **განგებულება** არს განზრახვად ღმრთისად, რომლისაგან ყოველნი არსნი შემსგავსებულსა და ჯეროვანსა მართებასა მიიღებენ (*დამასკ., ეფრ., გარდ., 140*); ჯერ-რას ცნობად, ვითარ-მედ მრავალ არიან სახენი ღმრთისა **განგებულებათანი**, რომელნი-იგი არა ხოლო სიტყვთ გამოსათარგმანებელად, არამედ გონებითა დასატეენელადცა შეუძლებელ არიან (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 143*)

ბანგაბითი ფილოსოფოსობა – τὸ *οἰκονομικόν* – საქმითი, პრაქტიკული ფილოსოფიის დარგი, ეკონომიკა, მართვა – განიყოფვის ფილოსოფოსობად ხედვითად და საქმითად (ხოლო საქმითი განიყოფვის სწავლთად, **განგებითად** და მოქალაქობითად (*დამასკ., დიად., ეფრ. 52.7*))

ბანგაპრამბული – გაფორმებული, გვარეობის მქონე – *ἰδέα* – რამეთუ თითოეულსა გუარსა ცხოველთა და ნერგთასა, **განგუარებულნი** და **განყოფილნი** რომელობანი შეუდგან (*ნემეს., პეტრ., 83.5-7*)

ბანგილუშაბა-ი – განფენილობა, განზომილება – სამობად **განზიდულებამდის** სხეულისად (*კავშ., ვანმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 213, 25*)

ბანგილული – განფენილი, გავრცობილი, გაშლილი – *ἰστέφανος* – პირველთა შორის ძალნი და მოქმედებანი და თვთ არსებაცა წმიდა და უძლიერეს და უერთისგუარეს, ხოლო **განზიდულსა** შორის უმრუმე და ბინდისგუარ (*კავშ., ვანმარტ., პეტრ., §18*)

ბანზრასმა-მ – **λογισμός ὁ** – ბუკობა, აზროვნება, ფიქრი – **λογισμῆσις** – არცა განზრახ არს სული და არცა წინააღმრინეველ, და არცა **განზრახვით** და ბუკობით ცხოველ-ჰყოფს (*პრ., კავშ., პეტრ., 189; 113.8-9; ნეოპლატ.* – *ჰენდ. განზრახვად და ბუკობად*) – **λογισμῶν** – [სული] არცა **განზრახვით** და **ბუკობით** ცხოველ-ჰყოფს, არამედ თვთ თვსსა მყოფობასა ცხოველობად მიზარებელსა წარმოუდგენს (*პრ., კავშ., პეტრ., 189; 113.5*); არ წინაგანრჩევით და **განზრახვათა** მიერ ცხოველ-ჰყოფს სული გაცხოველებულთა, არამედ მომმარჯუთა სხეულთა წარმოუდგების და გააცხოველებს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §189; 196.3-4*) – **λογισμῶν** – [ღმრთებრივნი] არა თუ **განზრახვათა** მიერ ჰყოფენ განწამვასა ნიჭთასა, არამედ ღირსებისაებრ შემწყნარებელთადასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 122; 75.7-8*)

ბანთჳსმა-მ – **გამოცალკეება, გამოყოფა, დაკონკრეტება** – **διελειν** – ვინაღთგან საქმით[ი]ცა ნაწილად ვთქუათ ფილოსოფოსობისად, საჭირო არს მისიცა **განთჳსვად** (*ამონ., მოსახს., ტარიჳ. 15.27*)

ბანთჳსმი (*ჰენდ. განთჳსვით და საკუთრად*) – **εἰς ἄκας** – მიმოგონებითისა არიან ტომობითნი უკუჳ: სჯაად და თანადართვად, მიმართობად და სივლტოლად, ხოლო **განთჳსვით და საკუთრად** – გაგონებად მყოფთად და სათნოებანი და ზედმიწევნულებანი და სიტყუანი კულოვნებითნი და განზრახვითი და წიაგანრჩევითი (*ნემეს. პეტრ., 88.23-89.3*); **განთჳსებულ-ი // განთჳსულ-ი** – **განკერძოებული, [თავთავის ადგილას] მოთავსებული, განცალკეებული** – იხილვების სიმრავლევცა თვსსა მიზეხსა შორის ერთსა, გარნა არა ვითარ გამრავლებულად და **განთჳსებულად** სიმრავლედ, არამედ ვითარ ერთებრივად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*); აწ ცან დიდად სათანადოდ და საჭიროდ, ვითარმედ ყოველი სიმრავლე ერთსა-შორის იხილვების, ვითარ მიზეხსა-შორის თვსსა, არცა **განთჳსულად** და განწვადლებულად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

ბანთჳსმაჳლ-ი, ბანთჳსჳლ-ი – **განკერძოებული, [თავთავის ადგილას] მოთავსებული, განცალკეებული** – იხილვების სიმრავლევცა თვსსა მიზეხსა შორის ერთსა, გარნა არა ვითარ გამრავლებულად და **განთჳსებულად** სიმრავლედ, არამედ ვითარ ერთებრივად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*); აწ ცან დიდად სათანადოდ და საჭიროდ, ვითარმედ ყოველი სიმრავლე ერთსა-შორის იხილვების, ვითარ მიზეხსა-შორის თვსსა, არცა **განთჳსულად** და განწვადლებულად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

ბან-ი – **მიზანი** – **ὁ σκοπός** – ზედწარწერასა, იტყვან, ვინაღთგან, ვითარცა შემოკლებით ვითამე გარეშეუცავს **განი** (*ს-2562, გ.103*); უპირატეს ამათსა წინა შესავალსა შინა **განსა** წინააბგერებს წიგნისასა (*ამონ., მოსახს., S-2562, გ.105 τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου* Ammon.23,18); წამკითხველი ვინმე უმეცარ თუ იყოს **განსა** წიგნისასა, სცონის და დააგდებს და ამისთვის უკუე იტყვან **განსა** (*ამონ., მოსახს., S-2562, გ. 102v*)

ბანმარტმა-მ – **ახსნა, განმარტება** – აწ აღვილო თითოდ ამათი და **განმმარტო** (*კავშირ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ., 6, 29-30*); **განმარტება** ესე ამის ხედვისად რიცხუთაცა მოიღებვის (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §2*);

თვითოეული თვისა ადგილსა **განგჳმარტოთ** (*კავშირ., განმარტ., წინასიტყვ. პეტრ., 6, 5-6*)

განმგონებელობა-მ – **განსჯა** – **ჩ ნაშია** – რომლისათვისცა განგონება სახელ-ედების **განმგონებელობისათვის** და განმრჩეველობისათვის (*და მასკ., გარდ., არს., 127*); **განმგონებელობა**, განმრჩეველი თნებისა გინაჭვეშ მარტივისა, გინა არა ჭეშმარიტისა, შჯის ჭეშმარიტსა (*და მასკ., გარდ., არს., 127*)

განმგონებელობითი – **აზროვნებითი**, **განსჯითი** – **ნაყოფიერი** – **განმგონებელობითისანი** არიან ბჭობადცა და თანა-სათნო-ყოფად და მიმართებანი საქმისა მიმართ და მიზეხნი და განვლოლგანი საქმისანი (*და მასკ., გარდ., არს., 123*); – **ჩ ნაყოფიერი, ბ ნაყოფიერი** – **გაგების, გამოცნობის, გამორჩევის, განსჯის უნარი** – ოცნებითი ვიდრემე, გრძობათა მიერ განმრჩეველი ნივთთა, მიეცემის **განმგონებელობითსა**, ანუ განმსიტყველებითსა, რამეთუ ერთ და იგივე არიან ორნივე, რომელი მიიღოს რად და განსაჯოს, წარავლენს მეკსიერობითისა მიმართ (*და მასკ., გარდ., არს., 124*); – **ნაყოფიერი** არისტოტელი 'ბუნებითა' შორის ხუთ-ყოფასა იტყვს ნაწილთა სულისათასა, ვინა: ნერგოვნებითად, მგრძობელობითად ... და **განმგონებელობითად** (*ნემეს. პეტრ., 15, 9*);

განმგონებელობა-მ – **ნეოპლატონი**: არსის წარმოების, გამოთვლების შედეგად მიღებული სიმრავლე – **πληθυντικός** – ყოველთა წარმოებით **განმრავლებულთა** პირველნი – უსრულეს შემდგომთა, და შემდგომნი – უშემდგომესთა თვისთა (*არ. კავშ., პეტრ., 36; 28, 19-20*); ყოველი ძალი, ერთებრივ მყოფი, **განმრავლებულისასა** უუსაზღვრეს არს (*არ. კავშ., პეტრ., 95; 58, 20*)

განმგონებელობითი – **განსაზღვრების ფუნქციის მქონე** – **ორივე** – ეგერა განწვადებულისა ნათესავისაგან **განმსაზღვრებელობითი** გამოირჩევს საჭმართა განსაზღვრებისა მიმართ (*ამონ., ტარიჭ., 31, 4*) – **გამომყოფელი, შემომფარგველი** – რომელი თანეკუმეოდინ განმწვადებელობითისა და **განმსაზღვრებელობითისა** ღონისა მიმართ (*ამონ., ტარიჭ., 75, 20*)

განმსიტყველობითი – **ლოგიკური, აზროვნებითი** – **ნაყოფიერი** – აწ უკუე ოცნებით ვიდრემე, გრძობათა მიერ განმრჩეველი ნივთთა, მიეცემის **განმგონებელობითსა**, ანუ **განმსიტყველებითსა** (*და მასკ., გარდ., 124, არს.*); რადგანი შთამოვალს სიტყვერთამოქმედებათა მოსახლეობისათვის.. რომელსაცა განმსიტყველობითად ჳელოვნებად სახელსდებენ (*კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., 224, 3-5*)

განმყოფელობა – **რეალიზებული, მყოფობამიღებული** – **საყვი** – ხოლო **განმყოფელობა** არს მოქმედებად მოყვანებული და მდგომი საგები (*ამონ., ტარიჭ., 25, 1*)

განმცდელობა – **განმხილველი, მჭერტელი** – **ἐπισκευτικός** – ხოლო ფილოსოფოსსა თითოეულთა კერძოთა სულისათა შემოკობად ჳნებავს(ვითარ ყოფისა **განმცდელობა** (*ამონ., ტარიჭ., 6, 5*); მრავალნი იჭუნეულ არიან თქუმად თუთველმწიფებისათვის ყოველთავე-ზედა საქმეთა და მიდრეკათა და დახუდომასა, და **განმცდელობა** ვინამე არიან სიტყვისა (*ნემეს. პეტრ., 155, 25-27*)

ბანწჳალაბაჲლობითი – **δυναστεία** – არიან უკუე განმწჳალებელობითნი გუარნი რვა... ანუ ვიტორცა ნათესავისა სახედ... ანუ ვითარცა სახისა განუკუეთელად(დამასკ., დიალ., 14,5, არს.)

ბანწჳალაბაჲლობითი ბანყოფილაბა – **ლოგიკ.** – **δυναστεία** **διακόρια** **ή** – **განმწჳალებელობითნი** უკუე **განყოფილებანი** იკმარებიან **განმწჳალებელობითისა** მელონეობისა მიმართ, ვითარ ამათებრ იქმნებიან სახეთ მიმართ **განწჳალებანი** ნათესავთანი (ამონ., მოსახს., ტარბჯ., 75,31); ცხოველისა **განყოფილებანი** შემამტკიცებელობითნი ვიდრემე, ვითარმედ: სულიერი, მგრძნობელობითი, ხოლო **განმწჳალებელობითნი**: სიტყვერი და უსიტყუელი (დამასკ., დიალ., 23,6, არს.)

ბანწჳალაბაჲლობითი მოქმედაბა – **καθάρτης** (**ἐξέρχεται**) – თუთება დამცველობითისა მიზეზისა მარტივად არს ესე, რათა დაიცვიდეს თითოეულსა წესსა შორის თუსსა, თუს-შორის, და პირველ თუსსა და შემდგომად თუსსა, ხოლო **განმწჳმედლობითი** (**καθάρτητος**) **მოქმედაბა** – რათა განაყენებდეს უმჯობესთა უდარესთაგან (პრ., კავშ., პეტრ., 156:94-18)

ბანწჳმედაბა – **მხედველი** – ესთავე ქუეყანის სამზომლოთაცა შორის ცხადად იხილო **გამჭურებანი** (კავშ., განმარტ., პეტრ., §2)

ბანწჳაწილაბა – **μειζών** – ყოველი ღმრთებრივი...წარმოჰკვლის ...შემდგომთა და სამარადისოდ ამრავლებს და თანმიცემთა თუსთა და ანაწილებს (პრ., კავშ., პეტრ., 125; 77.15); – **καταμειζών** – აწ თუთ მას არსებასა სულისასა **განწაწილებად** იტყვან [მანიქველნი] (ნემეს. პეტრ. 45.11-12)

ბანწჳაწილაბაი – **μειστός** – ხოლო სხეული, ვითარ სხეული, მხოლოდ ოდენ განწჳალებადი არს და ვნებადი, და ყოველითურთ **განწაწილებადი** ვიდრე უსახლურობადმი (პრ., კავშ., პეტრ., 80; 51.26-27)

ბანწჳაწილაბაული – **განწაწილებული** – **μειστός** – ყოველი თუთმდგომი უნაწილო არს, ხოლო, თუ იყოს **განწაწილებულ** თუთმდგომი, განწაწილებით წარმოიყენოს არსება თუსი და ყოველი თუთება თუსი უკუნ-იქციოს თუსდადვე (პრ., კავშ., პეტრ., 47; 33.14-16); ყოველი განწაწილებელი და ერთებრივი ძალი უფროდსთა არს მიზეზ, ხოლო **განწაწილებული** – უმცროდსთა და უდარესთა (პრ., კავშ., პეტრ., 61; 40.23-24); – **δυσείων** – უსხეულო უვნებ არს, რამეთუ ვერ უძლებს **განწაწილვად** უნაწილოდ (პრ., კავშ., პეტრ., 80; 51.26)

ბანწაგაბაჲლობი // **ბანწაგაჲლობი** – **πρωιστύμειος** – ყოველი ღმრთებრივი წინაითეუ განაგებს შემდგომთასა და ზესთმედებარე არს **განწაგაბელთაგან** (პრ., კავშ., პეტრ., 122; 74.28-29); უკუეთუ შეიერთებდეს გამგე **განწაგათა**, თან-ივნებს და იქცევის ქცევთა მათთა (პრ., კავშ., პეტრ., 122; 161.15-16); უკუეთუ არ შეიერთნეს განწაგონნი გამგემან, ვით წარმოუდგეს თუსთა განწაგოთა? (პრ., კავშ., პეტრ., 122; 19-20)

ბანწაგაჲლობი – **τὸ πρωιστύμειον** – ყოველი გონება ღმრთებრივთა რომელიმე ზესთყანყენებულა **განწაგათაგან**, ხოლო რომელიმე თანდაწესებულა (პრ., კავშ., პეტრ., 142; 86.26-27); – **σῆτος** – ყოველი ნამდვლმყოფი... ღმრთებერ **განწაგონო** არს და უზიარებელ (პრ., კავშ., პეტრ., 161; 96.25)

ბანსაზონი-1 – ო სიონი – ყოველი გონებად თვთებასა თვსსა გაიგონებს, არამედ უპირატესი – მხოლოდ თვთებასა ოდენ თვსსა, რამეთუ ერთ და იგივე არს ამათ შორის რიცხუთა – გონებად და **განსაგონოდ** (პრ., კავშ., პეტრ., 167; 100.5-7); – სხუად არს მარტივად საგონოდ და სხუად – განმგონესა შორის **გასაგონოდ** (პრ., კავშ., პეტრ., 167; 100.34-35)

ბანსაზონი-0 – სივრცე, განფენილობა, განზომილება – παράσσις – რომელიმე წარმოითხია და დანეფინა **განსაზიდსა** თანა ჟამებრივსა (პრ., კავშ., პეტრ., 55, 37.18-19) – **διόσσις** – [დმრთებრივნი ერთნი] არ-ვინად მოქენე არიან **ადგილთა** და **განსაზიდთა** (დიასტა, სეწწ) თანმიუქუსველისა ყოველთადმი ზესთმქონებლობისათუს და უზიარებელისა ყოველგან წარმოდგომისათუს (პრ., კავშ., პეტრ., 141; 86.7-10; D. §140); სამთა მიერ **განსაზიდთა**, ვიტქვ სივრცესა, სივრცესა და სიღრმესა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §5); – **παρσις** – [დასაბამთა შორის უმეტეს ყოველებრივი] იწყებს პირველ მათსა მოქმედებად შემდგომთა მიმართ და **განსაზიდსა** მათსა თანაწარმოდგომილ არს (პრ., კავშ., პეტრ., 70; 45.25-26);

ბანსაზონი-1 – საზღვრის დადება, განსაზღვრება – აწ უკუე **განსაზღვრებენ** უნათესვესსა ვიდრემე ესრეთ: მეტყუელი ნათესავისა და უნათესავისა და ურთიერთარსთა და სახისა და უსახევისათუს (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ. 62.17*); – **ἀφισις** – ესე ერთებრი **განსაზღვრებს** თითოეულსა მისდა ზიარებულსა მყოფთასა, და თვსსა ზესთა-არსსა თვთებასა მის შორის წარმოაჩენს არსებოანად (პრ., კავშ., პეტრ., 138; 8.23-25); გონებად არს და გონიერი ხუდა მას არსებად, და თვსსაცა მყოფობასა განსაზღვრებს ყოველსა (პრ., კავშ., პეტრ., 173; 103.27); [თანზიარებით დმერთნი] სიმრავლესა ყოველთა მყოფთასა **განსაზღვრებენ** და განზომენ, რამეთუ ყოველი სიმრავლე თვისთა ბუნებითა განსაზღვრებულ არს, არამედ ერთისა მიერ **განსაზღვრების** (პრ., კავშ., პეტრ., 117; 72.5-6); **2. – განსაზღვრება, განმარტება – ბიძა** – რომლისათუსცა და, კაცსა **განსაზღვრებენ** რად, საზღვარისა-მიერ შემოსწერენ ესრე: 'ცხოველი, სიტყუერი, მოკუდავი, გონებისა და ზედმიწევნულებისა შემწყნარებელი (*ნემეს. პეტრ., 17.17-20*); – **δισიძა** – განსაზღვრებულ არიან საცხადოდ წინადითა შინა, თუ რომელი უკუე არს საკუთრებით სხეულთად, ანუ რომელი სულისად (*ნემეს. პეტრ., 57.16-17*)

ბანსაზონი-1 – ბ ბიძაძე – ლოგიკ. 1. განსაზღვრება, დახასიათება არსებით ნიშნებით – **განსაზღვრება** არს სიტყუად მოკლე, საცნაურ-მყოფელი ბუნებასა წინამდებარისა საქმისასა (*დამასკ., დიალ., 16.1, ეფრ. განსაზღვრება* უკუე არს სიტყუად შემოკლებული, მხუენებელი ბუნებასა საქმისასა (*ამონ., ტარიჭ. 3.11*); **2. – სრული განსაზღვრება** არს, რომელი გარემოეკცეოდის განსაზღვრებულისა მიმართ (*დამასკ., დიალ., 16.10, ეფრ.* – არა სადმე ერთისა ბუნებისად იყოს კაცი კანონისაებრ **განსაზღვრებისა** თვსისა (*დამასკ., გარდ., 199, არს*); **3. – ბიძ ბ – საზღვრის დადება, შემოსაზღვრა – განსაზღვრება** არს, რომლისა მიმართ აღიკსნების წინადადება (*დამასკ., დიალ., 51.2*)

ბანსაზღვრებულ-ი – განსაზღვრული, შემოსაზღვრული – περιεσπασμένος – ყოველი ძალი ანუ განსაზღვრებული არს ანუ უსაზღვროდ. აქა განსაზღვრებულად ძალად ოდესმეთა ძალთა იტყვს, რამეთუ ოდესმეობად საზღვარ მათდა არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §91)

ბანსჯა – διακρίνω – თუ რომელნი არიან სათნოებისანი და რომელნი კეთილად-მსახურებისანი, შემდგომთა-შორის განისაჯოს, რაჟამს სულისათვის და სხეულისა გარდამოვსცეთ სიტყუად (ნემეს. პეტრ., II. 17-19)

ბანსუთებაჲლი – 1. განუყოფელი, გამოყოფელი – ἄδιακριτος – უკუეთუმიცა არ გაყოფილ იყვნეს ურთიერთას [გონიერთა გუართა] საზიარებელნი, არცამცა თითოეული მზიარებელთა მათთად იყო მზიარებელ გათვსვით, და უფრომსდა იყომცა უდარესთა შორის განუყოფელი და განუთუთებელი თანშერწყმად, რამეთუ უდარე არიან მებრ წესითა. სადათმცა უკუე ჰქონდა გათუთებად, უკუეთუ წარმომაყენებელნი მათნი განუთუთებელ იყვნენ და თანშერწყმულ? (პრ., კავშ., პეტრ., 176; 106.1-4)

ბანსუთებაჲლი – τὸ ἕσιον – მთელი, დაუყოფელი – რაივე ნაწილებითი და განუკუთვლელი ყოვლობად უკუე არს, ვითარ განუკუთვლელი, ხოლო გუარ არა არს (პრ., კავშ., პეტრ., 74; 48.14-15); – ლოგიკ. სასოვანი სახე, რომელსაც არა აქვს ქვესახე: პირი, ჰიპოსტასი – საკუთრად განუკუთვლელად ითქუმის, რომელი განიკუთვების ვიდრემე, გარნა არღარა ჰმარხავს შემდგომად განკუთვითსა პირველსავე სახესა (დამასკ., დიალ., 3.1. არს.); განუკუთვლელად ითქუმიან ესენი, ვითარ არ განიკუთვებიან არცა მსგავსისა სახისა მიმართ, არცა უმსგავსოდსა სახისა (ამონ., ტარიჟ., 51.3); გუაში განუკუთვლელსა ცხად-ჰყოფს (დამასკ., გარდ., 156. არს.); ყოველი გუარი ერთ არს და განუკუთვლელი, ვითარცა გვსწავივის. ვინა განუკუთვლელ ერქუმის ამისთვის, რომელ, თუ რაიდ-რაივე დააკლოს საზღუარსა გუარისასა, არღარა არს იგი გუარ, ვისდაცა იყოს გუარ, რამეთუ, უკუეთუ ანუ სიტყვერი დააკლო ანუ მოკუდავი ანუ ზედმიწევნულებისა შემწყნარებლობად, არღარა იყოს იგი გუარ კაცი. და ესე განუკუთვლელისათვის შეისწავე (კავშირ., განმარტ., პეტრ., §2); ვინ კაცი, ვითარ, მოიღე და იყოს სოფრონიკოს ძე – სოკრატე, ყოვლობად უკუე არს და ითქუმის ყოვლობად, ვითარ ნაწილთა მიერ შეყრილი, ხოლო გუარად – არღარა, რამეთუ არ წარმოიქმს თვს-ქუეშე სხუასა ნაწილებითსა, არამედ მასვე ვითარ-და ერქუმის და განუკუთვლელცა, ამისთვის რომელ არ განიკუთვთა სხუად და სხუად არსებად, არამედ იგივეობად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §74); 3. დოგმატ. – ერთად უკუე სათქუმელ არს ბუნებად სიტყვსად და ბუნებად განუკუთვლელსა შინა ხილული, რამეთუ არცა განუკუთვლელი, ესე იგი არს, გუაში საკუთრად და მხოლოდ რას საცნაურ-ჰყოფს, არცა ზოგადობად – გუამთა, არამედ ზოგადობად ბუნებისად ერთსა მას გუამთაგანსა შინა იხილვების და გამოიძიების (დამასკ., გარდ., ეფრ. 173)

ბანსუპალაჲლი – გაუნაწილებლობა, განუყოფლობა – ἡ ἀμέτεια – მდგომსა ერთებრივობასა ზედა აქუს დასაბამობითი მიზეზ მათდა

მიმართ შემტკიცებულსა **განუწვალელებლობითა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 95; 59.2*); განუწვალეობა განწყოფს და მოაკლებს ძალსა თითოეულისასა, ხოლო **განუწვალელებლობა** თან შემოზიდავს და თან შეკრთავს და მოუკლებელად და დაუესებელად დაიცავს მას (*პრ., კავშ., პეტრ., 86; 54.28-31*)

ბანუზნა – I. განფენა, გავრცობა, გავრცელება, გამარაგება – ჳღსნრა – [მყოფთა შორისი უსაზღვროობა] **განჴფენს** მათ [შემდგომთა] შორის ძალთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 93; 58.1-2*); – **ჳგაჴლმსც** – რომელიმე წარმოითხია და **განფენა** განსაზიდას თანა ჟამებრივსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 55; 37. 14-21*) – **ძაღსნა** – რამეთუ იტყვს [პლატონ] ყოველთა სულთა **განფენად** და განმარტებად კინტროსიგან ქუშყანისა ვიდრე კიდეთამდის ცისათა (*ნემეს., პეტრ., 46.5-7*)

ბანუზნა-II – განფენა, გავრცელება – პირინც ბ – სივრცედ უკუე საღმრთოდ ითქუმოდენ ზეშთასივრცისა იგი **განფენად** ღმრთისად ყოველთა ზედა (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 9.5*); – **ჳღსნჯც ო** – [მყოფთა-შორის უსაზღვროობას] აქუს რაიფე ერთებრივ აღუვლელი თვს შორის და თანშეთესული, განყენებული მათისა **განფენისაგან** (*პრ., კავშ., პეტრ., 93; 58.1-3*); – **ძაღსნა** – *ლოგიკ.* **გვარ-სახეობრივი დაყოფა** – ნათესავ არს **განფენად** სახისად (*დამასკ., დიალ., 2.3, ეფრ.*); – ო **ძაღსნა** – ყოველი **განფენად** ნათესავისად სახისა მიმართ ვიდრე ორთა ანუ სამთა და იშუთ საღმე ვიდრე ოთხთამდე მიიწევის (*დამასკ., დიალ., 2.21, ეფრ.*); **განზომილება – ძაღსნა ო** – გუამსა აქუს **განფენად** სამკერძო: სივრმედ, სივრცედ და სიღრმედ (*დამასკ., დიალ., 36.14, ეფრ.*); – ყოველსა განმწიადებსა განწიადებულისასა დააკლდების ერთი განფენად (*ამონ, მოსახს., ტაროჴ., 9.2*)

ბანუზნილრა-III (იხ. ბანუზნაII) – განზომილება – ო ძაღსნა – წერტილსა არა აქუს არცა ერთი **განფენილობად**, ხოლო ღრამისა აქუს ერთი **განფენილობად** (*დამასკ., დიალ., 36.12, არს.*)

ბანღმრთობა – მცნა – ვითარ-იგი **განღმრთდებით** და სახიერ ვიქმნებით (*არეოპ., ეპ., ეფრ., 2*); დასასრული საიდუმლოდსად ღმრთისა მიმართ წამის-ყოფითა **განღმრთობად** იყო, ხოლო **განღმრთობად** – ზიარებითა საღმრთოდსა გამობრწყინვებისათა და არა საღმრთოდ არსებად მიცვალებითა (*დამასკ., ვარდ., III, არს.*) // **განღმრთობად** იტყვს არა საღმრთოდ არსებად შეცვალებასა, არამედ ნიჭთა მიერ საღმრთოთა გამოწყინვებასა (*დამასკ., ვარდ., III, ეფრ.*); **განღმრთობისა** მიმართ **აღყოფანებით** საზომისაებრ ჩუენ თითოეულისა (*არეოპ., საეკლ., ეფრ., 1.2*)

ბანღმრთობილ-IV – ბ ჳმცც – ვერეთევე რომელი მღდელთ-მთავარსა იტყოდის, **განღმრთობილსა** და საღმრთოსა კაცსა მოასწავებს, კელოვანსა ყოვლისავე სამღდელოდსა მეცნიერებისასა (*არეოპ., საეკლ., ეფრ., 1.3*); **ნეოპლატ.** – **ბ მცც** – (**ღმერთი**) – ყოველი ღმრთებრივი გონებად გაიგონებს უკუე ვითარ გონებად, ხოლო განაგებს შემდგომთა – ვითარ **განღმრთობილი** (აღ მცც) (*პრ., კავშ., პეტრ., 135; 8.21-22; Dods., §134*); ყოველი **განღმრთობილი** (აღ მცც) – ყოველი ღმერთი, რომელიცა იყოს უფროდს ყოვლებრივ და უმახლობელეს პირველისა დაწესე-

ბულ, უმეტეს ყოველბრივისა ტომისა მიერ მყოფთაჲსა იზიარების, ხოლო ნაწილებითი და შორიელი – ნაწილებითისა მიერ და შორიელისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 137; 83.29-31-84.1, D. §136*); – **τὸ θεῖον** – ყოველსა **განდმრთობილსა** მყოფობაჲ უკუე აქუს კეთილობითი, ხოლო ძალი – ერთებრი, და ცნობაჲ დაფარული და მიუხებელი ერთბამად ყოველთა შემდგომთაგან (*პრ., კავშ., პეტრ., 121; 74.2-4*)

ბანწმრთობილნი – **οἱ θεοὶ (ღმერთები)** – განდმრთობილნი ყოველნი კეთილობა არიან, და თუ არ თან-მისცემდენ შემდგომთა თუსთა, არვინაჲ იყოს კეთილობა შემდგომთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 120.73.14-16*); **განდმრთობილნი** ყოველთა ზესთ და იმრ მყოფთაჲსა რამეთუ არცა თნებითად ითქუმის ღმრთებრი, არცა მიდმო-საგონოდ, არცა გაგონებითად (*პრ., კავშ., პეტრ., 123; 75.30-31-76.1-4*)

ბანწყნება – **χαρὶς** – მაშინ ვინაჲვე, ვითარ იტუნეულობენ, სხეულთაგან თავსა თუსსა **განაყენებენ** (*ნემეს. პეტრ., 54.13-15*);

ბანწყნებაშლი – **χαριστὶς** – განშორებული, განცალკევებული – ყოველსა თუსდადეგე უკუეშქცევსა **განყენებული** აქუს არსებაჲ ყოველთა სხეულთაგან, რამეთუ უკუეთუ რათავე სხეულთაგან იყოს განუყენებელ, არა ჰქონდის რაჲვე მოქმედებაჲ, **განყენებული** სხეულთაგან (*პრ., კავშ., პეტრ., 16; 15.15*)

ბანწყნებალი – **χαριστὶς** – ყოველი სული არსებაჲ არს უსხეულოდ და **განყენებადი** სხეულთაგან (*პრ., კავშ., პეტრ., 186; 111.12*)

ბანწყოფილება – **განსხვაება** – **ἡ διαφορά** – განყოფილებაჲ არს..., რომლითაც განყოფვის სხუად სხუასა (*ამონ., ტარიჭ. 28.28*); არამედ კუაღად, რომელნი სულისა უსხეულყოფასა იტყოდეს, ურიცხუ იქმნა **განყოფილება** ამათი (*ნემეს. პეტრ., 24. 8-10*); **განყოფილება** უსახოსა და უგუაროსა შორის არა არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §32*); **ლოგი.** – **განყოფილება**ნი ითქუმიან არსებითნი და ბუნებითნი, რამეთუ ესენი ჰყოფენ, რაჲთა ჰმატდეს სახე სხუასა სახესა და ბუნებაჲ და არსებაჲ სხუასა ბუნებასა და არსებასა (*დამასკ., დიალ., ეფრ. 2.26*); ყოველი **განყოფილება**ჲ, ნათესაჲსაგან სახეთა მიმართ ქმნილი, ვიდრე ორთა ანუ სამთამდე, ხოლო იშუთ ოთხთამდეცა გამჩნდების (*დამასკ., დიალ., 2.21, არს.*); ნათესაჲთა ვიდრემე სახეთამიმართი შესმენად და **განყოფილებათა** სახეთავემიმართი და სახეთაჲ განუკუეთელთა-მიმართი უდიდესისაგან ითქუმის (*დამასკ., დიალ., არს., 8.7*)

ბანწმრთებაშლი – **χαριστὶς** – მატერიისაგან მოცილებული, არამატერიული – მყოფთაგანნი რომელნიმე არიან ყოველად ყოველითურთ **განშორებულინი**, ხოლო რომელნიმე ყოველად ყოველითურთ განუშორებელნი (*ამონ., ტარიჭ. 13.3*); ყოველი სული საშუვადი არს განუწვადლებელთა და სხეულთადმი განწვადებულთა, ხოლო უკუეთუ თუთცხოველობა არს, თუთმდგომარე და **განშორებული** სხეულთაგან მოიუგის მყოფობაჲ (*პრ., კავშ., პეტრ., 189; 113.21*)

ყოველი სული... უკუეთუ თუთცხოველობა არს, თუთმდგომარე და **განშორებული** სხეულთაგან მოიუგის მყოფობაჲ (*პრ., კავშ., პეტრ., 189; 113.21*)

ბანსლა – ხედვა, ჭერება, შემეცნება, გაგება – *σκανά* – ხედვა, დანახვა – ხოლო ვინაიდან ესენი სხუათათვის იქმნეს, – თუ რადასათვის იქმნ[ნ]ეს, **განვიცადლოთ** (*ნემეს. პეტრ., 18.13-14*) – თუთ გონებადცა ძნელ და ღრიფა უჩუქველათს უსხეულოთა **განცდისა** (*პეტრ., განმარტ., თ.17*); შემდგომთა შორის **განიცდებიან** ძალნი და თვთებანი ერთთა და ღმერთთანი, ხოლო თუთ თუსითა მყოფობითა მიუწოდებელ არიან შემდგომთაგან, ვითარ-ესე **გავიცდით** შორის მყოფთადასა, რომელთა-მე უმეტეს აღსავსე კეთილობითა, და სხუათა – შესაბამად თუსთა აობათადასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §12*); თუთ გონებადცა ძნელ და ღრიფა უჩუქველათს უსხეულოთა **განცდისა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §17*)

ბანწუპაზა – *αι τιν θειω διατξει* – ღვთაებრივთა რიგის განწესება, წესრიგის, იერარქიის დადგენა – ყოველმან მყოფმან და ყოველმან მყოფთა აღმკულებამან ესეზომ წარმოვლო, რაფხომ-და **ღმრთებრივთა წესთა განწესებამან** (*ბრ., კავშ., პეტრ., 145; 88.5-6*); ყოველი ერთისა მიერ **განწესების** და დაიწყობვის (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

ბანწუპაჟუპა – *η διατξει* – მის მიერ თითოეულისადა მყის მიცემულ და განყოფილ არს ყოველი შეურევნელი განცხადებულებად ყოველისავე განწმედლისა სიწმიდისად, ყოველისავე არსთა **განწესებულებისა** და შემკობილებისად (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 12.3*)

ბანწუპაჟა – **განყოფა, განცალკევება** – *διαίρει* – არავინად უენებ ეგო ქუეყანად, არამედ **განიწვალების** წელილადთა სხეულთაგან, ასოქმნილი (*ნემეს. პეტრ., 67. 5-6*) – *η διαίρει* – ესეცა უკუშ ერთი მათთად **განწვალებად** სულიერებრთა ძალთად, რომელი თანაგანიწვალების რომელთა-მე ნაწილთა-თანა სხეულისათა (*ნემეს. პეტრ., 92. 23 – 93. 1*) – *ლოგიკ.* – პლატონისმიერი [პაექრობითი] ოთხსახედ ითქუმის: **განწვალებისა-ებრ** და საზღვრისა და გამოჩენისა და აღღვეისა (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ. 30.21*) – *ο διαίρει* – **განწვალებად** განწყოფს და მოაკლებს ძალსა თითოეულისასა (*ბრ., კავშ., პეტრ., 86; 54.27-28*)

ბანწუპაჟაჟ-ი – **დანაწილებული, დაყოფილი** – *τὸ διαίρειν* – ყოველმან ღმრთებრმან განუნაწილებელად **განწვალებადი** უწყის (*ბრ., კავშ., პეტრ., 124; 76.17-19*); საცნოდ ყოველი მეცნეთად **განწვალებადი** არს, არამედ საცნოდ ღმრთებრივი – განუწვალებელ (*ბრ., კავშ., პეტრ., 124; 77.1-2*); ყოველი რაოდენვე **განწვალებადი** ანუ მებრ სიმრავლითა, ანუ მებრ სიდიდითა, ანუ მოქმედებათაებრ იყოს **განწვალებადი** და უამსა შორის გებადი (*ბრ., კავშ., პეტრ., 171; 102.30-32*); ყოველივე სხეულებრივი მორთულებად ყოვლითურთ **განზნევადი** და **განწვალებადი**, და ყოვლითურთ სხუად და სხუად მქცევადი და **განზნევადი** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §190*)

ბანწუპაჟაიმი – *διαίρεινός* – *ლოგიკ.* – **გვარ-სახეობრივი დაყოფა** – **განწვალებითისა** ვიდრემე საქმე არს განწვალებად წინამდებარისა ნათესავისად კეთილწესიერებით თუსთა განყოფილებათა მიმართ (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ. 30.33*)

ბანწვალეპულ-ი – **δυνακρυαλειον** – იყოს თუ უმეტეს **განწვალეპულ** [მიზეზიანი მიზეზისაგან], უმეტესცა-და სხუა და უცხო იყოს თვისსა წარმომეშვისგან (*პრ., კავშ. პეტრ., 28; 24.12-13*); – **κατακρυαλιζα** – იტყვან [მანიქველინი] მას [ე.ი. სულსა] უკუდავად და უხრწნელად და ვითარმედ ერთი უკუშ არსო სული ყოველთად **განწვალეპული** და განჭრილი თუთუელთა სხეულთად (*ნემეს. პეტრ., 45. 2-4*); არცა ყოველითურთ **განწვალეპულ** და **განჭრილ**, ვითარ ბუნებად სხეულეანთა გუარისა (*კავშ. განმარტ., პეტრ., §197*); – **δυναρισμειος** – *ლოკიკ.* – ნათესავი არს **განწვალეპული** სახეთა მიმართ (*დამასკ., დიალ., არს., 2,3*)

ბანწრწნალ-ი – **φθαρτις** – არცა სხეული არს, რომელი ბუნებით განბნევადად აღმოფინა და **განჭვრწნადად**, არცა რომელობად და რაოდენობად, არცა სხუად ხრწნადათაგანი, იუწყებოდედ, რომელ უკუდავ არს (*ნემეს. პეტრ., 51, 4-7*)

ბანწრწნალუბა-მ – **φθισα** – ბუნებით განუხრწნელნი არა განიხრწნებიან, არამედ მქონებელნი ოდენ ბუნებითისა **განხრწნალობისანი** (*არგოპ., ხალმრ., ეფრ., 4.23*)

ბარლამშნა – **ცვლილება** – **ἀποκρυψια** – რომელობად იქმნების და **გარდაიქმნების** თვნიერ წინამდებარისა განხრწნისა (*ნემეს. პეტრ., 34. 21-22*)

ბარლამშნა-მ – **ცვლილება, ცვალეებადობა** – **ἡ μεταβολή** – ეძიებს ფილოსოფოსი გუართა **გარდაქმნისათა** (*ამონ., ტარიკ., 171,23*)

ბარლამოშამშნა – **ნიმუშის გადმოლება, ანალოგიით ახსნა** – მასცა **გარდამოაიგავებს**, რამეთუ მჭარნი და ბეჭნი ძალის სახე არიან და ადგილ ძალისა (*კავშ. განმარტ., პეტრ., §29*)

ბარლამოტვიფრვა-მ – **გადმოტვიფრვა, ახლის გადმოლება** – **σφαιριζα σφαιρισια** – ხრონოსა ჟამი ვერ გარდამოიტვიფრავს, არამედ ძალით-ოდენ კეროსა, ხოლო კეროდ ნაწილი არს ნაწილის ნაწილი ხრონოსა (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §50; 108.29-30*)

ბარლასრულ-ი – **წარსული** – სხუებრ იხედვის **გარდასრული** და მყოფი და მომავალი ცასა შორის, რომელ არს ჟამი, და სხუებრ – მკუდლოთა შორის, რამეთუ ცისად **გარდასრული** შეეკრვის მომავალსა და ერთ-ექმნების მას (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §50*)

ბარლამონეშა – **სიტყვით, ენით გადმოცემა**, – მრცხუენის მე, თუთ მის ჭეშმარტებისაგან აქათა წარსულსა და მკუდარსა, თუ არსთა წილ არათა **გარდმოვაენებდ** (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., § 50*)

ბარამონილი (სიტყვა) – **გარეგანი, პროფოროსტილი სიტყვა** – **προφορικος** – სხუად ვინამე არს განწვალეებად მებრ სხუთა სახითა სიტყვიერებისათვის სულისა, რომელ არს აწ წოდებულ: შორისმდებარედ სიტყუად და **გარემოსილად** (*ნემეს. პეტრ., 14. 93,1-3*); **გარემოსილსა** სიტყუასა ვმასა შორის და ენათა აქუს მოქმედებად (*ნემეს. პეტრ., 14. 93,13-14*)

ბარამონიწარა (გარეშემოსწერს) – **გარეშემოცვა** – **περιγραψει** – **გარეშემოსწერს** ყოველთა სახელური ერთებრი (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §1*)

ბარამონიწარა-ი – **ἀπεριγρατος // ἀπεριγραφος** არს ღმერთი დაუსაბამოდ, დაუსრულებელი, საუკუნოდ, უჟამოდ... **გარეშეწერელი**, დაუტევ-

ნელი (დაძასკ., ეფრ.გარდ., 35) მხოლოდ ღმერთი ოდენ არს **გარეშეუწერელ** (დაძასკ., გარდ., ეფრ., 81)

ბარაშამსველი-ი – **აერსჯა** – შეერთებასა გუართასა **გარეშემცველი** მათი განუნაწილებელი გუამოვნებად დაჰნიშნავს და ერთგუარებრივი არსებად. რამეთუ განუნაწილებელობასა შორის და ერთგუარებრივობასა მყოფობად ჰქონდის (პრ., კავშ., პეტრ., 176; 106.4.7)

ბარაშამსველიობა-ი – **გარემომცველობა** – **აერსჯი ἡ** – ღმრთეებისა სახიერებად... ზეშთა მათ ყოველთა არს, რამეთუ... ვერცა ქუენანი გარეგან ექმნებიან გარეშეუწერელობასა და ყოველთა **გარეშემცველობასა** მისსა (არყო., საღმრ., ეფრ., 4.4)

ბარაშამსველიობითი (ბალო) – პერილეპტიკწერა **ბნაყა** – **გარემომცველობითი ძალა, უნარი, პოტენცია** – – ყოველებრივთა **გარეშემცველობითი** ნაწილებთად უპყრიეს **ძალი** (პრ., კავშ., პეტრ., 150; 91.32-33)

ბარომეშა – **რომელობის, თვისების მიღება** – ურომელოდ სხეული **გარომეღდების** ოთხთა რომელობათაგან (კავშ., განმარტ., პეტრ., §17)

ბასაზონი-ი – **ხოიონ** – საში გუაქუს, ოდესრას გავიგონებდეთ: გამგონე, **გასაგონოდ** და საშუალ – გონებად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §169); რად არს ნოდტოდ: არს ანუ **საგონი** ანუ **გასაგონი**. ხოლო ყოველი გასაგონი უმჯობეს არს **გამგონესა...** (კავშ., განმარტ., პეტრ., წინახიტყ., 7, 25); თუ თუთ თავსა თუსსა გაიგონებს, ერთ და იგივე [არს] **გონებად** და **გასაგონოდ**, და გაგონებად და გონებად იგივედა **გასაგონოდ** (პრ., კავშ., პეტრ., 16; 101.14-16)

ბზა – (//დგომა) – **მდმივი დგომა, ერთსა და იმავე მდგომარეობაში ყოფნა** – **მესა** – ყოველი წარმოარსებული ვისგანვე უსაშუელოდ ჰჰიეს შორის წარმომარსებელსა და წარმოიარსების მისგან (პრ., კავშ., პეტრ., 30; 25.14-15); იგივეობად მიმართ წარმომარსებელისა აქუს წარმოარსებულსა და **ჰჰიეს** მის შორის; (პრ., კავშ., პეტრ., 30; 25.28-29); ესე ჰჰიეს იგივეობასა ზედა თუსსა და ასხუაებს მისგან წარმოქმნილსა (პრ., კავშ., პეტრ., 27; 23.31-32); თუ მხოლოდ-ოდენ **ჰჰიეს**, არ წარმოიარსოს და არად განეყოს მიზეზსა თუსსა (პრ., კავშ., პეტრ., 30; 25.23-24); **ჰჰიეს** იგივეობასა ზედა ყოველი წარმომადეველი, და **ეგოს** რად, შემდგომნი იწარმოებებიან (პრ., კავშ., პეტრ., 27; 23.23-24); გონებითი სფეროდ ზესთა ძეს ამათ ყოველთა, რამეთუ საუკუნოდ განაზომი მას, და **ჰჰიეს** ლამპარსა შორის დაუვსებელობისასა, არსებითაცა და უამითა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §50; 110.1-3); **ჰჰია** თუთებასა ზედა თუსსა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §7); ხოლო მიდრეკად უცხო და წინამწყო **დგომასა** და **გებასა** (კავშ., განმარტ., პეტრ., §45); – **ბაჰიი** – რამეთუ **გებადცა** ყოველთად და უფროსს ხოლო ქმნისშორისთად და ხრწნისთად დებად და წესი მყოფთად, სამარადისოდ მასვე და ერთსა ზედა დაცველი (ნემეს. პეტრ., 163, 13-14)

ბზანი-ი – **ნეოპლატ.** არსის სტრუქტურის წარმოქმნის მექანიზმი, არსის რიგების (სერიების, „სირათა“) წარმოება, ემანაცია, წარმოება, გამომდინარეობა, პროდუცირება – ἡ **παρίστας** – უდარესობისადმი [არს]

ყოველი **გზავნა** საკუთართავან არსებითა მიზეზთადას (*პრ., კავშ., პეტრ., 64: 42.10-11*); ყოველი **გზავნა** არსებითი მსგავსებისა მიერ სრულ-იქმნების შემდგომთა პირველთადვე მიმართ (*პრ., კავშ., პეტრ., 29: 25.3*); – **პრიბნი** – იყოს ყოველივე **გზავნა** არსებითი რომელიმე უფროდსთა მიზეზთა მიერ და რომელიმე – უმცროდსთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 58: 39.16-19*); – **გზავნა-ა** (აღსლვითი ქმნისაგან) **პრისბიჯ ბარბა** – პერიოდული აღმასვლა ქმნადობიდან; **გზავნა** (შთასლვითი ქმნისაღმი) – **პრისბიჯ კამბინა** – პერიოდული დაღმასვლა ქმნადობამდე – თითოეული [ნაწილებითი სული] ჰყოფდეს **გზავნასა** აღსლვითსა ქმნისაგან და კუალად [გზავნასა] შთასლვითსა ქმნისადმი და ესე იყოს დაუწყუედელ სამარადისობისათუს უამისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 206: 124.4-6*); – **პრისბიჯ** – **წრებრუნვა** – ყოველი სული აღმკულის-შორისი ნამრგულიეთა **გზავნათა** (პერიოდოიჯ) იკმარებს თუსისა ცხოვლობისათა, და, სადათ იწყო, მუნეე [ქმნის] კუალად უკუნქცევათა (*პრ., კავშ., პეტრ., 198: 118.30-31*); – **რქ მინჯ პრისბიჯ** – **ღვთაურივი გზავნა, ემანაცია** – თუ ჯერ-არს, რადთა განუკუეთელ იყოს **გზავნა** საღმრთოთა მოქცევთა და თითოეულსა წესსა შორის თითოეული თანშეკრულ თუსთა საშუალთა მიმართ, საჭირფო არს, რადთა უმწუერვალესნი შემდგომთანი თან-აღეკრვიან მისასრულსა პირველთასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 148: 89.28-30 D. §147*); ცხოვლობა ვიდრე გაცხოველებულთამდე წარავლენს თუსთა **გზავნათა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §101*); მსგავსთა მიერ [არს] ყოველი **გზავნანი** უსხეულთანი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §166*); სადათ იწყო პირველმან წარმოლბამან **გზავნისამან**, კუალად მუნეე და მისლამი პირველიცა უკუნქცევთა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §37*)

გვანინთი მოქმან-ი – **პრიბნი** – პერიოდული ციკლური ბრუნვა, თვით-ემართა გამომავლობის, წარმოლობის ციკლი – ესენიცა [ნიადაგ თან-მექონენი] თან-აღეკრვიან **თანუქონთა** კეთილწესიერთა ვინათა მიერ **გზავნითთა** მოქცევთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 63: 41.16-18*)

ბონება-ა – **ნეოპლატ.** არსის სტრუქტურის მეორე რიგის, გონების სერიის (σειρά) მთავარი – **გონება** არს პირველ და ღმრთებრივთა რიცხუთადა შეერთებულ: რამეთუ უმჯობეს ყოველთა გონებათა განღმრთობილი **გონება**, რამეთუ პირველი არს **გონება** და შემდგომთა სხუათა ესე მისცემს გუამოვნებასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 160: 96.18-20*); არა-რად არს სხუად უპირველეს მისსა [გონებისა], თვნიერ ერთისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 139: 84.29-31-85.1-5; Dodds., §138*); **გონებისა** არს ცნობე მყოფთა და გაგონებასა შორის აქუს სისრულე თუსი (*პრ., კავშ., პეტრ., 135: 82.23-24*); *D. § 134*); ყოვლისა ცნობისა კიდოვნება **გონებასა** შორის არს და **გონება** არს პირველ მცნობ და მეუწყე (*პრ., კავშ., პეტრ., 102: 63.32-33*); სულსაცა **გონებისა** მიერ აქუს ნიადაგ გაგონება, ვითარ სხეულთა – სულისა მიერ თუსი მიდრეკად (*პრ., კავშ., პეტრ., 20: 18.3*); ყოველი ცნობა **გონებისა** მიერ [არს] ყოველთად არს (*პრ., კავშ., პეტრ., 193: 115.19*); ყოველთა საწადო არს **გონება**, და ყოველნი იწარმოებიან **გონებისგან**, და ყოველსა აღმკულსა **გონებისგან** აქუს არსება, დადა-

თუ იყოს სამარადისო (პრ., კავშ. პეტრ., 34; 27.22-24); ყოველი გონება **სრულება** არს გუართად, და რომელიმე ყოველებრივთა გუართა არს შემცველ, ხოლო რომელიმე – ნაწილებითთა (პრ., კავშ. პეტრ., 177; 106.27); ყოველი **გონება** განუწილებელი არსება არს (პრ., კავშ. პეტრ., 171; 102.28); ყოველი **გონება** სამარადისოდ არსებით და მოქმედებით გონიერთა მიერ იზიარების (პრ., კავშ. პეტრ., 183; 110.6-7); ყოველი **გონება** თუთებასა თვსსა გაიგონებს (პრ., კავშ. პეტრ., 167; 100.5); ყოველმან **გონებამან** მოქმედებით უწყის, ვითარმედ გაიგონებს (პრ., კავშ. პეტრ., 168; 101.2); რაოდენთაცა მიზეზ არს სული, და **გონებაცა** მიზეზ; და არა რაოდენთა **გონება** – და სულიცა მიზეზ. არამედ რამეთუ პირველ სულისასა იმოქმედებს, და რასაცა მისცემს სული შემდგომთა, უფროის ხოლო მისცეს იგი **გონებამან** (პრ., კავშ. პეტრ., 57; 38.31-34); დასცხრეს რად სული მოქმედებათაგან თვსთა, უბრწყინავს **გონება** მისაცემთა თვსთა, რომელთად ვერ შეუძლო სულმან მიცემად (პრ., კავშ. პეტრ., 57; 39.1-2); [გონება] ყოველთავე თან-მისცემს თუთებათა თვსთა, ვითარ ღმერთი, არამედ არ ყოველთადა წარმოდგომილ არს, ვითარ **გონება** (პრ., კავშ. პეტრ., 135; 82.29-30-83.1; D. §134); – **ისინ თხ პართი** – შემდგომად ერთისა პირველისა – ერთნი, და შემდგომად **გონებისა პირველისა** – გონებანი, და შემდგომად სულისა პირველისა – სულნი, და შემდგომად ყოველთა ბუნებისა – სიმრავლე ბუნებათად (პრ., კავშ. პეტრ., 21; 19.13-16); – **ბ პართი სინც** – პირველი **გონება** ერთი [არს] მხოლოდ და არა ორ პირველნი გონებანი (პრ., კავშ. პეტრ., 22.20.13-14); – **საყოველთაო, უნივერსალური გონება** – **ბ ზიცი სინც** – ყოველი ნაწილებითი გონება ეზიარების ზესთ გონებითსა და პირველსა მხოლოსა **ყოველობითისა მიერ გონებისა** და თანდაწესებულისა თვსისა ნაწილებითისა ერთისა (პრ., კავშ. პეტრ., 109; 67.20-21); **საყოველთაო გონება** საყოველთაოთაცა გასაგონთა გაიგონებს შესაბამად თვსისა არსებისა, ხოლო ნაწილებითი – ნაწილებითად (კავშირ., განმარტ., პეტრ., § 170); – **ბ აქმეტიცი სინც** – ყოველთა მზიარებელთა გონებისათა ეპირველების და ეძღუანვის **უზიარებელი გონება** (პრ., კავშ. პეტრ., 101; 62.22-21); **უზიარებელი და პირველი გონება** მარტივად საყოველთაო, ვითარცა ყოველთა ნაწილთა ყოველობრივ მქონებელი თვს შორის (პრ., კავშ. პეტრ., 180; 108.16-17); – **ბეიცი კაი აქმეტიცი სინც** – არს თუ **სადმერთო და უზიარებელი გონება**, პირველ თვს ამისდა ვიდრემე იყოს, რომელი არა მხოლოდ ორითავე განეყოფოდის, ვითარ არსადმერთობითა და არუზიარებლობითა (პრ., კავშ. პეტრ., 181; 108.26-27); – **ბ ზეხეისუცი სინც** – უძვობეს [არს] ყოველთა გონებათა **განდმერთობილი გონება** (პრ., კავშ. პეტრ., 160; 96.20); – **ბ მენიცი სინც** – **სადმერთო გონება** სადმერთთა მიერ იზიარების სულთა (პრ., კავშ. პეტრ., 183; 110.12-13); საჭირვო არს, რადთა სადმერთო იყოს სული მზიარებელი **სადმერთოთა გონებისა** და ადერუელ **სადმერთოსა გონებასა** (პრ., კავშ. პეტრ., 182; 109.23-25); – **ბ მენიცი სინც** – ყოველი **ღმრთებრივი გონება** ერთგუარ არს და სრულ, და პირველი გონება თვსგნით სხუათა წარმოაყენებს გონებათა (პრ., კავშ. პეტრ., 160; 96.14-15); ყოველი

ღმრთებრივი გონება გაიგონებს უკუე ვითარ გონებად, ხოლო განაგებს შექმდგომთა – ვითარ განღმრთობილი (*პრ., კავშ., პეტრ., 135; 82.21-22; D. §134*); – (πᾶς) **σῖνς θείος** – ღვთაებრივი გონება – ყოველი **გონებად ღმრთებრივი** თანზიარებითა ღმრთებრისა ერთისადა [არს] (*პრ., კავშ., პეტრ., 130, 79.30-31*); – ὁ **ματῆρταῖος σῖνς** – ყოველი **ზიარებული გონებად** ანუ ღმრთებრივ არს, ვითარ ღმრთებრივთადა შეყოფილი, ანუ მხოლოდ-ოდენ გონიერ (*პრ., კავშ., პეტრ., 181; 108.26-27*); – **μαρτῆρ σῖნς** – ყოველი **ნაწილებითი გონებად** ეზიარების ზესთ გონებითსა და პირველსა მხოლოსა ყოველობითისა მიერ გონებისა და თანდაწესებულისა თვისისა ნაწილებითისა ერთისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 109; 67.20-21*);

– **ἐκκῆρταῖος σῖნς** – შიდაკოსმიური, ამქვეყნიური გონებაანი – ზიარებად აღმკულის-შორისთა სულთა ზესთ-აღმკულისა გონებათა მიერ არს, რამეთუ საშუალ წარმოდგომილ არიან **აღმკულისშორისთა გონებათადა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 166; 99.31-100.1-2*)

ბონებალღობა-მ – **გამჭრიახობა, ნათელი გონების ქონება** – რომელსაცა ცა ცა უწოდა ღეჰსმან ბარბაროზთამან, ხოლო ორანო – ელლინთა **გონებადღეობამან** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §140*)

ბონიერ-ი – **გონიერი – სიერძ** – სამნი სახენი არიან სიცოცხლისანი: ბუნებითი, მგრძნობელობითი და **გონიერი** (*ღამასკ., გარდ., 181, არს.*); – σὶν τὸν τὸ – ესრეთ ყოველნი ყოველად თანამორთნა და თანაშეაკერნა მუსიკელებრივ და ერთისა-მიმართ შეკრიბნა **გონიერნი** და უხილაენი და კუალად ნივთიერნი (*ნემეს. პეტრ., 10. 8-10*); ყოველი, დამბრწყინი ნამდვლმყოფისა ერთებრივთა რიცხუთა სიმრავლე, არს დაფარული და **გონიერი**: დაფარული უკუე – ვითარ ერთისად შეყოფილი, ხოლო **გონიერი** – ვითარ მყოფთაგან ზიარებული (*პრ., კავშ., პეტრ., 162; 97.19-21*); – **σῖერაῖ** – კუალად, ესენი დაუბრწყინვენ ღმრთებრივსა და უზიარებელსა გონებასა – **გონიერ** არიან, არამედ არა ესრეთ **გონიერ**, ვითარ გონებასა შორის წარმოდგომილნი, არამედ ვითარ მიზეზებით პირველ-მყოფნი გონებისანი და ზესთ-მეშენი გონებისანი (*პრ., კავშ., პეტრ., 163; 98.11*)

ბონიერპბრიმ – **სიერძ** – არა ადგილოვნებით იტყვს მას [სულსა] განფენად, არამედ **გონიერებრივ** (*ნემეს. პეტრ., 46. 7-8*)

ბონიერპმი – **ზნოია ἦ** – რომელნი გარემოტყვევითსა ძალსა ვარსკვლავთასა მიზეზსა ყოველთა ქმნადთასა აჩემებენ, არა მხოლოდ საზოგადოთა **გონებრივთა** მბრძოლ არიან, არამედ ყოველთა მოქალაქობათა უკმარად აღმოაჩენენ (*ნემეს. პეტრ., 141. 3-5*)

ბრძნობა-მ – **ἦ ἀστῆρῖος** – **გრძნობად** არს ძალი სულისად შემტყუებელობითი, ესე იგი არს, განმრჩეველობითი ნივთთად, ხოლო საგრძნობელ – ასონი, რომელთა მიერ ვიგრძნობთ (*ღამასკ., გარდ., 120, არს.*); **გრძნობად** უკუე არს ხედვად, ხოლო საგრძნობელ – ორდანო ხილვისა, ტვინთგამონი ძარღუნი და თუალნი (*ღამასკ., გარდ., 121, არს.*); – **გრძნობანი** უკუე არიან ხუთნი: ხედვად, სმენად, ყნოსად, გემოდსხილვად და შეხებად (*ღამასკ., გარდ., 114, არს.*); მოაკლდეს რა ძალი სიტყვე-

რებით, არღა იყოს კვი, ხოლო ცხოველი იყოს, რამეთუ-და ჰსუ-
ლაეს და გრძნობს (პრ., პეტრ., კავშ., 70; 45.31-32)

გრძნობაჲ-0 – **ჲ აწითიჲც** – გრძნობადი უკუე არს იგი, რომელსა სი-
ცოცხლე და გრძნობაჲ აქუნდეს (დამასკ., დიალ., 2,18); სული საშუალ გო-
ნიერთა და გრძნობადთაჲსა წარმოღვა (კავშ. განმარტ., პეტრ., კავშ., 195)

გრძნობაჲ-1 – **აწითიჲც** – [სახიერებისა] სურის ყოველთა: საცნა-
ურთა უკუე და სიტყუერთა – მეცნიერებით, ხოლო გრძნობადთა –
გრძნობადობით და უნაწილთა – გრძნობისაგან მათ შორის დანერ-
გულითა მით აღძრვითა ცხოველობისა სურვილისაჲთა, ხოლო უცხ-
ოველთა და მხოლოდ არსთა ოდენ – მხოლოდ არსებითთა ოდენ
სიმარჯჳსა მიმდებელობითა (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.4)

გუამი-0 – **დოგმატ.** – **ჰიპოსტასი**, **ჰირი** – **τὸ πῶσιον** – **გუამი** საკუთრად
მას ოდენ ეწოდების და არს, რომელი თავსა შორის თვსსა მარტოდ
შემოკრებოდის და სრულ-იქმნებოდის (დამასკ., დიალ., 30,2, არს.); **გუამი**
განუკუეთელსა ცხად-ჰყოფს (დამასკ., გარდ., 156, არს.); **გუამი** განისაზღ-
ვრების არსებითთა თანა შემთხუევიითაცა ქონებითა (დამასკ., გარდ.,
161, ეფრ.). – **ჲ ἰσότησιν** – წმიდათა მამათა **გუამსა** და განუკუეთელსა
და პირსა ერთად სახელ-სდევს (დამასკ., დიალ., ეფრ./არს. 29,2)

გუამოვნება-0 – **ჲ ἰσότησιν** – **სუბსტანცია** – ყოველი, რაჲთომ დაჳსნა-
დი და განყრადი ანუ სხეულგებრივი არს და თანშეკრული, ანუ ქვემ-
დებარესა შორის დამთხუევით მოუგია **გუამოვნებაჲ** თვისი (პრ., კავშ.,
პეტრ., 187,111.27-28); – მიიღებს თითოეული [ტომი] უმახლობელესისა
თვსდა მიზეზისა მიერ თუთებათა ზენათა, ვითარ მსუდარ იყოს მის-
და **გუამოვნებაჲ** (პრ., კავშ., პეტრ., 146; 88.25-26); ყოველი ბუნებით უკუნ-
ქცევადი მისდა მიმართ ჰყოფს უკუნქცევასა, ვისგანცა ჰქონდის წარ-
მოებად თვისისა **გუამოვნებისაჲ** (პრ., კავშ., პეტრ., 34; 27.7-8)

გუამოვნება-1 **მოთსრულ** – **თვითსრული**, **დამოუკიდებელი გუამოვნება**,
სუბსტანცია – **ἀντικεινὸν ἰσότησιν** – ყოველი მხოლოდ დასაბამებრი-
ვი ორსახეთა წარმოაყენებს რიცხუთა: რომელთამე **თვითსრულთა გუ-
ამოვნებათასა**, ხოლო რომელთამე ნაბრწყინთა ოდენ და სხუათა შო-
რის გუამოვნებისა მომგებელთა (პრ., კავშ., პეტრ., 64; 42.7-9); **თვითსრულ-
ნი გუამოვნებანი** დასცილდებიან სიმრავლედმი განწვალებასა და
განყოფასა, რამეთუ ჰბადვენ და ემსგავსებიან რადთავე დასაბამობით-
სა მხოლოსა (პრ., კავშ., პეტრ., 64; 42.19-21)

გუამოვნება-0 **სამარაღისონი** – **სამარადისონი გუამოვნებანი** – **აწნას**
ἰσότησιν – მარადიული სუბსტანციები – თუ საუკუნო არს და მი-
უდრეკ ყოველი, უცვალდებელთად არს არსებით მიზეზ და **სამარადი-
სოთა გუამოვნებათად** და არა ქმნადთა და ხრწნადთად (პრ., კავშ.,
პეტრ., 178; 107.22-24)

გუამოვნება-1 – **ჲ ἰσότησιν** – **ლოგი.** – **გუამოვნებისა** სახელი ორსა
მოასწავებს, რამეთუ მარტივად განფენით თქუმითა – მარტივად გან-
ფენილსა არსებასა მოასწავებს, ხოლო თავით თვისით და თვსაგან
განთვსებითა – განუკუეთელობასა გამოსახავს განთვსებით თქუმიად

გუამოენებისა და განყოფილსა პირსა მოასწავებს, რომელ არს ერთი გუამი (დამსკ., დიალ., ეფრ., 12,1)

შპარ-ი – სახე, ფორმა – ონც– [არისტოტელი] არსებასა სამად იტყვის: პირველად იტყვის ნივთსა წინამდებარესა, რომელი თუთ თავით თვისით არა არს, ხოლო აქუს ძალი შექმნისა მიმართ; და კუალად, მეორედ, **გუარსა** (μορφή και ὄντος) რომლითა გუაროან იქმნების ნივთი; ხოლო მესამედ – ორთაგან, ნივთისა და **გუარისა** ქმნილსა, რომელ არს სულიერი, არს უკუც ნივთი ძალი, ხოლო **გუარი** – შემასრულებელი (ნემეს. პეტრ., 36, 14-19); – 2. (ნელ)პლატ. იდეის ვიზუალური ხატი, **ფორმა, სახე – ὄνც – ὄνც** – უსულონიცა, როლენ შეუძლონ მიღებად **გუარსა**, მიიღებენ და ეზიარებიან გონებასა და მოქმედებათა მისთა (პრ., კავშ., პეტრ., 57:39.1-2); ყოველი გზასა და მიდრეკასა შორის ხილული ბუნებითსა, ვითარ **გუარ** არს, მაგრა ჯერეთ არა **გუარ**: ვითარ-სახედ თესლი რად იქმნებოდის შორის საშოსა ცხოველთასა, ვითარცა-რად გზასა შორის არს ქმნისა და მიდრეკისასა, და ვითარ **გუარ** არს და არა **გუარ**. რამეთუ მაშინდა არს **გუარ**, ოდეს მიიღოს თვისი სრულება. და ესთავე სახლი, ქმნასა შორის ხილული, ვითარცა სახლ არს და არა სახლ, ხოლო ოდეს მიიღოს **გუარი**, მაშინ არდა იქმნების, რამეთუ **გუარნი** მიუდრეკელ არიან. არამედ ესე და ესე ვითად ყოველი – სხეულთ-შორისთა **გუართა** ზედა, ხოლო უსხეულოდ **გუარი** და უცხოვ წინამდებარისა საფუძველისაგან, არ ვიდრემე მოქმენე ესე ვითად, ზესთა ძეს ესე ვითადსა ყოველისაგან (კავშ., განმარტ., პეტრ., §45; 104.32-33–105.1-9) ნივთი ერთისა მიერ წარმოიწინა, ხოლო თუთ თვის-შორის უნაწილო არს **გუართაგან** (პრ., კავშ., პეტრ., 72; 46.10-11); ყოველი უკუე **გუარი** ყოველობა რადვე არს (რამეთუ მრავალთა მიერ წარმოდგა, რომელთაცა თითოეულთა შეასრულეს გუარი), მაგრა არა ყოველი ყოველობად იყოს **გუარ** (პრ., კავშ., პეტრ., 74; 43.30-31); გონებად მოკლებათა წარმომავენებელ არა არს, რამეთუ არს იგი **გუარ** (პრ., კავშ., პეტრ., 57; 39.5-7); ისმინე, ვითარცა მეცნიერმან გუართამან, რამეთუ გუარი, ვითარ იყოს რადვე გუარი, აღარ იქმნების, რამეთუ გუარნი და თვთებანი გუართანი მიუდრეკელ არიან, ხოლო ყოველი ქმნად მიდრეკასა შორის იხილვების (კავშ., განმარტ., პეტრ., §45; 104.25-26) – **გუარი (ხილული) – ხილული გუარი, სახე – ὄნც** – მიზეზსა შორის თითოეულთასა **ხილულსა გუარსა** ვიტყვთ ყოველობად პირველ ნაწილთასა, რომელიცა წარმოდგა პირველ მიზეზსა შორის, ანუ ზიარებასა შორის ნაწილთასა (პრ., კავშ., პეტრ., 67; 43.30-31);– 3. არსის სტრუქტურაში ერთი გუარის სიმრავლის შემცველი რიგი (სერია), გუარეობა – პირველ მყოფი ერთ არს მხოლოდ და არა ორ, ანუ-თუ უმრავლეს; და პირველი გონებად ერთი მხოლოდ და არა ორ პირველნი გონებანი; და ერთ – უპირველესიცა სული; და ესრეთვე ითოველსა ზედა **გუართასა**: ვითარ, პირველი შეუნიერებად, და პირველი სწორი და ესსახედ ყოველსა ზედა: ეგრეცა-და **გუარი** ცხოველისა ერთ პირველი და კაცისად (პრ., კავშ., პეტრ., 22; 20.12-17);

ვინაღ შექმთხუევის თითოეულსა გუარსა უხესთავესთაგან წარმონაშენსა, უმრავლესთა მიერ შემდგომთა გუართაჲსა განწვალებით წარმოყენებად (არ., კავშ., პეტრ., 177; 107.9-11); ცხოველთა აქუს მებრ მიმართებითთა ძალითა გუარი ესე, ხოლო სულსა – სიტყუერებრივ და გონებასა – გონიერად, ხოლო ღმრთებრივთა – ზესთ-არსებითად და ერთებრივად (არ., კავშ., პეტრ., 146; 89.4-7; D. §145); 4. ლოგიკ. გვარსახეობრივი დამოკიდებულება: სახე, სახეობა – ქუემდებარენი არსებანი ზენათა მიერ წარმოიყენებვიან, ვითარცა გუარნი – ტომთაგან (კავშირ., განმარტ., პეტრ., §72); თვთ იგიცა გუარ-ყოფელი, ვიტყვ ასობასა, რამეთუ ერთ არს მესე რიცხვ, რომელმან თვს გუარ-ყენა თვს-შორისნი ყოველნი ნაწილნი. ხოლო თვთ მესე იგი არს ერთ და ერთის-გუარ (კავშირ., განმარტ., პეტრ., §1); შეკრბენ რად და საზღვარმან შემოცვენეს, იქმნებიან ვითარცა ერთისა გუარისა დამტყვენენი და ვითარცა მრავალნი ერთქმნილნი (კავშირ., განმარტ., პეტრ., §1)

გუარი – იდეა – **სხა** – ხუთი, ვითარ ხუთი, არს სათუალავი რიცხუთა-შორისი; არამედ ვითარ ხუთობად, არა სათუალავ და არცა ვითარ რიცხუთა-შორის, არამედ ოდენ გუარ და მხოლო და ბუნება, რამეთუ უსქეტო არს. ხოლო ხუთი რიცხუთა შორის იხილვებისცა და სქესსა და მწყობრსა სათუალავთასა. ვინაღ, ამას ყოველსა – ნაწილსაცა და გუარსაცა – მის დაზესთაებულისა ერთისგან მიიღებს და დაიხატავს ერთის გუარსა თვს შორისცა... ოდეს ხუთი არა ვითარ ხუთი მიიღო, არამედ ვითარ ხუთობად, ვინა ვითარ ათობად, რომელ არს გუარ და ბუნება, განაყენო რიცხვსაგან და უსქეთო ჰყო (კავშ., განმარტ., პეტრ., §3)

გუარი ბონიერი – გონების გვარი, გონებრივი ფორმები, არსის სტრუქტურაში გონების გვარისანი – **არსი სიბრეა** – ყოველი გუარი გონიერი სამარადისოთა არს მამყოფებელ (არ., კავშ., პეტრ., 178; 107.21); არს უკუე გონებად ... მხოლოდ-ოდენ გონიერი და გუართა გონიერთა წარმოდგომილი, რომელი ხუდა მას თვსისა მხოლოდსგან და უზიარებელისა (არ., კავშ., პეტრ., თ.181; 109.15-17)

გუართა აღქმნა – ოდენი შემოქმედებითი [მიზეზი] შედგომილთა გუართა აღქმნასა და უპირველეს წესისა მათისა არს (არ., კავშ., პეტრ., 157; 95.4-6)

გუართმქმნელობა – გვარის, ფორმის მქმნელობა, ფორმაწარმოება – **სხა** – შემდგომნი გონებანი ნაწილებითსა განწვალებასა გუართასა ურთიერთას შეაწყობენ ... და მწუელილ-იხუროვნებენ პირველთა და ზენათა გუართმქმნელობასა (არ., კავშ., პეტრ., 177; 107.16-18)

გულისკმისყოფა – ოდენი **სხა** – ცისა ბუნებისათვს კმა გიყოთ თქუეული იგი ესაიადსი, რომელმან მარტივთა სიტყუათა მიერ ბუნებისათვს მისისა კმა-საყოფელი გულისკმისყოფად დასეთსა ჩუენ შორის (ბას., ექუს., გ. ათ. 10, 6-8); ვითარცა მიუწოდოელსა რასმე საგანსა, მიმთხუევეად მოსწრაფება ვყო აწინდელთა ამათ სიტყუათა ღმრთის-მეტყუელისა მის გონებისათა გულისკმისყოფასა (არეოპ., საღმრ., ევრ., 86)

გულისთქვამი – სურვილი, სწრაფვა – **ἐπιθυμία** – ვითარმცა ვინ თქუა, რად არს ეშმაკთა შორის ბოროტი? ვეტყუთ, ვითარმცე რისხვად პირუტყული, **გულისთქვამად** უგუნური, ოცნებად აღტაცებული (*არეოპ., ხალმრ., ეგრ., 4.23*); უკუეთუ მოსპო მათგან რისხვად და **გულისთქვამად** და სხუად, რადენი რად ითქუმის მათთვის, და არარად არს ბუნებასა მათსა შინა მარტივი, ესე იგი არს გუამოვნებითი სიბოროტე (*არეოპ., ხალმრ., ეგრ., 4.25*)

გულისთქვამელობითი – **ἐπιθυμητικός** – განიწვადების უკუწ, ვითარ იგი ვთქუთ, უტყუვბად სულისად, მორჩილი სიტყუსა[დ], ორად: **გულის-მთქუმელობითად** და გულისწყრომითად (*ნემეს. პეტრ., 98. 6-8*)

გულისსიტყუა(ობა) – **λογίζεσθαι** – სული თუთ თუზ-შორის მაშინ არს, ოდეს **გულის-ისიტყუვიდეს**, ხოლო ოდესმე გონებასა შორის – ოდეს გაიგონებდეს (*ნემეს. პეტრ., 3: 55.6-7*)

ღ

ღაარსებულ-ი – არსებამიდებული – ესე ნამდვლმყოფი უსაზღვრო არს ძალითა, ვითარცა პირველისა უსაზღვრომსა მიერ **დაარსებული** (*კავშ., განმარტება, პეტრ., §89*)

ღაბაღება-ი – დაბადება, გაჩენა, წარმოშობა, შესაქმე, – **ἡ γένεσις** – ბრძენთა მათ ფილაფოსთა ... ღმერთი ვერ იცნეს, მიზეზი გონიერი ყოველთა **დაბადებისად** (*ბახ., ექუს., გ. ათ., 2, 28-32*); – **ἡ δημιουργία** – **დაბადება** მისი ყოველთა დამზადებელმან და შემოქმედმან სრულ-ყო (*ბახ., ექუს., გ. ათ., 6, 9-10*); წარმოყენება ყოველთად, ანუთუ მკობად, ანუ სრულქმნად, ანუ **დაბადებად** უთვისეს [არს] ყოველთა მიზეზთა (*ბრ., კავშ., პეტრ., 25: 22,20-21*)

ღაბუნებება-ი /**დაბუნებულად** – *ნეოპლატ.* – ბუნების შესაბამისად მიდება თვისებისა – არცა მას (ყოველობასა ცისასასა) მოუგიეს ბუნებით თუთმდგომარეობად, არამედ **დაბუნებულად** და არა ბუნებით, რამეთუ უსხეულომსა გუარისა **თან-დაბუნებებითა** იქმნა და იპაზრა იგი (ყოველობად ცისად) თუთმდგომარედ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §45: 9-12*)

ღადანი/ღადანული სიტყუა-ი – **ὁ λόγος ἐνθάθεος** – შინაგანი, **ენდიო-თეტური სიტყუა** – სიტყუა უკუე არს, რომელი არსებით მამისა თანა არს... სიტყუად არს **დადებული** და კმოანი, მეტყუელი გულსა შინა, და კუაღად, სიტყუად არს ქადაგი გულისკმისყოფისად. სამნი სიტყუანი ძალნი არიან სულისანი... პირველი იგი ბუნებით გონებისა ნაშობ არს... ხოლო მეორე იგი **დადებითად** ითქუმის, ხოლო მესამე – კმოვანად (*დამასკ., ვარდ., 70, ეგრ.*); იხ. **შორისმდებარე სიტყუად // შორისმდებარეობითი სიტყუად**

ღადანული – დასასაბუთებელი დებულება, თეზისი – **ἡ θέσις** – დადებული არს საკურველი რადმე, საექუ ვიეთიმე ფილოსოფოსობასა ში-

ნა შესწავლულთა, ესე იგი არს, უცხო რადმე მოგონებად (*damask., dial., 51, 16, efr.*)

ღამასთაბა // ღამეაბა – *ნეოპლატ.* – არსის რიგში ზემოთ დგომა; განყენებულად, მიდმა მყოფობა, ზემდგომობა – *ἑνάκεινα ἔσται* – ყოველთა სხეულთა დაუზესთავდების სულიერი არსებად (*პრ., კავშ., პეტრ., 20; 17.14*); – *ἑνάειρα* – ყოველი თვთმდგომი დაუზესთავების ქამისა მიერ განზომილსა არსებით (*პრ., კავშირ., პეტრ., 51; 34*); – *ნეოპლატ.* არსის რიგში ზემოთ დგომა – *ἑνάκεινα ἔσται* – ყოველთა სხეულთა დაუზესთავდების სულიერი არსებად, და ყოველთა სულთა უზესთავსა – გონებად გონიერი, და ყოველთა გუამოვნებათა გონიერთა – ხესთერთი (*პრ., კავშ., პეტრ., 20; 17.14*); – *ἑνάκεινα* – გონებასა და ცხოველობასა დაუზესთავდების ნამდვლ-მყოფი (*პრ., კავშირ., პეტრ., 139; 84.31*); – *ἑνάειρα* – განყენება, მოწყვეტა – ორღანოთაცა დაუზესთავდების მიზეზი და კავშირთა და ერთბამად ყოველთა თანმიზეზად წოდებულთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 75; 49.11-12*); ყოველი თვთმდგომი დაუზესთავების ქამისა მიერ განზომილსა არსებით (*პრ., კავშ., პეტრ., 51; 34.30-31*); – **არსის რიგში ზემოთ დგომა** – ყოველი გასაგონი უმჯობეს არს გამგონესა, რამეთუ დაუზესთავდების გასაგონოდ გამგონესა..., რამეთუ სულსა დაუზესთავდების გონებად (*კავშ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ., 7, 26-27*); მეშვეობითი ძალი დაუზესთავების ცხოველ-წარმომშობელობითსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §155*)

ღამასთაბაშლი – ზემდებარე, მიდმა არსებული, განყენებული – *ἑνάειρα* – ხესთმდებარენი უყოველეს არიან და შორის შემდგომთასა არ შეიწერებიან, არამედ რომელმადმი თან-მისცემენ უმჯობესთა მათ მიერ წარმოქმნილთა, ხოლო რომელიმე უპყრიეს თუზ-შორის დაუზესთავებულად (*ἑνάειρα*) (*პრ., კავშ., პეტრ., 150; 90.31*); – *μείζων ὄν* – ყოველისა სულიერიისა სიმრავლისა საღმრთონი სულნი ძალითა დაუზესთავებულ არიან სხუათადა რიცხვთა თანშეყოფილთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 203; 121.18-19*)

ღამასთაბაშლინი წინანი – ἡ ὑπερκείμενη ὄνεια – *ნეოპლატ.* არსის სტრუქტურაში მაღლა მდგომი რიგი – თანზუნებითი ეზიარებიან თუსთა დაუზესთავებულთა წესთა, ხოლო განსაზიდას შორის მოქცევთასა მდგომნი შეუსებ არიან მათგან (*პრ., კავშირ., პეტრ., 110; 68.9*); თითოეულსა შორის სირასა უპირველესნი და თუსდა მხოლოთადა შეყოფილნი შემძლებელ არიან ზიარებად დაუზესთავებულთა მათდა უმახლობელესსა წესსა, ხოლო განშორებულნი დასაბამობითსა მხოლოდსაგან ვერ უძლებენ ახებად მათდა (*პრ., კავშირ., პეტრ., 181; 109.11-14*)

ღამასთაბაშლი – კატაფატიკა – *κατάφασις* ἡ – არა დათქუმისა და უკუთქუმისათუს წინა-უც მას მეტყუელებად (*ამონ., მოსახხ., ტარიკ., 124.8*)

ღამასთაბაშლი – შემოქმედი, უფალი – ὁ θεοποιός – სრულ-ქმნილისა ამის განწმედისა ზეშთაღმატებულ დასაბამ და არსება, დამბადებელ და მიზეზ იგი თავადი არს, რომელმან პირველნი იგი არსებანი ყოფად მოიყვანან (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 13.4*); ანგელოზნი დაბადებულ არიან, ხოლო არა დამბადებელცა (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 79.*; – ὁ πῶν ἰσχυρῶς

- ყოველთა მათ ზემოთქმულთა საუკუნეთა ერთი იყვის **დამბადებელი** (*დამასკ., გარდ., 75, ევრ., 69*) – **παιηταις** – ღმერთი ...ამათ ყოველთა **დამბადებელ** არს (*დამასკ., გარდ., ევრ., 69*)
- დამბადებლობითი მიხეზი** – **νημιασργικης αιτιας** – ვინაჲ არს ყოფად მიხეზი, თუნიერ კეთილისა **დამბადებელობითისა მიხეზისა** ყოველთა არსთაჲსა? (*არეოპ., საღმრ., ევრ., 4.30*)
- დამოკიდებულ-ი** – **დამოკიდებული, იერარქიულად დაკავშირებული** – **ξημαςιου** – ყოველი ნამდვლ მყოფი და ღმრთებრივთა რიცხუთადა **დამოკიდებული** ღმრთეებერ განსაგონო არს და უზიარებელ (*პრ., კავშ., პეტრ., 161; 96,24-25*); – **ματεια** – სამი ტომი არს სულთაჲ: პირველად უკუე საღმრთონი; ხოლო მეორენი არსაღმრთონი, არამედ სამარადისოდ გონებისადა **დამოკიდებულნი** (*პრ., კავშ., პეტრ., 184; 110, 117-18*); – **ξεχεται** – ყოველნი არვისდა მზიარებელნი ერთისად **დამოკიდებულ** არიან, ყოველთა დასაბამისად (*პრ., კავშ., პეტრ., 100; 62.3-4*); – **ξημαια** – ყოველი **დამოკიდებულ** არს (**ξημαια**) საღმრთოსა რიცხუსადა (*პრ., კავშ., პეტრ., 147; 89.9-10*)
- დამსახ-ი** – **სახის, ფორმის მიმცემი** – სულისა მიერ ზესთ ჭეშმარიტისა მიერ გარდმოიდლუნჯან **დამსახნი** და შემპყონი მრავალსკიდიანობასა ნივთისასა (*კავშ. ანმარტ., ბოლოსიტე, პეტრ., 212; 9-10*)
- დამსახველ-ი** – **გამომსახველი, სახის, გვარის, ფორმის მიმცემი** – **ματ φαιταις** – ყოვლად ბრძენი სამღვდლოთა ჰელოვნებაჲ პირველად უკუე **დამსახველითა** და ცხოველს-მყოფელითა სიტყუათა შესაყვანებელითა საზრდელითა ზრდის კათაკუმეველთა (*არეოპ., საეკლ., ევრ., 3.11.6*)
- დამსახველობითი (ბანწოშიშვებაჲ)** – **η χρακτικισταικη διαφορα** – მისდად იქმნებიან თითოეულისა ერთობად შემოკრებულთაგანისა **დამსახველობითნი** განყოფილებანი (*დამასკ., დიალ., 53.1, არს.*)
- დამსახველობით-ი (თუთაბაჲ)** – **το χρακτικισταικον ιδιαμα** – მოჰქონან მას საღმრთოსადაცა სიტყუსა ღმრთისა ძეობისა **დამსახველობით[ნი]** და განმთუსებელობით[ნი] **თუთებანი** (*დამასკ., გარდ., 164, არს.*) **დამსახველობითნი თუთებანი** შემთხუვეითნი არიან, რომელნი დაჰსახვენ გუამსა (*დამასკ., დიალ., 13.6, არს.*)
- დამსაჰალულ-ი** – **უძრავად, მტკიცედ მდგომი** – არს არსებად ყოვლითურთ საუკუნესა შორის **დამსაჰალული** და დაფუძნებული შორის ნეტარებასა სამარადმყოფსასა (*კავშ. განმარტ., პეტრ., §106*)
- დამსველობითი მიხეზი** – **το φησρηταικον αιτια** – უსაყოველთაოეს არს **მიხეზი დამცველობითი** განმწმედელობისა ძალისასა, რამეთუ თუთებაჲ **დამცველობითისა მიხეზისა** მარტივად არს ესე, რადთა დაიცვიდექს თითოეულსა წესსა შორის თუსსა თუს შორის და პირველ თუსსა და შემდგომად თუსსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 156; 17-21*)
- დამსველობითი ტომი** – **το φησρηταικον γειος** – ყოველი მიხეზი სიწმიდისა წესისა მიერ დამცველობითისა შეიცვის, არამედ არა წინა-უკუემო, რადთამცა ერთ და იგივე იყო **დამცველობითი** და განმწმედელობითი **ტომი** (*პრ., კავშ., პეტრ., 156; 94.10-11*); – **η φησρηταικη ταξια** – **დამცვე-**

ლობითი წესი – ყოველი მიზეზი სიწმიდისად წესისა მიერ დამცველ-ლობითისა შეიცვის (არ., კავშ., პეტრ., 156; 94.10-11)

ღანახეტი (იხ. მინაქუსგა) – (ურთიერთ)მიმართება, (ურთიერთ)კავშირი – ἡ ἰσότης – რამეთუ **ღანახეთქითა** და მიმართობისა წამითა და წადილითა ვიტყვოთ სულსა სხეულთაგან შეკრვად, ვითარ-იგი სატრფიალოსაგან შეკრვად მტრფიალობელსა – არა სხეულებრივად და არცა ადგილითა, არამედ მეზრ **ღანახეთქითა** (κατὰ τμήσιν) (ნემეს., პეტრ., 3; 55.11-14); რათა არა მხოლოდ ზენად მიმართ და ქუჭნად აღსლვისა და შთასლვისა **ღანახეთქი** ჰქონდის ასოთა (ნემეს., პეტრ., 5; 63.22); რადღენიცა კიდონებთა ბუნებისათა ღმრთისად მეზრ **ღანახეთქითა** მახლობელ არიან და გაგონებითა ნეტარებასა მიინაყოფებენ, თუთ თუსად და მხოლოდ ღმრთისა მიმართ არიან მიქცეულ... (ნემეს., პეტრ., 51; 160.5-10)

ღარ-ი – აქ: **დრო, საუკუნე – ὁ αἰών** – შუდგულსა პატივ-სცემენ შვილნი ებრაელთანი... რომელთაცა რიცხუსა ზედა ჟამეულთა რათმე **ღართა** სახელ-სდებენ (ნახ., პომ., 41, II, ეფთ., შდრ. // **საუკუნეთა** სახელსდებენ: იქვე, ეფრ.)

ღარომელაბა – რომელობის, გარკვეულობის, თვისების მიღება – რომელთამე შორის საზღვრისა რომელობად უფრო **ღარომელდების** (კავშ. ანმარტ., პეტრ., §2159) იხ. **რომელობად, გარომელაბად**

ღას-ი – რიგი, მწკრივი, გუნდი – **ἡ ἀσπίς** ἢ – უმახლობელეს მისსა იქმნების **ღასი** მდღელთ სრულ-მყოფელთად (არეოპ., ეპ., ეფრ., 8.1); **ღასი** (მდღელთა) – ἡ ἰσότης **ღასითა** – ვინამცა უკუეთუ მდღელთა **ღასი** არს განმანათლებელ (არეოპ., ეპ., ეფრ., 8.2); რამეთუ წმიდათა მათ **საყ-ღართა** და თუალ-მრავალთა და ფრთე-მრავალთა **ღასსა**, ქერობინ და სერაფიმ წოდებულთა ენისა მიერ ებრაელთადასა (არეოპ., ზეც., ეფრ., 6.2); უკუანადსკენელიდა **ღასი** ხუედრებულ არს კათაკუმეველთადა (არეოპ., საეკლ., ეფრ., 3.III.6); ამათვე ჟამისწირვისა სახეთაებრ **უსრულთა** **ღასნი** განიტყვებიან (არეოპ., საეკლ., ეფრ., 4.III); **განმწმედელობითისა** **ღასისა** და ძალისაგანნი არიან (არეოპ., საეკლ., ეფრ., 5.1.6); **ღასი მთავარ-ანგელოზთად** ზიარებით საშუევალობითა მდღელთ-მთავრობითითა კიდეთა იპყრობს ორ-კერძოვე (არეოპ., ზეც., ეფრ., 9.2); **ღასი** მსოფლოთად: ვითარ ცისად, ვითარ სულთად, ვითარ ბუნებათად – ესე ყოველნი მხოლონი ქმნილად და ხატის-ხატად პრაცხენ მის თუთ ბუნებით ერთისაგან (კავშ., განმარტ., პეტრ., §22)

ღასაბამ-ი – საწყისი, სათავე, წყარო, პირველსაწყისი, პირველმიზეზი, ძირითადი პრინციპი, საფუძველი; ამოსავალი დებულება, წინამძღვარი – ἡ ἀρχή – 1. **ღასაბამი**, **აბსოლუტური საწყისი**, **პრინციპი** – ერთი ვიდრემე არს **ღასაბამი** – კეთილი, ყოველისა სიბოროტისაგან განშორებული (დამასკ., გარდ., 282, არს.); ზეცისათა მათცა **ღასაბამისა** და შესრულებათა მიზეზ იგივე ბუნებითი სახიერებად არს უეჭუელად ყოველთა და ბოროტთაცა **ღასაბამი** და დასასრული კეთილი არს (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.31); 2. – **ღმერთი**, **პირველმიზეზი**, **აბსოლუტური**

საწყისი – ვითარცა ყოველისავე არსებისა ზეშთადასაბამისა **დასაბამი** და მიზეზი და ყოველთავე ზეშთაარსებისა უთვისოდთა შეცვითა მპყრობელი და გარე-შემცველი (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 74*); ყოველთა მიზეზი არს და **დასაბამი** და არსება და ცხორება (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 13*); იგი არს ყოველთა **დასაბამი** და დასასრულ ზეშთადასაბამისა და ზეშთადასასრულისა (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.10*); და თუთ იესუცა, ღმერთ-მთავრობითი იგი გონებად და ზეშთაარსებისა ყოველისავე მღვდელ-მთავრობისა სიწმიდისა და ღმერთ-მოქმედებისა **დასაბამი** და არსებად და ღმერთ-მთავრობითი ძალი (*არეოპ., ხაეკლ., ეფრ., 1.1*); **3. დასაწყისი** – ნუცა ჰგონებ, ვითარმედ პირველითგანვე არს ბუნებად ბოროტისად, არამედ თითოეული **დასაბამი** არს ბოროტისა თვისისად (*ბას., ექუსთ., უძვ., 34, 17-18*); ბუნებად არს **დასაბამი** თითოეულისა არსთაგანისა ძრვისა და მყუდროებისად (*ღამისკ., დიალ., 26.1, ეფრ.*); ყოველი მწუერვადი ღმრთებრივთა აღმკულებათა თვს ზესთმდებარეთა **დასაბამთავე** ებადეების (*პრ., კავშ., პეტრ., 148; 89.28-29*) – დასაბამთა შორის – **ἐν τῷ ἀρχαίῳ** – ყოველი უმეტეს ყოველებრივი **დასაბამთა** შორის პირველ ნაწილთისა თვსთ მზიარებელთადასა ბრწყინავს (*პრ., კავშ., პეტრ., 70; 45.22*); სიჭშირითა ერთებრივთა ძალთადათა უმეტეს შეეყოფვიან და ერთ-იქმნებიან თვსთა **დასაწყითა** და **დასაბამთა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §131*); ყოველთა გუართა მთავარი **დასაბამი** გონებად არს, რომელ არს ნამდვლ-არსი და ნამდვლ-მყოფი, ვითარცა ადგილი გუართად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §57*); – **ἡ ἀρχή** – განსაზღვრებულა **დასაბამი** ყოველთა მყოფთად (*პრ., კავშ., პეტრ., 14; 14.12-13*); – **τὸ ἀρχὴν χριστὸν** – რომელსა **ჯამითი დასაბამი** არა ჰქონდის, არცა დასასრული ჰქონდის ოდესმე, და რომელსა არა ჰქონდის დასასრული, საჭირვო არს, რადთა არცა დასაბამი ოდესმე ჰქონდის (*პრ., კავშ., პეტრ., 206; 124.1-4*); – **ნეოპლატ.** არსის **სტრუქტურაში** რიგის **დასაბამი**, **დასაწყისი** – **τὰς ἀρχὰς** – ყოველი ღმრთებრივთა მოქცევთა დასასრული თვსთა **დასაბამთა** ებადვის, რამეთუ იგებს თვს-შორის მრგულსა დაუსაბამოსა და დაუსრულებელსა **დასაბამთადმი** უკუნქცევისა მიერ (*პრ., კავშ., პეტრ., 147; 89.17-19*); – **ყოველთა დასაბამი** – **τὸν πᾶσαν ἀρχήν** – ყოველნი არ ვისდა მზიარებელნი ერთისად დამოკიდებულ არიან **ყოველთა დასაბამისად** (*პრ., კავშ., პეტრ., 100; 62.3-4*); – **ἡ ἀρχὴ τῆς ὕλης** – განსაზღვრებულა **დასაბამი ყოველთა მყოფთად** და მიმდრეკი უმჯობეს [არს] მიდრეკილთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 14; 14.12-13*); – **ἀρχὴ καὶ αἰτία** – **დასაბამი და მიზეზი** (ჰენდ.) – ვითარ ერთი არს ყოველთა **მიზეზი და დასაბამი**, ამისთვის მისნი ვიდრემე მიახლებულნი შეიწრდებიან სიმრავლითა (*ამონ. მოსახს., ტარიჭ., 67.18-21*); გონიერი ცნობად არს **დასაბამი და მიზეზი** მცნობელობისად (*პრ., კავშ., პეტრ., 20; 18.15-16*)

დასაბამებრი // **დასაბამებრივი** (**მიზეზი, ერთი, მხოლოდ**) – ყოველი **დასაბამებრი** მიზეზ და მპყრობელ [არს] სხუათა სიჭშირისა მიერ ძალთადასა მშისთავრობს და იპყრობს ბუნებით (*პრ., კავშირ., პეტრ., 121; 74.8-9*); – მოჰმართა **დასაბამებრსა ერთსა**, მიზეზსა ყოველისა სირაფისა (*კავ-*

- შირ., განმარტ., პეტრ., §22*); – **ბრჯაძე** – ყოველი მხოლოდ დასაბამებრივი ორსახეთა წარმოაყენებს რიცხუთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 64; 42.7*); – ჰბაძენ და ემსგავსებთან რაითავე **დასაბამობითსა** მხოლოდსა (*პრ., კავშირ., პეტრ., 64; 42.20-21*) – **ბრჯაძე ზ** – ყოველი პირველი და **დასაბამებრივ მყოფი** თითოეულსა შორის წესსა არს ერთი (*პრ., კავშ., პეტრ., 22; 19.29-30*)
- დასაბამიერ-ი** – **დასაბამისგან გამოსული** – დასაბამი თან მოაქუს ყოველთა **დასაბამიერთა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)
- დასაბამიერ-ი** – **ბრჯაძე** – ჭეშმარიტად იქებინ ყოველთა გუამ-მყოფელი **დასაბამითი**, დასრულებითი და შემოკრებითი, შემზღუდველი და საინაჯე და თავისა მომართ თვისსა მომქცეველი და ესე შეერთებულად, განყოფილად, ზემთააღმატებულად (*არეოპ., საღმრ., ევრ., 1.7*); **დასაბამითი მიზეზი** – **ბრჯაძე** – პირველ უმსგავსოთაისა მსგავსთა წარმოაყენებს თითოეული **დასაბამითთა მიზეზთა** (*პრ., კავშირ., პეტრ., 115; 71.10-11*)
- დასაბამიერ-ბამი-ი** – **ბრჯაძე** – ჯერ არს უკუვე, რათა იყოს პირველი შეერთებული ერთთაგან და ვპოთ **დასაბამიერ-ბამი** (*პრ.; კავშ., პეტრ., 6; 7.29-30*)
- დასაბამი-ი (პირველი)** – *ნეოპლატ.* „ღმერთების“ – განყენებული, აბსტრაქტული რიცხვების საწყისები – **რან პრან ბრჯაძე** – ყოველი წესი ღმრთებრივთა რიცხუთა **პირველთა დასაბამთაგან** არს: პირველისა საზღვრისა და პირველისა უსაზღვრობისა მიერ (*პრ., კავშ., პეტრ., 159; 96.2-3*);
- დასაბამიერ-ი** – ყოველი **დასაბამიერი** მიზეზ და მპყრობელ [არს] სხუთთა სიჭმოდსა მიერ ძალთაისა აქმსთავრობს და იპყრობს ბუნებით (*პრ., კავშირ., პეტრ., 121; 74.8-9*)
- დასაბამიერ-ი** – **საწყისობა, დასაბამობა** – ვინაიდან აღმოჩნდა ერთი უზადოდ და წმიდად და თვითერთად და ზესთმდებარედ თვთ მას ვიტყვ **დასაბამობასაცა** (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §1*)
- დასასრულობი-ი** – **მიზნისეული** – **რესაძე** – რომელნიმე შემქმნელობითისა მიზეზისაგან მიმართ ითქუმიანპ., ხოლო ესენი არიან ერთისაგან და ერთისა მიმართ: ერთისაგან სადმე შემქმნელობითისა, ხოლო ერთისა მიმართ – **დასასრულობითისა** (*ამონ., მოსახს., ტარიკ., 113.15*)
- დასასრულობი-ი** – **საწყისი** – **ბრჯაძე** – სხვსა დასასრული სხვსა იქმნების **დასაწყისად** (*ამონ., ტარიკ., 103.36*)
- დასასრული-ი** – **დასასრული** – რამანცა მიიღო დასაბამი და დაწყებად უამისშორისი, საჭირვო არს, რათა ხრწნადცა მიიღოს და **დასასრული** (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §206*)
- დასასრული-ი** – **გამოსახულება** – **ἐκστασία τὸ** – არა ნივთსა სახარებინასა, არცა ჯუარისა ნივთისა თაყუანის-ვისცემთ, არამედ **დასასრული-ბასა** (*დამასკ., გარდ., 265, არს.*)
- დასასრული-ი** – **უარყოფელი, დამარღვეველი (არგუმენტები)** – **ლსიც** – დადებოდედ და ამათნიცა [კლენთეს და ქრისიპეს სიტყუათა] **დასასრულინი**, ვითარ-იგი **დაპყნეს** პლატონურთა ფილოსოფოსთა (*ნე-*

მეხ., პეტრ., 28, 17); დაიდებოდნ და ამათნიცა [კლევანთეს და ქრისიპეს სიტყუათა] დასაკსნელნი, ვითარ-იგი დაჰკსნეს პლატონურთა ფილოსოფოსთა (ნემეს., პეტრ., 28, 17)

დასაბაღაპელ-ი – **ἀγέλιος** – უკუეთუ ბოროტი დაუბადებელ არს, არცა დეთისაგან შექმნილ არს იგი (ბახ., ექუს., უძე., ანონ., 34, 8-9)

დასუსაბაპელ-ი – **მოუსაბოელი, დაუშრეტელი, ჩაუქრობელი** – **ἀνέκλειπτος** – სამარადისობაა უსაზღვრობა არს, საუწყო: რამეთუ არ ოდეს მოკლებადი უსაზღვრო; რამეთუ ჰქონდის მას დაუვსებელად გუამოვნებად თვისი (არ., კავშ., პეტრ., 94; 58,19); **ἀνεκλιπτος** – რამეთუ განწყვლენად განწყოფს და მოაკლებს ძალსა თითოეულისასა, ხოლო განუწყვლელელობად თან შემოხიდავს და თან შეჰრთავს და მოუკლებელად და დაუვსებელად დაიცავს მას (არ., კავშ., პეტრ., 86; 54,29); – **ἀσθετος** – ნამდვლმყოფი უსაზღვრო უკუე, ვითარცა მქონებელი თვის შორის დაუვსებელსა ცხორებასა და მყოფობასა მოუკლებელსა და მოქმედებასა უცვალებელსა (არ., კავშ., პეტრ., 86; 54,12); – ცვიცამცა დადგა თვისთა დაუვსებელთა მიდრეკათაგან (კავშ., განმარტ., პეტრ., §13)

დასაღრომელ-ი და **საზნაღ-ი** – **წარუვალი, დაურღვეველი, უხრწნელი** – **ἀνἀσθετος** – ყოველი სული დაუზღრომელ არს და უხრწნელ (არ., კავშ., პეტრ., 111,26; 112,5)

დასაზნაღ-ი – **დაუშლელი, დაურღვეველი, უხრწნელი** – **ἀδύνατος** – ყოველთასა მას დაუკსნელსა მდგმობასა განამტკიცებს და ძალსა განდმრთობისასა განდმრთობადთა მათ მიანიჭებს (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 8,5); რომლისა მიერ ერთი და დაუკსნელი ყოველთა თხზულებად საღმრთოესა მისერ მის მიერისა შენაწევრებისა დგას და შეიწყობვის ყოველითურთთა ერთ-კმობითა და ერთ-ნებაობითა და თანა-მოდასეობითა (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 11,2); დაურღვეველი ღმრთებრივთაცა აღმკულებასა დაუკსნელი მოუგვის თანნათხზი და ერთებრივი უცვალებელობად (არ., კავშ., პეტრ., 133; 81,20); იყოს თუ მარტივ... თვის-შორისცა იყოს დაუკსნელ და განუზნეველ (არ., კავშ., პეტრ., 48; 34,4-5); **ἀστος** – ყოველი თვთმდგომარე აღუგებელ, ვინაი – დაუკსნელცა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §45)

დასაბამო-ი – **ἀπαρχος** – არს ღმერთი დაუსაბამო, დაუსრულებელი, საუკუნოე. (დამასკ., ვარდამოც., ეფრ.); წმიდისა სამებისა გუამთა შინა გუამოვნება არს დაუსაბამო იგი სახე თითოეულისა უჟამოდ ქონებულისაგუამოვნებისა (დამასკ., დიალ., 53,6, ეფრ.); **ნეოპლატ.** – ყოველი ღმრთებრივთა მოქცევთა სასრული თვისთა დასაბამო ებადვის, რამეთუ იგებს თვის-ორის მრგუალსა დაუსაბამოსა და დაუსრულებელსა დასაბამთადმი უკუნქცევისა მიერ (არ., კავშ., პეტრ., 147,89,17-19); სხუად არს ძალი ჟამითთა და მიდრეკითთა და ბუნებითა შორის; და სხუა – ვითარ ერთისათვის იტყვს, ანუ ერთთათვის, ანუ დაუსაბამოსა სამარადმყოფსა შორის დამსჭუაღულთათვის (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1)

დასაზნაღ-ი – **განხრწნადი, დაშლადი** – **ἀδύνατος** – ყოველი აღგებული ჟამის-შორისი და დაკსნადი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §206)

ღანწმსება – დადგენა, განწესება, გარკვეულ წეს-(რიგში) ჩაყენება – **წმთა**, **მაწმთა** – სამღვდლო მოქმედებად და წესად განყოფილა სამღვდლო მოძღვრობითა **დაიწესნეს** (*არეოპ., საეკლ., ვფრ., 51.7*) – [ყოველი მიზეზი] ყოველიურთ ზესთ განყენებულ არს, რამეთუ მზიარებელი ვერ **დაიწესნეს** მას თვს შორის, არამედ მის-გამოსა ნაბრწყინსა ეზიარა, რაოდენ იყოს შემძლე დატევნად (*პრ., კავშ., პეტრ., 98; 61.8*); არარად შემძლებელ არს წარმოდგომად და საზომისა და წესისა მიმთხუევად, განყენოს თუ ღმრთებრივსა რიცხუსა: რამეთუ სრულ იქმნების ყოველი ძალისა მიერ მათისა და **დაიწესების** და განიხომების ღმრთებრივსა მიერ რიცხუსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 145; 88.10*); ეძღუანვის თუ ყოველსა სირასა, და ყოველი ხუედრისაბრ **დაწესებულა** მისდა მიმართ (*პრ., კავშ., პეტრ., 97; 59.19*); ყოველსა სულსა ნაწილებითსა ესევითარი აქუს შესარაბამი საღმრთოსა სულისა მიმართ, რომელსა ქუეშე **დაწესებულა** არსებით, ვითარ ეტლსა მისსა ეტლისა მისისა მიმართ (*პრ., კავშ., პეტრ., 205; 123.13*)

ღანწმსებულ-ი – დადებული, დადგენილი, გარკვეულ რიგში მდგომი – **რწმთა** – არა გარდაჰკვების მის მიერ **დაწესებულსა** მას და განწინებულსა კაც-შუენიერად კეთილსა წესიერებასა (*არეოპ., ზეც., ვფრ., 44*) – **ნეოპლადი**, – ყოველი განღმრთობილი, რომელიცა იყოს უფროს... უმახლობელეს პირველისა **დაწესებულ**, უმეტეს ყოველბრივისა ტომისა მიერ იზიარების (*პრ., კავშ., პეტრ., 137; 83.31*); ყოველსა საღმრთოსა წესსა შორის უპირველესნი უფროსი ზესთ განყენებულნი] თვს-ქუეშე უმახლობელეს **დაწესებულთასა** (ταπεινός) და ესე შემდგომითი შემდგომად (*პრ., კავშ., პეტრ., 13; 80.23*); კუალად ითქუემის სახედ **დაწესებული** (ταπεινός) ნათესავისა ქუეშე (*დამასკ., დიად., არს., 2.2*); – **მაწმთა** – ყოველსა თითოეულსა სირასა შორის **დაწესებულთა** (ματταρεινός) პირველნი და თვსისა მხოლოდსადა შეერთებულნი შემძლებელ არიან ზიარებად (*პრ., კავშ., პეტრ., 110; 67.3*); [ნამდვლმყოფი] ერთებრივ, ვითარცა უმახლობელეს ერთისა **დაწესებული**, და ერთისა თანმიტომებული (*პრ., კავშ., პეტრ., 86; 54.18*); საუწყო უკუე, ვითარმედ ამით ყოველთა ერთი და პირველებრივი გუარი, ვითარ-და მის-ქუეშესა სირასა შორის **დაწესებულთა**, თან-მისცემს მათ [თვსისა თუთებისაგან] (*პრ., კავშ., პეტრ., 97; 59.21*)

ღამსნა – დაშლა, დაფანტვა – **სწსც** – მოხსნა, დარღვევა, უარყოფა – დადებოდედ და ამათინცა [კლენათეს და ქრისიპეს სიტყუათა] **დასაგსნელნი**, ვითარ-იგი **დაგსნეს** პლატონურთა ფილოსოფოსთა (*ნემეს., პეტრ., 28, 17*)

ღამსნა-ი – დაშლა, დაყოფა – **ი სწსც** – დაგსნად ყოველად უცხო არს ღმრთისაგან (*დამასკ., გარდ., 39, ვფრ.*)

ღამსნაღ-ი – განხრწნადი, დაშლადი – **მასტაქსთ** – ვითარ უვნებელ იყოს ნივთთაგან შემოკრებული და კუალად მათდავე მიმართ **დაგსნადი?** (*დამასკ., გარდ., 39, არს., 3*) – **მასტაქსთ** – ყოველი, რაჲზომ **დაგსნადი** და განყრადი ანუ სხეულებრივი არს და თანშეკრული, ანუ ქუემდებარესა შორის დამთხუევით მოუგია გუამოვნება თვსი (*პრ., კავშ., პეტრ., 187; 111.27-28*);

- **διαსτροφή** – დაჯსნადი და მრავალთაგან შედგმული განისრწნეს (*არ. კავშ., პეტრ., 187; 112.1*)
- ღაკულომა-მ** – შემთხვევითობა – **πειτυχία** – და რომელმან მოუწოდებულად საუნჯე კპოა, ნეფსით ვიდრემე ერმაჟულსა დახუდა, არა წინააღრწევით (*ნემეს., პეტრ., 134, 16-18*)
- ღმრმა-მ** – უძრბობა; მელეგობა, სიმტკიცე – **ή ἡρεμία** – არსებითად აქუს ესევითარი ძალი ძრვისა გინა **ღგომისაჲ** (ღამასკ., *ღიაღმეძ., ეფრ. 26.2*); – **ή στήσις** – შეუნიერებამცა, და მსგავსებამ და **ღგომამ**, და თვითობამ, – ესე ყოველნი პირველნი და თანუქონონია (*არ., კავშ., პეტრ., 63; 42.2*); რამეთუ **ღგომამ** და ძრვა ყოველისა არს უზეშთაესი იგი ყოველისა **ღგომისა** და ყოველისა ძრვისაჲ, რომელი დაამყარებს ყოველსა სიტყუთა წამის-ყოფისა თვისისაჲთა და ძრავს თვისად კუთრად თითოეულისა მოძრავობისა (*არხოჲ., საღმრ., ეფრ., 4.7*); ვინამცა ყოველი **ღგომამ** და ძრვამ მისგან და მის ძლით და მის მიერ და მისსა მიმართ არს (*არხოჲ., საღმრ., ეფრ., 4.10*)
- ღენამ-მ** – ვითარ ჟამი – მარადის **ღენასა** და **გარდაღენასა** შორის, ეგრეთვე ჟამის-შორისიცა არსებამ ღენასა და გარდაღენასა შორის [*არს*] (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50; 109,30-31*)
- ღიამთის-0** – არამყარი, ცვალებადი თვისება – **ή δάμνσις** – უკუეთუ ადვილ განსაგდებულ [არს], იქმნების **ღიათესად** (*ამონ., მოსახს., ტარიჲ., 170,24*); ვითარებისათა ოთხთა გუართა მომცემს ჩუენ არისტოტელი: პირველად ექსსა და ღიათესსა, მეორედ ძალსა და უძალობასა, მესამედ ვნებულებითსა ძალსა და ვნებასა, მეოთხედ **ნაკუეთსა** და მორცხსა (*ამონ., მოსახს., ტარიჲ., 169,18*)
- ღროშამ-მ** – დაყოვნება – განვედით ამიერ და ნულარა **სდროებთ** (*მამ. სწ., 204.10*); – **ἀναβίαλα** (**ἀναβίαλισθαι**) – არა ჯერ-არს **დროებამ**, არამედ მეცხეულად შედგომამ (*თეოფ. ბულგ., მარკ., ჰიმჲ., S 404,81*); – **ἀναβίαλισθαι** – არა მედად შეასწავა მახარებელმან ჟამი, ვითარმედ „ჟამი იყო, ვითარ მეათე“, არამედ რადთა მასწავლელთა და მოწაფეთა თვისთა ასწავოს, ვითარმედ არა საკმარ არს ჟამისათვის **დროებამ** (*თეოფ. ბულგ. ითან სახ ვანმ., A- 52; 12*; **διδάξῃ σῆι οὐ δὶὰ τὸν καιρὸν ἀναβίαλισθαι**” PG.t. 123);
- ჰენდიად:** უკუეთუ იგინი თავს იდებენ მიმყოფრებასა და **დროებასა** (*გრ. ნოს., კაც. შესაქ, გ.ათ.*) **შდრ./უკუეთუ** იგინი მიიწვევიან დაყოვნებასა (*გრ. ნოს., კაც., აგებ., 197, 11*); **დრო-ყოს** და თვთ მოვალს ჟამი (*ზარზმ., 182,9*); ამისთვის არა ჯერ-არს ჩუენი შეწუხებამ მცირედისა ამისთვის სასოებობითსა **დროებისა** (*ბას., კაც. შეს., გ. ათ.*) **შდრ. //** არა ჯერ-არს ჩუენდა, რადთა სულმოკლე ვიქმნენით **დაყოვნებისათვის** (*ბას., კაც. აგებ. უძკ.*) – **გარკვეული, დათქმული ვადა** – **προβέμσις** – ანუ რომელნი წიგნი წარკითხულნი უბანსა ზედა მაუწყებელნი **დროისანი?** (*ბას., ექუსთ., გ. ათ.*); შემდგომად მცირედისა **დრო-მეც** (*ზარზმ., 182,9*); შვილნო, რო-მეცით მე და ძმათა ჩემთა, ვიდრე შუადღემდე (*ხანძთ.*); მომეც მე ცოლი ჩემი, რამეთუ ადესრულნეს დღენი იგი **დროსანი** (*დაბად. 29,21*); განაჩინა **დრო-მ** იგი ჟამისაჲ (*სინ მრ. 197,28*); დრო-სცა ვიდრე ათსამეც დღემდე (*გ.ამარტ., ხრონიღრ., არს.*); დაო, მეტსა საუ-

ბარსა აღარ მომცემს ჟამი და **დრო** (*რუხთ., 859,1*); **დრო** მათის პაემანისა (*რუხთ.*); **დრო** იყო წარსლებისა მისისა (*ქცხ., ლაშ. ისტ.371,6*)

ე

ეგრეთვე – ამგვარობა, იგივეობა, იგივე სახეობა – **ἀσῶτα** – ხედმიწვევულობანი სადმე **ეგრეთვეობის** მქონებელთათვის შთამოვლენ (*ამონ., მოსახს., ტარიტ., 8,23*); ვიტყვთ უკუე, ვითარმედ არს საღმრთოსა ნეტარებისა სახიერებად მარადის მასვე ხედლობისა (**κατὰ τὴν ὑμᾶν**) და **ეგრეთვეობისა** მქონებელ (*არეოპ., საეკლ., ეფრ., 2,III,3*)

ეგვიტარობასაცა – ამგვარობა – რაულ დასაბამცა იყვენ სირათა დასაბამნი, **ეგვიტარობასაცა** თან-მისცემენ ყოველთა თვის-გამოთა (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §97*)

ენადღეობა – აწ რად ვყოთ, ოდ მოსწაველყო, ხედულო გონებისაგნ, მოვედ-და ელლენთავე **ენადღეობასა** უებადლოთ, [=ბადალი ვუპოვოთ], ვითარცა მომმარჯუსა გონიერთა ხედვათასა (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §50; 107.18-19*)

ენამზეობა – ყოველთავე, ელლინთა **ენამზეობასა** ზედა, თვისი სახელი ჰქვიან, შესაბამი თვისისა არსებისა (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 6.23-24*)

ენაქეპია – დასრულებულობაში მყოფობა, დასრულებულობა, გაფორმებულობა, გაფორმებული მყოფობა – არისტ. **εὐτελεχεία** – იქცეს რად სხეული, მყის იგინი [ფერნი და ნაკუეთნი] უმოფონი იქმნებიან, ვითარცა სტაგირელისა **ენტელექიანი** (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §48; 107.1-3*); [სული] არცა სხეულთაგან განუშორებელი არს, ვითარ არისტოტელისა ენტელექიად, რომელი პირველთა შორის სქოლიოთა მდიდრად გარდამოიცა (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §186; 194.129-32*); [სული] არცა ვითარ არისტოტელის **ენტელექიანი** წინამდებარეთად მოქენე არიან, არამედ სრულიად ზესთა ძეს ესევიტართა ხრწნა-ქცევითთა ვენებათა (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §187; 195.14-16*)

ერთი – 1. **რიცხვთაშორისი, თვლადი ერთი** – **ἓξ, μὶς ἓν** – რიცხვ ათისა თანმდებარე არს ათთა **ერთთაგან** არა თანშერწყუმულთა, არამედ ურთიერთას განრჩეულთაგან (*ამონ., ტარიტ., 48,8*); – ასსა-შორისნიცა მხოლონი და რიცხუნი ყოველნი არიან გათვსვით **ერთნი** თითოეული მათი. და კუალად თუთ იგიცა გუარ-მყოფელი, ვიტყვ ასობასა, რამეთუ **ერთ** არს მესვე რიცხვ, რომელმან თვის გუარ-ყვან თვის-შორისნი ყოველნი ნაწილნი (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §; 11.15-18*); მოიღე სახედ რიცხუთაშორისი ესე **ერთი** (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §6*); 2. **ნეოპლატ.** – თუთერთი, ზესთერთი, მარტივად ერთი, აბსოლუტური ერთი აბსოლუტური ერთის, ზესთერთის ატრიბუტები: პირველი, უპირმშოესი, უზადლო, წმიდა, უქმნელი, უქმნო, უთქმელი, უთქო, უოცნო (=წარმოუსახველი), უცნო (=შეუცნობელი) უმოქენო – **ἓν ἑμᾶς, τὸ ἓν**

– ყოველთა მოგონებათაგან მოუგონებელ არს ზეშთაგონებისა იგი **ერთი** (არეოპ., ხაღმრთ. სახ., ეფრ., I: 1); ყოველთა მოგონებათაგან მოუგონებელ არს ზეშთაგონებისა იგი **ერთი** (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., I:1); **ერთისა** მის უმეტესად უცნაურისა, არსებათა უზეშთაგონისა თუთსახიერებისა (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., I:5); ერთობასაცა შინა ყოველივე რიცხვ ერთსახეობით წინათვე მყოფ არს და აქუს ყოველივე რიცხვ **ერთსა** თავსა შორის თუსსა მარტოებით და ყოველივე რიცხვ შეერთებულ არს **ერთსა** შინა, ხოლო რაოდენ ერთობისაგან წინა-განვიდოდის, ესოდენ განირჩევის და განმრავლდების (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 5.6); **ერთი** არს ყოველთა მიზეზი და დასაბამი (ამონ., მოსაკუნტარიჭ., 67,18); **ერთი** არს ყოველთა მიზეზი და დასაბამი (ამონ., მოსაკუნტ., ტარიჭ., 67,18); ყოველი სიმრავლე ეზიარების რაითავე **ერთსა** (თმ ლბჯ) (პრ., კავშ., პეტრ., I: 3-7); ყოველი სიმრავლე მეორე და შემდგომი არს ერ თისა (პრ., კავშ., პეტრ., 5: 6.4-5); მაცხოვრებელი და მკურთხეული არსებასა თითოეულისასა არს **ერთი**, რამეთუ ერთისა მიერ ცხოვრდების ყოველი (პრ., კავშ., პეტრ., I: 13. 15-16); **უქმნელ უკუე ერთ** არს პირველი და **ზესთერთი**, რომლისა სხუად არდ იყოს უპირველეს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §3); ყოველი სიმრავლე ერთსა შორის იხილვების, ვთარ მიზეზსა შორის თუსსა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1; 13.26); **ხოლო ბუნებითსა ერთსა** და რომელი იყოს **თუთერთ**, არარად არს უპირველეს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1; 18-19); მან **ზესთამან ერთმან** ყოვლისა სირადსამან სიმრავლე ერთ-ყო (კავშ., განმარტ., პეტრ., §23); არს ვიდრემე კეთილობად ერთობა და ერთობად კეთილობა და კეთილობად – **ერთ**, და **ერთი** – პირველი კეთილობად (პრ., კავშ., პეტრ., I: 13.25-30); ყოველი მზიარებელი **ერთისად** ერთიცა არს და არა-ერთი... არ ვითარ **მარტივად ერთი**, არამედ ვითარ ერთ არს მზიარებელი **ერთისად** (პრ., კავშ., პეტრ., §2; 4.3); ყოველი სიმრავლე მეორე და შემდგომი არს **ერთისა** (პრ., კავშ., პეტრ., 5: 6.4-5); – **აბთაელიჯ ლბჯ – თუთსრული ერთი** – ესრეთ, არცა ყოველი შეერთებად [არს] ღმერთ, არამედ **თუთსრული** ოდენ **ერთი** მხოლოდ (პრ., კავშ., პეტრ., 64: 42.31-32); – **თბ ლნ თბ პრბთთ** – პირველი **ერთი** – შემდგომად **ერთისა პირველისა** – ერთნი, და შემდგომად გონებისა პირველისა – გონებანი, და შემდგომად სულისა პირველისა – სულნი, და შემდგომად ყოველთა ბუნებისა – სიმრავლე ბუნებათად (პრ., კავშ., პეტრ., 21; 19.23-6)

პრმ-ი, პრმნ-ი – 1. ღვთაებრივი ერთები, ჰენადები – არსის იერარქიულ რიგში ერთის შემდგომნი, მყოფთა წარმოშობის მიზეზები, ერთობის, ერთიანობის პრინციპები, ზესთერთისაგან მყოფთა წარმოშობის შუალედური რგოლები, განყენებული, აბსტრაქტული რიცხვები, დაცლილი ყოველგვარი მატერიალური გაგებისაგან, ლოგიკური, ფილოსოფიური კატეგორიები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ყოველი მომდევნო რიგის, სერიის „წარმოშობას“, „ერთქმნას“, იგივე „ღმერთებრივი რიცხუნი“, რომლებიც პროკლეს არსის სტრუქტურაში ღმერთების რიგს ქმნიან – ლბჯ ლბჯ – შემდგომად ერთისა პირველისა – **ერთნი**, და შემდგომად გონებისა პირველისა – გონებანი (პრ., კავშ.,

პეტრ., 21; 19.23-26; – ყოველი სიმრავლე ანუ შეერთებულიაგან არს, ანუ ერთიაგან (ბრ., კავშ., პეტრ., 6; 7.19); ჯერ-არს უკუე, რაათა იყოს პირველი შეერთებული ერთიაგან (წგ ლმბდა) და ვპოთ დასაბამით-გამოდ (ბრ., კავშ., პეტრ., 6; 7.29); – **რნ მცსა ლმბდა** – ჯერ-არს, რაათა იყოს კუალად სხუადცა გონებად, არმზიარებალი **სადმრთოთა ერთთად** არამედ მხოლოდ გამგონეოდენ (ბრ., კავშ., პეტრ., 181; 109.9-10); არს თუ ღმრთებრივ, აღსავსე არს **ღმრთებრივთა ერთთაგან** და არს ერთის-გუარ (ბრ., კავშ., პეტრ., 160; 96.16-17); – ყოველი მზიარებელი **ღმრთებრთა ერთთად** იწყებს პირველ ნამდვლმყოფისაგან და მისრულდების სხეულებრივისა ბუნებისადმი (ბრ., კავშ., პეტრ., 140, 85.15-16; – **ბ მციც ლმბდა** – არცა ყოველი გონებად ეხების ღმერთსა, არამედ უმწუერვალესი და უერთებრივესი გონებათად რამეთუ ესე უთვსეს **ღმრთებრივთა ერთთადმი** (ბრ., კავშ., პეტრ., 111; 68.32-33–69.1); – **მცსა ლმბდა** – ყოველი **ღმრთებრივი ერთი** ერთისა ვინადასა მიერ მყოფთადასა იზიარების უსაშუვლოდ და ყოველი განღმრთობილი **ერთისა** მიმართ **ღმრთებრისა** აღიცისკრებს (ბრ., კავშ., პეტრ., 136, 83.9-1); – **მციც ლმბდა** – ყოველი უკუე **ღმრთებრთა ერთი** არს კეთილმოქმედი, ანუ კეთილობდა ერთმყოფელი და ესევეითარი აქუს აობად თითოეულსა განღმრთობილთასა (ბრ., კავშ., პეტრ., 134, 81.3-5); 2. – **რბ ლ, ლმ, მცსა** – **ნეოპლატ.** თვალადი რიცხვი, მიმართებითი, ზესთერთთან, აბსოლუტურ ერთთან ზიარებით ქმნილი ერთი – ყოველი ქმნილი ერთი ზიარებითა ერთისადათა იქმნების ერთ: ვითარ დაუდგნა ზიარებასა ერთისასა, არს ერთი (ბრ., კავშ., პეტრ., 3; 5.3-4); ყოველი მზიარებელი ერთისა **ერთიცა** არს და არაერთი... არ ვითარ მარტივად ერთი, არამედ ვითარ ერთ არს მზიარებელი ერთისა (ბრ., კავშ., პეტრ., 2; 4.3); – **რბ აც პაითმბც ლ** – დადათუ იყოს ერთავე ამითა ერთი, ვითარ თვთერთებრივი, ხოლო სხუად – ვითარ **ვნებულადი ერთი** და შეერთებული ზიარებითა მისითა (ბრ., კავშ., პეტრ., 136; 83.25-27); – **მცსა ლმბდა** – **ცალკეული ჰენადა** – ყოველი ნაწილდებითი გონებად ეზიარების ზესთ გონებითსა და პირველსა მხოლოსა ყოველობითისა მიერ გონებისა და თანდაწესებულისა თვისისა **ნაწილდებითისა ერთისა** (ბრ., კავშ., პეტრ., 109; 67.20-21); – **რბ ლსტმცსა ლ** – **ქმნილი ერთი** ყოველი **ქმნილი ერთი** ზიარებითა ერთისადათა იქმნების ერთ: ვითარ დაუდგნა ზიარებასა ერთისასა, არს ერთი (ბრ., კავშ., პეტრ., 3; 5.3-4)

პრმი-არსმი – ქრისტ. დოგმატ. – ერთი არსების მქონე – **ჩ მცსა თსა** – **ბ ბამ ინსიც** – ერთარსად და ერთბუნებად და ერთნათესავად და ერთხატად უწოდენ მისვე სახონისა სახისა განუყოველობასა (დამასკ., დიალ., 27.2)

პრმიარსმბა-მ – ნეოპლატ. – არსის სტრუქტურაში ერთ რიგში მყოფი, ერთტომი, ერთი არსების, ერთი ბუნების მქონე – ესრეთ იტყვს, ვითარმედ ყოველნი მყოფნი ანუ საყოველთაო არიან და შემცველ ნაწილთა, ანუ ნაწილ და შეცველ და შესაზღვრებულ საყოველთაოთა შორის, და კუალად, ანუ იგივეობა და ერთტომ და ერთარსება (კავშ., განმარტ., პეტრ., 366)

პრისამამი – ერთდროული, ერთჯერი – ერთბამად [არს] გონებად და გასაგონოდ მისი (კავშ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ., 6.1)

პრისაუნება – ერთი ბუნების ქონება, შერწყმული ბუნება – ἡ μία χύσις – ხოლო ერთბუნებად არა ითქუმის თითოეული გუამოგონებად კაცთა, რამეთუ თითოეული გუამი კაცთა ორთა ბუნებათაგან შეზავებულ არს: სულისაგან, ვიტყვ, და ჳორცთა (ღამასკ., დიალ., 27.6 ევრ.); – ἄμοιρος – ერთარსად და ერთბუნებად... უწოდენ მისვე სახოვანისა სახისა განუყოფელობასა (ღამასკ., დიალ., 27.2, ევრ.)

პრისაპამი – ერთი ჰიპოსტასის, ერთი გვამოგონების მქონე – ἡ ἰσότης – [რომელნი] განუკუეეთენ არიან, ესე იგი არს, ერთ-გუამ (ღამასკ., დიალ., 2.19); – τὸ ἑσπῶνταιον – საკუთრად ერთგუამ არს ანუ იგი, რომელი თავით თვისთ ვერ შეკრებოდის, არამედ სხუათა გუამთა შინა იხილვებოდის (ღამასკ., დიალ., 30.1)

პრისაპარმი – ἔνοιαίης – ყოველი სირად ზიარებითა ღმერთთა ერთგუარ არს და კეთილგუარ ერთისა მიერ თვთებისა (პრ., კავშ., პეტრ., 119; 73.2-3); – ყოველი ღმრთებრივი გონება ერთგუარ არს და სრულ, და პირველი გონებად თვსგნით სხუათა წარმოაყენებს გონებათა (პრ., კავშ., პეტრ., 160; 96.14-15); – ყოველი ღმრთებრივი გონება ერთგუარ არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §160)

პრისაპარმბრივი – ἔνοιαίης – თითოეული წესისაებრ თვისისა და ძალისა მიიღებს წარმოდგომასა მათსა: რომელიმე ერთგუარებრივი, ხოლო რომელიმე – გამრავლებულად (პრ., კავშ., პეტრ., 143; 87.6-8)

პრისაპარმბრივი არსება – ἡ ἔνοιαίης ὀνεία – შეერთებასა გუართასა გარეშემცველი მათი განუნაწილებელი გუამოგონებად დაჰნიშნავს და ერთგუარებრივი არსებად რამეთუ განუნაწილებელობასა შორის და ერთგუარებრივობასა მყოფობად ჰქონდის (პრ., კავშ., პეტრ., 176; 106.4-7)

პრისაპარმბრივობა – ἔνοιαίης – [გონიერთა გუარსა] განუნაწილებელობასა შორის და ერთგუარებრივობასა მყოფობად ჰქონდის (პრ., კავშ., პეტრ., 176; 106.6-7)

პრისაპარობა – τὸ ἔνοιαίης – განმრავლებული განაგდებენ თვსგნით ერთგუარობასა (პრ., კავშ., პეტრ., 95; 58.30)

პრისაპარუნება – τὸ ἔνοιαίης – უკუქცევა დასასრულისა დასაბამადვე ერთსახედ აღიქმს ყოველთა და განასზღვრებულად და თვსმიმართ თანმიმწამედ, და შორის სიმრავლისა ერთგუარონებისა მხუენებულად თანმიწამებისა მიერ (პრ., კავშ., პეტრ., 147; 89.20-21)

პრისაპარმბრივობა – ერთი და იგივეობა – ათ და მესამესა თავსა ზედა-დაპრთავს ერთისა და კეთილობისათვს, რომელთაცა აღმოაჩენს მათ ერთ და იგივეობად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §13)

პრისაპარმი – (იხ. მხოლოდ, ღმრთებრივი რიცხუ) – ნეოპლატ. – ჰენადა, ერთობის პრინციპი – ἕνς – ვითარ მყოფი მიმართ მყოფისა, ეგრეთვე-და ერთბერი – ერთებრივისა მიმართ ღმრთივისა: (პრ., კავშ., პეტრ., 137; 84.1-2); რაიზომვე მყოფნი, ეგეზომვე ერთბერნი მხოლონი (პრ., კავშ., პეტრ., 137; 84.3); ყოველსა განღმრთობილსა მყოფობად უეუე აქუს კეთი-

ლობითი, ხოლო ძალი – **ერთებრი** (*პრ., კავშ., პეტრ., 121; 74.2-3*); **ერთებრი** თვის-გამო ღმერთ [არს], და გონებად – ღმრთებრივ, ხოლო სული – საღმრთო, ხოლო სხეული – ღმრთის-სახე (*პრ., კავშ., პეტრ., 130; 79.28-31*);

ერთმარმი-0 – **ἐνομιότατοι** – ნამდვლმყოფი **ერთებრივ** [არს], ვითარცა უმახლობელეს ერთისა დაწესებული, და ერთისა თანმიტომებული, არამედ ძალით უკუე უსაზღვრობად მის შორის (*პრ., კავშ., პეტრ., 86; 54.15*); – **τῶν θείων εὐδῶν** – **ერთებრივნი ღმრთებრივნი – ღვთაებრივი ერთები ანუ ჰენადები** საცნაურ ესე, ვითარმედ უმრავლეს [არიან] სხეულებრივნი ბუნებანი სულთაისა, და კუალად სულნი უმრავლეს – გონებათაისა, ხოლო გონებანი – უმრავლეს **ღმრთებრივთა ერთებრივთაისა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 62, 41.9-11*)

ერთმარმიობა-1 – **ἑνωσις** – მდგომსა **ერთებრივობასა** ზედა აქუს დასაბამობითი მიზეზი მათდა მიმართ შემტკიცებულისა განუწვადლებლობითა (*პრ., კავშ., პეტრ., 95; 59.1-2*)

ერთმარნი-0 – **ἑνῶδες** – **ჰენადები, ერთობის პრინციპები – ერთებრნი** რომელნიმე სრულნი თუთერთისგან წარმოიხინნეს, ხოლო ნაბრწყინნი – შეერთებისგან (*პრ., კავშ., პეტრ., 64; 42.26-27*) – **ἑκκῆταισι αἱ ἑνῶδες** – **შიდაკოსმიური, ამქვეყნიური ჰენადები – აღმკულის-შორისნი ერთებრნი**, ვითარ სრულმყოფელნი ყოველისა აღმკულისანი და ვითარ მადმრთობელნი საჩინოთა სხეულთანი (*პრ., კავშ., პეტრ., 165; 99.5-7*)

ერთმარმიობა-1 – **ἑνωσις** – „დასაბამი მისი ზედა ბეჭთა მისთა:“ ესე არს ხედვად, ესე, რამეთუ „ბეჭთა ზედაობითა“ განუყოფელობასა და **ერთებრივობასა** დამინიშნავს ჩუენ თვისისა მიზეზისა – მამისაგან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §29*)

ერთმარმიობა-0 – **ჰენადების**, „ერთების“ რივის მთავარი, „სირათმთავარი“ – წარმოშობილი ერთი ზესთა ძეს ყოველთა სირათა, ვითარ სირათმთავარი და **ერთმთავარი** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §166*); პირველ ყოველთა ერთთა წარმოსირაებისა ორნი **ერთმთავარნი** წარმოიხინნესო: პირველი საზღვარი და პირველი უსაზღვრობად, ვინა იწყებენ ორთა ზესთღმერთთა სირათა ერთთასა და წარმოჰვლიან ყოველთა მყოფთა შორის (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §159*)

ერთმარმიობა-1 – **καθ' ἑν** – **ცალკეულობა – ერთითობა** არარა არს სხუა, თვნიერ ნაწილობა (*პრ., კავშ., პეტრ., 180; 108.20*)

ერთმარმიობა-0 – **ἐνωσις** – იგი იქმნების **ერთისგუარ** ზიარებითა და უსაზღვრობასა და შემოუწერლობასა განეყენების, და რაოდენცა იყოს **ერთისგუარ**, ეგოდენცა განეყენოს უსაზღვრობასა და შემოუწერლობასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 117; 72.9-10*); არს თუ ღმრთებრივ, აღსაესე არს ღმრთებრივთა ერთთაგან და არს **ერთისგუარ** (*პრ., კავშ., პეტრ., 160; 96.16-17*); თუთ მეასე იგი არს ერთ და **ერთისგუარ** (*განმარტ., პეტრ., §1*)

ერთმარმიობა-0 – **ἐνοσις** – ყოველთა უპირატესი ერთი და ზესთად ყოველთად იყოს მათერთებელ და **ერთმარმივლ** ყოველსა ნაქუსსა სირათასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §23*)

ერთმთავრობა-მ – **ბ ღაყჩაძე** – შეერთებით უკუე და საზოგადო არს ერთმთავრობისა სამებისა ზეშთაღმართისა ღმრთეებად, ზეშთასახიერებისა სახიერებად (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 24*); განყოფიდა ზეშთაარსებისა ღმრთისმეტყუელებათად არა ხოლო ზემოთქუმულითა მით სახითა ერთობით დამტკიცებულ არს შეურეგნელად და შეურწმელად მყოფსა შინა ერთმთავრობითსა თუთებასა გუამთასა (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 25*)

ერთმთავრობითი – **ბ ღაყჩაძე** – დასაბამ შემოკრებისა არს განზნეულთა, ვითარცა ერთმთავრობითი და ერთ-მყოფელი ღმრთეებად (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 44*)

ერთმოღასეა-მ – **ბ ბატაყჩ** – იმავე, ერთი რიგისა – თუთ მისვე და ერთისა დასისა ერთმოღასეთათუხ ესე შჯული განსაზღვრებულ არს ყოველთა არსებათა უზეშთაესისა წესთ-დასაბამისა მიერ (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 43*)

ერთმოსახეა-მ – **საერთო სახელის მქონე** – **ბ თაყაყაძე** – ერთ-მოსახე-ლე არიან, რაოდენნი სახელითა და საზღვრის დადებითა ანუ ზედა-წარწერითა მასვე სახელსა ეზიარებოდინ (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 18.1*)

ერთმონაშენი – **ბ ბატაყჩ** – იმავე რიგისაშ, ერთ წყობაში, ერთ შრიგში მდაგარნი, ერთგვარნი – არცაღა კაცი თუისსა ხატისა მსგავს არს, ვინაფთაჲ ერთმოწესეთა ძალ-უც რათა იგინივე მსგავს იყვნენ ურთიერთას და მოიქცევის მათი იგი მსგავსებად ურთიერთას (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 26*)

ერთმყოფელი – **ბ ღათაძე** – გამოუთქუმელ არს ყოველისა სიტყვსა-გან... ერთობად ერთმყოფელი ყოველისა ერთობისად და არსებად ზეშთაარსებისად (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 11*); ერთმყოფელი ძალი დაყვანებით აღმიყვანებს და მიმაქცევს ჩუენ შემკრებელისა მის მამისა ერთობისა და ღმერთ-მყოფელისა სიმარტივისა მიმართ (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 11*); ყოველი უკუე ღმრთეებრი ერთი არს კეთილმოქმედი, ანუ კეთილობად ერთმყოფელი (*პრ., კავშ., პეტრ., 134; 82.3-5*); – **ღათაძე** – შემოკრებს ერთისა მიმართ ჭეშმარიტისა და წმიდისა და ერთ-სახისა მეცნიერებისა და აღავსებს ერთითა ერთმყოფელითა ნათლითა (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 46*)

ერთნათესავი – **ლოგიკ.** – ერთი გვარის კატეგორიები – **ბათაყჩ** – ერთნათესავ არიან, რომელნი მასვე შესემნასა ქუეშე განიწესებოდინ, ვითარ-იგი რაოდენნი არსებასა და სხუათა მათ ცხრათა შესმენათა ქუეშე (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 35.1*)

ერთნებაობა-მ – ერთი აზრის ქონა, ერთსულლოვნება – **ბათაყჩ** – რამეთუ იგი არს ყოველთა შემაერთებელი და ყოველთა ერთნებაობისა და ერთ-განზრახვაობისა მოქმედი და დამბადებელი (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 11*)

ერთობა-მ – 1. **ლოგიკ.** – **ბ ღ** – არა იგივე არს სახისაებრი ერთობად კაცისად, და არსებისაებრ სულისა და ჳორცთადას ერთობად (*დამასკ., გარდ., 200, არს.*); ჳოგადლობად და შერწყუმიად და ერთობად სიტყვთ განიცდების (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 56*); – **ბათაყჩ** – ერთობად ითქუმის თითოეფრთა სახეთა ჳედა, რამეთუ ანუ აღრევი ითქუმის... ანუ შენა-წევრებით..., ანუ შერევნით..., ანუ განზავებით (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 51.21*) **ლოგმატ.** – **ბ ღ**, **ღათაძე** გამოუთქუმელ არს ყოველისა სიტყვსა-

გან... **ერთობად** ერთმყოფელი ყოვლისა ერთობისა და არსებად ზეშთაარსებისა (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 11*); სამებოთისა **ერთობისა**, ერთ-ღმრთეებისა და ერთსახიერებისა არცა გამოთქუმად, არცა მოგონებად შესაძლებელ არს (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 15*); – **ჩადაც – ღმერთთან ერთობა, განღმრთობა** – განღმრთობა არს ღმრთისა მიმართი, რაოდენ დასატყვენელ არს, მსგავსებად და **ერთობად** (*არეოპ., საეკლ., ეფრ., 13*); – **ჩადაც** – არს ვიდრემე კეთილობად **ერთობა** და **ერთობად** – კეთილობა (*პრ., კავშ., პეტრ., 13; 13.28-29*) – **ჩადაც** – ყოველთა მისსა მიმართ სურის, რომელი-იგი ყოველთასა მას მიმოგანყოფილსა სიმრავლესა ყოველად **ერთობად** მოაქცევს მისსა მიმართცა ჯეროვნებით აღმხილველთა, შემსგავსებულად ძაღლისა მათისა, აღიყვანებს და ერთ-ჰყოფს მათ მარტივმყოფელთა მით **ერთობითა** მისითა (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 12*); პირ მდღელთ-მთავრობისა არს ღმრთისა მიმართი, რაოდენ მისაწდომელ არს, მსგავსებად და **ერთობად** მისისა მქონებელობითა წინამძღურად ყოვლისავე სამღვდლოისა ჰველოვნებისა და მოქმედებისა (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 3.2*); – **ნეოპლატ.** – **ჩადაც, თადაც – ერთობა, ერთიანობა** – **ერთობასა** ბუნებისასა გასხუაებულებითა გუამოვნებისადათა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 217,10-11*); ვერ-ვინად განველთას საკრეველთა **ერთობისთა**, არაობადცა ნივთისად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §57*); – **სახელწოდება „ერთი“** – შემდგომთაგან ჰკადრა მას **[ზესთურთს]** სურვილმან **ერთობად**, ვითარ ერთმქნელსა ყოვლისა სირადასას; ხოლო **კეთილობად** – ვითარ მაკეთებელსა არსთა ყუაველისას; ხოლო **მამობად** – ვითარ მიზეხსა მყოთა აობისასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §23*); – **ჩადაც** – **ჰენადა, ერთიანობა და ერთიანობის პრინციპი** – ნაწილებრივნი [ღმრთებრივნი] წარმოიშეებიან ყოველებრივთაგან, და არცა განიწვალეებიან ივინი, რამეთუ **ერთობა** არიან (*პრ., კავშ., პეტრ., 126; 78.7-8*)

ერთიანობა-0 – ყოველი სიმრავლე ერთსა შორის იხილვების, ვითარ მიზეხსა შორის თუსსა, არცა განთუსულად და განწვალეებულად, ვითარ რიცხუთა შორის, და არცა შეერთებულად და **ერთქმნილად** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

ერთსახიერება-0 – **ბαდაც** – ესე იგი არს, რომელ ვიტყვ სამებოთისა ერთობისა, ერთ-ღმრთეებისა და **ერთსახიერებისა** არცა გამოთქუმად, არცა მოგონებად შესაძლებელ არს (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 15*)

ერთობა-0 – **ბადაც** – რამეთუ ყოველი ასო **ერთობა** არს მისდა, რომლისადა იყო ასო (*ნემეს., პეტრ., 61.6-7*)

ერთობა-0 – **შეერთება** – **თადაც, ჩადაც** – უმაღლესნი უმეტეს **ერთ-ექმნენ** თუსთა მიზეხთა, ხოლო უდარესნი – უმცრომს (*პრ., კავშ., პეტრ., 131; 80.28-29; §130*); კეთილობა თითოეულისა არს **ერთქმნად** ყოვლისადა, ხოლო, თუ **ერთქმნად** კეთილ მებრ ბუნებით, და კეთილობადცა ერთმქმნელ (*პრ., კავშ., პეტრ., 13; 13.21-23*); – **თადაც ჩადაც** – თუ არა არს იგი თუთერთ და ეზიარების ერთსა, იყო სხუად, თუნეერ ერთისა და ივრო **ერთქმნად** ერთისა მიმართ ზიარებითა (*პრ., კავშ., პეტრ., 2; 4.4-5*); [ქმნილი ერთი] ეზიარების ერთსა **ერთქმნითა** და ივენებს **ერთქმნასა** (*პრ., კავშ.*)

პეტრ., 3: 5.7-8; – ზისიხ – ერთქმნად და შეერთებად დმრთებრივი – ზია-რეპულისა მისდა ერთისა მიერ (*პრ., კავშ., პეტრ., 130; 80.18-19; §129*)

ერთიმართეობა-ი – ბაბხიად – ესე იგი არს, რომელ ვიტყვ სამებისისა ერთობისა, ერთდმრთეებისა და ერთსახიერებისა არცა გამოთქუმად, არცა მოვონებად შესაძლებელ არს (*არეოპ., ხალმრ., ეფრ., 1.5*)

ერთმრთეობა-ი – *ნეოპლატ.* – ერთი გვარეობის მქონე, მონათესავე – ყოველნი მყოფნი ანუ საყოველთაონი არიან..., ანუ ნაწილ ანუ იგივეობა და ერთ-ტომ და ერთ-არსება (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §66 12-13*); ყოველი ენებად არ ერთ-ტომ არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §2*)

ებლ-ი (იხ. *ოქმიბა-ი*) – *ნეოპლატ.* – ეტლი, წამყვანი, მატარებელი – **ბჯიჟა** – ყოველსა სულსა ნაწილებითსა ესევითარი აქუს შესარაბამი სადმრთოდსა სულისა მიმართ, რომელსა ქუეშე დაწესებულა არსებით, ვითარ ეტლსა მისსა ეტლისა მისისა მიმართ (*პრ., კავშ., პეტრ., 205; 123.12-14*); – **ბჟიჟა** – ცალკეული სულის მატარებელი – ყოველისა ნაწილებითსა სულისა ეტლი მიუდრეკელისა მიზეზისა მიერ აღქმნილ არს, ხოლო თუ სამარადისოდ თანადკრულ და შებუნებულ მკმარებელისა მისისა სულისადა, იყოს ვიდრემე უცვალებელ არსებითა. რამეთუ მიუდრეკელისა მიზეზისა მიერ სუდა მას გუადმოვნება (*პრ., კავშ., პეტრ., 207; 124.13-17*); **ნაწილებითისადა სულისა ეტლი** სამარადისო არს, რამეთუ მიზეზი მიუდრეკელისაგან აქუს და ამისთვის ზესთა ძეს აღმკულთაისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 207; 124.19-21*); – ყოველისა ნაწილებითისა სულისა ეტლი მიუდრეკელისა მიზეზისა მიერ აღქმნილ არს... იტყვან, ვითარმედ სამარადისოდ აქუსო სულთა ნაწილებითთა ოქმიბა, რომელ არს ეტლი ნათლის გუარი, ვითარ ამათ ციერთა მნათობთა. (*კავშ., განმარტ., პეტრ., § 207*)

ეპს-ი – **ჩჳი** – მდგრადი, მყარი, უცვლელი თვისება – უკეთესი ძინადგან-სადლებელი ვიდრემე იყოს, შეიქმნების ექსად, ხოლო იქმნების ანუ სულისა შორის, ანუ სხეულისა (*ამონ., მოსაჯს., ტარიჟ., 170.23*); ვითარებისათა ოთხთა გუართა მომცემს ჩუენ არისტოტელი: პირველად ექსსა და დიათესსა, მეორედ ძალსა და უძალობასა, მესამედ ვნებულებითსა ძალსა და ვნებასა, მეოთხედ ნაკუეთსა და მორფსა (*ამონ., მოსაჯს., ტარიჟ., 169, 18*)

ეშმაკებრივი-ი სული – **ეშმაკებრივად სულად** იტყვან, ვითარ მიდმოთა, ვითარ კვლოვნებათა შინა მომმარჯუთა, ვითარ არა განმელელთა სხეულთა სფეროებისაგან... **ეშმაკებრი** [სული კეთილ არს], ვითარ კვლოვნებად და მაშუენი აღქმნულთადა, და ვითარ ერმის თბეთაგანი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §129*)

3

ვარსკულავთმომხსენებლობა-ი – ასტროლოგია – *ἀστρολογία* – უკუე ელენ-ნი ვიდრემე ვარსკულავთა ამათ და მზისა და მთოვარისა აღმოს-

ღვისა და დასღვისა და შემთხუევისა და კუეუებისაგან იტყვან განგებასა ყოველთაჲე ჩუენთასა, რამეთუ ამისთვის არს **ვარსკულაფთმეტყუელებისა** კელოვნებაჲ *(ღამასკ., ვარდ., 91, არს.)*

ვარსკულაფთმარასხველობა-მ – ასტრონომია – **ή άστρονομία** – ხოლო ხედვად ითქუმიან **ვარსკულაფთმარაცხველობა** და ქუეყანისამზომელობაჲ *(ღამასკ., ეფრ., დიალ., 51,18)*; ზედმიწევნულობანი სადმე ეგრეთეუობის მქონებელთათუს შთამოუღენ, ესე იგი არს, **ვარსკულაფთმრიცხველობა**, ქუეყანისმზომელობაჲ... *(ამონ., ტარიჰ., 8,23)*; აწ უკუე წარმართნი ვარსკულაფთაგან და მზისა და მთოვარისა აღმოსავალი-სა და დასავალი-სა და ზოგებით შემოკრებისა ამათისა იტყვან განგებასა თითოეულთა საქმეთა ჩუენთასა, რამეთუ ამისთვის იქმნების **ვარსკულაფთმრიცხველობა** *(ღამასკ., ვარდ., ეფრ., 91)*

ვარსკულაფთმარასხველობა-მ-ი – **τὸ άστρονομικόν** – სწავლულებითი იგი [ფილოსოფოსობაჲ] განიყოფვის მრიცხველობითად და მუსიკობითად, ქუეყანისმზომელობითად და **ვარსკულაფთმარაცხველობითად** *(ღამასკ., დიალ., ეფრ., 52,7)*

ვიეთობა-მ – თვისობრიობა – **ή πίστη** – ესე არიან არსებითნი და ბუნებითნი განყოფილებანი და თითოსახეობანი **ვიეთობისანი** *(ღამასკ., დიალ., 23,2, ეფრ.)*

ვითარ-ი – გარკვეული თვისება – **τὸ πίσυρ, τὸ πῦρ** – ვითარი დაჰნიშნავს ვითარებასა და მქონებელსა მისსა... რამეთუ ვითარნი უკუე არიან მქონებელნი მკურვალეებისანი, ხოლო ვითარებაჲ თვთ იგი ქონებული სიმკურვალე. ითქუმის ვიდრემე მრავალგზის თვთ იგი ვითარებაჲცა **ვითარად** *(ღამასკ., დიალ., არს., 38,2)*

ვითარება-მ // **ვითარობა-მ** (იხ. **რომელობა**) – ერთი ათ კატეგორიათაგანი: **როგორობა** (<**რაგვარობა**) **თვისობრიობა**, **თვისება** – **τὸ πίσυρ** – ესე იწოდებიან შესმენად და კატილორიად... ამათ ათთა შესმენათა, ნათესავთანთა ნათესავთაგანი ერთი, ვიდრემე, არსებაჲ არს, ხოლო ცხრანი შემთხუევითნი: ... რაოდენობაჲ, **ვითარებაჲ**... *(ღამასკ., დიალ., 22,13, არს. // შდრ. იქვე, რომელობაჲ: ეფრ.)*; ვითარი დაჰნიშნავს **ვითარებასა** და მქონებელსა მისსა... რამეთუ ვითარნი უკუე არიან მქონებელნი მკურვალეებისანი, ხოლო **ვითარებაჲ** თვთ იგი ქონებული სიმკურვალე. ითქუმის ვიდრემე მრავალგზის თვთ იგი **ვითარებაჲცა** ვითარად *(ღამასკ., დიალ., 38,2, არს.)*; **ვითარებისათა** ოთხთა გუართა მომცემს ჩუენ არისტოტელი: პირველად ექსსა და დიათექსსა... მესამედ – ვნებულე-ბითსა ძალსა და ვნებასა *(ამონ., ტარიჰ., 169,18)*; – **წდაც** – თევზთაცა შორის მრავალი განყოფად არს თესლ-თესლად განყოფილი და სახელითაცა, და საზრდელითაცა, და ხატითაცა, და სიდიდითა და **ვითარებითა** კორცთა მათთაჲთა და განშორებითა მრავლითა განყოფილებითა ერთმანერთისაგან *(ბას., ექუსთ., უტე., 98, 1-5)*

ვინაობა-მ – **τῆς, τῶν** **τῆς** – ბუნებაჲ მოასწავებს რაოდენობასა, ხოლო გუამი – **ვინაობასა** და **ვინაობასა** *(ღამასკ., დიალ., ეფრ., 11,5)*

ვისსამიმართ-0 – მიმართების, რელაციის მქონე; ერთი ათ კატეგორიათა-
განი – **არძე რ** – ვისსამიმართნი იგი არიან, რომელნი-იგი ვითარ თვთ
იყვნენ, ვგრეთვე სხუათად ითქუმიდინ, ანუ ვითარ-იგი არნ, სხუად
სხუსა მიმართ სხუა-ყოფად უკუე ითქუმის (*დამასკ., დიალ., 37,1, ეფრ.*)

ვისსამიმართობა-1 (იხ. რადსამემართობად) – **არძე რ** – მიმართების კატე-
გორია – ამთ უკუე ათთა შესმენათა და ნათესავონათა ნათესავთაგანი
ერთი იგი პირველი არსება არს, ხოლო ცხრანი – შემთხუევეთინი, ესე
იგი არიან: ...მეოთხედ – **ვისსამიმართობად** (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 22,13*)

3ნმპა/-1 (იხ. შესუდომბა-2, ვნებულეობად) – ერთ-ერთი ათ (შემთხუევეით-
თა) კატეგორიათაგან: ფიზიკური ან სულიერი ზემოქმედება, განცდა,
ზიანი; სულიერი განცდა – **არძე რ** – ზოგადი ვნებად ესრეთ
განისხაზღვრების: **ვნებად** არს აღძრვად სხუსად სხუსა მიერ (*დამასკ.,
გარდ., ეფრ./არს., 126,5*); მოქმედება არს ბუნებითი აღძრვად, ხოლო **ვნე-
ბად** გარეშე არს ბუნებისად (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 126*) // სხუთა სახითა
ვნებად იწოდების მოქმედებადცა, რამეთუ მოქმედებად უკუე არს ბუ-
ნებისაებრი მოძრავობად, ხოლო **ვნებად** – გარეშე ბუნებისად (*დამასკ.,
გარდ., არს., 126*); ვითარებისათა ოთხთა გუართა მომცემს ჩუენ არის-
ტოტელი: პირველად ექსნა და დიათესნა... შესამედ **ვნებულეობისა
ძალსა** და ვნებასა (*ამონ., მოსაჯს., ტარიჭ., 169,18*); – იტყვს: ყოველი **ვნე-
ბად** არ ერთ-ტომ არს, რამეთუ ვიტყვთ, ვითარმედ, იყოს თუ მაერთე-
ბელი, მაუკუდავებელად და მგედ – ვითარ გონებისასა, სულისასა,
და ბუნებისა და ცისასა – აწ ესე მაერთებელნი **ვნებანი** ცხორება
მათდა არიან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., § 2*); უქცვევლად და შუერუენვლად
მეზიარა ჩუენ და არარად **ვენო** ზემთა სავისსა მის და გამოუთქუმე-
ლისა დაცალიერებისაგან (*არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 2,10*); სხუელი, ვითარცა
სხუელი, მოქმედებად ვერ უძღლებს, მხოლოდ განჭრად ოდენ და **ვნე-
ბად** (**არძე რ**) წინამდებარე (*პრ., კავშ., პეტრ., 80; 51,30-31*); [ქმნილი ერთი]
ეზიარების ერთსა ერთ-ქმნითა და **იენებს** ერთქმნასა (*პრ., კავშ., პეტრ.,
3; 5,7-8*); ზიარებული პირველ უძღლიერესისგან **იენებს** (*პრ., კავშ., პეტრ.,
70; 46,2-4*); ყოველი **ვნებად** არ ერთ-ტომ არს, რამეთუ ვიტყვთ, ვითარ-
მედ, იყოს თუ მაერთებელი, მაუკუდავებელად და მგედ – ვითარ გო-
ნებისასა, სულისასა, და ბუნებისა და ცისასა – აწ ესე მაერთებელ-
ნი **ვნებანი** ცხორება მათდა არიან (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §2*)

3ნმპა/-0 – **არძე რ** – ვნებადთად რომელიმე არს მაკეთებელი და
მალმრთებელი, ხოლო რომელიმე – მხრწნელი და მშლელი წესთა-
გან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §11*)

8

8მლაბანწჰალეობა-1 – **ლოგიკ.** – ზოგადის, ცნების დაყოფა სახეებად და
ქვესახეებად – ἡ ἐπινοήσις – განიწვალეობის კაცი წულად და ქა-

ლად, აპა, განწვალებად; და კუაღად, განიწვალებების კაცი სულად და კორცად, აპა, ზედაგანწვალებად *(ღამასკ., დიალ., 14,3, არხ.)*

გელ(ა)მინაჲნიტობა-მ – ἡ ἀμινία – არა შეიმრღუევის წინააღმდეგობითა მათ მიერ ურთიერთას შეზავებათა, არცა შეუშთობიეს რადმე ერთობითისა **ზედამიწვენიტობისა** და სიწმიდისაგან *(არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 11,2)*

გელაწარწერა-მ – აღწერა, განსაზღვრება – ἡ ὑπογραφή თანამოსახელე არიან, რომელნი სახელითა ეზიარებოდინ ურთიერთას, ხოლო განსაზღვრებით გინა **ზედაწარწერით** განიყოფებოდინ *(ღამასკ., დიალ., ეფრ., 17,1)*

გელმინაჲნა-მ// გელმინაჲნილა-მ, გელმინაჲნულა-მ – მეცნიერება, ცოდნა – ἑπιστήμη – განდმრობილნი ზესთარს და პირველ მყოფთაჲსა წარმოდგომილ, ვინაჲ არცა თნებითი ძალი მოქმედებს მათდამი და არცა **ზედმიწვენად** და მიდმოგონებაჲ და არცა გაგონებაჲ *(არ.კავშ., პეტრ., 123; 76,6-8);* ვიტყვ ნაწილად კაცისად ცხოველსა სიტყვერსა, მოკუდავსა, გონებისა და **ზედმიწვენილებისა** შემწყნარებელსა *(კავშ., განმარტ., პეტრ., 82)*

გელმინაჲნილაბითი (ძალი) – შემეცნებითი, აზროვნებითი (ზნარი, პოტენცია) – τὸ ἐπιστημονικόν – ძალთა სულისათაჲ რომელიმე არს მემსახურე და მონებრივ, ხოლო რომელიმე – დასაბამ და მთავარ; დასაბამ უკუჲ – ვითარ მიმოგაგონებითი და **ზედმიწვენილებითი** *(ნემეს., პეტრ., 74, 22-24)*

გელმინაჲნულა-მ ლა კელონა-მ – მეცნიერება – ἡ ἑπιστήμη – რამეთუ ჰელოვნებათა და **ზედმიწვეწულებათა**, და რომელნი ამათგან საემარ არიან, ურთიერთას მოქვენე ვართ *(ნემეს., პეტრ., 1; 15,24-25);* [კაცი] **ზედმიწვეწულებასა** და **ჰელოვნებასა** და გუარსა წარჰმართებს *(ნემეს., პეტრ., 22, 23-24);* თუ არ იყოს მყოფთა მიზეზი, არ-ვინაჲ იყოს წესი პირველთა და შემდგომთა... და არცა **ჰელოვნებაჲ** და **ზედმიწვეწაჲ** რადთაჲვე მყოფთაგანისაჲ, რამეთუ, უკუეთუ ცნობად მიზეზეზთაჲ საქმე და აღსასრული არს **ზედმიწვეწულებისა** და **ჰელოვნებისა**, და მაშინდა ვიტყვთ **ზედმიწვეწად** **ჰელოვნებასა**, რაჟამს მიზეზნი გცნნეთ მყოფთანი *(არ., კავშ., პეტრ., 11; 11,13-20)*

გელმინაჲნულა-მ – მეცნიერება – ἡ ἑπιστήμη – **ზედმიწვეწულობა**ჲ სა-მარადისოთა და მისაწდომელთა არს მეცნიერება *(ამონ., მოსაჰს., ტარიჰ., 17,7);* **ზედმიწვეწულობით** – დაწერილებით, **ზედმიწვეწით**, **სიზუსტით** – ἑπιστημονικῶς – ფილოსოფოსნი **ზედმიწვეწულობით** მიწდომისა ყოველთასა აღსთქუმენ *(ამონ., მოსაჰს., ტარიჰ., 48,13)*

გელმომონა-მ – წარმოსახვა – ἑπίστω – მყოფთაგანნი რომელიმე შეგუამებულ არიან, ხოლო რომელიმე ლიტონთა **ზედმოგონებათა** შინა არიან *(ამონ., ტარიჰ., 34,7)*

გელსარინ-მ – ზედაპირი, სიბრტყე – ზედსაჩინოჲ ეპიფანიად, რომელ არს ზედაჲ სახილაჲი ველისაჲ, ყოვლითურთ ვერ მქონე სიდრმისა *(კავშ., განმარტ., პოლოსიტყ., 215, 10-12)*

გელშემოსრულ-ი – გარედან შემოტანილი, შექმნილი, შემთხვევითი – ἑπιεισθέναι – არისტოტელი ძლითსა უკუჲ გონებასა თანშემზადებუ-

ლად კაცისა, ხოლო მოქმედებითსა სარკუმელთაით ჩუენდად **ზედშემოსრულად** ითნებს (*ნემეს., პეტრ., 4, 10-12*); – **ἐπίτοπος** – თუთეულსა [ცხოველსა] ბუნებითი და არასიტყვერებითი მისცა გულისხმისყოფა, რომელთამე შორის გულარძნილებანიცა დასხნა... ორთა ამით მიზეზთათვის: რადთა **ზედშემოსრულთა** მანეთაგან დაიცვებოდინ და მომავალთა განეკრძალუბოდინ (*ნემეს., პეტრ., 2; 49.10-14*); – **ἐπίστατος** – განეყოფუს ძალი ჩუშულებასა ამით ვინაფე, რამეთუ ძალი ყოველივე ბუნებითად არს, ხოლო ჩუშულებად – **ზედშემოსრულად** (*ნემეს., პეტრ., 41; 161.25-26*); – **ἐπισιδῶνός** – ოდესმე მყოფი და ოდესმე არამყოფი არ პირველ, არცა მებრ თუთად მყოფ, არამედ **ზედშემოსრულ** და სხუენით მომავალ (*ბრ., კავშ., პეტრ., 19; 17.10*); – **ἐπίραθεν** – ცხორებასა... დაბუნებებულად განიცდი მათ შორის, ხოლო ძალსა გამგონებობისასა უხესთავესათ **ზედშემოსრულად**: ამისთვის იტყოდა არისტოტელი „**თურათენად**“, რომელ არს ეს-ვითა ნაკადი მხისა შარავანდთად სარკუმელთაით და არ შიგნით (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §20*)

გეღწარწერილი-ი – გუკვმს ჩუენ თქუმად(ყოველისა წიგნისა ზედა, რომელ არიან ესენი: განი, სავმარი, საკუთარი, წესი, მიზეზი **ზედწარწერილისა**, თათუა შორისი განწვალებად (*ამონ., მისახს., ტარიჭ., 20.28*)

გემეჟონებობა-ი (იხ. **ზესთემქონებობა-ი**) – **განყენებით, ზემთო დგომა, აღმატებულობა** – **ἐξίπρετος** – თუთება [არს] ოდენ მისისა [ერთისა] **ზემექონებობისა** (*ბრ., კავშ., პეტრ., 21; 18.32*); ზესთადმავლობისა ძალისად არს უმეტეს **ზემექონებობად** უდარესთაგან და უფროდს შეერთებად უმჯობესთადმი თუთება (*ბრ., კავშ., პეტრ., 131; 80.30-31*) [არს]; – **ἐπαρτασία** – თუთება [არს] ... მშობლებრივისა ძალისა, რადთა **ზემექონებობითა** თუსითა მრავალკეც ჰყოფდესძალთა წარმოშობილთასა (*ბრ.; კავშ., პეტრ., 152; 92.13-14*)

გენა-ი – **ზემო, ზევით მდებარე, უმაღლესი** – **τὸ ἕνω** – ყოველი თუს შორის მოჰქონან: რომელნიმე ხატოვნებით, ვითარ **ზენანი** და გონიერნი, ხოლო რომელნიმე იგავებით და მიზეზოვნობით (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §195*)

გეშობა-ი – **მიღმურობა, ზესთაობა, ზემდგომობა** – შენ ოდეს **ზეობად** გესმას ანუ **ქუეობად**, ნუ აღგილთა წარმოიკერებ და ჰაზროდ უსხეულთათვის და განუზიდველთა... არამედ სიმარჯუენი არსებათა და ძალთანი და უფრო მოქმედიერობად გაიგონე (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §177*)

გესთა-ი – **უზენაესი, მიღმა არსებული** – **κρείττα** – გაორდეს ესე, ვითარცა მიმდრეკი და მიდრეკადი, და **ზესათად** და დამხე, და ვითარ მექში და უქში (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §17*)

გესთაარსება-ი – **უხესთაესი არსება** – **ὑπερισία, ὑπεριστός** – უკუეთუ არსთანი არიან მეცნიერებანი, ზესთა მეცნიერებათა უეჭუელად **ზესთაარსებისა**ცა იყოს და წინაუკმო, **ზესთაარსებისა** მეცნიერებისაცა უხესთაეს იყოს (*დამასკ., გარდ., არს., 40*); რამეთუ ვითარცა **ზესთაარსებისა** არს-იქმნა ქალწულისაგან შობითა, ეგრეთვე ზესთა კაცთა მოქმედებდა კაცთასა (*დამასკ., გარდ., არს., 197*); ზესთად ზესთათად ერთი და

პირველი კეთილობა... არცა კუალად მისცემს საცნოსა უწყებისასა უთქუსა ყოველთაგან **ზესთარსებასა** და ზესთაობასა თუსსა, რადთა არა მისაწუთო-ყოს თუთებად თუსი უთუთოდ (*კავშ. განმარტ., პეტრ., §8*)

მესთარს-0 – *ნეოპლატ.* – **უმაღლესი არსი** – **ἄπειροσις** – განდმრთობილნი **ზესთარს** და პირველ მყოფთაჲსა წარმოდგომილ, ვინაჲ არცა თნებითი ძალი მოქმედებს მათდამი და არცა ზედმიწევნაჲ და მიდმოგონებაჲ და არცა გაგონებაჲ (*პრ., კავშ. პეტრ., 123; 76.6-8*); ვინაჲთგან მზიარებელი რადვე-და ნაწილებითი მყოფი არს, ხოლო ერთებრივ მხოლოდ – **ზესთარსი** არს და ამის მიერ უმსგავსო იქმნებიან (*პრ., კავშ. პეტრ., 136; 83.22-23*); – ყოველი ზიარებით ღმერთი **ზესთარსი** არს აობაჲ და ზესთ გონებისა (*პრ., კავშ. პეტრ., 115; 70.19-20*); თუ პირველი ერთთა **ზესთარსი** არს, ვინაჲ ყოველი ზიარებით ღმერთი პირველის-გამოდსა სირაჲსა არს ვითარ ღმერთი, **ზესთარს** ვინაჲვე იყოს თითოეული ამათი (*პრ., კავშ. პეტრ., 115; 70.26-29*)

მესთარს-0 – **ღმრთებრივი რიცხვები (ზიარებით ღმერთნი), იგივე ჰენადები, არსის რიგში ერთსა და ნამდვლმყოფს შორის დაწესებულნი** – **ἄπειροσις** – ღმრთებრივი რიცხუ ყოველი **ზესთარსი** არს (*კავშ. განმარტ., პეტრ., §115*); **ზესთარსნი** ერთნი და ღმერთნი თუსთა საშუალოთა მიერ ვიდრე უკუანაისკენელთამდე მიჰყვნენ თუსთა ღმრთებრივთა და ერთებრივთა თუთებათა და ნათელთა და არ თანმიქეჲსვიან და არცა სქესთა შეიწყნარებენ შემდგომთაგან... არა ადგილთა არიან მოქენე და არცა განსაზიდათ მიერ შემოწერილ, არამედ უადგილოდ იპყრობენ ადგილის-შორისთა და უსახოდ შესახულთა, რამეთუ ერთინა და უზადონი ხატნი მის მიუწვდომელად ერთისანი (*კავშ. განმარტ., პეტრ., §141*)

მესთ(ა)სრული – **ἄπειρη** – ყოვლისა შემოქმედი, მპყრობელი, და მმართველი, **ზესთასრული** და პირველითგან სრული (*დამასკ., გარდ., არს., 42*); – **ἄπειρη** – **ზესთასრულ** ვინაჲვე ჳამს სრულმყოფელი სხუათაჲ და სხუათადმი განმწამი თუსთა მინერგვათაჲ, ვითარ-იგი ღმრთივი კეთილთა მიერ თუს-მიერთა ადავსებს თუს-შორის თითოეულთა და არს **ზესთასრულ** (*პრ., კავშ. პეტრ., 132; 81.9-12*); – **τελειότητα** – **ზესთასრულისგან** [არს] გზაენაჲ წარმოობისაჲ და უკუქცევაჲცა ვიდრემე **ზესთასრულისაღვე** (*პრ., კავშ. პეტრ., 37; 28.33-29.1-3*)

მესთბანყენაჲ – **ჭერი** – [მიზეზი] ყოველსა ჰპოებს თუს შორის წარმოდგომილად, ხოლო იგი ყოველითურთ **ზესთბანყენებულ** არს (*პრ., კავშ. პეტრ., 98, 61.6-7*)

მესთარს-0 – *ნეოპლატ.* – **უმაღლესი ერთი, თვითერთი** – **ἑπέκεινα τῆς ἑ** – ყოველთა სხეულთა დაუზესთავდების სულიერი არსებაჲ, ყოველთა სულთა უზესთაჲ – გონებაჲ გონიერი და ყოველთა გუამიონებათა გონიერთა – **ზესთერთი** (*პრ., კავშ. პეტრ., 20; გვ. 17.14-16*)

მესთმღებარა-0 – **განყენებული** – **ἔδειρετος** – შემდგომად მეორედად აქუს სიმრავლესა თუთებაჲ ერთებრივისა პირველისაჲ და სირასა შორის **ზესთმღებარისა** (*პრ., კავშ. პეტრ., 97; 60.8*); – **αἰ ἄπειρεῖων** – **ზეს-**

თ-მდებარენი უყოველს არიან და შორის შემდგომთადასა არ შეიწვრე-
ბიან (პრ., კავშ., პეტრ., 150; 90.29-31)

გესთმფაპარუბიტი მიზაზი – ნეოპლატ. იერარქიულად არსის რიგში
ზემოთ მდებარე, უმაღლესი მიზეზი – ἡ ὑπερκαιμική αἴτια – წარმომა-
ყენებლობითი ძალი ზესთმდებარეობითისა მიზეზისაგან [არს] და
თუთ ესე მიზეზობადაცა უშემდგომესთა თუსთად პირველისა მიზეზი-
საგან აქუს (პრ., კავშ., პეტრ., 56; 37.30)

გესთმამონეობა-მ – ὑπεραλήθεια – [ღმრთივი] თანმისცემს შემდგომთა,
და ესრეთ ზედ-მიუწადებს პირველ მისაცემელთა ზესთმექნეობითა
კეთილთადათა (პრ., კავშ., პეტრ., 132; 81.14-15)

გესთსრულება-მ – ὑπεραλήθεια – [ღმრთეებრნი] სხუათა თან-მისცემენ აობათა
თუსთა ზესთ-სრულებისა მიერ მათისა (პრ., კავშ., პეტრ., 132; 81.5-6.D. §131)

გეშთაარსება-მ (იხ. ზესთაარსება) – ὑπαρξισμός – ყოველივე არსნი
მიიღებენ წინა-განმგებლობასა ზეშთაარსებისა მისგან და ყოველთ-
მიზეზისა ღმრთეებისა აღმომდინარესა (არეოპ., ზეც., ეფრ., 4.1)

გეშთაგონება-მ – არეოპ. იერარქიულად მაღლა მდგარი, უმაღლესი გონე-
ბა – ὑπέρ σινυ – საღმრთონი იგი გონებანი შეერთებულნი თუსთა მო-
გონებათა შევერთებიან მათ მიერ ცნობილთა მათცა და კუალად უცნა-
ურისა მისვე აღველ ზეშთაგონებათა დამყარებულისა შევერთებისა (ა-
რეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 11.2); – ὑπέρ δυνάμιου – ყოველთა მოგონებათაგან მოუ-
გონებელ არს ზეშთაგონებისა იგი ერთი (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 1.1)

გეშთადასაბამი-ი და გეშთადასასრული-ი – ὁ ὑπεράρχιος καὶ ὑπερέληξ – იგი
არს ყოველთა დასაბამი და დასასრულ ზეშთადასაბამისა და ზეშთა-
დასასრულისა (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 4.10)

გეშთასაშხა-მ – ὑπεραλήθεια – უქცვევლად და შეურყენელად მეზიარა
ჩუენ და არარად ვენო ზეშთასაგისისა მის და გამოუთქუმელისა და-
ცარიელებისაგან (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 2.10)

გეშთასაშხა-მ – ὑπεραλήθεια – შორს არს ამათგან, რომელი-იგი უზეშ-
თაეს არს არსთა შორის მყოფისა ამის ერთობისაგან და სიმრავლე
განუყოფელ, აღუვსებელ ზეშთასაგისება, მომყვანებელ ყოვლისა ერ-
თობისა და სიმრავლისა და სრულ-მყოფელ და შემომკრებელ (არეოპ.,
ხაღმრ., ეფრ., 2.11)

გეშთასაშხა-მ – ἡ ὑπεραλήθεια – ესოდენ ყოველით კერძო მოუკლებელ
არიან და იგივე აქუს ზეშთასაგისეობა (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 9.2)

გეშთასაშხა-მ – ὑπέρ αἰδίου – კუალად პირველ საუკუნეთა არს, ვი-
თარ-იგი წინა საუკუნეთა არს და ზეშთასაუკუნეთა არს და მეუფე-
ბა მისი მეუფება ყოველთა საუკუნეთა (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 10.3)

გეშთასაშხა-მ – ὑπέρ τῶ σινοθῆαι – რომლითა აღმატების იგი
მოგონებათა და ზეშთაცნობისა არს და ზეშთასაცნობელობისა და
ზეშთა თუთ მის ყოფისა (არეოპ., ეპ., ეფრ., 9.5)

გეშთასაშხა-მ – τὸ ὑπεράχθου – აწ უკუე შევერთებულნი იგი ზოგად
ყოვლისა ღმრთეებისა არს ზეშთასაგისიერი, ზეშთადმერთთა, ზეშთა-
არსებისა, ზეშთა-ცხორებისა, ზეშთასიბრძნისა (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ.,

2.3); ვინაიდან ვიეთმე ჩუენთაცა საღმრთოთა მდღელ-მოძღუართა თუთსახიერებისა და განმდრთობისა გუამ-მოფულ თქუეს **ზეშთასახიერი** იგი და ზეშთაღმერთთა თუთსახიერებად *(არეობ., საღ., ეფრ., 11.6)*

გეშთასახიერება-ი – ἡ ὑπάρχουσα შეერთებით უკუე და საზოგადო არს ერთ-მთავრობისა სამებისა ზეშთაღმრთისა ღმრთეებად, **ზეშთასახიერებისა** სახიერებად *(არეობ., საღმრ., ეფრ., 2.4)*

გეშთასოფელი-ი – სახიერებად..., რომელი ყოველთა **ზეშთასოფლისათა** და სოფლისა ზედათა და სოფლისა შინათა გონებათა საცესებისაგან თუთსისა განაბრწყინებებს და ყოველთა მათ საცნაურთა ძალთა მათთა განაახლებებს *(არეობ., საღმრთ., ეფრ., 4.6)*; ღმერთთმთავრობითთა მით გაღობითა ზეშთასოფელსა განვბრწყინდეთ *(არეობ., საღმრთ., ეფრ., 4.1)*

გეშთასრული (იხ. **გეშთასრული**) – ὑπερλήξ – სრულ არს უკუე უსრულთა შორის, ვითარცა სრულთმთავარი, ხოლო უსრულ – სრულთა შორის, ვითარცა **ზეშთასრული** და წინაითვე პირველითგან სრული *(არეობ., საღმრთ., ეფრ., 2.10)*; ვითარ-იგი უსიტყუობასაცა ვიტყუთ ზეშთასიტყუაობისათუც და უსრულობასა **ზეშთასრულისათუც** *(არეობ., საღმრთ., ეფრ., 7.2)*

გეშთაღმერთ-ი – ὁ ὑπάρχων – ვინაიდა ვინაითგან ვიდრე ბუნებისა ჩუენისაღმდეგ მოვიდა კაცთ-მოყუარებისათუც და ჭეშმარიტებით არს იქმნა და მამაკაც იქმნა **ზეშთაღმერთთა** *(არეობ., საღმრ., ეფრ., 2.10)*; სამეზაო ზეშთაარსებისაო და **ზეშთაღმერთთაო** და ზეშთასახიერებისაო, რომელთ-ვეგ ხარ ზედაბეღველ ქრისტეანეთა ღმრთივ განბრძნობილობასა *(არეობ., საიდ., ეფრ., 1.1)*

გეშთარება-ი – ერთიანობა – ἡ κοινωμία – გუკვმს ჩუენ, უკუეთუ ოდენ მისსა მიმართ **ზიარებად** გუხურის, რათა საღმრთოსა მას ჳორციელად მოქალაქობასა მისსა განვიცდიდეთ *(არეობ., საეკლ., ეფრ., 3.III.12)*; – **თსაქელს** – საუკუნითთა **ზიარებად** შორის ნაწილსა ჟამისასა ქმნილი შეუძლეველ არს (რამეთუ რომელიმე ქმნადი არს, ხოლო რომელიმე მყოფი, და ვითარ ოდესვე მყოფი სამარადისოდ წარმოდგომილსა გაყოფვის) *(პრ., კავშ., პეტრ., 55; 37.2-5)*; – **ნეოპლატ.** – ἡ μὲνεία – ემანაციის, არსის რიგების წარმოების მექანიზმი, ერთისკენ უკუქცევის პირობა: ყოველი მომდევნო რიგის (სერია, „სირა“) თავისი „სირათმთავრის“ წინა (ზემთ მყოფი) რიგის „სირათმთავართან“ **ზიარების მეშვეობით მსგავსების საფუძველზე წარმოება, თანასწორთა შორის ურთიერთმონაწილეობა: არსის რიგში, სტრუქტურაში შემდგომი იზიარებს ქვემდგომს, ხოლო ქვემდგომი ეზიარება ზემდგომს; თანასწორნი, ერთი რიგის, ერთი გვარისანი ეზიარებიან ერთურთს – იხილვ და შეისწავვე, რამეთუ სხუა არს, ოდეს სთქუა, ვითარმედ „იზიარნეს“ და სხუა, თუ „ეზიარა“, ანუ-თუ „იზიარა“, რამეთუ ყოველი **ზიარებად** რც-თუ სწორთა შორის იხილვების, ვითარ ამთ ოთხთა კავშირთა შორის... არამედ ესე ვითარმედ, „**ეზიარების**“ ანუ „**იზიარა**“ დამისახავს ორსა: ვითარცა ოდესმე უმჯობესისაგან უდარესისა მიმართ, ვითარცა მიზეზისაგან მიზეზოანისა მიმართ: ვითარმედ **იზიარა****

უზესთაესმან და მიზეზმან თუს-გამოდ მიზეზოანი... და კუალად, **ეზი-არა** მიზეზოანი... თუსსა მიზეზსა და მეზესთაესსა თუსსა (*კავშ. გან-მარტ. პეტრ., §1: 12.20-33*); ყოველი სიმრავლე **ეზიარების** რაითავე ერთსა (*პრ., კავშ. პეტრ., 1: 3.7*); არ **ეზიარების** ყოველი ყოველსა, რამეთუ არა არს თანდაწესებად ყოველითურთ უმსგავსოთად (*პრ., კავშ. პეტრ., 123: 76.6-8*); არს თუ შეერთებული, **ეზიარების** იგი რაითავე ერთსა, ვინა-ცა ითქუმის იგი შეერთებულად (*პრ., კავშ. პეტრ., 4: 5.15-16*); უკუეთუ [მი-ზეზოანი] ყოველითურთ განჭრიდ, იყოს უზიარებელ, და არა ჰქონ-დის მისდამი მიზეზსა თანამედმეობად, და არ-ვინად **თან-ეჟონოს** და **ეზიაროს** (αὐθῆξ) სხუად სხუასა, იყოს რად ყოველითურთ სხუად (*პრ., კავშ. პეტრ., 28: 24.7-10*); **ზიარება** ამსგავსებს ზიარებულსა მზიარებე-ლისად და თან-მიუზებულებს (*პრ., კავშ. პეტრ., 182: 109.21-22*); მეორენი შემდგომად მათსა [არიან], რომელთა **ზიარებისა მიერ** (κατὰ μέθεξιν) აქუს სრულებად (*პრ., კავშ. პეტრ., 153: 92.28-29*); მსგავსთა მიერ [არს] ყო-ველი **ზიარება** (*პრ., კავშ. პეტრ., 165: 99.3*); – **μετέχουσιν** – ყოველსა თითო-ეულსა წესსა შორის ნაწილებითსა ორსახედ ძალ-უც **ზიარება** ზეს-თმდებარეობით მახლობლისა თუსისა და აღმამკობელისა მხოლოდ-სადმი: ანუ თუსისა ყოველობისა მიერ, ანუ მის-შორისისა ნაწილები-თისა და თანდადასებულისა მიერ რაბამობისაებრ ყოველსა შორის სირასა (*პრ., კავშ. პეტრ., 107: 67.3-7*) ყოველი ქმნილი ერთი **ზიარებითა** ერთისადთა იქმნების ერთ (*პრ., კავშ. პეტრ., 3: 3.3*); – **αἱ μέθεξιν** – **ზიარე-ბანი** თანტომთა მიერ და მსგავსთა სრულ იქმნებიან (*პრ., კავშ. პეტრ., 130: 80.2*); – **κοινωνία** – **შეერთება, გაერთიანება** – ხოლო, თუ უკუნ-ქცევა **ზიარება** ვინავე არს და **შეერთება**, ხოლო ყოველი **ზიარე-ბად და შეერთება** მიერ მსგავსებისა, ვინად ყოველი უკუნქცევა მსგავსებისა მიერ სრულ იქმნების (*პრ., კავშ. პეტრ., 32: 26.17-22*); ყოველი უკუნსაქცეველისა მიმართ ისწრაფვის **შეერთებად** და წადნოძს მის მიმართ **ზიარებასა** და თანშეკრვასა (*პრ., კავშ. პეტრ., 32: 26.17-18*); თითო-ეულსა წესსა ზედა არს ვიდრემე **ზიარება** და **შეერთება** და იგივე-ობად (*პრ., კავშ. პეტრ., 21: 19.1-2*)

ზიარებალ-ი – **μεθετόν** – **ზიარების დამშვეები** – ყოველი გონებად ანუ **ზიარებადი** იყოს, ანუ უზიარებელი, და [თუ] **ზიარებადი**, ანუ ზესთ-ადმკულისა სულთა მიერ იზიარების, ანუ აღმკულის-შორისთაგან (*პრ., კავშ. პეტრ., 166: 99.17-19*)

ზიარებით ღმერთი – **ზესთ არსებითი, ღმრთებრივი რიცხვი, გან ღმრთობა** ზიარებით რომ აქეს მიდებული, „ერთნი“, ჰენადები – ყო-ველი **ღმერთი ზიარებითი**, ესე იგი არს, ერთთა ანათხზი და სირად მათი, საზღვარი არსო მყოფთად (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §117*)

ზიარებულ-ი – **ὁ μετέχουσιν** – **რასაც ან ვისაც ეზიარებიან, ზიარების თანეჟტი** ზიარება ამსგავსებს **ზიარებულსა** მზიარებელისად და თან-მიუზებულებს (*პრ., კავშ. პეტრ., 182: 109.21-22*); – **ჯერ-არს**, რაიდა ყო-ველი მზიარებელი რაიდავე ემსგავსებოდის **ზიარებულსა**, ხოლო რაითავე სხუად იყოს და უმსგავსო (*პრ., კავშ. პეტრ., 136: 83.9-10*); – **τὸ μετε**

- χρᾶσιον** – ყოველი მზიარებელი **ზიარებულსა** უდარეს არს, და ყოველი **თანზიარებული** – უზიარებელსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 24; 21.17-18*)
- მონბალ-ი** – **საერთო, საზოგადო** – **κοινός** – მქონებელთა უკუე ოთხთა საზოგადოთასა: სულიერისა და უსულოისათა, ესენი კუალად აღიყვანეს **ზოგადისა** ნათესავისა მიმართ – სხეულისა (*ამონ., ტარიჭ., 18,22*)
- მონბალობა-ი** – **საყოველთაობა, განზოგადება** – **ή κοινωσάν** – **ზოგადობა** და შესაკრებელი თითოეულადთა წარმოანენს (*ამონ., ტარიჭ., 138,1*)
- მომიმრება-ი** – **შესაბამისობა, თანაზომიერება** – **συσμειρία** – საღმრთოდ მდღელთმთავარი ... საღმრთოდ მომავალთა მისსა მდღელთ-მთავრობით გამოუბრწყინვებს განათლებათა თვისთა ... შემსგავსებულად თითოეულისა სამღღელლოისა **ზომიერებისა** (*არეოპ., საეკლ., ეფრ., 2.III.3*)
- მომოზა-ი** – **ზომა, რაოდენობა** – **πίστις** – ყოველი უსაზღვროდ ანუ **ზომობასა შორის** არს, ანუ დიდობასა შორის, ანუ ძალსა შორის (*პრ., კავშ., პეტრ., 86; 54.II-13*)
- მრახხმით ბულაბა-ი** – **ფიქრით, გულში განსჯით არჩევა** – **βουλή ή** – [წინააღმდეგედ] არს შეზავებულ რაიმე განზრახვისაგან და მიმოსჯისა და წადილისა; და არცა წადილ ვინამე არს მარტოდ და არცა **ზრახვით გულება** მხოლოდ, არამედ ამათგან რაიმე ერთქმნა და თანშედგომა (*ნემეს., პეტრ., 136, 13-17*); [წინააღმდეგედ] **ზრახვით გულება** ვინამე არს და განზრახვად საბჭოსა-შორის სჯისასა დაღაცათუ არა თვთ იგი გულებითი ზრახვად (*ნემეს., პეტრ., 136, 21-24*)
- მუალა-ი** – **ბაძვა, მიმსგავსება** – **μύησις** – ნამდვლ და ჭკუშმარტებით იგი [საუკუნო] არს მხუდარ უზადოსა პატივისა მყოფობისასა: ხოლო არს საუკუნოდ ოდენ **ზუელვით** და სეხნაობით (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §87*)
- მუამ-ი** – **მასა, სიდიდე** – **μέγεθος** – ყოველი განწვადებადი ანუ სიმრაველთა არს, ვითარ რიცხვ, ანუ სიდიდითა, ვითარ-რად **ონკოს**, რომელ არს **ზუავი** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §171*)

თ

- თავისუფალ-ი** – რამეთუ კეთილობად შურთაგან **თავისუფალ...** არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., § 25*)
- თანაარსი** – **τὸ ἰσότητος** – **ლოგიკ.**– **თანაარსად** და თანაბუნებად და თანამოსახედ და თანამონათესავედ და თანამოსაბტოვნედ იტყვან მისვე და ერთისა სახონისა სახისა მიმდგომთა განუკუეთელთა (*დამასკ., დიალ., არს., 27,2*); – **დოგმატ** – [ძვე ღმრთისად], არს შობილი და არა ქმნული, **თანაარსი** მამისად (*დამასკ., გარდ., 46, ეფრ.*)
- თანაბუნება-ი** – **ერთი და იმავე ბუნების მქონენი** – **ὁμοφύης** – თანაარსად და **თანაბუნებად** იტყვან მისვე და ერთისა სახონისა სახისა მიმდგომთა განუკუეთელთა (*დამასკ., დიალ., არს., 27,2*)
- თანაბაგონება** – **συναποθέω** – ოდეს-რად იხილოს ვაშლი, ერთბამად ნაკუშთსა და ფერსავე **თანაბაგონებს** და ამითვა (*ნემეს., პეტრ., 80, 5-6*)

თანაღაუსაბამო-მ – **συνάραχος** – თანადაუსაბამოდ დაბადებად ნებებისა ღმრთისა საქმე არს და არა თანადაუსაბამოდ არს ღმრთისა (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 48*); არა-თუ ესრეთ ლიტონად თანადაუსაბამოდ ღმრთისა პირველ საუკუნეთადასა ჯერ-არს გონებად საუკუნედ სახელ-დებულთადა (*არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 10.3*)

თანაღმობა – **თანაგრძნობა** – **συμάρχεια** – არა გუაქუს ჩუენ მდღელთ-მთავარი ვერ შემძლებელი თანაღმობად (**συμάρχεια**) უძღურებათა ჩუენთა (*არეოპ., ეპ., ეფრ., 8.5*)

თან(ა)მელზე – **συμάρχεια** – ესენივე ვნებულთა-თანა სხეულთა იგნებენ, ხრწნილებასა-შორის და ქნალობასა თანამელმენი (**συμάρχεια**) სხეულთანი (*ნემეს., პეტრ., 2., 30.7-9*); [წარმოარსებული] იყოს თუ უმეტეს ვანწვა-ლებულ, უმეტესცა სხუა და უცხო იყოს თვისსა წარმომეშვსაგან... იყოს ვიდრემე თანულმოდ, ვიდრელა თანმელზე (*პრ. კავშ., პეტრ., 28; 24.20-21*)

თან(ა)მეტრომა-მ – **ლოგიკ.** – იმავე რიგისა, ერთი და იმავე გვარისა – **ბაძაძე** – პირი არს, რომელი თანამეტრომეთა თვისთაგან განყოფით გამოსაზღვრებულსა საცნაურებასა მოცემდეს ჩუენ (*დამასკ., დიალ., 29.1, არს.*) – **სუყენი** – **ნეოპლატ.** არსის სტრუქტურაში უმაღლეს გვართა თანამონათესავე, იმავე „სირაში“, იმავე რიგში მდგომი – [ყოველი უმოქმედოდ] რათათავე თვის და თანმეტრომე არს პირველსა კეთილობასა, რაფომითა იყოს შემძლე დატყვნად თვის შორის კათი-ლობასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 9; 10.15-16*)

თან(ა)მეკმეობა – **თანხმობა** – ვითარ-და თანამეკმეობს ჩემიცა პავლე (*კავშ., განმარტ., ბოლოხიტე., 210, 7*); ესთა თანმეკმეობს ჩუენსა მას ორფეოსს, ატიკელი ესე, დავითს და მეფესა (*კავშ., განმარტ., ბოლოხიტე., 210, 24-26*)

თანაგანმოდუ-ი – **სანდართა** – უკუდავთა მოქმედებად და ძალი უკუდავ და სამარადისო არს და სამარადმეოსა თანგანზიდულ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §24*)

თანაგანწვალეპულ-ი – **სანდარეტი** – თანაგაყოფილი – არს სხუად ერთი, ხილული შორის სიმრავლესა და თანგანწვალეპული სიმრავლესავე თანა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §24*)

თანაგანსაპალ-ი – **ლოგიკ.** – გამომდინარეობა, დანასკვი – **სამარეაქთა** – და კუალად მესამედ – **სუმპერაზმა**, რომელ არს თანგასავალი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

თანამოგნაგმე – ერთი და იმავე ჰიპოსტასისა – **ბაძაძე** – თანამო-გუამე არიან, რაჟამს ორი ბუნებად ერთსა გუამსა შინა შეაერთონ და ერთი შეზავებული გუამი აქუნდეს (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 35.6*)

თანამოდას-მ – **ზეციურ იერარქიაში** იმავე რიგისა, იმავე დასისა – **ბაძაძე** – ამას სამობითსა შემკულებასა, ვითარცა ერთსა და თანამოდასესა, ნამდვლვე პირველად მდღელთ-მთავრობად იტყვს დიდ-ბული წინამდღური ჩუენი [პავლე] (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 6.2*); წმიდათა მათ ჰელმწიფებთა დასი თანამოდასე არს წმიდათა მათ უფლებათა (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 8.1*); წმიდანი იგი მთავარ-ანგელოზნი თანამოდასევე არიან ზეცისათა მათ მთავრობათა (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 9.2*)

თანამოსახე – ლოგოს – ერთსა და იმავე გვარში შემავალი სახეები – **ბაოსირჯ** – თანამოსახე არიან, რაოდენნი მისვე სახისა ქუეშე დაიწესებთან (დამასკ., დიალ., 35.3, არს.); **თანამოსახე** არიან, რაოდენნი მასვე სახესა ქუეშე დაიწესებთან და ზიარ არიან სიტყვთა არსებისათა (დამასკ., დიალ., 23.3, ევრ.); – **მსგავსი** – არსებია უკუე საზოგადოსა და გარეშემცველსა სახესა **თანამოსახეთა** გუამთასა დაჰნიშნავს, ვითარი იგი ღმერთი, კაცი (დამასკ., გარდ., 183.79, არს.)

თანამოსახელა-მ – სახელით ერთი, განსზღვრებით სხვადასხვა (კატეგორიები) – **ი ბასაოს კათიორია** – თანამოსახელე შესმენად არს, რაჟამს სახელსა მითუალვიდეს, ხოლო განჩინებასა – არასადა, ვითარი იგი ხატი კაცისა მითუალავს უკუე სახელსა კაცისასა, ხოლო განჩინებასა საზღვრისასა – არასადა (დამასკ., დიალ., ევრ., 9.2 // შდრ.: **სახელ-მოდგამი** – არს., იქვე); – **ი სასაოს კათიორია** – სახელითაც და განსზღვრებითაც **ზიარი კატეგორიები** – თანამოსახელე შესმენად არს, რაჟამს სახელსაცა და საზღვარსა მის სახელისასა მითუალვიდეს, ვითარი იგი ცხოველი შეისმინების კაცისად და მითუალავს კაცი სახელსაცა და საზღვარსა ცხოველისასა (დამასკ., დიალ., 9.1, არს., // შდრ. ერთსახელე ევრ., იქვე)

თანასამონ-ყოფამ – მოწონება, გაზიარება, მიღება, აღიარება, რწმუნება – **ი სუკანამთიც** – სარწმუნოებად არს გამოუწულილველი თანასათნო-ყოფად (დამასკ., გარდ., 84; 240, არს.)

თანასამარადისო – თანამარადიული – **სუანდისი** – აგებად ღმრთისა ნებებისა საქმე და არა თანასამარადისო არს ღმრთისა (დამასკ., გარდ., 8; 48, არს., // თანადაუსაბამო არს ღმრთისა; ევრ., იქვე)

თანატომ-ი – სუყურჯ – შემოქმედი უმცირესთაგან ურთი-ერთას შეახებს განთვსებულთა ბუნებათა, რათა ერთ ყოს და თანატომ ყოველი აგებულე (ნემეს., პეტრ., 8, 2-4)

თანაღკრვა-მ – ნეოპლატ. – ერთისგან „წარმოლობის“ მექანიზმი: მომდევნო რიგის წევრთა მიკავშირება, წინა რიგის მთავართან (გუართმთავართან, სირათმთავართან) მიკერა – **სუანადა** / **სუანადას** – საჭირვო არს, რათა უმწუერვალესნი შემდგომთანი თანადეკრვოლინ მისასრულსა პირველთასა (პრ., კავშ., პეტრ.: 148, 89.32–90.1); – **სუანადათმი** – ოდესმე მზიარებელმან გონებისამან არრომლითა მიხანოთა შეუძლოს თანადკრვად ღმერთთად (პრ., კავშ., პეტრ.: 185, 111.8-9)

თანაშეთმთხვეამ – **ი თაქლიტი** – არამედ არიან წმიდა და შეურყენელ ყოველისავე ნივთიერისა თანშეთ[ხ]ზვისაგან, მხოლოდ სუელიერებრივნი ვინამე არიან (ნემეს., პეტრ., 102, 3-5)

თანუნება-მ – ბაოფურჯ – ერთისა და კეთილობისა თანტომ და თანუნება [არს] ღმრთებრივი რიცხუ (პრ., კავშ., პეტრ., 114, 70.8-9)

თანუნებათმ-ი – ერთი ბუნების მქონენი – **თბ ბაოფანჯ** – თანბუნებითნი ეზიარებიან თვსთა დახვსთაებულთა წესთა, ხოლო განსაზიდას შორის მოქცევთასა მდგომნი შეუხებ არიან მათგან, რამეთუ არა ყო-

ველნი მისვე და ერთისა წესისანი არიან, დაღათუ მისვე ადმკულისანი (δυναστυσῶν) იყენენ (პრ.კავშ., პეტრ., 110, 68.9-12)

თანლაღასმა – შეწყობა, თანხმობა – თანდავდასებთან მას პლატონ და პლატონურნი მონაცვალენი საყდართანი ყოველნი (კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 213,10)

თანლაუბამ – ლოგიკა – სინთეზი, შედგენა – ოდეს ზემოთ შთამოვიდოდის პირველთა დასაბამთაგან უკუანადსკნელთა მომართ, თანდადებამ არს, ხოლო ოდეს უკუანადსკნელთაგან პირველთა დასაბამთა მიმართ აღვიდოდის – აღლევასა (ამონ., მოსახს., ტარტიკ., 32,24)

თანლართვამ – თანხმობა – ოდეს სიყვარულთა – ხოლო მიმოგონებითისა არიან ტომობითნი უკუშ: სჯამ და თანდართვამ (ნემეს., პეტრ., 88, 23)

თანლანშამამ – ერთ თანრიგში დაწესება – თანაჯი – არ ეზიარების ყოველი ყოველსა, რამეთუ არა არს თანდაწესებამ ყოველიურთ უმსგავსოთად (პრ., კავშ., პეტრ., 123, 76.12-13)

თანლანშამამ – არსის სტრუქტურის იმავე სრიაში („სირაში“), რიგში მჭკრიგში მყოფი, დადგენილი, დაწესებული – ოქსიგონი – ყოველი ნაწილებითი გონებამ ეზიარების ზესთ-გონებითსა და პირველსა მხოლოსა ყოველობითისა მიერ გონებისა და თანდაწესებულისა თვისისა ნაწილებითისა ერთისა (პრ.კავშ., პეტრ., 109, 67.20-21)

თანლანშამამ – აქ: ერთთა რიგისაგან განყენებული – არს პირველი ერთი ზესთად ყოველთა ერთთა განკარგვით და თანდაწესებულ სირასა მას ერთთასა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §116)

თანმარამამ – ოქსიგონი – წადილინცა ვიდრემე უკუშქვევლთანი განიყენენ: რამეთუ ანუ მყოფობით ოდენ ჰქონდის სიმარჯუეობამ თანზიარებამ მიზეზთა (პრ.,კავშ. პეტრ., 39, 29.27-30)

თანმარამამ (წარმოდგომილი) – თანამონაწილებით წარმოშობილი – კანონი (უ“ფესტჰენ) – სამსახედ წარმოდგომილ არიან თითოეულნი [მყოფნი]: ანუ მიზეზოვნობით, ანუ მყოფობით, ანუ თანზიარებით (პრ.კავშ., პეტრ., 118, 72.18-19); რომელიმე თანზიარებით იქმნა წარმოაყენებელ სხუათა, ხოლო რომელიმე თანმიცემით და უპირველეს მათსა, რომელმან მისცა შემდგომთა ძალი ქმნისა და წარმოჩენისა (პრ.,კავშ.პეტრ.,თ.56, 38,9-12)

თანმარამამ – თანაარსობა, თანყოფნა – მეთოდ – ყოველი... სხეული მიდრეკადი არს სხუსა მიერ, თუთ თუსდა მიდრეკად ვერ შემძლე, არამედ თანმარამსებობთა სულისადათა მიდრეკების მისგან (პრ. კავშ. პეტრ., 20, 17.16-18); სადავეცა წარმოდგომილ იყოს თანმარამსებობამ გონებისად, საჭირო არს, რადთა თანმოაქუნდეს ძალი მეუწყობისად (პრ. კავშ. პეტრ., 20, 18.17-18); სხეული უცხო არს სუედრისა ამისგან [ანუ გებლობისგან], არამედ თანმარამსებობთა სულისადათა იქმნა იგი [სხეული] ვითარ თუთმდგომარე (კავშ., განმარტ., პეტრ., 45; 104.12-13)

თანმეგრძეობა-მ – *თანმეგრძეობა* – წადილნიცა ვიდრემე უკუქცევულთანი განიყენენ: ... რომელთამე მებრ ცნობით აქუნდეს **თანმეგრძეობა** მიზეზთა კეთილობისად (*პრ., კავშ. პეტრ., 39, 29.27-30-30.1-3*)

თანმეკონე-მ – *თანმეკონე* – **ნეოპლატ.** – ვინც ან რაც უშვებს ზიარებას თავისთან, ვინც იზიარებს/აზიარებს თავისთან, მაზიარებელი – ყოველგან პირველ **თანმეკონეთა**დასა არიან თანქონებულნი და პირველ თანქონებულთადას – თანუქონებულნი (*პრ., კავშ. პეტრ., 53; 35.29-30*); – **ბქ. მანქონე** – ნიადაგ, მუღამ მოზიარე, მონაწილე, მსაჭიროებელი – ნიადაგ **თანმეკონე** სამარადისოდ მიეტომების და ემსგავსების თანუქონოსა (*პრ., კავშ. პეტრ., 63, 41.14-16*); უპირველეს მათსა [ოღესმე თანმეკონეთა არიან] **ნიადაგ თანმეკონენი**, რომელთა მიერ-და ესენიცა თანადეკრვიან თანუქონოთა კეთილწესიერთა ვინათა მიერ გზავნითა მოქცევთა (*პრ., კავშ. პეტრ., 63, 41.16-18*); – **პირე მანქონე** – ხანდახან **მოზიარენი** – ყოველი თანუქონოდ მრჩობლთა წარმოაყენებს თანმეკონეთა წესსა: **ოღესმე თანმეკონეთა**, და კუადად სამარადისოდ შეწყობით თანმეკონეთა (*პრ., კავშ. პეტრ., 63; 41.14-16*); თანუქონოსა სამარადისოდ თანმეკონე უმსგავსიერეს, ვიდრე **ოღესმე თანმეკონესა**, რამეთუ, პირველ წარმოყენებადმდე **ოღესმე თანმეკონისა**, სამარადისოდ თანმეკონე წრმოიყენოს (*პრ., კავშ. პეტრ., 63, 41.16-18*)

თანმეწესა-მ – არსის სტრუქტურის იმავე სირაში („სირაში“), „წესში“ რიგში მჭკრივში მყოფი – *ბმთაყრც* – ყოველი ნაწილებითი ეზიარების ზესთ მდებარეობითისა წესისა მხოლოსა ანუ თვისისა ყოველობისა მიერ, ანუ მის-შორისისა ნაწილებითისა მიერ და **თანმეწესისა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 109, 67.27-29*)

თანმეკმობა-მ – თანხმობა – *მეწყობა* – *მეწყობა* – მუსიკი [მუსიკურეტს] ღართა **თანმეკმობასა** (*ამონ., ტარიტ., 14.14*)

თანმეზიარებელი // **თანმეზიარე** – *თანმეზიარე* – ყოველი თანმზიარებელი პირველ თანზიარებულისა უსრულ არს, სრულ იქმნების ვიდრემე თანზიარებითა (*პრ., კავშ., პეტრ., 24; 21.20*); ეძღუნავის ვიდრემე და ეპირველების თანუზიაროდ თანზიარებულთა, ხოლო თანზიარებული – **თანმეზიარეთა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 24; 21.28-29*)

თანმეზიარე-მ – **დამატებითი მიზეზი** – *თანმეზიარე* – უსრულ არს... მოქენე მიზეზთანსა თვისსა, რომელსა მისასრულსა შორის ჰქონდის მყოფობა, უფროსდა **თანმიზეზ** იყოს და არა საკუთარ მიზეზ, ანუ იყოს ნაწილ ქმნადისა ანუ ორდანო მოქმედისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 75; 48.29-30*); ორდანოთაცა დაუზესთავდების მიზეზი და კავშირთა და ერთბამად ყოველთა **თანმიზეზად** წოდებულთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 75; 49.11-12*); საკუთრებით არცა მიზეზ ერქუმის პლატონის მიერ ორდანებითა მიზეზთა, არამედ **თანმიზეზ**. ხოლო მიზეზი და **თანმიზეზი** გაიყოფვიან ესთა, რამეთუ მიზეზ – გულის-ველოენებად მკურნალისად სიმრთელისათვის, ხოლო **თანმიზეზ** – დაკაზმვად წამალთა და ესთავე მიზეზ – ასოთა მწერალი, ხოლო **თანმიზეზ** – კალამი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §37*)

თანმიქუსვა – მიქსოვა, მიკავშირება – ზესთარსნი ერთნი და ღმერთნი... არ **თანმიექუსვან** და არცა სქესთა შეიწინარებენ შემდგომთაგან (*კავშ. განმარტ., პეტრ., §141*)

თანმიცემა/-მ – გადაცემა რაიმე თვისებისა – **μεταδίνωσι** – [ღმრთივი] **თანმისცემს** შემდგომთა, და ესრეთ ზედ-მიუწადებს პირველ მისაცემელთა ზესთ-მექონეობითა კეთილთადათა (*პრ., კავშ. პეტრ., 132, 8114-15*) – **μετέδοσις** – თვისისა არსებისაგან ჰყოფს **თანმიცემასა** (*პრ. კავშ. პეტრ., 18, 16.15-16*); – **τὸ κατὰ μετέδοσις** – რომელიმე თანზიარებით იქმნა წარმომაცენებელ სხუათა, ხოლო რომელიმე **თანმიცემით** და უპირველეს მათსა, რომელმან მისცა შემდგომთა ძალი ქმნისა და წარმოჩენისა (*პრ., კავშ. პეტრ., §56; 38.9-12*); წარმოაცენებს ყოველთა იგი ზესთად ზესთათადაცა, მაგრამ **თანმიცემით** და არა თანზიარებით, ხოლო წარმომაცენებენ სხუანი ყოველნი სირათმთავარნი თანზიარებით, რამეთუ **თანმისცემენ** თვისთა არსებითთა თვთებათაგან (*კავ. განმარტ., პეტრ., §56*)

თანმიცვალება-მ – მოქმედებად სულისა ხუდალ სამარადისობასა ეამებრსა და გზავნისა, ესე იგი არს, გუარითი-გუარად **თანმიცვალებად** (*კავშ. განმარტ., პეტრ., §198*)

თანმოლასე – ერთ დასში, ერთ რიგში მყოფი – **σύντοιχα** – აობად და რიცხვ და გუარი საზღვრისგუარ ყოველნი არიან: ვინად ესე **თანმოლასე** ურთიერთას (*პრ., კავშ. პეტრ., 157; 95.8-10*)

თანმონათესავე – ერთი გვარისა მონათესავე – **συγγενής** – არსებისხუდათაგანი ვინადათგან განთუსებულ უმახლობელეს არს არსებისა, წინდააწესა იგი, ვითარცა უფროდს **თანმონათესავე** წარმოთქმულთა (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 29.35*)

თანმოსახელე – ომონიმი – **ὁμωνυμια** – თანმოსახელე არიან სახელისა ვიდრემე მისვე ზიარნი, ხოლო არღა საქმისაცა სახელისა მიერ დაწინშულისა მისნივე თანმქონებელნი (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 64.39*)

თანსახელი – სინონიმი – **συνωνυμια** – სახელ-ვედების **თანსახელე**, სახელისა თანა საზღვრისაცა მიმცემელთა ურთიერთას (*ამონ., ტარიჭ., 108.12*)

თანტომება-მ, თანტომება-მ – **συγγένεια** – რაფომითა უფრო იყოს **თანტომე**, ეგზომ უმეტეს მსგავს თვისთა მიზეზთა; ხოლო რაოდენ უცხო **თანტომობასა** მიზეზთასა, უმეტეს უმსგავსო თვისთა მიზეზთადმი (*კავშ. განმარტ., პეტრ., §28*)

თანუზიარება-მ – **ζυμωσις** – უზიარებელი – **ἀμύκτωσις** – კუალად არიან გონებანი **თანუზიარებელნი** (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §131*)

თან(ა)ტომ-მ – **συγγενής** – შემოქმედი... ურთიერთას შეახებს განთუსებულთა ბუნებათა, რაითა ერთ-ყოს და **თანატომ** ყოველი აგებული (*ნემეს., პეტრ. 8.2-4*); ერთისა და კეთილობისა **თანტომ** და თანბუნება ღმრთებრივი რიცხვ (*პრ.კავშ. პეტრ., 114.70.8-9*); – **συγγενή τινος θείου** – **თანტომი ღმრთივთად** თვთ მით მყოფობითა თვისითა და თანღმობილი მათგან [წარმომარსებელთაგან] აღთხზულ არს მებრ ბუნებით, და წადნოდს მათდამი ზიარებასა, მეწადე კეთილობისა, და მიემთხუვის თვისისა მიზეზისა მიერ საწადსა (*პრ.,კავშ. პეტრ., 28, 24.21-24*)

თანშქონებაჲნი – თვითმყოფი, თვითკმარი, ვინც არ ეზიარება სხვას, არ საჭიროებს ზიარებას სხვასთან თავისი არსებობისათვის – *τῆς ἑαυτοῦ* – ყოველგან პირველ თანმექონეთადას არიან თანქონებულნი და პირველ თანქონებულთადას – **თანუქონებელნი** (*პრ., კავშ., პეტრ., 53; 35.29-30*)

თანშქონი (იხ. **უზიარებელი, არმზიარებელი, არმეზიარე, თანუზიარო, უქონო, თანუქონებელი, უმოქენო**) – თვითკმარი, დამოუკიდებელი, რაც ან ვინც არ საჭიროებს ზიარებას – *τῆς ἑαυτοῦ* – ყოველი **თანუქონო** მრჩობლთა წარმოაყენებს თანმექონეთა წესსა: ოდესმე თანმექონეთა, და კუალად სამარადისოდ შეწყობით თანმექონეთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 63; 41.14-16*)

თანშქონნი – *ἑαυτοῦ* – თვითკმარნი, რომელნიც არ საჭიროებენ ზიარებას, მონაწილეობას ვისთანმე – შეუნიერებადცა და მსგავსებად და დგომად და თუთობად – ესე ყოველნი პირველნი და **თანუქონნი**, ხოლო სამარადისოდ თანმექონეთაგან იქონებებიან (*პრ., კავშ., პეტრ., 63; 42.1-5*)

თანქონა – თავისთავში ქონება – *ἑαυτοῦ* – საჭირო არს, რათა მიზეზიანი **თანქონებდეს** მიზეზსა, ვითარ მის გამო მქონებელი არსებობსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 28; 24.12-13*); უკუეთუ [მიზეზიანი] ყოვლითურთ განჭრილ, იყოს უზიარებელი, და არა ჰქონდის მისდამი მიზეზსა თანამელემობად (*συνάμαρτος*), და არ-ვინა **თანუქონოს** და **ეზიაროს** სხუად სხუასა, იყოს რად ყოვლითურთ სხუად (*პრ., კავშ., პეტრ., 28; 24.7-10*)

თანქონებით – **ზირებით** – *κατὰ μέτρα* – მრავალ [არიან] საუკუნო-სგამონი და **ჟამისგამონი**, რომელთა ყოველთა შორის არს საუკუნო თანქონებით (*პრ., კავშ., პეტრ., 53; 36.8-9*)

თანქონებაჲნი – ვინც ან რაც ეზიარება, ზიარებული – *τῆς ἑαυτοῦ* – ყოველგან პირველ თანმექონეთადას არიან **თანქონებულნი**, და პირველ თანქონებულთადას – თანუქონებელნი (*პრ., კავშ., პეტრ., 53; 35.29-30*)

თანმეზუნებაჲნი – **სამაჟი** – ყოველსა სულისა ეტლსა **თანშებუნებულსა** სამარადისოდ ერთი და იგივე ნაკუეთი და სიდიდე აქუს (*პრ., კავშ., პეტრ., 210; 125.26-27*)

თანმეპრვა – *συνδουλία* – ყოველი უკუნსაქცეველისა მიმართ ისწრაფვის შეერთებად და წადნოს მის მიმართ ზიარებასა და **თანშეკრვასა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 32; 26.17-18*)

თანმეგალებით – *συνετακτικῶς* – თუ ჟამისა მიერ განიზომების – და **თანცვალებით** (მეტავაითოს) მოქმედებს და არს თუთება მისდა მიდრეკა (*პრ., კავშ., პეტრ., 198; 119.1-2*)

თანწარმოარსებაჲნი – *συνυφάνεια* – ყოველი შემდგომთა მიერ წარმოყენებული... **თანწარმოარსებს** ყოველსა, რაოდენსაცა შეუძლებს თანწარმოყენებად (*პრ., კავშ., პეტრ., 57; 38.24-26*)

თანმეზუნებაჲნი – **შეკავშირება** – *συνάμαρτος* ἢ – ვითარ **თანშეთხვისა** შორის სახილველთაგანი სიტყუად უკუეთუ სახელისაგან და რიმადას თანამდებარე არს, ერთისა კატილორითაგანისა ქვეშე შევარდების (*ამონ., მოსახს., ტარბი., 147,12*)

თანამთხვეული – შეკავშირება, შეთხზვა – συμπελασματικός – გვანით, ვითარ **თანშეთხზულნი** პროტასეონი ჰყოფენ, რომელთაგან შეიქმნების სვილლოგიზმოსი (*ამონ., მოხახხ., ტარიკ., 67,37*); პლატონის მიერცა გემოთანი რომელნიმე არიან ტყუილ და რომელნიმე ჭეშმარიტ: ტყუილ უკუშ – რაოდენნი გრძნობისა მიერ იქმნებიან და არამართლისა თნებისა და წუხილთა მქონებელნი **თანაშეთხზულად** (*ნემეს., პეტრ., 102, 6-9*)

თანამსიძმუბა-მ – **ლოგიკა** – სილოგიზმი – თსსიყსამც – სამ არიან ნაწილნი სვლლოგიზმოსანი, რომელ არს **თანშესიტყუად** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §2*); ვითარცა აღმოაჩინოს იძულებითიან კანონიან **თანშესიტყუსამან** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

თანამსიძმუბა-მ – ანალოგია, ურთიერთმსგავსება – ἴσχυρία – რომელნიმე [ითქუმიან] **თანშეტყუებისაებრ**, ვითარ აქუს იმისდა მიმართ, ეგრეთვე იმას ამისდა მომართ (*ამონ., მოხახხ., ტარიკ., 113,30*); – ἰσχυρία – შეთავსება – ვითარ ურთიერთასმიმართსა **თანშეტყუებასა** ვეძიებთ (*ამონ., ტარიკ., 88,21*)

თანამსიძმუბა-მ – შეზავება, შერევა – τὸ σύγκριμα – ასოდ მ[ს]ოფლებრივი არს ნაწილად ყოვლად უმცირესი სხეულთა **თანშეშჯისა** (*ნემეს., პეტრ., 4; 61,3-4*); ყოველი სხეული უკუშ ოთხთა ასოთა არს **თანშეშჯა** და მათგან ქმნილი (*ნემეს., პეტრ., 4; 58,7-11*)

თანწარმოღგომი-მ – თანდაყოლილი – παρακτικός – [პროკლემ] საუკუნითგან არსთადა **თანწარმოღგომილი** სარწმუნოებად აღასაჯუმილა (*კავშ., განმარტ., წინახიტყ., პეტრ., 5,9*); [გონებას] **თანწარმოღგომილად** აქუს მოქმედებად არსებასა თანა (*კავშ., განმარტ., წინახიტყ., პეტრ., 9, 4-5*)

თარგმან-მ – მთარგმნელი, განმარტება, თარგმანი – ყოველთავე, ელლინთა ენამხეობასა ზედა, თვისი სახელი შქვიან, შესაბამი თვისისა არსებისა, ხოლო ჩუენთამან, არცა **თარგმანთა**, არცა სხუამან ვინ დასჭურტიან და აწ მე უზომოდ მიშლის **თარგმანსა** შინა (*კავშ., განმარტ., წინახიტყ., პეტრ., 6; 24-26*)

თარგმანება-მ – განმარტება, კომენტარი – ἡ ἐξήγησις – რომელთადა ჯერ არს წინაველყოფად **თარგმანებისა** თითოეულისა არისტოტელეებისა წიგნისა (*ამონ., მოხახხ., ტარიკ., 101,15*); – ἡ ἐφαυσία – განეყოფვიან მოსაჯესენებლობითთა თანგანწესებულებითნი წესისა და **თარგმანებისა** სიკეთითა (*ამონ., ტარიკ., 234,18*); – ἡ διασάφησις – ესე არა ძნელ არს, არამედ ადვილი და მარტივი **თარგმანება** აქუს (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 11,6*)

თბა-მ – ბუნება, მატერია – ἡ φύσις – ჯერ-იყო, რადთა არა დასაბამი იგი **თბისა** ჩუენისადა ზიარ და მიმღებელ იქმნეს კეთილთა უხეშთაესობისა (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 246*); – ვითარ ჰველოვნებად და მაშუენი აღქმულთადა და ვითარ ერმის **თბეთაგანი** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §129*)

თესლოვნებო-მ – τὸ σπερματικόν – არს **თესლოვნებითი**, ესე იგი არს, მშობლობითი (*დამასკ., გარდ., 26; 116, არს.*); – σπερματικός – რომელთა შორის დადვა ბრძანებამან საღმრთოთა ძალი აღორძინებითი და მზრდევლობითი და **თესლოვნებითი**, ესე იგი არს, მსგავსისა მშობელობითი (*დამასკ., გარდ., 23; 101-102, არს. // თესლის გამოღებისა: ეფრ. იქვე*)

თითოსახეობა-მ – *ლოგიკ.* – განსხვავებულობა სახეების მიხედვით – **ჩ დიჰაიძე** – შესმენად იგი ნათესავთადად სახეთათვის და თითოსახეობისადად სახეთათვის და სახეთადად განუკუთმელობისათვის გუჰამთადად უმრავლესთა ზედა განეფინების (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 8,7*); **თითოსახეობა**დ სამ-სახედ განიყოფების: ზოგადად და თუსგანად და უთუსგანაფესად (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 5,1*)

თითოუჰარობა-მ – *ლოგიკ.* – ნაირგვარობა, სხვაობა – **ჩ დიჰაიძე** – ნათესავ არს განმრავლებად და თითოფერებად სახისადა, რომელთა შეტყუებად ესე არს (*დამასკ., დიალ., 2, ეფრ.*)

თნება-მ – მოსაზრება, მიჩნევა, შეხედულება, თვალსაზრისი – **ჩ ბნჯა** – ოცნებისაგან იქმნების **თნება**დ (*დამასკ., გარდ., არს., 127*); [აპოლინარმა] ესე უკუჰ დამსჭუალა საძირკუჰლად თუსისა **თნებისად** (*ნემეს., პეტრ., 1: 4,6*); სულისადა ჩუენისა მრჩობლნი არიან მოქმედებანი, რომელნიმე მეცნიერებითნი, ვითარ **თნება**დ, გრძნობად (*ამონ., მოსახს., ტარიჰ., 12,17*); ჰგავს უკუჰ ამისევე **თნებისა** დამდებელად დალინოსდა (*ნემეს., პეტრ., 2: 50,6*); სული ვინამე გრძნობისსაცავთა მიერ მიითუალავს და იქმნების **თნება**, ხოლო გონიერთა – გონებისა მიერ და იქმნების გავონება (*ნემეს., პეტრ., 13: 89,16*); – ვითარ **იინო** არისტოტელად და ყოველმან სტოამან და პერიპატეტიან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*); მის უჩინო ჰყოფს **თნებათა** პირველ მათსა, რომელთა შემოქმედებითი მიზეზი მყოფთგან ექსორია-ყვეს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §11*)

თნება-მ – **ჩ ბნჯა** – კუალად განვიცადოთ შემდგომთა შორის **თნეობა**დ მანიქველთადა, რომელი აქუს სულისათვის (*ნემეს., პეტრ., 2: 45,1-2*)

თნებითი – მიჩნევის, წარმოდგენის, (საგანი) – **ბიჯარო** – არცა **თნებითად** ითქუემის ღმრთებრი, არცა მიღმოსავლონოდ, არცა გავონებითად (*პრ., კავშ., პეტრ., 123: 76,3-4*)

თწარს-ი – თავისთავადი, დამოუკიდებელი არსი – სირათდასაბამნი და დასაწყინი დაუბადებელ და უმოქენო, და თუთმდგომ, და **თუთარს** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., § 40*)

თწარსება-მ – თავისთავადი, დამოუკიდებელი არსება – **ჩ ისინა** – რომელი თავსა შორის თუსსა იყოს და არა სხუასა შინა მიედოს ყოფად, იგი **თუთარსება** არს (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 1,6*)

თწარს-ყოფა – **ჩ ანთისთაი** – ხოლო მისადებლობით [ვიტყუთ] – მიცემულთა მათ ღმრთისა მიერ მიუღებელთა მისგან წინა-განმგებლობითთა ძალთა **თუთარს-ყოფასა**, თუთცხოველ-ყოფასა, თუთგანღმრთობასა (*არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 11,6*)

თუთუნებითი სახიმრება-მ – **ჩ ანთაყამბოჯ** – ღმერთ-მთავრობითისა ყოველისა მყოფობისათვის, რად-იგი არს **თუთუნებითი** იგი სახიერებად (*არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 2,1*)

თუთუნებობა-მ – თავისთავადი გავგარება, გვარის, ფორმის მიმდებარება, დამოუკიდებელად მიღების უნარი – უსულოთა-შორისი გუარი უბადვეს გონიერთა გუართა, რამეთუ **თუთგავგარებითა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §57*)

ἸΩΑΝΝΑΝ-0 – დამოუკიდებელი არსებობის, საკუთარი ჰიპოსტასის მქონე – **ἀσθάρτατος** – არსებად არს ყოველი, რომელი **თუთგუამ** იყოს და არა სხუასა შინა აქუნდეს ყოფად (*დამასკ., დიალ., 25,1, ეფრ.*) – [არსებამ] უკუე **თუთგუამ** არს (*ამონ., მოსახს., ტარიკ., 125,7*) – **ἀσθάρτατος** – არსობად არს საქმე ანუ **თუთგუამოვანი** და არა მოქმენ სხვსა სრულმყოფელისა ანუ-თუ ვერ შემძლებელი თავით თვისით სრულყოფად (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 2,12*)

ἸΩΑΝΝΑΝ-0 **სიბოროტბა** – **ἀστοιკαόν** – რამეთუ უკუეთუ ყოველად წარვიდეს რადაგანცა კეთილი, არცაღა ყოველად ეგოს კეთილსა შინა, არცა კერძოდ, ვერცა შერეულად, ანუ **თუთგუამოვანად სიბოროტედ** (*არყო., ხაღმრ., ეფრ., 4,20*)

ἸΩΑΝΝΑΝ-0 – **თავისთავადი გვარი** – ოდეს-რად განიცდიდე, ვითარ თვთ მას თუთებასა თვისსა-შორის მყოფად და უსქეტოდ, მერმე ჰპოვო **თუთგუარად** და ბუნებად თვისსა თუთებისად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §21*)

ἸΩΑΝΝΑΝ-1 – **თავისთავადობა** **ἰδούρ,** **ἰδωμα,** **ἰδισ,** **τὸ ἔδυσται** – მიიღონ რად ერთ-ქმნად თვისთა **თუთებათაჲ,** კეთილ მათდა არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §8*)

ἸΩΑΝΝΑΝ-1 – **საკუთარი, დამახასიათებელი თვისება, თავისებურება** – **ἰδωμα το** (*// ἰδούρ η*) – მან [მაცხოვარმა] ყოველნივე კაცისანი მიიხუნა ცხორებისათს ჩუენისა – სული გონიერი და ჳორცნი და **თუთებანი** კაცობრივისა ბუნებისანი (*დამასკ., ვარდ., 64, არს.*) – **τὸ ἔδυσται ἰδωμα** – შეუდგან **წინააღმდგომთა თუთებანი** ოთხნი: პირველად, რამეთუ კეთილისა უკუე საჭიროად წინააღმდგომ არს ბოროტი, მორედ, რამეთუ შეუძლებელ არს, რაითა ერთსა და მასვე ჟამსა ერთბამად იყვნენ წინააღმდგომნი განუკუთვალთა შორის (*დამასკ., დიალ., არს., 44,8*) – **ἡ ἄγκυκτ ἰδούრ** – ვითარცა ზეცისათა მათ შორის არსებათა მქონებელნი **ანგელოზებრივისა თუთებისანი** (*არყო., ზეც., ეფრ., 92*); – **ნეოპლატ.** – **ἡ ἰδούრ** – [ღმრთებრივისა] პირველ თვს-შორის დაუმყარებია **თუთებაჲ** თვისი (*პრ.კავშ., პეტრ., 132, 81,13*); – **ἰδούრ** – რამეთუ ვითარიცა იყოს **თუთებაჲ** პირველისაჲ, თან-მისცემს თვისსა **თუთებისაგან** სირასა ყოველსა (*პრ.კავშ., პეტრ., 115,71,8-10*); თითოეულსა შორის სირასა პირველი და უზიარებელი **თვისსა თუთებისგან** ყოველთა თვს-ქვეშეთა და თვისსა სირასგანთა თან-მისცემს (*პრ., კავშ., პეტრ., 102, 63,24-26*); ყოველი გონებად **თუთებასა** თვისსა გაიგონებს, არამედ უპირატესი – მხოლოდ **თუთებასა ოდენ** თვისსა, რამეთუ ერთ და იგივე არს ამათ შორის რიცხუთა – გონებად და განსაგონოდ (*პრ.კავშ., პეტრ., 167, 100,5-7*); – **გონებითი თუთებაჲ** – **σοφῆ ἰδούრ** – **გონებისმიერი (აზროვნებითი) თვისება, თავისებურება** – და ესრეთ, არცა **ყოველი გონებითი თუთებაჲ** [არს] გონება, არამედ მხოლოდ არსებითი ოდენ (*პრ.კავშ., პეტრ., 64, 42,33-34*); **თუთებაჲ** **საღმრთოვსა წესისა** – **θειῶν ἰδούრ** – **საღმრთო, ღვთაებრივი წესრიგის თვისება, თავისებურება** – ყოველი **საღმრთოვსა წესისა თუთებაჲ** ყოველთა მიერ შემდგომთა მიენერგვის და თან-მისცემს თუთებათა ყოველთა უდარესთა ტომთადმი (*პრ., კავშ., პეტრ., 146, 88,21-23*); –

ή θεία ἰδιότης – თუთებაჲმან ღმერთთამან განჰკარგნა ერთებრნი მხოლონი დაჰკეთილობად ღმრთებრივთად (*პრ., კავშ., პეტრ., 134, 82.9-11; D. §133*); – **θεῖον δυνάμειον ἰδιότης** – თითოეულსა ტომსა შინა არს ღმრთებრივთა ძალთა თუთებაჲ, ზენადთ შთამონაბრწყინი (*პრ., კავშ., პეტრ., 146, 88.25-26*)

ἄσπετος – **ნეოპლატ.** აბსოლუტური ერთი, თავისთავადი ერთი, – ზნ – ერთებრნი რომელნიმე სრულნი თუთერთისგან წარმოიხინნეს, ხოლო ნაბრწყინნი – შეერთებისგან (*პრ., კავშ., პეტრ., 64, 42.21-27*); – **ἀσπείν** – არს თუთერთი პირველ ყოველისა, და ყოველი სიმრავლე თუთერთისგან (*პრ., კავშ., პეტრ., 5, 7.15-16*); თუ ერთი თუთერთ არს, არ ვიდრემე ეზიარა სიმრავლესა (*პრ., კავშ., პეტრ., 5, 6.23*); მზიარებელი ერთისად ერთ იყოს და არაერთი, ხოლო თუთერთი არა არს ერთ და არაერთ (*პრ., კავშ., პეტრ., 42, 5.16-17*); ყოველი შეერთებული სხუა არს თუთერთისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 4, 5.14*); ესე ორობად, ვითარ ორობად სხუად არს ერთისაგან, ხოლო იქმნების იგი ერთ. არა-თუ არს იგი თუთერთ, არამედ იქმნების ერთ, ესე იგი არს, ერთი და არაერთი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §2*)

ἄσπαστος – ღვთაებრივი თვისებრიობა, თვითობა – **τῆν θείαν ἰδιότητα** – თითოეული რიცხვ იყოს ყოველობა, ვითარ ნაწილთ-შორისი ყოველობად, და აქიონდის თუს შორის ყოველნი, და პირველ სხუათადასა ჰქონდის ღმრთივი თუთებრივობა (*პრ., კავშ., პეტრ., 140, 85.22-26*)

ἄσπαστος – ზნ ἄც ἔσῳ – დაღათუ იყოს ორთავე ამათი ერთი, ვითარ თუთერთებრივი, ხოლო სხუად – ვითარ ვნებული ერთი და შეერთებული ზიარებითა მისითა (*პრ., კავშ., პეტრ., 136, 83.25-27; D. §135*)

ἄσπαστος – ἡ ἀσπείναιος – და გნებაეს თუ ცხოველთა, ვითარცა ცხოველთა, დასაბამ გამოჩნდების თუთ-ცხოვრებაჲ, ვითარცა შეერთებულითა – თუთერთობაჲ (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 5.5*)

ἄσπαστος – τὸ ἄσπῳ – [სულმან] უწყის თუთთუთებაჲ თუსი, ... ვინა, რომელმან უწყედის თუთთუთებაჲ თუსი, თუსდავე მიმართ უკუნეიქცეს (*პრ., კავშ., პეტრ., 186, 111.13-14*)

ἄσπαστος – ἀσπαστος – თუთსიკეთედ უწოდეს თუთკეთილის მოქმედობისა განფენასა (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 11.6*)

ἄσπას – [მიზეზონი] იგი [მიზეზი] არს, მაგრა არა თუთ-იგი: გესმა, ვითარ იგიობაჲ გაჰყოფს მიზეზონასა მიზეზისაგან, რამეთუ ვითარცა იგიობაჲ, მსგავსებასა შორის შემოიცვის (*კავშირ., პეტრ., განმარტ., §18*)

ἄσπას – აბსოლუტური სიკეთე, წმინდა სიკეთე – **ἀσπαστος** – [ყოველი ღმრთებრი] არცა ... სხუათა მოქმედ არს, რამეთუ თუთკეთილობა არს და არცა რომელთაგან შედგა, რამეთუ ერთებრივ არს (*პრ., კავშ., პეტრ., 127, 78.24-25*); – **ἀσπαστος** – ერთმყოფ [არს] იგი და თუთკეთილობაჲ და არა-თუ მქონებელ კეთილობისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 40, 30.18-19*); – არს რადვე არსი და ოდენ ზიარებითა კეთილისადათა კეთილ არს. და არა არს იგი თუთკეთილობა, რამეთუ თუთკეთილობაჲ არღა-რაჲ არს სხუა, თუნიერ თუთკეთილობაჲ. ხოლო სხუანი, და ოდენ ზიარებითა კეთილისადათა გაკეთებულნი, პირველ სხუა არიან, რასაცა-თანა იყვნენ ბუნებასა შეკრულ და შემდგომად გაკეთებულ.

ხოლო იგი ბუნებათა ზესთად კეთილობად – ყოველთა თან-შეუკრველად დაუხვედლების (კავშ. განმარტ., პეტრ., §8)

თათმღღომი – დამოუკიდებელი, თვითმყოფი, თავისთავადი – ἀβσάρσταισ (// ἀβσάρσταισ – ყოველი სული თვითცხოველი არს, უკუეთუ უკუმქცვე არს თვსდმი, რამეთუ ყოველი უკუმქცვეი თვსდმი **თვთმღღომ** და სულიცა ვინაივე **თვთმღღომ**, რამეთუ წარმოაყენა თვთებად თვისი (პრ., კავშ., პეტრ., 189, 113.2-4); ყოველი **თვთმღღომი** თვსდა მიმართ არს უკუმქცვე, რამეთუ სადაივცა წარმოლობად თითოეულისა, მისდადევდა შერაბამებული უკუმქცვეად (პრ., კავშ. პეტრ., 42; 31.14-17) – ყოველი **თვთმღღომი** უხრწნელ არს, ხოლო თუ განიხრწნას, განეყენოს თვთებასა თვსდა და იქმნეს კიდ თვთობისგან: მაგრა ესე შეუძლებელ (პრ., კავშ., პეტრ., 46, 33. 3-5); **თვთმღღომი** არცა თანშედგმულ არს, არამედ მარტივ; არცა სხუასა შორის, არამედ თვს-შორის: სამარადისო ვიდრემე არს (პრ., კავშ., პეტრ., 49; 34.9-11); ყოველი **თვთმღღომი** დაეხესთავების ჟამისა მიერ განზომილსა არსებით (პრ., კავშ., პეტრ., 51, 34.30-31); არ-ვინაი წარმოდგომილ არს **თვთმღღომი** ჟამსა შორის (პრ., კავშ., პეტრ., 51; 35.1-3)

თათმღღომარა-მ – დამოუკიდებელი, თავისთავადი, თვთმყოფი – τὸ ἀβσάρσταισ – ყოველი **თვთმღღომარე** აღუგებელ არს (პრ., კავშ., პეტრ., 45, 32.19); შეჰგავს, რაითა ყოველი **თვთმღღომარე** სრულ და უმოქენო იყოს (პრ., კავშ., პეტრ., 42; 31.26); ყოველითურთ თვს-შორის მყოფი **თვთმღღომარე** არს (პრ., კავშ., პეტრ., 41, 30.32); ყოველი თვსდადვე უკუმქცვეი **თვთმღღომარე** არს, (პრ., კავშ., პეტრ., 43; 31.30); **თვთმღღომარე** [არს]... ყოველი თვსდადვე უკუმქცვეად შემძელ (პრ., კავშ., პეტრ., 43.32.5-6); ესე არს საკუთარ **თვთმღღომარისა – კეთილობად** (პრ., კავშ., პეტრ., 41, 30.32); საცნაურ იყოს, ვითარმედ სხუათა მიზეხთავან წარმოჩენილთა უფლებრივ უმჯობეს [არს] **თვთმღღომარე** და არ ვისდა მოქენე, რამეთუ უმახლობელეს პირველსა კეთილობასა, ვითარ აღმოიჩინა (პრ., კავშ., პეტრ., 40, 30.25-28)

თათმღღომარეობა – დამოუკიდებლობა, თავისთავადობა, თვითმყოფობა – ἀβσარსταισ – კეთილობად **თვთმღღომარეობა** [არს] და არ-ვისდა მოქენე, რამეთუ თვთობასა თვსდა თვთ იწარმოებს (პრ., კავშ., პეტრ., 40, 30.21-22)

თათმიდრეკა-მ – თვითმოძრაობა – თვთმიდრეკა არს თვთცხორებად და თვს-შორის მქონე არსებასავე თანა ცხორებისა (კავშორ., განმარტ., პეტრ., §20)

თათმიდრეკა-ი // თათ-მიდრეკა-ი – თვითმოძრაი – ἀποκλίστρος – თალი, ნუჟაჟე პირველად მან სული თქუა სამარადისოდ მიმდრეკად და **თვთმიდრეკად** (ნემეს., პეტრ., 24, 12-13); – **ἀποκλίσταισ** – ყოველი **თვთმიდრეკი** პირველ თვთ თვსდადვე არს უკუმქცვე (პრ., კავშ., პეტრ., 17, 15.29); ყოველი მყოფი ანუ მიუდრეკელი არს, ანუ **თვთმიდრეკადი**, ანუ სხუსა მიერ მიდრეკილი (პრ., კავშ., პეტრ., 14.4-5); ჯერ-არს, ... რაითა **თვთმიდრეკადი** იყოს პირველ მიმდრეკე, ვინაივცა ესე არს მაზიარებული მიდრეკადთა მიუდრეკელისა მიმართ, საშუაღ... არს და

მისდრეკს ერთბამად და მიდრეკების (პრ., *კავშ.*, პეტრ., 14; 14.18-21); ამას ათდაძეოთხესა შორის იწყებს მიუდრეკელი და **თვთმომდრეკადისა** და სხვსა მიერ მიდრეკადისათვს (*კავშ.*, *განმარტ.*, პეტრ., §14); **თვთმომდრეკე** ამისთვის, რომელ არ-ვისგან მიიღებს ცხორებასა და [არა] აქუს მას ზედშემოსრულად, არამედ ბუნებად მისსა არს იგი (*კავშ.*, *განმარტ.*, პეტრ., §14)

თვთმომდრეკელობითი-ი [ძალე] – თვითმოდრაობის პოტენცია, შესაძლებლობა – თვთმომდრეკელობითსა ძალსა დასდებს სულისა არსებასა შორის (*კავშ.*, *განმარტ.*, პეტრ., §14)

თვთმომდრეკელობა-ი, თვთმომდრეკელობა-ი – თვითმოდრაობა – **ἀντοκίνητος** – განპყროფს პირველად სულსა და სხეულსა, **თვთმომდრეკობისა** და სხვსა მიერ მიმდრეკობისა (*კავშ.*, *განმარტ.*, პეტრ., §20); ცეცხლისად სამარადისოდ სიმკურვალე, რომელ ესე არს **თვთმომდრეკობა** (*კავშ.*, *განმარტ.*, პეტრ., §20); პლატონცა ამის **თვთმომდრეკელობისა** მიერ აღმოაჩენს მას [სულისა არსებასა] უსხეულოდცა და უკუდავად (*კავშ.*, *განმარტ.*, პეტრ., §14)

თვთმომქმედი – თავისთავად, დამოუკიდებლად მოქმედი – **ἀνταρπύδος // ἀντερίπυτος** – თავსა შინა თვსსა მდგომარედ ვხედვიდეთ ერთსა რასმე ძალსა, მარტივსა, თვთმოდრავსა, **თვთმომქმედსა** (*არეოპ.*, ეპ., ევრ., 9.1)

თვთმომძრავი-ი – დამოუკიდებლად მოძრავი – **ἀντοκίνητος** – სული [არს] **თვთმომძრავ** (*ანონ.*, *მოსახსენ.*, ტარიტ., 34.15); თავსა შინა თვსსა მდგომარედ ვხედვიდეთ ერთსა რასმე ძალსა, მარტივსა, **თვთმომძრავსა**, თვთმომქმედსა (*არეოპ.*, ეპ., ევრ., 9.1); ყოვლითა შენებულებითა მათითა... ძრვადითა და უძრავითა, და **თვთმომძრავითა** ყოვლითა (*პეტრიწონ.*, ტიპიკ., 2.17)

თვთმამყრობელობა – **ἀντοκρηνητικός** – თვთ იგი თავით თვსით თვნიერ ნივთისა წინა მდებარეობისა, რომლისა მიმართცა გამოჩნდეს, თვსსა მოქმედებასა მისცემს უთუსოდ და უხილავად **თვთმამყრობელობითა** ყოველთადათა (*არეოპ.*, ზეც., ევრ., 15.2)

თვთმფლობელობა-ი – თავისუფალი, დამოუკიდებელი – **ἀντεξήσιος** – ჩუენ-ქუეშე ვიდრემე არიან, რომელთა ჩუენ ვართ **თვთმფლობელ** ქმნისა და არა ქმნისა მათისა (*დამასკ.*, ვარდ., არს., 138); სიტყუერობად უქუეულად განზრახვსათვს მოცემულ არს ჩუენდა, რომლისათვს ყოველი სიტყუერი **თვთმფლობელცა** არს (*დამასკ.*, ვარდ., არს., 9)

თვთმფლობელობა-ი – თავისუფლება, დამოუკიდებლობა – **ἡ ἀντεξήσιος** – **τὸ ἀντεξήσιος** – **თვთმფლობელობა** სხუად არარად არს, თვნიერ ნებებად (*დამასკ.*, ვარდ., არს., 182); გონიერისა და სიტყუერისა [თუთება არს] **თვთმფლობელობად** (*დამასკ.*, ვარდ., არს., 182); – **ღოგმატ.** – **ἡ ἀντεξήσιος** – **ქქონან უკუე მასვე შესატყვსად** ორთა ბუნებათა... **თვთმფლობელობანი** ორთა ბუნებთინი – საღმრთოდ და კაცობრივი (*დამასკ.*, ვარდ., არს., 179)

თვთმყოფი-ი – **ὁ ἀσθητικός** – დამოუკიდებელი არსებობის მქონე – არსებად არს საქმე **თვთმყოფი** (*დამასკ.*, დიალ., 25.1 არს.)

ἄνθρωπος – ანუ არა იგია, რომელმან შექმნა ესენი და არარადგან არსად მოიყვანა, რამეთუ არა **თვთმყოფობასა** მივსცეთ ესევეთარი ძალი (*ღამასკ., ვარდ., ეგრ., 38*)

ἄνθρωπος – იგივეობა – **ἄνθρωπος** – ყოველი მეუწიე **თვთობისა** თვისსადა ყოვლითურთ თვისდადვე უკუშქცევ არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 483*); მუნ [პლატონ] ხუთ ტომად აღაველენს, ვითარ არსებად, **თვთობად**, სხუაობად, დგომად, მიდრეკად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 483*)

ἄνθρωπος – **ἄνθρωπος** – ყოველი ზიარებით ღმერთი ერთი არს **თვთსრული**, და ყოვლითურთ სრული ერთი – ღმერთ ზიარებით. აქა უზადოსა ზიარებასა ორივე უნდა: პირველად, რათა ერთი იყოს, მეორედ – რათა **თვთსრული** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 484*); [ზენთაერთი] ყოვლითურთ **თვთსრული** და ზესთასრულ, რამეთუ არცა სრულობად ეკადრების მას, ამისთვის რომელ ყოველი სრული წარმატებისაგან მოვიდა სრულებად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 484*)

ἄνθρωπος – **ἄνθρωπος** – ერთი არს იგი უსხეულოდ – **თვთსახიერება** (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 100,9*); ვიეთმე ჩუენთაცა საღმრთოთა მღდელ-მოძღუართა **თვთსახიერებისა** და განმდრობისა გუამ-ყოფელ თქუეს ზეშთასახიერი იგი და ზეშთაღმერთთა **თვთსახიერება** და ღმრთეება (*არეოპ., საღმრ., ეგრ., 11,6*)

ἄνθρωπος – **ἄνθρωπος** – ვინაეცა **თვთსიბოროტე** არცა არს არს, არცა კეთილ არს, არცა შობის მოქმედ, არცა ჭეშმარიტთა და კეთილთა რათმე მოქმედ (*არეოპ., საღმრ., ეგრ., 4,20*)

ἄνθρωπος – **ἄνθρωπος** – მოვედ, გნებაეს თუ, რათა ვაქებდეთ სახიერსა მას და საუკუნესა ცხორებასა, ვითარცა ბრძენსა და **თვთსიბრძენსა**, უფროესდა ვითარცა ყოვლისა სიბრძნისა გუამ-ყოფელსა და უფროეს ყოვლისა სიბრძნისა და გულისკმის-ყოფისა ზეშთაამადლებულსა (*არეოპ., საღმრ., ეგრ., 7,1*)

ἄνθρωπος – **ἄνθρωπος** – **ἄνθρωπος** – **თვთსიკეთედ** უწოდეს თვთკეთილის მოქმედობისა განფენასა და ყოვლად სიკეთედ და კერძოდ სიკეთედ და ყოვლად კეთილად და კერძოდ კეთილად (*არეოპ., საღმრ., ეგრ., 11,6*)

ἄνθρωπος – **ἄνθρωπος** – სრულ უკუე არს არა ხოლო ვითარცა **თვთსრული** და თავით თვისით თავსა თვისსა შინა ერთ-სახეობით განთვსებული და ყოვლად ყოვლითურთ სრული (*არეოპ., საღმრ., ეგრ., 13,1*); არცა ერთი რად არს **თვთსრული** და უნაკლებლო ყოვლითურთისა სრულებისაგან თუნიერ ნამდვლვე **თვთსრულისა** მის და პირველთაგან სრულისა (*არეოპ., ზეც., ეგრ., 10,3*)

ἄνθρωπος – **ἄνθρωπος** – **ἄνθρωπος** – საღმრთოდ უკუე ნეტარებად. ზეშთანათლისა პირველითგან სრულ, **თვთსრულთმთავრობა**, ყოვლისავე მღდელთ-მთავრობისა მიზეზ (*არეოპ., ზეც., ეგრ., 3,2*)

ἄνθρωπος – **ἄნθρωπος** – არამედ თვთყოფად და თვთცხორებად და **თვთღმრთეებად** ვიტყვით ჩუენ, პირველითგანობით უკუე და ღმრთეებით და მიზეზობით ერთსა ოდენ ზეშთადასაბამისასა და

ზეშთარსებისას დასაბამსა და მიზეხსა ყოველთასა (არეობ., ხაღმრ., ეფრ., 11.6)

თაქყოფლობა-მ – დამოუკიდებელი, თავისთავადი მთლიანობა – **აბთბარტ** – თუთყოფლობა, რომლისა-გამო [არს]... ნაწილთაგანიცა ყოველობად (პრ.,კავშ., პეტრ., 69, 45.5-6)

თაქყოფა-მ – თავისთავადობა, თვითარსებობა – **ბბარბარტ** – ბრძენნი იგი წარმართთანი ყოფადთაგანისა ყოველისა ანუ ღმერთსა იტყვან მიზეხად, ანუ საჭიროსა ანუ იძულებასა, ანუ ბუნებასა, ანუ ბედსა, ანუ **თუთყოფასა** (დამბსკ., გარდ., ეფრ., 136)

თაქსროველ-მ – თავისთავად ცოცხალი – **აბბბბ** – თუთცხოველი და ვითარცა ზეშთა ყოველისა ცხორებისა ცხოველს-მყოფელი და ზეშ-თაცხოველთად (არეობ., ხაღმრ., ეფრ., 6.3); ყოველი სული **თუთცხოველი** არს, უკუეთუ უკუმტკვევ არს თუსდმი. რამეთუ ყოველი უკუმტკვევი თუსდმი თუთმდგომ და სულიცა ვინაიფე თუთმდგომ, რამეთუ წარმოა-ყენა თუთებად თუსი (პრ.,კავშ.,პეტრ., 189, 113.2-4); – ჰქონან **თუთცხოველ-სა** თუს შორის ყოველნი, მაგრად ვითარ ცხოველობით (კავშ., განმარტ., პეტრ., §103)

თაქსროველობა-მ – აბსოლუტური, თავისთავადი, დამოუკიდებელი სი-ცოცხლე – **აბბბბ** – უკუეთუ [სული] **თუთცხოველობა** არს, **თუთმდგო-მარე** და **განშორებული** სხეულთაგან მოუვიეს მყოფობად (პრ., კავშ., პეტრ., 190, 113.18-19)

თაქსროება-მ – აბსოლუტური, დამოუკიდებელი სიცოცხლე – **ბბბბ** – და გნებავს თუ ცხოველთა, ვითარცა ცხოველთა, დასაბამ გამონ-ნდების **თუთცხორებად** (არეობ., ხაღმრ., ეფრ., 5.5); თუთმიდრეკად არს **თუთცხორებად** და თუს-შორის ქონებად არსებასავე თანწარმოდგომი-ლად ცხორებისად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §20)

თაქაქმნიფა-მ – **აბბბბბ** – დამოუკიდებელი, თავისუფალი ნების მქონე – ჩუენ შორის უკუე იგი არიან, რომლისა ჩუენ **თუთკველმწიფე** ვიყენეთ ქმნად და არა ქმნად (დამბსკ., გარდ., ეფრ., 138)

თუს-მ // **თუსაბა-მ** – თვისება, საკუთარი ნიშანი – **ბბბბ** – თუსი ოთხ-სახედ ითქუმის: პირველად უკუე **თუსად** სახელ-ედების, რომელი-იგი ერთისა ვისმე სახესა ზედა იყოს და არა ყოველთასა; მეორედ, რომელი-იგი ყოველთა კაცთად იყვის **თუსი** და არა ერთისა ვისიმე, მე-სამე **თუსი** არს, რომელი-იგი მხოლოდ განეკუთნების ყოველთა კაც-თა, არამედ არა სამარადისოდ, მეოთხე **თუსი** არს, რომელი იგი წი-ნა-უკომ სამთა მათ პირველთქუმულთადას იქმნების, ესე იგი არს, ყოველადვე და მხოლოდ და მარადის (დამბსკ., დიალ., ეფრ., 7.1); საზღ-ვრისდადება განწყოფს **თუსსა** თუთოეულისასა, ეგრეთვე განსაზღ-ვრებად განწყოფს ბუნებასა თითოეულისასა სხუსა ბუნებისაგან (დამ-ბსკ., დიალ., ეფრ., 16.8); – **ბბბბ** – **თუს** და საკუთარ სულისა არიან ღმრთისმსახურებად და გულისკმირებად (დამბსკ., გარდ., 26; ეფრ., 115; შდრ.: **თუსება** სულისა არს კეთილადმსახურებად და გულისკმის-ყო-ფად იტყვ. არს.)

თსჯამო ღმერთი-ი – ღმერთი თავის თავში – *ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ* – ერთებრი **თსჯამო ღმერთ**, და გონებად – ღმრთებრივ, ხოლო სული – საღმრთო, ხოლო სხეული – ღმრთის-სახე (*პრ., კავშ., პეტრ., 130, 79.28-31*)

თსჯალვე უკუნქცეულა-ი – თავის თავთან მიბრუნება – *ἐὰν τὸ ἐπιστρέψαι* – ესე არს თსჯალვე უკუნქცეუვად, ოდეს ერთ-იქმნას ორივე: უკუნქცეუული, და რომლისა მიმართ უკუნქცეუულა (*პრ., კავშ., პეტრ., 15, 15.3-8*)

თსჯაბა-ი (იხ. **თვთებად, თვისი**) – **თვისება, ნიშან-თვისება, თავისებურება – τὸ ἰδέσθαι** – ყოველსავე ცხოველთაგანსა აქუს **თსჯებად** მრავალფერი, (*ბახ., ექუს., უცხ., 125, 27-30*); *ἡ ἰδέσις // τὸ ἴδωσι* – შეისმინებიან **თსჯებანი** სახეთანი, რომელ-იგი არიან თსჯ და კუალად, გარემოიქცევიან სახენი შემასმენელად **თსჯებათა** თსჯთა (*დაძახკ., დიალ., 86; ეფრ.*); – **ἴδωσι – თსჯ და საკუთარ** სულისა არს კეთილადმსახურებად და გულისკმისყოფად)

თსჯაბა-ი, თსჯულაბა-ი – [**არსის**] **თსჯვა, თსჯულება** – რომელ ყოველი **თსჯვა** და ურთიერთას ზიარებად და ყოველი ანამკი სამუსიკოთად ბუნებითა მორთულებათად – რიცხუთა მიერ; ხოლო რიცხუნი – ერთისა მიერ; ნუუმე-და ყოველნი **თსჯვანი** და რთვანი – ერთისა მიერ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §2*); მათ ზესთ უპყრია თვთებად თსჯი არსთა **თსჯულებისაგან** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §37*)

თსჯული-ი – **არსის რიგი** – არს რაღვე **თსჯულისა** და პირველი ყოვლისა სირაფსად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §22*) იხ. **ნათხზი, ნათხენი**

0

იბაზი-ი – **მაგალითი, ნიმუში** – *τὸ ὑπόδειγμα* – არა მიხედოა **იგავსა** მას ჯინჭკელისასა, რომელმანცა დაიუნჯის ზაფხულისვე საზრდელი იგი ზამთრისა? (*ბახ., ექუს., გ. ათ., 107, 7-9*); ხატნი რაღმე და მსგავსებანი გუქონან საღმრთოთა მათ მისთა **იგავთანი** (*არეობ., ხალმრ., ეფრ., 7.3*); თუ ვინ-და აღმოსაჩენთაცა ზედა მოქენეობდეს **იგავთაცა** (*παράδειγματων*), იხილნეს ხედვანი ერთსა შორის სულსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 176; 106.16-17*); ხატნი ყოველნი **იგავთანია** ხატ, ვითარცა იტყუს პლატონ, არამედ მუნად აღმკული ყოველი დაიპყრეს **იგავთა** და **იგავის-იგავთა**, ხოლო აქად, ესე ნახიბლი დიოდისი – ხატთა და ხატისხატთა (*კავშორ., პეტრ., განმარტ., §50; 108.22-25*); [ნამდვლმყოფი] მან ზესთამან და უთქუმან ყოველთამან დადვა ხატად თსჯა და **იგავად** ყოველთა მყოფთად (*კავშორ., პეტრ., განმარტ., §101*)

იბაზიბი-ი – **მაგალითი, ნიმუში** – *παράδειγματικόν* – ყოველნი არიან მის [სულსა] შორის მყოფნი ზიარებით უკუე პირველნი, ხოლო **იგავებით** – შემგომნი (*პრ., კავშ., პეტრ., 195; 116.22-23*)

იბაზიბრი-ი – **ნიმუშად, მაგალითად, მაგალითის, ნიმუშის მიხედვით** – *παράδειγματικόν* – ყოველი სული ყოველი არს საქმე (პრადმა): **იგავებრივ** უკუე გრძნობადნი, ხოლო ხატოვნებით – გონიერნი (*პრ., კავშ.*)

პეტრ., 195; 116,9-10; – [სულსა] ჰქონან თუხ-შორის იგავნი ყოველთა გრძნობათანი... მაგრა სულგებრივ ყოველნი თუხ-შორის მოჰქონან: რომელნიმე ხატოვნებით, ვითარ ზენანი და გონიერნი, ხოლო რომელინიმე – **იგავებრივ** და მიზეზოვნობით (*კავშირ., პეტრ., განმარტ., §195*)

იჭავებრივ-ი – ნიმუშისებრი – **παρᾶνευστατικός** – ერთსაშორისისა რიცხვისაგან, რომელ არს **იგავებრივი**, [არიან] ათის ქუეშენი მხოლონი (*კავშირ., პეტრ., განმარტ., §6*)

იჭავებრივობა-ი – ნიმუშისებრივობა, ნიმუშის მსგავსება – ესე ხედვადა სათანადოდ თანა-აც სულსა, რადთა ზედამიწეებით გაიგონოს არსებობა გონიერისა სულისადა, თუ რად არს **იგავებრივობა** და რად არს ხატოვნებითობა (*კავშირ., პეტრ., განმარტ., §195*)

იჭავეობა-ი/ი – ესე სახენი **იგავედ** ოდენ ესახებიან და **ვიგავებიან** მას ერთებრივსა რიცხუსა და ზესთაობასა ერთისასა (*კავშირ., პეტრ., განმარტ., §14*); აქა ბაძვად ოდენ და მსგავსებე და ხატ-ქმნა, ხოლო მუნ – იგივეობა, თუთობა, **იგავეობა** (*კავშირ., პეტრ., განმარტ., 50; 108.20-22*)

იგივეობა-ი/იგივეობა-ი – **ἴσῆστος** – მამისა შორის უკუე და ძისა და სულისა წმიდისა **იგივეობისაგან** ნებისა და მოქმედებისა **იგივეობასა** ვსცნობთ ბუნებისასა (*დამასკ., გარდ., არს., 180*); ყოველთა შინა საქმეთა სამნი ესე იხილვებიან: არსება, **იგივეობა**, სხუაობა (*ამონ., მოსახს., ტარიკ., 87,30*); **იგივეობა** მიმართ წარმომარსებელისა აქუს წარმომარსებულს და ჰგეის მის შორის; ხოლო სხუაობითა წარმოველოს მისგან (*პრ., კავშ., პეტრ., §30; 25.28-29*); ჰგეის **იგივეობასა** ზედა ყოველი წარმომაყენებელი (*პრ., კავშ., პეტრ., §27; 23.23-24*); აქა ბაძვად ოდენ და მსგავსებე და ხატ-ქმნა, ხოლო მუნ – **იგივეობა**, თუთობა, იგავეობა (*კავშირ., პეტრ., განმარტ., §50; 108.20-22*); [მიზეზოანი] ვითარ იგი არს, მაგრა არა თუთ-იგი, გესმა, ვითარ **იგიობა** გაჰყოფს მიზეზოანსა მიზეზისაგან, რამეთუ ვითარცა **იგიობა** მსგავსებასა შორის შემოიცვის (*კავშირ., პეტრ., განმარტ., §18*)

იგივე სხუა-ი – მიზეზისაგან გამომდინარე მიზეზოანი, შედეგი მიზეზთან მიმართებაში – ხოლო, თუ განეყოს მიზეზსა მიზეზოანი, მყის განყოფასავე თანა დაუერთბამდეს და წარმოებაცა მისი, და იყოს ვითარ **იგივე სხუა**: **იგივე უკუე** – მსგავსებისა მიერ, ხოლო **გასხუაებულ** – უმსგავსლობისაგან (*კავშირ., პეტრ., განმარტ., §35*)

იმრ-ი – იქითა, ზემდგომი, მიღმა – ემდეგრების ყოველი მწადი საწადსა და მეტრფე ხატრფოსა თუსსა, ვითარმედ **იმრსა** და მეხესთავსა თუსსა (*კავშირ., პეტრ., განმარტ., §8*)

იქმნა-ი – რაც მოხდა – **τὸ ἐγένετο** / **იქმნებისი** – რაც ხდება – **τὸ γίνεσθαι** / **იქმნესი** – რაც მოხდება – **τὸ γειήσθαι** / **იყომ** – რაც იყო, წარსული – **τὸ ἦν** – / **იყოსი** – რაც იქნება, მომავალი – **τὸ ἔσται** – და **იყო** და არსი და **იყოსი** და **იქმნა** და **იქმნებისი** და **იქმნესი** მისთვის საკუთრებით ივადლობებიან (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 5.8*); **იყო** და **იყოსი** განეყოფიან ურთიერთას (*პრ., კავშ., პეტრ., 50; 34.14-17*); ჟამსა განჰყოფენ **იყო** და **იყოსი** (*კავშირ., პეტრ., განმარტ., §50*)

იყოსობა-მ – შემდგომობა, მომავლობა – პირველობა და შემდგომობა
არა-თუ იყოსობასა და არიყოსობასა შორის იხილეების (*კავშირ., პეტრ., განმარტ., §51*)

იპულუამი-0 – ἵπυλαμύειος – ბუნებითად მეტყუელნი ნებისანი არა იძუ-
ლებითსა ვიტყვთ მას, არამედ თვითფლობელსა (*დამასკ., ვარდ., არს 185*)

იჭ – აზრი, ვარაუდი – ἰσάρησις – გუჯმს უკუე ნაცვალად საერთოთა
მათ იჭუთა მათთუს... არცა უპატიო-ყოფად მათი (*არეოპ., ეფრ.,253,1-2*); და
მე დავადგრე იჭუსა ამას ზედა, ვიდრემის გამომეცხადოს უმჯობესი
(*ბალაუკ.,121,30-31*); შემდგომთა სიტყუათა მიერ უცხადესადრე წარმოაჩი-
ნებს იჭუსა თუსსა უმეტესისა დამტკიცებისა მხუმეველი (*თარგმ. ეკლე-
სიასტ., 9,6*); ბოროტისა ამის იჭუსა მომსპობელი, იტყვს არა იყო იგი
ნათელი (*თეოფ. ბულდ., იოან განმ., A-52, 4*); არცა კეთილი იჭუ გაქუსო
შენ მიერ ქმნილთა მიმართ (*თეოფ. ბულდ., იოან განმ., A-52; 54*); ორთავე
მიმართ წინა აღუდგა, მხუენებე სიფატრესა იჭუსა მათისასა(*თეოფ.
ბულდ., იოან განმ., A-52; 55*); – ἰσθιαός – აზრი, მიზანი – იგივე და ერ-
თი საქმე სხვსა და სხვსა იჭუსაებრ სხუასა და სხუასა შესმენასა
ქუეშე დაიწესების (*დამასკ., დიალ., 36,21, არს*); წინა-უც იჭუად სიტყვერ-
სა საქმიერობასა წარმართებად გამომაჩინებლობისად (*დამასკ., დიალ.,
არს., 51,1*); იჭუ მცნებათა მომცემელისად თავისუფლება იყო კაცისად
(*მაქს., ეპისტ. თალ., გელათ., K-14, 194*); – მოსაზრება, ეჭვი – რომელსა
ამის ყოვლისა იჭუ კიდე დაუც, რომელსა-და მუსიცა ამასვე დაჰლექ-
სავს, დაღათუ კრეტსაბმელთა და ფარდაგთა მიერ (*კავშირ., პეტრ., გან-
მარტ., §206*)

იჭუნობა-მ – მიჩნევა – იჭუნო – გგონია, მიჩნევე, ეჭვობ: ოდეს ქუეშემ-
დებარედ გესმნენ ნაწილებითნი არსებანი და საყოველთაოდ, ნუ ვი-
თარ არსებასა და შემთხუევითსა იჭუნო (*კავშირ., პეტრ., განმარტ., § 72*);
გესმას რად ნათლად, ნუ გარეთ და ზედშემოსრულად იჭნო, არამედ
გაიგონე იგი თუალად... ვითარ თესლად და მიზეზად არსისად (*კავ-
შირ., პეტრ., განმარტ., §15*)

იჭუნეულ-0 – ἀπιστίαλλεμειος – რამეთუ არა ჯერ-არს იჭუნეულთაგან შე-
სიტყუათა შეკრებად აღსარებულთაგან (*ნემეს. პეტრ., 30, 4-5*)

კ

კაპშირ-6-0 – მატერიის შემადგენელი ელემენტები, სტიქიები: მიწა, წყა-
ლი, ცეცხლი და ჰაერი – τὸ στοιχειόν – [თვითმდგომი] კუალად მერმე-
ცა არვინად იყოს უმოქნო, თუ იყოს მოქნე თუსთა **კავშირთა**, რო-
მელთაგანცა შეიყენა (*ბრ., კავშ., პეტრ., 47; 33,22-23*); [სულის ეტლი] ზოგ-
ჯერ სხუებრ იოცნების, და უფროს და უმცროსს, სხუათა სხუეულთა
ნიეთებრივთა კავშირთა ზედმიდებული და ოდესმე აღებული (*ბრ.,
კავშ., პეტრ.; 210; 126,1-3*); ორდანოთაცა დაუხესთავდების მიზეზი და **კავ-
შირთა** და ერთბამად ყოველთა თანმიზეზად წოდებულთა (*ბრ., კავშ.,*

პეტრ., 75; 49.11-12); – არს უკუე ცხოველთა მოკუდავთა ანაგები ოთხთა ასოთა მიერ, რომელ რიან **კავშირნი ოთხნი**: ესე თანმისცემენ თვსთა რომელობათა ყოველთა მათგან დაკავშირებულთა და აღგებულთა, რამეთუ არიან ცხოველთა შორის ოთხთა ასოთა **კავშირნი**, ვითარცა ცეცხლი, ქუეყანად, აირი და წყალი (კავშ., პეტრ., განმარტ., 24; 66.34–37); აწ იხილე დამჭურებმან, რამეთუ ცხოველთა შორისთა რომელობათა ოთხნი კავშირნი უხესთაეს, მით რომელ მიზეზ ცხოველთა და მათ შორის რომელობათა, ხოლო კუადად ამათ ოთხთა კავშირთა სიტყუად ამბადებლობითი და ცად უხესთაეს დ უმიზეზო მიზეზ ყოველთა აგებულთა (კავშ., პეტრ., განმარტ., §24; 67.4-9) ყოველი ზიარებად რეც-თუ სწორთა შორის იხილვების, ვითარ ამით ოთხთა **კავშირთა** შორის (კავშ., პეტრ., განმარტ., §24; §1); ვიდრე ეგნენ ერთობასა და სწორებასა ზედა რომელობანი ოთხთა **კავშირთანი**, ჰგიეს მყოფობად მეკუდღოსა ცხოველისა და არს ნათელ და ცხორებად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §13; შდრ. რუსთა დამშლიან ჩემნი **კავშირნი**, შვერთვივარ სუელთა სირასა); – Στοιχειώσις θεολογική – **ღვთისმეტყველების ელემენტები, საფუძველები – კავშირნი ღმრთისმეტყველებითნი**, თავნი ორას და ათ-ერთნი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1; 3.3-4); სტუქიოდ ეწოდების **კავშირსა** და ამისთვის დადგა **კავშირი**, ვითარცა უმარტივესი ყოველისა (კავშ., განმარტ., პეტრ., წინახიტე., 5.23-24)

პანება-მ – აბსტრ. კაცობა – ვინ კაცი მოკუდების, და ვინ ცხენი, და ვინ ირემი, და ვინ თევზი და არა ბუნებად ამათი, ვითარცა **კაცებად**, ცხენებად და სხუად ესე-ვითარი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §54)

კეთილ-ი – სიკეთე – ჭყამბე, ჭყამთ – ყოველთა მყოფთა თვთაღძრვთ მსურის **კეთილისათვის** (ამონ., ტარიჭ., 22.35); სიტყვერებითისა ბუნებისა თავ არს ღტლოდად უკუშ და გარემიქცევად ბოროტობად, თანმიყოლად და აღრჩევად **კეთილთად**: არამედ **კეთილთად**, რომელიმე უკუშ მზიარებლობითი არს სულისად და სხეულისა (ნემეს., პეტრ., 1; 11.7-9) – **ნეოპლატ.** – **თბ ჭყამბნ** – იგივეობად ერთი და **კეთილი** და დასაბამ ყოველთა კეთილი, ვითარ აღმოიჩინა (პრ., კავშ., პეტრ., 20; 18.17-18); კეთილობად და ერთი – იგივეობად; და ღმერთი და **კეთილი** – იგივეობა (პრ., კავშ., პეტრ., 113; 69.24-25); – **ი ჭყამბნეც** – [ღმრთივი] **კეთილთა** მიერ თვს-მიერთა აღავსებს თვს-შორის თითოეულთა და არს ზესთ-სრულ ... თან-მისცემს შემდგომთა, და ესრეთ ზედ-მიუწადებს პირველ მისაცემელთა ზესთ-მექონეობითა **კეთილთადათა** (პრ., კავშ., პეტრ., 132; 81.11-15; D. §131); – **ნეოპლატ.** **ზესთარსებითი სიკეთე – ი სპერიოსიც ჭყამბნეც** – ყოველნი ზიარებით ღმერთნი **ზესთარსებითისა კეთილისა** მიერ წარმოდგომილ, და არიან კეთილობა და არცა ბუნებით და არცა არსებით, ... მაგრა ზესთ-არსებით (პრ., კავშ., პეტრ., 118; 72.15-17)

კეთილზნარ-ი – ნეოპლატ. – **სიკეთის რიგისა, გვარისა – ჭყამბიძნეც** – ყოველი სირად ზიარებითთა ღმერთთად ერთგუარ არს და **კეთილგუარ** ერთისა მიერ (პრ., კავშ., პეტრ., 119; 73.2-3); – **ჭყამბიძნეც** (δύναμις) – [მა-

მებრივი შეერთებულსა და კეთილგუარსა ძალსა ერთისასა წარმოაჩენს და მიხეზსა შემდგომთა გუამოვნებისასა (*არ., კავშ., პეტრ., 151; 91,22*)

კეთილგუარობა-მ – **τὸ ἀγαθοῦν** – უსრულესი მათ შორის არს [არს] კეთილგუარობაი ოდენ, არამედ მაკათილებელობაი (*არ., კავშ., პეტრ., 122; 75.19-20*)

კეთილალასება-მ – **კარგად შეწყობა, ჰარმონია** – მზახრ, ჟირ და ბამ – რქმულნი და რანივე მრთველობანი ძალთა და ვმათანი. ამით სამთა მიერ შემოქმედებენ კეთილ-ფთონგოვნებათა, რამეთუ უსწორობისაგან მორთულეებათადასა მიეცემის სისწორე კეთილდადასებასა მორთულეებისასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 217, 4-7*)

კეთილმეზობა-მ – **კარგად განმსჯელი** – თუ ვინ კეთილებეჭემან იხუედრნეს სიტყუანი ჩემნი, მიდმოუსაჯოს გულისკმისყოფასა (*კავშ., პეტრ., განმარტ., ბოლოსიტყ., 219, 27-29*)

კეთილმოქმედი-ი – **ნეოპლატ.** – **ὁ ἀγαθοποιός** – ყოველი უკუე ღმრთებერი ერთი არს კეთილმოქმედი, ანუ კეთილობაი ერთმყოფელი (*არ., კავშ., პეტრ., 134; 82,3-5*)

კეთილმსახურება-მ – **ἡ εὐσέβεια** – ვითარ არიან სათნოებანი, ხოლო მარტოდ სულისა სათნოებანი და სხეულისა თანა არა მოქენისანი, ვითარ: **კეთილმსახურებაი**, გინა მყოფთა მხედველობაი; აწ უკუე, რაოდენნი კაცისა ცხორებასა, ვითარ შეჰვაეს კაცისა ცხორებასა, აღირწევდენ, და არა ვითარ ცხოველისასა მხოლოდ, სათნოებათა თანამავალ ექმნებიან და კეთილადმსახურებასა; ხოლო, თუ რომელნი არიან სათნოებისანი და რომელნი კეთილადმსახურებისანი, შემდგომთა შორის განისაჯოს, რაჟამს სულისათუს და სხეულისა გარდამოვცეთ სიტყუად (*ნემეს., პეტრ., 1; 11,12-18*)

კეთილობა-მ – **ნეოპლატ.** – **იგივე აბსოლუტური ერთი, ყოველივეს საწყისი, რომლის მიმართ ისწრაფვის ყოველი არსი, ყოველი არსის უაუქცევის მიზანი** – **τὸ ἀγαθόν** – კეთილობაი თვთმდგომარეობა [არს] და არ-ვისდა მოქენე, რამეთუ თვთობასა თუსსა თვთ იწარმოებს (*არ., კავშ., პეტრ., 40; 30,20*); ყოველთა უპირველეს და საზომ კეთილობაი არს პირველი და ერთი (*არ., კავშ., პეტრ., 92; 56.18-19*); კეთილობაი და ერთი – იგივეობა; და ღმერთი და კეთილი – იგივეობა (*არ., კავშ., პეტრ., 113; 69,24-25*); ყოველთა მყოფთა დასაბამი და მიხეზი უპირატესი კეთილობაი არს (*არ., კავშ., პეტრ., 12; 12,15*); არს ვიდრემე კეთილობაი ერთობა და ერთობაი კეთილობა და კეთილობაი – ერთ, და ერთი – პირველი კეთილობაი (*არ., კავშ., პეტრ., 13; 13,25-30*); კეთილობა თითოეულისა არს ერთ-ქმნად ყოველისა (*არ., კავშ., პეტრ., 13; 13,21-22*); რომლისა არა-რად არს უპირველეს და იმრ და რომლისადმი ყოველი მოწლედ წადნოს, ესე – ნამდულ ღმერთ; და რომლის გამო ყოველნი და რომლისადმი ყოველნი, ესე უკუე – პკეთილობა (*არ., კავშ., პეტრ., 113; 69,24-26*); [ღმრთებრივნი] არა არიან სხუა, თვნიერ კეთილობა და თვთ მას კეთილობასა უშურველად ყოველთა ზედ გარდასდებენ (*არ., კავშ., პეტრ., 122; 75.6-7*); – **ἡ ἀγαθότης** – კეთილობაი მათ [ღმრთებრივთა] შო-

რის – მყოფობისა მათისა მასაზღვრებელ (*პრ., კავშ., პეტრ., 121; 74.23-24*); არს **კეთილობა** – ერთ-ქმნად (*პრ., კავშ., პეტრ., 8; 9.10-11*); არს უკუე რად-ვე **კეთილობა** მზიარებელსა შორის მისსა, ვითარ მყოფი, რომელსა ზიარებული შეეჭრფვის (*პრ., კავშ., პეტრ., 8; 9.14-15*); ყოველნი მყოფნი ბუნებით ეჭრფვიან **კეთილობასა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 9; 10.6*); ყოველთა რადთავე კეთილისა მზიარებელთა ეწინაების **პირველი კეთილობა**, და რომელი არა არს სხუად, თვნიერ **კეთილობა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 8; 9.3*); – **ταπεινός** – „ტაღათონ“ პრქჷან **კეთილობასა**, ხოლო „ღაღათონ“ კეთილსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §10*); ყოველი ერთობა **კეთილობა**, და იგივე **კეთილობა** – ერთისად იგივეობა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §13*); ერთ-ღა-იგივე **კეთილობა** და ერთი და, სადაცა მითესულა ყუავილი **კეთილობისად**, მუნცა და ნათელი ერთისად, რამეთუ არ ეგების **კეთილობა** თვნიერ ერთისა და ერთი – თვნიერ **კეთილობისა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §25*); **კეთილობა** შურთაგან თავისუფალ [არს] (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §25*); ყოველთა მყოფთა დასაბამი და მიზეჯი უპირატესი **კეთილობა** არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §12*); საქმით ცთომილი ბუნებით **კეთილობასა** სდევს, ანუთუ თუთ მას და თუსსა **კეთილობასა**, ანუ ხატსა **კეთილობისასა**, ანუ კერპსა და აჩრდილსა კეთილობისასა; და არაჲ არს მყოფთად, თუმიცა არ ემდევრებოდ, რეც-თუ განყენებული და დამგდე თუსისა არსებისად.. და რეც-თუ უარ-მმნე თუსისა აობისად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §8*)

კეთილმოქმედობა – ἡ ἀγαθία – რამეთუ ჯერ-არს ჩუენდა პირველად ლოცვისა მიერ აღსლვად მისსა მიმართ, ვითარცა **კეთილ-დასაბამისა** (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 3.1*)

კეთილშეგავებულება – შეწყობა, შეთანხმება – ἡ εὐκτασία – ჴურეებისა მიერ მორთულება უკუე და **კეთილშეგავებულება** სხეულისშორისთა რომელობათაჲ განიხრწნების (*ამონ., ტარტ., 86.7*); არა ვიდრემე არს **კეთილშეგავებულება** სხეულთად სულ (*ნემეს., პეტრ., 35, 17-18*)

კერძო-მ – კერძო, ნაწილი – τὸ μέρος – განიყოფების ესეცა ორ-სახედ: ანუ ვითარცა ყოველად, ანუ ვითარცა **კერძოდ** (*დამასკ., დიალ., 14.9, ეფრ., არსკ.*); უწყებულ იყავნ, ვითარმედ **კერძონი** ყოველითურთისანი ითქუმიან, ხოლო ყოველითურთი **კერძოდა** – არასადა (*დამასკ., დიალ., 24.13, არსკ.*); არსებითნი ვითარებანი არსებისა მიმდგომ არიან, რამეთუ **კერძონი** არიან მისნი (*დამასკ., დიალ., 38.17, არსკ.*) // არსებითნი რომელობანი არსებისა მიმართ აღიყვანებანი, რამეთუ **კერძო** ნაწილ მისსა არიან (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 38.17*)

კერძობითი-მ – კონკრეტული – μερικόν – ქუედ-უც **კერძობითი** უსა-ყოველთაოესსა შესასმენელად (*დამასკ., დიალ., არს., 10.1*)

კიდე-მ – 1. კიდე, შორი, განცდაკევებული – ყოველსა სხეულთაგან განყენებულსა არსებასა სხეულთაგან განყენებული და კიდე ჴქონლის თუსი მოქმედებადცა, თანავე არსებასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §16*) – 2. **ლოფიკი**, კიდურა ტერმინები – τὰ ἄκρα – ხოლო საშუალსა ეწოდების კიდეთა შემკრველი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

კიდურა-ი – კიდე, წვერი, მიწვერვალი – ვერცა კიდურთა შორის ყოფად ოდენ-რას წარმოსთხზავს არსთა სირადასა. **კიდურად** იუწყენ, ვითარ მიზეზი და მიზეზოანი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §36*)

კმა-ი – დამოუკიდებელი, კმარი – **ἐκαστός** – არა ყოველსა ტომსა აქუს სიმარჯუე აღკრვადი ზესთმდებარისა მათისა, არამედ უსრულესთა მათ შორის და **კმათა** თანმიბუნებებად ზესთმდებარისა მათისა (*ბრ., კავშ., პეტრ., 111:29-32*); – **ἀνακρίς** – სრული მხოლოდ **კმა** თვს შორის, მაგრა არა მზა თანმიცემად სხუათადმი (*ბრ., კავშ., პეტრ., 132; 81.8-10*)

კმამყოფი – სრული, უნაკლო, დამოუკიდებელი – (*იხ. უმოქენო*) – **ἀσάρκως**, **ἀμέτερος** – რაღზომცა მარტივ, უფრო **კმამყოფ** თვთებითა თვსითა და რაღზომცა უფრო **კმა** თვთებასა შორის თვსსა, უფრო ერთის ხატ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §127*)

კჰალალობა-ი – განმეორებადობა – უსაზღვრო არს ყოველი მეკუდლოთა ბუნება **კჰალდაკჰალადობითა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §94*)

ლ

ლმოზა – ტკივილი, შეჭირვება – **βόσῳ** – თუმცა არა იყენეს ჩუენდა გრძნობანი, არამცა **გუელმოდა** და არცამცა კურნებისა მოქენე ვიქმნენით არამლმობელნი და განვიხრწნენითმცა უმეცრებასა შორის ძურთასა, ვნებისა ვერ-მეკურნენი (*ნემეს., პეტრ., 1: 15.21-23*)

ლჰს-ი – სიტყვა – **λέξις** – ცა უწოდა **ლექსიანი** ბარბაროზთამან, ხოლო ორანო ელლინთა გონებადღეობამან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §140*); ძგერასა და თხზვასა **ლექსთასა** მკითხველმან მისცეს შეწყობად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §17*)

ლჰსკა-ი – სიტყვაწარმოება – თუთ ქართულთადცა ესთა დაჰნიშნავს **ლექსება**, ვითარმედ „გონიერიო.“ აწ ესე თანმიდებად ართროდსად, თუ „რიო“ მეორესა პირსა დაჰნიშნავს ოდეს სთქუა სული, და ოდეს – სულიერი, და ეგრეთვე – გონებად და გონიერი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §14*)

ლომვისსანაჰი [წიგნი] – აქ: **ფსალმუნნი** – აწ ესე თანწარვლის სახედ იღმრთისმეტყუელა ჩუენგან სამობისათვს წიგნსა ამას შორის **ლოცვისსაცავთასა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტე., 218, 14*)

მ

მარსებელ-ი – არსების მიმცემი – **σῴσων** – თუ [სული] პირველ გონებისა მიერ იწარმოებს, და გონებად არს **მარსებელი** სულისად და თუთ მას აობასა მიუდრეკელად უმყოფებს (*ბრ., კავშ., პეტრ., 194; 115.28-29*); უმჯობესისა მიერ არს **მარსებელ** თვსდა და სრულმყოფელ (*ბრ., კავშ., პეტრ., 44; 32.13-14*); ზიარებითა ერთისაითა წარმოდგა ყოველი

სიმრავლე და ეზიარების მას, ვითარცა **მარსებელსა** თვისსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

მაგუამოვნებელ-ი – *ნეოპლატ.* – არსებობის მიმცემი, **მასუბსტანტივებელი**, **მარსებელი** – *τὸ νοοστατικόν* – ერთი ყოველთა არს **მაგუამოვნებელ** (*პრ., კავშ., პეტრ., 138; 84.17; D. §136*); სრული, ვითარ იგი არს სრული, კბაძავს კეთილობასა, რამეთუ იგი არს ყოველთა **მაგუამოვნებელ** (*პრ., კავშ., პეტრ., 25; 22.9-11*); ყოველი **მაგუამოვნებელი** უმჯობეს არს მისგან წარმოჩენილისასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 18; 16.18*); კეთილობად არს იგი, ვითარ ყოველთა კეთილობათა **მაგუამოვნებელი** (*პრ., კავშ., პეტრ., 134; 82.14-15; D. §133*)

მაზიარებელ-ი –1. **შუამავალი**, **ინც ზიარებს**, **მაზიარებელ-ი** – *συναγασ* – ესე [თვთმომდრეკადი] არს **მაზიარებელი** მიდრეკადთა მიუდრეკელისა მიმართ, საშუალ...არს და მისდრეკს ერთბამად და მიდრეკების (*პრ., კავშ., პეტრ., 14; 14.18-21*); თუმცა **მაზიარებელ** ყოფილიყო, მის შორისმცა ეგო (*პრ., კავშ., პეტრ., 36., 28.8*); – *ματῆχας, μεθεκτικός* – წარმოიყენებენ თვის-ქუეშე ორთა მოქცევათა არსებათასა: ვითარ **სამარადისოდ მაზიარებელთასა** მათდამი და **ოდესმე მაზიარებელთასა**. ხოლო სამარადისოდ **მაზიარებელად** იპყრენ ყოველნი საყოველთაონი და სამარადისონი და უკუდავსა და დაუვსებელსა ნათელსა შორის მდგომარენი, ვითარ არსებად საყოველთაოდსა, სულისად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §63*)

მაზნობელი – **გამომხატველობა**, **გამომსახველობა** – *ἡ ἀνάγκη* – ესე ჩემ მიერ ესოდენ ითქუმიოდენ საღმრთოთა მათესაცა სახის **მაზნობელობათა** ზედა-მიწვევნითისა უკუე განცხადებისაგან ნაკლულეგანად (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 15.9*); ჩუეულ ვართ ყოველით-კერძოთა სახოვნებათა ღმრთისა სახის შემოღებითისა სამდღელოდ **მაზნობელობისათა** აღკვნად, რაოდენ გუეძლოს (*არეოპ., ეპ., ეფრ., 9.1*)

მაიზიანებელ-ი – **იგივედ მქცევი** – რამეთუ ნიადაგ მსგავსებად **მაიგიებელ**, ხოლო უმსგავსობად მასხუაებელ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §57*)

მაკეთილებელ-ი – **კეთილობის მიმცემი**, **კეთილად მქცევი** – ყოველთა **მაკეთებელი** ღმერთი არცა უძალობისაგან დაიცილების ყოველთა არსთა კეთილყოფად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §7*)

მამა-ი – **მამა**, **ღმერთი**, **დასაბამი**, **მიზეზი** – წადილმან პატივისამან [ერთს] **მამადცა** ჰკადრა წოდებად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., წინახიტყ., 8.6*); საუკუნოვანსა მიზეზად და **მამად** ნამდვლმყოფისა დასდებს დიდი პარმენიდი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §53*); პირველი გონებად და პირველი ხატი, და პირველი შედგმული მათ ერთებრთა რიცხუთა და ღმერთთაგან ზესთა-ძეს საუკუნესა, ვითარ **მამად** და მიზეზი საუკუნოვანსა, და წარმოიქმს ბუნებასა და ანაქუსსა საუკუნოვანსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §88*); სურვილთა მიერ ერთისათა ნიადაგ სდევს და ეტრფის ნამდვლ-მყოფსა და მისსა **მამასა** ერთსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §63*); ასახებს შემდგომთა მას ზესთასა პირველობისასაცა **მამასა**, ძალი ესე და მოქმედებად მამებრივი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §151*)

მამებრივი-ი [წყარო, მიწანი] – ერთი ორ პირველ ღმრთებრივ წყაროთაგანი – πατρις – ორ არიან პირველნი წყარონი ღმრთებრივთა ღმერთთანი: **მამებრივი**, რომელსა ვიტყვთ პირველად საზღვრად, და კუთვნილად დედებრივი, რომელ არს პირველი უსაზღვრობად და მიზეხი სხუად და სხუად გამრავლებისად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §15); უხესთაეს და უფრო [არს] საყოველთაო **მამებრივი მიზეხი** შემოქმედებითსა მიზეხისა, რამეთუ **მამებრივი** ვიდრე აობათამდესცა გასწუთების, რამეთუ არაობისაგან აღიქმს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §15); რამეთუ **მამებრივისა** მიზეხისა არს მიცემად მიზეხთა და ძალთა დამბადებელობითთა ყოველთა თუსთა შემდგომთაჲსა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §15) *იხ.* **დედებრივი**

მამებრივი-ი არსება – წარმოშობი, დემიურგული (არსება) – **პატრიკი** – ესე **მამებრივი არსება** პირველ ყოველთაჲსა წარმოიყენა ყოველთა მამისა მიერ, რადთა აღამკნეს ყოველნი მხოლონი ერთთა და ღმერთთანი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §15)

მამებრივი-ი – **ბეპატრიკი** – **ნეოპლატ.** – წარმოშობი, დემიურგული (ძალი, მიზეხი, ტომი) – ყოველი **მამებრივი** შორის ღმრთებრივთაჲსა პირველ აღმქმნელ არს და კეთილობითსა წესსა მპყრობელ ყოველთა ღმრთებრივთა აღმკულებათა მიმართ (პრ., კავშ., პეტრ., 15; 91.16-17); **მამებრივი** ვინაჲვე უხესთაეს არს შემოქმედებითსა **ტომისა**, ვითარ მყოფი – გუარსა (პრ., კავშ., პეტრ., 15; 95.16-17); **მამებრივი მიზეხი** – **ბეპატრიკი** **აქსიონ** – ყოველი **მამებრივი მიზეხი** ყოველთა აობასა მანიჭებს და მყოფობასა მათსა წარმოაყენებს (პრ., კავშ., პეტრ., 15; 95.3-4)

მამებრივი-ი ტომი-ი – **პატრიკი** **ყსიცი** **ბე** – თითოეულსა წესსა შორის ღმრთებრივთა რიცხუთასა **მამებრივი** ემძღუარვის **ტომი** (პრ., კავშ., პეტრ., 15; 91.24-25)

მამებრივი-ი – **მამობა**, **დასაბამობა** – არამედ შემდგომთაგან ჰკადრა მას სურვილმან ერთობად, ვითარ ერთმქმნელსა ყოველისა სირაჲსასა. ხოლო კეთილობად – ვითარ მაკეთებელსა არსთა ყუავილისასა, ხოლო **მამობად** – ვითარ მიზეხსა მყოფთა აობისასა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §22)

მამებრივი-ი [ძალი] – **დამამგავსებელი** [ძალი] – სულთა და გონებათა შორის იხილნე ძალნი და მოქმედებანი: რომელნიმე **მამგავსებელობითნი**, რომელნიმე მგებელობითნი, რომელნიმე განმწმედელობითნი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §146)

მამებრივი-ი – **ბეპატრიკი** – **მყოფობის მიმცემი** – ყოველი გუარი გონიერი სამარადისოთა არს **მამყოფებელ** (პრ., კავშ., პეტრ., 178; 107.21); არა-რად აქუს მისგან და არცა რად მიუღიეს, ვითარცა მიზეხისა და თუსისა **მამყოფებისაგან** (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1)

მანა-ი – **მარგილი**, **ჭიგო**, **პალო** – არცა იგი მიზეხ, და ვითარ უძრავ მანა, მის გუარისა, რომლისადა იყოს, ვითარცა კენტრომ თუსისა სფეროდსად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §15) *იხ.* **გამანებელი**

მამებრივი-ი – **ბეპატრიკი** – [უხენაესნი გონებანი] თუსისა **მამგავსებელობისა** და თვთმობისა ღმრთის მოყუარებითსა უქცევობისა წესისაგან დაუცემელობისა მქონებელნი (არეოლ., ზეც., ევრ., 7.2)

მარადისმოძრაობა-მ – **ἀεικίνητος** – მარადისმოძრაობად მათი და დაუცხრომელობად საღმრთოთა შინა (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 7.1*)

მარადისმყოფი-ი – **τὸ ἄξι ὄν** – ყოველი მარადისმყოფი უსაზღვრო არს ძალითა (*პრ., კავშ., პეტრ., 84; 53.18*); ყოველი საუკუნოდ მარადის მყოფი არს, რამეთუ ეზიარების მყოფსა, ვინადცა მისცემს მაზიარებელთა თუსთა მარადის მყოფობასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 87; 55.15-17*); თუ [სული] საუკუნოდ არს არსებით, რაბამ ნამდვლ-მყოფ არს აობით და **მარადის-მყოფ** (*პრ., კავშ., პეტრ., 192; 115.4-5*)

მარადმყოფი-მ – **მარადმყოფი** – **τὸ ἀώσιμον** – მარადმყოფ თუ არს, ვითარდა სახელიცა საცნაურ ჰყოფს: ვითარმედ „მარადმყოფ სვან“ (τὸ ἄξι ὄν), რამეთუ რომელიმე პირველად ითქმების, ხოლო რომელიმე შემდგომად, ქმნად ვინავე არს და არა მყოფ. ხოლო, სადა არცა პირველი არცა შემდგომი, მუნ არცა იყოფ და იყოსი, არამედ მხოლოდ-ოდენ იყოფ, რომელი იყოს; რამეთუ ერთბამ არს ყოველი თითოეული, რომელცა-და არს, და თანმორბედ მისდა მოქმედებად მისი (*პრ., კავშ., პეტრ., §52; 5.14-21*); **მარადმყოფსა-შორისისა...** ერთბამ ყოველი: პირველი და შემდგომი, ნაწილი და ყოველი, არსებად და მოქმედებად, მიზეზი და მიზეზიანი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §52*)

მარტივი-ი – აქა ერთობასა და მარტივობასა თან დააერთებს, რამეთუ რაფომცა **მარტივ**, ეგზომცა მსგავს ერთისა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §127*); რაფომცა ერთ-ქმნილ – **მარტივი**; და რაფომცა **მარტივ** – ერთ-ქმნილ; და კუვლად რაფომცა **მარტივ**, უფრო კმა-მყოფ თუთებითა თუსითა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §127*); – **τὸ ἀπλοῦν κατῶσιν** – ყოველი **მარტივი არსებით** ანუ უმჯობეს არს შედგმულთა, ანუ უდარეს (*პრ., კავშ., პეტრ., 59; 39.24-25*)

მარტივი თუთკეთილობა-მ – **τὸ ἀπλῶς ἀγαθόν** – **ნეოპლატ.** აბსოლუტური სიკეთე, წმინდა სიკეთე – ესე სავესე არს ზიარებისა მიერ კეთილობითა, მაგრა არა არს **მარტივი თუთკეთილობად**, რომელი-იგი ზიარებასა და სისრულესა ზესთა ძეს (*პრ., კავშ., პეტრ., 10; 10.25*)

მარტივობა-მ – **სიმარტივე, სიცხადე, უბრალოება** – **ἡ ἀπλότης** მარტივობად რომელიმე უმჯობეს ყოვლისა შედგმულებისა არს, ხოლო რომელიმე უდარეს. და ყოველთა ზედა ესევე საზღვარი (*პრ., კავშ., პეტრ., 59; 40.4-6*); ამას აღმოაჩენს, რომელ არს **მარტივობად**. და თუა არა **მარტივობად**, სადათ შედგმული? (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §127*)

მარტივობით-ი [ბუნება] – **მარტივი [ბუნება]** – ხოლო სადა მარტივობად მარტივობათა ყოველთა დაეხესთაების, მუნ სახელისდებადცა ბუნებად ოდენ **მარტივობით** არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 211.26-28*)

მარლჷ, მამრლჷმ-ი – **დამარღვეველი** – ესე არს **მარლჷ** წესსა საუკუნოდსა ზესთასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §35*)

მას-ი – **გარკვეულობის, ფორმის მქონე ობიექტი** – რომელი ითქმის განკარგულად და იგიდ და **მასად**, ზესთა დასდებს-და თუთ მას ერთობასაცა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §56*)

მასპირობა – იგივეობა – ἡ **ταστροφή** – დგას შეუძრველსა **მასვეობასა** და ყოვლითურთსა გამოუვალობასა შინა (*არეოპ., ეპ. 93*); წინა-გამომავლობდეს რა მათდა მიმართ, ჰგიეს შინაგან თავისა თვისსა შეურყეველად შეუძრველსა **მასვეობასა** მდგომობით შემტკიცებული (*არეოპ., ზუც., ეფრ., 12*); – **ἀσάτωα** – იგინი [ღმრთებრივნი ერთნი] წარმოუდგებიან არა მაშინ-ოდენ წარმომდგომნი და არცა პირველ არ-მყოფნი, არამედ სამარადისოდ **მასვეობასა** მქონებელნი (*პრ., კავშ., პეტრ., 141; 86.4-6*) გზავნად არსებითი შორის უდარესობითსა შთამოლობასა დაიცავს **მასვეობასა** შობილისასა მშობელისა მიმართ (*პრ., კავშ., პეტრ., 29; 25.9*); – τὸ **ταστών** სული მოქმედებით ქმნადია და არა მეგობი **მასვეობასა** ზედა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §107*); რომელნიმე მოქმედებით ოდენ შორის დენასა, ხოლო არსებით იგივეობასა და **მასვეობასა** ზედა, ვითარცა სფეროთა და მნათთა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*)

მასსაპაბელ-ი – **სხვად მქცევი** – ნიადგ მსგავსებად მაიგიებელ, ხოლო უმსგავსობად – **მასსხვაებელ** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §97*)

მატაბა-ი – ყოველი **მატება** და მოკლება მიდრეკად არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §46*)

მასსოზნ-ი – **საწკა** – ცხოვრების, სიცოცხლის მიმცემი – რაოდენცა იპყრობოდის და შეიცვებოდის თვისსა **მაცხოვნისაგან**, თითოეული იპყრობების ვინავე და ცხოვნდების (*პრ., კავშ., პეტრ., 46; 33.8*)

მასსოზნაბელ-ი – **სიცოცხლის მიმცემი, მაცოცხლებელი** – **σασάκον** – რამეთუ ბოროტი, ვითარ-იგი არს თუთ ბოროტ, არავისსა იყოს მშობელ, ანუ მზრდელ, ანუ ყოვლად-მოქმედ, ანუ **მაცხოვნებელ** (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 4.28*); – **საწკა** – ყოველთა ტომთა უმწუყერვალესნი ღმრთებრივთა რიცხუთადა აღწმასნილ არიან (სხეულთადა, სულთადა, გონებათადა), რადთა თითოეულსა წესსა შორის რაბამი ღმრთებრივთადა იყოს მპყრობელი და **მაცხოვნებელი** (*პრ., კავშ., პეტრ., 140; 85.19-22*); **ნეოპლატ.** – კეთილობად არს მაცხოვრებად ყოველთა მყოფთადა ..., ხოლო **მაცხოვნებელი** და მპყრობელი არსებასა თითოეულისასა არს ერთი, რამეთუ ერთისა მიერ ცხოვნდების ყოველი (*პრ., კავშ., პეტრ., 13; 13.15-17*)

მასსოზნაბელობა-ი /**მასსოზნაბა-ი** – **სიცოცხლის მიმცემელობა** – **ζათიოსტ** – [საღმრთოთა სულთა] მიმდრეკელობითი აქეს მათ [საღმრთოთა სულთა] ბუნებად ... და **მაცხოვნებლობა** მათდამი, რომელთა ზედშემოსრულად ჰქონდის ცხოვრება (*პრ., კავშ., პეტრ., 201; 120.25-27*) – **სააქონ** კეთილობად არს **მაცხოვრება** ყოველთა მყოფთადა, ხოლო **მაცხოვნებელი** და მპყრობელი არსებასა თითოეულისასა არს ერთი (*პრ., კავშ., პეტრ., §13; 13.14-16*)

მაბა-ი – **დამბადებელი, შემქმნელი** – უმეტეს უსახური და უმსგავსო ერთი ერთისადა უმცროსთა **მბად** და მანარსებელ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §61*)

მაბალობა-ი – **დამბადებელობა** – ყოველი მიზეზი მიზეზთადა და **მბადობა** მბადთადა მის ზესთმბადისა და ზესთმიზეზისა მიერ არსო (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §56*)

მბალოზიმი-0 [ქალო] – დაბზადებლობითი [ქალო] – რადცა ძალი აქუს შემდგომთა – ანუ **მბადლობითი**, ანუ მპყრობელობითი – პირველთაგან აქუს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §56*)

მბაპამ-0 //მბაპმელ-0 – μασαμειος – თითოეული სული სამარადისოდ ღმრთეებრისა რიცხვსადა შედგომილი, უმრავლესთა ემძღუარვის ნაწილებითთა სულთა, **მბაპამი** საღმრთოფსა სულისადა (*ბრ., კავშ., პეტრ., 204; 123.5-6*); [მიდრეკადი მიზეზისაგან ქმნილი] თან-შეიცვალოს უკუე და მიდრეკეს არსებით, წარმომაყენებელსა თუსსა მიდრეკასა **მბაპმელი** (იხ. **მეპაპეე, მობაპამი**)

მბროლ-0, წინაბამწყო-0 – მოწინააღმდეგე – გონიერსა შორის აღმკულსა, რომელნიცა ჩნდენ აქა წინაგამწყო და **მბროლ** და მხრწნელ ერთი-ერთისა, მუნ არიან ძმა და მოყუარე და მპარსებელ ურთერთას (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §5*)

მბზ-0, მბზ-0 (<გება) – **მდგომი, უმრავად მდგარი – μέσων** – ყოველი წარმომაყენებელი თუს-გამო სხუასა არსებასა... **მგები** [არს] მიუდრეკელად აობასა ზედა თუსსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §27*); **მგე** თუთებასა ზედა თუსსა მოუკლებელ [არს] და უჭნო ძალისა და მოქმედებისაგან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §27*)

მბზაულოზიმი-0 [ქალო] – **გების, მყარად დგომის, თავის თავში, ანუ იგივეობაში უმრავად დგომის, მყოფობის მიმცემი [ქალო]** – სულთა და გონებათა შორის იხილნე **ძალნი** და მოქმედებანი; რომელნიმე მამსგავსებლობითნი, რომელნიმე **მგებელობითნი**, რომელნიმე განმწმედელობითნი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §146*)

მბონებელ-0 – მოაზროვნე, მოფიქრალი, შემეცნებელი – νοεω (noe,w) – წმიდად გონებად მისი ბუნებითთაცა მოქმედებათა თუსთა მოქმედებს **მგონებელი** და მეცნიერი (γυμνασιων), ვითარმედ ღმრთისა გონება არს და ვითარმედ თაყუანის-იციემების ყოფისა აგებულისა მიერ (*დამასკ., გარდ., არს., 209*); – **λογιζμειος** – რადსა სხუსათუს აქუს სიტყუერებად, უკუეუთ არა თუთმფლობელობით **მგონებელ** არს (*დამასკ., გარდ., 207, არს.*)

მბონებლობა-0 – აზროვნება – ή Ξησιωα – პირველი ვიდრემე ძრვად გონებისადა მოგონებად ითქუმის, ხოლო მის რადსმედლითი მოგონებად – **მგონებლობად** იწოდების (*დამასკ., გარდ., არს., 127*); – **τὸ νοεῖν – აზროვნება** – სულსა თუსი არს **მგონებლობად** (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 137.24*)

მბრძნობელობიმი-0 – ή ἀσθητικὴ δὴσικα – **მგრძნობელობითი ძალი** – პირუტყუთა შორის – ცხოველობითი და **მგრძნობელობითი** და აღმომფუშვნელობითი **ძალი** (*დამასკ., დიალ., არს., 13.2*); არისტოტელი ბუნებითთა შორის ხუთ-ყოფასა იტყვს ნაწილთა სულისათა, ვინა: ნერგოვნებითად, **მგრძნობელობითად** და მიმომართებლობითად მეტრ ადგილთად და მნებელობითად და განმგონებლობითად (*ნემეს., პეტრ., 94, 13-16*)

მღრმობა-0 – მყოფობა, ყოფნა, დგომა, არსებობა, გვამოვნება – სიტყუადა ესე განყოფილებითსა **მდგომობასა** და გათუთებისა გამიცხადებს ჩუენ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §53*) იხ. **დგომა**

- მღვმო-მ** – *σῆψισάμενος* – საკუთრად გუამად თვისაგან თავით თვისით მდგომი არსცა და სახელ-იდების (*ღამასკ., დიალ., არს., 30,2*)
- მღვმომარეობა-მ** – *სუბსტანცია, მყოფობა, არსებობა* – *ή σῆψισασις* – მსგავსებისა მიერ აქუს მას [წარმოყენებულს] *მდგომარეობა* (*τῆς σῆψισασις.* (*პრ., კავშ., პეტრ., 29; 25.10-11*))
- მღვმოშობა-მ** – *σῆψισασις* – ეწოდების გუამსა სახელი ესე გუამოვნებისა მდგომობისათუს და *მყოფობისა* (*ღამასკ., დიალ., ეფრ., 29,2*); – *ἔστως* – დგას (*μέσων*) თავსა შორის თუსსა მარადის *მდგომობასაცა* შინა და მოძრაობასა (*არყო., ეპ., ეფრ., 9,3*)
- მღვმოშობი-მ ძალ-მ** – *ή σῆψισασις* – წარმომაცენებელობითი ძალი ზესთმდებარეობითისა მიზეზისაგან [არს] და თუთ ესე მიზეზობაძეცა უშემდგომესთა თუსთა პირველისა მიზეზისაგან აქუს, რამეთუ განიზომა მუნით *მდგომობითითა ძალითა* (*პრ., კავშ., პეტრ., 56; 37.30-38,1*)
- მღებარე-მ** – *κείμενος* – *სუბსტრატის, საფუძველი* – *σῆψισασις* – რამეთუ არსებდა *მდებარე* რამე არს, ვითარცა თუთ თავადი ნივით საქმეთა (*ღამასკ., დიალ., ეფრ., 1,4*); – *თეზისი, ამოსავალი, დასასაბუთებელი დებულება* – ხოლო *მდებარე* იტყუს: „ყოველი კეთილობა მძებრებელი არს მზიარებელთა მისთა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)
- მღებარეობა-მ** – *სივრცეში მდებარეობა, ერთი 10 კატეგორიათაგანი* – *τὸ κείσθαι* *მდებარეობა* არს, რომელსა აქუნდეს ვითამე დადებდა მეორისა თანა (*ღამასკ., დიალ., 40,1, ეფრ. //არს.*); *მდებარეობა* არს ქონებად დებისა ვითამე სხუსა მიმართ; *მდებარეობა* არს ქონებად დებისა ვითამე სხუსა მიმართ: წოლა, დგომა, ჯდომა – ესენი აღიყვანეს *მდებარეობისა* ქუეშე (*ამონ., მოსახს., ტართ., 19,29*); არა ცხად-ყოფს *მდებარეობა* არცა *მდებარესა*, არცა აღვილსა, არამედ თუთ მას დებასა *მდებარისასა* აღვილისა მიმართ (*ღამასკ., დიალ., არს., 40,1*)
- მღებარეობითი მსმენა-მ** – *მდებარეობის კატეგორია* – *ή κείσθαι κατῆγορίᾳ* ვშირიცა და უკშიროდ აღიყვანებიან მიმდგომად *მდებარეობითისა შესმენისა*, რამეთუ მდებარენი არიან (*ღამასკ., დიალ., არს., 38,18*)
- მეპაპე-მ** – *μαπισασις* – ყოველი სრული აღმოშობადი იწარმოებს, რომელთა უძლოს წარმოყენებად, მეპაძვე მის ერთისა, ყოველთა დასაბამისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 25; 3-4*)
- მეპაპე-მ** – *იმავე ბუნებისა, თანამებუნებე* – ყოველი მხოლოდ ბუნებისა თუსისა *მებუნებესა* წარმოსთხავს სირასა; რამეთუ ერთი ერთთა წარმოსთხავს, გონებად – გონებათა და სული სულთა... (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §21*)
- მეღონ-მ** – *ἄστως* – [მშობლობითი ძალი] სამარადისოდ *მედინსა* დმრთებრივთა მოქცევთასა ზესთმექონეობით წარმოადინებს (*პრ., კავშ., პეტრ., 152; 82.21-22*) *მედინისა* ბუნებისა არს კაცი და ჟამი რღუევისა მისისა უცნაურობს (*კავშ., განმარტ., ბოლოხიტყ., პეტრ., 222,11-12*)
- მეზესთა-მ, მეზესთა-მ, მეზესთა-მ** – *უზენაესი, უმდებარე, უმდგომი* – *σῆψισασις* – ეზიარა მიზეზოანი თუსსა მიზეზსა და *მეზესთაესსა*

- თუხსა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1); მოუკლებელ თუხსია თუთებისაგან, **მე-
ხესთისა** ძაღლისა მიერ დახესთაებული (კავშ., განმარტ., პეტრ., §27)
- მინინა-მ** – მიმინევი, **ვინც მიინვეს** – იუწყვედ პირველ თუთ მათ ესე
მეთნეთა (კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 220, 18)
- მეკულო-მ** – ჟამთა ქცევისა მიერ განიზომების ყოველი **მეკულოთა**
ცხოველთა ჟამი (კავშ., განმარტ., პეტრ., 54; 118,22); ვითარ უკუდავთა ყო-
ველთა, ვითარცა უკუდავთა, შესცავს საზღვარი უკუდავებისა, და-
დათუ სხუადასხუა ბუნება იყვნენ, ხოლო **მეკულოთა** ყოველთა შეს-
ცავს საზღვარი მოკუდავებისა, ვითარ-იგი **მეკულო** არიან, დადათუ
სხუადასხუა ბუნება არიან (კავშ., განმარტ., პეტრ., 66; 131.14-17)
- მესაშუკლა-მ** – დამაკავშირებელი, **შუამავალი**, **მელიუმი** – მსგავსებასა
შემოიღებს **მესაშუკლედ** წარმომავლებელისაგან წარმოყენებულთაღ-
მი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §29)
- მესსაჟა-მ** – ცვალებადი – ნიდაგ **მესსუაესა** მდედრსა ჰგავსო ნივთი
(კავშ., განმარტ., პეტრ., §27; 72,33)
- მესსაჟა-მ** – განსხვავებული – და აღვიშურვე თომისათუხს გუართა ჩემ-
თასა მე მდედრობად ენისა და გაღეკსებული და **მესსუე** მდაბრიონთა-
გან (კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 220, 25)
- მესჯე-მ** – განმსჯელი – აწ იხილე **მესჯემან**, რამეთუ ტრფილაება
გუჟუნშორისა მბადმან ჩუენმან ღმერთმან... (კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ.,
პეტრ., 214, 8-9)
- მერთმა-მ** – **ნეოპლატ.** არსის სტრუქტურაში უმაღლესი რიგი – ერთი და
იმავე ტომისა – **თბ სუყუა** – მეტომისა თუხსისაღმი თითოეული თანმი-
ხებულ არს და თითოეულისაგან იწარმოებს (პრ., კავშ., პეტრ., 23; 76.12-15)
- მერთმა ლა ნალიმერ** (ჰენდ.) – **ნეოპლატ.** ვინც ეტრფის, ვინც სწადია –
ჭიქსა – თუ მყოფნი ყოველნი კეთილობისა არიან **მეტრფე** და **წადი-
ერ**, ვითარ იყოს ამის მიხეზისა სხუად რაფე უპირატეს? (პრ., კავშ.,
პეტრ., 12; 133-4); – **ბრქა** – მხოლოდ თუ იწარმოებდეს ოდენ და არ
უკუნ-იქცეოდის, არ-ვინად იყოს **მეტრფე** თუხსსა კეთილობასა (პრ.,
კავშ., პეტრ., 41; 31.18); – ემდეგების ყოველი **მწადი საწადსა** და **მეტრფე**
– **სატრფოსა** თუხსსა, ვითარცა იმრსა და მეხესთაესა თუხსსა (კავშ.,
განმარტ., პეტრ., §8); სდეგს **მეტრფე სატრფოსა** (კავშ., განმარტ., პეტრ., §8);
მისცემს თუთებასა თუხსსა და ადადგენს **მეტრფესა** წყურილთა მიერ
საწადოესათა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §8)
- მერთმა** – მეტყველი, **მოაზრონე** – **თბ სიყაკ** – მეტყვ და უტყვ... არა
არიანა წინააღმდეგონი? (ამონ., ტარიტ., 138,9)
- მეჟა-მ, მეჟა-მ** – მოქმედი, **შემქმნელი** – მბადისა და მექმისა ღმრთისა-
გან (§ 15; ყოველთა, რაოდენთაცა მხუდარა გუარი, ყოველთა მამა
და მექმე გონებად არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §174)
- მეჟეომა-მ** – წარმოშობა, **შობა** – არს უშე და შენაყოფო და დაკლე-
ბულ ძაღლსა მეშეგობისასა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §7)
- მეჟეომა-მ** [ძალი-მ, მოქმედება-მ] – წარმოშობი [ძალი, მოქმედება] –
აქა განწყოფს ძაღლსა მეშეგობითსა და ძაღლსა ცხოველმეშეგობითსა

და აღმოაჩენს, ვითარმედ **მეშვეობითი ძალი** დაეხესთაების ცხოველთ-
წარმომშობელობითსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §155*)

მეხნაჰი – **მცოდნე, გამგები** – **ყადაი** – უკჳს **მეცნაგსა** თანშეტყუებად
ცნობილისად (*ამონ., ტარიჳ., 96,26*)

მეხნაჰოჰა-მ – **მეცნიერება, ცოდნა** – გონებასა დაუხესებულად აქუს
თუს-შორის და თანდაარსებულად გაგონებად, და სამარადისოდ გე-
ბად ერთობასა ზედა, და არ მიდრეკად და ქვევად ოდესმე უმეტერე-
ბისაგან **მეცნაგობად** და ოდესმე უცნაგობად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §20*)

მეხნა-მ – **მცოდნე, შემეცნებელი** – **ნაყადაი** – საცნომ ყოველი **მეც-
ნეთა** განწველებადი არს (*პრ., კავშ., პეტრ., 77.1*)

მეხნაჰა (იმეცნებს) – **ყადაი** – თუ მხოლოდ-ოდენ არს, არსებითსა
ჰყოფს უკუნქვევასა... ხოლო, თუ **იმეცნებსცა**, და მეცნიერებითსაცა
(*პრ., კავშ., პეტრ., 39; 29,26-27*)

მეხნაჰ-ი – **მცოდნე, შემეცნებელი** – **ყადაი** – წმიდად გონებად მი-
სი ბუნებითაცა მოქმედებათა თუსთა მოქმედებს, მეცნებელი და
მეცნიერი, ვითარმედ ღმრთისა გონება არს და ვითარმედ თაყუანის-
ცემებისა ყოვლისა აგებულისა მიერ (*დამასკ., გარდ., არს., 209*); **ჴაძოჴდა**
– რადათა თუთ მხოლოდ ოდენ გამოჩნდეს ფლობით **მეცნიერ** თავსა
თუსსა (*არეოჰ., ხაღმრ., ეფრ., 1.1*)

მეხნაჰაჰა-მ – **შემეცნება, ცოდნა** – **ჴაყადაი** – ხედვენ იგინი [მცურ-
ვალნი] წყალთა შინა და არა აქუს მათ ვსენებად და არცა უცნებად,
და არცა **მეცნიერებად** მოყუასთა თუსთა (*ბას., ექუს., უფ., ანონ., 107, 108,
1-3*); კეთილისა და ბოროტისა ცნობადი ხე არს მრავალსახისა მის
ხედვისა შემეცნებად, რომელ არს **მეცნიერებად** თუსისა ბუნებისად (*დამასკ., გარდ., 106, არს., – ჴაყადაი – მეცნიერებად* არს ცნობადი ხელუღთთა
(*დამასკ., ვილ., 54,12, ეფრ., მეცნიერებად* ღმრთისა ყოვლისად მის მიერ ბუ-
ნებით დათესულ არს ყოველთა შორის (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 34*))

მეხნაჰაჰ-ი – **1. მეველევარი** – იტჳს **მეძიებელი**: უკუეთუ ეზიარების
სიმრავლე ერთსა, იყოს ერთიცა მრავალ (*კავშ., განმრ., პეტრ., §1*) – **2.
მეძიებელი** – ცხოველობად – უკუმქვე და **მეძიებელ** თუსსა არსება-
სა, რომელ არს სული (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §188*)

მეძრ-ი – **მამოძრავებელი, მძვრელი** – ნებისაებრ ერთით და თუთ მჳნ
მხოლოდთ გამოძრავალისა ძალისა მიერ დრეკებიანცა და მიიფრებვიან
ნებასა **მეძრისა** მათისასა ვიდრე უკუანაძკენელობამდის ნივთისა
(*კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტე., 212, 4-7*)

მეძრეჴმ-მ – იწყო რეჳელ **მეველოვნისა** მიერ წარმოდღებად გუარ-
თა გონიერთა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §8*)

მეძრეჴ-მ, მეძრეჴ-ი – **მზიარებელი, ვინც ეზიარა, მონაწილე, მიმღე-
ბი** – **მეძრეჴი, კიდაი** – ყოველი ბუნებით **მზიარებელი** მიიღებს ზი-
არებულისაგან ბუნებით (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §23*)

მეძრეჴე – **ბრეჳისაძი** – ხოლო თუ იწარმოებდეს ოდენ და არ უკუნ-იქ-
ცოდის მიზეჳისაჲმი ამის – **ნა ბრეჳისა (თს აყაძმ)** – თანტომი
ღმრთივითა თუთ მით მყოფობითა თუსითა და თანღმობილი მათგან

[წარმომარსებელთაგან] აღთხზულ არს მებრ ბუნებით, და წადნოს მათდამი ზიარებასა, **მეწადე კეთილობისა**, და მიემთხვევის თვისსა მიზეზისა მიერ საწადსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 28; 24.21-24*); ყოველი უკუე **მეწადე** უკუნქცეულა საწადლოსადმი თვისსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 31; 26.7*); სხუა არს **მეწადე** საწადლოსგან და მეტრფე სატრფოსგან, საცნაურ ამით, რომელ სდევს მეტრფე სატრფოსა და **მეწადე** საწადლოსა და სხუა [არს] ყოველი დევნილი მღვრისგან (*კავშ. განმარტ., პეტრ., 8; 16-18*)

მმნარმომე – ნეოპლატ. – **მწარმოებელი** – **ποίητο** – მოქმედებით უკუმქცევი თუსდადვე და არსებითცა უკუმქცევი არს თუსდ მიმართ და თუს მიერ **მეწარმოე** (*პრ., კავშ., პეტრ., 191; 114.24-26*); **მეწარმოე** მიდრეკადისა მიზეზისა მიერ მქცევი და ცვალებადი არს ყოველივე მებრ არსებით (*პრ., კავშ., პეტრ., 193; 115.16-17*); – **ვინც ან რაც წარმოობს (იწარმოება) ვისგანმე ან რისგანმე** – ყოველსა **მეწარმოესა** ვისგანვე და უკუმქცევსა მრგულივი მოქმედებად აქუს (*პრ., კავშ., პეტრ., 32; 26.17-20*)

მმნარეპალ-ი – ვინც ან რაც ეზიარება – **μετέχου τὸ** – იყოს სიმრავლე... **მზიარებელ** ერთისა..., არ ზიარებულ (**μετέχουσιν**) უკუე ერთისაგან (*პრ., კავშ., პეტრ., 5; 6.25-26*); ყოველი **მზიარებელი** ზიარებულსა უდარეს არს, და ყოველი თანზიარებული – უზიარებულსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 24; 21.17-18*); ყოველი **მზიარებელი** ერთისა ერთიცა არს და არა ერთი (*პრ., კავშ., პეტრ., 2; 4.3*); ზიარებად ამსგავსებს ზიარებულსა **მზიარებელისად** და თან- მიუბუნებებს (*პრ., კავშ., პეტრ., 182; 109.21-22*); ჯერ არს, რადთა ყოველი **მზიარებელი** რადთავე ემსგავსებოდის ზიარებულსა, ხოლო რადთავე სხუა იყოს და უმსგავსო (*პრ., კავშ., პეტრ., 136; 83.9-10; D. §134*); **მზიარებელი** რადვე-და ნაწილებითი მყოფი არს (*პრ., კავშ., პეტრ., 136; 83.22*)

მმნარეპალი (ჰამისამ) – **ἄν τὸ χριστοῦ μετέχου** – ყოველი **მზიარებელი** ჟამისად სამარადისოდ ქმნადი არს მებრ პირველობითა და შემდგომობითა ჟამისადთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 192; 115.7-9*)

მთამარ-ი (სირამსა), (სირამთამარ-ი) – **ὁ σιράς ἡψαῦ** – არსის სტრუქტურის რიგის, მწკრივის, სერის („სირას“) თავში მდგომი, რომელიც თავის გვარს (იდეა-ფორმას) აძლევს, თავის გვარში აქცევს მთელ რიგს – [ყოველი ღმრთებრივი] განმრავლდების უკუე სამარადისოდ თუსთა მოქცევთა მიერ ერთობისგან სიმრავლედმი მიქმნილი, ხოლო დაიცავს იგივეობასა მოქცევთა შორის მსგავსებისა მიერ წარმოვლილთადას თითოეულისა **სირადასა მთავართა** მიმართ და პირველ მექმთა მიზეზთადას (*პრ., კავშ., პეტრ., 125; 77.28-31*)

მ(მ)მნარე-ი – ნათელი, მანათობელი – [ნამდვლმყოფის] ნათხთა ვერ კმა ეყოს აღმოჩენად, რამეთუ არიან ღმრთეებრ **მთენარე** (*კავშ. ანმარტ., პეტრ., §101*); ნამდვლმყოფისა ნათხენნილ ღმრთეებრ **მთენარე** – იტყვს სოკრატე (*კავშ. განმარტ., პეტრ., §160*)

მმზმმზა – შეზრდა, შეზრცა, მჭიდროდ შეკავშირება – **συμφαῖς** – ზიარებად ამსგავსებს ზიარებულსა მზიარებელისად და **თანმიუბუნებებს** (*პრ., კავშ., პეტრ., 182; 109.21-22*) – **συμφαστεριος** – რადზომ უღამკვეს

იყოს ძალითა, ეგეზომცა-და თუსთა შემდგომთა **მიეზუნებოს** (*პრ., კავშ., პეტრ., 131; 80.27-28*)

მიზონებაა – **νός** – რაქამს უკუშ სახეთა, რომელნი მიითნა და რომელნი **მიიგონებნა**, თუს შორის დამტყვებელ იყოს, აღვსენება ეწოდების (*ნემეს., პეტრ., 89, 18*)

მიღმოზონება-მ (**იხ. მიღმოზონება-მ**) – **განსჯა**, **დისკურსიული აზროვნება** – **ή δίκαιο** – განდმრთობილნი ზესთარს და პირველ მყოფთადასა წარმოდგომილ, ვინაჲ არცა თნებითი ძალი მოქმედებს მათდამი და არცა ზედმიწევნად და **მიდმოგონება** და არცა გაგონება (*პრ., კავშ., პეტრ., 123; 76.6-8*); ესე **დიანჯა** არა არს მარტივი და შეუდგმელი იგი გონებაჲ, არამედ, ვითარ **მიერგონება**, გინათუ **მიდმოგონება**, რამეთუ სულსა მიდმოობასა შორის აქუს ძალი გაგონების (*კავშირ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ., 6.32-34*)

მიღმოსაზონო-მ – **განსჯადი**, **სააზროვნო**, **განსჯის**, **აზროვნების საგანი** – **δυστοχή** – არცა თნებითად ითქუმის ღმრთებრი, არცა **მიდმოსაგონოდ**, არცა გაგონებითად (*პრ., კავშ., პეტრ., 123; 76.3-4*)

მიღმორბა-მ – **მიმოქცევა** – სულსა **მიდმოობასა** შორის აქუს ძალი გაგონებისა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 6, 33*)

მიღმოსიტყუა-მ – **დიადოგი** – **δύσχο** [პროკლე] დაბუქდულნი და დაფარულნი პლატონის **მიდმოსიტყუსანი** განაცხადნა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 5, 7-8*); ჩუენ-შორისიმე **მიდმოსიტყუა**, რომელსა გულის-შორისად მბჭობელად ვიტყუთ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 207, 3-4*)

მიღმოსჯა – **[ყოველმხრივი] განსჯა** – ბუნებასა შორის ჩუენსა **მიდმოსჯების** და ხუედრი მისაგებელთა დაეთანაუბის (*კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 207, 10-12*); თუ ვინ კეთილმეტყემან იხუედრნეს სიტყუანი ჩემნი, **მიდმოუსაჯოს** გულისკმის ყოფასა ვჰგონებ, რომელ არ დავიცილო კერძოდ სამართლივ მოქმედთა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 219, 27-29*)

მიღმოქნება-მ – **ή μεταβολή** – ღმერთსა ეზიარებიან სულნი საშუელობითა გონებისაჲთა, ვითარ აღმოიხინა, და არცა **მიდმოქცევათა** არიან შემწყნარებელ; რამეთუ ყოველი გონებაჲ სამარადისოდ არსებით და მოქმედებით გონიერთა მიერ იზიარებვის (*პრ., კავშ., პეტრ., 183; 110.4-7*)

მიღრეკა-მ – **მოძრაობა** – **ή κίνησις** – **მიდრეკად** თანმიცვალებად ვინაჲვე არს სხვსაგან სხვსადმი (*პრ., კავშ., პეტრ., 198; 118.20-21*); ხოლო, თუ ვისგანცა იწარმოებს, მისდა მიმართცა უკუნ-იქცევის, დასაბამისადვე უკუნ-ახებს და შეაერთებს დასასრულსა, და არს ერთ გაუწყუედელ **მიდრეკად**, რომელიმე მგებისგან, ხოლო რომელიმე გებულისა მიმართ: ვინაჲ ყოველნივე მრგულივ იწარმოებენ (*პრ., კავშ., პეტრ., 33; 26.25-28*); ცხორებაჲ ... და **მიდრეკად** [სხუელმა] მიიღო სულისა მიერ, ხოლო გებაჲ იგივეობასა და დაუკსნელობასა ზედა – გონებისა მიერ (*პრ., კავშ., პეტრ., 130; 80.17-18*); – **მოძრაობა** – ხრონოდ არსო საზომი **მიდრეკისა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*); ყოველი, გზასა და **მიდრეკასა** შორის ხილული ბუნებითსა, ვითარ გუარ არს, მაგრად ჯერეთ არა

გუარ (კავშ., განმარტ. პეტრ., 5); ყოველი მატება და მოკლება **მიდრეკა** არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., 46); მოქმედება უკუშ არს **მიდრეკა** დრასტიკოვ ძლიერი. დრასტიკოდ უკუშ ითქუმის, რომელი თვთ თვს შორის **მიდრეკებოდეს** (ნემეს., პეტრ., 96.27-97.1)

მიღრეპაღობა-ღ – მოძრაობა, მოძრაობის უნარი – [თვთმიმდრეკს] თვს-შორის მოაქუს ორივე, მიმდრეკობაცა და **მიდრეკადობაცა** (კავშ., განმარტ., პეტრ., 56)

მიღრეპაღ-ღ – **κυστήριος** – ყოველსა უკუე მიუდრეკელისა მიზეზისგან ქმნილსა შეუცვალებელი აქუს მყოფობად, და ყოველსა **მიდრეკადისა** მიერ წარმოჩენილსა – შეცვალებადი (პრ., კავშ., პეტრ., 76; 49.15-17); თუ **მიდრეკადი** იყოს მიზეზი, და მის მიერ ქმნილიცა იყოს შეცვალებადი არსებით; რამეთუ რომლისა მყოფობად მიდრეკისა მიერ [არს], ვინაჲ, მიდრეკეს რად ესე, თან შეიცვალოს მყოფობაცა მისი (პრ., კავშ., პეტრ., 76; 49.15-17); – **κυστήριον** – ესე [თვთმიმდრეკადი] არს მაზიარებელი **მიდრეკადთა** მიუდრეკელისა მიმართ (პრ., კავშ., პეტრ., 14; 14.18); ხაინო, რომელ **მიდრეკადთა** თვთმიმდრეკი უპირველეს, ხოლო მიმდრეკთა – მიუდრეკელი (პრ., კავშ., პეტრ., 14; 14.24-25); – **ἄξις κυστήριος** – **სამარადისოდ მიდრეკადი** – **მუდმივად), მარად მოძრავი** – ყოველი მზიარებელი ჟამისად, ხოლო **სამარადისოდ მიდრეკადი**, გზავნითა მოქცევთა მიერ განიზომების (პრ., კავშ., პეტრ., 198; 118.15-16); – **ἔρεοκίνητος** – უკუეთუ ყოველი **სხვსა მიერ მიდრეკადი** მიდრეკების, იყოს ვიდრემე მიდრეკად ანუ მრგულივ, ანუ უსაზღვრობამდე (პრ., კავშ., პეტრ., 14; 14.15-17)

მიღრეპაღ-ღ – **τὸ κυστήριον** – მოძრავი – ყოველი **მიდრეკილი** და ჟამის მზიარებელი სამარადისოდ მოქენე არს ჳმარებად გზავნითა მოქცევთა (პრ., კავშ., პეტრ., 198; 119.3-4); – **ἔρεοκίνητος** – ყოველი მყოფი ანუ მიუდრეკელი (ἀκίνητος) არს, ანუ თვთმიმდრეკადი, ანუ **სხვსა მიერ მიდრეკილი** (პრ., კავშ., პეტრ., 14, 14.4-5); იხ. **მიდრეკადი**

მიზნეი 1. მიზეზი, დასაბამი – **ἡ ἀΐτις** – ერთი არს ყოველთა მიზეზი (ἀΐτις ἀΐτις) (ამონ., ტარიჭ., 67.18); **ყოველთა მიზეზი** და ზეშთა ყოველთა მყოფი არცა უარსება არს, არცა უცხოვლო, არცა უსიტყო, არცა უგონებო, არცა კორც არს, არცა სახე, არცა ხატ, არცა რომელობად ანუ რაოდენობად ანუ სიმძიმე აქუს, არცა ადგილსა შინა არს, არცა იხილვების, არცა გრძნობადი შესახებელი აქუს, არცა იგრძნობების, არცა საგრძნობელ არს, არცა უწესოება აქუს და შფოთი ნიუთიერთა ვნებათაგანითა შფოთებითა, არცა საწადოდსადმი თვისისა (პრ., კავშ., პეტრ., 31; 26.4-5); 2. **ნეოპლატ.** – **τὸ ἀΐτιον** – უხესმდებარე [არს] ყოველი **მიზეზი** თვს-გამო მიზეზოანსა (კავშ., განმარტ., პეტრ., 51); ყოველი თითოეულსა სირასა შორის **დასაბამებრივი მიზეზი** ყოველისა თვს-ქუეშესა სირასა თან-მისცემს თვისისა თვთებისაგან (კავშ., განმარტ., პეტრ., 597); ყოველი იწადებს პკეთილსა, და მიმთხუევად მისი უმახლობელესისა **მიზეზისა** მიერ ექმნების თითოეულსა: იწადებს ვიდრემე-და თვისსაცა **მიზეზსა** თითოეული (პრ., კავშ., პეტრ., 31; 26.8-10); ყოველი **მიზეზი** და-პირველცა მიზეზოანისა იმოქმედებს და შემ-

დგომადცა მიზეზოანისა უმრავლესთა არს წარმომაყენებელ, ხოლო, არს თუ **მიზეზ**, უსრულეს და უძლიერეს არს შემდგომთა თვისთა (პრ., *კავშ., პეტრ., 57; 38.14-15*); – **της θείας αἰτίας** – ყოველსა შორის სირასა ერთი და იგივე აქუს ძალი ერთისა მიერ **სადმართოსა მიზეზისგან** (პრ., *კავშ., პეტრ., 146; 89.7-8; D. §145*); – **αἰτίας εἰδηταῖς** – **ფორმობრივი მიზეზი, გვარეობის, ფორმის მიმცემი მიზეზი** – არ-რომელი ტომი, რომლისავე უამის-შორისი, წარმოდგომილ არს **მიზეზისგან გუაროვნებითისა** (პრ., *კავშ., პეტრ., 178; 107.28-30*); – **αἰ ἀρχαῖαι αἰτίαι** – ყოველსა **დასაბამებრივთა მიზეზთა** შორის უყოვლიერესსა და ზესთმექონესა წესისასა განსაზიდასა შორის დასასრულთასა მის მიერ გამონაბრწყინნი იქმნებიან მამყოფებელ და ქუედმდებარე სხუათაგან ნაწილებრივთა თანმიცემათათვის (პრ., *კავშ., პეტრ., 71; 45.12-15*); – **ἀρχαὺς αἰτίαι** – ყოველი თითოეულსა სირასა შორის **დასაბამებრივი მიზეზი** ყოველისა თვის-ქუემესა სირასა თან მისცემს თვისსა თუთებისგან (პრ., *კავშ., პეტრ., 97; 59.15-17*); – **τὸ παρῶν αἰτίαι** – ყოველი **მამებრივი მიზეზი** ყოველთა აობასა მიანსტებს და მყოფობასა მათსა წარმოაყენებს (პრ., *კავშ., პეტრ., 157; 95.3-4*); – **ἡ τῶν ὕψων αἰτία** – **მყოფთა მიზეზი** – თუ არ იყოს **მყოფთა მიზეზი**, არ-ვინა იყოს წესი პირველთა და შემდგომთა (პრ., *კავშ., პეტრ., 11; 11.13-15*); – **ἡ αἰτία πρῶτη** – **პირველი მიზეზი** – ყოველნი მყოფნი იწარმოებვიან ერთისა **მიზეზისგან, პირველისა** (პრ., *კავშ., პეტრ., 11; 11.9*); – **ἡ αἰτία πρῶτιστη** – ყოველთა მყოფთა დასაბამი და **მიზეზი უპირატესი** კეთილობად არს (პრ., *კავშ., პეტრ., 12; 12.15*); – **μία αἰτία** – ყოველთა შორის მყოფსა ჯერ-არს, რადთა **უპირველესი მიზეზი** უძლოდის (პრ., *კავშ., პეტრ., 156; 94.18-21*); – **ἡ ἀπαρχαῖα αἰτία** – **წარმომაარსებელი მიზეზი** – ყოველი **წარმომაარსებელი მიზეზი** სხუათად ჰგეის იგი მოუკლებლად თვის შორის და წარმომარსებს შემდგომსა თვისსა და შემდგომისა შემდგომთა (პრ., *კავშ., პეტრ., 26; 22.30*); – **ἡ τὸν παράγεια αἰτία** – **მიზეზი წარმომაყენებელობითი** – ყოველსა წარმომარსებელსა ესრეთვე აქუს მიზეზი **წარმომაყენებელობითი** (პრ., *კავშ., პეტრ., 26; 23.2-3*); – **τὸ αἰτίαι γένεσιν** – **მიზეზი მშობელობითი** ყოველი ცხოველმეშველობითი ძალი შორის ღმრთებრივთა ტომთადასა **მიზეზი** არს **მშობელობითი** (პრ., *კავშ., პეტრ., 155; 93.21-22*); – **τὸ ἀπαρχὸν αἰτίαι** – **ადმყვანებელობითი მიზეზი** – ყოველთა ადმყვანებელობითი **მიზეზი** შორის ღმრთებრივთა რიცხუთასა განმწმედელობითთა და უკუმქცეველობითთა განყოფვის ტომთა (პრ., *კავშ., პეტრ., 158; 95.19-20*); – **მიზეზი გზანითი** – **πρῶτη πρῶτος** – ცხოველობად არს პირველი **მიზეზი გზანითი** და მიდრეკად, და მხოლოდობით გებისა მყოფთა გუამოვნებისად (პრ., *კავშ., პეტრ., 102; 63.30-31*); – **ἔπιστημοναῖον [αἰτίαι]** – **უკუნქცევითსა მიზეზსა** ზომიერივე აქუს წესი, ამისთვის რომელ ყოველი უკუმქცევი ანუ თვისდავე უკუნ-ქცევის, ანუ უმჯობესისა მიმართ, ხოლო მოქმედებად ადმყვანებელობითისა მიზეზისად უმჯობესთა მიმართ უკუნ-ქცეველობით დაისახვის, ვითარ ზენად უსადმრთოესადმი აღიყვანებს უკუნქცეულთა (პრ., *კავშ., პეტრ., 158; 95.25-29*); – **τὸν κατὰρῶν αἰτία**

– მიზეზი წმიდამყოფელობითი წარმოდგა წინადათვე, ამისთვის რომელ განაყენებს უდარესთაგან და შეაერთებს ზესთათა (პრ., კავშ., პეტრ., 158, 95.23-25); – **φισιουκτακ** [ἀνταυ] – მიზეზი დამცველობითი – უსაყოველთაოეს არს მიზეზი დამცველობითი განმწმედელობისა ძალისასა, რამეთუ თუთებად დამცველობითისა მიზეზისად მარტივად არს ესე, რადთა დაიცვიდეს თითოეულსა წესსა შორის თვისსა თვს შორის და პირველ თვისსა და შემდგომად თვისსა, ხოლო განმწმედელობითი მოქმედებად – რადთა განაყენებდეს უმჯობესთა უდარესთაგან (პრ., კავშ., პეტრ., 156; 94.17-21)

მიზნაზი ღა მიზნაზისაზნი – ἀνταυ και ἀνταυ τὸ – მიზეზი და შედეგი – ვითარ ვიტყვოდით მიზეზსა და მიზეზისაგანსა: ვითარ-იგი სოკრატე უპირველეს არს თვისსა ხატისასა და მამად უპირატეს და უფროდ არს ძისა, რამეთუ მამისაგან იშეების ძე (დამასკ., დიალ., 46.5, არს.)

მიზნაზისაზანი – მიზეზისაგან მომდინარე, შედეგი – τὸ ἀνταυ – ვერცა აქუს ზედამიწვევითი განცხადებული სახის მსგავსებად მიზეზთად მიზეზისაგანთა მათ, არამედ მიზეზოვნად ოდენ აქუს მისათუალავი იგი ხატი მიზეზთად (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 2.8); არარადთ ერთიმეორისა მიზეზ იყვენ ანუ მიზეზისაგანი (დამასკ., დიალ., ეფრ. II არს., 47.2); უპირველეს არს მამად, ვითარცა მიზეზი მიზეზისაგანისა (ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 41.26)

მიზნაზისაზანი-ა – τὸ ἀνταυ – ხოლო რომელნიმე მიზეზისაებრ და მიზეზისაგანობისა, ვითარ მამად – ძისა მამად (დამასკ., დიალ., 164.37 არს.)

მიზნაზი(ვ)ანი – მიზეზისაგან გამომდინარე, თავის თავში მიზეზის მქონებელი, შედეგი – τὸ ἀνταυ – მიზეზით და მიზეზოვნად, ვითარ-იგი მამად ძისა არნ მამად (დამასკ., დიალ., ეფრ., 37.6 // შდრ. იქვე: მიზეზისაგანობისა: არს); ყოველი მიზეზიანი ჰგიეს შორის მიზეზსა თვისსა და იწარმოებს მისგან და უკუნ-იქცევის მისდადვე (პრ., კავშ., პეტრ., 35; 27.29-32); საჭირო არს, რადთა მიზეზიანი თანიქონებდეს მიზეზსა, ვითარ მისგამო მქონებელი არსებისად (პრ., კავშ., პეტრ., 28; 24.12-13); უძლიერესი მიზეზთად უმრავლესთა არს წარმომაყენებელ და რადოდენი შეუძლოს მიზეზიანიმან, უმეტეს შეუძლოს მან [მიზეზიანი] იგი (პრ., კავშ., პეტრ., 57; 38.23); ყოველი მიზეზი პირველ მიზეზიანისაგან იმოქმედებს, და მიზეზიანსაგან თანა, და კუალად შემდგომად მიზეზიანისა სხუათაცა წარმოაყენებს (პრ., კავშ., პეტრ., 57; 38.29-30); მის [მდგომობითი ძალის] მიერ წარმოყენებული და მიზეზიან-ქმნილი უპირატესისა მიზეზისა მიერ იყოს მიზეზიან, რამეთუ რომელმან სრულ-ყო ერთი მიზეზად, სრულ-ყო-და სხუადცა; და, თუ ესე ესრეთ, და მიზეზიანთაცა მუნითვე ჰქონდის მყოფობად (პრ., კავშ., პეტრ., 56; 38.1-5); იზიარა უზესთაქმნი მიზეზიანი თვის-გამოდ მიზეზიანი და მისცა თვისსა უნაწილოდისაგან და მოუკლებელისა მყოფობისაგან (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1); მიზეზსა შორის მიზეზიანი [არს სამსახედ]: კატეტიად, რომელ არს მეგრ მიზეზობით, კათვპარქსად, რომელ არს მყოფობით, კატამეთექსად, რომელ არს თანიქონებით (კავშ., განმარტ., პეტრ., §41)

მიჯგომნებით // მიჯგომნობით – მიზეზის საშუალებით, გზით – *κατ' αἰτίαν* – სამ სახედ არს თითოეული: ანუ მიზეზოვნებით, ანუ მყოფობისაგებ თვისსა, ანუ ზიარებით (*პრ., კავშ., პეტრ., 141, 86.23-24*); სამსახედ წარმოდგომილ არიან (ἄποστολες) თითოეულნი [მყოფნი]: ანუ მიზეზოვნობით, ანუ მყოფობით, ანუ თანზიარებით (*პრ., კავშ., პეტრ., 118; 72.18-19*)

მიმღამობამ – არისტ. ენტელექტა, განხორციელებულობა – ἡ ἐπιτέλεια (< ἐν τῷ τέλος ἔχειν) – მოძრაობადა არს მიმდევრობადა ძალისა (*დამასკ., დიალ., არს., 48.1* // შდრ. იქვე: მოძრაობადა არს შესრულებადა ძალისა: *ეფრ.*) იხ. შესრულება, შემასრულებელი

მიმღრეპი-ი – მამოძრავებელი – κίνησις – საჩინო, რომელ მიდრეკადთა თვთმიმდრეკი უპირველეს, ხოლო მიმდრეკთა – მიუდრეკელი (*პრ., კავშ., პეტრ., 14; 14.24-25*); თუ მისდრეკს თავსა თვისსა და მიდრეკების, მოქმედებადაცა მისი თვისდად მიმართვე არს, და ერთ [არს] ვიდრემე მიმდრეკი და მიდრეკადი (*პრ., კავშ., პეტრ., 17; 15.30-31*); – τὸ ἀκίνητα κίνησις – ვინაითგან სული, მიდრეკადი თვთ თვისგნით, მისდრეკს სხუათა, ჯერ-არს, რადთა პირველ მისსა იყოს მიუდრეკელად მიმდრეკი (*პრ., კავშ., პეტრ., 20; 18.1-2*)

მიმღრეპლობით-ი (ბუნება-ი) – ἡ κίνησις τὸ φῶς – მიმდრეკელობითი აქუს მათ ბუნებადა, სხვსა მიერ მიდრეკადთადა და მაცხოვრებელთადა მათდამი, რომელთა ზედშემოსრულად ჰქონდის ცხორება (*პრ., კავშ., პეტრ., 201; 120.25-26*)

მინაქსება-ი – „მიქსოვა, თანმიღება“, შეხება, მიკავშირება – ἡ ὁμοίωσις – ყოველი მყოფ-მყოფელი ასექტოდ და მიუნაქუსად ჰყოფს წარმონაარსსა თვისგან, რამეთუ მინაქუსებადა თანმიღებასა ჰყოფს სხვსასა აობისადმი (*პრ., კავშ., პეტრ., 122; 75.11-13*)

მინაქსი-ი სქესებრივი (ვენდ.) – ἡ ὁμοίωσις – უშუალო მიმართება („მიქსოვა“, შეხება) „მინაქსოვი“, შენახები, მიკავშირებული – [ღმრთებრივნი] არცა განსაგოთა მიმართ სქესებრივსა მინაქუსსა შეიწყნარებენ (*პრ., კავშ., პეტრ., 122; 75.7-8*)

მიმღრეპება-ი – ἡ ἀποστολή – აწ აქა პლატონის მიერ თქუმადა არათუ თვთ საკუთრებითისა გაგონებისა, არამედ მიმოგონებისა (*ნემეს., პეტრ., 89, 20-21*)

მიმღრეპებაითი – τὸ ἀποστολικόν – ხოლო მიმოგონებითისა არიან ტომობითნი უკუშ: სჯადა (κρίσις) და თანდართება (συγκατάθεσις) მიმართობადა (ἄποστολή) და სივლტოლად (ἀποδοχή), ხოლო განთავსებით და საკუთრად – გაგონებადა (πίστις) მყოფთადა და სათნოებანი და ზედმიწევნილებანი (ἐπιστήμη) და სიტუანი ჰველოვნებითნი და განზრახვითი და წინაგანრევიითი (*ნემეს., პეტრ., 88.22 -89.3*); არა რომელთადა ჩანს სიტყვებრივთა მიდრეკთაგანი უტყუთა შორის ცხოველთა, რამეთუ არცა ჰველოვნებანი, არცა სწავლულებანი, არცა განზრახვანი, არცა სათნოებანი, არცა სხუანი რადმე მიმოგონებითნი ყოფად მათ შორის (*ნემეს., პეტრ., 48, 2-5*)

მიმომართვაზღობითი – **τὸ κινήμα** – არისტოტელის 'ბუნებებითა' – შორის ხუთ ყოფასა იტყვის ნაწილთა სულისათა, ვინაგ: ნერგონებებითად, მგრძნობელობითად და **მიმომართებლობითად** მებრ ადგილთად და მნებელობითად და განმგონებლობითად (*ნემეს., პეტრ., 94, 13-16*)

მიმომიდრეპაჲ (**გონებაითი**) – **τὸ κίνημα** – ნაწევაროანი მიმორქუჲჲ, შეეხო რად გაგონებასა და გულისსიტყუასა, ქადაგადცა შეიქმნა იგი გონებითა **მიმომიდრეკათაჲსა** (κατὰ τὸν κινήμα) (*ნემეს., პეტრ., I; 10.6*)

მიმომორძაჲ – **ἡ κίνησις** – რამეთუ მოძრაჲობაჲ მისი კეთილად მსახურებით გულისკმის საყოფელ არს არა დაუპყრობელობად, არცა შეცვალებადობად, ანუ სხუაობად, ანუ ადგილ-ადგილ (τοιαυτή) **მიმომოძრაჲობად** (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 9.9*)

მიმორქუჲ-ჲ – **ἡ δάκρυσις** – ნაწევაროანი მიმორქუჲჲ, შეეხო რად გაგონებასა და გულისსიტყუასა, ქადაგადცა შეიქმნა იგი გონებითა მიმომიდრეკათაჲსა (*ნემეს., პეტრ., 10, 6-8*)

მიმოსიტყუა-ჲ // **მიმოსიტყუა-ჲ** – **τὸ διαλογιστικόν** – არს უკუჲ შორისმდებარეობითი სიტყუად შორის გულისა **მიმოსიტყუასა** ქმნილი (*ნემეს., პეტრ., §93; 3-5*); – **დილოგი** – [პროკლეჲ] დაბეჭდულნი და დაფარულნი პლატონის მიდმოსიტყუასანი განაცხადნა (*კაეშირ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ., 5.7-8*)

მიმოსიტყუჲითი – **τὸ διαλογιστικόν** – ოცნებითი მისცემს მიმოგონებითსა აღჩენილსა, ხოლო მიმოგონებითი – **მიმოსიტყუვითსა**; არამედ, მიიღოს რად **[მიმოსიტყუვითმან** და მიმოსაჯოს, წარავლენს მომესენებლობისად (*ნემეს., პეტრ., 90.24-91.1*)

მიმოსჯა – **κρίσις** – ოცნებითი მისცემს მიმოგონებითსა აღჩენილსა, ხოლო მიმოგონებითი – მიმოსიტყუვითსა; არამედ, მიიღოს რად **[მიმოსიტყუვითმან** და **მიმოსაჯოს**, წარავლენს მომესენებლობისად (*ნემეს., პეტრ., 90.24-91.1*)

მიმოსჲჲ-ჲ (**გონებასა შინა**) – **αἰσθησις** – **αἰσθησις** – ხოლო კაცთა შორის გულის-კმის-ყოფასა თანა **მიმოქცევაჲცა** მისი გონებასა შინა (*დამასკ., დილო., არს., 13.2*)

მიმოსჲჲ-ჲ – **ცვალებადი, მოძრაჲი** – **τρεπτός** – სხეული თვისთა ბუნებითა **მიმოქცევაჲდი** არს (*ნემეს., პეტრ., 25, 8*)

მიმოსჲჲ-ჲ – **ἡ μεταβολή** – არს ადგილობითიცა **მიმოცვლაჲ**, რომელსა უწოდენ სხუთ სხუაგნობად (*აბონ., მოსაჯ., ტარიჲ., 86.26*)

მიმორქუა-ჲ – **ἡ μεταβάσις** – ქუეყანად მოძრაჲ არს უკუჲ აღმოცენებისათუჲს ნერგთაჲსა, ხოლო მყუდროჲ არს ადგილითი ადგილად **მიმორქვისათუჲს** (*დამასკ., დილო., ეფრ., 54.2*)

მიმღებაჲლობა (**საღმრთო**) (იხ. **ზიარება**) – **ἡ μετασις** // **ἡ μέθεξις** – საზრდელად საცნაურად იტყუემვენ საცნაურებისა მათისა მიმართ შემავალთა **საღმრთოთა მიმღებელობითა** (θεία μέθεξις) სუღნელთა განყოფათაგან (*არეოპ., საეკლ., ეფრ., 4.III.4*)

მიმღებაჲ – **ლოგიკ. ლემა**, **წანამძღვარი, რომლის ჭეშმარიტება აღიარებულია** – **τὸ κινήμα** – **κινήμα** – **κινήμα** – **κινήμα** არს, რომელი მიღებულ იქმნეს, ვი-

თარცა აღსაარებული და შეწყნარებული აღსაშენებლად ვისსამე
(*დამასკ., დიალ., ეფრ., 51,13*)

მიუღრეკელ-ი – განუხრელი, გადაუხრელი, ურყევი – **ἀκλις** – მიუღრეკელსა და განუცემელსა სურვილსა არსებათა უზეშთაესისა უბიწონსა და უენებელისა ხედვისასა (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 24*; – **ἀκλιος** – და ყოველსავე დაადგინებს მტკიცესა მას ზედა და მიუღრეკელსა ძალსა და შეუძრველობასა თავთა თუსთა მიმართისა მშუდობისასა (*არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 11,3*); – **ἀρραγής** – უნივთოთა და მიუღრეკელთა თუალთა შინა გონებისათა შემწყნარებელნი, კუალად თუთ მისვე მარტივისა შარავანდედისა მიმართ აღვიწინეთ (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 12*)

მიუღრეკელ-ი – უძრავი, უმოძრაო – **ἀκίνητος** – ყოველი მყოფი ანუ მიუღრეკელი არს, ანუ თვთმომდრეკადი, ანუ სხვსა მიერ მიდრეკილი (*არ., კავშ., პეტრ., 14; 14,4-5*); ყოველი გონება განუწაწილებელი არსებად არს. ხოლო უკუეთუ უდიდო და უსხეულო და მიუღრეკელ – განუწაწილებელცა (*არ., კავშ., პეტრ., 17; 102,28-29*); სიკეთე მიუღრეკელ არს და მიმდრეკს ჩუენ. არამედ, დაღათუ სიკეთე მიუღრეკელ არს და მისდრეკს სხუასა; არამედ, რომელთა ბუნებით ჰქონდეს მიდრეკეა, მისდრეკს და არათუ მიუღრეკელსა (*ნემეს., პეტრ., 39,28-39,4*); აწ ვინავე შეუძლებელ, რათამცა მიუღრეკელი მიუღრეკელისაგან მიდრეკა: სადათ უკუშ იყოს სხეულისად მიდრეკად თუნიერ სულისა, რამეთუ არათუ თვთმომდრეკ არს სხეული? (*ნემეს., პეტრ., 39, 6-11*); გაყვენეს რად ესე სამნი, ვითარ მიუღრეკელი, თვთმომდრეკი და სხვსა მიერ მიდრეკილი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §14*) ესე არს ესე, ვითარმედ მიუღრეკელად მოქმელი თუსთა მოქმედებათა, რომელ არს პირველი არსებად ნამდვლარსი და ნამდვლამყოფი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §26*)

მიუღრეკელალ – უცვლელად, ურყევად, განუხრელად, გადაუხრელად – **ἀκατακλιτῶς** – რომელნი-იგი ნამდვლვე ჰქმნარიტისა მის უფლებისა და უფალთ-დასაბამობისა მიმართ სურვიელ არიან ყოვლად მიუღრეკელად (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 8,1*); – **ἀκλυδῶς** – ხადმრთოდსა მის შეუნიერებისა მიმართ მიუღრეკელად უკუე ხედავს (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 3,2*); – **ἀρραγῶς** – არამედ მიუღრეკელად მიხედვენ ზემთაარსებისასა მას ძალ-მყოფელსა ძალსა (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 8,1*)

მიუღრეკელობა – გადაუხრელობა – **ἀκλιას** – მართლმავლობად მიუღრეკელობად გულისკმა-იყოფებოდენ და მიმო-დაუბნეველად წინა-გამომავლობად მოქმედებათა მისთა და მის მიერ შექმნელობად ყოველთა.. ხოლო იკანკლედობითად სიმტკიცითსა წინაგამომავლობასა და მიმრეცსა დგომასა სახელ-ედებოდედ (*არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 9,9*); – **ἀμετανῆτος** – მარადის მქონებელნი განუწვდომელობისა და მიუღრეკელობისანი თუსისა მის მათისა ღმრთისმხილველობისა შეურყენელთა დღომათა სიმტკიცისაგან (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 7,2*)

მიუღრეკეობა – მიუმართავი, შეუხებელი, უსქესო – **ἀσχετος** – ღმრთებრივსა ყოველსა სამარადისოდ ერთი და იგივე აქუს წესი და მიუთხზველ არს ყოველთა მიმართ და აღურეველ (*არ., კავშ., პეტრ., 14,3; 87,11-13*)

მიწალოველი // **მიწთოველი** – მიუწვდომელი, შეუმეცნებელი, განუსაზღვრელი – ἀνάσφατος – გამოუთქუმელ არს ღმერთი და მიუწვდომელ (დამასკ., გარდ., 33, ეფრ.); – ἀσφατος – უხეშთაესთა ჩუენსა არა მეტევს გამოძიებად, ვითარცა ხეშთა ღირსებისათა და მიუწვდომელთა (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 33); – ἄπειρος – რომელნი მიუწვდომელ არიან რიცხვთა (დამასკ., დიალ., 221, არს.); ჰხედვიდეს კერძობითთა ქმნილად და ხრწნილად მყოფთა, მერე და მიუწვდომელადცა (ამონ., ტარიჭ., 175)

მიწალოველობა // **მიწთოველობა** – ἄπειρος – არა ხოლო უხილავობა და მიუწვდომელობა იგალობეს მისთვის, არამედ თანად გამოუძიებელობაცა და გამოუკულებელობა (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 12)

მიწთოვილობა – მეცნიერება, ცოდნა – ἡ ἐπιστήμη – მიწთომილობაცა, რაუამს ზედამიწეებით ვინმე მისწუთეს, ძნიად შესაცვალელებელ არს მის შორის მეცნიერება იგი (დამასკ., დიალ., 385, არს.)

მოზონება – **მ** – **მოაზრება**, წარმოდგენა, გონებით აღქმა – τὸ νοεῖν შეუძლებელ არს ჩუენდა ხაღმრთოთა მათ და მალაღთა და უნივთოთა მოქმედებათა ხაღმრთოთა ბუნებისათა მოგონებად (დამასკ., გარდ., 62, ეფრ.); – ἐνοήσιαι – სამეობითისა ერთობისა, ერთ-ღმრთეებისა და ერთსახიერებისა არცა გამოთქმად, არცა მოგონებად შესაძლებელ არს (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 15); – გააზრება – ამას თანა ამისიცა მოგონებად საკმარ არს, ვითარმედ არცა ერთი რად არსთაგანი არს ყოველითურთ დაკლებულ მიმდებელობისაგან კეთილთადასა (არეოპ., ზეც., ეფრ., 23); არცა კაცისა, თვნიერ სიტყვებებისა, შესაძლებელ არს მოგონებად (ამონ., მოსაჰს., ტარიჭ., 876); – δαυοῖεν – ფიქრი – სიტყუამან განმზადებულმან უმაღეს მოგონებისა ჩუენისა ქმნა ხენი მრავალნი თითოეულებითურთ მათით (ბას., ექუს., უძვ., ანონ., 76,6-9); ვინადაცა გაგონებად (დასაო) ითქუმის მოგონებისაგან (დასაო) და განმზადება (დასაო), რამეთუ განბჭობილი და განწინებული ჭეშმარიტად გონებად სახელედების (დამასკ., გარდ., ეფრ., 127) – გონების მოძრავობა, აზროვნება – ἡ στήσις – პირველი აღძრვად გონებისა მოგონებად ითქუმის, ხოლო იგონებად თუ ვისთვისმე რასმე, ამას გაგონება სახელ-ედების (დამასკ., გარდ., 127, ეფრ.// პირველი ვიდრემე ძრვად გონებისა მოგონებად ითქუმის, ხოლო მის რაღმეძლითი მოგონებად მგონებლობად იწოდების (არს.); – ἡ δαυοῖαι – და ყოველთა მოგონებათაგან მოუგონებელ არს ხეშთაგონებისა იგი ერთი (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 11); ყოველივე კაცობრივი მოგონებად მაცთუნებელ არს (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 71)

მოზონებითი – δαυοῖαι – მოგონებითისა უკუე საქმე არიან განმზად და თანამოწამებად და აღძრვად საქმისა მიმართ და მიზეზობად და სივლტოლად საქმისაგან (დამასკ., გარდ., 123, ეფრ.)

მოზარლობითი ბაღ-ი – ზრდის უნარი – ἡ θρετική δύναμις – ნერგსა ვიდრემე სამნი ესე მხოლონი ჰქონან ძალნი: მოზარლობითი, მეორძინებითი (ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 60,26)

მოკლება – ცვალებადობის ფორმა: კლება, შემცირება, ნაკლოვება, რისამე უქონლობა – ἡ στέσις – არარად არსთაგანი ყოველითურთ

მოკლებულ არს (στερείμα) კეთილისაგან (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.33*); სიბოროტე ბუნებისა არს ბუნებისა გარეგანი **მოკლებად** წესთა ბუნე-ბითთა (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.26*); გარდარეულებად და სწეულებად და **მოკლებანი** არიან სახისანი და ნაკლულევენებანი ბუნებითა წესთანი, რომელი-ესე არა ყოველად ბოროტ არს, არამედ უდარესობა კეთილისა (ἐλεῖσθαι εἶδος καὶ στερεῖσθαι τᾶνδεα; *არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.27; 53.16-17*); **არისტ. ὀσείρις** – ხოლო **სტერისნი**, რომელ არიან **მოკლებანი**, არა არიან გუარ. **მოკლებად** უკუე გაიგონე სხუადასხუაობად გუ-ართად, რამეთუ ესე გუარი **მოკლებულა** ამის გუარისაგან, ხოლო სხუად – სხვსაგან. ხოლო ესე სტერისნი, რომელ არიან **მოკლებანი**, არისტოტელი არსებად აღმოაჩინა, დადათუ არიან უგუარო, არამედ პირველსა ნიუთსაცა შორის განიცდების აობად სტერისთა, რომელ არიან **მოკლებანი** (*კავშ. განმარტ. პეტრ., 125.15; 186.17*); **მოკლებანიცა** გუარ-თანი კეთილის-გამო (და ყოველივე მუნით), ხოლო გონება **მოკლე-ბათა** წარმომავნებელ არა არს, რამეთუ არს იგი გუარ (*ბრ., კავშ. პეტრ., 57; 39.5-9*)

მოკუღამ-ი – ო მირც – განიკუთების სიტყვერი მოკუდავად და უკუდა-ვად (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 2.19*); რომელი იგი იყუნეს **მოკუდავ** და თა-ნამდებ ხრწნისა (*ნემეს., პეტრ., 150. 7*); განწვალებად ცხოველისად სიტყ-ვერისა მიმართ და უსიტყვსა, **მოკუდავისა** მიმართ და უკუდავისა (*ამონ., ტარიტ., მოსაჭს., 30.33*); არს უკუე ცხოველთა მოკუდავთა ანაგები ოთხთა ასოთა მიერ, რომელ არიან კავშირნი ოთხნი (*კავშირ., განმარტ. პეტრ., 24; 66.11*); (იხ. **მიკულო-მ**)

მოკუღამება-მ – ო მირც – მოკუდავება განიკუთების კაცთა ზედა და პირუტყუთა (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 2.19, არს.*); – **თ მირც** – ვინამ-იგი საწყა-ლობელ იქმნა (აღამ), ნაცვალად საუკუნობისა **მოკუდავობად** გან-ცვალად (*არეოპ., საეკლ., ეფრ., 3.III.11*); მეკუდლოთა ყოველთა შესცავს საზღ-ვარი **მოკუდავებისად**, ვითარ-იგი მეკუდლო არიან (*კავშირ., განმარტ. პეტრ., 66; 131.16-17*)

მომმარჯუ, მომმარჯუ-მ – მარჯვე, მოხერხებული – ელენთავე ენადღეობასა უვაბადოთ, ვითარცა **მომმარჯუსა** გონიერთა ხედვათა-სა (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §50*); ყოველთ წარმოუდგებიან **მომმარჯუთა** საღმრთოთა ნათელთასა (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §141*)

მონანგალე – **შემცვლელი, მემკვიდრე – ო ბანდიჯი** და მდღელთ-მთავარ-თა – მოციქულთა მიერ ანუ-თუ **მონაცვალეთა** მათთა მიერ (*არეოპ., ეპ., ეფრ., 8.4*); ესე პროკლე, **მონაცვალე** საყდარსა საღმრთოთასა პლატონის-სა, იყო ტომით ეონიელი (*კავშირ., განმარტ. პეტრ., წინასიტყ., 4.14*); მწყობრი ესე ფილოსოფოსისა **მონაცვალეთად**, რომელთად ერთი არს პროკლე დიალოზოდ, ესევეითართა აღმოსაჩენელთა წინა-უყოფს (*კავშირ., განმარტ. ბოლოსიტყ., პეტრ., 213.16-17*); აწ იხილე მესჯემან, რამეთუ ტრფილუბად გაწყენშორისა მბადმან ჩუენმან ღმერთმან ორთა სამიხეზოსაჲს: რა-თა ვეტრფილანეთ და აღვეკრნეთ მამასა სულთა ჩუენთასა ღმრთისა,

და კუალად, რადთა ბუნებასა მონაცვალებსა ჩუენთა უშთენდეთ, ვითარ მედინნი *(კავშირ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 214.11)*

მონანპაალობა-მ – ნაცვლობა, მონადგილება, დიადლოსობა – დიადლოსობა, რომელ არს მონაცვალებად *(კავშირ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 5.20)*

მონაპნება – გამოგონება, შეთხზვა – ჭაისთა – ვინათგან ეგულვა კერძობითთა განხრწნად და რეცა წარწყმედად, მოიპოვა ბუნებაჲმან ნათესავონი რადმე, გარეშემცველი ამით ყოველთა *(ამონ., ტარიტ., 28.18)*

მონაპნება-მ – 1. გონებით მოპოვება, გამოგონება – ჭაისთა ო – ესევითარად მოპონებით პირველ-წოდებული უკუნადასკნელ იპოვების საქმით *(დამასკ., დიალ., ეფრ., 46.6);* 2. მსჯელობა, გამოძიება – თ ოპირსთა – რად არს ხედვად და რად მოპონებად და რად უწყებად... მოპონებად [არს] თანშესრულებად ხედვისად *(ამონ., ტარიტ., 128.17)*

მონაპნებათი – არაარსებითი, შექენილი, მოპოვებული – ჭაისთადნ – ეწოდების ამას თვსებასა თვსებად მოპონებითი *(დამასკ., დიალ., 7.5, ეფრ.)*

მონაპნებაული – 1. გამოგონებული, შეთხზული, გამოძიებული – თანაშე – ძუედი დექსი არს ქართული, არა ჩუენი მოპონებული, დაპნინშნავს მახლობელობასა *(გელათ. კატერ. ბიბლ., სქოლ., A-1108; ფ.108; Q-1152; ფ.232r)*

მორთულება // -ობა – ო ოპირსთა – ჰარმონია, შეწყობა – საჭიროდ შეემთხუევის განხრწნად მორთხულობასა სრულისა სხეულისასა *(ამონ., ტარიტ., მოსაქს., 85.41);* რამეთუ ზიარებად ვინავე არს შედგმულთა, ვინათგან მორთულება [ქ] შედგმულება *(ნემეს., პეტრ., 32, 3-4);* არამედ არსებად რომელობისგან სხუა, სხუა უკუშ და სულიცა მორთულობისაგან *(ნემეს., პეტრ., 32, 16-17);* ჯერ არს სიტყუად საქმისათვს აგებულთადასა და სარაბამობად მისი და მენაწვერობით მორთულობად და ესევითარად დებად და წესი და საკმარება *(ნემეს., პეტრ., 165, 20-22);* – [ნამდგლმყოფი] არს პირველი არსებად და პირველი მორთულებად და პირველი ხატი ერთთა და ერთისად *(კავშირ., განმარტ., პეტრ., §123);* მან ზესთერთმან წარმოაჩინნა ერთნი, ვითარ ხატი და მსგავსნი თვსნი, რადთა აკეთიდებდენ და ერთ-იქმოდინ ყოველთა მყოფთა მორთულებასა *(კავშირ., განმარტ., პეტრ., §134)*

მოსახელე – ომინიმი – ოპირსთად – არიან რადმე შორის მოსახელეთა და ერთსახელთა ზიარნი და განყოფილნი სახელითა და განსახდვრებითა *(დამასკ., დიალ., 21.1, ეფრ.)*

მოსწრაჟება-მ – მისწრაჟება, მიზანი – ო თიონ – მოსწრაჟებად აქუს სიტყვერსა მოქმედებასა გამოჩინებისათვს საქმეთადასა *(დამასკ., დიალ., ეფრ., 5.1)*

მოუგონებაელი – გონებით მიუწვდომელი – ოპირსთად – არს ღმერთი ... უკორცო, უხილავი, შეუხებელი, გარეშეუწერელი, დაუტყვენელი, მოუგონებელი... *(დამასკ., ვარდ., ეფრ., 35);* – ობითად – უმცარ ვართ ზეშთარსებისასა მისსა მოუგონებელსა და გამოუთქმელსა შეუსახდვრებელობასა *(არეოპ., ზეც., ეფრ., 2.3);* – ობითად – ყოველთა მოგონებათაგან მოუგონებელ არს ზეშთაგონებისა იგი ერთი *(არეოპ., საღმრ., ეფრ., 1.1);* –

ἀναπαύσις – ძალსა უთქუმელსა და უცნაურსა (ἀγύασις) და მოუგონებელსა ყოველთა უხეშთაელობასა, რომელი-იგი სიმდიდრითა ძლიერისაითა უძღურებასაცა ძლიერ-ჰყოფს (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 82*)

მოქმენ-მ (იხ. **უმოქენე**) – **ნეოპლატ.** ვინც ან რაც მოითხოვს, საჭიროებს რასმე თავისი არსებობისათვის, უსრული, მოკლებული – **ἐνδής** – ყოველი მოქენე სხვსა – თვსსა უპირველესისა არს მოქენე (*პრ., კავშ., პეტრ., 40; 30.20*); – **τὸ ματχάειον** – ყოველი უმოქენოდ წარმოიყენებს თვსგნით მოქენეთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 23; 20.21*); ყოველი აღგებული უსრულ თვს შორის და მოქენე სხვსა მიერ სრულ-ქმნასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 45; 32.20-21*); [რომელნიმე] სრულ არიან და აღავსებენ თვთებასა თვსსა, და თვთ დაემყარებიან, და არა ვისდა მოქენე (ἐπίστα δὲ ἐνδῆς. არიან უდარესთასა წარმოიყენებად გუამოვნებასა თვსსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 64; 42.16-18*); – **ἐνάειος** – დამოკიდებული რაზედმე, რისამე მსაჭიროებელი თავისი არსებობისათვის – სხუასა შორის მყოფი და ქუემდებარისა მოქენე არსადა იყოს თვსსა წარმოქმნელ (*პრ., კავშ., პეტრ., 41; 31.1*)

მოქმენ-მ – **ὁ ἐπείων** // **ἀπειραστιακός** – რამეთუ იგი [დმერთი] არს ყოველთა შემეგრთებელი და ყოველთა ერთ-ნებაობისა და ერთ-განზრახვაობისა მოქმედი და დამბადებელი (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 11.1*); – **ὁ ἄπειραστιακός** – რამეთუ მოქმედსა თავსა შორის თვსსა აქუს მიზეზი ქმნისა (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 39.2*); – **πειρατικός** – იგავ-ყოფად ვიტყვთ დმრთის- შორისთა მათ არსებათ მოქმედთა ... სიტყუათა, რომელთა დმრთისმეტყუელებად წინა-განსაზღვრებად უწოდს და საღმრთოდ და კეთილად ნებად განმაჩინებელად და მოქმედად არსთა (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 5.8*)

მოქმენ-მ – მოქმედება, ძალის (პოტენციის) გამოვლენა, რეალიზება – **ἡ ἐπείωσις** – მოქმედება ვიდრემე არს საქმიითი და არსებითი ძრვად ბუნებისა (*დამასკ., გარდ., არს., 188*); ითქუმიან მოქმედებად საქმენიცა, ვითარ-იგი ზრახვად, სღვად, ჭამად, სუმად და ეგვევითარნი (*დამასკ., გარდ., არს., 132*); მოქმედებად მოძრავობად არს და იმოქმედების უფროდს, ვიდრე მოქმედებს (*დამასკ., გარდ., არს., 189*); საკმარ-არს შემეცნებად, ვითარმედ ყოველნი პირველთქუმულნი ძალნი, მეცნიერებითიცა და ცხოვლობითნი და ბუნებითნი და კვლოვნიებითნი, მოქმედებად ითქუმიან. რამეთუ მოქმედებად არს თითოეულისა არსებისა ბუნებითი ძალი და მოძრავობად (*დამასკ., გარდ., არს., 132*); გუაქუს ძალი, შემწქნარებელი გონებისა და კვლოვნებათა, არამედ მოქმედებათა მომგებელ ვართ სასწავლოთაგან (*ნემეს., პეტრ., 17, 25-27*); სხვთაცა სახითა მოქმედებად ვნებად იწოდების, ოდეს იყოს გარემე ბუნებისა, რამეთუ მოქმედებად უკუშ არს მებრ ბუნებით მიდრეკა, არამედ ვნებად – გარემე ბუნებისა (*ნემეს., პეტრ., 97, 6-8*); – **ἡ κωστική ἐπείωσις** – ციკლური მოქმედება – ყოველსა მეწარმოსა ვისგანვე და უკუნმქცევსა მრგულივი მოქმედებად აქუს (*პრ., კავშ., პეტრ., 32; 26.17-20*); – **αὐτὸς ἑὶς ἐνάειος** – შეუძლებელ არს განუყენებლობასა შორის არსებისასა სხეულთაგან, რაითამცა არსებისგამოდ მოქმედებად განყენებულ იყო

სხეულთაგან (*პრ., კავშ., პეტრ., 16; 15.17*); – ἡ ἑσπερία ἕχρησις – ჟამის-შორისი მოქმედება – მოქმედება დროში რომელსა ჰქონდის არსებაა ჟამსა ქუეშე შეცვლად, ყოვლითურთ არს ჟამსა შორის. და უფროდს ხოლო მსუდარ მისდა ჟამის-შორისი მოქმედება (*პრ., კავშ., პეტრ., 106; 66.5-7*)

მოქმედაბა-მ ღმრთიებრი – φθῶνα τὸ θείον – აქ: ღვთის შეწვენა – რომელთადმი ვერ კმა-ეყოფვის გაწუთომად სიმარჯუე გონებრივი, მათ ზედა-მიეფინების მოქმედება ღმრთეებრი (*პრ., კავშ., პეტრ., 135; 82.30-83.1-3*)

მოქმედაბითი ფილოსოფოსობა-მ – ἡ παρὰ τὴν [φιλοσοφίαν] – პრაქტიკული ფილოსოფია – განსწავლებენ ფილოსოფოსობას: მხედველობითად და მოქმედებითად და სიტყუერებითად (*ამონ., ტაროკ., 85.18*)

მოქმედაბითი გონება-მ – τὸν εσπερία νῆον – არისტოტელი ძლითსა უკუშ გონებასა თანაშემზადებულად კაცისა, ხოლო მოქმედებითსა – სარკუმელთავთ ჩუენდად ზედშემოსრულად ითნებს..., ვინაეცა მცირეთა კაცთა მიერ და, მხოლოდ რომელთა იფილოსოფოსეს – მოქმედებითსა გონებისა ქონებასა დაამტკიცებს (*ნუმეს., პეტრ., 4.11-5.4*)

მოქმედა-მ – ნეოპლატ.– პერიოდი, არსის წარმოების ციკლი წრებრუნება, მოქცევა, უკუქცევა (დასაბამთან, ერთთან მიბრუნება) – περιόδος – არამედ მისგან კუალად მისდადვე უკუ-იმრგულოს სამარადისოდ მიდრეკადმან, ვინაე შექმნას მოქცევი (*პრ., კავშ., პეტრ., 198; 118.24-27*); ყოველი მზიარებელი ჟამისად, ხოლო სამარადისოდ მიდრეკადი, გზაგნითა მოქცევთა (περίοδος) მიერ განიზომების (*პრ., კავშ., პეტრ., 198; 118.15-16*); საჭირვო არს, რათა [მზიარებელი ჟამისად] იკმარებდეს (ცრპ/სქაი) გზაგნითა მოქცევთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 198; 118.18-20*); ყოველი მიდრეკილი და ჟამის მზიარებელი სამარადისოდ მოქმენ არს კმარებლად გზაგნითა მოქცევთა და მოქცევებრ უკუიმრგულებს (ავნაკუ-კლექტაი) და მიდგების, სადაათ იწყო, კუალად მისდადვე (*პრ., კავშ., პეტრ., 198; 119.3-5*); – ὁ περιόδος – [ყოველი ღმრთებრივი] განმრავლდების უკუე სამარადისოდ თუსთა მოქცევთა მიერ ერთობისგან სიმრავლედმი მიქმნილი (*პრ., კავშ., პეტრ., 125; 77.28-29*); – τὸν ἑνὸν περιόδος – რაოდენცა მოქცევი ღმრთებრივთა ნაგზაგნთად, ესეზომვე-და მამათა ურთიერთას განყოფილებანი (*პრ., კავშ., პეტრ., 151; 91.26-29*); ყოველი ღმრთებრივთა მოქცევთა დასასრული თუსთა დასაბამთა ებაძვის (*პრ., კავშ., პეტრ., 147; 89.17-18*)

მოქმედა-მ ჟამისა-მ – დროის ბრუნება, წელიწადი – განზომს ყოველსა ცხოველთა აგებულებასა ჟამი, ვითარ მოქცევი მზისად ამის ზოდით-საგან, ვიდრე ამისდამდე – ესეზომ; და მოქცევი დიოხის ამისდამდე – ესეზომ; ვინაე ამით მოქცევთა შორის მიდრეკადცა და ჟამი, რომელსა ენითი ქართულთად წელიწადად უწოდს (*კავშ. განმარტ., პეტრ., 550*)

მოძრავი – κινῶμενος – ღმრთის-მეტყუელნი ყოველთა წინა-გამომავლად და მოძრავად იტყოდინ უძრავსა მას (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 9.9*); ყოველსა მოძრავსა არაოდეს დაყუდებამ, არამედ მარადის ძრვამ ჰნებაეს თუსისა მოძრავობისად (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 11.4*)

მოძრავობა-მ – ἡ κίνησις მოძრაობა არს შესრულებაჲ ძალისაჲ (*ღამასკ., დიალ., ეფრ., 48,1*); მოძრაობად არისტოტელე შეცვალებისა იტყვის (*ღამასკ., დიალ., არს., 48,10*); ესე მოძრავობაჲ არაჲ სხუად არს ანუ-თუ გზად ძალისაგან მოქმედებისა მიმართ (*ამონ., მოსაგვს., ტარიჭ., 144,14*); სულისაჲცა მოძრავობაჲ მომრგულებითი არს თავისაჲე მომართ (*არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 4, 9*)

მოწაღ-მ – ἕρξω – ყოველივე კეთილისა მიმართ მოწადე გულმთქუმიერ არს ბუნებით (*პრ., კავშ., პეტრ., 7; 8,24*)

მრავალ-ი – πῶς // τὸ πλῆθος – ყოველი სიმრავლე ეზიარების რაითაჲე ერთსა, ხოლო, თუ არ ეზიარების, არცა ყოველი ერთ იყოს, არცა თითოეული მრავალთაჲ რომელთაგან სიმრავლე, არამედ იყოს თითოეულიცა მათი [სიმრავლისა] მრავალ (πλῆθος) და ესე, ვიდრე უსაზღვრობამდე (*პრ., კავშ., პეტრ., 1; 3,10*); თითოეული, რომელიცა შეიპყრა, ანუ ერთი იყოს, ანუ არა-რად, და თუ არა-ერთი, ანუ მრავალ (πῶς), ანუ არა-რად (*პრ., კავშ., პეტრ., 1; 3,14-15*); უკუეთუ თითოეული მრავალ იყოს, უსაზღვრობით უსაზღვრო [იყოს] თითოეული, არამედ ესე შეუძლებელ [არს] (*პრ., კავშ., პეტრ., 1; 3,18-19*)

მრგულიმწარმოება – κυκλῶ πρὸς αὐτὸν – ნეოპლატ. – არს ერთ გაუწყუდეელ მიდრეკად, რომელიმე მგებისაგან, ხოლო რომელიმე – გებულისა მომართ: ვინაჲე ყოველნივე მრგულიე იწარმოებენ მიზეზთაგან მიზეზთაჲე მიმართ (*პრ., კავშ., პეტრ., 33; 26,27-27,1*)

მრგულიმ-მოსილი – κυκλῶ φησὶς – არამედ არისტოტელი მეხუთესაჲცა შემოიღებს სხეულსა ეთერისასა და მრგულიემოსილსა (*ნემეს., პეტრ., 68, 26-27*)

მრისხუნელობითი (ფილოსოფოსობაჲ) – არითმეტიკა – τὸ ἀριθμητικόν სწავლულებითი-იგი [ფილოსოფოსობაჲ] განიყოფვის მრიცხველობითად და მუსიკობითად, ქუეყანისმზომელობითად და ვარსკულაგთმრაცხველობითად (*ღამასკ., დიალ., ეფრ., 52,7*)

მსაგვს-ი – ἕμισις – იტყვს საკუთარსა თუსსა რაოდენისასა(ვითარმედ სამ არიან: იგივე – სხუად; სწორი – უსწოროდ; მსგავსი და უმსგავსი (*ამონ., ტარიჭ., 151,11*); გზაგანნი მოქცევთანი მსგავსთა მიერ [არს] (*პრ., კავშ., პეტრ., 166; 99,19-21*); – ἕμισιον – სათანადო არს, რაითა ეზიაროს ერთი ერთსა, რაითა იყოს მეზერ მსგავს ამითა ზიარებულსა ერთსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 136; 83,24-25*)

მსაგვსება-მ – ἡ ἕμισις – ფილოსოფოსობაჲ არს მსგავსებაჲ ღმრთისაჲ ძალისაჲებრ კაცობრივისა (*ღამასკ., დიალ., ეფრ., 52,4*); პირ მდღელთ-მთავრობისა არს ღმრთისა მიმართი, რაოდენ მისაწდომელ არს, მსგავსებაჲ და ერთობაჲ მისისა მქონებელობითა წინამძღურად ყოვლისაჲე სამღდლოდსა ჳელოვნებისა და მოქმედებისა (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 3,2*); – ἡ ἕμισις – თუთ მას საღმრთოსა მსგავსებასა მიანიჭებს იგი მათ, რომელნი მისსა მიმართ მიიქცეოდინ ძალისაებრითა მსგავსებითა ზეშთა ყოვლისაჲე საზღვრისა და სიტყვისა (*არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 9,6*); – ნეოპლატ. – არსის წარმოების, შეერთების (ერთობის), ზიარებისა

და უკუქცევის აუცილებელი პირობა, საშუალება – ზῆσις – გზავნა-ნი ყოველნი არსებითნი მსგავსებისა მიერ (δὲ τὰς ἑασιῶν) [არს] (არ., კავშ., პეტრ., 106; 66.8-9); შეერთება მსგავსებისა მიერ [არს], მსგავსება ვიდრევე იყოს დასაბამთა უდარესთა წესთა მიერ და ზესთმდმბარეობით დასასრულისადმი (არ., კავშ., პეტრ., 148; 90.1); ყოველთა წარმოვლილთა ძალთა აღიყვანებს მუნვე მსგავსებისა მიერ (არ., კავშ., პეტრ., 149; 90.16-17); მსგავსება წარმომარსებელთაგან წარმოაყენებს წარმოარსებულთა; რამეთუ მსგავსნი მსგავსებისა მიერ იქმნებიან მსგავს და არა უმსგავსოებისა მიერ (არ., კავშ., პეტრ., 29; 25.7); ყოველი გზავნა არსებითი მსგავსებისა მიერ სრულ-იქმნების შემდგომთა პირველთაღვე მიმართ (არ., კავშ., პეტრ., 29; 25.3); მსგავსებასა შემოიღებს მესაშუველედ წარმომაყენებელისაგან წარმოყენებულთადმი და ამის მსგავსებისა მიერ წარმოიქმნს შობასა მიზეზონისა მიზეზისაგან და კუალად უკუნქცევასა თვისისა დასაბამისადმი, რამეთუ ორთაღვე მიზეზ მსგავსებად არს – წარმოქმნისადაცა და კუალად თუსთა დასაბამთადმი უკუნქცევისა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §29); მსგავსებისა მიერ ყოველი ერთქმნად და უკუქცეობად დასაბამთადმი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §38)

მუნა-მ – იქაჟირი, ზესთა, ტრანსცენდენტული – მუნა აღმკული ყოველი დაიპურეს იგავთა და იგავის-იგავთა, ხოლო აქაჲ ესე, ნახიბლი დიოფისი, ხატთა და ხატის ხატთა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §50)

მუჰმინიარაბითი – ψυχικός – არამედ ორდანო მისდა წინათნი ტუნებრივთა ძარღუთა მუცელნი და მათ-შორისი მფუნევიერებითი სული (ნემეს., პეტრ., 6; 73.11-12)

მჰნაჰი ლა სვალაჰაღ-ი (ჰენდ.) – ცვალებადი – μεταβάλλω – მეწარმოე მიდრეკადისა მიზეზისა მიერ მქცევი და ცვალებადი არს ყოველივე მებრ არსებით (არ., კავშ., პეტრ., 193; 115.16-17)

მჰის-ი – წამიერი – მყისი, ვითარ უჟამოდ და უმსწრაფლესი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §52)

მჰრჰ-ი – τὸ ἦν – ის, რაც არის, მყოფი – მყოფი ზოგადი სახელი არს ყოველთა მყოფთად; ესე უკუე მყოფი განიკუეთების არსებისა მიმართ და შემთხუევითისა (დამასკ., დიალ., 1.1 არს. // შდრ.: არსობად ზოგადი სახელი არს არსთად და ესე სახელი არსობისად განიკუეთების ჭეშმარიტად არსად და შემთხუევითად; იქვე, ეგრ.; – არსებად უკუე არს... თავსა შორის თუსსა მყოფი (დამასკ., დიალექტ., არს., 1.2); ფილოსოფოსობად არს მეცნიერებად მყოფთად, უკუეთუ მყოფნი არიან (ამონ., მოსახს., ტარიჰ. 4.31); – უგუამოდცა ორ-გუარად ითქუმის, რამეთუ ოდესმე არვითა არარაად მყოფსა დაპნიშნავს (დამასკ., დიალექტ., არს., 31.1); მყოფი – ანზნ παρκαὸς - არსებული, რეალური, თავის თავში არსებული – არსებად უკუე არს საქმე თავით თუსით მყოფი, არა მოქენე სხუსად შემტკიცებისა მიმართ (დამასკ., დიალ., არს., 1.2); ვერავინ სოფელსა ამას მყოფი უარ-ჰყოფს ბოროტსაო (ბას., ექუსთა, უძე. 34, 11-12); – ἦ ὑπαρξίς - შემთხუევიითი სხუსაჲ შინა მყოფ არს (დამასკ., დიალ., ეგრ. 2.14); – ἡ ἀρχὴ οὐσῶν - არს... არცა ბუნებად რამე განენილი, თითოეულთა კერძობითთა

შორის **მყოფი** (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 26,12*); – **ბ მ** – **ვინც/რაც არის, არსი, მყოფი** – უსაკუთრესად ყოველთავე ღმრთისა ზედა სათქუმელთა სახელთად საგონებელ არს **მყოფი**, ვითარცა თუთ იგი, მთასა ზედა მოსესდა გამოჩინებული, იტყვს: არქუ ძეთა ისრაელისათა, ვითარმედ **მყოფმან** მომავლინა მე (*დაბასკ., გარდამოც., 9; 60; არს. // შდრ.: ვპკონებ, ვითარმედ ყოველთავე სახელთა, რაოდენნი ღმრთისათუს ითქუმიან, ესე უსაკუთრეს არს, ვითარმედ: რომელი არს, ვითარ-იგი თუთ თავადმან გამოუცხადა მოსეს მთასა ზედა და პრქუა: არქუ ძეთა ისრაელისათა, ვითარმედ, რომელი-იგი არს, მან მომავლინა მე“ იქვე. ვფრ.*)

მყოფი-ი – **ნეოპლატ.** – **ბ მ** – ყოველი მიმცემელი სსუათა აობისად პირველ თუთ იგი არს **მყოფ** და **ა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 18; 16.13*); თუთ იგი აობად თვისსა მიზეზისაგან აქუს ყოველსა **მყოფსა** (*კავშ., პეტრ., განმარტ., 18; 54.1*) ოდეს არსი ანუ **მყოფი** სთქუა, მყისთანავე გუარსა წარმოიყენებ ხედულისასა (*კავშ., პეტრ., განმარტ., 18; 54.28-29*); **მყოფი** ოდეს სთქუა, ვითარცა არისტოტელი იტყვს, საზიაროსა სახელსა ჰნიშნავ არსისა და შემთხუევითისა, უფროს ვიდრემე არსსა **მყოფი**, რამეთუ უმეტესთა არს შემცველ (*კავშ., პეტრ., განმარტ., 18; 54.24-26*); უმრავლესთა მიზეზი არს **მყოფი**, ხოლო უმცროსთა ცხოველობად, და კუადად უმცროსთაგან – გონებად, უპირველეს ვინავე **მყოფი**, მერმე ცხოველობად, და მერმე – გონებად (*პრ., კავშ., პეტრ., 101; 63.14-16*); საუწყო: რამეთუ არიან ვინანიმე **მყოფთანი** უნაწილო ცხოველობისგან, ხოლო მარადის **მყოფ** და უხრწნელ (*პრ., კავშ., პეტრ., 105; 65.25-26*); ყოველი ვიდრემე რომლითამე საუკუნოდ, ხოლო რომლითამე ჟამის-შორისი ერთბამად **მყოფიცა** არს და ქმნადცა (*პრ., კავშ., პეტრ., 107; 66.8-9*); [საუკუნოდ] ეზიარების **მყოფსა**, ვინაიცა მისცემს მაზიარებელთა თუსთა მარადის მყოფობასა. რომლისათუსცა **მყოფი** უმრავლესთა მიერ იზიარების, ვიდრე საუკუნოდ. უზესთაეს უკუე და იმრრე **მყოფი** საუკუნესა, რამეთუ რომელთადაცა საუკუნოდ მიქმნულ არს – და **მყოფიცა**; ხოლო რომელთადა **მყოფი**, არა ყოველთადა-და საუკუნოდცა (*პრ., კავშ., პეტრ., 87; 55.16-20*); ყოველი **მყოფი** ანუ მიუდრეკელი არს, ანუ თუთმიმდრეკადი, ანუ სხუსა მიერ მიდრეკილი (*პრ., კავშ., პეტრ., 14; 14.4-5*); თუ არს იგი ერთ, არ იქმნას ერთ, რამეთუ **მყოფი** არა იქმნების, რომელი გუარითა არს და წარმოდგომილ არს (*პრ., კავშ., პეტრ., 3; 5.9-10*); დაუტევოს რად ცხოვრებად, ჰგიეს და დაშთების **მყოფი**, რამეთუ, დადათუ ცხოველობად არდა იყოს, **მყოფი** ეგრეცა წარმოდგომილ არს (*პრ., კავშ., პეტრ., 70; 45.33-46.1*); რადც-რადვე იყოს ყოველობად, იყოს-და **მყოფცა**, მაგრა არა ყოველი **მყოფი** – ყოველობად (*პრ., კავშ., პეტრ., 73; 48.1-2*); ყოველი უკუე ყოველი ერთბამად რადვე **მყოფი** არს და ეზიარების **მყოფსა**, ხოლო არა ყოველი **მყოფი** მიემთხუევის ყოველობასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 73; 47.19-20*)

მყოფი ერთი – არსებობის პირველი ფორმა, პირველი მყოფი, აბსოლუტური არსებობისაგან წარმოებული მყოფი – **ბ მ** – ყოველსა შეერთებულსა პირველ **მყოფი ერთი** შეაერთებს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 81*)

მყოფი-ი (პირველი) – პროკლეს არსის სტრუქტურაში პირველი მყოფი პირველი ვინებაა, იოანე პეტრიწის ღვთისმეტყველების მიხედვით – გონების სირათითაგარი (ანუ გუარითაგარი) „ნამდგყოფია“ – **τὸ πρῶτα δὲ ἦν – პირველისა მყოფისაგან** შემდგომნი ყოველნი მყოფობასა მიიღებენ (პრ., კავშ., პეტრ., 160; 96.22); **პირველი მყოფი** უზენაეს ყოველობისა არს, ვინაითგან განსაზღვდა შორის უმრავლესთა წარმოუდგებობის მყოფი, რამეთუ ნაწილთა, ვითარ არიან ნაწილ, მისცემს მყოფობასა (პრ., კავშ., პეტრ., 73; 48.3-6); – **τὸ πρῶτα καὶ ἀρχαῖα δὲ ἦν – ყოველი პირველი და დასაბამებრივ მყოფი** თითოეულსა შორის წესსა არს ერთი და არცა ორ და არცა უმრავლეს ორობისა (პრ., კავშ., პეტრ., 22; 19.29-30); – **τὸ πρῶτον ἦν – საუწყო**, ვითარმედ **უპირატესმანცა მყოფმან** თან-მისცეს ყოველთა ერთბამად საზღვრისა და უსაზღვრობისგან (პრ., კავშ., პეტრ., 102; 63.27-28)

მყოფნი-ი – τὸ ἦν – ყოველნი მყოფნი იწარმოებებიან ერთისა მიზეზისგან, პირველისა (პრ., კავშ., პეტრ., 11; 11.9); **მყოფნი** განსაზღვრებულ არიან სიმრავლითადაცა და სიდიდითა (პრ., კავშ., პეტრ., 198; 118.22); არ ეგების რაღვე **მყოფთად** (τὸν ἦεν) უსაზღვრობით უსაზღვროდ (რამეთუ უსაზღვრობასა არა-რად უფროსს არს) (პრ., კავშ., პეტრ., 1; 3.18-19); ყოველნი **მყოფნი** ერთმანეთისა მიმართ ანუ ყოველ არიან, ანუ ნაწილ, ანუ იგივეობა, ანუ – სხუა (პრ., კავშ., პეტრ., 66; 43.17-24)

მყოფობა-ი – არსებობა, მყოფობა – τὸ παύειν – ყოფად და მყოფი ერთ და იგივე არიან (დამსკ., დიალ., არს., 13.4); – **ἡ ὑπαρξις** – არსებასა თითოეულისა საქმისსა და მყოფობასა ქსტურეტს ფილოსოფოსი (ამონ., მოსახს., ტარიკ., 4.34); – არსებასა ვიტყვ არა წინააღმდეგომსა შემთხვევითთასა, არამედ **მყოფობასა** რასმე თითოეულისასა, რომლისათვის მყოფადცა ითქუმიან (ამონ., მოსახს., ტარიკ., 87.31)

მყოფობა-ი – ნეოპლატ. – **არსებობა, მყოფობა – τὸ εἶναι** – ვინაითგან თვთ მას **მყოფობასა** მისცემს, თვისისა არსებისაგან ჰყოფს თანმიცემასა (პრ., კავშ., პეტრ., 18; 16.15-16); [ყოველ მყოფს] ანუ-თუ მხოლოდ **მყოფობად** ოდენ მოუციეს მიზეზისგან, ანუ ცხოველობადცა **მყოფობასა** თანა, ანუ ცნობისადაცა მუნით მიიღო ძალი (პრ., კავშ., პეტრ., 39; 29.22-24); [თვთმდგომარე] თუ კეთილობასა თვისსა დაიცავს, და **მყოფობად** თვისი დაიცავს, და იყოს უფად გუამოვნებისა თვისისა (პრ., კავშ., პეტრ., 43; 32.3-5); ვინადაც მის [სულსა] შორის ერთ და იგივე **მყოფობად** მისი და ცხოველობად (პრ., კავშ., პეტრ., 189; 113.5); – **ἡ ὑπαρξις** – ყოველი მამებრივი მიზეზი ყოველთა აობასა მიანიჭებს და **მყოფობასა** მათსა წარმოაყენებს (პრ., კავშ., პეტრ., 157; 95.3-4); პირველისა მყოფისაგან შემდგომნი ყოველნი **მყოფობასა** მიიღებენ (პრ., კავშ., პეტრ., 160; 96.22); – მუნ, შორის სამარადისობასა, **მყოფობად** უძრავად გამანებულ არს, ხოლო აქა, ხრონოსა შორის, მარადისობად პირველად და შემდგომად და გარდასრულად და **აწად** და მომავალად განყოფილ არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., 50; 108.6-8); [ნამდვლმყოფი] პირველ მისცემს მათ

აობითსა **მყოფობასა** და მერმე გუარსა გონიერსა არსებისასა (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §16*)

მწჰარმალ-ი – კიდე, საზღვარი, თავი – **ἄκρος** – სამარადისოდ უკუნ-იქცვიან წარმონაარსთა **მწჰერვალნი** და დასასრულნი თუსთა დასაბამთადმი (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §147*)

მწჰობრ-ი – **მწკრივი**, რიგი – გათვთებული შორის **მწყობრსა** სირადასასა არა ყოველთად წარმოდგომილა (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §23*)

მსოლო-ი – ἡ **κοινὴ**, **κοινὴ**, – **ნეოპლატ.** პენადა, არსის რიგის **მხოლოერთი**, „სირათითაგარი“, „სირათდასაბამი“ ანუ არსის **სტრუქტურაში** რიგის (**მწკრივის**, **სერის**) მეთაური, თავში მდგომი სიმრავლის შემთავრებელი (**συνεκταῖ τὸν πλήθους**), იგივე **სირათდასაბამი**, **გვართმთავარი** – ყოველი წესი, **მხოლოობისგან** დამწყებელი, იწარმოებს სიმრავლისადმი შედარებულად **მხოლოესა** და ყოველისა წესისა სიმრავლე ერთისადმი აღიყვანების **მხოლოესა** (*პრ., კავშ. პეტრ., 21: 18.21*); **მხოლოდ უკუე** ვიტყვთ, პირველთა შორის ნათხსა სირადასასა რადერადვე იყოს: ვითარ **მხოლოდ** სხუელთად – ცად; და **მხოლოდ** ბუნებათად – საყოველთაოდ ბუნებად; და **მხოლოდ** სულთად – საყოველთაოდ სული; და **მხოლოდ** გონებათად – ნამდვლ-მყოფი და **მხოლოდ** ერთთად – მზე იგი ერთთად... ვინაჲ, აწ ამას თავსა შორის დააწყობს გუარსა სირადასასა და იტყვს: „ყოველი წესი, **მხოლოობისაგან** დამწყებელი, იწარმოებს სიმრავლისადმი შედარებულად თუსისა **მხოლოესა**.“ ესე არს ესე, ვითარმედ ყოველი **მხოლოდ** თუსსა შესადარსა და ბუნებისა თუსისა მეტუნებესა წარმოსთხზავს სირასა: რამეთუ ერთი ერთთა წარმოსთხზავს, და გონებად – გონებათა, და სული – სულთა და ბუნებად – ბუნებათა, და სხუელთად ცისად – სხუელთად; და არ შერევეს თუსთა თვთებათა დასაბამნი მათნი, რომელ არიან **მხოლონი** და არცა ნათხზი სირათა მათთად შეერწყმის (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §21*); **მხოლონი** ნამდვლმყოფისანი, რომელ არს პირველი აღმკული და პირველი არსებად საღმრთოდ და ზესთარსი, **პირველი რიცხვ** არს და **პირველი საზღვარი** და **პირველი უსაზღვროობად**, რამეთუ ამათ მიერ შედგა პირველი შედგამული და ანაქუსი ნამდვლმყოფისად მის ერთისა მიერ (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §30*); ყოველსა თითოეულსა წესსა შორის ნაწილებითსა ორსახედ ძალ-უც ზიარებად ზესთ მდებარეობით მახლობლისა თუსისა და აღმამკობელისა **მხოლოესადმი**: ანუ თუსისა ყოველობისა მიერ, ანუ წარმოსთხზვისა ნაწილებითისა და თანდადასებულისა მიერ რაბამობისაგერ ყოველსა შორის სირასა (*პრ., კავშ. პეტრ., 108: 67.3-7*); ყოველთა თითოეულსა სირასა შორის დაწესებულთა პირველნი და თუსისა **მხოლოესადა** შეერთებულნი შემძლებელ არიან ზიარებად ზესთმდებარესა მათდა სირასა შორის მახლობლად დამყარებულთა რაბამობისა მიერ, ხოლო უსრულთა და უკუანაღსკნელთა თუსისა დასაბამისგან არა აქუს სიმარჯუე ვითარ პირველთა ზიარებად **მხოლოესადმი** (*პრ., კავშ. პეტრ., 110: 67.31-32-68.1-4*); – τὸ **πρῶτον**, ἡ **πρᾶσιτος ἕνς** – მხოლოდ **მხო-**

ლო ოდენ **პირველი** ყოვლითურთ უცნაურ, რამეთუ ზესთმეშეთ არს ყოველსა ზიარებასა (*ბრ., კავშ., პეტრ., 123; 75.29*); ყოველი ნაწილებითი გონება ეზიარების ზესთ გონებითსა და **პირველსა მხოლოსა** ყოვლოებითისა მიერ გონებისა და თანდაწესებულისა თვისსა ნაწილებითისა ერთისა (*ბრ., კავშ., პეტრ., 109; 67.20-21*); – **ἡ ἀρχαὴ μισὰς** – ყოველი **მხოლოდ დასაბამებრივი** ორსახეთა წარმოაყენებს რიცხუთა: რომელთაჲმე თვთსრულთა გუამოვნებათასა, ხოლო რომელთაჲმე ნაბრწყინთა ოდენ და სხუათა შორის გუამოვნებისა მომგებელთა (*ბრ., კავშ., პეტრ., 64; 42.7-9*); მსგავსთა მიერ ვიდრე უმსგავსოთადმი, ... წარმოაყენებს ორობითსა რიცხუსა თითოეული **დასაბამებრივთა მხოლოთაჲ** (*ბრ., კავშ., პეტრ., 64; 42.23-25*); თითოეულსა შორის სირასა უპირველესნი და თვსდა მხოლოთადა შეყოფილნი შემძლებელ არიან ზიარებად და ზესთაებულსა მათდა უმახლობელესსა წესსა, ხოლო განშორებულნი **დასაბამობითისა მხოლოდსგან** ვერ უძლებენ ახებად მათდა (*ბრ., კავშ., პეტრ., 181; 109.11-14*); – **ἡ ἔσὰς** – **ჰენადა** – ვინაითგან მზიარებელი რადვე-და ნაწილებითი მყოფი არს, ხოლო **ერთებრივ მხოლოდ** – ზესთ-არსი არს (*ბრ., კავშ., პეტრ., 136; 83.22-25*); თუთებამან ღმერთთამან განკარგნა **ერთებრივი მხოლონი** და კეთილობად ღმერთებრივთაჲ (*ბრ., კავშ., პეტრ., 134; 82.8-9*); – **οἱ θείοι** – **ღვთიური ჰენადები** – ყოველთადა უკუე წარმოდგომილან **მხოლონი ღმრთიენი** სწორად, არამედ არა ყოველნი სწორად წარმოდგომილ [არიან] ღმრთიეთადმი (*ბრ., კავშ., პეტრ., 143; 87.4-5*); – **ἡ ἀκῆκετος μισὰς** – **უზიარებელნი მხოლონი** ერთისადმი აღიყვანებისან, ამისთვის, რომელ ყოველნი ერთსა ერაბამებიან (*ბრ., კავშ., პეტრ., 100; 62.9-10*); ესე ხედვად კეთილმდებარე-ყო ღმერთმან ზენასა შორის ნახედსა, რომელი იტყოდა მის-გამობასა ყოველთასა, და კუალად, უკუბამობასა თვსთა **მხოლოთადმი** და თვსით **მხოლოთა მხოლოდსადმი მხოლოთადასა**. და კუალად, **მხოლოდ მხოლოთაჲ** – ერთთადმი, და კუალად, ერთნი – ერთისადმი ერთთადასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §21*)

მსოლოობა-1 – ყოველი წესი, **მხოლოობისგან** დამწყებელი, იწარმოებს სიმრავლისადმი (*ბრ., კავშ., პეტრ., 21; 18.21*); – **ἡ μισὰς τῶν ἄλλοτῶν** – ვინაითგან ნაწილთაგანი ყოველობად მრავალგან და მრავალთა შორის, სხუათა და სხუათა შორის, რომელნი იყვნენ ნაწილთაგან, ჯერ არს, რადთა იყოს **მხოლოობად** ყოველთა ყოველობათად გათვთებულად (*ბრ., კავშ., პეტრ., 69; 45.5-6*)

6

ნათეფი-0 – **ტბ ჭად** – **ღმერთის ატრიბუტი** –, მე ვარ, რომელი ვარ“: ცხორება, **ნათელი**, ღმერთი, ჭეშმარიტება (*არეოპ., საღმრთ. სახ., ეფრ., 1; 6*); – **ღვთის ნათელი** – [მოსწავლემ] ამით ყოველთა სანთლად [უნდა] მოიგოს დღე ღმრთისმეტყველებითთა ხედვისად და მაუკუდავე-

ბელი ნათელი გონებისად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 220.8*); მხედველ ვიქმნეთ ნათელსა, ღმერთითმთავრობისა მიერ ზომიერად ჩუენდა მონიჭებულსა (*არეოპ., ხადმრთ. სახ., ეფრ., 1; 3*) – **ნეთელი** [ღმრთებრივი] – პირველი ნათელი ღმრთებრივი ერთებრივსა რიცხუსა შორის წარმოდგა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §140*); სადა ნათელი დასაბამობითი, მუნ – ცა დასაბამობითი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §23*)

ნათესაჲ-ი – თ ოცად – ნათესავი სამსახედ ითქუმი: **1. სისხლით ნათესავი** ერთისა უკუე სახისაებრ – მშობელთაგან, ვითარ-იგი ისრაელი-საგანთა ისრაელ სახელ-ედების (*დამსკ., დიალ., 2.1, ეფრ.*); **2. წარმოშობით ნათესავი** – ხოლო მეორედ – მამულისაგან: ვითარცა-იგი იერუსალიმს შობილნი იერუსალიმელად სახელ-იდებიან და პალესტინისანი – პალესტინელად (*დამსკ., დიალ., ეფრ., 2.1*); **3. ლოგია: ზოგადი გვარებითი ცნება, რომელიც სახეებად იყოფა** – ხოლო მესამედ – **ნათესავი** ეწოდების, რომელიც სახესა ზედა განეფინებოდინ, რომელთათჳს მრავალ არს სიტყუად ფილოსოფოსთამიერი, რომელნი-იგი იტყუან: **ნათესავ** არს განმრავლებად და თითოფერებად სახისად (*დამსკ., დიალ., 2.1, ეფრ. // არს*) მისგან განყოფილთა სახეთა უკუეთუ აქუნდენ ქუეშე კერძო მათსა სხუანი სახენი, მათგან განყოფილნი, სახენიცა არიან უპირატესთა მათთანი, ესე იგი არს, უზემოესთანი, რომელთაგან გამოეკუთნეს და **ნათესავნი** – მათგანთანი, ესე იგი არს, უქუემოესთანი და იწოდებიან **ნათესავადცა** და სახედ ურთიერთასად (*დამსკ., დიალ., ეფრ., 2.6*)

ნათესაჲ-ი (მამუარმვი) – ნეთელი. არსის სტუქტურის უმაღლესი, მამის, დემიურგის რიგი – *πατριὰν συσσιχία* – არს იგი [შემოქმედებითი მიზეზი] მამებრივსა ნათესუსა შორის ნაწილებითთა ტომთასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 157; 95.4-6*)

ნათესაჲ-ი [სირამსაჲ] – (წნული, ჯაჯვი) – არსის რიგების წნული, სერიათა მწკრივი – სისიხია, სეირა – [ზესთერთი] ოდენ შეუძლებს ერთქმნად ყოველსა ნათესუსა სირამსასა, რამეთუ ერთ-იქმს ყოველთა და მიუვლენს ყოველსა ნათესუსა სირამსასა გაერთებასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §23*)

ნათესაჲ-ი – შედგენილი, შეთხზული – თ ოცად – არს უკუე სასულე ნათესვენ, თანშეკრებილ ოთხთაგან: მსხვლისა არტირიისა და წყლტუობისაგან და ძარღვისა (*ნემეს., პეტრ., 122.5-7*)

ნათესაჲ-ი (სირამსაჲ) (ჰენდ.) – ნეთელი. (წნული, ჯაჯვი) – არსის რიგების წნული, სერიათა მწკრივი, არსის რიგი „სირა“ – *σειρά* – სხუად სხუსა იყოს მიზეზ ნათესვენსა ქუეშე ამის სირამსასა (*პრ., კავშ., პეტრ., §21; 19.8*); – ნამდვლმყოფისა ნათესვენით – ღმრთებერ მთენარე, – იტყუს სოკრატი (*პრ., კავშ., პეტრ., §160*); – *αἰ σείραῖ* – ყოველი დამოკიდებულ არს საღმრთოესა რიცხუსადა და რომელნიმე სხუათა მიერ და სხუანი სხუათა შთამოუბრწყინვენ, და **ნათესანი სირათანი** ვიდრე უკუანადსკნელთამდე შთაბრწყინებენ (*პრ., კავშ., პეტრ., 146, 89.9-11*)

ნაპეშთ-0 – გარეგნობა, გამოსახულება, ფიგურა, ფორმა, სქემა – **თხრქა** – ითქუმის სახედ ნაკუეთიცა და შესახედავი, ვითარ-იგი სახე ანდრიანტისაჲ (დაძასკ., დიალ., 22, არს.); უსაყოველთაოესი უაჲუ არს ნაკუეთი, რამეთუ შესახედავიცა ითქუმის ნაკუეთად (დაძასკ., დიალ., 38,13, არს.); აჰა-და სქიმიცა დავდვა, რომელ არს ნაკუეთი (კავშ., განმარტ., პეტრ., I; 11,3)

ნამღვლემ არს-0 – **თ ბუად ზ** – უგალობდეთ სახიერებასა, ვითარცა ნამღვლემ არსსა და ყოველთა არსთა არს-მყოფელსა (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 5,4);

ნამღვლარს-0 – პირველი, ჭეშმარიტი არსი, იგივე ნამღვილმყოფი – ყოველთა გუართა მთავრი დასაბამი გონებაჲ არს, რომელ არს ნამღვლ არსი და ნამღვლმყოფი, ვითარცა ადგილი გუართაჲ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §57)

ნანღვლემყოფი – **თ ბუად ზ** – რეალურად მყოფი – არ-სადმე ჯერ-არს ლიტონსა წულილმოგონებასა შინა მდებარეთათჳს წარმომეტყუელად თქუმაჲ ფილოსოფოსისაჲ, არამედ ნანღვლ მყოფთათჳს (ამონ., მოსაჴს., ტარიჴ., 103,5)

ნამღვლემყოფი-0 – *ნეოპლატ.* – პირველი არსება, ჭეშმარიტად მყოფი, ყოველივესათვის მყოფობის მიმცემი, გონების გუართმთვარი – **თ ბუად ზ** – პირველად მყოფად ნამღვლმყოფი გაიგონე, რამეთუ მან მიიღო პირველ მყოფობაჲ მის ყოველთა მყოფთა და ყოველთა ძალთა ზესთაჲსა ძალისაგან და წარმოდგა პირველად მყოფად და მიზეზად ყოველთა მყოფთად, ვითარცა ხატი პირველისა მის ერთისაჲ, რომელი შეადგა მან უთქუმიან და ზესთამან ყოველთამან და დადგა ხატად თჳსდა და იგავად ყოველთა მყოფთად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §101); ნამღვლმყოფი გონიერი გონებაჲ არს და საღმრთო და არმზიარებელი, გონებისაჲა პირველ წარმოდგომილი (პრ., კავშ., პეტრ., 162; 97,29-31); ყოველთა მზიარებელთა ღმრთისა თუთებისათა და განღმრთობილთა პირველი არს და უმწუერვალესი ნამღვილმყოფი, რამეთუ ვინაიფიგან გონებასა და ცხოველობასა დაუზესთავდების ნამღვლმყოფი, ვითარ აღმოიჩინა, ხოლო შემდგომად ერთისა მიზეზ უმრავლესთა ნამღვლმყოფი არს: უმწუერვალეს ვიდრემე არს ნამღვლმყოფი და უერთებრივეს გონებისა და ცხოველობისა, და ამის-თჳსცა ყოველთა უნანარეს. და არა-რაჲ არს სხუჲა უპირველეს მისსა, თუნიერ ერთისა (პრ., კავშ., პეტრ., 139; 84,29-31–85,1-5); ესე სამნი გამოინდეს ხატად და ხატის-ხატად ნამღვლმყოფისა, რომელ არს უძრავი და მიუღრეკელი იგავი შემდგომთაჲ და ხატი ყოველთა ზესთემქონისა ერთისაჲ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §26); პირველი არსებაჲ, რომელ არს ნამღვლმყოფი, ერთთა მათ რიცხუთა მიერ წარმოდგა, პირველისა საზღვრისა და პირველისა უსაზღვროობისაგან (კავშ., განმარტ., პეტრ., §59); პირველ მყოფი, რომელსა ნამღვლმყოფად უწოდა სიტყუამან, რამეთუ იგი არს მიზეზი ყოველთა მყოფთა, ხოლო თუთ მას მყოფობაჲ აქუს პირველისა საზღვრისა და პირველისა უსაზღვროობისა შეერთებისაგან (კავშ., განმარტ., პეტრ., §102); ნამღვლმყოფისა ძალნი და

მოქმედებანი ვიდრე უკუანაისკნელობათამდის გასწუთებინ, ამისთვის, რომელ უფრო საყოველთაოდ არს ძალი, არსება და მოქმედება **ნამდვლმყოფისა** (კავშ., განმარტ., პეტრ., §102); შეისწავე, რამეთუ მხოლონი **ნამდვილმყოფისანი**, რომელ არს პირველი აღმკული და პირველი არსება საღმრთოდ და ზესთარსი, პირველი რიცხვ არს და პირველი საზღვარი და პირველი უსაზღვრობა: რამეთუ ამით მიერ შედგა პირველი შედგმული და პირველი ანაქუსი **ნამდვლმყოფისა** მის ერთისა მიერ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §3; 24.6-10); პირველი შენადგი და პირველი მორთულება არს ანაქუსი და არსება **ნამდვლმყოფისა** (კავშ., განმარტ., პეტრ., §8) გაქუს სამსახედ ნამდვლმყოფი: პირველ საუკუნეთად, თვთსაუკუნოდ, და მზიარებელად ნამდვლმყოფისა და საუკუნოდსა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §88); საუკუნოდსა მიზეხად და მამად დასდებს **ნამდვლმყოფსა** დიდი პარმენიდი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §53); უმწუერვალეს ვიდრემე არს **ნამდვლმყოფი** და უერთებრივეს გონებისა და ცხოვლობისა, და ამისთვისცა ყოველთა უნანარეს, და არა-რად არს სხუად უპირველეს მისსა, თუნიერ **ერთისა** (პრ., კავშ., პეტრ., 139; 85.1); ფილოსოფოსი და ყოველად ბრძენიცა ესე სურელთა მიერ ერთისთად ნიადგ სდევს და ეტრვის **ნამდვლმყოფსა** და მისსა მამასა – ერთსა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §63; 129.2-4); ყოველთა გუართა მთავარი დასაბამი გონება არს, რომელ არს **ნამდვლარსი** და **ნამდვლმყოფი**, ვითარცა ადგილი გუართად (კავშ., პეტრ., განმარტ., §57; 125.1-2); გუაქუს სამსახედ **ნამდვლმყოფი**: პირველ საუკუნეთად, თვთსაუკუნოდ და მზიარებელად ნამდვლმყოფისა და საუკუნოდსა (კავშ., პეტრ., განმარტ., 88; 142.12-13)

ნამდვლ მყოფი – იბ ზ – ყოველი **ნამდვლ მყოფი** და ღმრთებრივთა რიცხუთადა დამოკლებული ღმრთეებრ განსაგონო არს და უზიარებელ (პრ., კავშ., პეტრ., 161; 96.24-25); არს საუკუნოდცა **ნამდვლ მყოფ.** ვითარ წარმონაარსი ნამდვლმყოფისაგან (კავშ., განმარტ., პეტრ., §88)

ნამდვლმყოფობა-1 – **ნამდვლმყოფობისა** ანაქუსი უსაზღვრო არს პირველად სამარადისობითა და კუალად, მოუკლებელითა და სამარადისობითა ძალითა ცხორებისაითა (პრ., კავშ., პეტრ., §86)

ნამბ-0 – აგებულება, შემკობილება, სამკაული, სამყარო – (ნამდვლ ნამკი, ნამკი ნამდვლმყოფისა, ზესთად ნამკი, ნამკი გონიერთა გუართად, გონიერნი ნამკნი, უსხეულოთა ნამკი) – ესე ზესთად ნამკი მის ერთისა მიერ მორთოდ და იმკო (კავშ., პეტრ., განმარტ., §8); ესე ხედვად სრულებით აწუევს კიდე უსხეულოთა **ნამკისაგან** გარდასრულსა და მომავალსა (კავშ., პეტრ., განმარტ., §52)

ნამრლუევი-0 – დარღვეული, გამრუდებული, ცთომილი – **სმბიჯ** – სხუადცა ერთი პოვა **ნამრლუევმან** და **ნუთმან** გულისსიტყუამან, რომელსა ვიტყუთ ნიეთად უმორფოდ (კავშ., პეტრ., განმარტ., §59)

ნაქუს-0 (სირამსა) – ნაქსოვი, ქსოვილი [სერისსა], აქ: არსის რივი, წყობა, სერია – **სეიპა** – ვერ უძღვებს ერთქმნად **ნაქუსსა** სირამსასა (კავშ., პეტრ., განმარტ., §23)

ნაშპ-0 – ნაშობი, წარმოშობილი – ყოველი შობაი ნიშნავს წარმოყენებასა ნაშვისასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §8*)

ნაწილ-0 – ნაწილი – ო მέρც – ყოველივე, რადც-რაფე მისცეს გასაგონსა, იყოს ანუ გონებაი, ანუ სული, ანუ ბუნებაი, ანუ ესე განზიდული, რომელ არს ცაი, – ესე ყოველნი ერთქმნილ და ნაწილთა მიერ შედგმულ და თვთ ურთერთას განწილებულ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §8*); არს ქუეყანაი ნაწილ ყოვლობასა ცისასა... ნაწილ უკუე სხვსა, ვითარ აღმოიჩინა, ცისა, ხოლო ყოვლობა უკუე – სხუათა, რამეთუ თვს მიერ ნაშეთა ყოველთა თვს-შორის შემოსწერს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §8*)

ნაწილმბო-0 – ნეოპლატ. ცალკეული, კერძო, ნაწილებისაგან შემდგარი – მერკან – ყოველი ნაწილებითი ეხიარების ზესთმდებარეობითისა წესისა მხოლოსა ანუ თვისისა ყოვლობისა მიერ, ანუ მის-შორისისა ნაწილებითისა მიერ და თანმეწესისა (*ბრ., კავშ., პეტრ., 109; 67.27-29*); ყოველსა თითოეულსა წესსა შორის ნაწილებითსა ორ სახედ ძალუც ზიარებაი ზესთ-მდებარეობით მახლობელისა თვისისა და აღმამკობელისა მხოლოდსადმი: ანუ თვისისა ყოვლობისა მიერ, ანუ მის-შორისისა ნაწილებითისა და თანდადასებულისა მიერ რაბამობისაგებრ ყოველსა შორის სირასა (*ბრ., კავშ., პეტრ., 108; 67.3-7*); – მერკანთეც – ყოველი ღმრთებრივი უსაყოველთაო და უდასაბამიერეს არს, რომელი მახლობელ იყოს ერთისა, ხოლო ნაწილებითი – უშორიელეს (*ბრ., კავშ., პეტრ., 126; 78.2-3*)

ნაწილმბო-1 – დანაწილებულობა – თ მერკანთეც, ო მέρც – ვერ მითუალავს საზღვართა მიზეზთასა რაფე მიზეზოანი ნაწილებობისათვს გუარისა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §27*)

ნაწილმბი-0 – ნაწილებისაგან შედგენილი – თუ ვინ დადვას ნაწილთმიერად და შედგმულად თვთმდგომი, შეემთხვოს მრავალი უჯეროებაი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §47*)

ნაწმსნ-0 – გადახლართული, გადაწმასნილი – ამთ ყოველთა ბუნებასა თანა ნაწმასნთა ხედვათა ზესთ დაედვა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §4*);

ნაპელომნ-0 – ხელით შექმნილი, შექმნილი, ქმნილება – ანუ სრულიად არაობისაგან მიიღებს აობასა, ვითარ ყოველნი შობადნი ანუ ყოველნი ნაკველოვნენი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §3*); არათუ გარეთ აღიქმს, ვითარ ნაკველოვნებთა რათავე, ვითარ ხურთა და მჭკდელი, არამედ შიგნით და ბუნებით (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §28*)

ნახილ-0 – ლანდი, ანარეკელი – რამეთუ დაუტყვა ესე ჟამსა შორის და ქმნასა ნახილნი და მხუელაენი ოდენ არსისანი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §5*); აქაი, ესე ნახილი დიოდისი, [დაიპყრეს] ხატთა და ხატის-ხატთა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*)

ნებ-1 – წადილი, სურვილი – ო მსაღიცი – ნებაი არს ვითარებაქმნილი ნებაი ბუნებითი, ესე იგი არს, ბუნებითი და სიტყუერი წადიერებაი რომლისამე საქმისაი (*დამასკ., გარდ., არს., 128*); – თ მსაღიცი – ნებაი ოდესმე ნებებასა მოასწავებს, ესე იგი არს, ძალსა მნებებელობისასა (*დამასკ., გარდ., 131, ეფრ.*); – ო მსაღიცი – პირმეტყუელთა ბუნებითი წესი

არს თვთმფლობელი ნებად (*მაქს., ეფთ., 8,29*) თვთმფლობელობად **ნებად** განასახზღვრეს მამათა (*მაქს., გელათ., 26,24*)

ნებაპა-მ – τὸ θέλει – [ქრისტეს] აქუნდა ბუნებითი ნებებად, ვითარცა დმერთსა და ვითარცა კაცსა (*დამასკ., ვარდ., ეფრ., //არს., 205*)

ნებსითი // **ნეზსითი** – εἰσὶν σιός – **ნებსითი** არს არცა იძულებით, არცა უმეცრებით ქმნილი, ვინადაცა **ნებსითი** ვიდრემე არს, რომლისა დასაბამი, ესე იგი არს მიზეზი, თავისა შორის თვისისა მოაქუნდეს (*დამასკ., ვარდ., არს., 134*)

ნეტარ-ი – μακάριος – **ნეტარი** – რაჟამს უკრწნელ და უკუდავ ვიქმნეთ, და ქრისტეს სახესა მას და ნეტარსა მივიწინეთ სრულებასა (*არეოპ., ხაღმრთ., სახ., ეფრ., I, 4*; არსმან.. შესაბამად გარდაიტვფროს **ნეტარი** იგი ზესთობად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §2*) მას [საუკუნოს] უდინად აქუს თვისი თვთებად და დამსჭუალულა იგივეობასა ზედა და **ნეტარსა** თვთებასა (*კავშორ., განმარტ., პეტრ., §54*)

ნეტარპა-მ – **ნეტარება** – საღმრთოდ იგი ნეტარებად.. შეურევნელ არს ყოველისა უმსგავსოებისაგან (*არეოპ., ზეც. მღდელმთ. ეფრ., 3,2*); არს არსებად ყოველითურთ საუკუნესა შორის დამსჭუალული და დაფუძნებულნი შორის **ნეტარებასა** სამარადმყოფისასა არსებითაცა და მოქმედებითა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §106*)

ნეტარპბითი-ი (**წყაროდ**) – წყმიდნა მან [ჩამოვარდნილმა, ფრთადაყრილმა სულმა] საზნი იგი **ნეტარებითნი** წყარონი: [რასტონინ, აეტარკეს და იკანონ] (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §26*)

ნიაღამობა-მ – **მუდმივობა** – არცა ნიადაგობად და სხუად-და-სხუად ქცევადა მათი სრულიად უსაქმო-ყო, რამეთუ ყოველთა ოდესგვთა და მიკუდლოთა ბუნებად ქცევისა და სხუადასხუაობასა მათსა თანა-შეაკრა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §55*)

ნიმთი – I. **მასალა, უფორმო მატერია, ქვემდებარე, სუბსტრატი** – ἡ ὑλη – [არისტოტელი] არსებასა სამად იტყუს: პირველად იტყუს **ნივთსა** წინამდებარესა, რომელი თავით თვისით არა არს, ხოლო აქუს ძალი შექმნისა მიმართ (*ნემეს., პეტრ., 2: 36.14-16*); საქმეთა და შეძლებათა ღმრთისათა უმცირეს არს **ნივთი** (*ბას., ექუს., გ. ათ., 16,19-20*); **ნივთი** ყოველსა მიჰმადლებს თითოეულსა, ხოლო სახე – რომელობასა და ეგე-ვითარლობასა (*ამონ., ტაროტ., 82.13*); რომელნიმე ნივთთა სიჭმოდსა მიმართ მიიღტვოდეს (*ბას., ექუსთ., გ. ათ., 3,1-2*); **ნივთი** თავით თვისით ურომელო არს და უსახო (*არეოპ., ეფრ., ხაღმრ., 4,28*); **ნივთი** ერთისა მიერ წარმოიხინა, ხოლო თვთ თვის-შორის უნაწილო არს გუართაგან (*პრ., კავშ., პეტრ., 72: 46.10-11*); **ნივთი** ქვემდებარე არს ყოველთა და ყოველთა მიზეზისა მიერცა წარმოიყენა (*პრ., კავშ., პეტრ., 72: 46.13-14*); ზესთად და უცნაური ერთი უსახოსაცა და ურომელოსა წარმოაჩენს **ნივთსა**, რომელსა არა-არსად ვიტყვთ... ვითარ უცნოდ უცნოდსა მიერ და უგუაროდ – ზესთაგუართადასა მიერ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §11*); სამარადისობას **ნივთიცა** უგუაროდ, არამედ – ვითარცა მოკლებული ყოველისა ცხოველობითისა ძალისაგან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §105*); თვთ იგი უსა-

ხოდ **ნივთი** უსახდვრო, ვითარ მოკლებული გუართა და მორფოთა სხუად და სხუად ნიადაგ ქცევისა მისისათჳს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §94*); **ნივთი**, დაღათუ უმსგავსო და უსახო, მაგრა განაღდა ვითა **ნივთი** უსახოდ, ერთი და იგივე არს და არა სხუადასხუა, რადით არა გაგუარებულად ვთქვათ იგი. რამეთუ ყოველი სხუადასხუაობად გუართა განყოფილებებისად არს, ხოლო განყოფილებად უსახოსა და უგუაროსა შორის არა არს, და ვინადთგან, ერთი და იგივე [არს] **ნივთი**, ვითარ აღმოიჩინა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §32*); 2. **მატერიის შემადგენელი ნაწილი, ოთხი ელემენტი, სტიქია – თბ ოთიჯისი** – არცა რაოდენ ყოველი ყოველსა შინა არს: ე.ი. არს ცეცხლი ქუეყანასა შინა და ჰაერი წყალთა შინა და სხუად მრავალი რომელიმე რომელსა შინა და არარად არს **ნივთიგანი**, რომელი არს საცნობელთა ქუეშე შეურყენელ სხესა (*ბას., ექუს., უფ., ანონ., 44, 10-13*); // არარად თქუას **ნივთთა** მათთვის ცეცხლისა, წყლისა და ჰაერისა (*ბას., ექუს., გ. ათ., 9, 18*)

ნივთი-შორისნი საბლარწაწანი (ქიტონიანი) – ჯანაყანა ზუსთიერაყ – მატერიალური საფარველი – ყოველი ნაწილებითისა სულისა ოქიმიად შთავალს უკუე დაძინებითა (=შეძენით) **ნივთი-შორისთა საბლარწანელთა ქიტონათა**, და კუადად თჳს შეკრების სული განყრითა ყოველთა ნივთი-შორისთადთა და თჳს თჳსისა გუარისადმი აღრბენითა მსგავსად მკმარებელისა სულისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 209; 125.5-8*)

ნივთიარ-ი – მოსე., განეშორა რად ყოველისაგანვე კაცობრივისა ხედვისა და... ყოველივე სიზრქე ნივთიერი განაგდო (*დამასკ., დიალ., კოზმ.; არს. // სიზრქენი ნივთიანი: ევრ.*)

ო

ოღეს-ი – თბ **ითრ** – **ოღესი** ჟამსა ცხად-ჰყოფს (*დამასკ., დიალ., 42.1, არს.*); იკუმინეს უკუე ათნი ესე მხოლონი ზოგადობითნი: არსებად ... **ოღესი**, დებად, ქონებად (*ამონ., მოხაჯხ., ტარიჳ., 20.1*)

ოღესმე-მ, ოღესმეობა-მ – განსაზღვრებულად ძალად **ოღესმეთა** ძალთა იტყვს, რამეთუ **ოღესმეობად** საზღვარი მათდა არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §91*)

ოღესმეობა-მ – ოღესმეობა, დროისმიერობა, გარკვეულ დროში მყოფობა – თბ ითრ – **ოღესველობით** შორის ქმნადთა (თან ითრ ჯუსტმესო. და მარადის მყოფთა საშუავალი ანუ ნიადაგ ქმნადი ანუ ოღესველობით მყოფი, ანუ არაობით მყოფი, ანუ ოღესველობით მყოფთა მყოფი შეუძლებელ არს ყოფად (*პრ., კავშ., პეტრ., 55: 37.6-9*))

ოღესობა-მ – დროის კატეგორია – ითრ თბ – ოღესობად ჟამსა მოასწავებს (*დამასკ., დიალ., 42.1 ევრ.*); რომელნი აღიყვანნეს **ოღესობისა** ქუეშე, რომელი ჟამისა დამნიშვნელობითი არს (*ამონ., ტარიჳ., 19.28*); **ოღესობა-იიი შუსმენამ – ოღეს კატეგორია** – სახელი **ოღესობითისა შესმენისანი** არიან ეგოლენნი, რაოლენნი არიან განყოფილებანი ჟამისანი, ხოლო

სამ არიან იგინი: აწ-მყოფი, გარდასრული, ყოფადი (*ღამასკ., დიალ., 42,1, არს.*) // სახენი **ოდესობისა შესმენისანი** ესე არიან თითოსახეობანი წელთანი, რომელნი-იგი სამ არიან: გარდასრულ, აწინდელ და მომავალ (*ღამასკ., დიალ., ეგრ., 42,1*)

ოთხნომთაჲ-ი – ოთხელემენტანი – τετρατοιχος – ვითარცა-იგი სახის-შემოღებისთა ღმრთის-მეტყუელებასა შინა **ოთხნივთელსა** მას შინა გამოწმედასა ჩუენსა მრავლით კერძო გამოჩინებულ არს (*არეოპ., ზეც., ეგრ., 15,6*)

ორობა-ი – ἡ δυάς – ნეოპლატ. – ორი და სამი სხუა არიან და არა ერთ, რამეთუ შედგეს ნაწილთა მიერ მრავალთა; ხოლო ვითარ **ორობად**, ანუ ვითარ სამობად – ერთ. [რამეთუ] გუარ მათდა არს და საზღვარ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §2*); რამეთუ ყოველი **ორობად** არა არს დასაბამ, არამედ ერთობად არს დასაბამ ყოველისა ორობისა (*არეოპ., საღმრ., ეგრ., 4,2*)

ოცნება-ი – მოჩვენება – φαντασμα – ოცება უკუშ არს, რომელი მოიხიდედეს თავსა შორის თვსსა ოცებულისაებრ ცალიერთა მოწობათაგან, ვითარ-იგი დამედგრებულთა და შავნავლდიანთა ზედა იხილვების (*ნემეს., პეტრ., 6; 73,6-8*)

ოცნებო-ი – მოჩვენებითი – φανταστικόν – ოცებითი უკუშ [არს ძალი] – რომელსა ოცნება შთაუვარდბის, ვითარ-რად გრძნობად და მგრძნობელი (*ნემეს., პეტრ., 6; 72,4*)

ოცნება – წარმოსახვა, წარმოდგენა, მოჩვენება – ἰσχυρισμοί – ვითარ მიხედველობითი **ოცნების** ვიეთმე, ვითარცა ჭეშმარიტად ვიდრემე მყოფი, ხოლო არმყოფი ჭეშმარიტად (*ამონ., ტარიჭ., 99,1*); – **φανταζείαι** – [სულის ეტლი] ზოგჯერ სხუებრ **იოცნების**, და უფროს და უმცროსს, სხუათა სხეულთა ნივთებრივთა კავშირთა ზედმიღებული და ოდესმე აღებული (*პრ., კავშ., პეტრ.; 210; 126,1-3*)

ოცნება-ი – φανταστικόν ἢ – ფანტაზია, წარმოსახვა – ხოლო **ოცნება** არს შემთხუევად პირუტყულისა სულისად, ნაოცნებისა რადსაგანმე ქმნილი (*ღამასკ., გარდ., არს., 120*); **ოცნებასა** იტყოდეს [სტოვლნი] ვნებად სულისად თუთ თვს-შორის მჩუენებელად, (*ნემეს., პეტრ., 72, 9-11*);

ოცნებო-ი (ძალ-ი) – ფანტაზიის, წარმოსახვის, წარმოდგენის უნარი τὸ φανταστικόν – ოცნებითი არს ძალი უსიტყუელისა სულისად, მოქმედი საგრძნობელთა მიერ, რომელი სახელ-იდების გრძნობად (*ღამასკ., გარდ., 120, არს.*); **ოცნებითი** უკუშ არს ძალი უტყუსა სულისა, საგრძნობელთა-მიერ შემოქმედე (*ნემეს., პეტრ., 6; 72,3-4*)

3

პერიპატეელი – περιπατητικός – პერიპატეელი, არისტოტელეს მიმდევარი – იწოდებოდეს არისტოტელისნი სადმე პერიპატეელად ლუკიად-თგამოდ (*ამონ., მოსაჭს., ტარიჭ., 38,29*)

პერიპატომსხამონი – პერიპატოელი, არისტოტელეს მიმდევარი – არსებია არს თვთმდგომი, არ მოქნე სხვსა მამყოფებლად თ სდა, ვითარ ზედმოსრულთა, რომელთა შემთხუვეითად უწოდეს **პერიპატომს-გამოთა**, ვითარ მხედველთა ბუნებისათა ოდენ სხეულისათა, ხოლო დიდი პლატონ თვთ მათ შემთხუვეითთა არსებად უწოდეს ნამდვლ ნამკსა და ნამდვლ არსსა შორის (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §17*); ესე საზღვარი ხრონოსათვს არისტოტელისი და **პერიპატომს-გამოთა** არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*)

პირ-ი – 1. **მნიშვნელობა, აზრი** – ბერძენთა ენად უფსკრულ ღრმა არს და იგივე და ერთი სიტყუად მრავალსა **პირსა** აღიარებს (*საქ. მოციქ., ეფრ., 10,29*); გამოსცლას მრავალკეცთა **პირთა** ზედა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*); სათანადო არს, რადთა ვიკმარებდეთ ვმასავე თანა და **პირსა** სიტყვსასა, რადთა გონებად უცთომელი აღვიუწყოთ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 6.16-18*); – აღიღებს მას აღმონენილსა და უმხილებელსა **პირსა** და სხუასა შემდგომსა აღმოაჩენს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 4, 6-8*); პირი საქმისა ვითარებისად იტყვს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 43, 28-19*); 2. – **σικαόν** – **მიზანი** – ვიტყუთ, ვითარმედ ექუსი არს რიცხვთა **სკოპოსი** (სქოლ., „პირი საქმისა“) ამის წიგნისად (*ამონ., 5-2562; 239*); თითოეულსა თვის სახე აქუს და **პირი** საქმისად (*ბახილ., სოლ იგ., ეფთ. ათ., 89,1*); ერთი უკუე პირი არს საძიებელი ჩემდა, რადთა ყოველით-კერძო ეკლესიად აღეშენებოდის (*ბას., ექუსთა, ვ. ათ., 88,8-9*); მე ვიცი, თუ რომლისა **პირისათვს** მიკმობენ (*თოვ. და ეფთ. ცხ., ვ.ათ., 179*); რად არს საეკლესიოსად მდღელთმთავრობად და რად არს **პირი** მისი (*არეოპაგ., საეკლ., 155,3-4*); **პირ** ყოველისა მდღელთმთავრობისა არს ღმრთისა მსგავსისა ღმრთისსახეობისა შემწეულულობისაგან განუბნეველყოფად (*არეოპაგ., საეკლ. მღდ., 119,31*); 3. – **τὸ πῖρσιαιον** – **ინდივიდი, პიპოსტასი** – **პირი** არს, რომელი-იგი თვსთა მოქმედებათაგან და თვსებათა განცხადებულად და განსაზღვრებულად წარმოგუჩენდეს ჩუენ საჩინოებასა თვისსა არსებისასა (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 29,2*)

პირველ-ი – **πῖρσιαιον** – **ნეოპლატ.** არსის რიგში **პირველი** – ყოველი განღმრთობილი, რომელიცა იყოს უფროდს ყოველებრივ და უმახლობელეს **პირველისა** დაწესებულ, უმეტეს ყოველებრივისა ტომისა მიერ მყოფთადასა იზიარებვის (*პრ., კავშ., პეტრ., 137, 83,29-31; §136*); რომელი არს მზიარებელ, არა არს იგი **პირველ**, არამედ, რომელი უზიარებელ, იყოს-და **პირველცა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 99; 25-26*); – **πῖρσιαιον** **ξῆρα** **νῆρα** – რამეთუ ყოველსა სიმრაველსა გონებათასა უზიარებელი და პირველი გონებად ემძღუარვის, რამეთუ **პირველი** აქუს **აობად** (*პრ., კავშ., პეტრ., 166; 99.19-21*)

პირველ-ი არსება-ი – **პირველი არსება** – იგი [ნამდვლმყოფი] არს **პირველი არსებად** და პირველი მორთულებად და პირველი ხატი ერთთა და ერთისად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., § 123*); აწ ჩუენ სახეთა ზედა კუალადცა განვაცხადოთ, მოიღუდა იყოს ნამდვლმყოფი: ესე ზესთა-წმიდად **პირველი არსებად** სამ სახედ განიცდების: პირველსა მას მიუწოთმელსა

ზეხთარსსა ერთსა შორის, და მეორედ თვთ თვს მყოფობასა შორის და მესამედ – შედგომთა შორის (კავშ., განმარტ., პეტრ., §5)

პირველადანამდებულნი – ლოგიკა – პირველი წანამდევარი – ἡ πρῶταις-არამედ ტყუვიდ ვინაივე არს პირველდაწესებული (ნემეს., პეტრ., 2, 29-20)

პირველი გონება-მ – გონების რიგის მთავარი, იგივე ნამდვილმყოფი – სხუად რამდცა [არს] ნამდვლმყოფი და პირველი გონება, რომლისა-და არსებასავე-თანა მოქმედებადცა წარმოდგომილ არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1)

პირველი-ი ერთი-ი – თუთერთი, აბსოლუტური ერთი, პირველი პრინციპი, დასაბამი – ერთ არს ზესთა პირველი ერთი; და კუალად მის მიუწოდომელისა ერთისაგან წარმოდგა სირად ერთთა და მხოლოთად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §113)

პირველი-ი საზღვარი-ი და პირველი უსაზღვრობა-მ – τὸ πρῶτον ἄπειρα καὶ ἡ πρῶτη ἀπειρία – ყოველთა საზღვრისა და უსაზღვროსაგან წარმოდგომილთა უპირველეს არს თუთებითა თუსითა პირველი საზღვარი და პირველი უსაზღვროობა (პრ., კავშ., პეტრ., 90; 56.12-14); – ნამდვილმყოფის მხოლონი და ძალნი – არსთა წარმოობის, გების ორი შემოქმედებითი წყარო (პირველი საზღვარი, ესე იგი არს პირველი ზესთად გუარი გუართად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §90); კუალად, გამგონე არიან ღმრთიენი და ზესთარსნი მხოლონი, და გასაგონო – მათგან პირველი საზღვარი და პირველი უსაზღვრობად; და კუალად, გამგონე არიან პირველი საზღვარი და პირველი უსაზღვროობად, სოლო გასაგონო – სწორად ყოველთაგან ზესთმდებარე იგი უცნაური ერთი და კეთილობად, რომელსა წადილმან პატივისსამან ჰკადრა მას და მამადცა წოდებად (კავშ., განმარტ., პეტრ., წინახიტყ., 8, 1-6); თუთ მას [პირველმყოფს, ანუ ნამდვლმყოფს] მყოფობად აქუს პირველი საზღვრისა და უსაზღვროსა შეერთებისგან (კავშ., განმარტ., პეტრ., §102); მხოლონი მანდვლმყოფისანი... პირველი რიცხუ არს, და პირველი საზღვარი და პირველი უსაზღვროობად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §3); ორ არიან პირველნი წყარონი ღმრთებრივთა ღმერთთანი: მამებრივი, რომელსა ვიტყვთ პირველად საზღვრად, და კუალად დედებრივი, რომელ არს პირველი უსაზღვროობად და მიზეზი სხუად და სხუად გამრავლებისად. რამეთუ უსაზღვროდ ძალი არს ნიადაგ გამრავლებისა წარმოშობელ, სოლო პირველი საზღვარი სამარადისოდ მაერთებელ არს და ერთ და გუარმყოფელი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §151)

პირველი შაღბული-ი – პირველი შედგენილი – ამათ მიერ შედგა პირველი შედგმული და პირველი ანაქუსი ნამდვლ-მყოფისად მის ერთისა მიერ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §3)

პირველმყოფი (= ნამდვილ-მყოფი) – ნეოპლატ. – τὸ πρῶταδ ὅν – ამათ-გან საცნაურ, რომელ პირველმყოფი ერთ არს მხოლოდ და არა ორ, ანუ-თუ უმრავლეს (პრ., კავშ., პეტრ., 22, 20.12-18); ყოველნი რაოდენვე მყოფნი საზღვრისა და უსაზღვროობისგან არიან პირველმყოფისა მიერ (პრ., კავშ., პეტრ., 102; 63.19-20)

ჟამი-ი – **ბ** **ჯრთი** – რაოდენობის ერთ-ერთი სახე, დრო – ჟამი საზომი არს ძრვისად (*ამონ., მოსაჯს., ტარიჰ., 149,29; შდრ. ხრონო* საზომი არსო მიდრეკისად (*პეტრ., კავშ., განმარტ., 50; 107.21-22*); ხრონოსა ჟამი ვერ გარდამოიტყვრავს (*პეტრ., კავშ., განმარტ., 50; 107.21-22*); – **ნეოპლატ.** – ყოველთა საუკუნითა უპირველეს არს საუკუნოდ, და ყოველთა ჟამის-შორისთა ჟამი უპირველეს წარმოდგომილ (*პრ., კავშ., პეტრ., 53. 35.27-28*); ასაკი ცხოველთად წელიწდისადა არს დამოკიდებულ, ხოლო წელიწადი ყოველი ჟამია, ნუუკუე ასაკი ყოველი ჟამისადა დამოკიდებულ არს და განიზომების მის მიერ, ვითარ ესთენისა და ესთენისად, რომელსაცათანა ჰასაკენცა სდევდენ, ვითარცა გაზომილი ჟამისა მიერ და დამოკიდებულნი ჟამისადა. ვინაჲ ესე არს განზომად ჟამისა მიერ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*); საყოველთაოდ ჟამი – საყოველთაოსა შორის სხეულსა, რომელ არს ცად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*); ჟამი არ ენაცვალეების ხრონოსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*); იმეცნე, რომელ ხრონოსა ჟამი ვერ გარდმოიტყვრავს, არამედ ძალით-ოდენ კეროსა, ხოლო კეროდ ნაწილი არს და ნაწილის-ნაწილი ხრონოდსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*); რომელსა ჟამი განზომს, ჟამივე შეიცავს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*)

ჟამებრივი-ი [მომვლა, განსაზღვრილი] – **ჯრთი** – დროისმიერი – არ ვინაჲ ყოველი იყოს განწვალეებასა შორის მყოფი ჟამებრივისა მოვლისასა თანგანხილული მისდა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*); რომელიმე წარმოითხია და განეფინა განსაზღვრისა თანა ჟამებრივისა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §55*); სამარადისობად ესე არა არს საუკუნოდ, არამედ ჟამებრივ, საჭირვოდ არს, რათა [იგი] იკმარებდეს გზავნითა მოქცევთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 98; 118.19-20*)

ჟამიერი-ი – მარტივი იესუ შეიორკეცა და განვრცელებად ჟამიერი მიოდო უჟამომან (*არეოპ. სად. ხახ., ეფრ., 1,4*)

ჟამიერება – **ბ** **ჯრთი** – უკუეთუ ყოველთა შობითგანე ჟამიერებასა მათსა შინა აქუს სრულეობადცა, არარად არს უსრულ ყოველსა შინა ბუნებასა (*არეოპ., სადმრ., ეფრ., 4.25*)

ჟამიში-ი – დროისმიერი, დროითი – **ჯრთი** – ყოველსა ქმნასა ანუ ჟამი ფუფლებს, ანუ საუკუნოდ, და ვერ-ვინაჲ განველთას ამით ორთა დასაბამთა, რამეთუ ანუ ჟამითა-შორის ყოველი აგებული და ბუნებასა და ქცევასა-თანა შეკრული, ანუ საუკუნესა-შორისი, შეკრული წესსა-თანა არსთასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §3*); დახესთაებულა ყოველი გონებათა აღმეულებად ჟამითა ქცევათაგან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §104*);

ჟამისბამონი-ი – **ბ** **ჯრთი** – მრავალ [არიან] საუკუნოდს-გამონი და ჟამის-გამონი, რომელთა ყოველთა შორის არს საუკუნოდ თანქონებით (*პრ., კავშ., პეტრ., 53; 36.8-9*); ყოველთა ჟამის-გამონთა ჟამი ჰფლობს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §53*)

ჟამისქვეშე-მ – ჟამიერი, დროისმიერი, დროში მყოფი – *ἔρχομαι* – ყრმანი ძალად-ოდენ ქუეყანისმზომელ – და არა მოქმედებით; ვერეთვე თესლნი, და ესრეთ ყოველი ჟამის-ქვეშე და მიდრეკასა შორის მოქენე აობისა თვისა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*); ბუნებობსა და ჟამის-ქვეშესა და არა საუკუნოსა შორის დამსკუალულსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §3*)

ჟამის მშობრებელი – ჟამთან ზიარებული – *τὸ χριστὸν μετέχου* – ყოველი მიდრეკილი და ჟამის მზიარებელი სამარადისოდ მოქენე არს ჳმარებად გზაენითთა მოქცევთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 198; 119.3-4*)

ჟამისმომქმე-მ – *χριστὸν παραίνομα* – დროის მოქცევა, წრებრუნვა – ამას რომელნიმე რადზომთა-მე განჩენილთა ჟამისმოქცევთა შინა, ხოლო რომელნიმე – მართლ-დამთხუვეით (*ნემეს., პეტრ., 2; 47.6*)

ჟამისშორის-მ – დროისმიერი, დროში არსებული – *κατὰ χριστὸν* – ყოველსა სულსა ზიარებადსა არსებად უკუე საუკუნოდ აქუს, ხოლო მოქმედებად – ჟამისშორისი (*პრ., კავშ., პეტრ.; 191; 114.15-16*); – *ἔρχομαι* – ყოველითურთ ჟამისშორისი და ყოველითურთ რომლითამე საუკუნოდ, ხოლო რომლითამე ჟამისშორისი ერთბამად მყოფიცა არს და ქმნადცა (*პრ., კავშ., პეტრ., 107; 66.8-9*); – წელიწადი ყოველი ჟამისა მიერ და ჟამისშორისისა მიდრეკისა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*); ვითარ ჟამი მარადის დენასა და გარდადენასა შორის, ვგრეთვე ჟამის-შორისიცა არსებად დენასა და გარდადენასა შორის (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*); – *τὸ ἔρχομα* – ყოველმან ღმრთებრმან განუნაწილებელად განწვალებადი უწყის, ხოლო უჟამოდ – ჟამის-შორისი, და არსაჭიროდ საჭიროდ, და ცვალებადი – უცვალებელად (*პრ., კავშ., პეტრ., 124.76.17-19*); ჟამის-შორის-ნი – დროში არსებულნი – ყოველთა საუკუნითთა უპირველეს არს საუკუნოდ, და ყოველთა ჟამისშორისთა – ჟამი უპირველეს წარმოდგომილ (*პრ., კავშ., პეტრ., 53; 35.27-28*)

რ

რაბამობა-მ – *ἡ ἀπαλογία* – შესაბამისობა, ანალოგია – თუ მათცა ერთი და იგივე ჰუნებია, ბაძვად და რაბამობად მის ერთისად, ვინად მისდა მიმართ ყოველნი აღიყვანებიან (*პრ., კავშ., პეტრ., 100; 62.9-12*); ყოველსა თითოეულსა წესსა შორის ნაწილებობისა ორსახედ ძალ-უც ზიარებად ზესთ მდებარეობით მახლობელისა თვისისა და აღმაპობელინს მხოლოდსადმი: ანუ თვისისა ყოველობისა მიერ, ანუ მის-შორისისა ნაწილებობისა და თანდადასებულისა მიერ რაბამობისაებრ ყოველსა შორის სირასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 108; 67.3-7*); ნაბრწყინი მის ზესთადსა ერთისად თან-მითესულა ყოველთადა, რადზომვე მსუდართა არსებისადა, რაბამობისაებრ თვისთა მყოფობათადასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §109*)

რამდომობა-მ – რაოდენობა – *τὸ ποσόν* – [ნამდულმყოფი] არა თუ განსაზიადითა არს უსაზღვრო და რადზომობითა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §86*)

რაოღენობა-მ – *ლოგიკ.* რაოდენობრიობის კატეგორია, ერთი ათ კატეგორიათაგანი – **თბ** *παισ* – რაოდენობათანი რომელნიმე არიან განწვალბებულნი, ხოლო რომელნიმე – შერწყმულნი (*დამასკ., დიალ., არს. 36.3*); არცა სხეულ არს, რომელი ბუნებით განბნევადად აღმოიჩინა და განხრწნადად, არცა რომელობა და **რაოდენობა**, არცა რაი სხუად ხრწნადათაგანი, იუწყებოდედ, რომელ უკუდავ არს (*ნემეს., პეტრ., 2: 51.4-7*); – **αἰ** *παιστῶν* – რაოდენობა შემდგომთა სიმრავლისა უფროდს, რამეთუ უშორიელესი ერთისა უმრავლესს, ხოლო უმახლობელესი – უდარეს სიმრავლითა (*არ., კავშ., პეტრ., 203; 122.1-3*); – **თბ** *παισ* – გონიერი რიცხვ უდარეს იყოს რაოდენობით მისსა შემდგომად სიმრავლისასა (*არ., კავშ., პეტრ., 179; 108.7-8*)

რაოღენობითი შესმენა-მ – *ჩ* **თან** *παισ* *κατηγορία* – რაოდენობითისა შესმენისა შორის ქმნილი გარდაქმნა იწოდების აღორძინებად და მოკლებად (*ამონ., მოსაჯს., ტარიკ., 171.31*)

რიცხვ – *ἀριθμός* – მიიღე სახე და დავღვათ რაოდენიმე რიცხვ სიმრავლისა, იყოს და ასი (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §1*); **რიცხვნი** არსებათანი გუარნი არიან, ხოლო სული – გუარითი-გუარად გამგონე. არამედ არ წრფლივ მოქცევი არსებითთა რიცხვითანი, არამედ მრგულივ და სფეროვს-სახე (*განმარტ., კავშ., პეტრ., §198*); ხუთი, ვითარ ხუთი, არს სათუალავი რიცხვთა-შორისი; არამედ ვითარ ხუთობა, არა სათუალავ და არცა ვითარ რიცხვთა-შორისი (*განმარტ., კავშ., პეტრ., §3*)

რიცხვობა-მ – თან მიუქმნიეს ყოველსა მხოლოსა რიცხვსასა მეშვე და მეწარმოე თვის მხოლოობა რადსავე რიცხვსა, იყოს-და ათი, ვითარ სრული რიცხვობითა (*განმარტ., კავშ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 216, 12-14*)

რიცხვობა-ი – რამეთუ სხუა არიან მხოლონი რიცხვებნი, და სხუა მხოლონი ბუნებითი, და სხუა მხოლონი ღმრთისმეტყველებითი (*განმარტ., კავშ., პეტრ., §2*)

რომელობა-მ – (*//* ვითარება-მ) – თვისების, რომელობის კატეგორია – **თბ** *παισ* – რომელობასა მოასწავებენ, ვითარცა: სპეტაკი და შავი (*დამასკ., დიალ., 22.6, ეფრ. 11...* ვითარებასა, ვითარ-იგი: თეთრი, შავი (22.6, არს); **რომელობა** არს, რომლისაგან სახელნართაულად თანმქონი სახელ-იდების (*ამონ., ტარიკ., 19,19*); არცა სხეულ არს, რომელი ბუნებით განბნევადად აღმოიჩინა და განხრწნადად, არცა რომელობა და რაოდენობა, არცა რაი სხუად ხრწნადათაგანი, იუწყებოდედ, რომელ უკუდავ არს (*ნემეს., პეტრ., 2: 51, 4-7*); ყოველთა მიზეხი და ზემთა ყოველთა მყოფი არცა უარსება არს, არცა უცხოველ ... არცა რომელობა ანუ რაოდენობა ანუ სიმძიმე აქუს (*არეობ., ხაიდ., ეფრ., 4*); არად საკმარ არს ღმრთისათვის თქუმა რომელობისა (*დამასკ., ვარდ., 69, ეფრ.*) – **თვისება, ოთხი ელემენტის რომელობა** – ურომელოდ სხეული გარომელდების ოთხთა რომელობათაგან (*განმარტ., კავშ., პეტრ., §17*); ვიდრე ეგნენ ერთობასა და სწორებასა ზედა რომელობანი ოთხთა კავშირთან, ჰკიეს მყოფობა მეკუდოვსა ცხოველისა და არს ნათელ და ცხორება (*განმარტ., კავშ., პეტრ., §1*)

რომელოზიტი-0 – თვისობრივი – შემდგომთა შორის საცნაურად ჩანს განყოფიერება **რომელოზიტითა** და ზესთა არსთა თვთებათა მათთად არსებით და მყოფობით (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §138*)

რჩეულ(თ)იმოქმედი-0 – რჩეული შემოქმედი – ერთმან მოპრთოლო და იმუ-სიკელა – „ოს არისტო ტეხნის თეოს“ – ვითარ: „რჩეულთმოქმედმან დმერთმან“ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §34*)

რჩეულიმეხელოზნი-0 – რჩეული ხელოვანი – ἀριστοτέλης – არსთა თხზუასა და ყოველსა წარმონაქუსსა მყოფთასა მსგავსებისა მიერ მოპრთავს, რადთა ერთ-იყოს ყოველი მორთულეობად **რჩეულმეკელოზ-ნისა** დმრთისა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §106*)

რწმუნება-0 – სარწმუნოება, აღმსარებლობა – დაპრთე კუალად მრავალგამოცდილება ტომებთა შორისთა და მსხუებათა და გან-თუსულთა მეთნეობათა **რწმუნებათავე** თანა (*კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 220, 9-10*)

ს

საბონისობა-0 – ვარაუდი, თვალსაზრისი, შეხედულება – τὸ δοκίμ – ანუ ესრეთ, რამეთუ შეუთქს **საგონისობად**, ანუ რამეთუ ცთომიად არს მწერლებრი (*ამონ., მოსაჯს., ტარიტ., 142,36*); – τὸ ὑποκρίσει – გუაქუნდა **საგონისობად** მეორე არსება-ყოფასა შემთხვევითადცა შორის (*ამონ., მოსაჯს., ტარიტ., 129,17*)

საბონო-0 – შემამცნებელი, შემცნების ობიექტი – σιτηόν – არს ვინა ვონებასაცა შორის **საგონოდ** და კუალად **საგონოსა** შორის (ἐν τῷ σιτηῶν) გონებად, არამედ **საგონო** თვთ იგი და გამგონეცა (*პრ., კავშ., პეტრ., 167; 100.32-33*)

საბრძნო-0 – τὸ ἀσθητόν – საკუთარ **საგრძნო** მისდა (მხდვარეობისდა) არს ფერი (*ნემეს., პეტრ., 7; 78.1*)

საბრძნობელ-0 – გრძნობათა ორგანო – τὸ ἀσθητικόν – გრძნობად არს ძალი სულისა შემტყუებლობითი, ესე იგი არს, განმრჩეველობითი ნივთიად, ხოლო **საგრძნობელ** – ასონი, რომელთა მიერ ვიგრძნობთ (*დამასკ., ვარდ., არს., 120*); გრძნობად უკუე არს ხედვად, ხოლო **საგრძნობელ** – ორღანო ხილვისა, ტვინითგამონი ძარღუნი და თუალნი (*დამასკ., ვარდ., არს., 121*); ოცნებით[ი] უკუე არს ძალი უტყვსა სულისა **საგრძნობელთა-მიერ** შემოქმედე (*ნემეს., პეტრ., 72; 3-4*)

საბრძნობისმეცხე-0 – საწადელი – ყოველი საწადოდ და **საგულისთქუმოდ** სხუა არს მეწადისაგან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §8*)

საბრძნობა-0 – ადგილის კატეგორია, სივრცობრიობა – τὸ πῶν – სადაობად ადგილსა მოასწავებს (*დამასკ., დიალ., 41,1, ყვრ.*); რომელნი აღიყვანნეს **სადაობისა** შინა, რომელი ადგილისა დამნიშნველი არს (*ამონ., ტარიტ., 19,25*); – τὸ πῶν – არა-რომელსა უსხეულოსა გუართასა შესახავს განსაზიდი ადგილისა, ანუ **სადაობად...** ხოლო სხეულთა-შორი-

სი გუარი ადგილსა-შორისად იოცნების და იხილებისცა (კავშ. განმარტ. პეტრ., §41)

სამიარო-მ – საზიარო, საერთო – კისრდ – ესე ყოველთა მყოფთა საზიაროდ არს შესატრფომ (კავშ. განმარტ. პეტრ., §8)

სამიარმბეჟ-ი – ზიარების ობიექტი, საგანი – ყოველი მზიარებელი მსგავსებისა მიერ ეზიარების თვისსა საზიარებელსა (კავშ. განმარტ. პეტრ., §1)

სამოზალო-მ – კისრდ – ყოველი არსებად საზოგადოდ არს ყოველთა მის მიერ გარეშეცვულთა გუამთად (დამასკ. გარდ., არს., 163); – ძალსა ვარსკულავთასა მიზესსა ყოველთა ქმნადთასა ანემებენ, არა მხოლოდ საზოგადოთა გონებრივთა მბრძოლ არიან, არამედ ყოველთა მოქალაქობათა უკმრად აღმოაჩენენ (ნემეს. პეტრ., 35; 141.3-5); **ლოგიკ.** – საზოგადოდ განყოფილება – ἡ **κίσις** **διὰ** **φύσιν** – ესეცა შემთხვევითი განიყოფების ორად: საზოგადოდ განყოფილებად და განთვსებულად განყოფილებად. საზოგადოდ ვიდრემე განყოფილებად არს განშორებული შემთხვევითი (დამასკ., დიალ., არს., 6.2)

სამომი-მ – τὸ **μέτρον** – რაოდენობად არს თუთ საზომი და რიცხვ (დამასკ., დიალ., ეფრ. 36.2); ამისდა შემდგომად მეორედ განწყესებულთა და განჩენილთა სათნობათა ამით ვინავე ბუნებითთა არამედ არასაჭიროთა თანაიფლებოდედ, მაგრა ჯეროვანთაებრ სახეთა და საზომთა ჟამისა და ადგილისა (ნემეს. პეტრ., 17; 101.13-16); – **ნეოპლატ.** – τὰ **μέτρα** – საზომნი – მხოლოდ ესე ორნი [საუკუნო-ი და ჟამი] არიან საზღვარნი და საზომნი მყოფთა შორის ცხორებისა და მიდრეკისად (პრ., კავშ., პეტრ., 54; 36.17-18); ყოველობასა ყოველთასა განზომილ საუკუნოდ არს, ხოლო ნაწილებითსა განაწილებულთასა – ჟამი: ვინა მხოლოდ ორნი არიან საზომნი: რომელიმე საუკუნითთად, ხოლო რომელიმე ჟამის-შორისთად (პრ., კავშ., პეტრ., 54; 36.20-23)

სამომ-ი – მიზანი – ὁ **σκοπός** – და პორფირისი უკუე ესე არს საზრი (ამონ., მოსაჯხ., ტარიჭ., 20,14)

სამღვპრ-ი – საზღვარი – ὁ **ὄρος** – საზღვარი განსაზღვრებასაცა დაპნიშნავს და საზღვრის დადებასა და დასასრულსა (დამასკ., დიალ., არს. 51.2); – τὸ **πέρας** – რომელთამე შორის საზღვარი დაუძლიერდების შესაზღვრებასა შორის, ხოლო სადამე – უსაზღვრობად (პრ., კავშ., პეტრ., 159; 96.8-9); – **ლოგიკ.** – განსაზღვრება – ერთსახელი შესმენად არს, რაჟამს სახელსაცა და საზღვარსა სახელისასა მითუალვიდეს სიტყუად იგი შესმენისად (დამასკ., დიალ., ეფრ. 51.2); – **ტერმინი** – თითოეული წინადადებად საზღვართაგან შემოკრებების (დამასკ., დიალ., ეფრ. 51.2); ამას პირველსა საზღვარსა ეწოდების პროტასი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1) – **ლგოც** – ყოველთა ზედა ესევე საზღვარი (პრ., კავშ., პეტრ., 59; 40.4-6); **ნეოპლატ.** – ἔκ **περατὸς** **καὶ** **ἀπειρου** – ყოველნი რაოდენვე მყოფნი საზღვრისა და უსაზღვრობისგან არიან პირველ მყოფისა მიერ (პრ., კავშ., პეტრ., 102; 63.19-20); – **πρώτου** **περάς** – ყოველი წესი ღმრთეობითა რიცხუთად პირველისა დასაბამთაგან არს: პირველისა

საზღვრისა და პირველისა უსაზღვროობისა მიერ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §159; 96.2-3*)

სამღვპარნი (ΕΘΙΜΟΤΑ-ΜΟΡΟΣΙΑΝΟΙ) – მატერიალურთა შორისი მიმართებანი – τὸς λόγους τῶν ἔσπ'λων – [სულსა] საზღვარნი ნივთთა შორისთანი – უნივთოდ, და სხეულებრივთანი – უსხეულოდ, და განხიდულთანი – განუზიდველად ჰქონან თუს-შორის (*პრ., კავშ., პეტრ., 195; 116.17-19*)

სამღვპრის-შპარ-ი – **περατοειδῆ** – აობა და რიცხუ და გუარი საზღვრის-გუარ ყოველნი არიან: ვინაჲ ესე თანმოდასე ურთიერთას (*პრ., კავშ., პეტრ., 157; 95.8-10*); – **τὸ περατοειδῆ** – რომელიმე საზღვრისგუარად აღმოიხინების ტომი და რომელთამე იპყრობს უსაზღვროობად, ხოლო უსაზღვროგუარობად მათ შორის, რომელთა შორის უსაზღვროობად (*პრ., კავშ., პეტრ., 159; 96.9-11*)

სამღვპარ-ი – **ὁ ἕριος** – იიჭუნეულების, რომელ ესე საზღუარი არა არს საზღუარი თუთ მის გრძნობისად, არამედ საქმეთა მისთად (*ნემეს., პეტრ., 6; 74.13-14*)

სამპარაღისო-ი – მარადიული – **ἀίδιος** – არს ღმერთი დაუსაბამოდ, და უსრულეპელი, საუკუნე და სამარადისოდ (*დამასკ., ვარდ., არს., 35*); – მარადიული, მუდმივი – გრძნობადთანი უკუე რომელნიმე [არიან] სამარადისონი, ვითარცა ზეციერნი (*ამონ., მოსაქს., ტარიჭ., 134,30*); უკუეთუ ბოროტი სამარადისო არს და დაჰბადებს და ძალ-უც და არს და იქმს, ანუ იგი კეთილისაგან არს, ანუ კეთილი ბოროტისაგან, ანუ ორნივე სხსნა მიზეზისაგან? (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 4.30*); – **ნეოპლატ.** – **ἀίδιος** – მარადიული – ყოველი თვთმდგომი სამარადისო არს (*პრ., კავშ., პეტრ., 48; 33.27*); ყოველი უკუდავი სამარადისო არს, და არა ყოველი სამარადისოდ – უკუდავ (*პრ., კავშ., პეტრ., 105; 65.13-14*); – მუდმივი – **ἀεί** – იგი [მიზეზი] სამარადისო არს... და სამარადისოსა მოქმედებასა მისსა თანა-შეაყო თუთებად თუსი დაუესებელსა და სამარადისოსა გზაგნასა შორის (*პრ., კავშ., პეტრ., 76; 49.27-30*)

სამპარაღისოობა-ი – **τὸ ἀίδιον** – მარადის ქმნითა ყოველად სამარადისოობისა მიმართ მყოფსა აქუს მიუწოდმელობად (*ამონ., ტარიჭ., 66.37*); – **ნეოპლატ.** – **ἀίδιότης** – მარადისობა – ყოველი სამარადისობად უსაზღვრო ვინაჲვე არს, ხოლო არა ყოველი უსაზღვროობად – **სამარადისობა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 94; 58.11-12*); – ორი არს სამარადისობად: საუკუნოდ უკუე სხუად, და მებრ ჟამითი – სხუად; რომელიმე მდგომარეობითი სამარადისობად და მიუდრეკელი, ხოლო რომელიმე ნიდავად ქმნადი და მიდრეკადი (*პრ., კავშ., პეტრ., 55; 37.14-21*); – **ἀεί** – მუდმივობა – [მზიარებელი ჟამისად] სამარადისოდ მიდრეკების, ხოლო **სამარადისობად** ესე არა არს საუკუნო, არამედ ჟამებრივ, საჭირვო არს, რათა [იგი] იჭმარებდეს გზავნითა მოქცევთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 198; 118.18-20*); უმეტეს ესახვიან სამარადისონი საუკუნესა: პირველად **სამარადისობითა** და მეორედ – ყოველთა ნაწილთა ერთებრივ თუს-შორის ქონებითა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §55*); მუნ, შორის **სამარადისოობასა**, მყოფობად უძრავად გამანებულ არს, ხოლო აქა, ხრონოსა შო-

რის, მარადისობად პირველად და შემდგომად და გარდასრულად და აწად და მომავლად განყოფილ არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §50; 108,6-8)

სამარადმყოფი-ი – (იხ. // მარადმყოფი-ი) – მარადიული, მარადმყოფი – **τὸ αἰώνιον** – ყოველობისა მიზეზ არს **სამარადმყოფი**, ვინაიდან ყოველსა მარადმყოფსა არსებითსა და მოქმედებითსა ერთობით ყოველი მოუგვის არსებადცა და მოქმედებად წარმოდგომილად თვს თანა (პრ., კავშ., პეტრ., 52; 35,21-24); საუკუნოდ, რომელ არს **სამარადმყოფი** – ვიდრე უქცეველამდის სამარადისოთა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §11); **სამარადმყოფისა** შორის – ყოველი მიუდრეკელად და ვითარ იგივეობასა ზედა და მასველობასა მოუგია არსებადცა თვისი და მოქმედებად განუკუთვლელად არსებისაგან (კავშ., განმარტ., პეტრ., §50); ყოველთა **სამარადმყოფის-გამოთა** ჰმსთაფრობს **სამარადმყოფი** და ყოველთა ჟამის-გამოთა ჟამი ჰფლობს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §53)

სამბჰამონება-ი – **ἐν τρισὶν ὑποστάσει** – ერთ არს ღმერთი, ესე იგი არს, ერთარსება და ვითარმედ **სამეუამოვნებით** იცნობების (ღამასკ., გარდ., ეფრ., 35)

სამება-ი – **წმ. სამება** – იმსახურების **სამება** ერთარსება (ὁμοούσιος) და აუგებელი ღმრთეება, ერთ არს ღმერთი ჭეშმარიტი, უფალი დამბადებელი ყოველთა (ღამასკ., გარდ., 226, ეფრ. // არს); არამედ რიცხუნი ესთა ეთანაგებიან ჩუენსა ამას **სამებისა** ანგელოზსა წიგნსა (კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 216, 10-11)

სამპი-ი – **სამკაული** – მეხუთისა მის არსებისათვის, რომელსა ჩუენ ცად უწოდთ, და ყოველთა **სამკთა** მისთვის (კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 211, 18-19)

სამობა-ი – **1. აბსრაქტ. რიცხვი, სამობა** – ვითარ ორი და სამი სხუა არიან და არა ერთ, რამეთუ შედგეს ნაწილთა მიერ მრავალთა. ხოლო ვითარ ორობა ანუ ვითარ **სამობა** – ერთ. [რამეთუ] გუარ მათ და არს და საზღვარ. და მსგავსადვე ყოველთა რიცხუთა ზედა იყვარ და იხილო (კავშ., განმარტ., პეტრ., §2); – **2. წმ. სამება** – ზესთმეკონეობად წმიდისა **სამობისა** (კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 216,25)

სამოქალაქო შილონოშონი – **παιδικὸς φιλότητος ὁ** – **სამოქალაქო ფილოსოფოსი** მსაჯულობს და სჯულთა დასხამს (ამონ., მოსაჯვ., ტარბკ., 5,21)

სამჟნეაჲ-ი – შეისწავე, რამეთუ ორსახე არს ბერძულად სახელი **სულისა**: **ფსიქი**, რომელი უმეტესსა ადგილსა **სამჟნეელისა** წილ დადებულ არს პავლესა შინა (**საქ. მოციქ., შეს., ეფრ.**) იხ. **სული**

სარს-ი – **τὸ φανταστικόν** – არამედ „საოცი“ ესე არს, რომელი თვთ მის ოცნებისაგან გონებითად წარმოდგინოს, ვითარ-რად თეთრი და სხუა ყოველივე, რომელიცა სულსა მიდრეკად შეუძლებდეს. ... „ოცნებით“ უკუშ არს ცარიელი მოწობად თვნიერ „საოცისა“ (**ნემეს., პეტრ., 73; 2-6**); – **φάντασμα** – დაღათუ მოაქუს **საოცნი** ერთისა, არა არს იგი ჭეშმარიტებით თვთერთ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §85)

საონარ-ი – წარმოსახვა, წარმოდგენა, მოჩვენება – *τὸ φάντασμα* – ხოლო **საოცარი** [არს] შემთხვევად ღმრთისამიერი უსიტყველთა ნაწილთა შინა სულისათა, არცა ერთისა ოცნებისა მიერ ქმნილი(დამასკ., გარდ., არს., 120)

საონარება-ი – ჩვენება, წარმოსახვის, ფანტაზიის ნაყოფი – *τὸ φάντασμα* – **საოცრება** არს ძალი პირუტყუებრისა სულისად მოცრისა რადსა-განმე ქმნული (დამასკ., გარდ., ეფრ., 120); **საოცრება** არს ვნება ამოდ სულსა შინა პირუტყუებრსა არა რადსა გარეთ შემთხვეულისაგან მოწვევული (დამასკ., გარდ., ეფრ., 120)

სარაბამობა-ი – *ἡ ἀυλοχία* – ჯერ არს სიტყუად საქმისათუს აგებულთადა და **სარაბამობა** მისი და მენაწვევრობით მორთულობად და ესევითარად დება და წესი და საკმარება (ნემეს., პეტრ., 165; 20-22)

სარწმუნობა-ი – *ἡ πίστις* – **სარწმუნობა** არს გამოუძიებელად დაჯერება საქმეთად (დამასკ., გარდ., ეფრ., 240); **სარწმუნობა-ი** – 1. **სარწმუნობა**, **დამაჯერებლობა** – ამას სიტყუასა **სარწმუნობა** თუთ თუს-შორის მოაქუს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §12); – *ἡ πίστις* – **სარწმუნობა** არს გამოუძიებელად დაჯერება საქმეთად (დამასკ., გარდ., ეფრ., 240); 2. **ადმსარებლობა** – საღმრთოდ იგი **სარწმუნობა** იქმნების დამტკიცებით პერობა და რწმუნება ამათისა დამამყარებელისა ჭეშმარიტებისა მორწმუნეთა მისთა შორის (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 74)

3. **პეტრიწის მის:** არსთა აგების შინაგანი პრინციპი, არსთა გაჩენის-თანავე თანდაყოლილი წესრიგი, იგივე განგება, **სარწმუნობა**; შინაგანი ცოდნა, **დარწმუნებულობა** > **რწმენა** – [პროკლე], რაოდენ იყო შესაძლო, იმეცადინა ცნობად მყოფთა სასურვოდ იგი სატრფოდ [ერთი], დაბეჭდულნი და დაფარულნი პლატონის მიდმოსიტყუსანი განაცხადნა და მათ-შორისი სიბრძნე, საუკუნითგან არსთადა თანწარმოდგომილი **სარწმუნობა** აღასაკუმილა (კავშ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 5, 6-10); არსსა თანაწარმოდგომილი წესი, ვითარ ზესთარსად პგონო, რომელსა უწოდო და განგებადცა, სადა **სარწმუნობა** მართ არსთად თანწარმოუდგების და არა თუ ზედშემოსრულად აქუს ანუ წესი ანუ **სარწმუნობა**, და არა თუ სხუადასხუა არიან წესი და **სარწმუნობა** (კავშ., განმარტ., პეტრ., §11)

სასერჟო-ი და **საბრჟო** (ჰენდ.) – **სურვილის, ტრფობის საგანი** – *ὁ ἄρετὸς ὁ ἄρετὸς* – სატრფოდ და სასურვოდ მიწუთომათა ყოველთა განგე-ლთა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §13)

საბრჟო-ი – **ტრფობის, მისწრაფების საგანი**. აქ: **ზესთერთი** – მოგზაურობადცა და დენად ცისად უსაზღვრო, ვინათგან **სატრფოდ** მისი უსაზღვრო; იტყუს, რამეთუ უკუეთუმცა ჰქონდაო **სატრფოსა** მისსა დასასრული და იყო შორის საზღვარსა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §13)

საჰჰენე // საჰჰენე (ანტ. საწმირი) – I. **მარადიულობა** – *ὁ αἰὼν* – რად-იგი არს ჟამისქუეშეთათუს – ჟამი, იგივე სამარადისოთათუს არს **საუკუნე** (დამასკ., გარდ., არს., 73)

საუპნეო-0 – ობ აბასო – ყოველთა საუკუნითა (რბ აბასა). უპირველეს არს საუკუნოდ, და ყოველთა ჟამის-შორისთა – ჟამი უპირველეს წარმოდგომილ (ბრ., კავშ., პეტრ., 53; 35.27-28)

საუპნეო-1 – ობ აბასო – ყოველი საუკუნოდ მყოფი არს, მაგრად არა ყოველი მყოფი საუკუნოდ (ბრ., კავშ., პეტრ., 87; 55.10); ყოველი საუკუნოდ მარადის მყოფი არს, რამეთუ ეზიარების მყოფსა, ვინაჲცა მისცემს მაზიარებელთა თვსთა მარადის მყოფობასა, რომლისათვისცა მყოფი უმრავლესთა მიერ იზიარების, ვიდრე საუკუნოდ (ბრ., კავშ., პეტრ., 87; 55.15); – **ბ აბს** – ყოველთა საუკუნითა უპირველეს არს საუკუნოდ, და ყოველთა ჟამისშორისთა – ჟამი უპირველეს წარმოდგომილ (ბრ., კავშ., პეტრ., 53; 35.27-28); **ობ აბასო** – საუწყო უკუე, ვითარმედ სხუა საუკუნოდ, და სხუა საუკუნითსა შორის საუკუნოდ, და სხუა მეგრ თვთ-მყოფი საუკუნოდ, რომელიმე ვითარ მქონებელი, ხოლო რომელიმე – ვითარ უქნოდ (ბრ., კავშ., პეტრ., 53; 36.1-3)

საუპნეომს-გამონ-0 – ობ აბასო – მრავალ [არიან] საუკუნომს-გამონი და ჟამის-გამონი, რომელთა ყოველთა შორის არს საუკუნოდ თანქონებთი (ბრ., კავშ., პეტრ., 53; 36.8-9)

საუწყო-1 – 1. საცოდნელი, ცოდნის საგანი, შემეცნების საგანი, საუწყო – ყუათსად – მყოფობად გონებისათვის საგონო და საუწყო, ხოლო ცხოველობად – ცნობა და საუწყო (ბრ., კავშ., პეტრ., 103; 64.22-23); – სახეთაცა მიერ მივსცეთ საუწყოსა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §103); – 2. სამისნო – ეუწყა მათ სადმართოსა მიერ საუწყომსა (კავშ., განმარტ., წინახიტყ., პეტრ., 4, 17-18)

საუპნეო-0 – საფუძველი, საწყისი – ობ ბარბარო – ყოველსა მიზეზობასა თვისსა მიზეზსა შორის დაუმანვან არსებისა თვისსა საფუძველი (ბრ., კავშ., პეტრ., 35; 46.30)

საპმიო-0 – პრაქტიკული – პრაქსად – გაგონებისა გუარნი ორ, და ამათ შორისცა უწმიდეს მხედველობითი მოქმედებით[ი]სა, რამეთუ ორ ვინაჲმე არიან, ვითარ იგი საქმითი და ხედვითი (ნემეს., პეტრ., 106; 6-8); სიტყვერისაი რომელიმე არს ხედვითი, ხოლო რომელიმე – საქმითი; და ხედვითი ვიდრემე არს გონებითი მიწთომად ვითარ-ყოფისა მყოფთადსა (დამასკ., ვარდ., არს., 139)

საპმიოი ფილოსოფოსობამ – პრაქტიკული ფილოსოფია – ობ პრაქსად (φρακτική) – განიყოფების ფილოსოფოსობად ხედვითად და საქმითად... საქმითი განიყოფვის სწავლითად, განგებითად და მოქალაქობითად (დამასკ., დიალ., ეფრ. 42,7); ფილოსოფოსობისანი ორნი არიან ნაწილნი: ხედვითი თანად და საქმითი (ამონ., მოსახს., ტარიტ., 103,25)

საპმიორობით-0 ძალ-0 – პრაქტიკული – ობ პრაქსად ნუსაჲც – არიან ძალნი... მრჩობლნი სულისაცა ჩუენისანი – მხედველობითნი და საქმიერობითნი (ამონ., მოსახს., ტარიტ., 6,3)

საღმართისმეტყველო-0 – თეოლოგიური – გუარსა თანა-გუაც ცნობად დიდთა საღმართისმეტყველოთა შორის ხედვისასა და აღებად ჰაზრსა წინათვე წინამდებარისა წიგნისასა (კავშ., განმარტ., პეტრ., წინა-

სიტყე, 3, 3-5); ვინაღ, ამითვე სახითა სიტყვსათა კავშირად უწოდა, ვითარცა უმარტივესთა ყოველთა შორის **სადმრთისმეტყუელთა** ხედვათასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 5,31-6,1-2*); ესე დიდად სათანადოდ რიცხუსა ერთებრივისა და სიმრავლისათუს კანონთაებრ **სადმრთისმეტყუელთა** დაიდუა ფრიად ცხადად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*); იხილუ, ვითარ, გესმას-რად აქა **სადმრთისმეტყუელთა** შორის ძალი, ნუ მოქმედებასა თანაშესრულად ჰგონებ ძალსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*); გესმას რად შორის **სადმრთისმეტყუელთა** მოქმედებად, ნუ ბუნებითად მოქმედებად ჰგონებ მას (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

საყოველთაჲ-ი - **ზოგადი, საყოველთაო - კაზილად** - აღიყვანეს თავნი თუსნი კერძობითთაგან **საყოველთაოთა** მიმართ სამარადისოდ მყოფთა და მისაწდომელთა (*ამონ., მისაჯს., ტარიჲ., 17,9*); - **τὸ καθολικώτερον - ლოგიკ.** - **ზოგადი** - ზედა დაერთვის კერძოდ იგი ნართაული **საყოველთაოსა მას კერძოსა** (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 10,1*); - **καθόλου** - პირველად ვინაითვე ნაწილობითითგან **საყოველთაოდ** [არა] აღიკაზმების (*ნემეს., პეტრ., 28; 22-23*); **საყოველთაოდ უამი** - საყოველთაოდ უამი - საყოველთაოსა შორის სხეულსა, რომელ არს ცად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 50*); - **πᾶσα ψυχὴ** - ყოველი სიმრავლე ერთებრივითა, ზიარებული პირველისა და **საყოველთაოსა სულისა** (*πᾶσιν ψυχαῖς*) მიერ, ზესთა არს აღმკულსა ამას (*პრ., კავშ., პეტრ., 164; 98.17-18*); სხუანი - **საყოველთაოსა სულსა** არიან წარმოდგომიდ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §164*)

საშუალ-ი - 1. - *ნეოლოგ.* საშუალი, შუამავალი, მედიუმი, არსის რიგების დამაკავშირებელი - **τὸ μέσση** - რომელნიმე უსაშუელოდ, ხოლო რომელნიმე საშუალთა მიერ (**τὸ δὲ μέσση**) უმრავლესთა ანუ უმცირედესთა მათდამი აღკრულ არიან (*პრ., კავშ., პეტრ., 146; 89.12-13*); სირასა შორის არსთასა რომელნიმე ზესთა ძეს და ჰქონან **საშუალნი** მრავალნი, და არს იგი უძლიერეს და უმრავლესთა მიზეზ და წარმომახენ, ხოლო რომელსამე არა ჰქონან თუს შორის **საშუალნი** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §11*); 2. - **τὸ μέσση** - *ლოგიკ.* **საშუალი ტერმინი** - **საშუალსა** [ეწოდების] კიდეთა შემკვერელი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

საშუელობით-ი - **გაშუალებული** - წინაგამწყონი განიყოფიან ორად, ვიტყუ, **საშუელობითად** და უსაშუელოდ; **საშუელობითად**, ვითარცა თეთრი და შავი, რამეთუ ჰქონან მათ სხუანი ფერნი საშუეალ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §5*)

სანსაურ-ი - 1. - **σοφία** - **გონიერი**, - პეტრე და პავლე მისვე ბუნებისანი არიან და ზოგადი აქუს ზიარებად, რამეთუ თითოეული მათი არს ცხოველ, სიტყვერ და მოკუდავ და თითოეული ჳორც არს სულიერი, სულ სიტყვერ და **საცნაურ** (*დამასკ., ვარდ., ეფრ., 56* // შდრ.: სიტყვერი, **გონიერი**: *ექვ. არსენ.*); 2. - **გონებით საჭვრეტი, მისაწვდომი, შეცნობადი, შესამეცნებელი** - და ყოველნივე ზოგად გრძნობადნი და **საცნაურნი** და ყოველნივე არსნი და არა არსნი (*არეოპ., ხაიდ., ეფრ., 1,1*); 3. - **ცხადი - ფაქტონ დიკსი** - ამით **საცნაურ**, რომელ ყოველნი არსნი, რანიცა სთქუნე, იწადებენ და იგულმეთქუებენ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §8*); შემდგომთა

შორის **საცნაურად** ჩანს განყოფად რომელობითა და ზესთ არსთა
(*კავშ., განმარტ., პეტრ., §138*)

სანსაურმა-მ – 1. **ცნობა, შეცნობა – ἡ σοερότης** – ხოლო მართებითი
სლვად სულისად არს, რაჟამს არა თავსა შინა თუსსა შემოვიდოდის
და ერთობითად **საცნაურებად** აღიძრვოდის (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4,9*);

სანსობაჲ-ი – **გრძნობის ორგანო – τὸ αἰσθητήριον** – ხოლო **საცნობელნი**
არიან ორღანონი გრძნობისანი, ესე იგი არიან ასონი, რომელთა მიერ
ვიგრძნობთ(ღამასკ, *გარდ., ეფრ., 120*); პირველი საგრძნობელი არს ხედვად,
ხოლო **საცნობელ** ორღანო გრძნობითისა ხედვისა არიან ძარღუენი შუბ-
ლისანი და თუაენი (*ღამასკ., გარდ., ეფრ., 121*)

სანსალო-მ – **ცხადი – φάειρον** – აწ სახეთა მიერ **საცხადლო** ვყოთ (*კავშ.,
განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 7,27*)

საძიებაჲ-ი – **ლოგიკა – საკვლევი, ძიების, კვლევის საგანი, დასასაბუთე-
ბელი დებულება – ἑπιλογη** – პირველად უკუე პირველისა მის **საძიე-
ბელისა** მიმართ ამას ვიტყვოთ (*ბახ., ექუს., გ. ათ., 42, 25*); – **τὸ ζήσιμον** –
მივიდოთ **საძიებელი** იგი და მივაყრდნათ რასმე აღსაარებულსა (*ღა-
მასკ., დიალ., ეფრ., 52,13*); – **ζήτυα** – აქა **საძიებელი** შემოვა, დაფრიადებუ-
ლი სიდრითა (*პეტრ., კავშ., განმარტ., 43; 102,11*); ვითარ უკუე განემარტოს
ესე **საძიებელი**, რამეთუ ყოველი წინაგამწყო ივლტის ურთიერთო-
ბისაგან? (*პეტრ., კავშ., განმარტ., 5; 28. 27-280*); აწ ესე **საძიებელი** დიდად
ძნიადი განვჰმარტოთ (*პეტრ., კავშ., განმარტ., §1; 12,5-6*)

სანაჲ-ი, სანაჲ-ი, სანაჲ-ი – **სასურველი, მისწრაფების საგანი – τὸ
ἱπικόν, ἄριον** – რომლისა მიერ კეთილობად, მისადმი **საწადლო**; ხო-
ლო, სადა პირველი **საწადლო**, მუნცა პირველი მიქცევა, და კუალად
შეჰქცევა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §31*);

სანარმო-მ – **საწარმოებელი – ποίησις** – რამეთუ პირველსა და შემ-
დგომსა შორის დიდ არს განაყოფი, ვითარ მიხეხსა და მიხეხონანსა
შორის და წარმოსა და **საწარმოსა** შორის (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §2*)

სანაჲ(რ)ი-მ – **საწუთრო, ამქვეყნიური ცხოვრება – ὁ βίος** – დაუტყე-
ნა მღელვარებანი **საწუთროსანი** (*ღამასკ., დიალ., კოზმ., ეფრ., 70*); – **πρότιον
ἰσος** ესე **საწუთრო** სტადიონი არს და საღუაწო სათნოებათა (*ნემეს.,
პეტრ., 172; 19-20*); კუალად დაუტეობს ვინმე **საწუთროსა**, რათა გან-
მცდელნი მისდა სახენი განისწავლენენ (*ნემეს., პეტრ., 172; 6-7*);

სახე-მ – 1. **სახე, შესახედავი, გარეგნობა, იდეის ვიზუალური (მატერია-
ლური) ხატი, ფორმა – τὸ εἶδος** – სახე ეწოდების ხატსა და შესახედავსა
(*ღამასკ., დიალ., ეფრ., 2,2*); – **σχῆμα** – [ღმერთმან] ქუეყანისა სახესა თუსი მისი
და შესატყუებელი ბუნებად შეჰმოსა (*ბახ., ექუს., გ. ათ., 17, 9-10*); – **εἶκόν** – ჩუ-
ენ გრძნობადთა სახეთა მიერ, რაოდენ გუეძლოს, საღმრთოთა ხედვათა მი-
მართ აღვიყვანებით (*არეოპ., საეკლ., ეფრ., 1,2*); – **ἡ μορφή** – ყოვლისა წესისა
უპირველესთა თუსთა უპირატესთა სახე-მორფი აქუს (*μορφήν ἔχει*) (*პრ., კავშ.,
პეტრ., 112; 8-9*); ვითარნი-იგი იყვნენ პირველნი, ესევითარი ხუდა ამთ-და სა-
ხეცა, თანრომი ბუნებისა მათისად (*პრ., კავშ., პეტრ., 112; 12-13*); – **τῶπος**
– ოდესმე ამის გუარ და **სახე** ანნდების და ოდესმე – ამის, რამეთუ
მოიღებს კერპებრთა და ზრქელთა სხეულთა სხუაგუარ და სხუა სა-

ხე აღქენილთა მისთა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §210); 2. **მაგალითი, ნიმუში** – **ἔμφασις** – მოიღე და **სახეცა** დაეღვათ რაოდენიმე რიცხვს სიმრავლისა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1); მოიღე **სახედ** რიცხვითა-შორისი ესე ორი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §8); მოღებთა სახეთადთა უმეტეს განცხადნეს სიტყუად (კავშ., განმარტ., პეტრ., წინახიტყ., 3.12); მოიღე და სახეცა გიძიო მომზავი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §122); მოიღე და სახეცა უპოთ სიცხადისათვის ნაღუქსისა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §30); ესევეთართა სახეთა და სახის სახეთა ვიმეცადინე განცხადებად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §2) – 3. **ლოგიკ.** – **ცნების დაშლა, დაყოფა, განფენა სახეებად, გვირის ქვეჯგუფი** – **სახე – თბ წინიც – სახე** [არს] დანიშნეთი ჳმად მრავალთა და რიცხვთა განყოფილთა რაადრსობისა შორის შესმენილი (ამონ., ტარიჳ., 51.32); **სახე** არს განფენად ნათესავისა (დამახკ., დიალ., ეფრ. 2.3); და **სახენი** ნათესავისაგან განიყოფვიან და რომელთა არა აქუნდეს ნათესავი, არა არიან **სახენი** (დამახკ., დიალ., არს. 2.4);

სახელ-ი – თბ შიაცა – სახელწოდება, ტერმინი – სახელიცა მრავალგზის აუწყებს ბუნებასა წინამდებარისა საქმისასა, არამედ არცა გი არს განსაზღვრება, რამეთუ სახელი ერთი ლექსი არს, ხოლო განსაზღვრება სიტყუად არს, და სიტყუად იგი თითოსახეთაგან უნდოთა ლექსთა შენაწევრებულ არს (დამახკ., დიალ., ეფრ. 16.3 // არსენ); ყოველთავე, ელინთა ენადღებობასა ზედა, თვისი **სახელი** პრქვან, შესაბამი თვისისა არსებისა (კავშირ., განმარტ., წინახიტყ., პეტრ., 6.23-24); **სახელი დმრთისა** – ესე ცხად არს, ვითარმედ **სახელთა** შინა **დმრთისათა** „არს“ უპირატეს და უსაკუთრეს არს, რადთა პირველად უეტყუელად ყოფად მისი იქადღებოდის, ვითარმედ არს, და ამისა შემდგომად, თუ რად არს (დამახკ., ვარდ., ეფრ. 61) // ვინადცა პირველი იგი **სახელი** მისი მყოფობისა წარმომაჩინებულ არს და არა, თუ რად არს, ხოლო მეორე – მოქმედებისა: *იქვე, არს*)

სახელღება (სახელ-ედების) – სახელღება, დარქმევა – **επισημαίνεαι** – მის ერთისა მიერ [არს] უაოცა იგი ნივთი, რომელსა არარსად **სახელსდვა** სიტყუამან (კავშ., განმარტ., პეტრ., §20)

სახიმრ-ი – კეთილი – ბყამბ – 1. რამეთუ ბუნება **სახიერისა** არს დაბადება და ცხოვნება, ხოლო ბოროტისა განხრწნად და წარწყმედად (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 4.19)

სახიმრება-ი – 1. სიკეთე – თბ ბყამბნ – სიწმიდე და **სახიერება** არს ზეშთა სიმართლისა (დამახკ., დიალ., ეფრ. 52.4); **ბ ბყამბ** – ნათელ საცნაურ **სახიერებასა** ეწოდების, რამეთუ ყოველივე ზეშთაცათა გონებად აღსავსე არს საცნაურითა ნათელითა (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 4.5)

სახისმამეჭყუაშა-ი – სიმბოლური მეტყველება, სიმბოლურ-აღგეგორიული განმარტება, აღგეგორია (ἀλληγορία) – **συμφισικὰς εἶπειν** – რადთა **სახისმამეჭყუელებდ** (არეოპ., ზეც., ეფრ., 2.5); – **ბყაყაყად** – არა თუ **სახისმამეჭყუელებით** დაბურვილ იყოს წმიდებითა მით კრეტ-საბმელებითა (არეოპ., ზეც., ეფრ., 1.2); – **საჴისიკად** – რაოდენი-რად თქმულ არს

ღმრთისათვის ჳორციელად, ყოველივე **სახისმეტყუელებით** თქუემულ არს (*ღამასკ, გარდ., ეფრ., 62*)

სახისშემოღვაბითი ჳმრთისმეტყუელება-მ – **σμφιλιαδς** – უჳმდა ღმრთის-მეტყუელებითა განწესებათა და საღმრთოთა სახელთა აღჳსნასა უმცირეს სიტყუა-ყოფად **სახისშემოდებითისა ღმრთის-მეტყუელებისა-სა** (*არეოპ., საიდ., ეფრ., 3*)

საპაპრო-მ – **საფიქრებელი, სავარაუდო, მისაჩნვეი – დიკონუ (< დიკა.** – თუ იყოს ნაწილი სხუა მიმდრეკი და სხუა ნაწილი მიდრეკადი, არ ვიდრემე იყოს მყოფობით თვთმიმდრეკი, არ თვთმიმდრეკთაგან წარმოდგომილი, არამედ თვთმიმდრეკად ოდენ **საპაპროდ**, ხოლო არსებით არ იყოს ესვითარ (*ბრ., კავშ., პეტრ., 17; 16.1*)

სმხნაობა-მ – **არაარსებითი, გარეგნული, სახელით, ბაძვით მსგავსება** – სხეულთა-შორის მამობაძცა ჳედშემოსრულად, და ოდენ **სმხნაობით** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §33*); არს საუკუნოდ ოდენ ჳუეღვით და **სმხნაობით**, რამეთუ მრავალნია მყოფთანი, რომელთა ერქუმის მყოფობად, ვითარ – ყოველთა მეკუდლთა ანაგსა, არამედ საუკუნობისგან დაკლებულ არიან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §87*)

სიბორცობა-მ – **ჩი κακία – სიბორცოტე** ნებსითი რაძმე არს, რომელი არა არსებისა თვთება არს, არამედ შემთხუევეითისა, რომელ არს ბუნებითისა ბუნებისგარეშისა მიმართ გარდაქცევაძ, ესე იგი არს, ცოდვაძ (*ღამასკ, გარდ., არს., 283*); ერთი ვიდრემე არს დასაბამი – კეთილი, ყოვლისა **სიბორცობისაგან** განშორებული (*ღამასკ, გარდ., არს., 282*); უკუეთუ **სიბორცოტე** არს უსრულობაძ კეთილისაძ, ყოვლად განშორებაძ კეთილისაძ უსრულსა მასცა და სრულსა კეთილსა დაჳჳსნის (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.20*)

სიხალე-მ – **სიხალევე** – შორობაძ რაძ და **სიხალე** გესმას, ნუ ადგილთა ოცნოდ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §55*)

სივრცა-მ – **სიბრტყე, სიგანე – πλάτος** – სამთა მიერ განსაზიდთა, – ვიტყჳ სივრცესა, **სივრცესა** და სიღრმესა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §15*)

სიჳეთი-მ – ესრეთ იქების სახიერებაძ დიდთა ღმრთისმეტყუელთა მიერ, ვითარცა კეთილი და ვითარცა **სიკეთე**, ვითარცა სიყუარული და ვითარცა საყუარელი და რაოდენნი რაძ სხუანი არიან კეთილად შუენიერნი კეთილ-მყოფელისა და სახარულეგანისა შუენიერებისა ღმრთის სახელნი (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.7*); **ძი ეს – სიკეთე...** არს წინაბჳე და ეზოდ კეთილობისაძ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §8*); თუს-შორის მოაქუს ყოველი მორთულებაძ და ყოველი შუენებაძ, ვითარ წყაროსა **სიკეთისასა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §160*); თვთსიკეთედ უწოდეს თვთკეთილის მოქმედობისა განფენასა და **ყოვლად სიკეთედ** და **კერძოდ სიკეთედ** და ყოვლად კეთილად და კერძოდ კეთილად (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 11.6*)

სიჳული-ი – **ძι θύλατος** – წინაგამწყონი განიყოფვიან ორად, – ვიტყჳ, – საშუეღობითად და უსაშუეღოდ... უსაშუეღოდ, ვითარ ნათელი და ბნელი, ცხორებაძ და **სიკუდილი** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §5*)

სიმარტვიმ-მ – **ἡ ἄπλότης** – მეტაფიზიკური სიმარტივე, დაუნაწევრებულობა – კუაღად ვითარცა ერთმყოფელი ძალი აღყვანებით აღმიყვანებს და მიმაქცევს ჩუენ შემკრებელისა მის მამისა ერთობისა და ღმერთ-მყოფელისა **სიმარტივისა** მიმართ (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 1.1*); – **სულიერი უბრალოება** – ივლტოდე ბოროტისა მისგან მრავალფერვთადასა, და შეუდგე სიმართლესა და უმანკობასა და **სიმარტივესა** (*ბას., ექუს., უფ., ანონ., 100, 19-21*)

სიმარჯშე-მ – **უნარი, შესაძლებლობა** – **ἡ ἔπιτηδεύσις** – ცხოველსა **სიმარჯუე** აქუს ხედვად, ხოლო მთხუნველსა, რომელი სახე არს ცხოველისა, არა აქუს **სიმარჯუე** ხედვისა (*ღამასკ., დიალ., არს. 45.6*); ძალი და უძალობა, რომელნი არა არიან მოქმედება, ხოლო აქუს **სიმარჯუე**, ვითარ-იგი ვთქუთ, ყრმა ძალითა მუსიკელად, რამეთუ დაღათუ არა აქუს მოქმედება მუსიკელობისა, არამედ აქუს **სიმარჯუე** შემწყნარებლობად მუსიკელობისა (*ღამასკ., დიალ., არს. 38.8*); – **ἡ ἔπιτηδεύσις** – რომელსა ჰქონდის **სიმარჯუე** თვისსა მოქმედებისა, სხუსა-მიერსა საფუძველსა აძირკუა არა არს მოქმე (*პრ., კავშ., პეტრ., 41; 31. 2-3*); თუ აღმქმნელსა არა ჰქონდის ძალი, ვითარ იმოქმედოს და აღქმნას სხუასა შორის? ნუ-თუ ქმნადსა არა ჰქონდის **სიმარჯუე** მომზავებელი ძალი, ვითარ უკუე იქმნეს? (*პრ., კავშ., პეტრ., 79; 51. 14-16*); **სიმარჯუე გონებრივი** – **გონებრივი უნარი, ნიჭი**; აქ: **გონების თვისება** – **τὸ σοφὸν ἰδέσθαι** – რომელთადმი ვერ კმა-ეყოფვის გაწუთომად **სიმარჯუე გონებრივი**, მათ ზედამიფინების მოქმედებად ღმრთეებრი (*პრ., კავშ., პეტრ., 135; 83.1-3; §134*)

სიმრავლე – **1. რაოდენობის ერთ-ერთი სახე, სიმრავლე** – **τὸ πλῆθος** – რაოდენისა რომელიმე დიდ არს და რომელიმე – **მრავალ**, სიდიდე უკუე განიზომების, ხოლო **სიმრავლე** - აღირიცხუვის (*ღამასკ., დიალ., ეფრ. 36.22*); მყოფნი განსაზღვრებულ არიან **სიმრავლითაცა** და სიდიდითა (*პრ., კავშ., პეტრ., 198; 118.22*); – **ნეოპლატ.** ფილოსოფიური **სისტემის ძირითადი ცნება** – „სიმრავლე“, რომელიც „ერთისაგან“ **იწარმოება და მისკენვე უკუიქცევა** – **τὸ πλῆθος** – ყოველი **სიმრავლე** მეორე და შემდგომი არს ერთისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 5; 6.4*); ყოველი **სიმრავლე** ეზიარების რადათავე ერთსა, ხოლო, თუკარ ეზიარების, არცა ყოველი ერთ იყოს, არცა თითოეული მრავალთა, რომელთაგან **სიმრავლე** (*პრ., კავშ., პეტრ., 1; 3.7*); ეზიაროს ვიდრემე **სიმრავლე** ერთსა თვისთა ბუნებითა, და არარად არს ნაწილთა მისთა, რომელიმცა არაერთი იყო (*პრ., კავშ., პეტრ., 5; 6.18-20*); იხილვების **სიმრავლეცა** თვისსა მიზეზსა შორის, ერთსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*); – ყოველსა შეერთებულსა პირველ თვისსა ორნი უნებან **სიმრავლე** რიცხუთა და ერთი, რომელმან **სიმრავლე** შეაერთოს (*კავშ., განმარტ., პეტრ.*); ვპოო მეძიებელმან თქმულსა შორის ერთისა და **სიმრავლისა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §5*) ვითარ-იგი **სიმრავლე** შეერთებულ ერთისა მიერ, ეგრეთვე ერთი გამრავლებულ ზიარებითა **სიმრავლისადათა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §5*)

სირამ-ი – **ი** **სეიძ** – **ლოგიკ**. გვარ-სახეობრივი დამოკიდებულების ჯაჭვი, რიგი, მწკრივი, „სერია“ – მიიღებს არსებასა და თხზავს ესევითარსა **სირასა**, ვითარმედ: არსებისად რომელიმე არს სხეულ, ხოლო რომელიმე – უსხეულო; და სხეულისად – რომელიმე სულიერ და რომელიმე – უსულო; და სულიერისად – რომელიმე ცხოველ და რომელიმე – ნერგ და რომელიმე – ცხოველნერგ; და ცხოველისად – რომელიმე სიტყვერ და რომელიმე – უსიტყუ; და სიტყვერისად – რომელიმე ანგულოზ, რომელიმე კაც და რომელიმე – ეშმაკ (*ამონ., ტარიკ., 55,23*)

სირამ-ი ნეოპლატ. პროკლეს ტერმინის ტრანსლიტერაცია: **ი** **სეიძ** (ბიზანტ. წარმოთქმ. – „სირა“) არსის ნეოპლატონური სტრუქტურის, იერარქიული რიგის აღმნიშვნელი ტექნიკური ტერმინი; არსის სტრუქტურაში ერთი გვარის, გვარეობის რიგი, მწკრივი – ყოველი თითოეულსა **სირასა** შორის დასაბამებრივი მიზეზი ყოველისა თვს-ქუეშესა **სირასა** თან მისცემს თვისსა თუთებისგან (*პრ., კავშ., პეტრ., 97; 59.15-17*); ყოველთა თითოეულსა **სირასა** შორის დაწესებულთა პირველნი და თვისსა მხოლოდსადა შეერთებულნი შემძლებელ არიან ზიარებად ხესთმდებარესა მათდა **სირასა** შორის მახლობელად დამყარებულთა რაბამობისა მიერ, ხოლო უსრულთა და უკუანადსკენელთა თვისსა დასაბამისგან არა აქუს სიმარჯუე, ვითარ პირველთა ზიარებად მხოლოდსადმი (*პრ., კავშ., პეტრ., 110; 67.31-32-1-4*); თითოეულსა შორის **სირასა** უპირველესნი და თვსდა მხოლოთადა შეყოფილნი შემძლებელ არიან ზიარებად დახესთაებულსა მათდა უმახლობელესსა წესსა, ხოლო განშორებულნი დასაბამობითისა მხოლოდსგან ვერ უძლებენ ახებად მათდა (*პრ., კავშ., პეტრ., 181; 109.11-14*); – წესი და **სირა**, რომელ არს ნათხზი ყოველთა, დააწყო და წარმოაჩინა, ვითარ: გონებისა, სულისა, ბუნებისა და სხეულისა, რომელი-ესე თითოეული თვისსა ადგილსა განკჰმარტოთ შეწვევნითა პირველისა სიტყვისა უფლისა ქრისტესითა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 63-6*); ყოველი მხოლოდ თვისსა შესადარსა და ბუნებისა თვისსა მეტუნებესა წარმოსთხზავს **სირასა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §21*); **სირასა** შორის ერთისა და უპირველესისა მოახლე უძლიერეს და უერთისგუარეს [არს] (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §21*); (იხ. „ე-ტნი“: „დამშლიან ჩემნი კავშირნი, შევრთვივარ სულთა სირასა“)

სირამითაპარ-ი, სირამილასაბამ-ი – იგივე გუართმთავარი, სერიის თავი, მთავარი, თავისი რიგისათვის გვარის მიმცემი – კიდოვნებითად არსებად და ძალად **სირათმთავარი** და დასაბამი ჰგონე, რომელი მისცემს ყოველსა სირასა არსებასა და ძალსა, რამეთუ მის მიერ აქუს ყოველსა განსაზიდსა სირადსასა პირველად მყოფობად, მერმე ძალი და რომელობად თუთებისა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §149*)

სისაშსამ-ი – სისავსე, სავსეობა – **τελειότης** – ანაგი ცისა სივისისად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §55*)

სისწორამ-ი – სისწორე – პირველი მორთული და პირველი სისწორე და შეუნიერებაი – ნამდვლმყოფი [არს] (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §22*)

სისრულე-მ – სრულყოფილება, **სრულქმნილება**, **სავსეობა** – **τὸ τέλειον** – არა ეგულებოდა მისი [ადამისი] ღმერთსა, პირველ სისრულისა, ცნობად თვისისა ბუნებისა (ნემეს., პეტრ., 12, 21-22); [აღამ] **სისრულისა-გან** უკუშ განგარდა და, სხეულოანთა მესაკრმე-ქმნილმან, მსწრაფელ უკუშ საბურველი იძია (ნემეს., პეტრ., 1; 13.3-5); გონებისად არს ცნობად მყოფთად და გაგონებასა შორის აქუს **სისრულე** თვისი (პრ., კავშ., პეტრ., 135; 82.23-24; §134); – **ἡ τέλειότης** – ყოველი უმოქენომ არსებით ანუ მოქმედებით უმჯობეს არს მოქენესა და სხვისა მიზეზისადმი აღმკრველსა მიზეზსა თვისისა **სისრულისასა** (პრ., კავშ., პეტრ., 9; 10.3-5)

სიტყვა-მ – 1. – **ნათქვამი, გამონათქვამი, წინადადება, მსჯელობა** – განსაზღვრება **სიტყუად** არს, და სიტყუად იგი თითოსახეთაგან უნდოთა ღეჟსთა შენაწვერებულ არს (დამასკ., დიალ., ეფრ., 16.3 // არსენ); – სასწავლოდ შემავალთა ყოველთა პირველად უმარტივესთა ასწავებენ, და მერმელა მათგან შედგმულთა: ვითარცა ასოთა მიერ სახელსა, ხოლო სახელთა მიერ თქუმასა და კუალად, თქუმისა მიერღა **სიტყუასა** (კავშ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 5.25-28); – ვითარ წარველო **სიტყუამან** ერთისა და სიმრავლისათვის, რომელსა თვთ ბუნებით ჰქონდის თვის-შორის სიძნელენი, ვინა აწ შეეხების კატასკევისა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1); – **სიტყვა – λέξις** – ამითვე სახითა **სიტყუსათა** კავშირად უწოდა (კავშ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ., 5.31); 2. – **ბ სტოიკ ცნება, მნიშვნელობა** – სამად განიყოფების **სიტყუად** ძალისად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1); 3. – **აზრი, მნიშვნელობა – ბ სტოიკ** – თანა-გუაჯ ბრძენთა **სიტყუსასა** დაჭურეტად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1); – მოღებითა სახეთადთა უმეტეს განცხადნეს **სიტყუად** (კავშ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 3.11-12); იტყვს, ვითარმედ, „უხიარების რაითავე ერთსა“. აწ ესე **სიტყუად** უკუნ-არღუევეს ყოველთა, რომელთაცა დასხნეს დასაბამნი მრავალნი და შეშალეს საუკუნესა-შორის დამყარებული წესი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1); 4. – **დოგმატ** – **სამების მეორე ჰიპოსტასი, ქრისტე – ძე, ლოგოსი – ბ Λογος** – **სიტყუა** არს არსებითი, მარადის მყოფი მამისა თანა (დამასკ., დიალ., არს. 51.5); ნებად ღმრთისად და პირველი მიმართებად გონებისა აღძრვისად არს **სიტყუად ღმრთისად** (ბას., ექუს., უძე., 40, 19-20); თვთ იგივე ბუნებით სახიერი **სიტყუად** იტყვს: „ძე სახიერ ვარ“ (არეოპ., საღმრთ. სახ., ეფრ., 2.1); [პროკლემ]ესრეთ მარტივად წესი და სირად, რომდ არს ნათხი ყოველთა, დააწყო და წარმოაჩინა, ვითარ გონებისა, სულისა, ბუნებისა, სხეულისა, რომელი-ესე თითოეული თვისსა აღვიღსა განკჰმარტოთ შეწვევითა პირველისა **სიტყუსა** უფლისა ქრისტესითა (კავშ., განმარტ., წინასიტყ., 6, სქოლიო; 1337, ჰ); ხოლო ჩუენ მოვხადოთ [=მოვუწოდოთ] **სიტყუასა**, მიზეზსა ყოველთა სიტყუათასა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §52); – **უპირმშოესი სიტყუად** – ესე და ესეითანი ყოველნი უზომობასა დამისახვენ ჩუენ არსთა და ერთთაცა **უპირმშოესისა სიტყუსასა**, რომელსა ფილოსოფოსი უწოდს გუაროთავგუარად და საზღვართა საზღვრად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §29; 78.13-15); 5. – **წმ. წერილის სიტყვა** – ღმრთისმეტყუელებითთა განწესებათა

შინა მრავლით-კერძო გამოვანინეთ **სიტყვსაგან სადმრთოთა წერილ-
თასა** (*არეოპ., სადმრთ., ხახ., ეფრ., 2,3*); მის ერთისა მიერ [არს] უაოცრა
იგი ნივით, რომელსა არარსად სახელსდვა **სიტყუამან** (*კავშ., განმარტ.,
პეტრ., §20*)

სიტყვარ-ი – მეტყველი, მეტყველების, აზროვნების უნარის მქონე, მო-
აზროვნე – ო **სიყად** – ცხოველისა რომელიმე არს **სიტყვერ** და
რომელიმე – უსიტყველი (*ამონ., ტარიჭ., 60,34*); უჯგორო არს, თუმცა
უტყუ **სიტყვერად** ისიტყუვბდა (*ნემეს., პეტრ., 48. 7-8*); საცნაურ არს, ვი-
თარმედ და უსულოთაცა ეზიარების და უტყუთა ცხოველთადასა-თანა
აქუს ცხოველობისა და **სიტყვერთადასა-თანა** მიუღიეს გაგონებისა ძა-
ლი (*ნემეს., პეტრ., 96. 8-10*)

სიტყვარი მოფარულუბა-ი // **მოჰმჰეზაბა** // **საჰმმირობა** – **ლოგიკური
საქმიანობა (მეცნიერება)** – ო **სიყადი παραყად** – შეიქმნების სუფლო-
გიზმოსი, რომლისათუს შთამოვალს **სიტყვერი მოფარულუბა** (*ამონ.,
მოსახხ., ტარიჭ., 67,38*); – **სიტყვერი მოქმედება** – მოსწრაფება აქუს
სიტყვერსა მოქმედებასა გამოჩინებისათუს საქმეთადას (*დამასკ., დიალ.,
ეფრ., 51.1*) // **სიტყვერი საქმიერობა** – წინა-უც იტუად **სიტყვერსა საქ-
მიერობასა** წარმართებად გამომაჩინებლობისა (*დამასკ., დიალ., არს. 51.1*)

სიტყვარეპიტი-ი, სიტყვირ-ი – **ლოგიკური, სიტყვიერი, აზროვნებითი** –
სიყად – **სიტყვერებითი** სრულებად ზესთა ძეს ამით ყოველთა; რამე-
თუ უმეტესსა წესსა და მორთულებასა მიიღებს; რამეთუ განაშუე-
ნებს და შეამკობს, სადაცა მითესულ იყოს ძალი სიტყვსა (*კავშ., გან-
მარტ., პეტრ., §39*); მოაკლდეს რაე ძალი **სიტყვერებითი**, არღა იყოს კა-
ცი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §70*)

სიტყვარეპტი-ი [კანონი] – **ლოგიკური [კანონი]** – ეძიებს კანონთა მიერ
სიტყვერებრთა და კპოებს სიწმიდესა უზადოსა ერთისასა (*კავშ., გან-
მარტ., წინახიტყ., პეტრ., 3. 10-11*)

სიდრემ-ი – **1. სიდრემ** – აქა საძიებელი შემოვა, დაფრიადებული **სიდ-
რმითა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §43*)

სინხაღ-ი – ო **სიჰყად** – ჯერ არს და მისთუსცა კველოფად, რაითა
არარაე აკლდეს თქმულსა **სიცხადისა** მიმართ (*ნემეს., პეტრ., 34. 139.21-22*)

სინწო-ი – **დაწვერილებითი, გამოწვერილებითი, ზუსტი** – ესე თავი
ფრიადითა **სიწლოთა** ხედვისაითა დაკვირებულა, შ გამგონეო (*კავშ.,
განმარტ., პეტრ., 52*); – რაოდენცა წარკველიდეთ, ეგ ზომცა დაგვს შირდე-
ბის **სიწლო** გონებისა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §41*)

სიძნელ-ი – (*იხ. უღონება*) – ო **ძიარა** – ვინაე პლატონსა ამისა **სიძ-
ნელისათუს** არა ეკულებოდა თქუმად, თუ ცხოველი არსო სულისა-
გან და სხეულთადას (*ნემეს., პეტრ., 3. 52. 26-27*)

სიპშირ-ი (// **სიპშირ-ი**) – **სიმკვრივე, სიმჭიდროვე** – ო **სიყადი** – თუთო-
ეულსა ასოთასა სამი რომელობა აქუს: ცეცხლსა უკუშ სიმახვლე,
არეობა, მიდრეკაე; არამედ სხუასა კიდესა ასოთასა, რომელ არს
ქუშყანაე, წინააღმდეგომი ამათ რომელობათადას, ვითარს იგი არს, სიბ-
ლგუე, **სიგშირე**, დგომად (*ნემეს., პეტრ., 67.17-68.2*); კუალად უკუშ ორნი

მიიხუმინ რომელიობანი ქუწყანისანი: ბღეუობა და **სიჯშო** (*ნემეს., პეტრ., 68: 8-9*); – **სიუხე, გადაჭარბება – ἡ περιουσία** – ყოველი დასაბამებრი მიზეზ და მკყრობელ სხუათა **სიჯშო**სა მიერ ძალთაჲსა ჰმსთავრობს და იკყრობს ბუნებით (*პრ., კავშ., პეტრ., 121: 74: 8-9*); [უხესთაინი და საყოველთაინი] **სიჯშირითა** ერთებრივთა ძალთაჲთა უმეტეს შეეყოფვიან და ერთ იქმნებიან თვსთა დასაწყითა და დასაბამთა (*პრ., კავშორ., პეტრ., განმარტ., 131: 167.13-14*); – **ფილოს. – მატერია ნიეთი – ἡ ἄλη** – ერთსა დღესა შექმნა ღმერთმან **სიჯშირე** დაბადებულთა (*გაბალ., ექუსთ., 276*); – მოგვგედ ჩუენ მათ, თუ შეეზავა ძალი ღმერთისა ბუნებასა თანა **სიჯშო**სასა ვნებიერსა, ხოლო ერთი ამათგანი მომღებელ არს თვისსა მის თვნიერ ხატისა, ხოლო მეორესა მას აქუს მეცნიერება ხატთაჲ, თვნიერ **სიჯშო**სა, რათა ადავსოს თითოეულმან მათმან ნაკლულევანება მოყუსისა თვისისა: რამეთუ დამბადებელისაჲ არს, რათა გამოუცხადოს სიბრძნე თვისი, და **სიჯშო**საჲ არს, რათა განაგდოს უშუერებაჲ თვისი და არაშუენიერებაჲ თვისი? (*ბას., ექუს., ურ., 31, 20-26*); შდრ. // მომიგედ ჩუენ, თუ ვითარ შეეზავნეს ურთიერთარს განათუ ძლიერი იგი ძალი ღმერთისა, ანუთუ ვნებული იგი ბუნებაჲ **სიჯშო**საჲ, და ერთმან მან წინამდებარე იგი **ნიეთი** წინა-ყო თვნიერ ხატისა, ხოლო მეორესა, რამეთუ ხატთა გამოწყერისა კელოვნებაჲ აქუნდა თვნიერ **ნიეთისა**, რათა ორკერძოვე თითოეულისა მიერ ადავსოს, რათა შემოქმედსა აქუნდეს **ნიეთი**, სადა-იგი კელოვნებაჲ თვისი აჩუენოს, ხოლო **ნიეთსა** – რათა განაგდოს უსახურებაჲ და ნკლულევანებაჲ ხატოვნებისა (*ბას., ექუსთ., გათ., 17,23-30*)

სმოპონ-ი – მიზანი (იხ. **გან-ი, იჯუ**) – **ὁ σκοπός** – ექუსი არს **სკოპოსი** ამის წიგნისა: ვითარცა მშვიდლოსანსა **განი** რამეჲ აქუს, რომლისა მიმართ ისრის და რომლისაჲ ჰნებაჲს მიმთხუევა, ეგრეთვე აღმწყერედი დასასრულისა რაისმე მიმართ ხელავს და მისსა ისწრაფის მიმთხუევასა (*ამონ., ტარიკ., 101,17-20*)

სრულ-ი – სრულყოფილი – τέλειος – **ნეოპლატ.** თავისთავად **სრული, სრულყოფილი, უნაკლო, დამოუკიდებელი – τέλεια** – ყოველი ძალი ანუ **სრული** არს, ანუ უსრული: რამეთუ მოქმედებათა თვს-შორის მექონე, **სრული** არს ძალი (*პრ., კავშ., პეტრ., 78: 50,29*); – **τὸ τέλειον** – ყოველი **სრული** შორის ღმრთებრივთა საღმრთოთსა სრულებისა მიზეზ არს (*პრ., კავშ., პეტრ., 153: 92,24-25*); – მოქენე სხუსა მოქმედებით პირველ წარმოდგომილისა, ვითარ-იგი არს ძალად-ოდენ უსრულ, მოქენე არს სხუსა **სრულისა**, მყოფობით წარმოდგომილისა, რათა ეუხიაროს მას და იქმნეს **სრულ** (*პრ., კავშ., პეტრ., 78: 511-3*); – **სრულყოფილი და თავისთავადი – τέλειον καὶ ἀνεαρκές** – რაიდა თვთ თვსდად არს წარმომადრსებელ, **სრულ და უმოქენო** არს ამისთვს, რომელ თვთ წარმოაჩენს არსებასა თვისსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 45: 32,21-23*); **სრული** გასრულებულსა პრქვან და უნაკლულოსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §25*); – **τὸ πλήρες** – **სრული** მხოლოდ კმა თვს-შორის, მაგრა არა მზა თან-მიცემად სხუათადმი (*პრ., კავშ., პეტრ., 132, 81,8*)

სრულეზა-მ // სრულობა-მ – ნეოპლატ. – სისრულე, სრულყოფილება – **τὸ τέλειον** – ვითარ სხუა არიან მყოფთა გუამოვნებანი და სხუა – მებრ აობით, ხოლო სხუა – მყოფთან; და სხუა ამის მიერ **სრულეზა** დმრთებრივთა, და სხუა განდმრთობილთა; ხოლო დმრთებრივსა რიცხუსა შორის პირველი მიზეზი **სრულეზისა** არ მხოლოდ განდმრთობილთა არს მიზეზ **სრულეზისა**, არამედ თვთ დმრთებრივთაცა (*პრ., კავშ., პეტრ., 153; 92.26-28*); – **τελειότης** – **სრულეზა** ნაწილ ვიდრემე კეთილისა არს, და სრული, ვითარ იგი არს სრული, ჰბაძავს პკეთილობასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 25; 22.9-11*); – **διὰ τελειότητά** – ყოველი წარმომაყენებელი **სრულობისა** მიერ დაზესთაებითა ძალისაითა წარმომაყენებელი არს შედგომითა (*პრ., კავშ., პეტრ., 27; 23.17-18*); კეთილობა ზესთა ძეს **სრულეზასა**, ვითარ და ნაწილობასა... ზესთ უკუე კეთილობა **სრულეზასა**, ვითარ მასრული გასრულებულსა (*კავშ., განმარტ. პეტრ., §25*); არცა **სრულობა** ეკადრების მას [ერთსა], რამეთუ ყოველი სრული წარმატებისგან მოვიდა **სრულეზად** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

სუმპერაზმა-მ // სუმპერაზმა-მ // სიმპერაზმა-მ – (იხ. თანგასავალი) – τὸ συμπέρασμα – დანასკეპი – ყოველი აღმოჩენად (**სუმპერაზმას** უცხადლოდ მყოფსა განაცხადებს და საინოჰჰოფს პროტასეოთა მიერ (*ამონ., 59.6-7*); ურთიერთსამუენებლობა საგობებელ არს ვილოსოფოსთა მიერ, ვითარცა(შემრეველი წესსა პროტასეოთა და **სიმპერაზმათასა** (*ამონ., 58.25-26*); სამართლად სადმე დირს გიობისა არს გარემოქცევა წესისა ამის და **სუმპერაზმასა** ვიდრემე რომელი პირველად, ვითარცა უცხადლო მოიღებოდა, ცხად-ქმნა წესსა შინა პროტასეოლესა მოღებითა, ხოლო პროტასეოლესა, რომელი ვითარცა არსარებული პირველ მოიღებოდა, უცხადლოდ სუმპერაზმზდ შექმნა (*ამონ., მონახს., ტარტ., 59.8-11*)

სუმ-მ – სეგ. ბედი – ἡ ἐκπαράσις – უფროდს ხოლო ესე განგებისა არს საქმე, ვიდრეა **სუსა** (*ნემეს., პეტრ., 146, 13*);

სულ-მ – შეისწავე, რამეთუ ორსახე არს ბერძულად სახელი **სულისა**: **ფსიქი**, რომელი უმეტესსა ადგილსა სამშენველისა წილ დადებულ არს პაველსა შინა, და კუალად **პნემა**, რომელი-ესე თვთ თავადის **სულისა** არსებასა უწოდიან და წმიდისათვს იგივე ითქუემის; ხოლო ქართველთა უღონობისაგან ერთი სახელი აქუს – **სულისა** (საქ. მოციქ., ეფრ., კოლოფ.) **1. – τὸ πνεῦμα** – **სული** მრავალსახედ გულისცმა-იყოფების: პირველად – **სული წმიდა**, და კუალად, **სულ** ეწოდების საქმეთაცა და ძალთა სულისა წმიდისათა. და კუალად, **სულ** არს ანგელოზიცა სახიერი. და **სულ** არს ეშმაკიცა. და **სულ** არს სულიცა კაცისა. და არს ოდესმე, რომელ გონებასაცა **სულად** სახელ-ედების. **სულ** ეწოდების ქარსაცა და **სულ** – ჰაერსაცა (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 70*) // (*დამასკ., გარდ., არს., 70*); **2. ψυχή** – **სული** ვიდრემე არს არსება ცხოველი, მარტვი და უსხეულო (*დამასკ., გარდ., არს., 112*); არა სადმე ერთისა არსებისანი არიან **სული** და ჳორცნი (*დამასკ., გარდ., არს., 199*); **3. – τὸ πνεῦμα** – არამედ ორღანო მისდა წინაითნი ტუნებრივთა

ძარღუთა მუცველნი და მათ-შორისი **მფშენვიერებითი სული** (ყუცი-
 კონი πνεύμα τὸ) (ნემეს., პეტრ., 73, 11-12); **სულსა მხედველობითსა** არ ჰაზ-
 რობნ ესეოდენისა ძალისა გამოვლენად და მითუალვად, რათამცა
 გარემოუთხია ყოველთა აღჩენილთა (ნემეს., პეტრ., 76, 15-17); რამეთუ
ცხოველობითი სული (ζωτικὸν πνεύμα) მისგან ნასხმანთა მიერ სხე-
 ულთა ყოველთად დაითესვის (ნემეს., პეტრ., 113, 14-16); **ψυχὰν** – ამით
 დიდთა და წმიდათა გონებათა შემდგომად არიან **სულნი** (არეოპ.,
 საღმრ., ევრ., 42); – **ἱεραὶ ψυχὰν – სულნი წმიდანი** დაღათუ უდარესისა
 მიმართ ამის საწუთროფსა ქცევადობისა იბრძოლებოდინ და კეთი-
 ლად იპყრობდენ თავთა თვისთა (არეოპ., საეკლ., ევრ., 71.1) **2. – ქრისტ.**
ლოვმატ. – **წმ. სამების მესამე პირი, სულიწმიდა – τὸ Ἅγιος Πνεύμα –**
სულიცა უფალ არს (არეოპ., საღმრ., ევრ., 2.1); ამის განგებისა მიერ, გონე-
 ბისად, და მყოფისად პირველისა, რომელ არს ძე, გუართა ყოველთა
 ადგილი, **სულისა** მიერ ზესთ-ჭეშმარიტისა მიერ გარდმოიდუანვიან
 დამსახნი... მრავალსქიდიანობასა ნივთისასა (კავშ., განმარტ., პეტრ., ბილო-
 სიტყ., 212, 7-11) **4. კლინ. ფილოს.** – **ჩ** **ψυχῆ** – რამეთუ დიმოკრიტოს
 უკუშ და ეპიკუროს და ყოველთა სტოელთა ფილოსოფოსთა, შეზა-
 ვებულად სხეულად **სული** აღმოთქუმს (ნემეს., პეტრ., 23, 24-26); **5. ნეოპ-**
ლატ. – **არსის სტრუქტურის მესამე, სულთა რიგის „მხოლოდ“ – სა-**
ყოველთაოდ და პირველი სული – სულთა რიგის მთავარი – ψυχῆ ἢ
πρώτη, ἄδια ψυχῆ – საყოველთაოდ სული და პირველი საყოველთაოდ-
 სა ჟამისა მიერ განიზომების (კავშ., განმარტ., პეტრ., §200); ყოველი სიმ-
 რაველე ერთებრივთა, ზიარებული პირველისა და საყოველთაოდისა
 სულისა მიერ, ზესთა არს აღმკულსა ამას (პრ., კავშ., პეტრ., 164; 98.17-18);
 შემდგომად ერთისა პირველისა – ერთნი, და შემდგომად გონებისა
 პირველისა – გონებანი, და შემდგომად **სულისა პირველისა** – სულ-
 ნი, და შემდგომად ყოველთა ბუნებისა – სიმრავლე ბუნებათა (პრ.,
 კავშ., პეტრ., 21; 19.13-16); **ნაწილებითი სული – ცალკეული (დანაწილებუ-**
ლი), ინდივიდუალური სული – ψυχῆ ἰσχυαῖ – ყოველსა ნაწილებითსა
სულსა ძალ-უც სამარადისოდ შთასლვად ქმნისადმი და კუალად
 აღსლვა ქმნისაგან მყოფისა მიმართ ხოლო, თუ რადმე ოდესმე შე-
 უდგს და თან-აწყევბის ღმრთებრივისა რიცხუსა, ხოლო ოდესმე –
 შთამოვარდების ღმრთისა მიმართ აპყრობისაგან, გონებისა უკუე და
 უგუნურებისა მზიარებელ არს (პრ., კავშ., პეტრ., 206; 123.25-29); **ნაწილები-**
თისაგან სულისა ეტლი სამარადისო არს. რამეთუ მიზეზი მიუდრეკე-
 ლისაგან აქუს და ამისთვის ზესთა ძეს აღმკულთისა (პრ., კავშ., პეტრ.,
 207; 124.19-21); ყოველი **ნაწილებითი სული**, შთამოსრული ქმნისადმი,
 ყოველობით შთამოიარსებს (პრ., კავშ., პეტრ., 211; 126.6-7); **ყოველი ნაწი-**
ლებითი სული ეზიარების ყოველობითსა გონებასა ყოველობითისა
 სულისა მიერ და ნაწილებითისა გონებისა (პრ., კავშ., პეტრ., 109; 67.22-
 24); – **ჩ** **ψυχῆ** – ყოველი **სული** დაუზღრომელ არს და უხრწნელ (პრ.,
 კავშ., პეტრ., 186; 111.26); ყოველი **სული** არსებად არს უსხეულოდ და გან-
 ყენებადი სხეულთაგან (პრ., კავშ., პეტრ., 186; 111.12); **სული** უსხეულო

არს და გარეგან ყოველისა ქუედმდებარისა და თვთ თვს-შორის არს და თვსდადმი უკუნ იქცევის: დაუზდრომელ ვიდრემე და უხრწნელ (პრ., კავშ., პეტრ., 187; 112.3-5); **სული** არცა სხეულებითი არსებად არს და არცა სხეულთაგან განუშორებელი, არამედ, რომელ უწყის თვთებად თვისი, საჩინო [არს] (პრ., კავშ., პეტრ., 186; 111.18-20); ყოველი **სული** თვთცხოველი არს, უკუეთუ უკუშქცევე არს თვსდმი. რამეთუ ყოველი უკუშქცევი თვსდმი თვთმდგომ და სულიცა ვინაფე თვთმდგომ, რამეთუ წარმოაყენა თვთებად თვისი (პრ., კავშ., პეტრ., 189; 113.2-4); ყოველისა ვიდრემე **სულისადა** არსებად საუკუნოდ მსუდარ არს, ხოლო მოქმედებად მებრ ჟამითი (პრ., კავშ., პეტრ., 191; 114.29-30); ყოველი **სული** ცხოველობად არს და ცხოველი, რამეთუ, სადაცა წარმოდგეს **სული**, ესე ცხოველ-იქმნების საჭიროდ და დაკლებული **სულისგან** მყის ცხოველობისგანცა უნაწილო იქმნების (პრ., კავშ., პეტრ., 188; 112.8); ყოველი **სული** არსებად არს ცხოველობითი და ცნობითი, და ცხორებად არსებითი და ცნობითი, და ცნობად ვითარ არსებად და ცხორებად. და ყოველივე ერთბამ მის შორის: არსებითობად, და ცხოველობითობად, და ცნობითობად; და ყოველი ყოველსა შორის და თვს-თვს თითოეული (პრ., კავშ., პეტრ., 197; 117.17-21); ყოველსა **სულსა** ჰქონან თვს შორის ყოველნი გუარნი, რომელნი ჰქონან პირველ გონებასა (პრ., კავშ., პეტრ., 193; 115.26); ყოველი **სული** მოქცევეთა მიერ ჟამისათა განიზომების (პრ., კავშ., პეტრ., 200; 119.12); ყოველი **სული** შედგომილი და მიდევნებელი არს ღმრთებრივთა და უდარესი ერთებრივთა რიცხუთა, ხოლო ზესთმდებარე არს ნაწილებითთა სულთა (პრ., კავშ., პეტრ., 202; 121.3-5); მსუდარ არს **სულისადა** თვთმდგრეკი ბუნებად, და ვინათაცა წარმოუდგეს, თან-მისცემს მათ თვთმდგრეკობასა (პრ., კავშ., პეტრ., 20; 17.16-18); **სულსა** ცხორებად სამარადისოდ და დაუესებელად წარმოსდგომია, მაგრა ვაგონებად არა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §20); – **ψαχη̄ ἔγκνισος** – ყოველი **სული აღმკულის-შორისი** ნამრგულივთა გზავნათა იკმარებს თვისსა ცხოველობისათა, და, სადათ იწყო, მუნვე [ქმნის] კუალად-უკუნქცევეთა (პრ., კავშ., პეტრ., 198; 118.30-31); – **ρηᾱ ἔρη̄ ἔαν ψαχ̄αν** – საცხად იყავნ, რომელ **სამი ტომი** არს **სულთად**: პირველად უკუე საღმრთონი; ხოლო მეორენი არსაღმრთონი, არამედ სამარადისოდ გონებისადა დამოკიდებულნი: ხოლო მესამენი – ოდესმე გონებისად და ოდესმე უგუნურებისად მქცევენი: 1. ყოველნი უკუე საღმრთონი სულნი ღმერთ (θεο̄ს) არიან სულელები; 2. ყოველნი მზიარებელნი გონებისანი – ღმრთებრივთა მიმდგომნი მარადის 3. ხოლო ყოველნი მიდმოქცევისა შემწყნარებელნი – ღმრთებრივთა მიმდგომ ოდესმე. ხოლო რომელთამე აქუს საღმრთოდ ნათელი ზენადთ დაეღვეებულად, ხოლო რომელნიმე სამარადისოდ გაიგონებენ, ხოლო რომელნიმე ოდესმე მიემთხუევიან ამას სისრულესა (პრ., კავშ., პეტრ., 185; 110.17-28)

სულიერ-ი – **სულიერი**, **ცხოველი** – **ψαχ̄ος** – **სულიერად** ითქუმის მზიარებელი სულისად (პრ., კავშ., პეტრ., 188; 112.17); – **ψαχ̄ად** – **სულიერი** განიყოფვის მგრძნობელობითად და უგრძნობელად (დამასკ., დიალ., არს.

2.18); **სულიერ-სამე** არსა ქუყანა: ადგილი აქუნდეს ბოროტის-მოქმედ-თა მანიქვევლთა, რომელი-იგი იტყვან, ვითარმედ „სულიერ არს ქუ-ყანა ?“... (*ბას. ექუს., გ. ათ., 90, 14-18*) შდრ. // ნუჟუქუ ქუყანა სულიერი არსა? და პოინ ჟამი უგუნურთა მანიქვევლთა თქუმად, ვითარმედ: „ქუყანა სულიერი არს“: და არა თუ, რომელი-იგი თქუა „გამოიღენ ქუყანამან“, და ამით გამოიღო, რომელი-იგი რამე მის-თანა იყო, არამედ ბრძანებისა მიმცემელმან მისცა მას ძალი, რადთა გამოიღოს (*ბას. ექუს., უტყ., 107,11*); მერმეცა სხეული ყოველი ანუ გარეგანით მიდ-რკების, ანუ შიგნით; არამედ, უკუშთუ გარეგანით, უსულო ვიდრემე იყოს, ხოლო თუ შიგნით – **სულიერ** (*ნემეს., პეტრ., 26, 15-18*); – **ჩ ქსრც ინსიძ ქსრც** – ყოველთა სხეულთა დაუზესთავდების **სულიერი** არსე-ბად (*პრ., კავშ., პეტრ., 20; 17.14-15*)

სქს-ი – თანმიხება, თანამიმართება, უშუალო კავშირი – ჩ თჯც – სქესი ითქუმის: ანუ კვლოვნებისამიერი ანუ წინააღრჩევისამიერი, ვი-თარ-იგი მოყუარისად მოყუარისა მიმართ (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 41,31*); რომლისაებრ მრჩობლნი **სქესნი** ჰქონან: სიმრავლესა სიმრავლისა მიმართ და სიმრავლესა ერთისა მიმართ (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 41.12*); გა-ნყოფვის აღსავალი შთასავალსა სქესითა მხოლოდთა, რამეთუ აღ-სავალი უკუე ქუყნათაგან ზენათა მიმართ აღმგზავრებად არს (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 55.38*) უკუეთუ შეიერთებდეს გამგე გასაგოთა, თან-იგ-ნებს და იქცევის ქცევათა მათთა **სქესითა**, რომელ არს **თანმინახეთ-ქი** ანუ თანმივგრებობად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §122*); ხუთი რიცხუთა შო-რის იხილვების და **სქესსა** და მწყობრსა სათუალავთასა (*კავშ., გან-მარტ., პეტრ., §3*); [ზესთარსნი ერთნი] და ღმერთნი თუსთა საშუალოთა მი-ერ ვიდრე უკუნადასკნელთამდე მიჰფენენ თუსთა ღმრთებრივთა და ერ-თებრივთა თუთებათა და ნათელთა და არ თან-მიექუსეიან და არცა **სქესთა** შეიწყნარებენ თუსთა შემდგომთაგან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §141*)

სქსნპრიმ-ი მინაქს-ი (*ჰენდ.*) – **მიმართება, ურთიერთობა, მიკავშირება, შეხება**, „მიქსოვა“ – **ჩ თჯც** – [ღმრთებრივთა] მიერ მყოფობისაებრ მათისა მისაცემელნი არცა განსაგოთა მიმართ **სქესებრივსა მინაქუს-სა** შეიწყნარებენ, რამეთუ თუსთა მიერ აობათა ყოველთა აკეთილგ-ბენ, რამეთუ ყოველი მყოფ-მყოფელი ასქეტოდ და მიუნაქუსად (*ჰენდ. ა'თჯად.*, ჰყოფს წარმონაარსსა თუსგან (რამეთუ მინაქუსვად თანმიდგ-ბასა ჰყოფს სხუსასა აობისადმი, ვინაფევ-და – გარემე ბუნებისა [არს] **სქესებრივი მინაქუსი**) (*პრ., კავშ., პეტრ., 122; 75.9-14*)

სწაპლით-ი ფილოსოფოსობა-ი – **ფილოსოფიური დისციპლინა, ეთიკა – თ ჩძაკან** – საქმიითი [ფილოსოფოსობად] განიყოფვის **სწავლითად**, განგებითად და მოქალაქობითად (*დამასკ., დიალ., ეფრ. 52,7*)

სწაპლუპბი-ი – **თეორიული ფილოსოფიის დარგი – თ მათუჰაკან** – მხედველობითი განიწვალების ღმრთისმეტყუელებითისა მიმართ, **სწავ-ლულებითისა** და ბუნებათმეტყუელებისა (*ამონ., ტარიჭ., 12,26*); **სწაპლუ-პბი-ი ფილოსოფოსობა-ი** – **მათემატიკა, ერთ-ერთი ფილოსოფიური დისციპლინა – თ მათუჰაკან** – ხედვითი იგი [ფილოსოფოსობად] გა-

ნიყოფების სიტყვერებითად და **სწავლულებითად** და ბუნებათამეტყუ-
ელებითად. **სწავლულებითი** იგი განიყოფვის მრიცხველობითად და
მუხიკობითად, ქუეყანისმზომელობითად და ვარსკულავთმრაცხველო-
ბითად (*დამასკ., დიალ., ევრ. 52,7*)

სწორ-გჰერდ-ი – **ტოლგვერდა** [აქ: **სამკუთხედი**] – **σίδηρος** – რომელ-
სა სამნი გუერდნი სწორნი აქუნდენ, უწოდეს **სწორგუერდად** (*ამონ.,*
ტარიჭ., 42,15); არამედ უკუშ სამნი – პირამიდი და ოკტაედრი და იკო-
საედრი – კიბებრივთა სამყურთაგან შემ[ტ]კიცებად, ხოლო კუევი –
სწორგუშრდათა სამყურთაგან (*ნემეს., პეტრ., 66, 15-17*)

სწორ-საგომობა-ი – **სიმეტრია** – **ή σμμετρία** – ხოლო **სწორსაზომობა**
ასოთად კეთილშეზავებულება ასოთად კეთილფეროვნებასავე-თანა
შუშნიერებასა და სიკეთესა შეიქმს სხეულთასა (*ნემეს., პეტრ., 35, 9-10*)

სხაშ-ი – **τὸ σῆμα** – **სხეული** უკუე არს ყოველი განფენილი სამ-კერ-
ძო, ესე იგი არს, რომელსა აქუნდეს სიგრძე, სიერცე და სიღრმე(და-
მასკ., *გარდ., არს., 113*); **სხეული** სახე არსებისად (*დამასკ., დიალ., ევრ. 33,1*);
შეგუამებულთაგანნი რომელნიმე **სხეულნი** არიან და რომელნიმე –
უსხეულნი (*ამონ., მოსაჯს., ტარიჭ., 34,21*); სათანადო არს ცნობად, ვი-
თარმედ **სხეულისა** ხოლო თვსება არს: განკუეთად და დინებად და
შეცვალებად(*დამასკ., გარდ., არს., 115*); ყოველი სხეული ბუნებით ვნება-
დი არს, ხოლო ყოველი უსხეულო – უვნებ, არამედ სხეული ბუნე-
ბით უმოქმედო (*არ., კავშ., პეტრ., 80; 51.21-22*); **სხეული**, ვითარ **სხეული**,
მხოლოდ-ოდენ განწვალებადი არს და ვნებადი, და ყოველითურთ
განწაილებადი ვიდრე უსაზღურობადმი (*არ., კავშ., პეტრ., 80; 51.25-27*);
სხეული, ვითარცა **სხეული**, მოქმედებად ვერ უძლებს, მხოლოდ გან-
ჭრად-ოდენ და ვნებად წინამდებარე (*არ., კავშ., პეტრ., 80; 52.30-31*); **სხეუ-**
ლი, დაღათუ მყოფსა ეზიარა, მაგრა უნაწილო არს სულისაგან (*არ.,*
კავშ., პეტრ., 72; 46.12-13); **სხეული** ქუედმდებარე არს სულიერობისა, ყოვე-
ლებრივისა სულისა მიერ წარმოიყენა და ეზიარა რაოდენვე მყოფსა
(*არ., კავშ., პეტრ., 72; 46.14-16*); ყოველი... **სხეული** მიდრეკადი არს სხვსა
მიერ, თვთ თვსდა მიდრეკად ვერ შემძლე, არამედ სულისადათა მიდ-
რკების მისგან და ცხოველობს სულისა მიერ (*არ., კავშ., პეტრ., 20; 17.16-*
18); არა-რამ **სხეულთად** (τὰν σωματῶν) შემძლებელ არს უკუნქცევად
თვსთადვე (*არ., კავშ., პეტრ., 15; 14.29-30*); ყოველი **სხეული**, ვითარ იგი
არს **სხეულ**, დაკლებულა ღირსებასა და პატიესა დასაბამობისა და
მიზეზისასა, ვინა **სხეულთა** შორის მამობაიცა ზედშემოსრულად,
და ოდენ სეხნაობით (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §33*); ხოლო ცად, ვითარ
ცად, ერთ [არს] და გუარ ერთისა, გინა-თუ ხატის ხატ ერთისა, რო-
მელ – ესე არს მხოლოდ **სხეულთად** და გუარი, შემცველი **სხეულ-**
თად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §2*)

სხშ-ი – **სხვა**, **განსხვავებული** – **ἕτερος ἄλλος** – ვითარ ზენათა შორის
სიტყუამან აჩინა, ვითარმედ **სხუა** არს მეწადე საწადლოსგან და მეტ-
რფე სატრფოლსაგან; საცნაურ ამით, რომელ სდევს მეტრფე სატ-
რფოსა და საწადოსა მეწადე, და **სხუა** ყოველი ღვენილი მღვერისა-

გან (კავშ., განმარტ., პეტრ., §8) – ყოველნი მყოფნი ერთმანეთისა მიმართ ანუ ყოველ არიან, ანუ ნაწილ, ანუ იგივეობა, ანუ – **სხუა**... ანუ მხოლოდ-ოდენ მრავალ [არიან], და იყვნენ ურთიერთას **სხუა**, ვითარ-იგი არიან მრავალ (არ., კავშ., პეტრ., 65; 43.10-14); – **ზღო** – ხოლო, თუ მხოლოდ-ოდენ ჰგოეს, არ წარმოიარსოს და არაით განეყოს მიხეხსა თუსსა, რომლისადცა არს, ეგოს რად იგი და იქმნას **სხუა**. ხოლო, თუ **სხუა**, განწვალებულ და განყენებულ მისგან (არ., კავშ., პეტრ., 30; 25.28-29)

სხუადასხუაობა – ყოველი **სხუადასხუაობა** გუარათა განყოფილები-სადა არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., § 32)

სხუაობა – **ბ ზღოც** – **განსხვავებულობა** – განყოფილებათაგანნი რომელნიმე სხუებრობასა ჰყოფენ ქუემდებარისასა, ხოლო რომელნიმე – **სხუაობასა** (ამონ., ტარიკ., 71,14); – **ნოჰლატ. არსის წარმოების გზა** – **ჴეჲოთ** – იგივეობა მიმართ წარმოშობარსებელისა აქუს წარმოარსებულსა და ჰგოეს მის შორის, ხოლო **სხუაობითა** წარმოველოს მისგან (არ., კავშ., პეტრ., 30; 25.28-29)

სხუაობანი – **სხეულგანი** – **საჲაიად** – განიკუეთების არსებად **სხეულგანად** და **უსხეულოდ**... **სხეულგანი** განიკუეთების სულიერად და **უსულოდ** (დამასკ., დიალ., არს. 2,17-18); თითოეული გუამი კაცთად ორთა ბუნებათაგან შემოკრებულ არს: სულისაგან, ვიტყუ, და **სხეულგანთა** ცორცთა (დამასკ., დიალ., არს. 27,7); – **საჲაიად** – ყოველი **სხეულგანთა** ანაგი, დაღათუ იყოს უკუდავთა ხუედრისადა, ძალად ოდენ არს, ვითარ ციერთა ყოველთად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §77)

სხუაობანი – **საჲაიად** – სული არცა **სხეულგანითი** არსებადა არს და არცა **სხეულთაგან** განუშორებელი (არ., კავშ., პეტრ., 186; 111.19-20)

სხუაობანი – **საჲაიად** **საჲაიადი** – უმრავლეს **სხეულგანთა** ბუნებანი სულთადასა, და კუაღად სულნი – უმრავლეს გონებათადასა (არ., კავშ., პეტრ., 62; 41.9-10)

სხუაობანი – **საჲაიად** – რამეთუ არავინ უკუდავთად საზრდელსა **სხეულთადასა** მოქენე არს (ნემეს., პეტრ., 12, 5-6)

საჲაიად – 1. **გამომიება**, **განსჯა** – **ჲ მნი** – **ჲ ჴარსიად** – [წინააღრჩევა] ზრახვით-გულებადა არს და განზრახვად საბჭოსა შორის **სჯისასა** (ნემეს., პეტრ., 136, 21-22); – **ჲ კრსიად** – მიმოგონებითისა არიან ტომობითნი უკუჲ: **სჯადა** და თანდართვად (ნემეს., პეტრ., 88, 22-23); – ყოველი ბოროტად აღჩენილი ანუ გულის-თქუმათა შორის იხილვების, ანუ გულის-წყრომასა, ანუ-თუ-და თუთ მას სიტყუერებითსა შეეხების ვერ კეთილად **სჯისათუს** (კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 214.6)

ტ

ტომი – 1. **ტ ომისი** – შესწავებულ იყავნ, ვითარმედ **ტომი** უმეტეს გარემომცველობითი არს უფროდს ვიდრე სახელი ერისადა: ვიდრემდის

იყოს **ტომობად**, ვიდრემდე გეთსონისი სახელად, ხოლო მისგან შთამოსლვად – ერად ძეთა მისთად (*ლევიტ., A-1108, 38r*); – **τὸ γένος** – **უხოგადესი კატეგორია**, **გვართა გვარეობა**; *ნეოპლატ. არსის რიგში*, **მწკრივში** (*სეირა*, „სირაში“) **შემაგალი უმაღლესი გვარები**, რომლებიც თითოეულ მწკრივს (რიგს) აფორმებენ, ანუ გვარს, რაგვარობას აძლევენ, „აგვარებენ“, განსაზღვრავენ, განუსაზღვრავენ ფუნქციებს – [კლატონი] მუნ ხუთ ტომად ადავლენს, ვითარ: არსებად, თვთობად, სხუაობად, დგომად, მიდრეკად. ვინაჲ ამათ, ვითარ **ტომთა** და არსთა, დასხამს გონებითსა და გონიერსა შორის აღმოკულსა (*კავშ. განმარტ., პეტრ., §18*); თითოეულისა სირადსა არა ყოველსა **ტომსა** აქუს სიმარჯუე აღკრვადი ზესთმდებარისა მათისა, არამედ უსრულესთაოდენ მათ შორის დაპკმათა თანმიბუნებებად ზესთ მდებარისა მათისა (*პრ., კავშ., პეტრ., III, 68.29-32*); (შდრ.: „ვთქვა მიჯნურობა პირველი და ტომი გვართა ზენათა“ „გ-ტნი“) დიდსა საღმრთისმეტყუწლოსა შორის აღმოაჩენს სოკრატე, ვითარმედ სხუად არს **ტომი ერთთა-შორისი და ღმერთთა**, რომელი უხრწნელსა სიწმიდესა თითოეულთა თვთებათასა შეურევენლად დაიცავს და აგებს თითოეულსა და ამყარებს თვისთა თვთებათა შორის; და კუალად, სხუად **ტომი** არს, რომელი უკუაქცევს მწუერვალთა და დასასრულისათა თვისთა დასაბამთა და მამათადვე (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §154*); სამარადისოდსა სისრულისა მიერ **უკუნქცველობითა ტომთაჲსა** უკუნქცვევიან ზესთარსნი ერთნი ერთთ დასაბამისადვე და ზესთ ერთისად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §153*) – მიზეზი საღმრთოდსა უკუნქცვევისაჲ სრულ-აღმქნელთა **ღმრთებრივთა ტომი** (ტელესიურგონ ტან მედო γένος). არს (*პრ., კავშ., პეტრ., 153; 93.2-3*); თითოეულისა სირადსა არა ყოველსა **ტომსა** აქუს სიმარჯუე აღკრვადი ზესთმდებარისა მათისა, არამედ უსრულესთაოდენ მათ შორის დაპკმათა თანმიბუნებებად ზესთმდებარისა მათისა (*პრ., კავშ., პეტრ., III; 68.29-32*); რომელიმე საზღვრისგუარად აღმოიხინების **ტომი** და რომელთამე იპყრობს უსაზღვრობად, ხოლო უსაზღვროგუარობად – მათ შორის, რომელთა შორის [არს] უსაზღვროობად (*პრ., კავშ., პეტრ., 159; 96.9-11*); – **τὰ γένητά** – არ-რომელი **ტომი**, რომლისავე ვამის-შორისი, წარმოდგომიდ არს მიზეზისგან გუაროვნებითისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 178; 107.28-30*) – **τὸ καθαρτικόν γένος** – აღმყანებლობითი მიზეზი შორის ღმრთებრივთა რიცხუთასა **განმწმედელობითთა** და უკუნქცველობითთა განყოფვის **ტომთა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 158; 95.19-20*); **12**) იხ. – **τὸ φουροτικόν γένει** – ყოველი მიზეზი სიწმიდისაჲ წესისა მიერ დამცველობითისა შეიცვის, არამედ არა წინა-უკუმო, რადთამცა ერთ და იგივე იყო **დამცველობითი** და განმწმედელობითი **ტომი** (*პრ., კავშ., პეტრ., 156; 94.10-12*) – **ლოგიკა: გვარი** – ქუემდებარენი არსებანი ზენათა მიერ წარმოიყენებვიან, ვითარცა გუარნი – **ტომთაგან** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §72*); რომლისაცა დახუდომისა იყოს წარმონაარსი, მის **ტომცა** არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §4*); ვერ არს უზადო ხატ მის მიუწლომელობით ერთისა, არამედ არს უქუნაესთა **ტომთად** (*კავშ., განმარტ., პეტრ.,*

§114); – ეთნიკ. გვარ-ტომი – და აღვიშურვე ტომისათვის გუარათა ჩემ-
თასა მე მიდმოობად ენისად გალექსებული და მესხუედ მდაბრიონთა-
ვან (კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტე., 220, 24); ქართველნი, თანადგომი-
სა წილ და თქუმისა ესთა, ვითარმედ წმიდასა განგებასა ღმრთისასა
კაცი ტომისაგან ჩუენისა უწარმოებია... ვინად, თან-დაუდგეთ... არ ეს-
თა (კავშ., განმარტ., პეტრ., 222, 4-7)

ტომონებათი – **γενεαλογία** – **ლოგიკ. გვარებითად** – [არისტოტელი]
„ჩუჭულებითთა“ შორის ორად: პირველად, **ტომონებითად** განწყოფს
(გენიკოტატა $\delta\mu\alpha\rho\epsilon\iota$. სულსა – სიტყუერებითად და უტყუად და კუ-
ლად, ქუეშგანუწუადებს უტყუსა: მორჩილად სიტყუსა და ურჩადცა
სიტყუსა – (ნემეს., პეტრ., 16; 95.2-3)

ტრშიალი და შნალი // მონალი – **τὸ ἄπειρον** – **ტრფიალი და მწადი**
მოქენე არს სატრფოისა და საწადლოსა თვისად და სხუად არს სატ-
რფოისა და საწადლოსაგან (პრ., კავშ., პეტრ., 8; 9.10-11); **იხ. მებრში**

ტრშიალ-ი – **მოტრფიალე** – აწუეეს სოკრატი ყოველთა **ტრფიალთა**
სიკეთისათა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §160)

ტრშიალება-ი – სხუად არად არს **ტრფიალებად**, თუნიერ დაცწირებად
წადილისასა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §31); **ტრფიალებისა** მიერ უკუ-ურ-
ტვის კუალად არსი ზესთარსთა შუენიერებათა მორთულებათა
(კავშ., განმარტ., პეტრ., §30); ანალოლოდ სულთა – სულთა მამისა მი-
მართ **ტრფიალებასა** დასდებდა, რამეთუ სანეტაროისა **ტრფიალებისა**
მიერ სტრფო მყოფმან მყოფთა მამისა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §30); ანა-
ლოლოდ სულთა – სულთა მამისა მიმართ **ტრფიალებასა** დასდებდა,
რამეთუ სანეტაროისა **ტრფიალებისა** მიერ სტრფო მყოფმან მყოფთა
მამისა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §30); **ტრფიალებად** გინათუ საღმრთო ანუ
ანგელოზებრი, გინა საცნაურებრი, გინა მშენვიერებრი ანუ ბუნებით
და ნერგობითი რაჟამს ვთქუათ, ერთობითსა რასმე და შეზავე-
ბითსა ძალსა გულისკვი-ვწყოფთ (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.15); **ტრფიალე-
ბად ჭეშმარიტი** – **ἡσυχία** **წიად** – **საღმრთო ტრფიალება** – ამისთვისცა
საღმრთოდ განასაკუთრეს **ჭეშმარიტი ტრფიალება** უფროს სიყუა-
რულისა, რადთა სრულიად ზეშთა-ადამაღლონ იგი ესევითართა მათ
კაცთა უჯუროდ შერაცხვისაგან (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.12)

ტრშიალბითი-ი – გაღვონისებული **ტრფიალებითთა** მიერ **სურვილთა**
ერთისათა წადნოის მისდამი შემტრფალი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §129);
ძალთა და ანგელთა აღმყვანებლობითთა **ტრფიალებითისა სირა-
სგან** ვიტყუთ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §30)

ტრშიობა – **ἐπίστα** – **თუ მყოფნი ყოველნი კეთილობისა არიან მეტრფე და**
წადიერ, ვითარ იყოს ამის მიზეზისა სხუად რადვე უპირატეს? რამეთუ,
უკუეთუ იწადებს მას, რად უფრო **ეტრფობის** კეთილობასა? ხოლო, თუ
არ **ეტრფობის**, ვითარ ყოველთა მიზეზსა არ **ეტრფოს** წარმოქენილი
მისგან? (პრ., კავშ., პეტრ., 12; 13.7); – **ἄπειρον** – ყოველნი მყოფნი ბუნებით
ეტრფვიან კეთილობასა (პრ., კავშ., პეტრ., 9; 10.5-6); სურვილთა მიერ ერთი-
სათა ნიადავ სღვეს და **ეტრფის** ნამდვლმყოფსა და მისსა მამისა ერ-

თსა (კავშ., განმარტ., პეტრ., § 63); [ერთსა] თვთ მან უმორფომანცა ნიე-
თმან **სტრფო** (კავშ., განმარტ., პეტრ., §29)

ტყუილდალქსვა-მ – **ცრუ ლაპარაკი** – სადა არიან, რომელნი შეასმე-
ნენ ბრძენთა, ვითარ მრავალდმრთეებისა მეტყუელთა, და დანანარ-
დებიან თვსთა უმეცრებითთა **ტყუილდალქსვათა** ზედა (კავშ., განმარტ.,
პეტრ., §112)

უ

უაო-მ – **არარსი, არსებობის არმქონე** – **აისთიც** – მას ერთისა მიერ
[არს] **უაოდცა** იგი ნივთი, რომელსა არარსად სახელსდვა სიტყუამან
(კავშ., განმარტ., პეტრ., §20) იხ. ად

უარსება-მ – **აისთიც** – ყოველთა მიზეზი და ზეშთა ყოველთა მყოფი
არცა **უარსება** არს, არცა უცხოველი (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4)

უარსებო-მ – **არსებობის არმქონე** – **აისთიზ** – ნუ ვითარ **უარსებოთა**
ძალთა და მოქმედებათა ჰგონებ, ვითარ მოკუდავთასა (კავშ., განმარტ.,
პეტრ., §24)

უარსება-მ – **არარსებობა** – **აისთიც** – ვინადცა მოკლებად სადმე არს...
უზომობად და სიბნელე და **უარსობად** (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.32); უკუე-
თუმცა ვინმე **უარსობასა** და უცხოველობასა იტყოდა საცნაურთათვს,
კეთილიმცა აქუნდა სიტყუასა მაგას ადგილი სამართალობისად (არე-
ოპ., საღმრ., ეფრ., 5.3); – **აისთაძერძი** – ბოროტი არცა არსთა შორის
არს, არცა არაარსთა, არამედ თვთ მის არაარსისადცა ფრიად რადმე
უცხო არს იგი და განვრდომიდ სახიერებისაგან და ფრიად უფროს
მისსა **უარსებო** (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.19); ბოროტთა **უარსობისათვს** და
ერთითვე საყოველთაოთა მიზეზთა დადებისათვს ამასვე ჩუენსა მრავალ-
მკუელსა სამოთხესა შორის იწარმოებვის ერთისა ღმრთისა ზეშ-
თ-მექონეობად (კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 212.12-14)

უგონებო-მ – **თბ აისთ** – ამას უკუე უსიტყოსა და **უგონებოსა** და სუ-
ლელსა სიბრძენსა ზეშთაღმატებით რად უგალობდეთ, ვიტყვთ, ვი-
თარმედ ყოველისავე გონებისა და სიტყუსა და ყოველისავე სიბრძნისა
და გულისკმის-ყოფისა მიზეზ არს (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 7.1)

უგუნება-მ – **აისთ** – ესთა სანიადაგოდ მიდრეკა ოდესმე **უგუნურე-
ბად** და ოდესმე მეგონებობად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §20)

უგონებოველობა-მ – **თბ აისთიფი** – რამეთუ **უგონებო** და **უგონებოველო-
ბად** არა მოკლებითად, არამედ ზეშთაღმატებითად ითქუმოდენ
ღმრთისათვს (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 7.2)

უგუნებო-მ – **უსხეულო** – **აისთიფი** – კუადად **უგუნებოდცა** ორ-სახედ
ითქუმის, რამეთუ **უგუნებო** ეწოდების მასცა, რომელი არასადა ყო-
ვილ იყოს... და კუადად, **უგუნებოდ** ითქუმის შემთხუებითი (დამასკ.,
დიად., ეფრ., 12; 3)

უგუნებობა-მ – **ჩ აისთიფი** – **უგუნებობითა** იპყრობენ უცვალებელობა-

სა საცნაურთა მათ ღმრთისსახეობისა გუართასა (*არქოპ., ხაეკლ., ეფრ., 2.III.5*); არაწმიდათა სულებსა რომელნიმე **უგუამოებასა** პირუტყულსა ჰგონებენ მიწვევად (*არქოპ., ხაეკლ., ეფრ., 7.L2*); – **ბოსპატიც** – არსებად განიკუეთების გუამად და **უგუამოებად** (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 2, 18*)

უგუამოვნო-მ – არსებობის, სუბსტანციის არმქონე – **ἀυπαρστατιც** – იყოს თუ ცნობად უარსებო და უცხოვლობო, იყოს ვიდრემე **უგუამოვნო** (*ბრ., კავშ., პეტრ., 197; 118.10-11*)

უგუარო-მ – უსახო. გვარის არმქონე. უფორმო – ყოვლითურთ ძალად-ოდენ არს და მყოფობით უსახოდ და **უგუაროდ** ნივთი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §77*) – არსებად განიკუეთების გუამად და **უგუამოებად** (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 2, 18*)

უდილო-მ, უდილოება-მ – სიდიდის არმქონე – **τὸ ἀμέγεθς** – უდიდლო, ესე იგი არს, რომელსა არა ჰქონდის რაფზომივე გუამებრი სისდიდე რაფვე (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §171*); **უდილოება-მ** – [სული] უდიდლო ყოვლითურთ და უზუავო და უნაწილო [არს], რომელი-იგი ადგილისშორის შეცვასა ზეშთა და უმჯობეს დაურჩების (*ნემეს., პეტრ., 55; 14-15*); – **უდილო** უკუე ნამდვლ მყოფი, რამეთუ თვთმდგომარე არს (*ბრ., კავშ., პეტრ., 86; 54.15*); ყოველი გონებად განუწვალალებელი არსებად არს, ხოლო უკუეთუ **უდილო** და უსხეულო და მოუდრეკელ, განუნაწილებელცა (*ბრ., კავშ., პეტრ., 171; 102.28-29*)

უდი-მ – წარუვადი – მას [ჟამსა] უდინად აქუს თვის თუთებად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §54*); იხ. **მედინი**

უერთაბრივეს-მ – **ἐναρστατιც** – არცა ყოველი გონებად ეხების ღმერთსა, არამედ უმწუერვალესი და **უერთებრივესი** გონებათად (*ბრ., კავშ., პეტრ., III; 68.32-33*); იხ. **ერთებრივი**

უმითარო-მ / უმითარაზო-მ – თვისების არ მქონე – **ἀμοισιц** – უხილავ და განუმზადებელ იყო იგი ბუნებით და უმსგავსო თვისსა შინა საზღვარსა და **უვითარო** და უცხო ყოვლისავე მსგავსებისა და ხატონებისაგან (*ბახ., ექუს., გ. ათ., 16, 4-5*); არცა ვეძიებდეთ უქმსა რასმე ბუნებასა სიპოხეთაგან, რომელი-იგი **უვითარებო** არს თვისითა აგებულეებითა (*ბახ., ექუს., გ. ათ., 10, 15-16*)

უხეხილო, უხეხილო-მ – ვნების არმქონე, ვნების არმიძლები – ყოველი უსხეულო ვნებე [არს] (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §80*); დაეთესვის ჳორცი მშენვეირი, ესე იგი არს, ზრქელი და მოკუდავი და ადღების ჳორცი სულიერი, უქცეველი, **უვნებელი**, წულილი (*დამასკ., გარდ., 302, არს*); **უვნებელი** ღმრთეებად სიტყუსად, გუამოვნებით შეერთებული ჳორცთად, **უვნებელად** დადგრომილ იქმნა ვნებასა შინა ჳორცთასა (*დამასკ., გარდ., 219, არს*);

უხალო-მ (მრთი) – წმინდა, უნაკლო, უბიწო (**უგერშო**: *ველათ. ბიბლ.*) – **ἐλαφιαριც** – თუთ უზადლო და უჩემებელი **ერთი** არცა ბუნებასა თანშეკრულ და არცა არსებასა და შედგმულებასა (*კავშ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ., 3.23-24*)

უზა(ე)ს-ი, უზანას-ი, უზასთანს-ი – მიღმა არსებული, ზემდგომი, უზენა-
ესი – *ὑπερεκείστος* – გონებათანი რომელნიმე არიან ყოვლებრივ და
უზენაეს, ხოლო რომელნიმე ნაწილებრივ და უქუენაეს (*კავშ., გამარტ.,
პეტრ., §177*); დამცველობითი მიზეზი უზესთაეს არს სიწმიდელობითსა
(*კავშ., გამარტ., პეტრ., §156*)

უზამრუს-ი – *ლოგიკ.* გვარ-სახეობრივ მიმართებაში უზოგადესი, უმაღ-
ლესი – *ἄνω* – უსაყოველთაოესნი უკუე არიან უზემოესნი (*დამასკ.,
დიალ., არს. 8,1*); სახენი უზემოესთანი, ხოლო ნათესავნი – უქუემოეს-
თანი (*დამასკ., დიალ., ეფრ. 2,22*) შდრ. აქუს სახე ზედა კერძო და ნათე-
სავი ქუემო კერძო (*დამასკ., დიალ., არს. 2,22*)

უზანამს-ი – 1. *ლოგიკ.* გვარ-სახეობრივ მიმართებაში უზოგადესი, უმაღ-
ლესი – *τὸ ἄνω* – უზენაესნი უდიდეს უქუენაესთასა (*ამონ., მოსახს., ტა-
რიკ., 74,31*); არცა კაცი ნათესავ არს პეტრესსა და სხუათა გუამთა,
არამედ სახე, რომლისთვისცა სახონანი სახე არს კაცი, რამეთუ სახე
არს უზენაესისა და სახე უქუემოესთა... ეგვიითარნი მხოლოდ სახე-
ნი ოდენ არიან და არა ნათესავნი (*დამასკ., დიალ., არს. 2,21*); – *არეოპ.* –
არსის იერარქიაში უზენაესი – უზენაესი არსება – *ἡ ὑπεράνω οὐσία* –
თუხისა მის ნათელთ-მოცემისა ბრწყინვალეობასა პირველ საწინოები-
თად ყოვლად სანატრელითა მიფენითა უზენაესთა მათ არსებათა გა-
მოუბრწყინებებს (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 13,3*); – *ἀνώτατη οὐσία* – რამეთუ ვი-
თარცა-იგი ყოველთა მიერ კერძოესა ღმრთეებისა სახიერებად, უზენა-
ესთა მათ და უმოხუცებულესთა არსებათაგან იწყებს და ვიდრე უკუა-
ნადსკენელთადმდე მიიწევის (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 4,4*); – *ὁ ὑπεράνω οὐσίας* –
უზენაესი გონება – ხოლო აწ დირსებით თქუმად ვილოცავ უზენაესთა
მათ გონებათათუს (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 7,2*); – უზენაესი დასი – *ἑνωμένους* –
ხოლო უმაღლესთა მათ და უზენაესთა დასთა საყდარ წოდებად გუ-
ლისკმა-გუყოფს (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 7,1*); – *ნეოპლატ.* – არსის რიგში
უპირველესი, უზენაესი – *ἐπιείκεια* – ამისგან უკუე საცხადო, ვითარ-
მედ პირველი მყოფი უზენაეს ყოვლობისა არს, ვინადგან განსზიდ-
სა შორის უმრავლესთა წარმოუდგების მყოფი, რამეთუ ნაწილთა,
ვითარ არიან ნაწილ, მისცემს მყოფობასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 73; 48,3-6*); –
ὑπερεκείστος – ყოველი უსაზღვროობად არსთაშორისი არცა თუსთა
უზენაესთა მიმართ არს უსაზღვრო, არცა თუთ თუს შორის (*პრ., კავშ.,
პეტრ., 93; 57,25-26*); – *ὑπερεκείστος* – რომელთამე მიქცეველთად თუსთა მი-
მართ უზესთაესთად იქმნების რომელიმე უმახლობელეს, ხოლო რო-
მელიმე უზენაესთა მიმართ (*პრ., კავშ., პეტრ., 33; 27,2-3*)

უზასთანს-ი – *ნეოპლატ.* – არსის რიგში უზესთაესი, უმაღლესი – *ὑπὲρ
παντος* – ნაბრწყინი უზესთაესნი უსწრობენ საშუკლობით თანმიცემი-
თა ბოლოესათა,რამეთუ ზესთ დაეფუძნებიან თანმიცემათა უდარეს-
თასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 7; 46,27-29*); სრულ არს ყოველი, რომელი პირველ
მითუადვიდეს უზესთაესთაგან, და თუს შორის იპყრობდეს უცვა-
ლებელსა ყოფასა და უდარესთაგან ზესთმიფენობდეს (*პრ., კავშ.,*

პეტრ., 154; 93.15-6); არს უკუე შორის **უზესთავსთა** შემდგომთაგან შეუცვალი და შეუწერელი ძალი (პრ., კავშ., პეტრ., 150; 91.3-5)

უმსთარბა-ი – ნეოპლატ. არსის რიგში **ზემდგომობა**, **უზენაესობა** – ორბიტის – ესეკითარი ხუდა მას **უზესთაობა** სიმრავლისა მიმართ განდმროთობილთადას (პრ., კავშ., პეტრ., 134; 82.17 D. §133)

უმშთაჟს-ი (არს-ი) – **თბ უაქრ უ** – რამეთუ შორს არს ამათგან, რომელი-იგი **უზეშთაეს** არს **არსთა** შორის მყოფისა ამის ერთობისაგან და სიმრავლე განუყოფელ, აღუესებელ ზეშთასავსება, მომყვანებელ ყოვლისა ერთობისა და სიმრავლისა და სრულ-მყოფელ და შემომკრებელ (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 2.11); **უზეშთაეს არსებათა დასი** – **თბ რას უაქრუას თსთას რაჟა** – წმიდათა მათ **უზეშთაესთა არსებათა დასსა** ანგელოზცა უწოდენ დმროთისმეტყუელნი (არეოპ., ზეც., ეფრ., 5)

უმირაჟაჟ-ი – გინც არ ეზიარება, არ მიმდებელი სხვისგან რაიმე ნაწილისა, უნაწილო, უზიარებელი – ὁ ἀκέραιος – ნეოპლატ. არ მიმდებელი სხვისგან რაიმე ნაწილისა, უნაწილო, თვითკმარი, დამოუკიდებელი, რომელიც არ საჭიროებს სხვასთან ზიარებას თავისი არსებობისათვის, მაგრამ იზიარებს და აწარმოებს თავისზე დაბლა მდგომებს – **უზიარებულად** პირველნი მიზეზნი არსთა და სირათანი საუწყო გუყვნა (კეშ., განმარტ., პეტრ., §99); – ყოველი **უზიარებელი**, ვითარ-და იგი არს **უზიარებელ**, იგი სხვსა მიერ მიზეზისა არა არს წარმოდგომილ. რამეთუ იგი არს მიზეზ და დასაბამ ყოველთა მისთა მზიარებელთა და ესთა დასაბამი ყოველი თითოეულსა სირასა შორის იყოს წარმოუშობელ (პრ., კავშ., პეტრ., 99; 61.16-19); თუ არს **უზიარებელი**, თვსსა სირასა შორის მხუდარ არს პირველობა, და არ იწარმოებს სხვსგან (პრ., კავშ., პეტრ., 99; 61.20-21); – **თბ ἀκέραιος** – ყოველი მზიარებელი ზიარებულსა უდარეს არს, და ყოველი თანზიარებული – **უზიარებელსა** (პრ., კავშ., პეტრ., 24; 21.17-18) იხ. **მზიარებელი**, **ზიარებული**

უმომო-ი – **განუსაზღვრელი** – ἀπειρος – რომელნი-იგი უზომო არიან აღსარიცხუველად (დაძსკ., დიალ., ეფრ., 2.21); არცა მარადის მოძრავ და მარადის მასვე ზედა მყოფ არიან ბოროტნი, არამედ **უზომო** და უსაზღვრო და სხვთი-სხუად მიმომვრდომ და ესე ურიცხუთა მიმართ (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 4.31)

უმომობა-ი // **უმომობა-ი** – **უსაზღვრობა**, **განუსაზღვრელობა** – **თბ ἀπειρος** – ქუეყანისმზომელი სიდიდესა **უზომობად** განსწვალებს (ამონ., მოსახს., ტარიკ., 8.39); ვინაიდა მოკლებად სადმე არს... **უზომობად** და სიბნელე და უარსობად (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 4.32); – ორბიტის **ἀπειρος** – ვითარცა ზეშთასრული, ყოველთავე ზეშთაადმატებითა ყოველსავე **უზომობასა** განასაზღვრებს, ხოლო თვთ ყოველისავე განზომისა და საზღვრისა ზეშთაგარდაფენილ არს (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 13.1); – **ἀπειρος** ორბიტის – დმერთ-მთავრობითმან სახიერებამან ... ზომით განუყოფ **უზომობა** თვსი, რაოდენ დასატყვენელ არს (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 1.1)

უმშამო-ი – **მოცულობის**, **სიდიდის არმქონე** – ἄμορφος – [სული] უდიდო ყოველითურთ და **უზუავო** და უნაწილო (ნემეს., პეტრ., 55; 14-15)

- შოხსა-0** – მონათესავე – *συγγενής* – რომელნიცა უმრავლესთა იყვნენ უმოქმედეს, **უთხსეს** [არიან] ყოველთა მიზეხისა, ხოლო უდარესთაში – უცხორე და სხუა (*პრ., კავშ., პეტრ., 25.21-22*)
- შოხსიარა-0** – *συγγεῖστερος* – ესე უკუე უმახლობელეს [არს] კთილობისა, ესე ხოლო **უთხსიერეს** ყოველთა მიზეხისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 25; 22.15-16*)
- შოხთო-0** [თუთი, თუთიბა] – თვითობის, თავისთავადობის, **უხესთაესობის**, **ხესთაარსებითობის**, **აბსოლუტურობის** უმაღლესი ფორმა – თუთ იგი **უთუთო** თუთი ერთი მყოფობასაცა და არამყოფობასა სწორებით ზესთ დაუშთების (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §139*); რადთა არა მისაწუთო ყოს თუთებდა თუთი **უთუთო** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §7*)
- შოხსო-0** – არამონათესავე – რომელი ჟამმან წარმოაყენა და აღაგო, ვითარცა იყო **უთხსო** მისგან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*)
- შოჟ, შოჟო-0** [პროტი] – *ἄριος* – მის **უთქსა ერთისა** მიერ პირველ ყოველთა ზესთა არსთა ერთთადა წარმოიცნეს ორნი წყარონი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §25*); **უთქო** იგი ერთი მიუდრეკელობასაცა ზესთა ძეს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §14*) *იხ.* **გამოუთქმელი** [ერთი]
- შოშიო-0** [იბი] – იგიობის არმქონე, **უხილაგი**, **უფორმო** – ხოლო იგი [ერთი], იგი **უიგიო** [არს], რამეთუ ყოველი იგი ჩუენებასა შორის ძეს და გუარსა, არამედ მას **მასი** და იგი შემდგომთაგან ერქუმის და გაარსებულთაგან და რომელთა შორის იწყეს წარმობუტკოად გუართა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §10*)
- შოჟოშო-0** – *κακία ἡ* – უკუეთუ არა არს ბოროტი, სათნოებდა და **უჟოთურება** იგივე და ერთი იყვნენ და ყოველი ყოველსა და კერძო ძაღისაებრსა შორის (*არეოპ., საღბრ., ეფრ., 4.19*); –
- შონიშ-0** – **უმცირესი**, **უსუსტესი** – *ἐλάττω* – *ἔλαττω* – უქვესნი რიცხვთა გამრავლებულ და ძაღთა **უენინესთა** (ელატიტოუ/სი τὰς δυνάμεις. მქონებელ [არიან] (*პრ., კავშ., პეტრ., 177; 106.34*))
- შონიშო-0** – **სისუსტე**, **ნაკლულობა**, **უმცირესობა** – *ἡφειδ* – რომელნიმე **უენინესობით** და სიმრავლისადმი განყენებით სხუათა არიან მოქენე უმრავლეს ერთებრივთადა (*პრ., კავშ., პეტრ., 128; 79.3*)
- შოჟარა-0** – **არსებისკენ უკუქცევა** – ერთ-იქმნობის ყოველი სფერო **უკუქცევისა** და **უკუარსებისა** მსგავსებათა მიერ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §149*) *იხ.* **უკუქცევა**
- შოჟა-0** – **უკვდავი** – *ἀθάνατος* – განიკუთვების სიტყვერი მოკუდავად და **უკუდავად** (*დამასკ., დიად., ეფრ. 2.19*); არს განწვალებად (ცხოველისად) მოკუდავისა მიმართ და **უკუდავისა** (*ამონ., მოსაჯ., ტაროქ., 30.33*); ღმრთისა სახესა მას და უხრწნელსა, **უკუდავსა** და ნეტარსა მიიღებენ განსასუენებელსა (*არეოპ., საეკლ., ეფრ., 7.1.1*); **უკუდავ** უკუე არს არ შემწყნარებელი სიკუდილსა და მარადის ცხოველი (*პრ., კავშ., პეტრ., 105; 65.18-19*); ვითარ **უკუდავთა** ყოველთა, ვითარცა **უკუდავთა**, შესცავს საზღვარი **უკუდავებისა**, დაღათუ სხუადასხუა ბუნება იყვნენ, ხოლო მეკუდლოთა ყოველთა შესცავს საზღვარი მოკუდავებისა, ვითარ-

იგი მეკუდო არიან, დადათუ სხუდასხუა ბუნება არიან (კავშ., განმარტ., პეტრ., §66; 131.14-17)

უკუთქუმა-მ – ლოგიკ. – აზოფატიკა, უარყოფითი მსჯელობა, მტკიცებულება – **ἀπόφασις ἢ** – არიან რადმე წათქუმით სათქუმელნი ღმრთისათვის, რომელთა აქუს ძალი ზესთა აღმატებით უკუთქუმისაჲ (დამასკ., გარდ., 40, არს.); ვითარ

უკუმებრფი-მ – უკუთუ თქუას ვინმე ყოველი უკუმებრფი პირველ მოქმედებით უკუმებრფობად და მერმელა არსებით, დასცილდეს ხედვაჲ ჭეშმარიტებისაჲ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §44) იხ. უკუმებრფობაჲ, უკუმებრფევაჲ

უკუმებრფევა-მ – აზოფატიკური, უარყოფითი – **ἀποφαισις** – უკუმებრფელობით განანახვდურა (ამონ., ტარიჭ., 141.21)

უკუმებრფევა-მ – უკუმებრფევა, უკუმებრფევა, (დასაბამთან მიბრუნება) ციკლური მოქმედება – **ἀλλοίωσις** – მისგან კუალად მისდადვე უკუმებრფელოს სამარადისოდ მიდრეკადმან, ვინაჲ შექმნას მოქმედვი (ბრ., კავშ., პეტრ., 198; 118.24-27); უკუმებრფე ანუ ბუნებისაგან ანუ ბუნებითაგან იქმნეს უკუმებრფელობა უმეტეს უფორ [მრგუალი] (კავშ., განმარტ., პეტრ., 33)

უკუმებრფევა-მ, **უკუმებრფევა-მ** – უკუმებრფევა, რევერსია, ემანაციის ციკლის დასრულები. საიდანაცაა წარმოება, მისკენევა უკუმებრფევა – **ἐπιστροφή** – ყოველი წარმოხენილი ვისგანევა არსებთა უკუმებრფევის მისდადვე, სადათ იწარმოებს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §31); ყოველი ბუნებით უკუმებრფევაჲ მის მიმართ ჰყოფს უკუმებრფევასა, ვისგანცა ჰქონდის წარმოებაჲ თვისისა გუამოვნებისაჲ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §34)

უკუმებრფევა-მ – უკუმებრფევა, რევერსია სატრფოს [ერთის] მიმართ – ყოველი უკუმებრფი პირველ მოქმედებით უკუმებრფობად და მერმელა არსებით, დასცილდეს ხედვაჲ ჭეშმარიტებისაჲ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §44); ყოველი უკუმებრფობაჲ და უკუმებრფევაჲ პირველად არსებით და მყოფობით, და შემდგომად და მოქმედებითცა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §44)

უკუმებრფევა-მ – სტეჟიოჲ [ქოვლები] კავშირსა, და ამისთვის დადვა კავშირი, ვითარცა უკუმებრფევის ყოველისა, [რამეთუ] სასწავლოდ შემავალთა ყოველთა პირველად უკუმებრფევისთა ასწავებენ, და მერმელა მათგან შედგმულთა (კავშ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ., 5, 24-26)

უკუმებრფევა-მ – არამყარი, არამდგრადი – ვითარ სხეული უმდგომ და არამყარი არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §14)

უკუმებრფევა-მ – არამყარობა, არამდგრადობა – [მოსე] მხედველი უმდგომობასა ქმნისა და აღქმნისა ჩუენისასა (კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 218, 23-24)

უკუმებრფევა-მ – უცოდინარი, უვიცი – **ἀνομοσ** – [ხესთერთმა] რად ცნას, რომელი არას უმეტარ არს? (კავშ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ., 9, 15-16);

უკუმებრფევა-მ – **ἀνομιαν** – სწავლაჲ და არა თუ ტანჯვაჲ საჭმარ არს უმეტარათავს, ვითარ-იგი ბრმათა არა ესტანჯაეთ, არამედ ჰკლასა აღუპყრობით (არეოპ., ეპ., ეფრ., 8.5);

უკუმებრფევა-მ – უცოდინრობა, უმეტარება – **ἀνομιαν** – ოდეს-რად გარდამოვარდეს [სული] მუნით, კერპთა თან-აღერევის და უმეტარებისა მიერ

განშიშუღლები მათ ზესთ-საღმერთთა გუართა ხედვისაგან (კავშ. განმარტ., პეტრ., §211)

შმმხმრ-მ – მიზეზის არმქონე, უმიზეზო – ἄκαυστος – და არა სადა ჰპოო ერთი დასაბამი და მისადგომი არსთაჲ, არამედ იყენენ უსაზღვრო და უმიზეზო, რომელი ესე არს შეუძლებელ (კავშ. განმარტ., პეტრ., §1)

შმქმენ-მ – თვითკმარი, თავისთავადი, დამოუკიდებელი – ἀσφραγιστος, ἀσβεστος – იწყებს და მოქენისა და უმოქენოხათუს, და იტყუს, ვითარმედ „უმიჯობეს არსო ყოველი უმოქენო მოქენესა და მისდა მიმართ აღმკრველსა არსებასა და მოქმედებასა თვისისა მოქენისასა“ (კავშ. განმარტ., პეტრ., §9); ყოველი თვითმდგომი – უმოქენო, და ყოველი უმოქენო – თვითმდგომ (კავშ. განმარტ., პეტრ., §40); თვითმდგომი ოდენ უმოქენო არს და საგსე კეთილობითა (კავშ. განმარტ., პეტრ., §40); თვითმდგომად უწოდა, ვითარცა ყოველისა სირადისასა, და უმოქენოდ – ვითარცა თუსთა შემდგომთაგან არაჲს მიმდებსა (კავშ. განმარტ., პეტრ., §40); უმოქენო არს ესე-ვითარი საძირკუთა მამყოფებელთა (კავშ. განმარტ., პეტრ., §41)

შმქმედ-მ – უმოქმედო – ἀπραγῆ – უმიჯობეს ყოველი მეშვე და წარმომაყენებელი ყოველსა უშესა და უმოქმედოსა (კავშ. განმარტ., პეტრ., §7)

შმრებ-მ – ერთეობრივი, არამრავალი – ნამდვლმყოფი უმრავლო და ერთეობრივ რიცხვთა და განუზიდველ პილიკითა (კავშ. განმარტ., პეტრ., §89)

შმსგავს-მ – არამსგავსი – ἀσμίμωτος, ἀσμίμωτος – ἴσμιος ἕνεθ καὶ ἀσμίμωτος – რამეთუ იგივე მსგავსცა არს ღმრთისა და უმსგავსოცა (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 27); რომელნიცა მყოფთანი უმეტეს ეახლნენ თუსთა დასაბამითა, უფრო მსგავს არიან პირველთა მიზეზთა; ხოლო უგანშორებულესნი – უფრო უმსგავსო (კავშ. განმარტ., პეტრ., §19); – ნიშნობა. – ἀσμίμωτος – ჯერ არს, რაითა ყოველი მზიარებელი რაითავე ემსგავსებოდის ზიარებულსა, ხოლო რაითავე სხუად იყოს და უმსგავსო (არ., კავშ., პეტრ., 136; 83.9-10; D. §135); – ἀσμίμωτος – ყოველითურთ ჟამის-შორისი და ყოველითურთ საუკუნოდ უმსგავსო ურთიერთას (არ., კავშ., პეტრ., 106; 66.7-8); – არ ეზიარების ყოველი ყოველსა, რამეთუ არა არს თანდაწესება ყოველითურთ უმსგავსოთად (არ., კავშ., პეტრ., 123; 76.6-8); ნივთი, დაღათუ უმსგავსო და უსახო, მაგრა განაღდა ვითა ნივთი უსახოდ, ერთი და იგივე არს (კავშ. განმარტ., პეტრ., §32)

შმსგავსობა-მ – სერიის მწკრივთა წარმონაარსების განმასხვავებელი მიზეზი – ἀσμίμωτος – ვიძიოთ მიზეზი, რომელი ასხუაებდეს ყოველთა წარმონაარსთა ნათხზსა შორის სირადისასა, რომელ არს უმსგავსობა. იუწყე, რომელ უმსგავსობისა მიერ განსხუავდების ყოველი განსხუაებული, რამეთუ არა თუშცა იყო ძალი და მიზეზი გამასხუაებელი, არამცა ევო სირად რიცხვითა, არცამცა სირად მყოფთა (კავშ. განმარტ., პეტრ., §29)

შმსგავსობით-მ [ბალო] – განმრავლებად ყოველი – უმსგავსობითისა ძალისა მიერ, ხოლო პერობად და თანმიცემად თვთებასა პირველთასა – მსგავსებითისა მიერ ძალისა (კავშ. განმარტ., პეტრ., §97)

უმხილავაჲ-ი – დაურღვეველი, დაუმხობელი – მერმე აღიღებს მას აღმონენილსა და უმხილავებელსა პირსა და სხუასა შემდგომსა აღმოჩენს (*წინასიტყ.* 4, 6-7)

უნაყოფო-ი – უნაყოფო, უშვი – *ნეოპლატ.* – არს უშვი და უნაყოფო და დაკლებულ ძალსა მეშვეობისასა (კავშ., *განმარტ., პეტრ., §7*) თუ უშვი არს, უნაყოფო არს; თუ უნაყოფო – უმსგავსო პირველსა ერთსა და მეშვესა ყოველთასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §23*)

უნივითო-ი – არამატერიალური, არანივითიერი, უსხეულთა – 1. – **ჭსიჯ** – ხედეად არს გულისკვიმის-ყოფად უნივითთა და უკორცოთთა, რომელ არს ღმერთი, რომელი-იგი უპირველეს და უსაკუთრეს არს ყოველთა უკორცოთთა და უნივითთა. ამისსა შემდგომად ანგელოზთაცა და ეშმაკთა და სულთაცა უნივითო ეწოდების (*დამასკ., ღიალ., ეფრ. 52,8*); ამისსა შემდგომად ანგელოზთაცა და ეშმაკთა და სულთაცა უნივითო ეწოდების (*დამასკ., ღიალ., ეფრ. 52,8*); – **ჭსიჯ** – ცხად არს, ვითარმედ ესევეთარი იგი მამობად და ძეობად სულიერად აღესრულების, ესე იგი არს, უკორცოდ, უნივითოდ, საცნაურად (*არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 2,8*);

უოქიმო-ი [სულო] – უეტლო, მატარებლის არმქონე, თვითმოძრავი [სულო] – უოქიმოდ სული საყოველთაოდ [არს], რომელსა დავსდებთ გონების გუარად, ვითარცა ბჭეთა ზედა წარმოდგომილსა (*კავშ., განმ., პეტრ., §2*)

უოცნო-ი [ერთი] – ოცნებით წარმოუდგენელი, წარმოუსახველი [ერთი] – პირველი რიცხუ და უფროეს ხოლო უოცნოდ იგი ერთი ზესთა-ქეს ყოველსა ძალსა და ყოველსა მოქმედებასა

უპირატმს-ი არსება-ი – *παρὰ τὴν οὐσίαν ἡ* – არამედ ვითარმედ გარემოდს ღმრთისა მყოფისა მის უპირატესისა არსებისა და წესისა ყოველივე აღყვანებით არს (*არეოპ., საეკლ., ეფრ., 4.III.7*)

უპირატმსობა-ი – უპირველესობა, უპირატესობა – არ ეგების უპირატესობად სიმრავლისა, არამედ შემდგომ ერთისა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

უპირატმსი ბონება-ი – *ὁ πᾶνωτος ἰσὺς* – არათუ ერთსა ვისმე გარემოდს ღმრთისა მყოფთა უპირატესთა გონებათაგანსა სახელ-სდებენ სიტყუანი მოსრულად განწმედისათუც ღმრთის-მეტყუელისა (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 13,2*); ყოველი გონებად თუთებასა თუხსა გაიგონებს, არამედ უპირატესი – მხოლოდ თუთებასა ოდენ თუხსა, რამეთუ ერთ და იგივე არს ამათ შორის რიცხუთა გონებად და განსაგონოდ (*პრ., კავშ., პეტრ., 167; 100.5-7*)

უჰამო – ღრთითი განზომილების არ-მქონე, უღრთო – **ძნსიჯ** – შეიერთა ღმრთეებამან უკუანადსკნელი სიგლახაკე ჩუენი, რომლისა მიერ მარტივი იესუ ამოუთქუმელად შეიორკეცა და განვრცელებად ჟამიერი მიიღო უჰამიმან (*არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 1,4*); – **ჭჰიოისი** – არს ღმერთი დაუსაბამოდ, დაუსრულებელი, საუკუნოდ, უჰამოდ, აუგებელი, უქცევადი (*დამასკ., ვარდ., 35, ეფრ.*; *ნეოპლატ.* – ყოველმან ღმრთებრივმან განუნაწილებელად განწვალელებადი უწყის, ხოლო უჰამოდ ჟამის-შორისი, და არსაჭიროდ – საჭიროდ (*პრ., კავშ., პეტრ., 124; 76.17-18*); [ღმრთებ-

რინი) უვნებსა ვნებულად შეიწინარებენ, და უჟამოსა – ჟამის-შორისად (პრ., კავშ., პეტრ., 124; 77.8-9)

პაირველ-ი – παῖρος, παῖρατος – ყოველთა შედგმულთა მარტივნი **უპირველეს**, ვითარ ოთხთა ამათ კავშირთა (კავშ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 5, 29-30)

პაირველ-ი – უპირველესი, თავისზე პირველი რომ არა ჰყავს – შედგმული პირველი – ერთთაგან პირველთა, ხოლო ერთნი პირველნი – ერთისაგან უპირველდესა და თუთ ყოველთა პირველისა (კავშ., განმ., პეტრ., 86)

პაირმშოშ-ი – უპირველესი, უზენაესი – ჰქონან თუს-შორის იგაგნი ყოველთა გრძნობადთანი, ვითარ უპირმშოესსა და მიზეხსა გრძნობადთასა (კავშ., განმ., პეტრ., §195) იხ. ერთი

პაირმშოშ-ი [სმიტჰაჟა] – ძე ლოგოსი, ქრისტე – ესე და ესეითანი ყოველნი [მსგავსება, ხატება, უცვალეებელობა] უზომოებასა დამისახავენ ჩუენ არსთა და ერთთაცა უპირმშოესისა სიტყუასსა, რომელსა ფილოსოფოსი უწოდს გუართა გუარად და საზღვართა საზღვრად (კავშ., განმ., პეტრ., §29)

პრაპლენი – რაოდენობის არმქონე – ἄπειρος – ესე სიდიდე [დემერტი] განუზომელცა არს და ურავდენო და ურიცხუ (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 92 // 93)

პრაოლენ-ი – რაოდენობის არმქონე – ἄπειρος – სამნი არიან ურაოდენონი: ერთი და წერტილი და აწი (დაბასკ., დიალ., ეფრ. 36.17)

პრისხ – ἀπείριστος – ესე სიდიდე [დემერტი] განუზომელცა არს და ურავდენო და ურიცხუ (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 92)

პრომელ-ი – რომელის, თვისებრიობის არმქონე – იგი ზესთად და უცნაური იგი ერთი უსახოსაცა და ურომელსა წარმოაჩენს ნივთსა, რომელსა არაარსად ვიტყუთ (კავშ., განმ., პეტრ., §11); ურომელოდ სხეული გარომელდების ოთხთა რომელობათაგან (კავშ., განმ., პეტრ., §17)

პრომელობა-ი – რაგვარობის, თვისებრიობის არმქონე – ἄπειρος – რამეთუ ნივთი არს ურომელობად და არა სხეული (ნემეს., პეტრ., 37, 26-27)

უსაზნობა-ი – უმიზნობა – τὸ ἄσκησιον – ვინაცა მოკლებად სადმე არს... ცოდვად და უსაგნობად და უკეთურებად (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.32)

უსაზღვრო-ი – τὸ ἄπειρον – უსაზღვრო [არს] თითოეული ღმრთებრივთად (ეკასტონ τῶν θείων. (პრ., კავშ., პეტრ., 150; 91.4-5) – ყოველი უსაზღვროდ ანუ ზომობასა შორის არს, ანუ დიდობასა შორის, ანუ ძალსა შორის. ხოლო ნამდვლ მყოფი უსაზღვრო უკუე, ვითარცა მქონებელი თუს შორის დაუესებელსა ცხორებასა და მყოფობასა მოუკლებელსა და მოქმედებასა უცვალეებელსა (პრ., კავშ., პეტრ., 86; 54.11-13); უსაზღვრო შეუწერელ [არს] მისგან, ვის მიმართცა იყოს უსაზღვრო (პრ., კავშ., პეტრ., 150; 91.7-8); – ὁ ἄπειρος – არ ეგების რაფე მყოფთად უსაზღვროობით უსაზღვრო (პრ., კავშ., პეტრ., 1; 3.18-19); თითოეულთა ამათ უსაზღვროობათად იყოს კუალად სიმრავლე უსაზღვროდ (პრ., კავშ., პეტრ., 1; 3.10) ყოველი უსაზღვროობად მყოფთა-შორისი არცა თუსთა უზენაესთა მიმართ არს უსაზღვრო, არცა თუთ თუს-შორის... ვითარ უსაზღვრო თითოეული, ეს-

რეთ და შეუწერელცა არს (პრ., კავშ., პეტრ., 93; 5725-27); **უსაზღვრო-ი კალ-ი** – ἀπειροδυναμί – **უსაზღვროდ ძალი** არს ნიდაღა გამრავლებისა წარმომშობელ (კავშ., ვანძ., პეტრ., §151)

უსაზღვროება-ი – **ή άπειροία** – უგალობდეთ ყოლადსა მას და ერთსა ღმრთეებასა... რომელი-იგი პირველ ყოვლისა ერთისა და მრავლისა, და კერძოთა და ყოვლისა, და საზღვრისა და **უსაზღვროებისა**, და დასასრულისა და დაუსრულებელობისა განასაზღვრებს ყოველთა არსთა და თუთ მას ყოფასაცა (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 13.3); – **ή άπειρία** – ეგრეთვე ჭეშმარიტებისა სიტყუათაებრ ზეშთა-იქმნების არსებოთა უზეშთავეს იგი არსთა **უსაზღვროება** (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 1.1)

უსაზღვროება-ი – **ή άπειρία** – საშუალ პირველისა კეთილობისა და მყოფისა [არს] **უსაზღვროობა**, რომელი არს მიზეზ ყოველთა უსაზღვროთა ძალთა და მიზეზ ყოველთა არსთაშორისისა უსაზღვროობისა (პრ., კავშ., პეტრ., 92; 56.18-19); ყოველი სამარადისობად უსაზღვრო ვინაივე არს; ხოლო არა ყოველი **უსაზღვროობა** – სამარადისობა (პრ., კავშ., პეტრ., 94; 58.11-12); **პირველი უსაზღვროობა** – ყოველი წესი ღმრთებრივთა რიცხუთა პირველთა დასაბამთაგან არს; პირველისა საზღვრისა და **პირველისა უსაზღვროობისა** მიერ (პრ., კავშ., პეტრ., 159; 96.2-3)

უსაზღვროებაი და შემოუნერლობაი (ჰენდ.) – **άπειρία και άπειροία** – იგი იქმნების ერთისგუარ ზიარებითა და **უსაზღვროობასა** და **შემოუწერლობასა** (ἀπειρία) განეყენების, და რაოდენცა იყოს ერთის-გუარ, ეგოდენცა განეყენოს **უსაზღვროობასა** (άπειροίαν) და შემოუწერლობასა (άπειροίαν) (პრ., კავშ., პეტრ., 117; 72.9-10); – იგი იქმნების ერთისგუარ ზიარებითა და **უსაზღვროობასა** და შემოუწერელობასა განეყენების (კავშ., ვანძ., პეტრ., §117)

უსამართლეება-ი – **ή άδικία** – წინააღმდეგომ არიან სიწმიდე და არა წმიდეობად, და სიმართლე და **უსამართლეობა** (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 4.19); რომელნი საღმრთოსა სიმართლესა ავინებენ, ესე დაავიწყდების მათ, ვითარ განცხადებულსა **უსამართლეობასა** განაჩინებენ თავთა თუსთათუს (არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 8.7)

უსაყოველთაო-ი – **οἰκιακῆρος** – ყოველი ღმრთებრივი **უსაყოველთაო** და უდასაბამიერეს არს, რომელი მახლობელ იყოს ერთისა, ხოლო ნაწილებითი – უშორიელეს (პრ., კავშ., პეტრ., 126; 78.2-3)

უსაყოველთაო-ის-ი – **καθολικῆρος** – **უსაყოველთაოესი** არს გუარი (დამასკ., დიალ., არს. 38.7); – **καθολικῆρος** – ყველაზე ზოგადი – ესე უკერძობითესი ვიდრემე არს ნათესავთასა, ხოლო **უსაყოველთაოესი** – სახეთასა (ამონ., ტარიჭ., 28.39); **უსაყოველთაოესისა** და გარემემცველსა გუამთასა უწოდეს ბუნებად (დამასკ., დიალ., არს. 13.3)

უსამოწმელო-ი – **შუაგლობითის, მესაშუგლის, საშუალოს გარეშე მყოფი, უშუაბავლო, – άμεσος** – არს პირველ განუკუთმელთასა ცხოველიცა, გარნა არ **უსაშოველოდ** (ამონ., ტარიჭ., 62.1); წინაამწყონი განიყოფვიან ორად: საშუგლობითად და **უსაშუგლოდ** (პრ., კავშ., პეტრ., თ. 5); წინა-

გამწვონი განიყოფვიან ორად: საშუელობითად და **უსაშუელოდ** (*კავშ., განმ., პეტრ., §5*)

უსახრო-მ, უსახპრო-მ – სახის, ფორმის არმქონე – *ἀσάρμοι, ἀμορμοῦν* – იგი ზესთად და უცნაური იგი ერთი **უსახოსაცა** და ურომელოსა წარმოაჩენს ნიეთსა, რომელსა არა არსად ვიტყვთ (*კავშ., განმ., პეტრ., §11*); ნიეთი, დაღათუ უმსგავსო და **უსახო**, ერთი და იგივე არს და არა სხუადასხუა... რამეთუ ყოველი სხუადასხუაობად გუართა განყოფილებობად არს, ხოლო განყოფილებად **უსახოსა** და უგუართოსა შორის არა არს (*კავშ., განმ., პეტრ., §32*); გაეცვილ და განნაწილებული არსებითა და ძალითა უმეტეს **უსახო** და უმსგავსო ერთისა, ხოლო უმეტეს **უსახური** და უმსგავსო ერთისად – უმცროსთა მბად და მაარსებელ (*კავშ., განმ., პეტრ., §61*)

უსახრობა-მ – სახის, ფორმის არქონება – ესთა იპყარ, ვიდრე **უსახოლობამდე** ნიეთისა (*კავშ., განმ., პეტრ., §33*)

უსიბრძნო-მ – სიბრძნეს მკლებული – *ἄσῖφῖς* – გონებად **უსიბრძნოდ**, ვუეული მეცნიერებისაგან, არა იყოს ოდესცა (*დამასკ., გარდ., 204, არს.*)

უსიკეთო-მ – უღამაზო – *ἀσἰκῆς* – ვინაიდა ყოველივე რამე მას (ღმერთს) ერთბამად სახელ-ედების და არცა ერთი არს მათ ყოველთაგანი; ყოველ-ხატი, ყოველ-სახე, უსახოდ, **უსიკეთოდ** დასაბამსა და საშუეალსა და დასასრულსა არსთასა უთუსოდ და აღმატებულად თავსა შორის თუსსა წინაითვე მქონებელი (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 5.8; შდრ. არა არს სახე მისი, არცა დიდებად, და ვიხილეთ იგი და არა აქუნდა არა სახე მისი, არცა სიკეთე: ესთა, 53,2*)

უსიკეთობა-მ – შეუფერებლობა, უფარვისობა – *κἄσῖα ἦ* – აღრიცხუნა (**უსიკეთობანი** სიტყვსანი (*ამონ., ტარბ., 99,35*))

უსიტყო – *ἄσῖος* – ვიტყვთ უკუე ვითარმედ ყოველთა მიზეზი და ზემთა ყოველთა მყოფი არცა უარსება არს, არცა უცხოვლო, არცა **უსიტყო**, არცა უგონებო... (*არეოპ., ხაიდ., ეფრ., 4*)

უსიტყვ (იხ. **უსიტყო**, **უსიტყუელი**, **უტყვ**) – უტყვე, გონებამოკლებული – *ἄσῖος* – 1. ღმერთის უარყოფადი (აპოფატიკური) დახასიათება (დასაბუთება) – ამას უკუე **უსიტყოსა** და უგონებოსა და სულელსა სიბრძნესა ზემთაღმატებით რად უგალობდეთ, ვიტყვთ, ვითარმედ ყოვლისავე გონებისა და სიტყვსა და ყოვლისავე სიბრძნისა და გულისცემის-ყოფისა მიზეზ არს (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 7.1; იხ. I კორ., 1,25*)

უსრულობა-მ – არასრულობა – ერთსა-შორისი რიცხუ და სიმრავლე არათუ **უსრულობისაგან** სრულებად მოვალს და ძალისაგან მოქმედებად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*); არცა **უსრულობისაგან** სრულებად მოვა, რამეთუ არა ჰმსთავრობს მას ჟამითი წარმატებად, არცა ასაკითი-ასაკად მიცვალებად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §46*)

უსრული-მ – არასრულყოფილი, არასრული, არაკმარი – *ἄτελῆς* – ყოველი **უსრული**, რაოდენ იყოს **უსრულ**, უმსგავსო არს მის ზესთ-სრულისა (*კავშ., განმ., პეტრ., §25*) – ღმერთის უარყოფადი (აპოფატიკური) ატრიბუტი – სრულ არს უკუე **უსრულთა** შორის, ვითარცა სრულთ-

მთავარი, ხოლო **უსრულ** – სრულთა შორის, ვითარცა ზემთასრული და წინათვე პირველითგან სრული (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 2.10*); **ბელჰ** – **არასრული**, **არაკმარი** – იყენენ რომელნიმე თვთსრულ გუამოვნება, ხოლო რომელნიმე – **უსრულ** (*პრ., კავშ., პეტრ., 64; 42.14*); – ყოველი **უსრული**, რაოდენ იყოს **უსრულ**, უმსგავსო არს მის ზესთ-სრულისა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §25*); – **ბ ბელჰთერო** – **უსრული**, ვითარ იგი იყოს **უსრულ**, ესეზომ უმცირესთა მიზეზ, რამეთუ უშორეს არს ყოველთა წარმომარსებელსა, (*პრ., კავშ., პეტრ., 25; 22.16-18*); – **აი ბელჰ** – ამითთა საშუელობითა იწარმოვებთან **უსრულნი** პკეთილწესიერად (*პრ., კავშ., პეტრ., 64; 42.10*)

უსრულობა-მ – სრულებისა წინააღმდეგომ – **უსრულობად** (*ამონ., ტარიჭ., 16.32*); – **ნეოპლატ.** – **ბ ბელჰ** – რომელნიმე უსრულ – და ესე უკუე იქმნენ გუარ თანმეკონეთა, რამეთუ **უსრულობითა** იქმნენ მოქენე წინამდებარეთა მყოფობისა თვისისათა (*პრ., კავშ., პეტრ., 64; 42.14-15*); [**უსრულნი**] **უსრულობითა** განშორებულ [არიან] ყოველთა მარსებელი-საგან (*პრ., კავშ., პეტრ., 64; 42.22*); ერთსა-შორისი რიცხვ და სიმრავლე არათუ **უსრულობისაგან** სრულებად მოვალს და ძლისაგან მოქმედებად (*პრ., კავშ., პეტრ., §1*); არცა **უსრულობისაგან** სრულებად მოვა, რამეთუ არა ჰმსთავრობს მას უამითი წარმატებად, არცა ასაკითი-ასაკად მიცვალება (*პრ., კავშ., პეტრ., §46*); **უსრული განსაზღვრება-მ** – **არასრულყოფილი**, **არაზუსტი განსაზღვრება** – **ბ ბელჰ** ὀρισμὰς ὁ – სრული განსაზღვრება არს, რომელი გარემოქცეოდის განსაზღვრებულისა მიმართ, ხოლო **უსრულ** არს – რომე ლი ვერ გარემოქცეოდის (*დამასკ., დიალ., ეფრ. 16.10*)

უსრუ-მ – **ბ ბჰუსი** – ხოლო ხატი არცა ცხოველ არს, რამეთუ **უსულო** არს (*დამასკ., დიალ., ეფრ. 9.2*); – **ბჰუსი** – მერმეცა სხეული ყოველი ანუ გარეგანით მიდრკების, ანუ შიგნით; არამედ, უკუშთუ გარეგანით, **უსულო** ვიდრემე იყოს, ხოლო თუ შიგნით – სულიერ (*ნემეს., პეტრ., 26, 15-18*); რაოდენნი **უსულო** და უცხოვლო არსება არიან, სახიერებისაგანვე არიან და მის მიერ არსებითისა წესისა ქონებასა ხუედრებულ არიან (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 4.2*); – **ბ ბჰუსი** – **უსულონიცა**, რაოდენ შეუძლონ მიღებად გუარსა, მიიღებენ და ეზიარებიან გონებასა და მოქმედებათა მისთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 57; 39.1-2*)

უსჰსრ-მ // **უსჰპრ-მ** – **ბ ბჰუსი** – **მი/შეუხებელი**, **განყენებული**, **აბსტრაქტული** – ვითარ ხუთობად, გინა ვითარ ათობად, რომელ არს გუარ და ბუნება, განაყენო რიცხვსაგან და **უსქესო** ჰყო (*§3; 25.1*); ხუთი, ვითარ ხუთი, არს სათუალავი რიცხუთა-შორისი, არამედ, ვითარ ხუთობად, არა სათუალავ, და არცა ვითარ რიცხუთა შორის, არამედ ოდენ გუარ (= იდეა) და მხოლო და ბუნება, რამეთუ უსქეტო არს; ხოლო ხუთი რიცხუთა შორის იხილვების და **სქესსა** და მწყობრსა სათუალავთასა (*§3; 24.16-19*); იხ. **ასქეტო**

უსწავლელობა-მ – **ბ ბჰუსი** – **უსწავლელობისაგან** ბოროტთა საბჭოთა სამსჯავრონი აღმოენერგვიან სიტყვებებითა ნაწილსა სულისასა,

ვითარ რაჲ მჱჭაზრენი კეთილისანი ბოროტად და ბოროტისანი კეთილად *(ნემეს., პეტრ., 99, 10-13)*

უსწორობა-ჲ – ἡ ἀσάμερις – ვინაიდა მოკლებად საღმე არს ბოროტ და კუებულებად და უძღურებად და **უსწორობად** *(არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.32)*

უსხეულო-ჲ – არამატერიალური, **უსხეულო** – ἀσάματος – ესრეთ უკუე **უსხეულოდ** გულისკმა-იყოფებოდედ ღმერთი *(დამასკ., გარდ., 40, არს.);* სული არს ვიდრემე სიტყვერ და გონიერ და **უსხეულო** *(დამასკ., გარდ., 199, არს.);* არსებად განიკუეთების სხეულენად და **უსხეულოდ** *(დამასკ., დიალ., არს. 2.18);* სხეულენი და **უსხეულო** განწყოფენ არსებასა *(დამასკ., დიალ., ეფრ. 2.24);* ხოლო შეგუამებულთაგანნი რომელნიმე სხეულენი არიან და რომელნიმე – **უსხეულონი** *(ამონ., ტარიჭ., 34.21);* – ხოლო ყოვლად ყოვლითურთ უკუნქცევაჲ **უსხეულოთა** არს, და რომელთა შორის არცა გაგუამებაჲ წარმოსდგომოდის განხილდვითი *(კაეშ., განმარტ., პეტრ., §15)*

უსხეულობა-ჲ – არამატერიალურობა, **უსხეულობა** – ყოველსა მიზეხსა მიზეხონისადმი ყოვლობითი დაუპყრიეს ადგილი, მაგრა არ განიტგრების, არცა განეყოფვის **უსხეულობისათჳს** გუარისა *(კაეშ., განმარტ., პეტრ., §27)*

უტყჳ (იხ. **უსიტყჳ**) – არაგონიერი, **უტყჳი** – ἄλογος – გონებისა და კელოვნებისა და ზედმიწევნულობისა შემწყნარებულობითად ყოფაჲ (არცა **უტყჳთა** არს, ვითარცა არ მომგებელთაჲ *(ამონ., ტარიჭ., 82.27);* [არისტოტელე] ქუშშგანუწვალებს უტყჳსა [სულსა]: უჯერო არს, რათამცა სიტყვერისა სულისა ნაწლად იყო **უტყჳ** *(ნემეს., პეტრ., 16; 95.14);* ოცნებითი უკუე არს ძალი **უტყჳსა** სულისა *(ნემეს., პეტრ., 72, 3);* უჯერო არს, თუმცა **უტყჳ** სიტყვერად ისიტყჳშბდა *(ნემეს., პეტრ., 48, 7-8);* მორჩილად **სიტყჳსა** და ურჩადცა **სიტყჳსა** *(ნემეს., პეტრ., 16; 95.3-5)*

უტყჳება-ჲ // **უტყჳება-ჲ** – ἡ ἀλογία – რომელნიმე თჳთ თჳსაგან იტყჳან **უტყჳებისა** ყოფასა, ვითარ რაჲ უტყჳსა სულისა ყოფასა *(ნემეს., პეტრ., 95, 9-10)*

უთმთხვანობა-ჲ – τὸ ἀπείρητον – თუ უთმიზეხუნსი და პირველნი პირველი მოქმედებენ თჳსთა შემდგომთასა ზესთ მდებარეობისათჳს მათ-შორისთა ძალთაჲსა, ხოლო შემდგომნი წესისაებრ თან-მისცემენ მათ-გამოთა, – საუწყო, ვითარმედ ნაბრწყინნი უხესთაესნი უსწორობენ საშუელობით თანმიმცემთა ბოლოდსათა *(პრ., კაეშ., პეტრ.; 71; 46.23-28)*

უფალ-ი – ὁ Κύριος – ანგელოზი არს **უფლისა ყოვლისა მყერობელისა** ღმრთისაჲ *(არეოპ., საეკლ., ეფრ., 7.III.7)* – ὁ Κύριος τῶν οὐρανῶν δυνάμεων – **უფალ ზეცისა ძალთა** არს და მეუფე დიდებისა ზეცად კაცთ-შუენიერებით ამაღლებული იგი *(არეოპ., ზეც., ეფრ., 7.3);* – ὁ κύριος τῶν κτισῶν – იგალობებოდენ ჩუენ მიერ სახელ-განუზომელი იგი ვითარცა წმიდაჲ წმიდათა და მეუფე მეუფებათაჲ და რომელი მეუფებს უკუნისადმდე უკუნითი-უკუნისადმდე და მერმეცა და ვითარცა **უფალი უფლებათა** და ღმერთი ღმერთთაჲ *(არეოპ., საღმრ., ეფრ., 12.1)*

უფლისა მიერ განგჳმარტოთ ესე *(კავშ., განმარტ., პეტრ., 45)*; თითოეული თვისსა ადგილსა განგჳმარტოთ შეწვენითა პირველისა სიტყუსა **უფლისა** ქრისტესითა *(კავშ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., H 1337, 3v)*

შქონო-მ – ნეოპლატ. – **უზიარებელი** – **ἀκθικτος** – **უქონოდ** იტყუს, რომელი პირველსა მიზეხსა შორის იხილებოდის, ვითარ ზესთასა შორის *(კავშ., განმარტ., პეტრ., 453)*; **უქონოდ** პრაცხე და ხედენ ზესთ-მიზეხსა შორის, ვითარ ერთსა შორის *(კავშ., განმარტ., პეტრ., 453)* იხ.

უზიარებელი, თანუზიარებელი, თანუქონებელი, თანუქონო

შქანგ-მ – **უცვლელი, არაცვალებადი** – **ἀμεταβλητος** – ყოველი წარმომადეხებელი თვს-გამო სხუასა არსებასა – **უქცევ** და მიუდრეკელ არსო *(კავშ., განმარტ., პეტრ., 427)* იხ. **უცვალებელი**

შქანგელ-მ – არს ღმერთი დაუსაბამოდ, დაუსრულებელი, საუკუნოდ, უკამოდ, აუგებელი, **უქცეველი, უცვალებელი** *(დამასკ., გარდ., ეფრ., 35)*; კუვლად მასვეობასა იტყჳან მისთვის, რამეთუ ზეშთარსებისა არს უჴამო და **უქცეველ**, მარადის თავსა თვისსა შინა ჰვიეს ქონებითა მისვეობისა და მასვე ზედლობისათა ყოველთა ზედა იგივე და ერთ არს. და თვთ იგივე თავსა შინა თვისსა *(არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 94)*

უღირს-მ – თუ ვითარ განგებამ მეუდლოთ შორის შერევად ღირსთად **უღირსად**, ხოლო **უღირსთად** ღირსად *(კავშ., განმარტ., პეტრ., 411)*

უღონო-მ – **შეუბლებელი** – რომლისა თვნიერ **უღონო** არს რადსავე გავონებად სულისა მიერ სიტყჳურისა *(კავშ., განმარტ., პეტრ., 41)*; რომელი ესე არს **უღონო** და მარღუ წესსა საუკუნოვსა ზესთასა *(კავშ., განმარტ., პეტრ., 45)*

უღონობა-მ – **უბღურება** – **ἀπειρία ἡ** – ამისთვის საჭირო ვჳგონე... რადთა ამისცა ჩუენდა მომართისა **უღონოებისაგან** გიჳსნე შენ *(არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 116)*; ესოდენთ გუართა მიერ **უღონოებისაცა** უსიტყობად იწუენების *(ამონ., ტარიჳ., 27, 19)*

უშგ-მ – **უმოქმედო, უნაყოფო** – **ἀεισ** – ჰენდ.: არს **უშგ** და უნაყოფო და დაკლებულ ძალსა მეშვეობისასა, ვინად უმჯობეს ყოველი მეშვე და წარმომადეხებელი ყოველსა **უშგსა** და უმოქმედოსა *(კავშ., განმარტ., პეტრ., 47)*

უშობა-მ – **ბყესითა** – ოდეს ორითა „ნართა“ დაიწეროს, ვითარმედ „აგენნიტონ“, მაშინ **უშობელსა** მოასწავებს *(დამასკ., გარდ., 51, ეფრ.)*

უშობაულობა-მ – **ბყესითა ἡ** – მამად და ძე და სული წმიდად ყოველითურთ ერთ არიან, თვნიერ **უშობელობისა** და შობილობისა და გამომავლობისა *(დამასკ., გარდ., 35, ეფრ.)*

უშვალება-მ – **უცვლელი** – **ἀμεταβλητος** – მხოლოდ უქცეველ და ყოველითურთ **უცვალებელ** მხოლოდ ღმერთი არს *(დამასკ., გარდ., 68, ეფრ.)*; **ἀμεταβλητος** – რამეთუ უქცეველად და **უცვალებელად** შეიერთნეს ურთიერთას ბუნებანი *(დამასკ., გარდ., 52, არს.)*; ხოლო მსგავსებისათვის იტყუს, ვითარმედ **უცვალებელი** ხატიო *(კავშ., განმარტ., პეტრ., 429)*; თვს-შორის იპყრობდეს **უცვალებელსა** ყოფასა და უდარესთაგან ზესთ მიმფენობდეს *(კავშ., განმარტ., პეტრ., 454)*

უსვალებელობა-მ – უცვლელობა – აქა დართვად უცვალებელობისაჲ მსვალებასა და მინიშნავს ჩუენ უზომოსა და დაჴშირებულსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §29*)

უსნაჴობა-მ – უცოდინარობა – გონებასა და უესვებელად აქუს თვს-შორის და თანდაარსებულად გაგონებაჲ, და სამარადისოდ გებაჲ ერთობასა ზედა, და არ მიდრეკად და ქცევაჲ ოდესმე უმცერებისაგან მეცნაობად და ოდესმე – **უცნაობად** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §20*)

უსნაჴრ-ი – შეუცნობელი – ჴყაათიც – შეერთებით უკუე და საზოგადო არს ერთ-მთავრობისა სამებისაჲ ჴეშთა ერთ-მთავრობისა ერთობად, უთქუმელი, მრავალ-ჴმოგონობად, **უცნაური**, ყოვლად საცნაურებაჲ (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 24*); – ნეოპლატ. – იგი ჴესთად და **უცნაური** იგი ერთი უსახოსაცა და ურომელოსა წარმოაჩენს ნივთსა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §11*); შემდგომთა ჴიარებისაგან იცნობვის თუთებაჲ პირველთა და მიზეზთად. თუ არა, თვს-შორის ყოველი მათი **უცნაურ** და მიუწდომელ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §162*) ყოველი ღმრთებრივი ჴესთ არსებითისა თვს შორის ერთ-ქმნისა მიერ გამოუთქუმელ არს და **უცნაურ** ყოველთა შემდგომთაგან, არამედ მისდა ჴიარებულთაგან იცნობვის და მიიწითომვის (*პრ., კავშ., პეტრ., 123; 75.26-28*); მხოლოდ მხოლოდ ოდენ პირველი ყოველიურთ **უცნაურ**, რამეთუ ჴესთ-მეშთე არს ყოველსა ჴიარებასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 123; 75.29*)

უსნო-მ – მის ერთისა მიერ წარმოიჩინა ესე **უცნაური** ნივთი, ვითარ **უცნოდ უცნოვსა** მიერ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §11*)

უსნაჴრება-მ – ჴეშთა სიტყვსა და გონებასა და არსებისა [არს] იგი **უცნაურებაჲ** არსებათა უზეშთავესისა მის (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 1.1*)

უძრამ-ი – ჴაღაღა – მხოლოდ ღმერთი არს **უძრავ**, უძრავობისა მიერ მძრველი ყოველთად (*ღამასკ., გარდ., 40, არს.*) ვითარცა მრავალ-სახესა და მრავალ-ფერსა აზნობდენ მას სიტყუანი: და „მდგომარესა“ და „უძრავსა“.. (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 9.1*)

უძრავობა-მ // **უძრარობა-მ** – – ἄρρηκτος ἦ – არსებაჲ იგი არს მიზეზ მობრაობისა და უძრავობისა (*ღამასკ., დიად., ეფრ., 26.1*)

უნაწო – უწესრიგო – ἄτακτος – არა ნივთისაგან არს სულთა შინა სიბოროტე, არამედ **უწესოვსა** და ბრალეულად აღძრვისაგან (*კინსიჯე*) (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 4.28*)

უნაწება-მ – უყაათა – ყოველმან ღმრთეებრმან განუნაწილებელად განწვალებადი **უწყის**, ხოლო უჴამოდ ჴამის-შორისი, და არსაჭიროდ საჭიროდ, და ცვალებადი უცვალებელად (*პრ., კავშ., პეტრ., 124; 76.17-19*); მრავალნი არიან ცხოველ, არამედ **უწყებისაგან** არიან დაკლებულ (*პრ., კავშ., პეტრ., 101; 63.10-11*)

უსილაჴ-ი – ἄπειρος – არს ღმერთი დაუსაბამოდ, დაუსრულებელი, საუკუნოდ, უჴამოდ... **უხილაჴი**, შეუხებელი (*ღამასკ., გარდ., 35, ეფრ.*); – ესრეთ **უხილაჴად** უწოდს სიტყუად ყოვლად ბრწყინვალესა მას ნათელსა და მრავალ-საგალობელსა მას და მრავალ-სახელსა (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 7.1*)

უშილა(ვი)ობა-ი – არა ხოლო უხილაობა და მიუწოდებლობა იგალობეს მისთვის [ზეშთაარსებისა და საიდუმლოდისა ღმრთეებისათვის], არამედ თანად გამოუძიებელობაცა და გამოუკულებელობა (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 12*)

უხრწნა-ი – **ἄφρατος** – ღმრთისა სახესა მას და უხრწნელსა, უკუდაგესა და ნეტარსა მიიღებენ განსასუენებელსა (*არეოპ., საეკლ., ეფრ., 71.1*); ყოველი თვთმდგომი უხრწნელ არს, ხოლო, თუ განიხრწნას, განეყენოს თვთებასა თვსსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 46; 33.3-4*); – ყოველი სული და უხლრომელ არს და უხრწნელ (*პრ., კავშ., პეტრ., 187; 111.26*); ყოველი თვთმდგომი უხრწნელ არს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §46*)

უხრწო-ი – უხრწნელი – დაღათუ მესუთისა არსებისა და უხრწოისა, მაგრა სხეულვე (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §17*)

უქორცო-ი – არამატერიალური – **ἀσάματος** – ზეშთა ჩუენისანი იგი არსებანი და წესნი, რომელთა-იგი წმიდად მოკსენება აწლა ეგერა ვყავთ, უკორცო არიან და საცნაურ და ზეშთასოფლისა არს მათი იგი მდღელთ მთავრობად (*არეოპ., საეკლ., ეფრ., 1.2*)

უქორცოება-ი – **ἀσάματος** – კორციელება და უკორცოება განმყოფელ იქმნებიან არსებისა (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 2.24*)

უკამსო-ი (<კამს) – შეუფერებელი, შეუსაბამო – არამედ ესე უკამსო და შეუძლებელ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

უქარობა-ი – შეუსაბამობა, უსწორობა – **ἀδύλτης** – ყოველი სიმრავლე ეზიარების ერთსა, და თუ არა, ვიხილოთ, იტყვს, თუ რაოდენი უჯერობა შეუღეს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

ფ

ფარი-ი – **τὸ χράμα** – შემთხუვეითი არს არსებასა შინა ხილული, ვითარი-იგი სხეული და ფერი (*დამასკ., დიალ., 1.4, არს.*) – ყოველი განნაკუთებული განსაზიდათა მიერ სამთა და ფერთა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §27*); ცისკრის-ფერ ჰყოფს სულთა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §23*)

ფარი-ი – გვარი, ნაირი, მსგავსი – პირველნი და სირათმთავარნი თუსთა უხესთა ფერ და გუარ არიან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §181*); ვითარფერცა იყოს მოქმედება, ეგფერვე-და ძალი და ვითფერ ძალი – ეგსახე-და არსებაცა (*კავშ., განმარტ., წინასიტყ. ეტრ., 8.14-15*)

ფარისცვალება-ი – **ἡ μεταμόρφωσις** – რაჟამს უსაჩინოესითა ბრწყინვალეებითა განმარწყინენეს ჩუენ, ვითარცა მოწაფენი თუსნი საღმრთოსა მას ფერისცვალებასა (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 1.4*)

ფილოსოფოს-ი – მეოფობასა ჰსჭურეტს ფილოსოფოსი (*ამონ., ტარიკ., 5.1*);

ფილოსოფოსობა-ი – სიბრძნისმეტყველება, ფილოსოფია – **ἡ φιλοσοφία** – ფილოსოფოსობა არს მეცნიერება ნამდვლვე რაე არიან; მეორე ფილოსოფოსობა არს მეცნიერება საღმრთოთა და კაცობრივთა საქმეთად; მესამე: ფილოსოფოსობა არს

წურთად სიკუდილისად; მეოთხე: **ფილოსოფოსობა** არს მსგავსებად ღმრთისად ძალისაებრ კაცობრივისა; მეხუთედ: **ფილოსოფოსობა** არს ჴელოვნებად ჴელოვნებათად და მოძღურებად მოძღურებათად, მეექვსედ: **ფილოსოფოსობა** არს სიყუარული სიბრძნისად (*ღამასკ., დიალ., 52,1-6, ეფრ.*); **ფილოსოფოსობა** ყოველთავე მყოფათაჲს შთამოვალს (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 4,22*)

ფუნაზა – ძბ პანა – რაოდენნი სულსა სხეულად აღმოიტყვან, არსებობათაჲს მისისა განიყოფიან: რამეთუ სტოელნი **ფუნვად** იტყოდეს მას მეურვალედ და ცეცხლოანად, ხოლო კრიტია – სისხლად (*ნემეს., პეტრ., 24, 1-2*)

ქ

ქალაზი – მაუწყებელი, მაცნე – ბ ჳყელი ხოლო მღელენი შემდგომად მღელელთ-მთავართა **ქაღაღ** და მოწაფე არიან საღმრთოთა მშჯავრთა (*არეოპ., ეპ., ეფრ., 8,1*); სიტყუად არს **ქაღაღი** გულისკმის-ყოფისად (*ღამასკ., გარდ., 70, ეფრ.*); დიდისა საიდუმლოსა ანგელოზი, ვითარმედ **ქაღაღი** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §29*)

ქნა-ღ – ი ყნესი – 1. **დაბადება, შექნა, ქნადობა – ქნა** ვიდრემე არს არამყოფობისაგან მყოფობად მოსლვად, რამეთუ რად-იგი არა იყო პირველ, **იქნა** იგი (*ღამასკ., დიალ., არს., 48,5*); პირველი დაბადება **ქნად** ითქუის, არა – შობად (*ღამასკ., გარდ., არს., 145*); – **ნეოპლატ.** – ყოველი, ვიდრემე რომლითამე საუკუნოდ, ხოლო რომლითამე ჟამის-შორისი, ერთბაშად მყოფიცა არს და **ქნადიცა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 107; 66.8-9*); ყოველი საუკუნითი მყოფიცა არს და ჟამისა მიერ განზომილი **ქნა** ხოლო, რომელი ჟამსაცა ეზიარებოდის და საუკუნესაცა, მაგრა არა მითვე და ერთითა, იყოს იგი მყოფცა და **ქნაცა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 107; 66.17-20*); – **პოიფ., ყნესი** – რამანცა მიიღო დასაბამი და დაწყებაჲ ჟამის-შორისი, საჭირვო არს, რადთა ხრწნადცა მიიღოს და დასასრული: ხოლო ამას ყოველსა **ქნა** ეწოდების ბრძენთა მიერ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §206*); ოდეს **ქნა** გესმას, გაიგონე, რამეთუ არს მრავალსახე: რამეთუ ანუ სრულიად არაობისაგან მიიღებს აობასა, ვითარ ყოველნი შობადნი ანუ ყოველნი ნაკველოვნებნი, რამეთუ არამყოფნი იქნეს და წარმოდგეს, ანუ კუალად წარმოდგომილნი და წარმოგუარებულნი იქცეს და **იქნენ** სხუად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §3*)

ქნა-ღ (პრობოტი) – **ენაი პოსუნთი** – მარტივად უკუე აობითსა **ქნასა** ერთისა მიერ მიიღებს (*პრ., კავშ., პეტრ., 138, 84.20-21; D. §136*)

ქნაღ-ი – ყიტიმე – საშუევალად არსთა და **ქნადთა**, რაოდენნი ოდესმე საუკუნოსსა და ოდესმე ჟამისა მიმღებელ არიან (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 10,3*); ნამდვლვე ამის არსისაგან არიან საუკუნეი და არსებაჲ და ყოფად და ჟამი და **ქნა** და **ქნადნი**, არსთა შორის არსნი და ესრეთ ვითამე მყოფთა შორის მყოფნი (*არეოპ., საღმრ.,*

ეფრ., 54); **ქმნადი**, რომელი იქმნების, არა არს (*პრ., კავშ., პეტრ., 50; 34.27-28*); – **ყსიჲრც** – **ქმნადთაცა** აქუს როდენმე ზიარებად მყოფისა, ვითარ და როდენვე არს იგი არა-მყოფ; ხოლო თუ არა არს **ქმნადი**, არ-ოდეს მყოფ, იყოს ოდენ ვითარ მყოფ. მაგრა საუკუნობად არა არს **ქმნადისათუს** და უფროდს-ხოლო, რომელსა მეგრ-ჟამითა ჰქონდის ყოველობად (*პრ., კავშ., პეტრ., 87; 55.11-15*); – საყოველთაოდსა ჟამისა-შორისნი უფრო ეზიარებიან მას [სამარადისოს] და ესაბტვიან, ვითარ ნიადაგ და სამარადისოდ **ქმნადნი** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §55*)

ქმნილ-ი – **თხსრჲსთ** – **ქმნილსა** და განხრწნილსა უეჭუელად შეუდგს შეცვალებად (*დამასკ., დიალ., 48,8, არს.*); **ქმნილთაგანნი** რომელნიმე უკუე ჩუენ-ქუეშე არიან, ხოლო რომელნიმე – არა ჩუენ-ქუეშე (*დამასკ., გარდ., 137, ეფრ.*)

ქმნალოზა-ი – **თხსრჲსთ** – [ჟამისშორისნი] **ქმნადლობითა** გაეყოფვიან მას [სამარადისოს], ვითარცა ნიადაგ დენისა მიერ **ქმნილნი** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §55*)

ქმნილ-ი, ქმნულ-ი – **ყსბჲსთ** – აწ წინამდებარესა თავსა შორის იტყვს **ქმნულისა** ერთისათუს და განჰყოფს მას უქმნოდსა ერთისაგან **ქმნადლობითა** გაეყოფვიან მას, ვითარცა ნიადაგ დენისა მიერ **ქმნილნი** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §55*)

ქუი(ლ)-მეუბარე – **სუბიექტი, სუბსტანცია** – **თხსრჲსთ** სათანადო არს უკუე ცნობად, ვითარმედ ორ-სახედ ითქუმის **ქუემდებარე**: ერთი ვიდრემე მყოფობით, ხოლო სხუად იგი შესმენით (*დამასკ., დიალ., არს., 10.1*); რამეთუ არსებად ვიდრემე **ქუემდებარე** არს, ვითარცა ნივთი საქმეთად (*დამასკ., დიალ., 1.4, არს.*); **ლოგიკ.** – ზოგადნი და საყოველთაონი შეისმინებიან მათდა **ქუემდებარეთა** კერძობობითად (*დამასკ., გარდ., 160, არს.*); – **ობიექტი, საგანი** – **ქუემდებარედ** მკურნალობისა არიან კაცობრივნი სხეულნი (*დამასკ., დიალ., 16,6, არს.*); – **საფუძველი, ქვემდებარე, სუბსტრატი** – სხუასა შორის მყოფი და **ქუემდებარისა** მოქენე არსადა იყოს თუსსა წარმოქმნელ. რამეთუ რომელსა ჰქონდის სიმარჯუე თუსისა მოქმედებისა, სხუსა-მიერსა **საძირკუსა** არა არს მოქენე, შემცველი თვთებასა თუსსა და კმამყოფი თუს შორის თუნიერ **ქუემდებარისა** (*პრ., კავშ., პეტრ., 31.1-4*); ნივთი **ქუემდებარე** არს ყოველთა და ყოველთა მიზეზისა მიერცა წარმოიყენა, ხოლო სხეული **ქუემდებარე** არს სულიერობისა, ყოველებრივისა სულისა მიერ წარმოიყენა და ეზიარა როდენვე მყოფსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 72; 46.14-16*)

ქუემდებარე-ი – **ქვეით მდებარე** – ყოველი **ქუემდებარე** არსებად უდარეს არს ზენასა, ამისთვის, რომელ **ქუემდებარენი** არსებანი ზენათა მიერ წარმოიყენებიან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., § 72*)

ქუენა-ი – **ქვედა, ქვეით მყოფი** – ოდეს რად თქუას „აქებლით მასო ცანი და მზე, ყოველნივე ვარსკულავნი, **ქუეყანად** და **ქუენანი** ესე ყოველნი“ (*კავშ., განმარტ., ბოლოსიტე, პეტრ., 212, 22*)

ქუენაობა-ი, ქუიობა-ი – ვითარ-და ესახებისცა სამარჯვოდ ჩუენი ესე **ქუენაობითა** მნათობი მზე (*კავშ., განმარტ., ბოლოსიტე, პეტრ., 213, 28*)

ქაყანა-მ – მიწა, ერთი ოთხ ელემენტაგანი – ოთხთავა კავშირთა ზედა იხილო ესე, რამეთუ ქუყანასა შორის ქუყენიერად, და წყალთა შორის წყლიერად, და აირსა შორის აირიერად, და ცეცხლსა შორის ცეცხლიერად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §103*)

ქაყანა-მ – მიწა, ერთი 4 ელემენტაგანი – ἡ γῆ – ქუყანად ერთი არს ოთხთა ნივთთაგანი, ჴმელი და გრილი და მძიმე და უძრავი, არამყოფობისაგან ყოფად პირველსა დღესა მოყვანებული ღმრთისაგან (*ღამასკ., გარდ., 100, არს.*)

ქაქ(ლ)-მღაპარი – სუბიექტი, სუბსტანცია – τὸ ὑποκείμενον – სათანადო არს უკუე ცნობად, ვითარმედ ორ-სახედ ითქუმის ქუედმდებარე: ერთი ვიდრემე მყოფობით, ხოლო სხუად იგი შესმენით (*ღამასკ., დიალ., არს., 10.1*); რამეთუ არსებად ვიდრემე ქუედმდებარე არს, ვითარცა ნივთი საქმეთად (*ღამასკ., დიალ., 1.4, არს.*); **ლოგიკ.** – ზოგადნი და საყოველთაონი შეისმინებიან მათდა ქუედმდებარეთა კერძობითთად (*ღამასკ., გარდ., 160, არს.*); – **ობიექტი, საგანი** – ქუედმდებარედ მკურნალობისა არიან კაცობრივნი სხეულნი (*ღამასკ., დიალ., 16, არს.*); – **საფუძველი, ქვემდებარე, სუბსტრატი** – სხუასა შორის მყოფი და ქუედმდებარისა მოქენე არსადა იყოს თვისა წარმოქმნელ. რამეთუ რომელსა ჰქონდის სიმარჯლე თვისსა მოქმედებისა, სხუსა-მიერსა **საძირკუსა** არა არს მოქენე, შემცველი თუთებასა თვისსა და კმაყოფი თვის შორის თუნიერ ქუედმდებარისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 31.1-4*); ნივთი ქუედმდებარე არს ყოველთა და ყოველთა მიზეზისა მიერცა წარმოიყენა, ხოლო სხეული ქუედმდებარე არს სულიერობისა, ყოველებრივისა სულისა მიერ წარმოიყენა და ეზიარა რაოდენვე მყოფსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 72: 46.14-16*);

ქაქმღაპარი-მ – ნეოპლატ., – ქვევით მდებარე, დაქვემდებარებული – ყოველსა თანმზიარებელთა-შორისსა ქუედმდებარისა უპყრიეს წესი, რამეთუ იწარმოების სრულთა და ყოველებრივთა მიზეზთაგან (*პრ., კავშ., პეტრ., 72: 47.2-3*); ყოველსა დასაბამებრივთა მიზეზთა შორის უყოვლიერესსა და ზესთმექონესა წესისასა განსაზიდსა შორის დასასრულთასა მის მიერ გამონაბრწყინნი იქმნებიან მამყოფებელ და ქუედმდებარე სხუათაგან ნაწილებრივთა თანმიცემათათვის (*პრ., კავშ., პეტრ., 71: 46.12-15*); ყოველი ქუედმდებარე არსებად უდარეს არს ზენასა, ამისთვის, რომელ ქუედმდებარენი არსებანი ზენათა მიერ წარმოიყენებიან (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §72*)

ქაქმღაპარი-მ-0 – დაქვემდებარებული – ὑποτακτα – არამედ იყვნეს ყოველნი მონა მისა და ქუჭშედაწესებულ და მორჩილ, ვიდრემდის იპყრობდა ვნებათა მის შორისისა მის უტყუსათა (*ნემეს., პეტრ., 22, 1-3*)

ქაქმ-ბანწაუება-მ – ὑποτακτικὸς ἢ – **ლოგიკ.** – ქუეშგანწვალებად არს ეგერა განწვალელებისა საქმისა კერძოდ, ესე იგი არს სახისა, განკუეთად (*ამონ., ტარიკ., 11.9*)

ქაქმა-მ – ცვლილება, ცვალებადობა – ქცევასავე თანა ცვალებად წარმოსდგომია (*კავშ., განმარტ., პეტრ., § 11*); ქცევისა მიერ თვისისა და

შეცვალეებისა იპყრობს გუამოვნებასა წარმოყენებულთასა (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §27*)

ქანაპაღ-ი – ცვალებადი, წარმავალი – **რეაონც** – ყოველი **ქცევადი** არა ღმერთ არს, რამეთუ ბუნებისაებრ თვისისა განხრწნადი არს ყოველი **ქცევადი** (*ღამასკ., გარდ., 93, არს.*); უკუეთუ აგებულნი ვიდრემე, უეჭუელად **ქცევადინცა** (*ღამასკ., გარდ., 37, არს.*) – რომელიმე დაუფესებელ და წარუდინო არს არსებითა და მოქმედებითა, ხოლო რომელიმე ყოველითურთ წარდინებადი და **ქცევადი** (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §106*); – **ი პლსიც** – რამეთუ პირველთა მათ მამათა **ქმნასა** ღმრთისა-მიერსა **ქმნა** ეწოდების და არა-თუ შობა, რამეთუ **ქმნა** არს ღმრთისა-მიერი დაბადებად (*ღამასკ., გარდ., ეფრ.*) // პირველი დაბადებად **ქმნად** ითქუმის, არა – შობად, რამეთუ **ქმნად** ვიდრემე არს პირველი, ღმრთისაგან დაბადებად (*ღამასკ., გარდ., 145, არს.*); – **ი პისიც** – **ქმნად** და შეხუდომად ვითარებისა მიმდგომ არიან (*ღამასკ., დიალ., არს.*) // **ქმნითი** და შეხუდომითი ანუ ვნებითი ესე იგი არიან ძალი მოქმედებისა და ვნებისაი (*ღამასკ., დიალ., 39,1, ეფრ.*); კუალად არს ცემა, განკურვებად, განციგებად – ესევეითარნი დაიყვანნეს **ქმნისა** ქუეშე (*ამონ., ტარიჭ., 19,33*)

ქანაპაღობა-ი – ცვალებადობა – **რეაონც** – აწ უკუე აგებულთა მათ უეჭუელად თეს ეყვის **ქცევადობაიცა** (*ღამასკ., გარდ., 37, ეფრ.*)

ქანაპაღობა-ი [**ქმნაი**] – მიმოქცევაში ქმნადობა, ცვალებადობა – ხოლო მყოფი, ვითარცა მყოფი, არა იქმნეს გუარითა, რამეთუ **ქცევეითი** **ქმნად** შესაძლო არს, რაითა ზედ-მიექმნას მყოფსა ამს, არამედ ბუნებითსა და ქამის-ქუეშესა და არა საუკუნოსა-შორის დამსჭუალულა (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §3*)

ღ

ღირს-ი – პატივის მქონე, ღირსი – **ბ მჯიც** – უკუეთუ პატიოსანთა მონაზონთა ანუ **ღირსთა** ერის-კაცთა თანა აღრაცხილ იყოს, პატიოსანსა სამღვდლოსა ადგილსა მიაწვენს მას (*არეოპ., ხაეკლ., ეფრ., 7.II*); – **ი მჯია** – [ღმრთებრივნი] არა თუ განხრახვათა მიერ ჰყოფენ განწამვასა ნიჭთასა, არამედ **ღირსებისაებრ** შემწყნარებელთადასა (*პრ., კავშ. პეტრ., 122; 75.7-8*); ვერ ვინად იქმნას **ღირს** მხოლოთა, რაითამცა აღვიდა პატივსა თვთ-ერთობისასა (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §2*)

ღმერთ-ი – **ბ მცნც** – ღმერთი უკუე მარტივი არს და შეუზავებელი (*ღამასკ., გარდ., 59, არს.*); სათანადო არს ცნობად, ვითარმედ განუწაწილებელ არს **ღმერთი** (*ღამასკ., გარდ., 66, არს.*); **ღმერთი** ვიდრემე საზოგადოებასაცა ბუნებისასა დაჰნიშნავს და თითოეულისა გუამთავანისაცა ზედა თანამოსახელოებით დაიწესების (*ღამასკ., გარდ., 175, არს.*); „მე ვარ, რომელი ვარ“, ცხორებად, ნათელი, **ღმერთი**, ჭეშმარიტებად (*არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 1.6*); ყოველთა ზედასა მას ზეშთაარსებისა ზეშთაღმატებასა თანა-შეუტყუებელად ზეშთადამყარებულ არს **ღმერთი** ყოფ-

ლისავე ხილულისა და უხილავისა ძაღისა (არეოპ., ზეც., ეფრ., 134); შემსგავსებულად თითოეულისა, გონებათა გამოუცხადდების და ენუ-
ენების **ღმერთი** (არეოპ., საღმრ., ეფრ., 11); – **ნეოპლატ.** – **აბსოლუტური**
ერთი, თვითერთი, ზესთერთი – კეთილობა და ერთი – იგივეობა და
ღმერთი და კეთილი – იგივეობა (პრ., კავშ., პეტრ., 113; 69.24-25); არცა ყო-
ველი გონებად ეხების **ღმერთსა**, არამედ უმწუერვალესი და უერთებ-
რივესი გონებათად (პრ., კავშ., პეტრ., 111; 68.32-33); რომლისა არა-რად არს
უპირველეს და იმრრ და რომლისადმი ყოველი მოწოდედ წადნომს,
ესე – ნამდვლ **ღმერთ**; და რომლის-გამო ყოველნი და რომლისადმი
ყოველნი, ესე უკუე –პკეთილობა (პრ., კავშ., პეტრ., 113; 69.24-26); ყოველი
სხეული ამათ სამთა მიერ გასხეულდების მზადისა და მექმისა
ღმრთისაგან (კავშირ., განმარტ., პეტრ., §15); – აწცა ვიდრონ წყაღობათა
ღმრთისათა მინდობილმან (კავშირ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 222, 23-25)

მისარებით ღმერთი – ერთნი არიან თუთსრულნი **ზიარებით ღმერთნი**
(θεοί), და კუაღად წინა-უკუმო: რადცა ერთ თუთსრულ, **ღმერთ ზიარებით**
(პრ., კავშ., პეტრ., 114; 70.9-11); ყოველი **ზიარებით ღმერთი** ზესთ-
არსი არს აობად და ზესთ გონებისა (პრ., კავშ., პეტრ., 115; 70.19-20); ყოვე-
ლი სირად **ზიარებითა ღმერთთად** ერთ-გუარ არს და კეთილ-გუარ
ერთისა მიერ თუთებისა (პრ., კავშ., პეტრ., 119; 73.2-3); **ღმერთი (უპირატე-
სი) – ἰσάρωνος ἑνός – უპირატესი ღმერთი** ზესთ-არსი არს, და ზიარებითცა
ღმერთნი ყოველნი ზესთ-არსვე, რამეთუ არიან მსგავს მის-
და (პრ., კავშ., პეტრ., 115; 71.12-13)

ღმერთივარი // ღმერთივარი // ღმერთივარიჰი – ὁ θεός – რამეთუ, რაჟამს
იგი **ღმრთეებრითა** და მამობრივითა კაცთ-მოყუარებითა სწავლა
ღმერთმან ისრაელი დიდისა მისთვის ცხორებისა და მოქცევისა მისი-
სა (არეოპ., ზეც., ეფრ., 82); – **ὁ ἑνός, τὸ θεόν – ნეოპლატ.** – **პროკლეს**
**არსის სტრუქტურაში – ღვთაებრივი აბსტრაქტული რიცხვები, რომ-
ლებიც განაგებენ არსის სათანადო რიგებს, ღმერთები, ერთობის**
პრინციპები – ღმრთეებრივი [რიცხვ, ერთი] – უმარტივესა და ერთებ-
რივეცა, კეთილობასა შორის დამდებელ კმასაყოფთა თუსთა: ესევი-
თარ უკუე [არს] ყოველი **ღმრთებ[რი]**, ... არცა სხუათა მოქენე არს,
რამეთუ თუთკეთილობა არს და არცა რომელთაგან შედგა, რამეთუ
ერთებრივ არს (პრ., კავშ., პეტრ., 127; 78.20-25); ყოველი **ღმრთეებრი** უმას-
ნობელესთაგან უსაწუელოდ იზიარების, ხოლო შორიელთაგან სა-
შუაღდა მიერ, ანუ უმცროსთა ანუ უფროსთა (პრ., კავშ., პეტრ., 128;
78.28-30); ყოველი **ღმრთეებრი** თუს მიერ იდასაბამებს მოქმედებათა
(პრ., კავშ., პეტრ., 132; 81.3); ყოველმან **ღმრთეებრმან** განუნაწილებელად
განწვადებადი უწყის, ხოლო უჟამოდ – ჟამის-შორისი, და არსაჭი-
როდ საჭიროდ, და ცვაღებადი – უცვაღებელად (პრ., კავშ., პეტრ., 124;
76.17-19); **ღმრთეებრივი რიცხვ** ერთებრივ არს, ვინაღთგან ღმერთი ერთ
არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §112); – **ღმრთეებრივად** ითქუმის **სული**, ვითარ
ზესთგამგონე და ერთისსახე და ღმრთისსახე, ვითარ სულები
ღმერთთა და იროთად; ხოლო ეშმაკებრივად სულად იტყვიან, ვითარ

მიდმოთა, ვითარ ჳკლოვნებათა შინა მომმარჯუთა, ვითარ არა განმელელთა სხეულთა სფეროებისაგან. არამედ ორნივე კეთილ და კეთილთა წყაროდსაგან: **ღმრთებრივი** უკუე, ვითარ ღმერთი და მადმრთი სულთა, ხოლო ეშმაკებრი – ვითარ ჳკლოვნება და მაშუენი აღქმნულთა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §129*)

ღმრთივი-ი [წასი] – ობ ოცინ ობჯა –ღმრთივიცა წესი ყოველთა შორის მყოფთადასა ემძღუარვის ყოველთა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §204*)

ღმრთისმეტყუელ-ი – გამოძიებად საჯმარ არს, თუ რომლისა მიზეზისათუს **ღმრთისმეტყუელი** თანად ყოველთა მათ ზეცისა არსებათა ანგელოზ უწოდენ (*არეოპ., ზეც., ევრ., 5*)

იტყუან და **აღმრთისმეტყუელებენ** მას, რამეთუ ხატად დასდებენ მას პირველისა შემოქმედებითისა აღძრვისა მბადისა მიერ ყოველთადასა (*კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 108, 12-14*); აწ ესე თანწარვლის სახედ **ღმრთისმეტყუელა** ჩუენგან სამობისათუს წიგნსა ამას შორის ღოცვისა საცავთასა (*კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 218-34*)

ღმრთისმეტყუელბა-ი – ანტიკ. – 1. თეორიული ფილოსოფიის დარგი, „უმაღლესი, პირველი“ ფილოსოფია; მოძღვრება პირველსაწყისის, ღმერთის შესახებ; 2. **ქრისტ.** – ღვთის სიტყვის ძიება, გადმოცემა, გაცხადება, ღვთისმეტყუელება – ო მთლიან – რავედ სახედ **ღმრთისმეტყუელებასა** შინა მიმოიცვალების მამისა და ძისათუს იგივე და ერთი სახელი უფლებებისა (*არეოპ., საღმრ., ევრ., 2.1*); **ღმრთისმეტყუელებად** რომელიმე შეერთებულად მოცემულ არს და რომელიმე განყოფილად (*არეოპ., საღმრ., ევრ., 2.2*); სამობით ხედვისათუს საღმრთოსა ბუნებისა მწუერვალსაცა მასცა ფილოსოფოსთა დღისასა პლატონს თან-გამოითანაებს, ვითარ მიპრონსა **ღმრთისმეტყუელებისასა**, ჩემი ესე **ღმრთისმეტყუელი** (*კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 209.24-27*)

ღმრთისმეტყუელბაი-ი – თეოლოგიური – მთლიან – ხოლო ზედაწარწერილი იტყვს: პროკლე დიადოხოსი, პლატონურისა ფილოსოფოსისა, „კავშირნი **ღმრთისმეტყუელებითნი**“ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., 4.12-13*); სტუკიოდ **ღმრთისმეტყუელებითად** ითქუნეს თავნი ესე (*კავშ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ., 5.23*)

ღონისძიება-ი – მეთოდი – ო მბინიც – მარტივად ითქუნ ყოველსა მომპოვნელობითსა **ღონისძიებასა** ზედა (*ამონ., მოსახს., ტარიტ., 24.14*)

ღუღარჭნილ-ი – **არქიტექტ.** – მრავალ უკუშ არიან აღმოსაჩენელი უკუდავებისათუს მისისა პლატონის მიერ და სხუათა, არამედ ივინი **ღუღარჭნილ** და ძნიდაგასაგონებელ არიან (*ნემეს., პეტრ., 51, 7-9*)

ყ

ყნოსა-ი – გრძობის სახე – **ჰიფოიცი ო** – მესამე გრძობად არს **ყნოსად**, რომელი-ივი იქმნების ცხვრთა მიერ და შეიყვანებს კუამლსა უშინაგანეს თავისა(დამასკ., *გარდ., 121, ევრ.*)// გრძობად არს **ყნოსადცა**, რო-

მელი იქმნების ვიდრევე ცხვრთა მიერ, რომელნი აღავლენენ ორ-
თქლთა ტუნისა მიმართ(დამასკ., გარდ., 121, არს.)

ყოველი-0 – 1. თითოეული – **ἕκαστος** – ყოველი თხზვად და ურთიერთას-
ხიარებად რიცხუთამიერ [არს] (კავშ., განმარტ., პეტრ., §2); ესრევე კანონი
იპყარ **ყოველთა** ზედა სხეულეანთა და უსხეულოთა ზედა (კავშ., გან-
მარტ., პეტრ., §67); – 2. მთელი – **ἅλιος** – ესე ანუ **ყოველისა** სხეულისათვის,
ანუ კერძოსათვის (დამასკ., დიალ., არს. 49,1); არსებად გონებისად საუკუ-
ნო არს, რამეთუ ერთბამად **ყოველივე** (ბღი) არს (პრ., კავშ., პეტრ., 169;
101.18-19); – მთელი, მთლიანობა – **ἅλιος** – ყოველი (=თითოეული) სამა-
რადმყო ერთბამად **ყოველი** (=მთელი) არს (პრ., კავშ., პეტრ., 52; 35,6); ყო-
ველი უპუე **ყოველი** ერთბამად რაივე მყოფი არს და ეხიარების მყოფ-
სა, ხოლო არა ყოველი მყოფი მიემთხვევის ყოველობასა (პრ., კავშ.,
პეტრ., 72; 46.14-16); არს ესე **ყოველი** ნაწილთაგან, და, დააკლდეს თუ
რაივე ნაწილი, დააკინიებს ყოველობასა მისსა (პრ., კავშ., პეტრ., 67; 44.1-2)

ყოველბან-მყოფი-0 – **ὁ παντα παρών** – გამოუთქუმელად და უსახელოდ და
ყოველგან მყოფსა და ყოველთა შორის საპოვნელსა მიუწოდმელად
და გამოუკუთვლელად (არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 7.1)

ყოველთა-ღამბაღამბა-0 – **ὁ παντα κτιστῶν ὄντων** – არს ღმერთი
დაუსაბამოდ, დაუსრულელები, საუკუნოდ, უჰამოდ... **ყოველთა დაბა-
დებულთა დამბადებელი**, ყოველისამპყრობელი (დამასკ., გარდ., 35, ეფრ.)

ყოველთა მიგნა-0 – **ὁ παντα ἄσιν** – **ყოველთა მიზეზი** და ზეშთა ყო-
ველთა მყოფი არცა უარსება არს, არცა უცხოვლო, არცა უსიტყო,
არცა უგონებო, არცა ჳორც არს, არცა სახე, არცა ხატ, არცა რო-
მელობად ანუ რაოდენობად ანუ სიმძიმე აქუს, არცა ადგილსა შინა
არს, არცა იხილევების, არცა გრძნობადი შესახებელი აქუს, არცა
იგრძნობების, არცა საგრძნობილ არს, არცა უწესოება აქუს და
შფოთი ნივთიერთა ვნებათაგანითა შფოთებითა, არცა უძალო არს
გრძნობადთა დავრდომილებათა თანამოკიდულობითა, არცა ნაკლუ-
ლევანებასა შინა არს ნათლისასა, არცა ცვალებასა გინა ხრწნილე-
ბასა გინა განყოფილებასა გინა მოკლებასა ანუ წარმდინარეობასა,
არცა სხუასა-რას გრძნობადთაგანსა, არცა-რას შინა არს, არცა-რად
აქუს მათგანი (არეოპ., საიდ., ეფრ., 4)

ყოველთა მპყრობელი-0 – **ὁ παντα κρῖνας** – კუალად ამისთვისცა ითქუმის
ყოველისამპყრობელ ღმერთ-მთავრობად ვითარცა **ყოველთამპყრობელი**
(არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 10.1)

ყოველ-სახე-0, **ყოველხატ-0** – **πανένδοξ** – ყოველივე რაივე მას [ღმერთს]
ერთბამად სახელ-ვადების.. **ყოველ-ხატი** (პანსცკმოჯ), **ყოველსახე**,
უსახოდ, უსიკეთოდ (არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 5.8)

ყოველადღასაწუველი-0 – **ὁλοκράτους** – მოიღებოდა მფრინველთაგანცა
ყოველადღასაწუველი, ხოლო ჳბოდ და კრავი, **ყოველადღასაწუველად**
ქმნილი, ქრისტესმიერსა სინჩოებასა სარწმუნოებით საკუთარ-მისსა
ქმნილთასა დაჰსახავს (ლევიტ., გელათ., A 1108, 19r)

ყოვლაღაღიერი – არს ღმერთი დაუსაბამოდ, დაუსრულებელი, საუკუნოდ, უკამოდ... **ყოვლადღიერი**, ყოველთა დაბადებულთა დამბადებელი (*ღამასკ., ვარდ., 35, ყვრ.*)

ყოვლობა-1 – მთლიანობა, სისრულე, – ἡ ὅλότης – რამეთუ მიიწვევის ყოვლითურთისა მშვედობისა **ყოველობა** ყოველთავე არსთა ზედა მარტივობითისა მის და ერთ-მყოფელისა და შეურევნელისა ძალისა მისისა მოსლევითა (*არეოპ., ხაღმრ., ყვრ., 112*); უკუეთუ მოსპო ერთი, არცა **ყოველობა**, არცა ნაწილი, არცა სხუად რადიმე არსთაგანი იყოს (*არეოპ., ხაღმრ., ყვრ., 133*); **ნეოპლატ.** – 1. **უნაწილო, თავისთავადი მთელი, სისრულე – τὸ ὅλον** – არს **ყოველობა** პირველ ნაწილთადასა: და დადევ იგი, ზესთად ნაწილთა **ყოველობა**, ერთთა და ღმერთთა შორის (*კაეშ., განმარტ., პეტრ., §180*); – ყოველი **ყოველობა** ანუ პირველ ნაწილთადასა არს, ანუ ნაწილთაგან, ანუ ნაწილთა შორის; რამეთუ მიზეხსა შორის თითოეულთასა ხილულსა გუარსა, ვიტყვთ **ყოველობად** პირველ ნაწილთადასა, რომელიცა წარმოდგა პირველ მიზეხსა შორის; ანუ ზიარებასა შორის ნაწილთასა (*პრ., კაეშ., პეტრ., 67: 43.27-30*); არს ესე ყოველი ნაწილთაგან, და, დააკლდეს თუ რაივე ნაწილი, დააკნინებს **ყოველობასა** მისსა (*პრ., კაეშ., პეტრ., 67: 44.1-2*); არცა უზადო და ზესთა თითოეულთა ამათ მყოფობათა **ყოველობა**, რამეთუ მოქვენე არიან ნაწილთა, რომელთაგანცა შედგეს, რომელნი არა არიან **ყოველობა**; და სხუათა ვიეთცა შორის წარმოდგეს, არ ჰყოფს მათ **ყოველობა**, ვინაჲ მიზეხი ნაწილთაშორისთა **ყოველობათა**, ჯერ არს, რათა იყოს პირველ ნაწილთადასა. ხოლო თუ იგიცა **ყოველობა** ნაწილთაგანვე იყოს, და არა მარტივ **ყოველობა**, და კუადად იგი სხვსგან, და ესე ვიდრე უსაზერობამდე. ხოლო, თუ არს პირველი **ყოველობა**, იყოს არ ნაწილთაგან იგი **ყოველობა**, არამედ პირველ ნაწილთაგან წარმოდგომილ იყოს მყოფობა **ყოველობისა** (*პრ., კაეშ., პეტრ., 69: 45.10-19*); ტომსა შორის განიცადნე ყოველნი გუარნი, ვითარ **ყოველობანი** და შემასრულებელნი ტომისანი (*კაეშ., განმარტ., პეტრ., §67*); 2. **ნაწილებისაგან შემდგარი მთელი, მთლიანობა, ერთიანობა – τὸ ἐκ τῶν μερῶν ὅλον (ὅλότης)** – და [არს] სხუად **ყოველობა**, ნაწილთა მიერ შედგმული: და დადევ იგი არსებასა შორის ნამდვლმყოფისასა (*კაეშ., განმარტ., პეტრ., §180*); ამას უკუე თავსა შორის განჰყოფს ურთიერთობისაგან **ყოველობასა** და იტყვს, ვითარმედ ყოველი, რადცა-რაივე იქმნა ყოველ, იქმნა თვისთა ნაწილთაგან, და მიხუდა პატივსა და წესსა **ყოველობისასა** და წარმოდგა და ეზიარა მყოფსა. ხოლო არა ყოველი მყოფი მიხუდა საზომსა **ყოველობისასა**, რამეთუ ნაწილნი ნაწილთანი მყოფობა უკუშ არიან, მაგრა **ყოველობა** – არა (*კაეშ., განმარტ., პეტრ., §73*); ვინ კაცვი, ვითარ მოიღე და იყოს სოფრონიკოს ძე სოკრატე, **ყოველობა** უკუე არს და ითქუმის **ყოველობად**, ვითარ ნაწილთა მიერ შეყრილი, ხოლო გუარად – არღარა, რამეთუ არ წარმოიქმნ თვს-ქუეშე სხუასა ნაწილებითსა (*კაეშ., განმარტ., პეტრ., §74*); ესე კაცი შედგა მიერ ნაწილთა, და იხილვების **ყოველობა** კაცისად შო-

რის თვისება ნაწილთა; და კუალად ყოველობა ნაწილისა, ვითარ ჳელისა: რამეთუ ჳელი, ვითარ ჳელი, ნაწილი არს ყოველისა გუამისა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §67)

ყოველპარიზი-ი – ნეოპლატ. – სრული, სრულყოფილი – ὁ ἅκρτερος – ყოველი განდმრობილი, რომელიცა იყოს უფროეს ყოველებრივ და უმახლობელეს პირველისა დაწესებულ, უმეტეს ყოველებრივისა ტომისა მიერ მყოფთაისა იზიარების (პრ., კავშ., პეტრ., 137; 83,29-31; §136)

ყოზა-ი – ყოფნა, არებობა – τὸ εἶναι – რომელი თავსა შორის თვისსა იყოს და არა სხუასა შინა მიედოს ყოფად, იგი თვთარსება არს (დამასკ., დიალ., ეფრ., // არს., 1,6); არსებას სახელ-ედების ყოფისაგან (დამასკ., დიალ., ეფრ., // არს., 13,4); ვერ შემძლებელი თავით თვისით ყოფასა, არამედ სხუასა შინა მქონებელი ყოფისა, შემთხუვევითი არს (დამასკ., დიალ., არს., // ეფრ., 1,6); – τὸ ζῆν – ქმნად უკუე არს არყოფისაგან ყოფად გარდმოცვალებად, ხოლო ხრწნილება – ყოფისაგან არყოფად (ამონ., მოსაჳს., ტარიჳ., 86,22)

ყოზაღ-ი – მომავალი დრო, დროის კატეგორიის სახე – μέλλων – ხოლო სახენი ოდესობითისა შესმენისანი არიან ეგოდენნი, რაოდენნი არიან განყოფილებანი უამისანი, ხოლო სამ არიან იგინი: აწ-მყოფი, გარდასრული, ყოფადი (დამასკ., დიალ., არს. 42,1)

ყოზა-ქმნება-ი – ვთიკა – τὸ κρθεῖν – ყოფა-ქცევა ვიდრემე არს სამკაული კაცისა, ხოლო სამკაული – სრულება თითოეულისა (ამონ., მოსაჳს., ტარიჳ., 16,23)

ყოშიერება-ი – τὸ ἴσμαιον – ყოფიერებაცა და ცხოველ-ყოფად და აღმორძინებელობად და სრულ-მყოფელობად არს მათ თანა (არეობ., ზეც., ეფრ., 15,6)

შ

შეპულისსიტყუა-ი (იხ. თანშესიტყუა) – სილოგიზმი – ὁ συλλογισμὸς – შეგულისსიტყუა შემოკრებულ არს ორთა ჳეშმარიტთა წინადადებათაგან და შესრულებისა (დამასკ., დიალ., არს., 51,1)

შედგენილი, თხზული, კომპოზიტი – συσχεῖς – აქუს მას გუამი მტკიცე და შედგმული (ბას., ექუს., გ. ათ., 21, 35); – συνθετικόν – [შედგმულება] ზიარება ვინავე არს შედგმულთა, ვინათგან მორთულებად შედგმულება (ნემეს., პეტრ., I: 2,3-4); – τὸ συνθεῖσθαι – ყოველი შედგმული მოქნე არს, დაღათუ-და არა მათდამი, რომელთაგან არს კილი, არამედ მათდამი, რომელთაგანცა შეიღბა (პრ., კავშ., პეტრ., 127; 78,20-22)

შეღბება-ი – შეერთება, შეზავება, სინთეზი – συνθεσις – არ ეგების, თუმცა პირველ ერთისა იყო ერთი, და არცა პირველ სიმრავლისა შედგმად რადსავე ანუ ერთ-ქმნად, თვნიერ ერთისა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §1); ცნობისა და აღუწყებისათვის არს სათანადო, და გაკუეთისა და შედგმისა და უკუნქცევისა (კავშ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ., 6,12)

შეღმეუება-მ – შეერთება, შეზავება, სინთეზი – *συνέχεια, σύνθεσις* – უნემებელი ერთი არცა ბუნებასა თანშეკრულ და არცა არსებასა და შეღმეულებასა (*კავშ., განმარტ., წინასიტყ., პეტრ., 3,23-24*)

შეღმეუება-ოება-მ – შედგენილობა, სინთეზი – *ή σύνθεσις* – რამეთუ ზიარებად ვინადვე არს შედგმულთა, ვინადგან მორთულებად შედგმულებად (*ნემეს., პეტრ., 1; 32,3-4*); ყოველი შედგმულობად სხუშბრ უღონო არს ქმნად, თვნიერ ვითარ-იგი პირველ ჰქონდის, რომელთაგან იგი შედგმულა (*ნემეს., პეტრ., 1; 32,1-3*)

შეღომილება-მ – შედგენილობა – ესე ხედვანი სიმარტივესა არსებათასა და შედგომილებასა მათსა წინა-მიყოფენ ჩუენ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §58*)

შეართება – *ένωσις* – მან მიუწდომელმან შეზავა პირველად შენადგად და შეაერთნა ორნი ესე შემოქმედებითნი არსთა წყარონი (*პეტრ., კავშ., განმარტ., 89; 142,18-20*); – ყოველსა შეერთებულსა პირველი ერთი შეაერთებს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

შეართება-მ – *ή ένωσις* – არ ვინადმე შეიცვალების სული შეერთებასა შინა (*ნემეს., პეტრ., 53,18-19*); – *დოგმატ.* – შეერთებით უკუე და საზოგადო არს ერთ-მთავრობისა სამებისა ზეშთადმრთისა ღმრთეებად, ზეშთასახიერებისა სახიერებად (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 2,4*); ღმრთეებად ორთა ბუნებათაგან ქმნილად აღვიარებ უფალსა ჩუენსა უწინარეს შეერთებისა – კუალად თვსაგან აქუნდის თითოეულსა მათსა თვსებად თვსად განყოფილი – შეერთებული განყოფასა შინა და განყოფილი შეერთებასა შინა (*არეოპ., ხაღმრ., ეფრ., 2,4*); – *ნეოპლატ.* – *ή ένωσις* – [ერთებრთა] ღმრთივობად შეერთებისა მიერ [არს] (*არ., კავშ., პეტრ., 165; 99,12-13*); – ერთებრნი რომელნიმე სრულნი თუთერთისგან წარმოიჩინეს, ხოლო ნაბრწყინნი – შეერთებისაგან (*არ., კავშ., პეტრ., 64; 42,26-27*); არცა ყოველი შეერთება [არს] ღმერთ, არამედ თუთსრული ოდენ ერთი მხოლოდ (*არ., კავშ., პეტრ., 64 42,31-32*); – *ή συνέχεια* – თითოეულსა წესსა ზედა არს ვიდრემე ზიარებად და შეერთებად და იგივეობად (*არ., კავშ., პეტრ., 21; 19,1-2*)

შეართებაშ-ი – *ნეოპლატ.* – *ένωσις* – ყოველი შეერთებული სხუა არს თუთერთისა, არამედ, არს თუ შეერთებული, ეზიარების იგი რადთავე ერთსა, ვინადცა ითქუმის იგი შეერთებულად (*არ., კავშ., პეტრ., 4; 5,14-16*); ყოველი სიმრავლე ანუ შეერთებულთაგან არს, ანუ ერთთაგან (*არ., კავშ., პეტრ., 6; 7,28-30*); – *τὸ πρῶτα ἐνώσειον* – ჯერ-არს უკუე, რადთა იყოს პირველი შეერთებული ერთთაგან და ვპოთ დასაბამით-გამოდ (*არ., კავშ., პეტრ., 6; 7,29*); ყოველსა შეერთებულსა პირველი ერთი შეაერთებს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*)

შეზავება-მ – *ή κρῆσις* – ჰვავს, რომელთაგან იტყვს [დალინოს] ვითარმედ შეზავება არსო სული (*ნემეს., პეტრ., 2; 33, 6-8*); მან მიუწდომელმან შეზავა პირველად შენადგად და შეაერთნა ორნი ესე შემოქმედებითნი არსთა წყარონი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., § 89*); *κρητισμῆς* – ყოველი სულიერი და უსულოდ სხეული ოთხთაგან შეზავებულა ასოთა, რამე-

თუ ამათი შეზავებად სხეულთა აღიქვამს (ნემეს., პეტრ., 33.15) – **τὸ μῆν** – [წინააღრჩევად] არს შეზავებულ რადმე გან[ზრახვისაგან და მიმოსჯვისა და წადილისა (ნემეს., პეტრ., 33; 136, 14-16)

შეზავებულ-ი / მინაზავ-ი – ყოველი უამსა-შორის დაწვებული აღგებუ-
ლი არს, ესე იგი არს შეზავებული (კავშ., განმარტ., პეტრ., §206); აღდნო-
ბად იტყვს, ვითარ ესე ოთხთა ასოთა მიერ შენაზავთა (კავშ., განმარტ.,
პეტრ., §35)

შეზავებულება – თუთ მან [დალინოს] ცხრა სახე ყოფად „შეზავეულე-
ბათა წიგნსა“ შინა გამოაჩინა, რვათა უკუშ ძნელშეზავებულად
იტყვს, ხოლო მეცხრესა – კეთილშეზავებულად (ნემეს., პეტრ., 2; 34, 1-4);
– აწ თუ შეზავებულება არს სული, არარად იყოს უსულო (ნემეს.,
პეტრ., 33.15-16)

შეკანსა-ი – გამრავლება – უკუშ კუალად და კუალად შეკეცითა ვიდრე
უსახდვრობადმდე (კავშ., განმარტ., პეტრ., §159)

შეკანსილ-ი – გამრავლებული – არცა შეკეცითა [არს] ერთი მიზეზისადა
და განმრავლებულ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §30)

შეკანსა-ი – ლოგიკ. – დასაბუთება, სილოგიზმი – ὁ συλλογισμός –
შეკრებანი გამოჩინებისა ნაწილ არიან (დამასკ., ღიალ., ეფრ. 52.13); იხ.
შემოკრებად, თანშესიტყუა

შემანივითაბა-ი – συλλεωτικός – ამას-თანა ესეცა საცნაურ იყავნ, ვი-
თარმედ თითოეულისა ყოვლისა პირველ-მოგონებული სახე შეერთე-
ბად ითქუმის შეერთებულთა და ყოველთა შემანივთებელ არს ერთი
(არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 13.3)

შემასრულება-ი – არისტოტ. – ენტელექტია, დასრულებულობაში მყოფობა, პოტენციის სრულყოფა, სრულყოფის თავის თავში ქონება –
ἡ ἐντελέχεια (< ἐν τὸ τέλει > ἔχειν) – არს უკუშ ნივთი ძალი, ხოლო გუა-
რი – შემასრულებელ (ნემეს., პეტრ., 36, 18-19); თუთ თუალი ითქუმის
ნივთად... არამედ გუარი ვინაჲე და შემასრულებელი თუთ იგი პირ-
ველი – მხედვარეობადა არს თუალისადა და შემძლებელი ხედვასა
მისდა მიცემად, ხოლომეორე შემასრულებელი თუალისადა არს მოქ-
მელებადა, რომლითა მხედვარეობს. იძიებოდედ, თუ ვითარ აწლა შო-
ბილსა ლეკუსა არცა ერთი აქუს შემასრულებელთადა (ნემეს., პეტრ.,
37.3-8); ხოლო არისტოტელმან [თქუა სულისა ყოფად] პირველ შემას-
რულებელად ბუნებითა შესაქმებითა სხეულთასა, ცხოვრებისა ძა-
ლად ოდენ მქონებელთად (ნემეს., პეტრ., 24.16-18); ხოლო არისტოტელი
სულსა შემასრულებელად იტყოდის რად, არადით უდარე დაერთვის
მათ, რომელნი რომელობად იტყვიან მას (ნემეს., პეტრ., 6.11-13)

შემასრულებაყოლი-ი – συμπεληρωτικός – შემომსაზღვრელი, შემასრუ-
ლებელი – ამათგანნი რომელნიმე შემასრულებლობითნი არიან არ-
სებისანი: ნათესავი და სახე და შუად ამათი განყოფილებადა, რომელ-
ნი არსებითად იწოდებიან, რამეთუ ესენი შემასრულებელ არიან
ყოვლისა ცხოველისა (ამონ., მოსაჯს., ტარიტ., 29.13)

შემდგომობით-ი წაშ-ი - ნეოპლატ. არსის რიგში მეორადი, შემდგომი ადგილი - ἡ δευτέρα τάξις - არ ვინაა შეიცვან ძალი უხესთავსთა, რომელთა ჰქონდის წესი შემდგომობითი (პრ., კავშ., პეტრ., 150; 91.2-3)

შეამენება - შემეცნება, შეცნობა, გაგება - ἡ δέσφωσις - კეთილისა და ბოროტისა ცნობადი ხე არს მრავალსახისა მის ხედვისა შემეცნებად, რომელ არს მეცნიერებად თვისისა ბუნებისა(დამასკ., გარდ., არს., 106); კუალად ესეცა შემეცნე, ვითარმედ ყოველი მიზეზიონი თვისისა მიზეზისა მიმართ, ვითარ ნაწილი არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §108) - **γυσσικα** - არცამცა მამანი და შულნი ურთი-ერთას იმეცნებდეს (ნემეს., პეტრ., 47; 167.10-11); რჩეულად შემეცნების თვთ მას სიტყუასაცა (ამონ., მოსაჯს., ტარიჭ., 101.37) - ἡ ἔπιστημη - ამის მიერ უკუე უწყნის (γυσσικα) ღმერთმან არსნი არა თუ შემეცნებითა არსთადათა, არამედ ცნობითა თავისა თვისისადათა (არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 7.2)

შემთხვევა-ი - ლოგიკ - არისტოტ. ათი კატეგორიიდან ერთ-ერთი: ვნება - τὸ πάσχειν - ათთა შესმენათა და ნათესავონათა ნათესავთაგანი ერთი იგი პირველი არსება არს, ხოლო ცხრანი - შემთხვევითი ესე იგი არიან; პირველად არსებად, მეორედ რაოდენობად(მეთად შემთხვევად (დამასკ., დიალ., ეფრ. 22.13); - τὸ πάθεις, τὸ πάσχειν - ვნება - შემთხვევასა, გინა ვნებასა თავსა შორისცა თვისსა და სხუასაცა შორის აქუს მიზეზი ვნებისა, გინა შემთხვევისა (დამასკ., დიალ., ეფრ. 39.2)

შემთხვევით-ი 1. განზრახვით, წინასწარ არჩევით - προαπειτακός - ფილოსოფოსობად არს წურთად სიკუდილისა, შემთხვევითისადაცა და ბუნებითისადაცა (დამასკ., დიალ., ეფრ. 52.3); **2. ლოგიკ** - შემთხვევითი, შეძენილი, არააუცილებელი, განშორებადი, აქციდენცია, ცვალებადი თვისება, რომელსაც დამოუკიდებელი არსებობა არა აქვს - **σπαμφηκός** - შესაძლებელ არს... განშორებად შემთხვევითისა ამის (დამასკ., დიალ., ეფრ. 6.3); - საზოგადოდ ვიდრემე განყოფილება არს განშორებადი შემთხვევითი (დამასკ., დიალ., არს. 6.3); შემთხვევითი იგი არს, რომელი ვერ შემძლებელ იყოს თავით თვისით სრულ-ყოფად (დამასკ., დიალ., ეფრ. 1.3) // შემთხვევითი არს არსებასა შინა ხილული, ვერ შემძლებელი თავსა შორის თვისსა ყოფისა (არს.); არა ყოველნი მოკლებანი განჩინებითად ითქუმიან, არამედ მოკლებადცა შემთხვევითად სათქუმელ არს, ვითარ-იგი არს სიბრმე და სიყრუე (დამასკ., დიალ., ეფრ. 38.20); - **τὸ σπαμφηκός** - შემთხვევითი არს ჳმად დანიშვნითი მრავალთა და სახითა განყოფილთად ვითარ-ყოფისა შორის შესამინალი (ამონ., მოსაჯს., ტარიჭ., 51.34); რადც-რადვე ბუნებითთა ხედვათა შორის ზედშემოსრულად და შემთხვევითად ხედო, მუნ არს და ტომ არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §18); ვითარ ვიხილავთ ყოველთა შემთხვეულთა და ზედშემოსულთა ზედა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §3)

შემოკრება-ი - ლოგიკ - 1. საგნის, მოვლენის განსაზღვრების შედგენა - **συστήμη** - შემოკრებების განსაზღვრებად ნათესავთაგან და თითოსახეთაგან არსებითთა განყოფილებათა (დამასკ., დიალ., ეფრ., 16.4); -

- 2. სილოგიზმი – ὁ συλλογισμός – შემოკრება** შეინივთების ორთა ჭეშმარიტთა წინადადებათაგან და შესრულებათა (*ღამასკა, დიალ., ეფრ. 51,1*)
- შემოსაზღვრა – παράστασις** – ესე მცირედთა მიერ **შემოსაზღვრა** კანონი არისტოტელეს „ორღანოსიად“ (*კავშ. განმარტ., პეტრ., §1*)
- შემოქმედი – ποιητής** – ყოველივე გონებანი უსწავლელ არიან და არარაჲ არს არსთა შორის უნდო და არცა განუსაზღვრებელ, არამედ ყოველთავე მოაქუს სასწაული სიბრძნისა **შემოქმედისა** (*ბას. ექუს. უძე. ანონ., 129, 23-25*); – **ὁ θεοποιός** – დაბადებაჲ მისი ყოველთა დამბადებელმან და **შემოქმედმან** სრულყო, (*ბას. ექუს. ვ. ათ., 6, 9-10*); **შემოქმედსა** ყოველთასა ჰქონან ყოველი თავსა შორის თვისა მაცალითობით (*ამონ., მოსაჴს., ტარიჴ., 35,19*); რამეთუ **შემოქმედსა** უკუე თავსა შორის თვისსა აქუს მიზეზი შემოქმედობისა (*ღამასკა, დიალ., არს. 39,2*); [ღმერთი] ყოვლისა იძულებისაგან არადსთუნ ოდენ არა შორის დარწმობილ არს, არამედ უფალ და **შემოქმედცა** არს (*ნემეს., პეტრ., 38; 149,25-26*)
- შემოქმედაბიძი-ი მიზანი-ი – ὁ ποιητικὸς ἄνωτος** – არცა ვიდრემე ქმნადთაჲ და მომკდომთა შორის რომელთაჲ შესაძლებელ იყოს და სხუშბრცა ყოფად, თუს-შორის უკუშ მქონებელთაჲ **მიზეზსა შემოქმედებითსა** (*ნემეს., პეტრ., 40; 155,12-15*); – **ნეოპლატ.** – არსის წარმოშობი, **შემოქმედებითი, დემიურგიული მიზეზი – τὸ θεοποιτικόν** – ყოველი **შემოქმედებითი** [მიზეზი] შედგომილთა გუართა აღქმნასა და უპირველეს წესისა მათისა არს (*არ., კავშ., პეტრ., 157, 95,4-6*); – **შემოქმედებითი** სიმრავლისადმი აწარმოებს ნაქმთა, არამედ განსაზღვრებითი ერთ-გუარჴყოფს მყოფთა მოქცევსა (*არ., კავშ., პეტრ., 157; 95,10-14*) უფრო და საყოველთაო მამებრივი მიზეზი **შემოქმედებითსა** მიზეზსა, რამეთუ მამებრივი ვიდრე აობათამდე გასწუთების, რამეთუ არაობისაგან აღიქმს (*კავშ. განმარტ., პეტრ., § 157*)
- შემო-სმა – συζῆσις** – უსაზღვრობა **შემოსცავს** (*συζῆσις*, თუსსა თვთებასა და გნისაზღვრებს და არა არს თვთ თუსდა უსაზღვრო (*არ., კავშ., პეტრ., 93; 58,4-5*))
- შემოუწარმლობა – შემოუსაზღვრელობა – ἡ ἀπειρία** – [ზიარებით ღმერთი] იქმნების ერთისგუარ ზიარებითა, და უსაზღვრობასა და **შემოუწარმლობასა** განეყენების (*არ., კავშორ., პეტრ., 117; 72,9-10*)
- შემოწარმა – შემოსაზღვრა, შემოფარგლვა – περιγράφω** – არა ჩუენ-მიერსა ცნობასა შინა **შემოიწერების** ყოველივე საღმრთოთა ძალი (*არეოპ., საეკლ., ეფრ., 7.III.10*); ერთმყოფი განჴზომს და **შემოსწერს** ვისდაცა მიმართ მიიქმნას (*არ., კავშ., პეტრ., 117; 72,6-7*); ყოველი რიცხჴ უსაზღვრო არს, არამედ განისაზღვრების და **შემოიწერების** ერთისა მიერ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §117*)
- შემწყნარებლობა – δεικτικὸς** – ხოლო ქერუვიმთა სახელი განაცხადებს მცნობელობასა მათსა და ღმრთის მხილველობასა და უზენაესისა მის ნათელთ-მოცემისა **შემწყნარებლობასა** და მხედველობასა (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 7,1*)
- შენაკმე-ი – ნამრავლი** – რადც-რადვე იყოს გუარი: ანუ ათი, ანუ ასი, **შენაკეცი** ათისაჲ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §21*)

შენღობა-მ – ἡ συγγαμία – კაცი მხოლოდ არა სიტყვერ-ოდენ არს, არა-მედ-და ცხოველცა, რამეთუ საკმარნი ცხოველისანი და ვნებანი მრავალგზის გარემოიცივენ გულისსიტყუათა, არამედ ოდეს-რამ აღიხედნეს, ევლტის ამით და მიჰმართებს სათნოებათა ზედა და წყალობასა მართლისაგან მიემთხუევის, მეძიებელი **შენღობასა** (სუგამაჯ) (*ნემეს., პეტრ., 1; 16.20-24*); ამას უხუცესობასა კაცი საკურველებით ღირს-იქმნა: რამეთუ ესე მხოლოდ **შენღობასა** მიემთხუევის, შეინანოს თუ (*ნემეს., პეტრ., 1; 16.8-9*)

შერაბამება – πρῶται – **შესაბამება**, **შეფარდება** – არ **შეერაბამების** ესე ბუნებითსა ქმნასა, და არცა ქმნის დასაბამთა მიზეზთა (*პრ., კავშ., პეტრ., 27; 23.29-30*); – რომელმან თუთება თვისი ესრეთ ამრავალძალა, რომელ შემდგომთა თვისთა აარსებს და ძალსაცა **შეურაბამებს** არსებათასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §7*)

შერაბამება ლაწმამბო – *ნეოპლატ.* არსის წეს-რიგის მიხედვით **შესაბამისობაში** მოყვანა, **შესაბამება** (კეთილობასთან) – **ἀνάστυ** – თითოეულსა წესსა შორის ღმრთებრივთა რიცხუთასა მამობრივი ემძღუარვის ტომი, წარმოაჩენს თვისგნით ყოველთა და აღამკობს, ვინა დაწესებით **ურაბამებს** კეთილობასა (*პრ., კავშ., პეტრ., 151; 91.23-26*); რამეთუ **ურაბამებენ** გონიერთა და გონებითთა რამეთუ ვითარ აქუს სულსა გონებისა მიმართ, [ეგრეთვე]-და – გონებასა ნამდვლ მყოფისა მიმართ (*პრ., კავშ., პეტრ., 164; 98.21-22*)

შერაბამებულ-ი – **შესაბამისი**, **შესატყვისი** – **σύστυχοις** – სადადთცა არსებითი და პირველი აღძრვად, მუნადვე კუალად უკუნქცევა **შერაბამებული** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §42*)

შესაბამ-ი – **შესატყვისი**, **შესაბამისი**, **ანალოგია** – **ἀνάστυχοις** – რიცხუნი მსგავს არიან ურთი-ერთას, რომელთანი გუშრდნი **შესაბამ** იყვნენ (*ნემეს., პეტრ., 28.25-26*); – ἡ **ἀνάστυχοις** – ვითარ ორსაცა აქუს **შესაბამი** ოთხისა მიმართ, ხოლო სამსა ექუსისა მიმართ (*ნემეს., პეტრ., 28.28–29.1*); – ὁ **λόγος** – საჭირო არს, რათა ყოვლისა ნაწილებითისა სულისა ეტლსა **შესაბამივე** ჰქონდის საღმრთოესა ეტლისა მიმართ, ვითარ არს იგი მისდა მიმართ (*პრ., კავშ., პეტრ., 205; 123.15-16*)

შესაბამ-ი ძალ-ი არსებობა-მ – არსების **შესაბამისი პოტენცია**, **უნარი** – **τῆς δυνάμει κατὰ τῆς οὐσίας** – არსებასა თუ მისცემს წარმოჩინებულსა, და ძალსაცა **შესაბამსა** არსებისასა წარმოუყენებს (*პრ., კავშ., პეტრ., §7; 8.18-19*)

შესამიწნებალ-ი – **γυασιός** – **შესამეცნებელთა** ჰნებავს მეცნიერებისა ქუეშე გარემოცეველ-ყოფნად (*ამონ., მოსაჯს., ტარიჭ., 17.8*)

შესარაბამ-ი – **შესატყვისობა** – ὁ **λόγος** – ყოველსა სულსა ნაწილებითსა ესევითარი აქუს **შესარაბამი** საღმრთოესა სულისა მიმართ, რომლისა უეშე დაწესებული არსებით, ვითარ ეტლსა მისსა ეტლისა მისისა მიმართ (*პრ., კავშ., პეტრ., 205; 123.112-14*)

შესატყვს-ი – **შესაბამისი**, **შესაფერისი** – **ἀρμόζων** – ესე... მხოლოდ კაცისა ოდენ არს **შესატყვს** (*დამასკ., დიალ., არს. 7.3*); აღჰრაცხს დანიშნუ-

ლობათა სახისათა, **შესატყვისთა** სიტყვებითისა მოფარდულობისათა (*ამონ., მოხაჯს., ტარიჰ., 55,7*); – **ἀναλογικῶς** – რაითა ამათდა **შესატყვისთა** მეცნიერებითა, რაოდენ გუეძლოს, ყოველთა მიზეზისა მიმართ აღყვანებულ ვიქმნეთ (*არეოა., ხაღმრ., ეფრ., 5,9*); – **ἀκριβῶς** – არღასადა უწყებულა, თუ რა-მე არს სული ჩუენი არსებით, და არა **შესატყვის არს** პირველ ძალთა და მოქმედებათათჳს თქუმა (*ნემეს., პეტრ., 11, 19-21*)

შესიტყვა-მ – **სილოგიზმი** – **სალოგიკა** – სამთა მიერ **შესიტყვათა** აღმოაჩენს: ანუ უმჯობეს არსო, ანუ უდარეს, ანუ სწორ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §7*) იხ. **თანშესიტყვა**

შესიტყვა-მ – **სილოგიზმი** – **სალოგიკა** – [პროკლე] თვთ არისტოტელის მიერ მოპოვნებულთა **შესიტყვთა** კანონთაით ჩემებული სიმართლე, რომლითა ურდუევდეს პლატონს პერიპატოელნი, განაცხადა და უმდგომო-ყო (*კავშ., განმ., წინახიტყ., პეტრ., 5,14-17*)

შესწავლა-მ – **შესწავლა** – **შეისწავენ** ესე ხედვანი, რამეთუ სული არს მიზეზ და წყარო ცხოველობისა (*კავშორ., განმარტ., პეტრ., §188*); კუალად სათანადო არს **შესწავება** (*კავშორ., განმარტ., წინახიტყ., პეტრ., 8,15-16*)

შესაქმი – **დაბადება** – **τὸ γένεσθαι** – დმერთმან პირველ აწ ხილულთა ამით **შესაქმისა** გონებად რად მოიღო და ინება არაარსთა არსად მოყვანებად, ერთბამად მოიგონაცა, თუ ვითარი ჯერ იყო სოფლისა ამის არსება (*ბახ., ექეს., გ. ათ., 17, 6-9*)

შესიტყვა-მ – **სილოგიზმი** – **სალოგიკა** – რამეთუ კლევანთოს ესევითარსა თხზავს **შესიტყვასა** (*ნემეს., პეტრ., 28, 18-19*); რამეთუ არა ჯერ არს იტუნეულთაგან **შესიტყვათა** შეკრებად აღსარებულთაგან (*ნემეს., პეტრ., 30,4-5*)

შესმენა – **ლოგიკა** – **გამოთქმა**, **მსჯელობა** – **κατηγορίαν** – ნათესავნიცა **შეისმინებიან** სახეთად (*დამასკ., დიალ., არს. 8,1*); რომელნიმე ქუედ-სხენან, ხოლო რომელნიმე – **შეისმინებიან** (*ამონ., მოხაჯს., ტარიჰ., 38,18*); – **ἡ κατηγορία** – ათი **უზოგადესი კატეგორია** – ესე არიან ათნი სიტყუანი, რომელნი-ესე ვიეთთჳსმე **შესმენით** ითქუმიან (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 22,13*)

შესრულება-მ – **ლოგიკა** – **დანასკეი სილოგიზმში** – **τὸ συμπέρασμα** – შემოკრებად შეინივთების ორთა ჭეშმარიტთა წინადადებათაგან და **შესრულებათა** (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 51,1*); შეგულისსიტყუებად შემოკრებულ არს ორთა ჭეშმარიტთა წინადადებათაგან და **შესრულებისა** (*დამასკ., დიალ., არს. 51,1*); ურთიერთასი ჩუენება (**≠**ურდ დასაბუთებაში) არს უპირველესისა **შესრულებად** შემქმნელი და **შესრულებისა** – კუალად უპირველესად (*ამონ., ტარიჰ., 59,2*); – **τὸ ἀποτέλεσμα** – **შედეგი** – რაოდენად.. და რაებად განიწკალების ფილოსოფოსობისა თითოეული კერძოი და რად აქუს **შესრულებად**, თქუემულ არს (*ამონ., მოხაჯს., ტარიჰ., 20,26*); – **არისტოტ.** – **პოტენციის, შესაძლებლობის შესრულება, განხორციელება, რეალიზება** – **ἡ ἐτελέχεια** – მოძრაობად არს **შესრულებად** ძალისა (*დამასკ., დიალ., ეფრ., 48,1*); **შესრულებად** უკუე უწოდთ რვალისა მის, რომელი იყოს ძალ ძველისა, რაჟამს დაიდნოს და შთაისხას (*დამასკ., დიალ., არს. 48,1*); იხ. **შემასრულებელი**

შეუღბეაქ-ი – შეუღბენელი, მარტივი – დიანჯად არა არს მარტივი და შეუღბემელი იგი გონებად (*კავშირ., განმარტ., წინასიტყ. პეტრ., 6.32*)

შეარაჰნეაქ-ი – შეურწყემელი, შეურეველი – ჰჰაიიიი – ერთსა შორის ყოველი სიმრავლე რიცხვითა შეურევენელად და შეურწყემელად, განუყოფელად და განუწვალელებელად [არს] (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., 51*)

შეარწყეაქ-ი – შეურეველი – ბბბბბბ – რიცხვ ერთებრი იხილო თუთერთსა შორის შეურევენელად და შეურწყემელად და განუყოფელად, რომელსა მით ეწოდა ერთებრივად რიცხვად, რამეთუ ყოველი მოაქუს თვს-შორის ერთსა, ვითარ-ესე რიცხუსა ერთსა-შორის ყოველი სიმრავლე რიცხვითა შეურევენელად და შეურწყემელად, განუყოფელად და განუწვალელებელად (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., 51*)

შეარწყეაქობა-ი – ბბბბბბ – შეურწყემელობასა მათისა შეერთებისასა საცხადო ჰყოფს მზიარებელთა განთუთებული განყოფილება (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., 176*)

შეარწყეაქ-ი – შეურეველი ოდეს რად შეერთებოდენ იგინი, არ თან-შეიხრწებოდინ იგინი, რომელთად შეერთებულ იყუნენ და აწ უკუშ შეერთებულ არს დი და შეურწყემელად შეერთებულ არს სხეულთად სული (*ნემეს., პეტრ., 53.21-54.3*)

შეაქაქაქ-ი ბბბბბბ – არამედ ესე შეუბლებელ, რამეთუ უსაზღვროთა ნაწილთაგან უსაზღვროდ ყოველობად არასადა შედგეს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 54*)

შეანარეაქ-ი – შემოუსაზღვრელი, შემოუწერელი, – ბბბბბბ – დაუშთებისვე მიხეზსა შორის ზესთად თვისი და შეუწერელი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 52*) **შეარაჰნეაქობა-ი** – ბბბბბ – განმწმენდელიობითი მისცემს შეურევენელობასა უდარესთა მიმართ ღმრთებრივისა მიერ რიცხუსა (*პრ., კავშ.; პეტრ., 156; 94.11-13*); – ბბბბბბ – თავთა შორის თვსთა გამოაჩინებენ საღმრთოთა მოქმედებათა დაწესებულებასა და შეურევენელობასა (*არეობ., ხეკლ., ეფრ., 51.7*)

შეანაგვრეაქობა-ი – ბბბბბბ – უმეცარ ვართ ზეშთაარსებისასა მისსა მოუგონებელსა და გამოუთქუმელსა შეუსაზღვრებელობასა (*არეობ., ხეკლ., ეფრ., 2.3*)

შეაქაქაქ-ი – ბბბბბბ – გურწამს უკუე ერთისა მიმართ ღმრთისა, ერთისა დასაბამისა დაუსაბამოსსა, აუგებელისა, შეუქმნელისა (*დამბსკ., ვარდ., არს., 45*)

შეანაგვ-ი – შემოუსაზღვრელი, შემოუწერელი, შემოუცავი – ბბბბბბბბ ბბბბბბ – არს უკუე შორის უხესთაესთა შემდგომთაგან შეუცავი და შეუწერელი ძალი (*პრ., კავშ., პეტრ., 150; 91.2-3*)

შეანაგვრეაქ-ი – ბბბბბბ – შეუცვალელებელი – რომელ ვიტყვ შეუცვალელებელსა მას დასაბამისა და მიხეზსა და ძალსა (*დამბსკ., დიალ., ეფრ. 13.1*)

შეაქაქაქ-ი – ჰეიეს ღმერთი თუთ თავსა შორის თვსსა და შეუბრველსა მასვეობასა ზედა მდგომლობით დამტკიცებულ არს და ზეშთადამყარებულ არს (*არეობ., საღმრ., ეფრ., 9.8*)

შეპერველობა-მ – **ή άκνησία** – ყოველთა ზედა ცნობილისა წინა-გამომავლობისა **შეუძრველობად** (*არეობ., ხაღმრ., ეფრ., 11.1*); ყოველსავე დადგინებს მტკიცესა მას ზედა და მიუდრეკელსა ძალსა და **შეუძრველობასა** თავთა თვსთა მიმართისა მშუღობისასა (*არეობ., ხაღმრ., ეფრ., 11.3*); – **τὸ άκνησιον** – რამეთუ ყოველსავე უყუარს თავისა თვისსათვს, რადთა მშუღობით იყოს და ერთობით და თავისა თვისსა მიმართ და თავისა თვისსათა აქუნდეს **შეუძრველობა** და განუვრდომელობა (*არეობ., ხაღმრ., ეფრ., 11.3*)

შეუნერაჲ-0 – **შემოუსაზღვრელი, შემოუწერელი, შემოუცავი – άπειρίλεπτος** – **შეუწერელ** [არს] მისგან, ვის მიმართცა იყოს უსაზღვრო (*პრ., კავშ., პეტრ., 150; 91.7-8*); – **άπειρίγραφος** – ვითარ უსაზღვრო თითოეული, ესრეთცა **შეუწერელი** (*პრ., კავშ., პეტრ., 93; 57.27*)

შეჰმნილ-0 – **დაბადებული – πατισήμειός γειονός** – უკუეთუ ბოროტი დაუბადებელ არს, არცა ღმრთისაგან **შეჰმნილ** არს იგი (*ბას., ექუს., უტყ., ანონ., 34, 8-9*)

შეყოველა – აწ აქა სამუსოდ გასხუაებულთა [კმათა] ზედა იხილო – მზახრსა, ჟირსა და ბამსა ერთობა **შეყოველებისა** (*კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 217*)

შესვალება-მ – **ცვალებაღობა, ცვლილება, შეცვლა – ή άλλοίωσις** – მოძრაობად არისტოტელე **შეცვალებასა** იტყვს (*დამასკ., დიალ., ეფრ. არს., 48.10*)

შესვალებალ-0 – **μειωθής** – ყოველსა მიუდრეკელისა მიზეზისაგან ქმნილსა შეუცვალებელი აქუს მყოფობა, და ყოველსა მიდრეკადისა ქმნერ წარმოჩენილსა – **შეცვალებადი** (*პრ., კავშ., პეტრ., 76; 49.15-17*)

შესვალებალობა-მ – **ή τρωπή** – რამეთუ მოძრაეობა მისი კეთილად მსახურებით გულისკმის საყოფელ არს არა დაუპყრობელობად, არცა **შეცვალებაღობად**, ანუ სხუაობად, ანუ ადგილ-ადგილ მიმომოდრავობად (*არეობ., ხაღმრ., ეფრ., 9.9*)

შეწყობილება-მ – **წესრიგი, ჰარმონია – ή άρμονία θεία** – ჩუენი ესე მღვდელთმთავრობა მათვე კეთილად შემკობილითა წესითა წესთმთავრობისათა **საღმრთოდ შეწყობილებისაგერ** შემდგომობათაჲსა და ძალისაგერ თითოეულისა მათდა დატევენათაჲსა მღვდელთმთავრობით აღიყვანებიან ყოველსავე კეთილად შემკობილებისა ზეშთადასაბამისაჲსა დასაბამისა და დასასრულია მიმართ (*არეობ., ხეც., ეფრ., 10.1*)

შესპოვითი-0 შესამნა-მ – **ენების კატეგორია – ή τινι πάτηεισ κατηγορια** – ...აღიყვანების **შეხუდლომითისა** შესმენისა მიმართ (*დამასკ., დიალ., არს., 38.15*)

შინაზანმღებარე სიტყვა-მ – **ὁ ένωμόθετος λόγος** – კუალად, განიყოფვის სიტყვერობა სულისა **შინაზანმღებარისა სიტყვსა** და კმოვანისა მიმართ (*დამასკ., გარდ., არს., 125*)

შობილობა-მ – **ή γένσις** – მამა და ძე და სული წმიდაჲ ყოველითურთ ერთ არიან, თვნიერ უშობელობისა და **შობილობისა** და გამომავლობისა (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 35*); **შობილობა** ითქუმის პირველად უკუე სიტყვსათვს ღმრთისა, რომელი-იგი მხოლოდ თანაარსებით მამისაგან იშვა (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 231*)

შორისდაღებითი-ი სიტყვა-ი – შინაგანი, ენდიატეოური მეტყველება – ო ზნაძნაიჯ სიტყვა – სიტყუა მრავალსახედ ითქუმის, რამეთუ ითქუმის წარმონებით სიტყუად, ხოლო ითქუმის შორისდაღებითიცა სიტყუად (ამონ., მოხაჯს., ტარიჯ., 147,16)

შორისმღაბარე სიტყვა – შინაგანი, ენდიატეოური მეტყველება – ზნაძნაიჯ – არს განწვალდება მეგრ სხვუთა სახითა სიტყვერებისათჳს სულისა, რომელ არს აწ წოდებული შორისმღაბარედ სიტყუად და გარემოსილად (ნემეს., პეტრ., 93, 1-3)

შორისმღაბარეობითი-ი – შინაგანი, ენდიატეოური მეტყველება – ზნაძნაიჯ – არს უკუშ შორისმღაბარეობითი სიტყუა შორის გულისა მიმო-სიტყუვასა ქმილი (ნემეს., პეტრ., 93, 3-5)

ჩ

ჩანნიერი – ჳქ რქს – თუთელმწიფებისათჳს სიტყუასა, ესე იგი არს – ჩუენმიერისათჳს, პირველად უკუშ აქუს საძიებელი (ნემეს., პეტრ., 151, 7-8); არიან ვინამე და ჩუენმიერნიცა რად-მე და რამეთუ უფალ ვიდრემე ვართ რომელთამე საქმეთა (ნემეს., პეტრ., 154, 3-4)

ჩანნაქუა-ი – ჩვენზე დაქვემდებარებული – ჳქ რქს – ყოველთა ვიტყვ არა ჩუენქუეშეთა, რამეთუ ჩუენქუეშენი არა წინაგანგებულებისანი არიან, არამედ ჩუენისა თუთმფლობელობისანი (დამასკ., გარდ., 141, არს);

ჩანნა-ი – წურთად და ჩუშვად ყოველთა მიერ აღსარებულ არს, რომელ ჩუენ-მიერ არს, არამედ წურთანი ვიდრემე უფალ ჩუშულებათა არიან (ნემეს., პეტრ., 39; 153,6-7)

ჩანულება-ი – 1. მდგარდი თვისება – ი ჳჯჯ – ხოლო რომელობათაგანი რომელნიმე სულიერთა გუამთა შინა იხილვებიან, ვითარ-იგი ჳელოენება და სათნოებად (და ეწოდების გუარ და ჩუეულება (დამასკ., დიად., 38,3, ეგრ.); წურთანი ვიდრემე არიან უფალ ჩუშულებათა, რამეთუ ჩუშულებად ბუნება ვინამე [არს] გარეთმოგებულ; ხოლო, თუ რად-მე უფალ ჩუშულებათა არს წურთად, ხოლო ჩუენ მიერ უკუშ – წურთად, ჩუენ-მიერვე ვინამე-და ჩუშულებადცა; ხოლო, ვინამთგან ჩუენ მიერ ჩუშულებად, ამათიცა ჩუენ მიერვე-და საქმე ჩუშულებათაებრ, რამეთუ ჩუშულებათად საქმენი მისდა მარჯუშბულ, რამეთუ, რომელსა მართალნი ქონდინ, ჩუშულებანი ვინად მართლივნიცა ისაქმნეს, უსამართლომან – უსამართლონიცა (ნემეს., პეტრ., 39; 153,7-14)

ჩანულებითი – თუთმან – ჩუენ-მიერ სათნოებითი მქმედებანი, საუწყო ჳყოფს კეთილად და არისტოტელის-მიერცა თქუმულ[თა] ჩუშულებითთა ზედა სათნოებათა, რომელ არიან ითიკანი (ნემეს., პეტრ., 39; 153,1-2); ჩუეულებითი მოფარდულობად – ქცევის, ვითიკის მეცნიერება – ი რქსარე პარეკატა – რანი არიან აღმეყვანებელი ჩუენნი თქუმულისა ამის დასაწყისისა მიმართ? და ვიტყვო, ვითარმედ პირველად უკუშ ჩუეულებითი მოფარდულობად (ამონ., მოხაჯს., ტარიჯ., 100,15)

საბნა-მ – ცოდნა – **εἰδῆαι** – სათანადო არს... საყოველთაოდაც შეგუ-
ლისსიტიყვევისა **ცებნა** (*ამონ., ტარიჭ., 99,11*); – **ყიყაძა** – არა წინადა-
ღებენ ფილოსოფოსნი **ცებნასა** (ყაძა), თუ რაოდენნი კაცნი არიან
სოფელსა შინა (*ამონ., ტარიჭ., 17,15*); სხუად არს თქუმა და სხუად არს
ცებნა (ყიყაძელს) (*დამასკ., გარდ., 35, ეგრ.*)

საქაძა-მ – (სინონ. **ქაქაძა**) **ცვლილება, ცვალებადობა, მოძრაობა**
– **ἀλλοίωσις ἢ** – ყოველთა მიზეზი... არცა ნაკლებეანებასა შინა
არს ნათლისასა, არცა **ცვალებასა** გინა ხრწნილებასა გინა განყო-
ფილებასა... (*არეობ., საიდ., ეგრ., 4*)

სთომილ-ი – **საქმით ცთომილი** ბუნებით კეთილობასა სდევს, ანუთუ
თუთ მას და თუსსა კეთილობასა, ანუ ხატსა კეთილობისასა, ანუ
კერპსა და აჩრდილსა კეთილობისასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §8*)

სნობა – **ცოდნა, შემეცნება – ყიყაძა** ამისიცა ძიებად საკმარ არს,
ვითარმედ ჩუენ ვითარ **ვიცნობთ** ღმერთსა, რომელი-იგი არცა საცნა-
ურთაგანი არს, არცა გრძნობადთა, არცა ყოველად რაიცა რად არ-
სთაგანი? (*არეობ., სადმრ., ეგრ., 7,3*); ყოველთა შორის **იცნობების** ღმერ-
თი და გარეგან ყოველთა (*არეობ., სადმრ., ეგრ., 7,3*); უკუეთუ **ცობად მი-
ზეზთა**, საქმე და აღსასრული არს ზედმიწევნულებისა და ჰელოვნე-
ბისა, და მაშინდა ვიტყვთ ზედმიწევნად ჰელოვნებასა, რაჟამს მი-
ზეზნი **ვცნვთ** მყოფთანი (*პრ., კავშ., პეტრ., 11; 11.18-20*)

სნობა-მ – **ცოდნა, შემეცნება – ἢ φρόνησις** – გულისზრახვად, რაჟამს
მასვე ზედა ეგოს... და განიკითხოს, **ცნობად** იწოდების (*დამასკ., გარდ.,
არს., 127*); – **ἢ ყაძა** – ყოველნი უკუე აღმეუწყენი და მცნობელნი
ეზიარებიან **ცნობასა და უწყებასა** პირველისა მიერ გონებისა (*პრ.,
კავშ., პეტრ., 102; 63.21-23*); ყოველითურთ თუსთა პირველთა **ცნობად** –
ცნობად არს მიზეზათა თუსთად და რომელთა მიმართ არიან მიზეზ
(*პრ., კავშ., პეტრ., 167; 100.5-8*); ესეცა, რომელ არა არს იგი [სული] უპირ-
ველეს შორის მცნობელთა, საცნაურ, ვინაითგან ყოველი სული
ცხოველ არს, მაგრა არა ვითარ იყოს რად ყოველი მქონებელი **ცნო-
ბისად** (*პრ., კავშ., პეტრ., 190; 113.2-4*); არ ვინად არს იგი [სული] პირველ
მეუწყე და მცნობელ და არცა თუთ იგი აობად მისი არს **ცნობა**, ვი-
თარცა გონებისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 190; 114.6-7*); თუ არს რადც-რადვე
ცნობად ღმრთებრივთად, დაფარული არს და ერთებრი (*პრ., კავშ., პეტრ.,
121; 74.21-24*); – **ἢ σοφῆς ყაძა** – **გონიერი ცნობად** არს დასაბამი და მი-
ზეზი მცნობელობისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 20; 18.15*); – **ἢ ძაღ ἰσχύς ყაძა** –
ყოველი **სიტყვსმიერი ცნობად** მყოფთად არს, და მყოფთა შორის
აქუს ჭემარტებითი მისაწუთოდ (*პრ., კავშ., პეტრ., 123; 75.30-31*); თუ გი-
ნებს **ცნობად** მათ ზესთ არსთა ერთთად, მოიღე სახედ რიცხუთშორი-
სი ესე ერთი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §6*)

სნოპიერობითი ძალი – შემეცნებითი პოტენცია – უკუეთუ მხედარ იყოს ოდენ არსებად და იყოს დაკლებულ ცხოველობითისა და **ცნობიერობითისა ძალისაგან**, არსებით ოდენ უკუ-უტროფოს, ესე იგი არს – მყოფობით (*კავშ. განმარტ. პეტრ., §39*)

სნოპაჲ-ი – **სითრჯ** – რომელნი-იგი უმეტესად ჰქონან უკუ-ზღვისაებრ სიტყვსა წესისა, **მცნობელთა** (ნოერწ/ნ) და **ცნობადთა** ტრფიალებისა წესთა და შემკობილებათა (*არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 4.16*)

სნოპიერება-ჲ – **ჩ ქირაიუც** – ანაგები ვიდრემე ძნიად განსაგდებელი არს და უმრავალჟამიერესი, ვითარ-იგი **ცნობიერებაჲ**, რამეთუ არა ადრე შეიცვალეების ვინმე **ცნობიერებისაგან** უცნობობად (*დამასკ., დიალ., არს. 38.5*); წესი ძნიად შესაცვალეებულ და მრავალჟამიერ არს, ვითარ-იგი არს ცნობად, რამეთუ არა მყის შეიცვალეების **ცნობიერებისაგან** უცნობობად (*დამასკ., დიალ., ეფრ. 38.5*)

სნოპითი-ი – **ცოდნის, შემეცნების უნარის მქონე – ყაათრჯ** – ყოველი სული არსებად არს ცხოველობითი და **ცნობითი** (*პრ., კავშ., პეტრ., 197; 117.16-17*)

სნოპითი-ი ძალ-ი – **შემეცნების უნარი, პოტენცია, ძალა – ჩ ყაათრჲ ძნ ყააჯ** – საკმარ უკუე არს ცნობად, ვითარმედ სულსა ჩუენსა ორნი ჰქონან **ძალნი**: რომელნიმე **ცნობითნი** და რომელნიმე – ცხოველობითნი (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 126*)

სნოპითობა-ჲ – **შემეცნების, ცოდნის [უნარი]** – **თბ ყაათრჯ** – ყოველი-ვე ერთბამ მის [სულსა] შორის: არსებითობად და ცხოველობითობად და **ცნობითობად** (*პრ., კავშ., პეტრ., 197; 117.219-20*)

სნოპილ-ი – **შემეცნების, შეცნობის ობიექტი – ყაათრჯ** – სხუად არს **ცნობილი** (*ყაათრჯ*) და სხუად არს გამოთქუმული (*დამასკ., გარდ., ეფრ., 34*); – **ღყაათრჯ** – რამეთუ მეცნიერებაჲ (ჩ ყაათრჯ) შემაერთებელ არს მცნობელთა (*თნუ ღყაათრჯ*) და **ცნობილთა** (*არეოპ., ხადმრ., ეფრ., 7.4*)

სსნოპილმეშვიობა-ჲ – **სიცოცხლის მომცემელი, მშობელი – ჯაოთრჯ** – ყოველი **ცხოველმეშვეობითი** ძალი შორის ღმრთებრივთა ტომთადასა მიზეხი არს მშობელობითი, და არა ყოველი მეშვეობითი წესი **ცხოველმეშვეობა** [არს] (*პრ., კავშ., პეტრ., 155; 93.21-23*) // შდრ. **ცხოველთწარმომშობელობითი** – აქა განჰყოფს ძალსა მეშვეობითისა და **ძალსა ცხოველმეშვეობითისა** და აღმოაჩენს, ვითარმედ მეშვეობითი ძალი დაეზესთაების **ცხოველთწარმომშობელობითისა** (*კავშ., განმარტ. პეტრ., 155; 178.20-22*)

სსნოპილმყოფლობა-ჲ – **ჩ ჯაოთრჯ** – **ცხოველმყოფლობად** მომცემელსა ყოვლისა ცხოველობისასა ღმრთებრივსა მოქმედებასა წარმოაყენებს (*პრ., კავშ., პეტრ., 155; 93.25-26*)

სსნოპილმყოფლობითი (თჰთიება-ჲ) – **ჯაოთრჯ (სნაოთრჯ)** – რად-რადევი იგი არს ღმრთებრივისა რიცხუსა შორის თუთებად დამცველობითი, და კუალად სხუადც რადევი დასაბამთადმი უკუნმქცველობითი და სრულმყოფელობითი და **ცხოველმყოფელობითი** (*პრ., კავშ., პეტრ., 146, 88.29-31–89.1-2; D. §145*)

სსრველობა-მ – ცხოველი საცნაურ-ჰყოფს კაცსა და ცხენსა და სახელსა ამას ზედა **ცხოველობისასა** ერთმოსახელე არიან, რამეთუ თითოეული მათი მიითუაღავს სახელსაცა და განსაზღვრებასა **ცხოველობისასა** (*დაბასკ., დიალ., ეფრ. 18.1*); ყოველი სული **ცხოველობა** (ჯარ) არს და ცხოველი (ჯან), რამეთუ, სადაცა წარმოდგეს სული, ესე ცხოველ-იქმნების საჭიროდ; და დაკლებული სულისგან, მყის **ცხოველობისგანცა** უნაწილო იქმნების (*არ., კავშ., პეტრ., 188; 112.8-10*); მზიარებელი **ცხოველობისა** ცხოველი არს და არა **ცხოველობა** მხოლოდ, რამეთუ მხოლოდ **ცხოველობა** პირველი და უზიარებელი **ცხოველობა** არს, ხოლო შემდგომად მისსა ერთბამად ცხოველი და ცხოველობაა. ხოლო სული არა არს პირველი და უზიარებელი ცხოველობა, ვინაჲ ერთბამად ცხოველცა იყოს და ცხოველობა სული (*არ., კავშ., პეტრ., 188; 112.26-31*)

სსრველობითი ძალი – სიცოცხლის ძალა, უნარი – ἡ ζωακή δύναμις – საკმარ უკუე არს ცნობად, ვითარმედ სულსა ჩუენსა ორნი ჰქონან ძალნი: რომელნიმე ცნობითნი და რომელნიმე – **ცხოველობითნი** (*დაბასკ., გარდ., ეფრ., 126*)

სსრველობითობა-მ – ძე ჯაანს – ყოველივე ერთბამ მის [სულსა] შორის: არსებითობა, და **ცხოველობითობა**, და ცნობითობა და ყოველი ყოველსა შორის და თუს-თუს თითოეული (*არ., კავშ., 197; 117.19-20*)

სსრველსამყოფელობითი ძალი-მ – ჯაოიძი ძაანს – ზურგნი – შემამტკიცებელობასა ყოველთა მათ **ცხოველსამყოფელობითთა ძალთასა** (*არეოპ., ზეც., ეფრ., 153*)

ბ

ბალი-მ – პოტენცია, უნარი, შესაძლებლობა – ἡ δύναμις – სამად განიყოფების სიტყუაჲ **ძალისაჲ**: ანუ ბუნებითთა და ჟამითთა შორის, ვითარ ითნო არისტოტელი და ყოველმან სტოამან და პერიპატომან, რამეთუ **ძალად** ესვითასა **ძალსა** იტყოდეს, ვითარ უსრულსა გუარისადმი თვისისა, ვისდაცა იყოს **ძალ** – ვითარცა თესლთა და კუერცხთა, და ყოველთა ნაკველოვნებთა, რომელი-ესე სახეთა მიერ ცხადვეთ: რამეთუ კუერცხნი **ძალად-ოდენ** არიან მფრინველ და არა მოქმედებად, და ყრმანი **ძალად-ოდენ** ქუეყანისმზომელ – და არა მოქმედებით; ეგრეთვე თესლნი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., 51*); [არისტოტელი] არსებასა სამად იტყუს: პირველად იტყუს ნივთსა წინამდებარესა, რომელი თავით თუსით არა არს, ხოლო აქუს **ძალი** შექმნისა მიმართ... არს უკუე ნივთი **ძალი** (*ნემეს., პეტრ., 2; 36, 14-19*); **ძალად** ითქუმიან ივინი, მეგრ რომელთა შეუძლებდეთ რაღსავე საქმედ (*ნემეს., პეტრ., 139, 23-24*); არამედ ამითგან სანინო არს, რომელ **ძლად** ცხორებაჲ შეუძლებელა ყოფად ვისდავე (*ნემეს., პეტრ., 2; 38, 9-10*); მოძრაობაჲ არაჲ სხუად არს, ანუთუ გზად, **ძალისაგან** მოქმედების მიმართ (*ამონ., მოსახსენ., 144*).

11-15); მოძრავობა არს შესრულება **ძალისა**... აწ უკუე რაოდენთა შესმენათა შინა იხილევბოდის **ძალი**, მუნ იხილვოს ძრვადცა, ხოლო რაოდენთა შორის არა იხილვოს **ძალი**, მუნ არცა ძრვად იხილვოს (*ღამასკ., დიალ., ეფრ., 48,1*); **ნეოპლატ.** – **ή δνσψαυα** – **შესაძლებლობა, პოტენცია** – ყოველსა შორის სირასა ერთი და იგივე აქუს **ძალი** ერთისა მიერ საღმრთოსსა მიზეზისგან (*ბრ., კავშ., პეტრ., 146, 89.7-8*); თუთ **ძალი** თუთებასა თუსსა წარმოყენებად მოქმედებისადმი ვერ უძლებს, რამეთუ არს უსრულ (*ბრ., კავშ., პეტრ., 77; 50.10-11*); ყოველი **ძალი** ანუ სრული არს ანუ უსრული: რამეთუ მოქმედებათა თუს შორის მექონე სრული არს **ძალი**; რამეთუ სხუათა სრულ-ჰყოფს თუსთა მოქმედებათა მიერ (*ბრ., კავშ., პეტრ., 78; 50.28-30*); არცა ერთი და იგივე სუდა მათ **ძალი**, არამედ რომელნიმე შეუძლებენ მიღებად ზესთმდებარედ მათა და მახლობელად მდებარეობასა, ხოლო რომელნიმე უმსგავსო-ქმნილ დასაბამთაგან მოქცევთა მიერ და გზავნათა მრავალთა და დაკლუბულ ესევეთართა **ძალთაგან** (*ბრ., კავშ., პეტრ., 110; 68.14-17*)

ბაღ-ი სიბჰჰარეზი-ი – **ή τής λουκιάς δνσψαυα** – **სიტყვიერების უნარი** – იყო უკუე პირველ მყოფი. მერმე ცხოველი, და კუალად მერმე – კაცო: და მოაკლდეს რად **ძალი** **სიტყვიერებითი**, არდა იყოს კაცი, ხოლო ცხოველი იყოს, რამეთუ-და მსულავს და გრძნობს (*ბრ., კავშ.პეტრ., 70; 45.30-32*)

ბაღ-ი შემოქმედებო-ი – **πιοηενή δνσψαυα** – **შემოქმედებითი შესაძლებლობა, პოტენცია** – ყოველსა მექმსა აქუს **ძალი** **შემოქმედებითი** (*ბრ., კავშ., პეტრ., 80; 52.1-2*)

ბაღ-ი – **შესაძლებლობაში, პოტენციაში მყოფი** – საყოველთაოდ და ზესთად ერთუბრივი მოქმედება ყოველთურთ **ძალადსა** წარმოაჩენს, რომელ არს ნივთი უსახოდა და უგუაროდ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §77*)

ბჰ-ი – **ერთარსება სამების მეორე ჰიპოსტასი, ქრისტე** – ძე მამისაგან შობილ არს და სული წმიდაცა მისგანვე არს არა შობილ, არამედ გამოსრულ (*ღამასკ., ვარლ., ეფრ., 54*); მამად და ძე ყოველისა საღმრთოსსა მამობისა და ძეობისა ზეშთაღმატებულად აღმაღლებულ (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 2.8*); ვითარცა მამად აღადგინებს მეუღართა და ცხოველ-ჰყოფს, ეგრეთვე ძე, რომელთა ჰნებაეს, ცხოველ-ჰყოფს (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 2.1*); და არა არს მამად ძე, არცა ძე – მამად, არამედ სამარადისოდ სცავს თითოეული გუამი ღმერთ-მთავრობისად მრავალსაგალობელსა თუთებასა თუსისა სახელისასა კეთილად სიწმიდით და უცვალებელად (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 2.5*); კუალად ამისიცა სწავლად მოგუდებებს სიტყუათაგან წმიდათა წერილთაჲსა, ვითარმედ წყარო ღმრთეებისა არს მამად, ხოლო ძე და სული ღმერთმშობელისა მის ღმრთეებისა, ესრეთ თუ ჯერ-არს თქუმად, მორწ ღმრთივ მცენარე და რეცა ყუავილ და ზეშთარსებისა ნათელ (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 2.7*); [ღმერთმან] სუფევად მკლავისა თუსისად მოგუცეს, რომელ არს ძე, და ძალისა თუსგან გამომავალსა გუზიარნეს, რომელ არს სული (*კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 207, 16-17*); ამის განგებისა მიერ, გონებისად,

და მყოფისა პირველისა, რომელ არს **ბე**, გუართა ყოველთა ადგილი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 212,7-8*); „პირველმან საზომმან ყოველი განზომილ, და პირველმან საზღუარმან ყოველი აღსაზღვრაო“, რომელსა აწ ჩუენ **ბე** უწოდეთ (*კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 30*) იხ. **ნამდვლმყოფი**

კლით-ი გონება-ი – შესაძლებლობაში არსებული, პოტენციური გონება – **δυσάμει σινυ** – არისტოტელი ძლითსა უკუშ გონებასა თანაშემზადებულად კაცისა, ხოლო მოქმედებითსა სრკუმელთაით ჩუენდად ზედ შემოსრულად ითნებს (*ნემეს., პეტრ., 1; 4.10-12*)

კლითალ უპუღამ-ი – პოტენციურად უკვდავი – **δυσάμει ἄθάνατος** – [კაცი] მოკუდავად უკუშ შეიმზადა, ხოლო შემძლებელ იყო, რათა წარმართებისაგან სრულქმნილი, უკუდავ იქმნეს, რომელ არს ძლითად უკუდავი (*ნემეს., პეტრ., 1; 12. 12-14*)

ძრვა-ი – მოძრაობა – **ἡ κίνησις** – *ლოგიკ.* – არისტ. ათ კატეგორიაში შემავალი ყოველგვარი სახის ცვალებადობა – ძრვად იტყვს არისტოტელი შეცვალებასა (*დამასკ., დიალ., არს., 48.10*); ძრვად მოქმედება რამე არა არს, არამედ განუზღვრებელი საქმე... რამეთუ ესე მოძრავობა არად სხუად არს, ანუ-თუ გზად, ძალისაგან მოქმედების მიმართ (*ამონ., მოსახსენ., 144.11-15*); უამისა მრავალყოფასა და ძრვადცა მრავალი ითქუმის, რამეთუ უამი საზომი არს ძრვისად (*ამონ., მოსახსენ., 149.28-29*); შდრ.: ხრონოდ არსო საზომი მიდრეკისად (*პრ., კავშ., პეტრ., §50; 107.22*); დგომა და ძრვა ყოვლისა არს უზეშთაესი იგი ყოვლისა დგომისა და ყოვლისა ძრვისად, რომელი დაამყარებს ყოველსა სიტყუთა წამის-ყოფისა თვისისაითა და ძრავს თვისად საკუთრად თითოეულისა მოძრავობისა (*არეოპ., ხალმრ., ეფრ., 4.7*)

ნ

ნაღება // ნაღილ-ი – *ნეოპლატ.* მისწრაფება, სწრაფვა, თავისი წარმომჩენელის, მიზეზისადმი, კეთილობისადმი უკუქცევის წადილი – **ἔξι ημῶν, ἔξιεται** – ყოველი [წამოჩენილი] იწადებს კეთილსა და მიმთხუევა მისი უმახლობელისა მიზეზისა მიერ იქმნების თითოეულსა; იწადებს ვიდრემე და თვისაცა მიზეზსა თითოეული (*პრ., კავშ., პეტრ., 31; 26.8-10*); თუ იწარმოებდეს-ოდენ და არ უკუნ-იქცეოდის მიზეზისადმი ამის წარმომარსისა, არ-ვინად იწადებს მიზეზსა თვისსა (*პრ., კავშ., პეტრ., 31; 26.5-6*); გონებასა არ ყოველი იწადებს და არცა შემძლებელნი ზიარებად, ხოლო კეთილობისა მიმართ ყოველი წადნოვს და ისწრაფის მიმთხუევად (*პრ., კავშ., პეტრ., 135, 83.4-6*)

ნაღიარება-ი – სურვილი, მისწრაფება – ნებად არს წადიერებად სიტყუერებითი და ცხოვლობითი, განმტკიცებული მხოლოდ ბუნებითაგან ოდენ (*დამასკ., გარდ., არს., 128*); არს ოდესმე, რომელ გულისწყრომაცა წადიერებად არს ნაცვლისა-მიგებისად (*დამასკ., გარდ., 118, არს.*)

წაღილ-ი – **ჩ ბრეჯი** – წადილი, სურვილი, მისწრაფება, განიწვალების წადილი სამად: გულისთქუმად, გულისწყრომად და განზრახვად (*ნე-მეს, პეტრ., 134.21-22*); – **ნეოპლატ.** – **სწრაფვა თავისი წარმომჩენი მიზე-ზისადმი, წარმომჩენისადმი უკუქცევის წადილი** – წადილინიცა უკუქ-ქცეველთან განიყვნენ: რამეთუ ანუ მყოფობით ოდენ ჰქონდის სი-მარჯუეობად თანხიარებად მიზეზთა – ხოლო რომელთამე მეგრ ცხოვლობისაებრ, რამეთუ არს მიდრეკა უმჯობესთა მიმართ (*ბრ., კავშ., პეტრ., 39; 29.29-30-30.1-2*); წადილი არსებითი – **κατ' οὐσίαν ბრეჯი** – თუ ბუნებით უკუქცეულა, ვინაჲ არსებითი წადილი მისდა მიმართვე მოუვიეს, რომლისადცა უკუქცეულა (*ბრ., კავშ., პეტრ., 34; 27.7-8*); – ყო-ველი წადილი კერპოვნებითი თვთ თვსთა სიბავეთაგანვე განიხრწნე-ბის (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §31*)

წარღინებალ-ი – **წარმავალი** – რომელიმე დაუვსებელ და წარუდინო არს არსებითა და მოქმედებითა, ხოლო რომელიმე – ყოვლითურთ წარღინე-ბადი და ქცევადი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §106*) იხ. **მედინი, ქცევადი**

წარმბზება-ი – **მატება** – [თვთმდგომი] არცა უსრულობისაგან სრულე-ბად მოვა, რამეთუ არა ჰმსთავრობს მას ჟამითი წარმატებაჲ, არცა ანაკითი-ასაკად მიცვალებაჲ, ამისთვის, რომელ მატებასა და მოკლე-ბასა არ მიითუალავს (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §46*)

წარმო-ი – **წარმოებული, ნაწარმოები** – წარმო-წარმოთა რაჲ მისცე, იგავთაგან ხატთა და ხატის-ხატთა, და ვიდრე აქა განაკუთებულისა არსებისადმი ჰპოუნე კერპნი და კერპის-კერპნი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §18*); მიზეზოანი და წარმოჲ, შეისწავე, რომელ სამ-სახედ გაიცდების (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §30*)

წარმოარსება (**წარმოარსება, იწარმოარსა**) – **წარმოქმნა** – **παράγειν** – ვერ-ვინაჲ სიმრავლისასა ძალ-უც თვნიერ ერთისა წარმოარსებად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §5*); [რაჲ ცნას] და რაჲ გაიგონოს, რომელმან წარმოარსა და აღამკო არსებაჲ გონებისაჲ? (*კავშ., განმარტ., პეტრ., წი-ნასიტყ., 9.16-17*) იხ. **წარმოებაჲ, წარმოობაჲ, წარმოვლაჲ, წარმოქმნა**

წარმოებაშულ-ი – ყოველი მიზეზი თან მისცემს თვისსა ალობისაგან და ააებს წარმოებაშულსა ასა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §18*) იხ. **აჲ**

წარმოქმნა-ი – **ჩ კარძაჲცი** – **ლოგიკ.** – დადებითი, კატაფატიკური მსჯელობა, მტკიცება – წათქუმაჲ ვიდრემე არს დაშინიშნველი ამისი, თუ რაჲ არს ვისიმე (*დამასკ., დიალ., არს. 50.1*); – **καταφαντικός** – რაოდენ-თა ვიტყვთ ღმრთისათვის წათქუმიტ, არა ბუნებასა, არამედ გარემო-სთა ბუნებისათა ცხად ჰყოფენ (*დამასკ., გარდ., 40, არს.*); – **წართქუმა** უკუე არს წადმართობასა ვისსამე თქუმაჲ, ვითარმედ ესე რაიმე ვისი არს (*დამასკ., დიალ., ეფრ. 50.1*)

წართქუმიტ-ი – **καταφαντικός** – ღმრთის-მეტყუველებითთა უკუე შინა გან-წესებათა უსაკუთრესინი წათქუმიტისა ღმრთის-მეტყუველებისანი ვიგა-ლობენით (*არეოპ., სიიღ., ეფრ., 3*)

წართქუმაშა – **ნეოპლატ.** – წარმოქმნა, წარმოშობა, არსად ქცევა – **παράγειν** – ვერ-ვინაჲ სიმრავლისასა ძალ-უც თვნიერ ერთისა წარმო-

არსებად (პეტრ., განმარტ. 5; 27.27-28); [სულმა] თუსნი მიზეხნი პირველვე წარმოიყენნა მათ შორის, რომელთა მიერ იწარმოიარსა (პრ., კავშ., 195; 116.12-13); – **πρωίη** (πρωίν) – თუ მხოლოდ-ოდენ ჰკიეს, არ წარმოიარსოს (μῆ πρωίν) და არაით განეყოს მიზეხსა თუსსა (პრ., კავშ., პეტრ., 30; 25.28-29); ყოველი წარმოარსებული ვისგანვე უსაშოვლოდ ჰკიეს ვიდრემე შორის წარმოარსებულსა და წარმოარსების მისგან (პრ., კავშ., პეტრ., 30; 25.14-15)

წარმოარსება-მ – **ნეოპლატ.** არსის რიგების, სერიების წარმოქმნა, წარმოება, ემანაცია – **πρόδος** – ჰქონდის მყოფობა მფორესა მფორისგან და, თუ ესრეთ, იყოს წარმოარსება მათგან, რომლისა მიმართცა ბუნებით უკუნქცეულა (პრ., კავშ., 34; 19-21); ყოველი უკუნქცევა მათ მიერ, რაოდენთაცა მიერ წარმოარსება (პრ., კავშ., 38; 29.8-10)

წარმოარსება-ო – **τὸ παραγόμενον** – იგივეობა მიმართ წარმოარსებელისა აქუს წარმოარსებულსა და ჰკიეს მის შორის; ხოლო სხუობითა წარმოვლელის მისგან (პრ., კავშ., პეტრ., 30; 25.28-29); – **τὸ πρωίν** – ყოველი წარმოარსებული სადმერთოსა წესსა შორის ვერ უძღებს თუს შორის დატევნად ყოველსა ძალსა თუსისა წარმოარსებელისასა (პრ., კავშ., პეტრ., 150; 90.22-23)

წარმოვლება-მ – წარმოშობა, წარმოდგენა – **ἡ παρουσία** – არა ყოველნი სწორად წარმოდგომილ [არიან] ღმრთივთადმი, არამედ თითოეული წესისაებრ თუსისა და ძალისა მიიღებს წარმოდგომასა მათსა (პრ., კავშ., პეტრ., 143; 87.6-9)

წარმოვლემი-მ – წარმოშობილი, წარმოჩენილი – **τὸ ὑφαιτό** – ყოველი რაოდენვე წარმოდგომილი ანუ მიზეხებრივ (κατ'ὑτίαν) არს და დასაბამებრი ანუ მებრ მყოფობით, (καθ' ὑπαρξιν) ანუ თანმიქონებით (κατὰ μέθεξιν) და ხატონებით (εἰκονικόν) (პრ., კავშ., პეტრ., 65; 43.2-3)

წარმოვლეება – სადა იწყო პირველმან ყუავილმან შეწყობისამან და პირველმან ნართმან სამუსთამან მის რჩეულმეკველოვნისა მიერ წარმოდგებად გუართა გონიერთა (კავშ., განმარტ., პეტრ., 88)

წარმოება // წარ-მოება – **ნეოპლატ.** ემანაცია, გამოშავლობა, წარმოება (< წარმო) – **πρόξις** (πρόξισ) – ყოველნი მყოფნი იწარმოებებიან ერთისა მიზეხისაგან, პირველისა (პრ., კავშ., პეტრ. 11; 11.9); თუ ვისგანცა იწარმოებს, მისდა მიმართცა უკუნ-იქცევის, დასაბამისადვე უკუახებს და შეაერთებს დასასრულსა (პრ., კავშ., პეტრ., 33; 26.25-26); [წარმონაარსი] ერთბამად მსგავს რადთვე იგივეობითა და კუალად – სხუათაცა, ვინაჲ ჰკიეს ერთბამად და იწარმოებსცა (πρόξισ), და არცა სხუად სხუსა თუნიერ (პრ., კავშ., პეტრ., 30; 25.25-27); ყოველი წარმოჩენილი ვისგანვე, არსებით უკუნ იქცევის მისდადვე, სადაით იწარმოებს (პრ., კავშ., პეტრ., 31; 26.4-5); უდარესობისადმი [არს] ყოველი გზავნად საკუთართაგან არსებითთა მიზეხთაგან: ყოველად სრულთაგან – სრული, და ამითითა საშუელობითა იწარმოებებიან უსრულნი კეთილწესიერად (პრ., კავშ., პეტრ., 64; 42.10-12); სიმრავლემან გონებათამან ერთის მიერ გონებისა იწარმოა, და მისდადვე უკუნ იქცევის (პრ.,

კავშ., პეტრ., 21; 19.20-21); – **προιῆμι** (προῖναι) – უკუვეთუ არს ყოველსა წესსა შორის რაბაში კეთილობისაჲ, ჯერ-არს, რაითა მამებრივ იყოს ყოველთა შორის წესთა და **იწარმოებდეს** მამებრივისა შეერთებისა მიერ თითოეული (პრ., კავშ., პეტრ., 151; 91.31–92.1-2); – **πρόσθιν ἔχειν** – ყოველი ვიდრემე სული გონებისა მიერ **იწარმოებს** (პრ., კავშ., პეტრ., 193; 115.25) იხ. **წარმოვლა, გზავნა**

წარმოება მრგულიმ-ი – **ნეოპლატ.** – ციკლური, წრიული წარმოება, მიზეზიდან გამოსვლა და მასთანვე უკუქცევა – **κύκλα πρόσειν** (κύκλα πρόσειν) – ხოლო, თუ ვისგანცა **იწარმოებს**, მისდა მიმართცა უკუნ-იქცევის, დასაბამისადვე უკუ-ახებს და შეაერთებს დასასრულსა, და არს ერთ გაუწყუფედელ მიდრეკაჲ, რომელიმე მგებლისგან, ხოლო რომელიმე გებულისა მიმართ: ვინაჲ ყოველინვე **მრგულივ იწარმოებენ** (κύκλα πρόσειν) (პრ., კავშ., პეტრ., 33; 6.25-28); ყოველინვე **მრგულივ იწარმოებენ** მიზეზთაგან მიზეზთავე მიმართ, ვინაჲ იყვნენ ნამრგულეენი უფროდს და უმცროდს (პრ., კავშ., პეტრ., 3; 26.28); – (πρόσθιν ἔχει) – ყოველი ბუნებით უკუნქცევადი მისდა მიმართ ჰყოფს უკუნქცევასა, ვისგანცა ჰქონდის **წარმოება** თვისისა გუამოვნებისაჲ (პრ., კავშ., პეტრ., 34; 27.7-8)

წარმოთხზვა-ი – [არსის] რიგების, სტრუქტურის შექმნა, შეთხზვა – ეგსმას რაჲ სრულებაჲ, ნუ პირველსა და შემოქმედებითსა არსთა **წარმოთხზვისა** სრულებასა ჰგონებ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §37)

წარმოვლა – **πρόσειν** (πρόσειν) – თუ განყენებულ, ეგოს უკუე მის შორის და **წარმოვლს** მისგან, რაითა განყენოს გებული მის შორის (პრ., კავშ., პეტრ., 30; 25.26-27) იხ. **წარმოება**

წარმომაარსება-ი – **ნეოპლატ.** **წარმომშობელი, წარმოქმნელი** – **τὸ παράγειν** – ყოველი **წარმომაარსებელი** თვისდადმი მსგავსთა პირველ უმსგავსოთაჲსა წარმოაარსებს, ვინაითგან საჭიროდ უმჯობეს არს ყოველი **წარმომაარსებელი** მისგან წარმოარსებულსა, რამეთუ არ-ვინაჲ იყვნენ ესე სწორ ურთიერთას ძალითა (პრ., კავშ., პეტრ., 28; 24.2-5); ყოველი წარმოარსებელი ვისგანვე უსაშოველოდ ჰგვიეს ვიდრემე შორის **წარმომაარსებელსა** და წარმოარსების მისგან (პრ., კავშ., პეტრ., 30; 25.14-15); იხ. **წარმომაყენებელი, წარმომაყენი**

წარმომაღვინება-ი (// **წარ-მომაჩინება-ი**) – **წარმომჩენი, წარმომადგენელი** – **παράστασις** – ყოველი, რომელთა მიერ განეყოფვის სახე სახესაჲ, სახელ-იდების ფილოსოფოსთა მიერ უგანთვსებულესად განეყოფილებად, ვითარცა უთვსაგანესი და ბუნებისა **წარმომადგინებელი** (დამსკ., დიალ., არს. 5.2) შდრ. // ვითარ უსაკუთრესი და **წარმომაჩინებელი** ბუნებისაჲ (ეფრ.)

წარმომაყენება-ი – **ნეოპლატ.** – **წარმომაარსებელი, წარმომჩენელი** – **τὸ παράγειν** – ყოველი **წარმომაყენებელი** სრულობისა მიერ დახვსთაჲბითა ძალისაჲთა წარმომაყენებელი არს შემდგომთაჲ (პრ., კავშ., პეტრ., 27; 23.17); ჰგვიეს იგივეობასა ზედა ყოველი **წარმომაყენებელი**, და ეგოს რაჲ, შემდგომნი იწარმოებუიან. ვინაჲცა არს სრულ და საგსე, და შემდგომთა წარმოაყენებს მიუდრეკელად და მოუკლებელად, და ჰგი-

ეს თვსსავე მყოფობასა და იგივეობასა ზედა, და არა შეიცვალეობის მათდამი (პრ., კავშ., პეტრ., 27; 23.23-27); – **παρακτακόδ** – მსგავსთა პირველ უმსგავსეთადსა წარმოაყენებს ყოველთა წარმომაყენებელი მიზეზი (პრ., კავშ., პეტრ., 28; 24.28) იხ. **წარმომაარსებელი, წარმომჩენელი**

წარმომაყენებლობითი/ პალ-0 – ἡ παράγειν დნსაჲც – ვინაითგან ყოველი არსებად შემდგომთა პირველთაგან აქუს, და წარმომაყენებლობითიცა ძალი პირველთაგანვე ჰქონდის (პრ., კავშ., პეტრ., 56; 37.26-27); – **წარმომაყენებლობითი ძალი** ზესთმდებარეობითისა მიზეზისაგან [არს] (პრ., კავშ., პეტრ., 56; 37.30); **παρακτακῶν αἱ** – წარმომაყენებლობითიცა ძალინ მებრ არიან წარმომაყენებელთა შორის, და შეასრულებენ არსებასა მათსა (პრ., კავშ., პეტრ., 56; 37.26-27)

წარმონათხზი – ნეოპლატ. არსის რიგი, წყობა, სერია („სირა“) – ἡ σειρά – ერთი წარმონათხზი და ერთი წესი არს ყოველი მხოლოდსა მიერ სიმრავლედ შთამობად, რმეთუ არ ვინა იყოს წესი, არცა წარმონათხზი, ეგოს თუ მხოლოდ უნაყოფო თვს შორის (პრ., კავშ., პეტრ., 21; 18.25-28) იხ. **ნათხზი, ნაქუსი, სირა**

წარმონათხზი – წარმოქმნილი – ესე შესწავებით იყოს აღნიშნულ, რომელ ყოველ მიუდრეკელთა მიზეზთა წარმონათხზი, მიუდრეკელ და სამარადისო არს... დაღათუ თვთ სამარადისო იყვნენ, არამედ მიდრეკად მათი უამითი და ადგილითი არს და წარმონათხზიცა მათი ხრწნადი და მიდრეკადი არს (კავშ., განმარტ., პეტრ., §26)

წარმონათხზი – ნეოპლატ. არსის რიგების წარმოება, გამომდინარეობა, ემანაცია – **πρόδος ἡ** – სადადთცა წარმოებად თითოეულისა, მისდადვე და შერბამებული უკუნქცევა (პრ., კავშ., პეტრ., კავშ., 42; 31.16-17); ყოველი თვთმდგომი თვსდა მიმართ არს უკუნქცევა, რამეთუ სადადთცა წარმოებად თითოეულისა, მისდადვე-და შერბამებული უკუნქცევა (პრ., კავშ., პეტრ., 42; 31.14-17); – **πρόδος, πρόσειν** – სადადთცა წარმოებად თითოეულისა, მისდადვე და შერბამებული უკუნქცევა (პრ., კავშ., პეტრ., 34; 27.24); **წარმოება-პირველი – πρόδος ἡ** – რომლისგანცა პირველი წარმოებად, მისდადვე და უკუნქცევაიცა: რამეთუ ზესთ-სრულისგან [არს] გზავნა წარმოებისა და უკუნქცევაიცა ვიდრემე ზესთ-სრულისადაც. და რომლისა მიმართცა წარმოებად უკუნანდსენელი, მისგნითცა და პირველი უკუნქცევა (პრ., კავშ., პეტრ., 37; 28.33 29.1-3) იხ. **წარმოქმნა, გზავნა**

წარმონათხზი განმრავლებულნი – ნეოპლატ. ემანაციის გზით გამრავლებულნი – οἱ κατὰ πρόδον πληθυσμένοι – ყოველთა წარმოლობით განმრავლებულთა პირველნი უსრულეს შემდგომთა, და შემდგომნი უშემდგომესთა თვსთა (პრ., კავშ., პეტრ., 36; 28.19)

წარმონათხზი – სერების, რიგების წარმოქმნა – პირველ ყოველთა ერთთა წარმონათხზებისა ორნი ერთთ-მთავარნი წარმოიწინესო (კავშ., განმარტ., პეტრ., §159)

წესი – 1. სტიქიები, ოთხი ელემენტი – τὸ στοιχεῖον – ოთხნი წესნი არიან სოფელსა შინა (τέσσαρα εἰσι στοιχεῖα ἐν τῷ κοσμῷ) (გაბაღ., ექუს.,

ანონ., 154); უკუეთუ ვისმე სწადის კითხვად, ვითარმედ რაღასა წყლისა-
 ვანი და არა სხვსაგან **წესისა** მოიცემის მადლი იგი, საღმრთონი
 ვიგნნი აიხუენ და კპოლ, ვითარმედ დიდ და მთავარ არს წყალი
 ოთხთა საჩინოთა მათ **წესთა** უმჯობესს (*კირ. იერუს. ნათლისქ., სინ. მრ.,*
85,9-12); – **ჩაქცი** – **რიგი**, **დასი** – **წესი ანგელოზებრივი** – **ანგელოზთა**
რიგი, **დასი** – **ἀγγελική τάξις** – ზეშთასოფლისასა შემკულებასა მათ-
 სა, **წესად ანგელოზებრივად** თვსაგან მას სახელ-სდებენ (*არეოპ., ზეც.*
ეფრ., 5); ესრეთვე ვპკონებ მე **ანგელოზთა წესთაღსა** მისთვისცა უსა-
 შუელოღსა მიმღებელობისა უპირატეს ღმრთისა მიმართ მიმწოდე-
 ბელთა მათ (*არეოპ., ზეც. ეფრ., 8,2*); **წესი ზეცისა არსებათანი** – **ჩაქცი**
ისრაელსა ოთხთა დამაქცი – აურაცხელ არიან ჩუენ მიერ **წესნი ზეცი-**
სათა მათ არსებათანი (*არეოპ., ზეც. ეფრ., 14*); – **ნეოპლატ.** **არსის**
სტრუქტურის წყობა, რიგი, სერია („სირა“), **წესრიგი** – **ჩაქცი** – თუ
 არ იყოს მყოფთა მიზეზი, არ-ვინაჲ იყოს **წესი** პირველთა და შემ-
 დგომთაჲ, და მასრულებელთა და გასრულებელთაჲ, მამკობთა და
 მკობილთაჲ, და მშობელთა და შობადთაჲ და მქმნელთა და ვნებად-
 თაჲ და არცა ზედმიწევნად და ჰელოვნებაჲ რაჲვე მყოფთაგანისაჲ
(პრ., კავშ., პეტრ., 11, 11,13-18); ყოველი **წესი**, მხოლოობისგან დამწყებელი,
 იწარმოებს სიმრავლისადმი შედარებულად მხოლოოსა და ყოვლისა
წესისა სიმრავლე ერთისადმი აღიყვანების მხოლოოსა (*პრ., კავშ.,*
პეტრ., 21, 18,21); – **φουρητική τάξις** – ყოველი მიზეზი სიწმიდისაჲ **წესი-**
სა მიერ დამცველობითისა შეიცვის, არამედ არა წინა-უკუმო, რაჲ-
 თამცა ერთ და იგივე იყო დამცველობითი და განმწმედელობითი
 ტომი (*პრ., კავშ., პეტრ., 156; 94,10-12*); **χειρική τάξις** – **პროკლე** **არსის**
სტრუქტურაში წარმომშობი რიგი – რომელიმე [ცხოველობითი] მრ-
 ვალკეც ჰყოფს მყოფთა გუამოვნებასა, ხოლო რომელიმე [მშობითი]
 ცხოველობასა მოქცევთა წარმოაყენებს; და ვითარ აქუს მყოფსა
 ცხოველობისადმი, ესრეთ-და **მეშვეობითსა წესსა** ჰქონდის სირაღსა
 მიმართ ცხოველობითისა (*პრ., კავშ., პეტრ., 155; 94,1-4*)

წესთმთავარი-0 – **ნეოპლატ.** **არსის რიგის, სერიის თავი** – **ὁ τάξις αρχός** –
 ყოველი **წესი** [ღმრთებრივთაჲ] ესე იგი არს ერთთა, რომელნი ზესთა
 არსად დასხნა უტყუველმან ხედვამან, საშუალთა მიერ უკუნეცკევის
წესთმთავართადმი, რომელ არიან პირველი საზღვარი და პირველი
 უსაზღვრობად (*პრ., კავშ., პეტრ., 133; 168,10-13*); **იხ. სირათმთავარი, გუარ-**
თმთავარი

წესთმთავრობა-1 – **ჩაქცი** – მიერ აღიყვანების ზეშთაარსებისა მი-
 მართ ყოვლისა მდღელთ-მთავრობისა **წესთმთავრობისა** (*არეოპ., ზეც.*
ეფრ., 8,2); გამოაჩინებენ ზეშთაარსებისასა მას მისსა **წესთმთავრობასა**
 მთავრობითთა მათ თვსთა კეთილად შემკობილთა ძალთა მიერ (*არე-*
ოპ., ზეც. ეფრ., 9,1); ვინაჲცა მდღელთა იგი წმიდაჲ **წესთმთავრობად** ეს-
 რეთ განაწესებს მიმღებელობასა მათდა წმიდათა საიდუმლოთასა (*არე-*
ოპ., ეპ., ეფრ., 8,1)

წინააღრჩევა-მ – გამოჩრევა შერჩევა, წინასწარ არჩევა – ἡ προαίρεσις – ესრეთ შემდგომად მოწლეობისა იქმნების წინააღრჩევა, ესე იგი არს გამოჩრევა, რამეთუ წინააღრჩევა არს ორთა წინამდებარეთაგან აღრჩევა და გამოჩრევა ამისი წინასწარ სხუსა (ღამასკ., გარდ., არს., 129)

წინააღრჩევისამიერი-ი [სქესი] – მიმართების ერთ-ერთი სახე, ნებაზე დამოკიდებული ურთიერთობა – κατὰ προαίρεσιν [αἰτέσις] – სქესი ითქუმის: ანუ ჳელოვნებისამიერი ანუ წინააღრჩევისამიერი, ვითარ-იგი მოყუარისაი მოყუარისა მიმართ (ამონ., მოსაგვ., ტარიჳ., 41,31)

წინაბჭე – τὸ πρόβριον – რამეთუ ყოვლად წმიდანი იგი და უმოხუცებულენი ძალნი ნამდვლვე ზეშთა არიან და რეცა თუ წინაბჭეთა არსებათა უზეშთაესისა სამებისათა დამყარებულ არიან (არეობ., საღმრ., ეფრ., 5,8); სიკეთე არს წინაბჭე და ეზოდ კეთილობისაი (კავშ., განმარტ., პეტრ., 88)

წინაბამწყოდ-მ – მოწინააღმდეგე, მბრძოლი – წინაგამწყონი განიყოფიან ორად, ვიტყვ, საშუელობითად და უსაშუელოდ (კავშორ., განმარტ., პეტრ., 35); – ἀνακείμασις – თუ ერთი და სიმრავლე წინაგამწყოდ არიან ურთიერთას, ხოლო ურთიერთას წინაგამწყონი ურთიერთას მშრეტ და დამკუჳ... რამეთუ ყოველი წინაგამწყოდ ივლტის ურთიერთობისაგან (კავშორ., განმარტ., პეტრ., 35); პირველად დაიღებოდედ ბუნებრივ წინაგამწყონი, რამეთუ წინაგამწყონი განიყოფიან ორად: ვიტყვ, საშუელობითად და უსაშუელოდ: საშუელობითად – ვითარცა თეთრი და შავი, რამეთუ ჰქონან მათ სხუანი ფერნი საშუედალ; ხოლო უსაშუელოდ – ვითარცა ნათელი და ბნელი, ცხორებად და სიკუდილი (კავშორ., განმარტ., პეტრ., 35) იხ. წინამეწყვე

წინამღებარე-მ – 1. წინამღებარე – გუარსა თანა-გუაც ცნობად დიდთა საღმრთისმეტყველოთა-შორის ხედვისასა და აღებად ჰაზრსა წინაითეუ წინამღებარისა წიგნისასა (კავშორ., განმარტ., პეტრ., წინახიტყ., 3,3-4);

2. ქვემდებარე, სუბსტრატე – ὑποκειμενον – წინამდებარედ იტყვს ანუ ვითარ ნივთსა, ანუ ვითარ სხეულსა შემთხუევეითათუს (კავშორ., განმარტ., პეტრ., 41) იხ. ქუე(დ)მდებარე

წინა-ბამომავალობა-მ – ἡ πρόβρις – წმიდისა მის სიყუარულისა და მემსხუერპლეობისა საღმრთოთა მცნებათაჲსა უდასაბამიერეს წინაგამომავალობა არს საღმრთო ყოვად ჩუენი გამოუთქუმელითა დაბადებითა (არეობ., საეკლ., ეფრ., 2,1,1)

წინ(ა)ამითჳმ-მ, წინამითჳმ – წინასწარმეტყველი – მოსეცა, მწუერვალი წინამეთქუეთად (კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 218,22); ვითარცა მესმე წმიდისა წინამეთქუსაჲ, რომელი-ესე უწოდს ღუარად საშუებელთად და ვითარ მთიებად ღმრთისად და მთიებად საუკუნოდ (კავშ., განმარტ., პეტრ., ბოლოსიტყ., 210,16-18)

წინამიტყ – წინასწარმეტყველი – მოსესი რად და მოსეანთად მათ, რამეთუ ყოველიეგე ყოვლობითურთ თუს-შორის მოუქმნიან წინამეტყუნი განგებობისა ამის ღმერთ-კაცობისათუს (კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 209,3-5)

წინამიტყუა-ი – წინასწარმეტყველი – იტყვს წინამეტყუელი ყოველთა ღმრთისათუს (კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 212,16)

წინამეწყვი-ი – მოწინააღმდეგე – *ἐναντίος* – ურთიერთას წინამეწყვითა რომელობათა თანდათანაებულ და შეცვულ თუსთა შორის ადგილთა; რომელობანი უსხეულთანანი არა მბრძოლ ურთიერთას, არ წინამეწყვე, ვითარ-ესე ჰხელო სულსა შორის, რამეთუ ყოველნი რომელობანი და ნაკუთნი და ფერნი და განსაზიდნი ჰქონან სულსა თუს-შორის. ხოლო არ წინამეწყვედ და მბძოლად, და არცა შეაიწრებენ მას თითოსასხეობითა გუართათათა (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., §27*)

წინამსწარმეტყულება – *προφητεία* – ყოფადნი ვიდრემე არცა ანგელოსთა, არცა ეშმაკთა უწყნიან, გარნა წინამსწარმეტყულებენვე: (*ღამასკ., გარდ., არს., 80*)

წინაშესავალი-ი – წინასიტყვაობა, შესავალი – *τὸ προίμιον* – უპირატეს ამათსა წინაშესავალსა შინა განსა წინა-აბგერებს (*ამონ., ტარიჭ., 22,23*)

წინამოსაგება-ი (სიტყუა-ი) – *ლოგიკ.* – წინასწარ დადებული დასასაბუთებელი თეზისი, პრობლემა – *τὸ πρόβλημα* – შეისწავე, ვითარმედ პირველსა სიტყუასა ჰქვან წინამოსაგდებელი სიტყუად... (*პეტრ., განმარტ., 1; 10. 13-14*); პირველსა ეწოდების პროვლიმად, რომელ არს წინამოსაგდებელი (*პეტრ., განმარტ., 1; 10,21*)

წინამოგება-ი – ესე სამნი აღმოსაჩენნი წინამოგდებითნი დასხნა (*კავშირ., განმარტ., პეტრ., 11; 39,29-30*)

წოდება-ი – *ხედწოდება* – *προσηγορία* – უკუეთუ მონა არს იგი, წოდებულობით უკუე ითქუმის მონად და არა თუ თვთ არს მონა (*ღამასკ., გარდ., არს., 213*)

წარმადგინი-ი – სწორხაზოვანი, წრფივი – *εὐθύγραμμος* – რამეთუ შეუდარებდა [პლატონი] თვითეულსა ასოსა სიმტკიცესა წრფელწირთა ნაკუჭითასა (*ნემეს., პეტრ., 5; 66. 7-8*); ესთავე წრფელ წირი, რომელ არს ესე (*კავშირ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 215, 10*)

წულილა-ი (მოგონება-ი) – წარმოდგენა – *ἡ ψαῖ* – ესე იოცნოს საოცრებითა სიტყვთ ცთუნებულისა გონებისაითა და ამისსა შემდგომად ნივითთა დასახოს და კერპად შექმნას, რამეთუ ამას ეწოდების წულილადი მოგონება (*ღამასკ., დიალ., ევრ. 51,20*)

წულილა-ი ხელმა-ი – გამოწველივით ჭერება – *ψαῖ θεαρία* – ბუნება ანუ წულილადითა ხედვითა მიიწლომვის, რამეთუ თავით თუსით ვერ შემტკიცნების (*ღამასკ., გარდ., არს., 172*)

წულილმომგონება-ი – გამოწველივითი შემეცნება, გამომეძიებლობა – *ἡ ἐπίσυνα* – რომელი წულილმომგონებითა უპირველეს არს, იგი საქმითა უუკუანადსკენელეს არს (*ღამასკ., დიალ., არს. 46,6*); ივინი არცა წულილმომგონებითა განეკიდებინ (*ამონ., მოსახს., ტარიჭ., 134,12*)

წყალ-ი – ერთი ოთხ ელემენტაგანი – *τὸ ὕδωρ* – დადათუ არარად თქუას ნივთთა მათუთს ცეცხლისა, წყლისა და ჰაერისა, არამედ შენ თუსითა გონიერებითა გულისკმა-ყავ; პირველად, რამეთუ ყოველივე ყოველსა შინა აღრეულ არს და ქუეყანასა შინა ჰპოვო ცეცხლიცა, და წყალიცა, და ჰაერიცა (*ბახ., ექუს., გ. ათ. 9,19-21*); მდებარეთაგანნი რომელნიმე ბუნებით მდებარე არიან თუსთა ადგილთა, ვითარ-იგი

არიან ნივთი: ქუეყანა, წყალი, ჰაერი და ცეცხლი და სხუანი ესე-
ვითარნი *(ღამასკ., დიალ., ეფრ. 40,2)*

წყობა-მ – წყობა, მწყობრი – სადადოთ რეცვა-თუ აღძრვაჲ წყობისაჲ,
მაგრა ნუ ჰგონო ესვითა ჟამითი და პირველობასა და შემდგომობა-
სა-შორისი *(კავშირ., განმარტ., პეტრ., §51)*; ვინაჲ-და პირველნი მეფენი
დღესა ჰომთა და ღუაწლთა სამყურად უდასებდიან წყობასა სპათა
თვსთასა *(კავშირ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ., 217, 28-29)*

ჭ

ჭამმარიტ-ი არს-ი – იყოსა, ვითარცა გარდასრულსა, და მერმესა ექსო-
რია-იქმს და, ვითარ ჭეშმარიტსა არსსა, ოდენ არსსა-შორის შემოჭ-
კრებს *(კავშ., განმარტ., პეტრ., §53)*

ჭამმარიტაბიტი – ნამდვილად, ჭეშმარიტად – ნამდვლ და ჭეშმარიტე-
ბით იგი [საუკუნოდ] არს მხუდარ უხადლოსა პატივსა მყოფობისასა
(კავშ., განმარტ., პეტრ., §27)

ჭამმარიტაბისმოყუარაბიტი – **φιλανθρωπία** – და წმიდასა მას მისსა ყოვლი-
თურთსა ერთისა მიმართ ხედვისა აღთქუმასა ერთ-სახეობით ქმნილსა
ჭეშმარიტებისმოყუარებით მითუალავს *(არყოზ., საეკლ., ეფრ., 2.III.5)*

ჭამმნარება-მ – **τῆξις** – მწუხარებისა გუარნი ოთხ: ჭმუნვარებაჲ, დამ-
ძიმებაჲ, შური, წყალობაჲ *(ნემეს., პეტრ., 106, 21-22)*

ჭარება-მ – ჭერეტა, განჭერეტა, ფილოსოფიური ხედვა – არ ესთა,
არამედ ესთა, თუ დამხედმან იჭურიტნე, იტყვს *(კავშ., განმარტ., პეტრ.,
ბოლოსიტყ., 219,23-24)*; ხოლო მესამე ხედვაჲ, რომელ არს კატამეთექსინ,
ესრეთ იჭურიტების *(კავშ., განმარტ., პეტრ., §30)*; ამას თავსა-შორის ფრი-
ად სათანადონი და ძნელნი მოჰქონან ხედვისა გაცდა-ჭურეტანი
(კავშ., განმარტ., პეტრ., §50)

ხ

ხან-ი – **ὁ καιρός** – დროის მონაკვეთი – ჟამი არს ხანი, რომელსა შინა
იქმნების რადმე *(მიტრ., ეკლ., 64)*

ხარისხი – საფეხური, საფუძველი, ბაზისი – **τὸ βῆμα** – დასაბამ სიბ-
რძისა შიში უფლისაჲ, რამეთუ შიში, ვითარცა ხარისხი არს და სა-
ფუძველი სისრულისაჲ *(ბას., ექუს., გ. ათ., 7, 13-16)*

ხატ-ი – **τὸ σῆμα** – გარეგნობა, ფორმა – სახე (εἶδος) ეწოდების ხატსა
და შესახედავსა (μορφή), ვითარ-იგი არს სახე (εἶδος) ძეგლისაჲ *(ღა-
მასკ., დიალ., ეფრ. 2,2)*; – **τύπος** – შეუძლებელ არს ჩუენდა საღმრთოთა
მათ და მალაღთა და უნივთოთა მოქმედებათა საღმრთოთა ბუნებო-
სათა მოგონებად ანუ თქუმად, უკუეთუ არა ვიკუძინეთ ხატნი და
იგაფნი და სახენი (συμῆμις) ჩუენისავე ამის სიზრქისაგან შემოღე-
ბულნი *(ღამასკ., გარდ., ეფრ., 62)*; – სახე, ხატი, მსგავსება – **εἰκῶν** – და-

საბამითგან **ხატად** თუსსა შექმნა ღმერთიან კაცი (*დამასკ., გარდ., 263, ეფრ.*); **ხატი** ერთისა [არს] ნამდვლმყოფი (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*); პირველ **ხატ-ქმნისა** ყოველი ეკმაგიოდ, რომელ არს ტუფრვად და მერმედ და **ხატი** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*); ზესთარსნი ერთნი და ღმერთნი... ერთნია და უზადონი **ხატნი** მის მიუწვდომელად ერთისანი, ვინაჲ წარმოაჩენენ თუს ქუეშე **ხატთა** და **ხატის ხატთა** და აღაღმის აღაღმათა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §141*)

ხატმბა-ღ – **სახე, სახება, ხატება, მსგავსება – ἡ εἰκὼν** – დასაბამითგან ღმერთიან **ხატებად** და მსგავსებად თუსსა დაჰბადა კაცი (*დამასკ., გარდ., 263, არს.*); ქმნულსა ყოველსა პირველ თუსსა უნდა სამი: პირველად – რაღსა მიმართ იქმნა და გარდაიტუფრა შორის თუსსა **ხატებად** ერთისა (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §1*); ესე უკუე ითქუმოდელ მსგავსებად ღმერთისა **ხატებისაებრ** და მსგავსებისა საღმერთოდსა ჩუენი მისდა მსგავსებად და არა თუ ღმერთისა ჩუენდა მსგავსებად (*არეოპ., საღმრ., ეფრ., 26*); რაღდა უკუე არს **ხატება** იგი სხუა, თუნიერ გონებოსა? (*დამასკ., გარდ., 205, ეფრ.*) // შდრ. ჩუენშორისისა **ხატებისაებრობასა** მნებებელ იქმნა... რაღ არს **ხატებისაებრობად**, თუნიერ გონებაი (*დამასკ., გარდ., 205, არს.*)

ხატმს-ხატ-ი – **მსგავსის მსგავსი** – აქა – ბაძვად ოდენ, და მსგავსებად და ხატ-ქმნად; ხოლო მუნ – იგიეგობად, თუთობად, იგავობად. რამეთუ ხატნი ყოველნი იგავთანია ხატ, ვითარცა იტყვს პლატონ. არამედ მუნაჲ აღმკული ყოველი დაიპყრეს იგავთა და იგავის იგავთა; ხოლო აქაჲ, ესე ნახიბლი დიოდისი – ხატთა და **ხატის ხატთა** (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §50*)

ხატოვანქმნილი – **გაფორმებული** – **μορφωμένος** – მიმღებელი სიტყვურისა და მოკუდავისაჲ, განასრულებს სახესა კაცისასა და ხატოვნებად სახელ-იდების, ვითარცა **ხატოვანქმნილი** არსება (*დამასკ., დიად., არს. 27,1*)

ხატოვნება-ღ – **გამოხატულება** – **ἡ εἰκὼν** – **ხატოვნება** არს არსებითთა განყოფილებათაგან რეცა ხატოანქმნილი და სახელადებული (*εἰκονοποιεῖσθαι*) არსება (*დამასკ., დიად., არს. 27,1*); – სადა **ხატოვნება** ერთ იყოს, მუნ სადა არს უმსგავსობა? (*ბას., ექუს., გ. ათ., 113, 35-36*)

ხატოვნებათი, ხატოვნებათიან – **ხატოვნებით, მიმსგავსებით** – **εἰκονακᾶς** – ყოველი, რაოდენი გონებათა და გონიერთა აქუს არსებით, აქუს სულსაცა სულითად და **ხატოვნებით** ზენათაგან დაელგარებულად (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §195*); [სულსა... იგავნი ყოველთა გრძნობადთანი] თუს-შორის მოჰქინან: რამდენიმე **ხატოვნებით**, ვითარ ზენანი და გონიერნი; ხოლო რომელნიმე – იგავებრივ და მიზეზოვნობით (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §195*); ათის-ქუეშენი მხოლონი, რომელთა ვიტყვთ **ხატოვნებითად** რიცხუად და პირველად შენადგად და ნამდვლმყოფის სახელ (*კავშ., განმარტ., პეტრ., §6*)

ხატოვნებათობა-ღ – **მსგავსებითობა** – ესე ხედვად სათანადოდ თანა-აც სულსა, რათა ზედმიწევნით გაიგონოს არსება გონიერისა სული-

სად, თუ რად არს იგაგებრივობად და, თუ რად არს **ხატოვნებითობა** (კავშ., განმარტ., პეტრ., §195)

ხელვა-მ – ხელვა – ჭერეტა – ო მარსა (< მარა) – მართებითი სლგად სულისად არს... რაჟამს თუსთა მიმართ განვიდოდის და გარეშეთა მათგან, ვითარცა სახეთა რათმე მრავალფერ ქმნულთა და განმრავლებულთა მარტივთა მიმართ და შეერთებულთა **ხედვათა** აღვიდოდის (არეობ., ხალმრ., ეფრ., 49); – გუარსა თანა-გუაც ცნობად დიდთა ხალმრთისმეტყველოთა-შორის **ხედვისასა** (კავშ., განმარტ., წინახიტყ., პეტრ., 34); **ხედვა** ამის თავისად ესთა მიბრწყინავს გასაგონოთა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §165); შეისწავენ ესე **ხედვანი** (კავშ., განმარტ., პეტრ., §188); **[გონებითი, სიტყვიერებითი, ბუნებითი]** ყოველი ჰაზრი ჩემი მათ შორის გონებისა და **ხედვისათუს** არს, ანუ-და სიტყვიერებითი იყოს, გინადა სწავლულებითი ანუ-და ბუნებითი და ღმრთისმეტყველებითი (კავშ., განმარტ., ბოლოსიტყ., პეტრ. – **რ მარსა** – თუ ვინ და აღმოსაჩენთა-ცა ზედა მოქნებობდეს იგავთა-ცა, იხილნეს **ხედვანი** (**რ მარსა**) ერთსა შორის სულსა... რამეთუ ყოველსა უზადოდ სულსა წარმოაყენებს და გათვებით თითოეულსა **ხედვათასა**, და არ თან-წარმოიზიდავს და აღირევეს რაითავე **ხედვათაგანსა** (პრ., კავშ., პეტრ., 176; 106.16-23); **თეორია, შეხედულება, აზრი, ხედვა, ფილოსოფიური ჭერეტა –** „222.31-33“)

ხელ-0 – რად არს **ხედი** ამის სიტყუსად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §21)

ხელმით-0 – თეორიული – მარსა – ეწოდების **ხედვითსა** მას გონება, ხოლო საქმითსა, – სიტყუა და **ხედვითსა** მას – სიბრძნე, ხოლო საქმითსა – ცნობა (დამასკ., გარდ., 139, ეფრ.) // სიტყვიერისად რომელიმე არს **ხედვითი**, ხოლო რომელიმე – საქმითი და **ხედვითი** ვიდრემე არს გონებითი მიწითმა ვითარ-ყოფისა მყოფთაისად (დამასკ., გარდ., 139, არს.); [გაგონებისა გუარნი] ორ ვინამე არიან, ვითარ იგი საქმით- [ი] და **ხედვითი** (ნემეს., პეტრ., 106, 7-8)

ხელმით-0 ფილოსოფოსობა-მ – თეორიული ფილოსოფია – მარსა რ – განიყოფების ფილოსოფოსობად **ხედვითად** და საქმითად, **ხედვითი** იგი განიყოფების სიტყვიერებითად და სწავლულებითად და ბუნებათამეტყველებითად (დამასკ., დიალ., ეფრ. 52.7); ფილოსოფოსობად განიწვალების **ხედვითსა** მიმართ და საქმითისა (ამონ., მოხაჯს., ტარიჟ., 12,13);

ხელ-0 – აწ უკუე განუკმარტოთ **ხედული** ესე (კავშ., განმარტ., პეტრ., §53); მეტყვს ჩუენ ესე **ხედული** ხედვად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §87)

ხელ-0, ხელრება-მ, ხელმით-0 – წილი, ხედერი – ყოველი უკუდავსა **ხედრსა ხედრებული** და უსხეულოდ გუარი პირველ თუსდამი და თუსისა კენტრომსადმი უკუეტრფის (კავშ., განმარტ., პეტრ., §43); იღმრთებს თუსთა ზექონებათა ყოველთა მეკულოთა წესისა და ბუნებისაგან, ვითარ **ხელმითი** სანეტაროსა **ხედრსა** და მეკულოთა უბადრუკებისაგან ზესთ-დაშთომილი (კავშ., განმარტ., პეტრ., §63)

ხელ-0 – მარად, ციკლურად დენადი დრო – ბერძენი – ხელნომ არსო საზომი მიდრეკისად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §50); ესე სახელუარი **ხელ-**

ნოდსათუს არისტოტელესი და პერიპატოს-გამოთად არს (*კავშ.* *განმარტ.* *პეტრ.* §50)

ხრონებრ-ი – მუნ საუკუნოდ, ხოლო აქა – დინებად **ხრონებრი** (*კავშ.* *განმარტ.* *პეტრ.* §50)

კ

კელისაღმპრობაუ-ი – **შემწე** – **ბ ჯჷრუაყი** – ვითარცა მეცნიერი თუსისა უნდოებისად მივალს ვისსამე წმიდათა კაცთაგანისა და ევედრების მას, რადთა **კელისაღმპრობულ** და თანამლოცველ ექმნეს მას (*არეოპ.* *საეკლ.* *ეფრ.* 7.III.6)

კელისაღმპრობაულობა-ი – **ჩ ჯჷრუაყი** – რამეთუ განუყო მათ ზედამდგომელობად იგი და **კელისაღმპრობელობა** მათი (*არეოპ.* *ზეც.* *ეფრ.* 9.4)

კელოვნება-ი – **ჩ ჴაოსრქი** – **კელოვნება** ერთსახისა მის სრულებისად განდმრთობითი მიღებად თუთ მის ერთისაგან (*არეოპ.* *საეკლ.* *ეფრ.* 1.3)

კელოვნება-ი – **ცოდნა**, **ოსტატობა** – **ჩ ჴაოსრქი** – საზღვარი და განჩინებად კაცისად არს, რადთა იყოს ცხოველ სიტყვერ და მოკუდავ, შემწყნარებელ გონიერებისა და **კელოვნებისა** (*დამასკ.* *დიადლ.* *ეფრ.* 9.2); წულიდმოგონებისაგან წინაყოფისა თანააქუს **კელოვნება** (*ამონ.* *ტარიტ.* 163.25); ვითარმედ ყოველი შემოქმედი რათავე **კელოვნებათა** და ბუნებათად თან მისცემს თუსთა ნაკელოვნებთა ბუნებითთა (*კავშ.* *განმარტ.* *პეტრ.* §11); ქართუელნი თანადგომისა წილ, და თქემისა ესთა, ვითარმედ წმიდასა განგებასა ღმრთისასა კაცი ტომისაგან ჩუენისა უწარმოებთა, **კელოვნებათაგან** სულისათა დაველოვნებული, ხოლო ხედვათაგან გონებისათა გაგონებებული (*კავშ.* *განმარტ.* *ბოლოსიტე.* *პეტრ.* 222. 4-7); ცნობად მიზეზთად საქმე და აღსასრული არს ზედმიწევნულებისა და **კელოვნებისად**, და მაშინდა ვიტყუთ ზედმიწევნად **კელოვნებასა**, რაჟამს მიზეზნი ვცნნეთ მყოფთანი (*პრ.* *პეტრ.* *კავშ.* 11: 11.18-20)

კელოვნება-ი და **გელმინება-ი** // **გელმინება-ი** – **ჩ ჴაოსრქი** – თუ არ იყოს მყოფთა მიზეზი, არ-ვინად იყოს წესი პირველთა და შემდგომთად... და არცა **კელოვნება** და **ზედმიწევნა** რადთავე მყოფთაგანისად (*პრ.* *პეტრ.* *კავშ.* 11: 11.13-17)

კმა-ი – 1. **ლოგიკ.** **უზოგადესი ცნება**, **კატეგორია** – **ჩ ფაჟი** – არსობად განიყოფების არსებითად და შემთხუევიითად, არა ვითარცა ნათესავი სახედ, არამედ ვითარცა ერთსახელთა **კმა** ერთისაგანად (*დამასკ.* *დიადლ.* *ეფრ.* 32.1); ფილოსოფოსთა ... შემომკრებელთა ყოველთასა, გარემოკლიტნეს და გარემუწყერნეს ათთა რათმე **კმათა** ქუეშე (*ამონ.* *ტარიტ.* 105.14); მოივსენა მასწავლელობასა შინა **კმათა** რათადმე ხუთთად უცნაურად ჩუენგან მყოფთად ჩუეულებისა შორისა (*ამონ.* *ტარიტ.* 20.7);

კორც-ი – **რბ** **თძა** – **კორცნი** არიან სამ-კერძო მიმოგანგენილ, რამეთუ აქუს სიგრძე და სივრცე და სიღრმე (*დამასკ.* *გარდ.* 113. *ეფრ.*); არა სადმე ერთისა არსებისანი არიან სული და **კორცნი** (*დამასკ.* *გარდ.* 199.

არს.); პეტრე განიკუეუების, ესე იგი არს, განიყოფების სულად და **ვორცად** (დამასკ., დიალ., ეფრ. 3,4); **ვორცი მშვნეიერი და სულიერი** – **τὸ σῶμα ψυχᾶν** – დაეთესვის **ვორცი მშვნეიერი**, ესე იგი არს, ზრქელი და მოკუდავი და აღდგების **ვორცი სულიერი**, უქცეველი, უვნებელი, წულილი (დამასკ., გარდ., 302, არს.); – **ἡ σὰρξ** – განგეუეთით რად **ვორცი** მრავალ ნაჭკერად **ვორცისა** და თითოეულსა ნაწილსა ნაჭკერისასა **ვორც** უწოდინ და განსაზღვრებასა **ვორცისასა** მიითუალავს (დამასკ., დიალ., ეფრ. 14,8)

ქორციელ-ი – **σπακῆ** – საქმე და საცნობელობა **ვორციელისა**, ვიდრემე მხოლოდ ბორციისა-ოდენ ქმნასა ცებნად [არს], ხოლო მშვნეიერისა – არცა ქმნასა ნებებად ოდესცა არცა შემთხუვებასა ჰავისასა, ხოლო სულიერისა – მხოლოდ კათილად-ოდენ ქმნისა ნებებად (მაქს., თაღას., K-14; 194); ჩუენთუს, სულისა და არა წიგნისადა შედგომილთათუს, ყოველთავე **ვორციელთა** განგდებად და სულიერი მსახურებად და ღმრთისა მიმართ შეერთებად არს სანატრელი შაბათობად (დამასკ., გარდ., 289, არს.)

ქსენება-ი – **ἡ μαῦα** – **ხსოვნა, მეხსიერება, მოგონება** – რამეთუ **ვსენება** არს გრძნობისა რადსმე და განმგომებელობისაგან დატევებული ოცნებად(დამასკ., გარდ., 124, არს.); რამეთუ მომვსენებლობად არს **ვსენებისა** და აღვსენებისა საუნჯე (ნემეს., პეტრ., 89, 11); – ხედვენ ივინი [მცურვალნი] წყალთა შინა და არა აქუს მათ **ვსენება** და არცა უცნებად, და არცა მეცნიერებად მოყუასთა თუსთად (ბახ., ექუს., უძე., ანონ., 107,108 1-3)

ქსოვნება-ი – **ხსოვნა, მოგონება** – **μαρτυρία** – რაჟამს სახეთა მათთა, რომელნი სთნდეს და რომელნი მოიგონნა, ცხოვლად ჰმარხვიდეს, **ვსოვნებად** ითქუმის (დამასკ., გარდ., 124, არს.)

X

ქმრჩინება-ი – **ლოგიკა** – **ჯერჩინება** – **ἡ κατὰθεοσ** – დადებითი მსჯელობა, წართქმა, მტკიცება – **ჯერჩინება** წათქუამად ითქუმის, ვითარი იგი ვითარმედ „კეთილ არს“, ხოლო უგარის-ყოფად – უკეთქუამად (დამასკ., დიალ., 38,21, არს.)

ქუარისახეი – დაესახვის ბეჭედი (არეობ., საეკლ., ეფრ., 5,11) – **στυροειδής** – ვითარცა ესე ყოველი გუელს-მოღვინედ აღუგაროს მას სრულ ყოფადმან მან, **ჯუარისახეიდ** აღბეჭდავს მას მდღელი და აღბეჭეცს (არეობ., საეკლ., ეფრ., 6,11)

ჰ

ჰამრ-ი – **ერთი ოთხ ელემენტაგანი** – **ὁ ἄήρ** – [ღმერთმან] ცეცხლი, წყალ და ჰაერი დაჰბადა, ვითარცა უნდა (ბახ., ექუს., უძე., ანონ., 31,5-6)

ჰაზრ-ი – მნიშვნელობა, მიზანი, აზრი – ჰაზრი ამის წიგნისად (კავშ., განმარტ., პეტრ., წინასიტყ., პეტრ., 3,5); ჰაზრი მისდა არს შეერთებად თუსდა კენტროდს მიმართ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §32)

ჰაზრობა – მოაზრება, გაგება – ესე-ვითარად იჰაზროს კეთილობად (კავშ., განმარტ., პეტრ., §40); ჰგონებს და ჰაზრობს უბეჰქმნად მისდა (კავშ., განმარტ., პეტრ., §32); – უსხეულოდსა გუარისა თანდაბუნებებითა იქმნა და იჰაზრა იგი თვთმდგომარედ (კავშ., განმარტ., პეტრ., §45)

History of old Georgian of philosophical-theological Terminology

Formation of Georgian theological-philosophical (scientific) language had been conditioned by a tight connection with Greek civilization from Hellenic antiquity onwards, but especially after proclamation of Christianity as the state religion of the Georgian Kingdom in IV century, throughout the entire Byzantine era. Greek language, which in words of Ioane Petritsi, is “apt for intellectual theories”, in which “all notions have their own terms appropriate to their essences”, had been being formed by generations of Hellenic philosophers and Byzantine theologians in the course of centuries, having nurtured languages of the Western and Eastern Christendom. Greek terminological models, semantic and formal calques of Greek terms are established in scientific usage of those languages.

In the process of translation of terms older translator had encountered major problems, because, as Eprem Mtsire would say, “in abyss-like depth of Greek language one and the same word can convey many meanings”, that is to say, those words and terms are *polysemic*; besides, for one and the same notion different authors, and even one and the same author in different places, are used two or more different synonymous lexemes. Besides that the Georgian translators had to find Georgian equivalents in order to introduce necessary differentiation of the notions that were completely novel and unfamiliar to them, they faced also additional problems through the polysemy and synonymy of Greek terms. That’s why conveying of one and the same notion by different equivalents is a common feature in Georgian translations. Versatility of Georgian equivalents was caused also by the necessity of consideration of contextual significance of a Greek term. Meaning and notional value had been ascertained gradually, in the course of translational process. Actually this is true not only with regard of translations, but also with regard of the very Greek philosophical-theological language of the Byzantine period. As an example for that can be adduced the re-thinking from the standpoint of the Christian dogmatics of the terminological pairs of the Hellenic philosophy: οὐσία- ὑπόστασις and πνεύμα – ψυχή.

Transformation of notions and terminology of the Hellenic philosophical systems, predominantly those of Neoplatonism, had been happening gradually. This transformation had been taking place in theological debates during Church councils, in which meaning of this or that theological notion had to be defined in a clear, terminological fashion, especially due to the fact that heretical teachings were not infrequently caused by ambiguity of

antique terminological apparatus. This problem is well addressed by St. Basil the Great in one of his letters to his brother St. Gregory of Nyssa. Well known are also words of Ephrem Mtsire: “Greek language is abyss-deep and one and the same words may convey many meanings”. When Ephrem accentuates differentiation of the terms *πνεύμα* – *ψυχή*, he considers it a problem of Georgian language that those two completely unequal notions are expressed by the same Georgian word “suli”.

Process of Christianization of theological terminology can be said to have ended by fundamental three-volume work of St. John Damascene “The Source of Knowledge” (*Πηγή γνώσεως*), in which is gathered and summarized terminology expressing the dogmas accepted in ecclesiastic tradition and the Church councils.

In the process of translation of polemical-exegetical works of the holy fathers, along with the Greek language, Georgian philosophical-theological terminology gradually had been being formed, honed and made exact. Its highest stage had been achieved in the Black Mountain (in translations and comments of Ephrem Mtsire) and Gelati schools (in works of “three Arsens” and “three Johns”).

As evident from the present dictionary, we can trace the development of Georgian philosophical terminology from the first written monuments of V century. In literature of different genres both original and translated, we amply find different terms denoting philosophical-theological or natural-science notions. However, those terms had been created in different times and by different authors, so that they needed to be placed in one formal and semantic system, which naturally implied dealing with the problem of polysemy and synonymy within this system. The major problem was that, as we have mentioned above, in monuments created in different times and places for one and the same notion was used different lexemes. For example: *στοιχείον* - სტუქიონი, წესი, ნივთი, ასო, აგებულება, ბუნება; and vice versa: for different notions was used one and the same lexeme (for example, the term *გონება* was used in the sense of “intellect”, “thought”, “wit”, “notion”, “soul”, “habit”, “conscience”. Thus, the Hellenophile translators of the XI-XII centuries faced an extremely difficult problem: in order to differentiate notions, it was necessary to avoid polysemy and synonymy, however, even in the classically elaborated Greek philosophic language the terminological versatility and ambiguity had not been overcome, which posed a major difficulty to their commentators and translators. In the process of development of Georgian scientific language major contribution were made by unknown translators as well by Tao-

Klarjeti ascetics and by great Athonite fathers – Euthymios and George Athonites.

The Georgian equivalents of terms of Hellenic or Byzantine authors that were created in different times and in different places (among them in Georgian monastic centers outside Georgia) needed systematic elaboration, which was a precondition for composition and translation of philosophical works and for development and refinement of Georgian philosophical thought. In this sense, contribution of the great monastic of the Black Mountain, Ephrem Mtsire in systematic elaboration of Georgian philosophical-theological terminology is enormous (the major part of the dictionary represents the material from the works of John Damascene and the Areopagitic corpus translated by Ephrem).

And yet, in en route the development of the Georgian philosophical-theological terminology Gelati theological-literary school represents a completely new stage. Gelati was a typical hearth of Medieval thought and education, representing a “school for youngsters”, in which “many Georgians studied philosophy”. In words of a contemporary historian, the King David the Builder “gathered men of decent conduct and adorned by all sorts of virtues, not only those found within the borders of the Kingdom, but also, when the King heard about somebody’s holiness, goodness, perfection, fullness of bodily and spiritual virtues, he would gather suchlike from the end of the world and bring them to Gelati”. In Gelati had been carried out the process of intense acceptance and elaboration, translation and commenting of the Antique philosophy and Christian exegesis. This was out of necessity followed by special, systematic elaboration of philosophical terminology, which in its turn brought Georgian philosophical thought in XII-XIII centuries to its highest peak. Gelati theological-literary school represents an important stage of development of the Georgian philosophical thought. This school was a projection of XI-XII centuries Byzantine philosophical-theological milieu on a Georgian soil and followed essentially the same path that in European setting ensued in the high scholasticism. However, despite its great aspirations and vast literary production, Gelati school was but a tiny island, a dead end that after the fall of the Byzantium, due to its geopolitical circumstance could not establish connections with the European cultural world and that’s why could not get enrolled and united in that universal process, that culminated in the European Renaissance.

On the background of general translational and linguistic-conceptual homogeneity, in the Gelati literary school one can clearly distinguish two main trends: the one belonging to the “enlightener of the entire Church,

pious laborer, knower of Georgian and Greek languages” - Arsen Ikaltoeli, and the other to Ioane Petritsi, who “illuminated Georgian language, making it as shining as the sun”. Thus, in the Gelati school were elaborated theoretical foundations for exact, adequate translation and principles of formation of Georgian philosophical language; was established Georgian philosophical language and style, was laid a foundation of formal-semantic system of Georgian philosophical terminology.

The principles on which this system is based can be briefly described in this way:

1. A philosophical term should have been created by Georgian roots and affixes.
2. A term should have been distinguished from common, everyday words through formal-semantic orderliness and through possessing a distinct place within a system.
3. A term should have been transparent, motivated, and should have conveyed precisely the meaning of the relevant notion.
4. There should have been a unambiguous relation between a term and a notion: the term should have been monosemantic.
5. A terms should have been short and precise.

We consider activation of those principles an urgent present day necessity for further development of the Georgian philosophical-theological language.

Damana Melikishvili

ბ ი ბ ლ ი ო ბ რ ა ვ ი ა

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის კ. კეკელიძის სახ.

ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდების ხელნაწერები:

1. A 1108 – გელათის კატენებიანი ბიბლია, XII ს.
2. A 52 – თეოფილაქტე წმიდისა მთავარეპისკოპოსისა ვულ-ლარიადსად, თარგმანება იოანნის სახარებისად, XIII ს.
3. A 102 – თარგმანებად წმიდისა ევანდელიისა მარკოზის თავისად.
4. A 113 – თარგმანებად წმიდისა ევანდელიისა ლუკას თავისად.
5. A 39 – იოანე სინელი, კლემაქსი ანუ კიბე.
6. A 240 – კრებული (წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა იოანე მონაზონისა და ხუცისა დამასკელისა, თქუმული მართლისა სარწმუნოებისათუს, 27r-161r).
7. A 16 – გრიგოლ ღვთისმეტყველის თხზულებათა კრებული.
8. H 1337 – პროკლე დიადოხოსის „კავშირნი“ იოანე პეტრიწის განმარტებითურთ, XIII ს.
9. S 2562 – ამონიოს ერმიასის „მოსაჯსენებელნი“, „ხუთთა კმა-თადმი პორფირისათა“ და „ათთა კატილორიათადმი არისტო-ტელისათა“.
10. S 2579 – ნემესიოს ემესელი, ბუნებისათუს კაცისა, იოანე პეტრიწის თარგმანი, XIII ს.
11. Q 1152 – გელათის კატენებიანი ბიბლია, XIII ს.
12. K 14 – მაქსიმე აღმსარებელი, თხზულებანი, ქუთაისის ფონდი.

დამოწმებული ტექსტები და შემოკლებანი:

13. ახალი აღთქმის ტექსტები: ქართული ოთხთავის ორი ბო-ლო რედაქცია, გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო ივ. იმნაი-შივილი, 1979.
14. ძველი აღთქმის ტექსტები: მცხეთური ხელნაწერი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ელ. დო-ჩანაშვილი, თბ., 1961-1986.
15. ავგუსტინე – აღსარება ნეტარი ავგუსტინესი, საქართველოს ეკლესიის კალენდარი, თბ., 1985.

16. ამონ. – ამონიოს ერმისის თხზულებანი ქართულ მწერლობაში, ტექსტები გამოსაცემად მოამზადეს ნ. კეჭელაძემ და მ. რაფაევამ, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო მ. რაფაევამ, თბ., 1983.
17. ანტინესტორ. – ანტინესტორიანული ტრაქტატები არსენ ვაჩეს ძის „დოგმატიკონში“, გამოსცა ა. ჩანტლაძემ, თბ., 1997.
18. არეოპ. – პეტრე იბერიელი, შრომები, ევრემ მცირის თარგმანი, გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო ს. ენუქაშვილმა, თბ., 1961.
19. ბალავ. – ბალავარიანის ქართული რედაქციები, გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ი. აბულაძემ, თბ., 1957.
20. გაბალ., ექუსთ. – დამოწმ. ე. ჭელიძის წიგნიდან: “ ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია”, თბ., 1996.
21. გარდამოც. – იოანე დამასკელი, „გარდამოცემა“, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა რ. მიმინოშვილმა (ხელნაწერის უფლებით).
22. „განმარტება“ – იოანე პეტრიწი, შრომები, თ. II, განმარტება პროკლესტუს დიადოხოსისა, ტექსტი გამოსცეს და გამოკვლევა დაურთეს შ. ნუცუბიძემ და ს. ყაუხჩიშვილმა, თბ., 1937.
23. გიორგი ამარტოლი – ხრონოგრაფი გიორგი მონაზონისა, გამოსცა სიმ ყაუხჩიშვილმა, ტფ. უნივ. გამომც., 1920.
24. გიორგი მცირე – „ცხორება გიორგი მთაწმიდელისა“, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი II, ილია აბულაძის რედაქციით, თბ., 1967.
25. დამასკ. გარდამ. – წმ. იოანე დამასკელი, გარდამოცემა უცილობელი მართლმადიდებელი სარწმუნოებისა, ტექსტი გამოსაც. მოამზადეს რ. მიმინოშვილმა და მ. რაფაევამ; ე. ჭელიძის თან. ქართ. თარგმანითურთ, თბ. სას. აკად. გამომც., 2000.
26. დიად. – იოანე დამასკელი, დიალექტიკა, ქართული თარგმანების ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო მ. რაფაევამ, თბ., 1976.
27. დ. სჯ. კ. – დიდი სჯულისკანონი, არსენ ივალთოელის თარგმანი, გამოსცეს ე. გიუნაშვილმა, მ. დოლაჭიძემ, ე. გაბიძაშვილმა, გ. ნინუამ, თბ., 1975.
28. ეზეკ. – ეზეკიელის წიგნის ძველი ქართული ვერსიები, ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო თ. ცქიტიშვილმა, თბ., 1976.

29. ეკლესიასტ. თარგმ. – თარგმანებად ეკლესიასტისად მიტროფანე, მზურნელ მიტროპოლიტისად, გამოსცა კ. კეკელიძემ, თბ., 1920.
30. ექუსთა, გ. ათ. – ბასილი დიდი, ექუსთა დღეთად, გიორგი ათონელის თარგმანი, ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო მ. კახაძემ, თბ., 1947.
31. ექუსთა, უძვ. – ბასილი კესარიელი, „ექუსთა დღეთად“, უძველესი რედაქციები ბასილი კესარიელის „ექუსთა დღეთადსა“ და გრიგოლ ნოსელის „კაცისა აგებულებისათუს“, X-XIII სს. ხელნაწერთა მიხედვით გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ი. აბულაძემ, თბ., 1964.
32. კავშირ. – იოანე პეტრიწის შრომები, ტ. I, პროკლე დიადოხოსისა, პლატონურისა ფილოსოფოსისა კავშირნი ღმრთისმეტყველებითნი, ქართული ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო სიმ. ყაუხჩიშვილმა, თბ., 1940.
33. კალმას. – იოანე ბაგრატიონი, კალმასობა, ფილოსოფიური ნაწილი, ტექსტი გამოსცა გ. დედაბრიშვილმა, თბ., 1974.
34. კაც. აგებ. გ. ათ. – „დაბადებისათუს კაცისა“ გიორგი მთაწმიდლისეული თარგმანი, ტექსტი დაადგინა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ნ. შალამბერიძემ, საკანდ. დისერტაცია, თბ., 1964.
35. კაც. აგებ. უძვ. – უძველესი რედაქციები ბასილი კესარიელის „ექუსთა დღეთადსა“ და „კაცისა აგებულებისათუს“, გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ი. აბულაძემ, თბ., 1964.
36. მამ. სწავლ. – მამათა სწავლანი, გამოსცა ი. აბულაძემ, თბ. 1955.
37. მამ. ცხ. – მამათა ცხოვრებანი, ტექსტი გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ვ. იმნაიშვილმა, თბ. 1975.
38. ნემეს. – ნემესიოს ემესელი, ბუნებისათუს კაცისა, ბერძნულიდან გადმოღებული იოანე პეტრიწის მიერ, ს. გორგაძის გამოცემა, თბ., 1914.
39. რომ., კორ., კოლას., ფილიპ. – პავლეს ეპისტოლეთა ქართული ვერსიები, გამოსაცემად მოამზადეს ქ. ძოწენიძემ და კ. დანელიამ, თბ., 1974.
40. პირმშ. – მიქელ პსელოსისა, პირმშოისათუს, გეორგიკა გამოსცა ს. ყაუხჩიშვილმა, ტ. VI, თბ., 1966.
41. რ.-ურბნ. ძეგლ. – რუის-ურბნისის ძეგლისწერა, გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო ე. გაბიაშვილმა, თბ., 1978.

42. სამართ. სომხ. – სამართალი სომხური, ქართული სამართლის ძეგლები, გამოსცა ი. დოლიძემ, ტ. I, 1963.
43. საქ. მოციქ. – საქმე მოციქულთა, გამოსცა ი. აბულაძემ, თბ., 1950.
44. საქ. სამოთხ. – საქართველოს სამოთხე, სრული აღწერად ღუაწლთა და ვნებათა საქართველოს წმიდათა, შეკრებილი და გამოცემული მ. პ. საბინინის მიერ, 1882.
45. სინ. მრ. – სინური მრავალთავი 864 წლისა, ა. შანიძის რედაქციით, წინასიტყვაობითა და გამოკვლევით, თბ., 1959.
46. სწავლ. – ბასილი კესარიელის სწავლანი, ეფთვმე ათონელისეული თარგმანი, გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ც. ქურციკიძემ, თბ., 1983.
47. ფსალ. – ფსალმუნის ძველი ქართული რედაქციები X-XIII საუკუნეთა ხელნაწერების მიხედვით გამოსცა მ. შანიძემ.
48. შატბ. კრებ. – შატბერდის კრებული X საუკუნისა, გამოსაცემად მოამზადეს ბ. გიგინეიშვილმა და ე. გიუნაშვილმა, თბ., 1979.
49. ცხ. დავით. – ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისი, ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, თბ., 1955.
50. წყობილსიტყვ. – ანტონ ბაგრატიონი, წყობილსიტყვაობა, გამოსცა, გამოკვლევა, კომენტარები და ლექსიკონი დაურთო ივ. ლოლაშვილმა, თბ., 1980.
51. ხრონოლრ. – ხრონოგრაფი გიორგი მონაზონისა, გამოსცა ს. ყაუხჩიშვილმა, თბ., 1920.
52. ჰორაციუსი – კვინტუს ჰორაციუს ფლავიუსი, პოეტური ხელოვნებისათვის, ლათინურიდან თარგმნა ა. ურუშაძემ, თბ., 1981.
53. Анафемствование – Анафемствование (отлучение от церкви) совершаемое в первую неделю великого поста, историческое исследование о чине православия Константина Никольского, СПб, 1879.
54. Алексиада. – Анна Комнина, Алексиада, вступительная статья, перевод и комментарий Я. Н. Любарского, М., 1965.
55. Деян. вселен. соб. – Деяния вселенских соборов, изд. в русск. пер., Казань, т. I-VII, 1887-1891.
56. Немез. – Немезий, епископ Эмесский, О природе человека, пер. с греч. Ф. Владимирского, Почаев, 1914.

57. Прокл. – Прокл, Первоосновы теологии, перев. и комментарии проф. А.Ф. Лосева, Тб., 1972.
58. Тв. Вас. Вел. – Творения иже во святых Василия Великого, Письма, т. III, СПб 1911.
59. Хроногр. – Михаил Пселл, Хронография, перевод, статья и примечания Я. Н. Любарского, М., 1971.
60. Ammon. – Commentaria in Aristotelen Graeca, v. IV, Ammonius in Porphirii Isagogen, vive V voces, ed. Ad. Russe, Berolini.
61. А.П. Αναλ.–'Αριστοτέλης,'Αναλυτικά προτέρα,'Αριστοτέλης, Opera omnia, graece et latine, vol I, Parisiis, edit. Ambrosio Firm. Didot. MDCCCLXII.
62. Dial. – Die Schriften des Ioannes von Damaskos, I, Dialectica, ver. Bon. Kotter, Berlin, 1969.
63. Dodds – Proclus, *The Elements of Theology*. A revised text with Translatoin, Introduction and Commentary by E.R. Dodds, Oxford, 1963.
64. "Εκδοσ.–Ioannes Damaskius, "Εκδοσις ακριβής ὀρθόδοξον πιστέως, P.G. - t. 94.
65. 'Εξαημ. – Βασιλείος Καισαρείας ὁ Μέγας,,Ὀμιλίαι Εἰς τὴν 'Εξαήμερον, P.G. t. 29, 1857.
66. In Parm. – Prokli, Opera t. IV. Commentarii in Parmenidem, Platonis, ed. Victor Cousin, Parisiis, 1821.
67. In Tim. – Proclus, Commentaria in Timaeus, ed. E. Diehl. Laipzig, 1903-1906.
68. Ital. – Ioannis Itali, Opera, textum graecum secundum collationem a Grigorio Cereteli, confectam adidit et praefatione instruxit N. Ketschakmadze, Tbilisi, 1966.
69. Nem.– Νεμεσίου ἐπισκόπου'Εμέσης, Περί φύσεως ἀνθρώπου, P.G. t. 40, 1858.
70. P.G. t. 44 – Γρηγόριου ἐπισκόπου Νύσσης, Περί κατασκευῆ τοῦ ἀνθρώπου, 1863.
71. Procl. – Πρόκλου Διαδόχου Πλατωνικοῦ. Στοιχείωσις Θεολογική, Plotini, Enneades, edit, A.F. Didot, Parisii, 1885.
72. Septuaginta, ed. A.Rahlf's.
73. The Greek new Testament, ed. by K. Aland... UBS, Third Edition (corrected).

დამოწმებული სამეცნიერო ლიტერატურა:

74. მ. ანდრონიკაშვილი, 1966. – ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობებიდან, თბ., 1966.
75. ს. ავერინცევი, 1977 – Аверинцев С.С. Поэтика ранневизантийской литературы, М., 1977.
76. ს. ავერინცევი, 1984 – Аверинцев С.С. Эволюция философской мысли, в кн.: Культура Византии, М., 1984.
77. ახმანოვი, 1960 – А.С. Ахманов. Логическое учение Аристотеля, М. 1960.
78. ა. ბეგიაშვილი, 1972 – ა. ბეგიაშვილი, ერთი ფილოსოფიური ტერმინის შესახებ (არსება), მაცნე, ფილოსოფია-ფსიქოლოგიის სერია, №3, თბ., 1972.
79. ი. ბოგროში – Ю. Богрош. Фома Аквинский, М., 1966.
80. ე. ბრეიე, 1970 – Emile Brehier, Histoire de la Philosophie, La civilisation Byzantine, Paris, 1970.
81. ა. გერდი, 1968 – А.С. Герд. Проблемы формирования научной терминологии. автореферат канд. филол. наук, Л., 1968.
82. ლ. გიგინეიშვილი, 1995 – ჰენადები იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ სისტემაში, ქუთ. უნივ. მოამბე, 1995, №4.
83. ლ. გიგინეიშვილი, 1998 – ლ. გიგინეიშვილი, იოანე პეტრიწის „განმარტების“ ერთი პასაჟის გაგებისათვის, გელათის მეცნიერებათა აკადემიის წელიწადეული, №1, 1998.
84. ი. გოგებაშვილი, 1912 – ი. გოგებაშვილი, ბუნების კარი, თბ., 1912.
85. მ. გოგობერიძე, 1937 – მ. გოგობერიძე, პეტრიწი და მისი მსოფლმხედველობა, წიგნში: რუსთაველი, პეტრიწი, პრელუდიები, თბ., 1961, გვ. 129-216.
86. მ. გოგობერიძე, 1972 – მ. გოგობერიძე, რჩეული ფილოსოფიური თხზულებანი, ტ. II, ფილოსოფიის ისტორია, ტ. I, თბ., 1972.
87. ლ. გრიგოლაშვილი, 1984 – ლ. გრიგოლაშვილი, დროისა და სივრცის პოეტიკისათვის ქართულ ჰიმნოგრაფიაში, კრებ. ივირონი, თბ., 1984, გვ. 100-113.
88. კ. დანელია, 1983 – კ. დანელია, ქართული სამწერლო ენის ისტორიის საკითხები, თბ., 1983.

89. ს. დანელია, 1978 – ნარკვევები ანტიკური და ახალი ფილოსოფიის ისტორიაში, 1978.
90. ვ. დანილენკო, 1977 – В.П. Даниленко. Русская терминология (Опыт лингвистического описания), М., 1977.
91. ა. დებორინი, 1957 – А.М. Деборин. Заметки о происхождении и эволюции научных понятий и терминов, ВЯ, 1957, №4.
92. ო. დიე, 1974 – Platon, euvres complètes, t. VIII, I partie, Parménide, texte établi et traduit par August Diès, Paris, 1974.
93. თ. დოლიძე, 1984 – Т.И. Дolidze, Вопрос о функции ἡ λογική πραγματέια в комментариях школы Аммония, Труды ТГУ, Археология, классическая филология, византистика, 1984, № 249.
94. თ. დოლიძე, 1984 – თ. დოლიძე, ამონიოს ერმიასის სკოლის ლოგიკურ კომენტართა რეკონსტრუქციისათვის ბიზანტიურ ფილოსოფიაში, თსუ შრომები, არქეოლოგია, კლასიკური ფილოლოგია, ბიზანტინისტიკა, №249, 1984.
95. ე. დონანაშვილი, 1984 – ე. დონანაშვილი, „დროება“ სიტყვის განმარტებისათვის, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, №3, 1984.
96. რ. ენუქაშვილი, 1987 – რ. ენუქაშვილი, „გონება“ ახალი აღთქმის წიგნთა ძველ ქართულ რედაქციებში, კრებულში: აკაკი შანიძე – 100, თბ. 1987.
97. მ. ვლადისლავლევი, 1881 – М. Владиславлев. Логика. Обзорение индуктивных и дедуктивных приемов мышления, СПб., 1881.
98. ლ. ვორონოვი, 1986 – Л. Воронов. Вопрос о „Филиокве" с точки зрения русских богословов. Богословские труды, юбилейный сб. Ленингр. дух. академии, 1986.
99. ვ. ზუბოვი, 1903 – В.Н. Зубов, Аристотель, М., 1909.
100. გ. თევზაძე, 1981 – გ. თევზაძე, სქოლასტიკა ბიზანტიაში, იოანე პეტრიწი, წიგნში: შუა საუკუნეების ფილოსოფიის ისტორიის პრობლემები, ნაწ. 1, თბ., 1981.
101. გ. თევზაძე, 1984 – Г. Тевзадзе. Учение Аристотеля о времени и его решения в философии Иоана Петриши. თსუ შრომები, არქეოლოგია, კლასიკური ფილოლოგია, ბიზანტინისტიკა, 1984. № 249.
102. გ. თევზაძე, 1984 – გ. თევზაძე, იოანე პეტრიწის ფილოსოფიის ზოგიერთი საკითხი, კრებულში: საისტორიო-ფილოლოგიური ძიებანი, II, 1984.

103. ილია, 1927 – ილია ჭავჭავაძე, თხზულებათა სრული კრებული, 1927.
104. ილია, 1953 – ილია ჭავჭავაძე, თხზულებათა სრული კრებული, ტ. V, 1953.
105. ა. კაუდანო, 1968 – А.Я. Кажлан. Византийская культура (X–XII вв.), М., 1968.
106. ნ. კეჭაღმაძე, 1970 – ნ. კეჭაღმაძე, იოანე იტალოსის შემოქმედება, თბ., 1980.
107. რ. კიუნერი, 1892 – Ausführliche Grammatik der Griechischen Sprache von der Raphael Kühner, Hannover, 1892.
108. ი. ლოლაშვილი, 1968 – ი. ლოლაშვილი, იოანე პეტრიწი-ჭიმჭიმელი, სათნოებათა კიბე, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და შენიშვნები დაურთო ივ. ლოლაშვილმა, თბ., 1968.
109. ლოლაშვილი, 1982 – ი. ლოლაშვილი, მცირე უწყებანი ქართველთა მწერაღთათვის, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, კომენტარი და ლექსიკონი დაურთო ივ. ლოლაშვილმა, თბ., 1982.
110. ქ. ლომთათიძე, 1959 – ქ. ლომთათიძე, ლ//რ-ს მონაცვლეობისათვის ქართველურ ენებში, იკე, XI, 1959.
111. ა. ლოსევი, 1929 – А.Ф. Лосев. Критика платонизма у Аристотеля, М., 1929.
112. ა. ლოსევი, 1971 – А.Ф. Лосев. Стоихейон, древнейшая история термина. Уч. труды МГПИ, § 450, 1971.
113. ა. ლოსევი, 1960 – А.Ф. Лосев. Философская проза неоплатонизма, в книге: История греч. лит-ры, т. III, М., 1968.
114. ა. ლოსევი, 1975 – А.Ф. Лосев. История античной эстетики. Аристотель и поздняя классика, М., 1975.
115. ა. ლოსევი, 1978 – А.Ф. Лосев. Эстетика возрождения, М., 1978.
116. ვ. ლოსკო, 1943 – В. Лосский, Исхождение Святого Духа в русском православии, учение о троице. Журн. Моск. патриархии, 1973, №9.
117. დ. ლოტე, 1961 – Д.С. Лотте. Основы построения научно-технической терминологии, М., 1961.
118. გ. მაიოროვი, 1979 – Г.Г. Майоров, Формирование средневековой философии, М., 1979.
119. ბ. მარი, 1909 – Н.Я. Марр, Иоан Петрицкий, грузинский неоплатоник XI–XII вв., СПб., 1909.

- 120.მ. მანხანელი, 1988 – მ. მანხანელი, ბერძნული შესატყვისობანი ეფრემ მცირისეული თარგმანისა „სახე“, ძვ. ქართული ენის კათედრის შრომები, ტ. 27, 1988, გვ. 184.
- 121.ნ. მახარაძე, 1986 – ნ. მახარაძე, ფსევდო დიონისე არეოპაგელის ენის ზოგიერთი თავისებურების გამო, არეოპაგიტული ძიებანი, თბ., 1986.
- 122.დ. მელიქიშვილი, 1968 – დ. მელიქიშვილი, იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ შრომებში ნახმარი ზოგიერთი ტერმინის განმარტებისათვის, I, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1968, №1.
- 123.დ. მელიქიშვილი, 1974 – დ. მელიქიშვილი, სიტყვაწარმოების საერთო საშუალებანი ეფრემ მცირისა და იოანე პეტრიწის ენაში, თსუ შრომები, 6-7 (№151-152), 1974.
- 124.დ. მელიქიშვილი, 1975 – დ. მელიქიშვილი, იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ შრომათა ენა და სტილი, თბ., 1975.
- 125.დ. მელიქიშვილი, 1978 – Д. Н. Меликишвили, К становлению грузинской философской терминологии, В.Я., 5, Москва, 1978.
- 126.დ. მელიქიშვილი, 1980 – დ. მელიქიშვილი, ნაცვალსახელთა ფუძის აგებულების საკითხი, კრებ. საენათმეცნიერო ძიებანი, თბ., 1980.
- 127.დ. მელიქიშვილი, 1984 – დ. მელიქიშვილი, ძველი ქართული ლოგიკური ტერმინოლოგიიდან, I. ძვ. ქართული ენის კათედრის შრ., 25, 1984.
- 128.დ. მელიქიშვილი, 1987 – დ. მელიქიშვილი, დასკვნა-დასაბუთებასთან დაკავშირებული ტერმინოლოგია ძველ ქართულში, მაცნე, ფილოსოფ. და ფსიქოლოგ. სერია. №1, 1987.
- 129.დ. მელიქიშვილი, 1987(1) – დ. მელიქიშვილი, ძველი ქართული დიალექტიკური ლექსიკიდან, „ნარდომი“, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1987.
- 130.დ. მელიქიშვილი, 1988 – დ. მელიქიშვილი, იოანე პეტრიწის „განმარტების“ ბოლოსიტყვაობის შედგენილობისა და ზოგი ახალი წყაროსათვის, თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრ., №27, 1988.
- 131.ნ. ნათაძე, 1984 – ნ. ნათაძე, ჰეგელი, გონის ფილოსოფია, თბ., 1984.
- 132.ნ. ნათაძე, 1985 – ნ. ნათაძე, ვეფხისტყაოსნის ფილოსოფიური მოტივები, თბ., 1985.

133. გ. ნოღია, 1985 – გ. ნოღია, ფილოსოფია, ენა და ფილოსოფიის ენა, ცისკარი, 1985, №2, გვ. 144-153.
134. ვ. ნოზაძე, 1963 – ვ. ნოზაძე, ვეფხისტყაოსნის ღმრთისმეტყველება, პარიზი, 1963.
135. შ. ნუცუბიძე, 1937 – შ. ნუცუბიძე, იოანე პეტრიწი და მისი „განმარტება“. იხ. იოანე პეტრიწის შრომები, ტ. II, 1937.
136. ვ. ოფერმანსი, 1972 – ვ. ოფერმანსი, ხუთი მიზეზის შესახებ იოანე პეტრიწთან და თომა აქვინელთან, მაცნე, ფილოსოფიისა და ფსიქოლოგიის სერია, 1972, №3.
137. მ. რაფავა, 1982 – მ. რაფავა, ამონიოს ერმიასის თხზულებანი ქართულ მწერლობაში, გამოკვლევა, თბ., 1982.
138. მ. რაფავა, 1975 – მ. რაფავა, „იგავი, ხატი, სახე“ პეტრიწის „განმარტებაში“, „მრავალთავი“, 1975.
139. ვ. სოკოლოვი, 1979 – В.В. Соколов. Средневековая философия, М., 1979.
140. ვ. ტატაკისი, 1959 – V. Tatakis, La philosophie Byzantine par Basile Tatakis, Paris, 1959.
141. ფ. უსპენსკი, 1892 – Ф. Успенский. Очерки по истории византийской образованности, СПб., 1892.
142. დ. ფონსუა, 1944 – დ. ფონსუა, ქართული ენის ლექსიკოლოგია, თბ., 1974.
143. კ. ფრეიბერგი, 1975 – Л.А. Фрейберг, Античное литературное наследие в византийскую эпоху. в. кн.: Античность и Византия, М., 1975.
144. რ. ღამბაშიძე, 1986 – რ. ღამბაშიძე, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია და მისი შედგენის ძირითადი პრინციპები, თბ., 1986.
145. ს. ყაუხჩიშვილი, 1940 – ს. ყაუხჩიშვილი, იოანე პეტრიწის ცხოვრება და მოღვაწეობა, იოანე პეტრიწის შრომები, ტ. I, გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა, 1940.
146. ნ. შალამბერიძე, 1970 – ნ. შალამბერიძე, გრიგოლ ნოსელის „ბუნებისათვის კაცისას“ გიორგი მთაწმიდლისეული თარგმანი, საკანდიდატო დისერტაცია, 1970, გვ. 171-180.
147. თ. ცქიტიშვილი, 1986 – თ. ცქიტიშვილი, ერთი ფილოსოფიური ცნების აღმნიშვნელი ტერმინისათვის ძველ ქართულში, არეოპაგიტული ძიებანი, 1986, გვ. 111-184.

148. შ. ძიძიგური, 1946 – შ. ძიძიგური. ცნება სინონიმური პარალელიზმისა, საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, II, №7, 1946.
149. ე. ჭელიძე, 1996 – ე. ჭელიძე, ძველი ქართული საღმრთო სმეტყველო ტერმინოლოგია, თბ. 1996.
150. ა. ხარანაული, 1990 – ა. ხარანაული, წყაროთა გამოყენების მეთოდები პროკლე დიადოხოსისა და იოანე პეტრიწის შრომებში, საკანდიდატო დისერტაცია, 1990.
151. ა. ხარანაული, 1995 – პუნაღები და მონაღები პროკლესთან და პეტრიწთან, ქუთ. უნივ. მოამბე, №4, 1995.
152. შ. ხიდაშელი, 1981 – შ. ხიდაშელი, რუსთაველის მსოფლმხედველობა, თბ., 1981.
153. შ. ხიდაშელი, 1984 – III. В. Хидашели. Вопросы грузинского ренессанса. Тб., 1984.

ლექსიკონები:

154. აბულაძე, 1973 – ილია აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., 1973.
155. საბა – სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტ. I, ტ. II, თბ., 1966.
156. ზ. სარჯველაძე, 1995 – ზ. სარჯველაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., 1995.
157. ქველ – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, I-VIII. თბ., 1950-1964.
158. ჩუბინ. ნ. – ნიკო ჩუბინიშვილი, რუსულ-ქართული ლექსიკონი, I, 1971, II, 1973.
159. ჩუბინ. დ. – დავით ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, თბ., 1984.
160. Вейсман А.Ф. - Греческо-русский словарь, 1899, С-Пб
161. Дворецк. – И.Х. Дворецкий, Древнегреческо-русский словарь, М., 1958.
162. Дворецк. – И.Х. Дворецкий, Латинско-русский словарь, М., 1986.
163. Климов Г.А. – Этимологический словарь картвельских языков, 1964.
164. A patristic Greek lexicon, ed. by C.V.H. Lampe D.D., Oxford, 1965.
165. Boisacq E. Dictionnaire étymologique de la langue Grèque, Paris, 1913.
166. Bonitz H. Index Aristotelicus, Berlin, 1955.
167. Chantrain P. – Dictionnaire étymologique de la langue Grècque, t. III, 1974.

სარჩევი

წინათქმა	5
თ ა ვ ი I	
კვლეი ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბებისა და განვითარების ბზები	15
თავი II	
ტერმინოლოგიური სიტყვაწარმოების ზოგადი პრინციპები და ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის სისტემატიზაცია გელათის სკოლაში	30
თავი III	
ფილოსოფიურ ტერმინთა ძირითადი სტრუქტურული ტიპები და მოღელები	52
1. წარმოქმნილ ერთსიტყვიან ტერმინ-სუბსტანტივთა სტრუქტურული ტიპები	56
1.1. აბსტრაქტულ ცნებათა გამომხატველ ერთსიტყვიან ტერმინთა სტრუქტურული ტიპები	56
1.2. მოქმედების აბსტრაქტულ ცნებათა გამომხატველი მასდარები, ზმნა-ტერმინები და მიმღეობათა სტრუქტურული ტიპები	61
2. ტერმინოლოგიურ შენიტყვიბათა სტრუქტურული ტიპები	66
2.1. მსაზღვრელიან შესიტყვიბა-ტერმინთა სტრუქტურული ტიპები	67
2.2. ადვერბიბული ტერმინოლოგიური შესიტყვიბანი	77
3. აწიქსოილწი წარმოების ტიპები	78
3.1. ადვერბიბული წარმოება	78
3.2. თანდებულიანი წარმოება	80
4. კომპოზიციბა	82
4.1. თწთ ნაცვალსახელიანი კომპოზიციბი	83
4.2. ატრიბუტულმსაზღვრელიან კომპოზიციბა მოდელი	84
5. ზმნა-ტერმინები	84
5.1. წარმოქმნილი ზმნები ტერმინებად	84
5.2. კომპოზიცი-ზმნები ტერმინებად	86

თ ა ვ ი IV

კველი ქართული ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის
სტრუქტურულ-სემანტიკური შპირისაპირებიანი ანალიზი 88

1. ლოგიკური ტერმინოლოგია 88

1.1. ლოგია – ἡ λογική πραγματεία 92

1.2. დასაბუთება: გამოჩინება, გამომჩინებლობა,
აღმოჩენა – ἀπόδειξις 96

1.3. თანშესიტყუა, შემოკრება, შეგულისსიტყუა – συλλογισμός 102

1.4. დასაბუთების ელემენტები – სახმარნი აღმოჩენისანი 107

1.5. საძიებელი – ζήτημα 113

1.6. წინადადება, პირველდაწესებული – πρότασις 114

1.7. საზღვარი – ὄρος 121

1.8. შესრულება, თანგასავალი – συμπέρασμα 122

2. ონტოლოგიური (მეტაფიზიკური) ტერმინოლოგია 126

2.1. ხედვა – θεωρία 133

2.2. ნივთი, წესი, სტუქსი, ასო, კავშირი – τὸ στοιχείον 140

2.3. დასაბამი, საწყისი – ἡ ἀρχή; მიზეზი – ἡ αἰτία 152

2.4. განი/სავანი, პირი, დასასრული, საზრი, იჭუ,
მიზანი – Τέλος, σκοπός 154

2.5. შემასრულებელი, მიმდემი – ἑντελέχεια 164

2.6. არსება – Ὀνσία; არსი, მყოფი – τὸ ὄν;
აფ, აობა, ἔπαρξις 168

2.7. ნამდვილმყოფი – ὄντιος ὄν 181

3. პროკლე დიალიხოსის ონტოლოგიური სტრუქტურის
ტერმინთა ბაღმოცემა ითანე პეტრიწთან 193

4. ღრის ცნების ბამოხატვისათვის კველ ქართულში 201

5. ნათესავი, ტომი, გუარი, ერი ტერმინთა
მნიშვნელობისა და ურთიერთმიმართებისათვის
კველ ქართულში 216

ლექსიკონი 239

**History of old Georgian of
philosophical-theological Terminology** 437

ბიბლიოგრაფია 441

გამომცემლობის რედაქტორი
გარეკანის დიზაინი
კომპ. უზრუნველყოფა

ცირა ჯიშკარიანი
თინათინ ჩირინაშვილი
ხათუთა ბადრიძე

0179 თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 14
14 Ilia Chavchavadze Avenue, Tbilisi 0179
Tel 995(32) 25 14 32
www.press.tsu.ge